

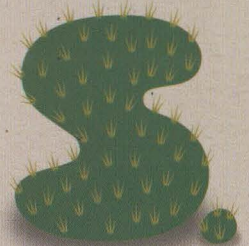
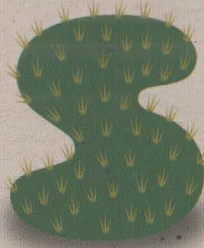
CİLT
III

TOLSTOY - SAVAŞ VE BARİŞ

LEV
TOLSTOY

Türkçesi:
Mete Ergin

III.
CİLT

yordam
edebiyat

YORDAM
EDEBİYAT

Mete Ergin (28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Jack London, Mihail Şolohov, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Mete Ergin'in İngilizceden (*War and Peace*, Louise Maude-Aylmer Maude çevirisi) yaptığı *Savaş ve Barış* çevirisi, ilk olarak 1996 yılında Engin Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır.

Yordam Kitap'ta
Mete Ergin Çevirileri

Jack London

Martin Eden

John Barleycorn

Yol-İstiridye Korsanları

Ataların Tanrısı

Kurt Dölü

Beyaz Diş

Yanan Gün

Vahşetin Çağrısı

(2017 Baharında)

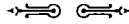
Mihail Şolohov

Durgun Don (4 cilt)

(Yakında)

LEV TOLSTOY

SAVAŞ VE BARİŞ

ROMAN

TÜRKÇESİ
METE ERGİN

ÜÇÜNCÜ CİLT
(ÜÇÜNCÜ KISIM)

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 15 • Savaş ve Barış III • Lev Tolstoy
ISBN 978-605-172-174-3 (Tk) - ISBN 978-605-172-179-8 • Türkçesi: Mete Ergin
Düzeltilme: Dilan Keyvan - Günnur Aksakal - Yağmur Yıldırım
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • Sayfa Düzeni: Gönül Göner
Birinci Basım: Aralık 2016
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • Faks: 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

---

Baskı: Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

SAVAŞ VE BARIŞ

ROMAN

ÜÇÜNCÜ CİLT
(ÜÇÜNCÜ KISIM)

BİRİNCİ BÖLÜM

I

1811 yılının sonlarından başlayarak Batı Avrupa'nın hükümdarları silahlanmaya hız vermiş, askerî yığınakları artırmışlardı; 1812 yılında, ulaştırma ve iâşe hizmetlerinde çalışanları da hesaba katınca sayıları milyonlara varan bu kuvvetler doğuya, 1811'den beri Rusların da yığınak yapmakta oldukları Rus sınırına doğru harekete geçti. 1812 yılı Haziran ayının 12'sinde Batı Avrupa kuvvetleri Rus sınırlarını aşılar ve savaş başladı. Başka bir deyişle, insan akılla da, insan doğasıyla da bağdaştırılamayacak bir olay meydana geldi. Milyonlarca insanın karşılıklı olarak bu savaşta işlediği suçların, ihanetlerin, aldatmaların, soygunların, kalpazanlıkların, sahteciliklerin, yağmacılıkların, kundaklıkların ve cinayetlerin sayısı dünyadaki bütün mahkemelerin kayıtlarında yer alan suçların toplam sayısını aştığı halde, bu suçları işleyenler o sırada yaptıklarını hiç de suç saymıyorlardı.

Bu olağanüstü olaya yol açan neydi? Hangi nedenlerle çıkmıştı bu olay? Bilgilerinin doğruluğuna safça güvenen tarihçiler bunun nedenleri olarak Oldenburg Dükü'ne yapılan haksızlığı, İngiltere ile ticaret yasağı getiren Avrupa Sistemi (Kara Avrupa'sı Sistemi) anlaşmasına uyulmayışı, Napolyon'un tutkularını, Aleksandr'ın ödün vermez tutumunu, diplomatların yaptığı yanlışları vb. sayar dökerler.

Eğer iş tarihçilerin dedikleri gibi olsaydı, resmî görüşmeler ile ziyaret saati arasında kalan boş zamanda Metternich, Rumyantsev ve Talleyrand'ın azıcık zahmete girip biraz daha tedbirli bir dille daha değişik bir nota kaleme almaları veya Napolyon tarafından Aleksandr'a, "*Monsieur mon frère*," Oldenburg Dükü'ne dukalığını

* Fr. Bey kardeşim. -çev.

geri vermeye hazırım,” diye bir yazı yollanması yeterli olur, savaş filan da çıkmazdı.

O dönemde yaşayanların durumu bu gözle görmeleri bizler için anlaşılır bir şeydir. Savaşın nedenini Napolyon’un doğallıkla İngiltere’nin entrikalarına bağlamasını (ki, St. Elen Adası’nda böyle demişti Napolyon) anlayışla karşılayabiliriz. İngiliz parlamentosunun savaş nedeni olarak Napolyon’un tutkusunu sorumlu tutmalarını da anlarız. Oldenburg Dükü’ne göre savaşın nedeni kendisine yapılan haksızlıktı; tüccarlara göre savaşa yol açan neden, Avrupa’yı mahvetmekte olan Avrupa Sistemi idi. Generaller ile askerliği meslek edinmiş kimseler ise, sırf kendileri işsiz kalmasın diye savaş çıkarıldığını düşünmeye kadar vardıracabilirlerdi işi; öte yandan, zamanın meşrutiyet yanlısı kalabalıkları, “*les bon principes**” ihya edilmelidir, bunun için de savaş gereklidir” diye düşünürlerdi; günün diplomatlarına göre ise savaşın nedeni, 1809 yılında Rusya ile Avusturya arasında bağitlanan antlaşmanın Napolyon’dan akıllıca saklanmış ve 178 sayılı memorandumun acemice kaleme alınmış olmasıydı. Bütün bu nedenleri ve bunlara benzer –sayıları sürü sürü değişik görüş sahibinin sayısı kadar olan– binbir nedenin ortaya atılmasını, o günkü insanların savaşı böyle türlü türlü nedenlere bağlamasını anlayışla karşılayabiliriz; ne var ki, çoktan olup bitmiş böyle bir olayı bütün boyutlarıyla ele alarak üzerinde düşünen, bunun basit ve basit olduğu kadar da korkunç anlamına ulaşmaya çalışan bizlere, savaş sonrası kuşağına, bu nedenlerin yeterli gelmemesi gerekir. Sırf Napolyon’un tutkuları vardı diye, sırf Aleksandr inadından dönmedi diye, İngiltere’nin politikası kurnazlığa dayanıyordu ya da Oldenburg Dükü’ne haksızlık yapıldı diye milyonlarca Hristiyan’ın birbirini öldürmesi, birbirinin gözünü oyması bizim için anlaşılır şey değildir. İleri sürülen bütün bu nedenlerle, insanların fiilen birbirini kırması, birbirinin gözünü oyması arasındaki ilintiyi kavrayamıyoruz biz: Oldenburg Dükü haksızlığa uğradı diye neden binlerce adam Avrupa’nın bir yanından kalkıp gelerek Smolensklileri ve

* Fr. Doğru ilkeler. –çev.

Moskovalıları kılıçtan geçirsin, kentleri, köyleri yağmalasın ve onlar tarafından öldürülsün, bunu anlayamıyoruz.

İncelemeler ve araştırmalar içinde kaybolan tarihçilerden olmadığımız için olgulara bulanıklaşmamış bir sağduyu ile bakabilen bizler –savaşı yaşayan kuşağın torunları– için sayılamayacak kadar çok savaş nedeni görünüyor ortada. Bu nedenleri bulup ortaya çıkarmak için araştırmayı yoğunlaştırdıkça daha başka nedenlerle karşılaşyoruz; ayrı ayrı her bir neden ya da bütün bir nedenler dizisi bize hem kendi içinde geçerli görünüyor hem de (aynı zaman dilimi içinde yer alan başka nedenlerin katkısı göz önünde bulundurulmazsa) bir başına böylesine büyük bir olayı yaratabilecek güçten yoksun oluşları ve olayın büyüklüğü yanında pek küçük kalışları bakımından aynı derecede dayanaksız geliyor. Bize göre şu ya da bu Fransız onbaşısının terhis olduktan sonra ikinci kez askerlik yapmayı isteyip istememesinin savaş nedeni olarak taşıdığı önem de, en az Napolyon’un kuvvetlerini Vistül’ün ötesine çekmek istemeyişi kadar, Oldenburg Dükü’ne dukalığını geri vermeyi reddedişi kadar büyüktür; çünkü eğer o onbaşı ikinci kez askere gitmeyi reddetseydi, onu bir ikincisi, üçüncüsü ve binlerce onbaşı, binlerce er izleyecek, Napolyon’un ordusu küçülecek, dolayısıyla da savaş olmayacaktı.

Eğer Napolyon, Vistül’ün öbür yanına çekilmesini isteyenlerin bu isteklerini kendine bir hakaret sayıp ordularına ilerleme emrini vermeseydi savaş çıkmazdı. Ama Napolyon’un ordusundaki çavuşların tümü ikinci sefere katılmayı reddetseler savaş yine çıkmazdı. İngiltere’nin entrikaları olmasa; Oldenburg Dükü olmasa; Aleksandr aşağılandığı duygusuna kapılmasa; Rusya’da mutlakiyet yönetimi bulunmasa; Fransa’da devrim yapılmış olmasa, devrimi izleyen imparatorluk ya da Fransız Devrimi’ne yol açan tüm nedenler olmasa vb. yine çıkmazdı savaş. Bütün bu nedenlerin herhangi birinin bulunmayışı durumunda hiçbir şey olmayacaktı. Oysa bütün nedenler –binlerce neden– bir araya gelince olanlar oldu. Yani, hiçbir neden bir başına savaşa yol açmış değildir: Savaş, bütün nedenlerin bir araya gelişinin doğal bir sonucuydu. Bundan

dolayıdır ki, tıpkı yüzlerce yıl önce doğudan batıya akın edenlerin hemcinslerini öldürdüğü gibi, bu kez de insanlıklarını ve sağduyularını inkâr eden on binlerce insan batıdan doğuya akın ederek hemcinslerini kılıçtan geçirmiştir.

Savaşın çıkıp çıkmayacağı sorusu Napolyon'un ya da Aleksandr'ın iradesine bağlı gibi görünüyor idiye de, aslında bu iki hükümdar da en az kura neferleri kadar ya da seferberlik yüzünden silah altına alınanlar kadar davranış özgürlüğünden, davranış bağımsızlığından yoksundular. Başka türlü de düşünülemez zaten; zira Napolyon'la Aleksandr'ın (savaşma ya da savaşmama kararını verebilecek biricik kişiler oldukları varsayılan bu iki insanın) iradelerinin eyleme dönüşebilmesi için sayılamayacak kadar çok ve birbirini tamamlayan koşulun bir araya gelmesi gerekiyordu; bu koşullardan biri bile eksik kalsa o olay olmazdı. O olayın olabilmesi, sayılamayacak kadar çok, çeşitli, karmaşık nedenlerin etkisi altında kalan ve gerçek gücü ellerinde bulunduran milyonlarca insanın –silahlarını ateşleyen, erzakı taşıyan, topları ulaştıran insanların– bu iki zayıf bireyin iradelerini yerine getirmeyi isteyip istememesine bağlıydı.

Akıl dışı tarihsel olayları (başka bir deyimle, içindeki akıl payını göremediğimiz olayları) açıklayabilmek için ister istemez kaderciliğe bel bağlıyoruz. Çünkü bu gibi tarihsel olaylara biz ne kadar akla uygun nedenler yakıştırmaya çalışırsak, bunlar o derece akıl dışı, o derece anlaşılmaz bir nitelik kazanıyor.

Her insan kendisi için yaşar, kişisel amaçlarına ulaşmak için özgürlüğünden yararlanır ve şu ya da bu eylemi yapıp yapmamakta her an özgür bulunduğuna tüm benliğiyle inanır; ne var ki, o eylem, yapıldığı ve belli bir zaman kesiti içinde gerçekleştiği anda insanın iradesinden çıkıp tarihin malı olur; tarih içinde ise o eyleme artık özgür irade ürünü diye değil, yazgı ürünü diye bir anlam giydirilir.

Her insan yaşamının iki yüzü vardır: Bunlardan biri, insanın çıkarlarının soyutluğu oranında davranışlarında özgür kaldığı bireysel yaşamıdır; öbürü de maddi çıkarların söz konusu olduğu

sürü yaşamıdır ki, burada insanoğlu ona dayatılan yasalara ister istemez boyun eğmek zorundadır.

İnsanoğlu kendisi için yaşarken bilinçlidir, ama tarihsel ya da toplumsal amaçların gerçekleştirilmesinde bir alet olarak hizmet ederken bilinçsizdir. İnsanoğlunun bu alanda attığı adımı geri döndürme özgürlüğü yoktur ve onun eylemi kendi dışındaki milyonlarca insanın eylemiyle aynı ana rastladığı için tarihsel bir anlam kazanır. İnsanoğlu toplum içinde ne kadar yüksekse, başkalarıyla ilişkisi ne kadar çoksa, elinde tuttuğu güç ne kadar büyükse, attığı her adımın ve giriştiği her eylemin kaçınılmaz bir biçimde yazgının ürünü olduğu görüntüsü de o oranda kuvvet kazanır.

“Kralların yüreği Tanrı’nın elindedir.”

Kral ise tarihin kölesidir.

Tarih –yani insanoğlunun sürü içindeki, toplum içindeki bilinçsiz yaşamı– amacını gerçekleştirmekte alet olarak kullandığı kralın yaşamının her anını kendi elinde tutar.

• • •

O sırada, 1812’de Napolyon-Aleksandr’ın ona son yazdığı mektupta belirttiği gibi – *verser (ou ne pas verser) le sang de ses peuples** kararının tamamıyla kendisinde bulunduğu her zamankinden çok inanıyordu ve kendi özgür iradesiyle hareket ettiğini sanıyordu, ama aslında tüm dünya için –tarih için– yapılması kaderde yazılı olanı yapmaya onu zorlayan kaçınılmaz yasaların elinde hiçbir zaman bu kadar oyuncak olmamıştı.

Batılı insanlar hemcinslerini öldürmek amacıyla akın akın doğuya yürümekteydi. Doğuya doğru bu yürüyüşü ve savaşı başlatmak, aynı zamanda eşgüdüm altında tutmak için ise, rastlantıların çakışması yasası gereği binlerce küçücük neden bir araya gelmişti: Avrupa Sistemi’ne** uyulmayışının doğurduğu öfke; Oldenburg Dükü’nün hataları; birliklerin Prusya’ya girmesi (ki bunu Napolyon silah yoluyla barış sağlamaya yönelik bir adım sayıyordu);

* Fr. Halkının kanını dökmek (ya da dökmemek) –çev.

** İngiltere’ye ticari ambargo uygulanmasını öngören “Kıta Avrupası Sistemi”. –çev.

Fransız İmparatorunun savaş tutkusu, savaşmanın onda artık bir alışkanlık haline gelmiş bulunması ve bütün bu nedenlerin aynı zaman dilimi içinde (yapılan hazırlıkların büyüklüğü, harcanan paraların çokluğu karşısında kendinden geçercesine bunların büyüüne kapılan) halkının eğilimiyle çakışması, aynı zamanda da yapılan onca harcamayı çıkarma gerekliliği. Bunlara bir de, Dresden’de şatafatlı gösterilerle karşılanan Fransız İmparatoruna gösterilen saygının baş döndürücü etkisini ve –o çağda yaşayanların kanısına göre içtenlikle barış sağlama amacıyla yürütülen, ama gerçekte her iki tarafın gururunu yaralamaktan öteye gitmeyen– diplomatik görüşmeleri, ayrıca, savaşın yazgısal amacına uyacak biçimde gelişerek aynı zaman dilimi içinde bunlarla üst üste binen daha başka milyonlarca mini mini nedeni eklemek gerekir.

Olgunlaşan elma niçin düşer dalından? Onu düşüren, yer çekimi gücü müdür? Sapı kuruduğu için mi düşer? Güneşte kuruduğu için mi, sapının taşıyamayacağı kadar ağırlaştığı için mi, rüzgârın sallaması yüzünden mi, yoksa ağacın dibinde duran çocuk onu yemek istediği için mi?

Bunların hiçbirisi bir başına bir neden oluşturmaz. Bu nedenler bir araya gelerek, doğadaki bütün organik varlıkların yaşam sürecini içinde barındıran koşullar sistemini oluşturur. Elmanın, hücre dokuları çürüdüğü vb. gibi nedenlerle düştüğü sonucuna varan botanik bilgini de, ağacın altında duran ve kendisi onu yemek istediği, düşsün diye dua ettiği için elmanın düştüğüne inanan çocuk kadar haklı ya da haksızdır. Aynı biçimde, Napolyon’un canı öyle istediği için Moskova’ya sefer açtığını ve Aleksandr onun mahvolmasını istediğini için mahvolduğunu ileri süren tarihçi de, binlerce ton ağırlığındaki toprak kitlesinin zaten altının yeterince oyulduğu ve dokunulsa yıkılacak duruma geldiği için son kazmacının son kazma vuruşu nedeniyle göçtüğünü söyleyen biri kadar haklı ya da haksızdır. Tarihsel olaylar içinde yer alan –sözüm ona– büyük adamlar, o olaya bir ad verebilmek için kullanılan birer etiketten başka bir şey değildir; bu adamların o olayla aralarındaki ilişki de, etiketle olay arasındaki ilişkiden zerrece fazla değildir.

Kendileri özgür iradeleriyle davrandıklarını sansalar da, hiçbir davranışları aslında özgür olmayıp, ezelden çizilmiş bir yazgıyla tarihin genel akış kanalı içinde tutsak olarak hareket ederler.

II

Napolyon, Dresden’de üç hafta kalıp, bu süre içinde saray halkının arasına birçok prens, birçok dük ve hatta bir de imparator kattıktan sonra 29 Mayıs’ta* ayrıldı kentten.

Kentten ayrılmadan önce Napolyon, iltifatlarını hak eden prenslere, krallara ve imparatorlara iltifatlarını bol bol yağdırmış, kendisini o kadar hoşnut bırakmayan prenslerle kralları haşlamış, başka krallardan ele geçirdiği elmaslarla incileri kendi malı gibi Avusturya İmparatoriçesine armağan etmiş ve (Napolyon’un Paris’te bir başka karısı olduğu halde kendisini Napolyon’un karısı sayan) İmparatoriçe Marie Louise’i (Napolyon’un özel tarihçisinin anlattığına göre) –bu ayrılığa katlanamayacakmış gibi görünen Marie Louise’i– sevecenlikle kucaklayıp, büyük üzüntü içinde bırakarak yola çıkmıştı.

Diplomatların barışın sağlanacağına hâlâ kesinlikle inandıkları; bu yolda canla başla çaba harcadıkları; İmparator Napolyon da Aleksandr’a *Monsieur mon frère* diye başlık attığı bir mektup yazarak onu savaş istemediğine inandırmaya çalıştığı ve Aleksandr’ı her zaman sevgi ve saygıyla andığını belirttiği halde, bizzat ordu-

* “...Mayısta ayrıldı kentten.” Burada Tolstoy, herhalde dikkatsizlikten, tarihi, Yeni Usule göre, yani Rusya’da 1917’den sonra kabul edilen Gregoryen takvimine göre veriyor, ama birkaç cümle sonra yine eski usul takvime dönüyor; tüm roman boyunca da zaten eski usul takvimi kullanmıştır Tolstoy. Dikkat edilecek olursa, tarih yeni usule göre verildiğinde, Napolyon, işleri dolayısıyla (her birinde bir iki gün geçirdiği) Posen, Thorn, Danzig ve Königsberg üzerinden Rus sınırına topu topu 11-12 günde gelmiş oluyor ki, bin kilometreye yakın bir yolu (kentlerde oyalanınca) bu süre içinde o günkü koşullarda almak olanaksızdı. Nitekim, eski usul ile yeni usul takvim arasındaki 12 günlük fark eklenince, gerçek yolculuk süresi yani, kitapta belirtilenin iki katı olan 24 gün elde edilir.

Napolyon’un Dresden’de bulunduğu, kendisini görülmemiş, şatafatla karşılayıp saygılar sunan yeni müttefiklerinin en önemlileri üç taneydi: Avusturya Kralı, Prusya Kralı ve Saksonya Kralı.

sunun başına geçmek için yola çıkmış bulunuyor ve ulaştığı her durak yerinden, birliklerinin batıdan doğuya hareketinin hızlandırılması için emir üstüne emir tazeliyordu. Koruma birliği eşliğinde ve saraylılarla, yaverlerle çevrili olarak üç çift atın çektiği büyük bir kupa arabasında, Posen (Poznan), Thorn (Torun), Danzig, Königsberg üzerinden gidiyordu. Uğradığı bu kentlerin hepsinde onu binlerce kişi büyük bir merak ve coşkuyla karşılıyordu.

Ordu batıdan doğuya ilerliyor, her durak yerinde atlarının altısı birden değiştirilen kupa arabası da Napolyon'u aynı yöne taşıyordu. 10 Haziran'da ordusuna yetişen Napolyon, Polonyalı kontlardan birinin Vilkaviski ormanındaki köşkünde kendisi için hazırlanan dairede geçirdi geceyi.

Ertesi gün orduyu geride bıraktı, Niemen kasabasına geldi, orada sırtına Polonya üniforması geçirdi, bir faytonla Niemen Irmağı kıyısına indi; ordusunun ırmağı aşacağı yeri kendisi seçmek istiyordu.

Irmağın karşı yakasında devriye gezen Kazakları (*les Cosaques*), göz alabildiğine uzanan bozkırı (*les Steppes*) görünce, bu koskoca bozkırın ortasında tıpkı bir zamanlar Büyük İskender'in üzerine yürüdüğü İskitler İmparatorluğu gibi büyük bir imparatorluğun başkenti olarak yükselen Moskova –*Moscou, la ville sainte**– aklına geldi ve strateji kurallarını da, diplomasi kurallarını da elinin tersiyle bir yana iterek ansızın, ordusuna ileri harekât emri verdi; birlikleri ertesi gün Niemen'in öbür yakasına geçmeye başladılar.

Napolyon, 12 Haziran'da, Niemen'in dik bir yamaç halinde yükselen sol yakasında o gün kurulmuş olan çadırından sabah erkenden çıktı, eline teleskopik bir dürbün alıp birliklerini seyre koyuldu; Vilkaviski ormanından sel gibi çıkan birlikler, Niemen üzerine kurulan üç tombaz köprüden akın akın karşıya geçiyordu. İmparatorlarının orada bulunduğunu bilen askerlerin gözleri hep onu arıyor ve dik yamacın hemen üstünde, maiyetinden ayrı olarak bir başına dikilen imparatorlarını sırtındaki kurşuni kaputtan ve kenarları kalkık şapkasından tanır tanımaz kendi şapkalarını havaya atıp, "*Vive l'Empereur!*" diye haykırıyorlardı. Onları göz-

* Fr. Kutsal kent, Moskova. –çev.

den saklayan ormanın içinden, düzenli sıralar ve saflar halinde, arkası bir türlü kesilmeyen sel gibi akın akın çıkıp üçe ayrılıyor, üç köprüden Niemen'in karşı yakasına geçiyorlardı.

Toplunun çeşitli katmanlarından gelme, karakterleriyle, kişilikleriyle değişik değişik genç, yaşlı insanların oluşturduğu birliklerden şöyle sesler yükseliyordu:

"Eh, asıl ilerleme şimdiden sonra başlıyor işte! Zaten dizginleri kendisi ele aldı mı işler kızışıyor demektir! Vay be! İşte, ta kendisi!.. *Vive l'Empereur!* Asya bozkırları dedikleri buymuş demek! Berbat memleket, canım... *Au revoir*, Beauché; Moskova'daki en güzel sarayı sana ayıracağım. *Au revoir!* Şansın açık olsun!.. İmparatoru gördün mü? *Vive l'Empereur... pereur!** Bak, Gerard, eğer beni Hindistan valisi yaparlarsa, ben de seni Keşmir bakanı yaparım, sözüm söz! *Vive l'Empereur!* Hurra!.. Hurra!.. Hurra!.. Bak bak! Şu uyuz Kazaklara bak nasıl da kaçıyorlar! *Vive l'Empereur!* İşte, orada duruyor! Görebiliyor musun? Ben onu iki kez yakından gördüm; nah böyle, tıpkı seni gördüğüm gibi. Küçük onbaşı, hey... sana diyorum; kıdemlilerden birine nişan takıyordu... *Vive l'Empereur!* Hepsinin yüzlerinde de aynı ortak duygular okunuyordu: Çok uzun zamandır beklenen seferin başlamış olmasından duyulan sevinç ve gri kaputuyla yamacın tepesinde dikilen adama duyulan sevgi, bağlılık, hayranlık...

13 Haziran'da Napolyon'un altına pek iri olmayan safkan bir Arap atı çekildi. Atına atlayan Napolyon dört bir yandan kendisine tezahürat yapan askerlerinin kulakları sağır eden coşkun bağırırları arasında dötrnala köprülerden birine doğru sürdü; askerlerinin sevgi gösterilerini engellemesine olanak bulunmadığı için bu bağırırlara zoraki katlandığı her halinden belliydi, çünkü her gittiği yerde peşini bırakmayan bu bağırırlar, bu gürültü onu rahatsız ediyor, ordusunun başına geçtiği günden beri kafasını meşgul eden askerî konuları rahat rahat düşünmesine engel oluyordu. Tombazlar üzerine kurulu, hafif hafif sallanan köprülerden birinden karşı yakaya geçti, atını sert bir hareketle sola çark ettirip, ona

* Fr. "Yaşasın İmparator... tor!" Haykırırların yankı yaptığı belirtiliyor. -çev.

yol açmak için coşkun bir sevinçle atlarını askerlerin üzerine süren avcı muhafız süvarilerinin ardından dörtlü Kovno yönüne doğru atıldı. Viliya Irmağının oldukça geniş bir yerinde konaklamış olan Polonyalı Uhlan* Alayının yanına varınca durdu.

Onu görebilmek için saflarını bozan, birbirlerinin üzerine yüklenen Uhlanlar kendilerinden geçmişçesine, “*Vivat!*”** diye haykırıyorlardı.

Napolyon başını bir akıntı yukarı, bir akıntı aşağı çevirerek ırmağı inceledi, atından indi, kıyıdaki bir kütüğün üstüne oturdu. Ağzını açmaksızın yaptığı bir işaret üzerine hemen koşturulan teleskobik dürbünü aldı ve mutluluk içinde koşa koşa yanına gelen genç saraylının omzuna dayayarak karşı yakayı gözlemeye başladı. Daha sonra kütüğün üstüne açtığı bir paftanın üzerine eğilerek büyük bir dikkatle incelemeye koyuldu. Başını kaldırmaksızın bir şeyler söyledi, bunun üzerine yaverlerinden ikisi dörtlü Uhlan Alayına doğru at sürdüler.

Yaverler dörtlü alayın yanına varınca, saflar arasında hemen meraklı mırıltılar yükseldi: “Neymiş? Ne demiş?”

Napolyon, ırmağın geçit veren bir yerini bulmaları ve oradan karşıya geçmeleri emrini yollamıştı Polonyalı süvari alayına. Yakışıklı, yaşlıca bir adam olan Polonyalı süvari alayı komutanı heycandan kıpkırmızı kesilen yüzüyle, aynı zamanda kekeleyerek, geçit veren bir yer aramaktansa, alayını ırmağı yüzerek geçirtmesine izin olup olmadığını sordu yavere. Ata binmesine izin versinler diye yalvaran küçük bir oğlan çocuğu gibi, ırmağı İmparatorun gözü önünde yüzerek geçmek için âdeta yalvarıyordu koskoca albay; izin verilmeyecek diye ödü kopuyordu. Yaver, böylesine büyük bir çabanın göze alınmasından İmparatorun herhalde hoşnutsuzluk duymayacağı cevabını verdi.

Daha yaver lafını bitirir bitirmez, o yaşını başını almış pala bıyıklı albay mutluluktan gözleri parlayarak kılıcını kaldırdı, “*Vivat!*” diye bir nara patlatıp Uhlanlarına kendisini izlemeleri komutunu

* “Uhlan: Türkçe “Oğlan” sözcüğünden alınmış olup, Polonya (Leh) süvarilerine ve genel olarak kılıç yanı sıra mızrak da taşıyan süvarilere verilen addır. -çev.

** Lehçe, “Yaşa!” -çev.

verdikten sonra atını dörtnala ırmağa sürdü. Huysuzlanan atını öfkeyle mahmuzlayıp suya atlattı ve atıyla birlikte yüzerken, akıntının hızlandığı derin bölüme doğru sürüklenmeye başladı. Yüzlerce Polonyalı süvari eri de onun arkasından dörtnala suya attılar kendilerini. Akıntının hızlı olduğu soğuk ırmakta o derin bölümün korkutucu bir görünüşü vardı. Atlarından yuvarlanan süvari erleri birbirlerine tutunmaya çalışıyorlardı. Atların bir bölümüyle birlikte süvarileri de boğulup gitmişti; geriye kalanlar, kimi eyerlerinin üstünde, kimi atların yelelerine yapışmış, canlarını dişlerine takarak yüze yüze karşı kıyıya çıkmaya çabalıyorlardı. Bir kütüğün üstünde oturan ve onların ne yaptığına bakmaya bile gönül indirmeyen o adamın gözleri önünde ve topu topu beş altı yüz metre aşağıda ırmağın geçit verdiği bir sığlık olmasına rağmen, o derin yerde yüzerek ırmağı geçmeye çalışırken boğulmaktan gürur duyuyorlardı sanki. Geri dönen yaver uygun bir anı kollayıp İmparatorun dikkatini Polonyalıların onun uğruna giriştikleri bu bağlılık gösterisine çekince, gri kaputlu ufak tefek adam ayağa kalktı, Berthier'yi yanına çağırdı ve kıyıda bir aşağı, bir yukarı dolaşarak Berthier'ye talimat vermeye girişti; arada bir de, dikkatini dağıttıkları için hoşnutsuz bir ifadeyle, Uhlanlara bakıyordu.

Ta Afrika'dan Moskova bozkırlarına kadar, dünyanın neresinde bulunursa bulunsun, hayranlıklarından çılgına dönen insan kalabalıkları önünde sadece görünümünün bile onlara en akıl almaz, en delice işleri yaptırmaya yeteceğini çok iyi biliyordu ve şu anda gördükleri bunun ilk kanıtı değildi. Atını emretti ve binip konak yerine döndü.

Kayıklarla imdatlarına gidilmesine rağmen kırk kadar Uhlan askeri boğulmuştu ırmakta. Askerlerin çoğu yüze yüze gerisin geriye, suya atladıkları kıyıya çıkmıştı. Albayla birlikte az sayıda asker karşıya varabilmiş ve tırmanmak zorunda kaldıkları kıyıya çok zor çıkabilmişlerdi. Kıyıya sıırılsıklam çıkar çıkmaz da kendilerini dünyanın en mutlu insanları sayarak, demin Napolyon'un bulunduğu yana doğru dönüp kendilerinden geçercesine, "Vivat!" diye haykırmışlardı, ama Napolyon orada değildi artık.

Napolyon o akşam –biri, Rusya’da piyasaya sürölmek üzere bastırılmış kalp paraların bir an önce gönderilmesi, öbürü de, üzerinde Fransız mevzilerine ait bilgiler içeren bir mektupla yalanan bir Saksonyalının kurşuna dizilmesi için– iki emir yazdırırken, gereksiz yere askerlerini suda boğduran Polonyalı albayın, (başında bizzat Napolyon’un bulunduğı) *Legion d’honneur** kaydedilmesi talimatını da araya sıkıştırıverdi.

“Quos vult perdere dementat.”**

III

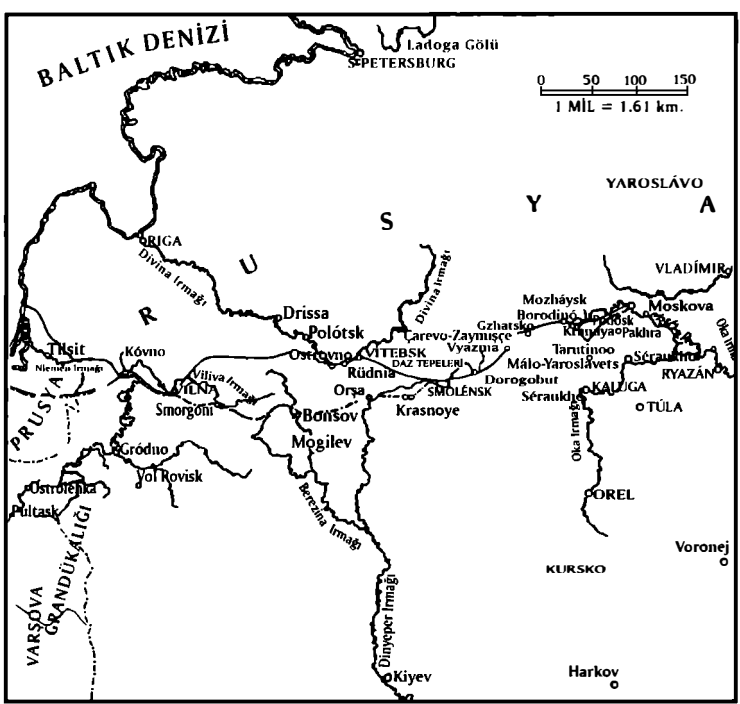
Bu arada Rusya İmparatoru bir ayı aşkın bir süredir Vilna’da zamanını birliklerini denetlemekle, manevralar yaptırmakla geçiriyordu. İmparator sırf savaş hazırlıklarına göz kulak olmak için Petersburg’dan geldiğı ve savaşın yakında çıkacağını herkes bildiğı halde, savaşmak için hiçbir şey hazır değildi. Genel bir harekât planı yoktu. Önerilen çeşitli planlar arasında zaten kararsız kalınmışken, İmparatorun bir ayı genel karargâhta geçirmesi üzerine bu kararsızlık büsbütün artmıştı. Üç ordunun üçünün de başında birer ordu komutanı*** bulunmakla birlikte bir ordular grubu komutanı, bir başkomutan yoktu; bu sorumluluğı İmparator da üstlenmek istemiyordu.

İmparatorun Vilna’da kalışı uzadıkça, herkes beklemekten usandığı için, savaş hazırlıklarıyla ilgili çalışmalar da gittikçe ağırdan alınıyordu. İmparatorun çevresini alanların durumlarına bakılınca, bunların bütün çabalarının, İmparatora hoşça vakit geçirtmeye ve yaklaşan savaşı unutturmaya yönelik olduğı görülüyordu.

* *Legion d’honneur*: 1802 yılında Napolyon tarafından kurulan Şeref Fırkası ve adını buradan alan, çeşitli rütbeleri içeren nişan. Napolyon, kurucusu olduğı bu fırkanın başkanıydı. –çev.

** Lat. “Tanrılar, mahvedecekleri kişinin önce aklını alırlar.” –çev.

*** Sözü edilen üç ordu şunlardı: 1) Barclay de Tolly komutasındaki Batı ordusu; 2) Daha güneyde bulunan, Bagratyon’un komutasındaki ordu ve 3) Avusturya sınırında, Tarmasov’un komutasına verilmek üzere tertiplenen ve yedekte tutulması düşünülen ordu. Çiganov’un komutasındaki dördüncü ordu, Türkiye ile savaş yeni bittiğı için hâlâ Türkiye’de bulunuyordu ve Rusya’ya ancak Napolyon’un Moskova’dan çekilişi sırasında ulaşabildi. –İngilizce çev.

1812 Savaşı

Napoleon'un ileri hareketi —————

Napoleon'un çekiliş yolu - - - - -

Haziran ayı içinde gerek Polonyalı ayan, gerek saraylılar, gerek bizzat İmparator tarafından birçok balo, birçok şölen verildikten sonra Polonyalı erkândan birinin aklına nereden geldiyse, İmparator onuruna bir de onun yaverleri tarafından yemekli bir balo düzenlenmesi fikri geldi. Fikir herkesin hoşuna gitti. İmparator da izin verdi. Yaverler, baloya katılmak isteyenlerin adlarını yazarak onlardan para toplamaya başladılar. İmparatorun en çok hoşlandığı hanımefendilerden birine baloda ev sahibeliği yapma görevi verildi. Aynı zamanda Vilna ilinin büyük toprak sahiplerinden biri de olan Kont Benningsen, şölen için kendi kır evini tahsis etti ve Kontun sayfiye yeri olan Zakret'te yapılacak şenlikler –balo, ak-

şam yemeği, sandal gezintileri ve donanma- için 13 Haziran tarihi kararlaştırıldı.

Napolyon'un Niemen'i geçme emrini verdiği ve öncülerinin Kazakları önlerine katıp sürerek Rus sınırını aştıkları günün geces, Aleksandr, yaverlerinin Kont Benningsen'in çiftlik evinde verdikleri şölende gönül eğlendiriyordu.

Son derece eğlenceli, son derece gösterişli, parlak bir şölendi. Bu işlerden anlayanların dediklerine göre, bir yerde bu kadar çok sayıda, bu kadar güzel hanımın bir araya toplandığı hemen hemen hiç görülmemiş bir şeymiş. İmparator Hazretlerinin peşini Petersburg'dan Vilna'ya kadar hiç bırakmayan soylu Rus hanımefendilerinin arasında yer alan Kontes Bezuhova, göz dolduran Rus tipi güzelliğiyle, Polonyalı hanımların zarif güzelliklerini gölgede bırakıyordu. Güzelliğiyle İmparatorun dikkatini çeken Kontes Bezuhova Hükümdar tarafından dansa da kaldırıldı.

Karısını Moskova'da bırakmış olan ve (kendi deyimiyle) "bekâr hayatı" yaşayan Boris Drubetskoy da balodaydı ve kendisi İmparator yaveri olmadığı halde baloya katılma payı olarak oldukça yüklü bir para ödemişti. Artık bol paraya kavuşan ve başkalarının koltuğu altına girmesine gerek kalmayan Boris yüksek saygınlığa erişmiş bir kişi olarak yaşıtlarının en saygınıyla aynı düzeyde görüyordu kendini. Uzun zamandır görmediği Kontes Bezuhova'yla Vilna'da karşılaşınca yine onunla sık sık görüşmeye başlamıştı Boris; bu görüşmelerde geçmişten pek söz açmıyorlar ve Elen o sırada zaten çok önemli kişilerin ilgi alanı içinde bulunduğu, Boris de daha yeni evli olduğu için, birbirlerini eskiden beri tanıyan iki kişinin ahbablığı çerçevesi dışına çıkmıyordu ilişkileri.

Gece yarısı olduğunda dans hâlâ devam ediyordu. Kendine uygun bir kavalie seçemeyen Elen, mazurkayı birlikte yapmak için Boris'e kendisi teklifte bulundu. Mazurka dansının üçüncü çiftini oluşturuyorlardı. Elen'in altın sırma işlemeli siyah tül giysisinin açık bıraktığı göz kamaştırıcı omuzlarına duygusuz, soğuk bir ifadeyle bakarak bir yandan onunla eski ortak tanıdıklar üzerine çene çalan Boris, bir yandan da farkında olmadan, aynı zamanda kimsenin dikkatini de çekmeden, aynı salonda bulunan İmpara-

toru izliyordu aralıksız. Dans etmeyen İmparator kapı ağzında dikilmiş, kâh bir çifti, kâh başka bir çifti durduruyor, tamamıyla kendine özgü zarif tavrıyla iltifatlar ediyordu.

Boris, tam mazurka başladığı sırada maiyet erkânı içinde İmparatorun en yakınlarından biri olan yaver General Balaşev'in, İmparatorun yanına gittiğini ve Polonyalı bir hanımefendiyle konuşmakta olan İmparatora, bütün görgü kurallarının dışına çıkarak, iyice sokulduğunu gördü. Hanımefendiyle konuşmasını bitiren İmparator, yaverine sorar gibi bir baktı ve onun görgü kurallarını hiçe sayarak kendisine bu kadar sokulması için çok önemli bir nedenin bulunması gerektiğini anlayarak hanımefendiyi başıyla selamladıktan sonra Balaşev'e döndü. Daha Balaşev sözünü bitirmeden İmparatorun yüzünde büyük bir şaşkınlık belirdi. Balaşev'i kolundan tuttu ve ona yol açmak için iki yana çekilerek hemen hemen yedi metrelik bir koridor oluşturan insanları âdeta gözü görmeksizin yaverini salonun öbür yanına götürdü. Hükümdar, Balaşev'le birlikte salondan çıkarken Arakçeyev'in suratının nasıl allak bullak olduğu Boris'in gözünden kaçmadı. Arakçeyev kaşlarının altından Hükümdara doğru bakmış ve İmparatorun kendisine bir şey söylemesini bekler gibi, kırmızı burnunu çeke çeke kalabalıktan bir adım öne çıkmıştı. (Boris, Arakçeyev'in Balaşev'i kışkandığını ve önemli olduğu anlaşılan bir haberi İmparatora kendisinden başka birinin iletmesine üzüldüğünü fark etmişti.)

Oysa İmparator, Arakçeyev'e dikkat bile etmeden Balaşev'le birlikte ışıklarla donatılmış bahçeye çıkmış, Arakçeyev de bir eliyile kılıcının kabzasından bastırıp ucunu yerden kaldırdıktan sonra sağına soluna öfkeli nazarlarla baka baka yirmi adım kadar onların arkasından yürümüştü.

Mazurka figürlerini yaparken Boris'in aklı hep başka yerdedi: Getirilen haberin ne olabileceğini düşünüyor, nasıl etse de haberi başkalarından önce kendisi öğrense diye aklından geçiriyordu.

Kavalyelerin iki dam seçmelerini gerektiren figüre sıra geldiğinde Boris, Elen'in kulağına eğilerek, Kontes Potoçka'yı seçmeyi düşündüğünü, ama Kontesin verandaya çıktığını sandığını söyledi ve parke döşeme üstünde kayan adımlarla, bahçeye merdivenle

bağlanan verandaya açılan kapı ağzına doğru ilerledi; tam kapı ağzına vardığında, İmparatorla Balashev'in bahçeden dönüp verandaya çıkmakta olduklarını görerek kımıldamadan durdu. İmparatorla yaveri kapı ağzına doğru geliyorlardı. Boris çekilmek istiyormuş da vakit bulamamış gibi numaradan bir telaş gösterdikten sonra, saygılı bir ifadeyle âdeta kapı pervazına sırtına yapııştırarak dikildi, başını öne eğerek bekledi.

İmparator, hakarete uğramış biri gibi, sinirli sinirli cümlesini tamamlamaktaydı:

“Savaş ilan etmeden Rusya'ya girmek! Silahlı son düşman askeri ülkemin topraklarını terk etmeden barış yapmayacağım!”

Boris'e, sanki İmparator bu sözleri söylemekten büyük bir zevk duyuyormuş gibi geldi. İmparator düşüncelerini bu biçimde ifade edebildiği için gerçekten de keyiflenmişti o sırada, ne var ki, Boris'in işittiğini fark edince keyfi kaçtı.

İmparator kaşlarını çatarak, “Sakın bunu kimse bilmesin!” diye ekledi.

İmparatorun bu son cümleyi kendisini hedef alarak söylediğini anlayan Boris göz kapaklarını indirerek başını hafifçe eğdi. İmparator balo salonuna girdi ve yarım saat kadar daha kaldı orada.

Böylece, Fransızların Niemen'i aştıkları haberini ilk öğrenen kişi Boris oldu ve bu bilgisini, başkalarının bilmediği her şeyi kendisinin bildiğini önemli kişilere göstermek için kullanarak onların gözünde saygınlığını biraz daha artırdı.

Boşu boşuna beklemekle geçen bir ayın sonunda, Fransızların Niemen'i aştığı haberinin ansızın, üstelik de bir baloda alınışı pek tepeden inme gelmiş, sarsıcı olmuştu. İmparator haberi ilk duyduğu anda kapıldığı öfke ve alınganlığın etkisi altında duygularını tam olarak yansıttığına inandığı –sonradan çok ünlenecek– o sözü bulup söyleyebildiği için çok keyiflenmişti. Gece saat ikide konutuna dönen İmparator, sekreteri Şişkov'u* çağırıp Rus ordusuna bir günlük emir, Feldmareşal Prens Saltikov'a** da bir irade yazma-

* Amiral A. S. Şişkov (1754-1841): Speranski ayrıldıktan sonra onun yerine Devlet Bakanlığı görevine getirilmişti. –çev.

** Feldmareşal Prens N. I. Saltikov (1736-1816): İmparator Aleksandr'ın öğretmenliğini de yapmış olan Mareşal, 1812 yılında Meclis Başkanlığı görevine getirilmişti. –çev.

sını ve iradede, “son silahlı düşman askeri de Rusya topraklarını terk etmedikçe barış yapmayacağı” ibaresine mutlaka yer verilmesini emretmişti.

Ertesi gün de Napolyon’a şu mektup gönderildi:

Monsieur mon frère,

Majestelerine vermiş olduğum sözlere bugüne dek bağlı kalmama rağmen birliklerinizin Rus sınırını aştığını dün öğrendim. Şimdi de, Petersburg’dan Kont Lauriston’ın* yolladığı bir mektuptan, Prens Kurakin’in pasaportunu geri istediği günden başlayarak Majestelerinizin kendilerini benimle savaş durumunda saydığını öğrenmiş bulunuyorum. Oysa, Bassano Dükü’nün** Prens Kurakin’e pasaportunu geri vermemek için ileri sürdüğü gerekçelerin bir saldırı vesilesi yapılabileceğini aklımın ucundan bile geçirmemiştim. Gerçekten de, büyükelçim, kendisinin de ifade ettiği gibi, pasaportunu isteme yetkisine sahip değildi ve ben bunu öğrenince yaptığını hiç onaylamadığımı bildirdikten başka, görevinin başından ayrılmamasını da emretmiştim kendisine. Majesteleri böyle bir anlaşmazlık yüzünden uluslarımızın kanlarının dökülmesini istemezler ve birliklerini Rus topraklarından çekmeye razı olurlarsa, ben de bu olaya olmamış gözüyle bakarım, böylelikle de aramızda bir anlaşma sağlanabilir. Aksi durumda, Majesteleri, benim tarafımdan hiçbir kışkırtma olmadan girişilen bu saldırıyı püskürtmek zorunda kalacağım. İnsanlığı yeni bir savaş felaketinden kurtarabilmek hâlâ Majestelerinin elindedir.

Sadık vb... vb...

(İmza) Aleksandr.

* Kont A.J.B. Lowrison (1768 -1828): Topçu okulundan Napolyon’un sınıf arkadaşı. Wagram (1809) Savaşı’nda büyük yararlık göstermiş ve Napolyon’un Petersburg nezdindeki Büyükelçiliğini (1811-1812) yapmıştır. 1812 Seferinin büyük bölümünde Napolyon’un yanında bulunmuş, ancak İmparatorun Elbe’den dönüşünde (1815) ona katılmamıştı. Daha sonra Marki unvanı almış ve XVIII. Louis tarafından mareşal yapılmıştır. -çev.

** Due de Bassano, H. B. Maret (1763-1839): Napolyon’un, 1811-1812 yılları arasındaki Dışişleri Bakanı. -çev.

14 Haziran sabahı saat ikide Balaşev'i yanına çağırılan Çar, Napolyon'a yazdığı mektubu ona okuduktan sonra götürüp eliyle Fransız İmparatoruna teslim etmesini emretti. İmparator, Balaşev'i gönderirken, silahlı son düşman askeri Rus topraklarını terk etmeden barış yapmayacağı sözünü ona bir kez daha tekrar etti ve bu sözleri aynen Napolyon'a iletmesini istedi. Gerçi barış için son bir girişimde bulunurken bu sözlerine mektubunda yer vermenin yakışksız kaçacağını bilecek kadar basireti olan Aleksandr mektubunda yer vermemişti, ama sözlerinin Napolyon'a ağızdan iletilmesi için de kesin talimat vermişti Balaşev'e.

14 Haziran sabahının ilk saatlerinde yanında bir borazancı ve iki Kazakla yola çıkan Balaşev, Niemen Irmağının Rusya yakasındaki Rikonti köyünde mevzilenen Fransız ileri karakoluna şafak sökerken ulaştı. Orada Fransız süvari devriyeleri tarafından durduruldu.

Kırmızı üniformalı, başı kalpaklı bir Fransız hafif süvari gedikli onları durdurmak için ileriden bağırmaya başladı. Emre uymayan Balaşev atını yol boyunca ağır ağır sürerek yoluna devam etmek istedi.

Küfürler savurmaya başlayan gedikli, atını sürüp Balaşev'in önünü kesti ve elini kılıcına atıp Rus generaline kaba bir dille bağıra bağıra, kendisine söyleneni duymadığına göre sağır olup olmadığını sordu. Balaşev adını verdi. Gedikli de yanındaki erlerden birini amirine yolladı.

Bundan sonra Balaşev'le hiç ilgilenmeyen gedikli, Rus generalinin yüzüne bakmadan, arkadaşlarıyla kendi alayını ilgilendiren konuları konuşmaya daldı. Kendisi gibi yüksek tabakadan kişilerle, hükümdarlarla, yüksek memurlarla konuşmaya alışmış, ömrü bunların arasında geçmiş, daha üç saat önce karşılıklı konuştuğu Çar'ın yanından ayrılmış bulunan Balaşev, üstelik de burada, Rus topraklarında düşmanla yüz yüze gelince, daha da kötüsü, kaba kuvvet uygulamaya kalkışan bu düşmanın saygısız, hor gören dav-

ranışıyla karşılaşınca çok tuhaf olmuş, o güne dek hiç duymadığı türden bir heyecana kapılmıştı.

Güneş bulutların arkasından yeni yeni yükselmeye başlamıştı; hava rutubetli ve serindi. Köy yolundan doğru bir sığır sürüsü geliyordu. Toygarlar, art arda su üstüne çıkan mini mini hava kabarcıkları gibi birbirlerini izleyerek, cıvıltılar arasında tarladan havalanıyordu.

Balaşev, çevreyi seyrederek köyden gelecek subayı bekliyordu. Rus Kazakları ve borazancı ile Fransız süvarileri zaman zaman sessizce birbirlerini süzüyorlardı.

Yatağından kaldırıldığı anlaşılan bir Fransız hafif süvari albayı tüyleri ipek gibi parlayan kır bir küheylanın üstünde, iki süvari eriyle birlikte köyden dörtlüye ayrılarak onlara doğru at sürdü. Subay da, erler de, altlarındaki atlar da besili ve bakımlı görünüyordu.

Daha seferin başı olduğu için askerlerin hepsi de barış zamanı manevralarındaki gibi tertemizdiler, kılık kıyafetleri düzgündü; yalnız, kılıklarında belli belirsiz savaş havası taşıyan bir gösterişçilik, davranışlarında da yeni sefere çıkan askerlerin ruh durumunu yansıtan çalımli bir neşe seziliyordu.

Fransız albayı esnememek için kendini zor tutmakla birlikte Balaşev'e saygılı davrandı; Rus generalinin önemli biri olduğunu belli ki anlamıştı albay. Balaşev'i askerlerinin arasından geçirip ön karakol hattının arkasına götürdü ve İmparatorun konak yerinin çok uzakta olmadığını sandığını, dolayısıyla, İmparatorun huzuruna çıkarılma isteğinin büyük bir olasılıkla hemen yerine getirebileceğini söyledi.

Rikonti köyünün içinden, Fransız süvarilerinin açık tavlalarının yanından, albaylarına selam durup Rus üniformasına merakla bakan nöbetçilerin ve askerlerin önünden geçerek köyün öbür başından çıktılar. Albay, tümen komutanının buradan iki buçuk kilometre kadar ötede olduğunu, Balaşev'i gideceği yere tümen komutanının ulaştıracağını söyledi.

Güneş artık iyiden iyiye yükselmiş, gülümseyen yüzünü göstermiş, çevrenin yeşilliği de güneş ışınları altında pırıl pırıl meydana çıkmıştı.

Bir bayırı çıkıp, yol kenarındaki bir hanın önünden geçtikleri sırada karşıdan bir grup atlının geldiğini gördüler. Grubun en önünde, koşumları güneşin altında ıslıl ıslıl parlayan yağız bir atın üstünde, sorguçlu şapkasının altından çıkan kıvrıcık saçları bukle bukle omuzlarına dökülen uzun boylu bir adam vardı. Sırtında kırmızı pelerin bulunan bu adam da bütün Fransızlar gibi üzenkiye basan ayaklarını iyice ileriye vererek oturuyordu eyerde. Üzerinde taşıdığı mücevherlerle giysilerinin altın sırmaları parlak haziran güneşi altında ışıldayarak, sorgucunun tüyleri dalgalana dalgalana, dörtlüye geliyordu bu atlı.

Bir tiyatro oyuncusunun abartılı cakasıyla dörtlüye gelen, altın sırmalarla, bileziklerle, gerdanlıklarla, tüylerle bezenmiş bu süslü püslü atlıyla Balaşev arasında iki at boyu bir uzaklık kaldığı sırada Julner adındaki Fransız albayı saygılı bir tavırla, “Napoli Kralı!” diye fısıldadı. Gerçekten de gelen, şu sıralarda kendisine “Napoli Kralı” sanı yakıştırılan Murat idi. Napoli Kralı denmesi için ortada akıl alır bir neden bulunmadığı halde ona bu sanı yakıştırdıkları, kendisi de buna inandığı için, Murat şimdi eskisinden de azametli bir tavır takınıyordu. Murat, Napoli Kralı olduğuna kendi kendini öylesine inandırmıştı ki, Napoli kentinden ayrılmadan bir gün önce karısıyla caddeden geçerken birkaç İtalyan’ın ona “*Viva il re!*”^{*} diye tezahürat yapması üzerine, üzgün üzgün gülümseyerek karısına dönmüş ve “Zavallılıklar, yarın onları yalnız bırakacağım dan haberleri bile yok!” demişti.

Ama Napoli Kralı olduğuna içtenlikle inanmasına ve yalnız bırakacağı tebaası için üzülmesine rağmen, askerlikteki görevine dönmesi emrini alır almaz, hele Danzig’deki buluşmalarında haşmetli kayınbiraderinden zılgıtı da yiyince (gerçekten de, Danzig’de Napolyon ona şöyle demişti: “Benim usulümce halkı yönetmen için kral yaptım seni, kendi usulünce saltanat süresin diye değil!), alışık olduğu eski mesleğine hemen seve seve dönüşmüş, en göz alıcı, en şatafatlı, en pahalı giysilerini sırtına geçirip –arabanın okları arasına sokulup da koşumu vurulunca yerinde duramaz hale

* İtalyanca; “Yaşasın Kral!” –çev.

gelen besili ama fazla yağ bağlamamış bir beygir gibi- nedenini kendisinin de bilmediği bir neşe ve gönül hoşnutluğu içinde, nereye gittiğini de bilmeden Polonya yollarında at koşturmaya başlamıştı.

Rus generalini görünce, kıvırcık saçları bukle bukle omuzlarına dökülen başını krallara yakışır azametli bir tavırla şöyle geriye alarak, soran bakışlarını Fransız albayına çevirdi Murat.*

Fransız albayı, adını doğru dürüst söyleyemediği Balaşev'i Majestelerine takdim edip, hangi görevle geldiğini bildirdi.

Ruşa adı söylemekte albayın çektiği güçlüğü kendisi rahatça yenmiş gibi özgüven dolu bir ifadeyle, "*De Bal-machève!*"** dedi Kral Hazretleri. Sonra, yine krallara yakışır bir gönül indirmeyle, "Sizi tanıdığımı sevindim, General!" diye ekledi.

Ne var ki, Kral Hazretleri yüksek sesle ve hızlı hızlı konuşmaya başlar başlamaz o kral azameti, kral ağırbaşlılığı bir anda uçup gidiyordu ve farkında olmaksızın o hoş sohbet, laubali, doğal haliyle eski Murat olup çıktı. Elini Balaşev'in atının yelesine dayayarak, kendi karar yetkisini aşan bir durumdan ötürü üzüldüğünü belli eden bir tavırla şöyle dedi:

"Eee, General, her şey bir savaş olacağını gösteriyor."

"Majesteleri, benim Hükümdarım İmparator Hazretleri savaş istemiyor ve siz Majestelerinin de göreceği üzere..." derken, Balaşev, yapmacıklı bir tavırla ikide birde "Majeste," "Majesteleri" deyimini kullanmaktan kendini alamıyordu; Kral sanını aldığını yeni öğrendiği biriyle konuşurken, genellikle böyle olur insan.

"*Monsieur de Baloçoff*"u yüzünde budalaca bir gülümsemeyle dinleyen Murat zevkten neredeyse kendinden geçecek haldeydi. Ama heyhat! Kral olmanın da yükümlülükleri vardır! Hem Rusya'nın eski müttefiki hem de bir kral olarak, Aleksandr'ın özel elçisiyle devlet işleri üzerine azıcık çene çalması gerekiyordu Murat'nın... Atından indi, Balaşev'in koluna girdi ve saygıyla bek-

* Mura diye okunur. -çev.

** Murat, Rus generalinin adını Fransızcaya uyarlamaya çalışırken, daha da yanlış telaffuz ediyor. -çev.

leyen maiyetinden birkaç adım uzaklaştıktan sonra Rus general ile bir aşağı, bir yukarı yürüyerek ve sözlerine önemli bir hava vermeye çalışarak konuşmaya başladı. İmparator Napolyon'un, birliklerini Prusya topraklarından çekmesi talebiyle karşılaşınca alındığını, hele ona böyle bir talepte bulunulduğunun herkese duyurulmasıyla Fransa'nın onuruyla oynanmış olduğunu dolayısıyla, Napolyon'un buna daha da çok kızdığını belirtti.

Balaşev bu talepte, alınmayı gerektirecek düşmanca hiçbir taraf bulunmadığını anlatmaya çalışırken, Murat onun sözünü kesti.

Yumuşak, budalaca bir gülümsemeyle, damdan düşer gibi sordu: "Yani siz İmparator Aleksandr'ı saldırgan saymıyorsunuz, öyle mi?"

Balaşev ona savaşı başlatanın Napolyon olduğu kanısında bulunduğunu, nedenleriyle birlikte anlattı.

"Ah, benim sevgili Generalim!" diyerek yine onun sözünü kesti Murat. Sonra da, efendileri kavgalı olsa da öbür efendinin uşağıyla kendi arasının bozulmasını istemeyen bir uşak edasıyla ekledi: "Benim bütün yüreğimle dilediğim biricik şey, iki İmparatorun aralarında anlaşmalarıdır; bir an önce anlaşsalar da, çıkmasını hiç istemediğim şu savaş başlamadan bitse!"

Murat daha sonra Grandük'ün sağlığını sordu; Grandük'le Napoli'de nasıl eğlendiklerinden, o eğlenceli günlerle ilgili anılarından dem vurdu. Derken, birdenbire kral olduğunu ve krallık vakarını takınması gerektiğini hatırlamış gibi, azametli bir tavırla gövdesini şöyle bir dikleştirdi, taç giyme töreni sırasındaki pozunu aldı ve sağ kolunu açarak Rus generaline yol verdi:

"Sizi daha fazla yolunuzdan alıkoymayayım, General; görevinizde başarılar dilerim," dedi ve o süslü püslü kılığını bezeyen mücevherleri ışıldayarak, sorgucunun tüyleri pırıldayarak, sırmalı al pelerinini savura savura, kendisini saygıyla bekleyen maiyetinin yanına döndü.

Yoluna devam eden Balaşev, Murat'ın söylediklerine bakarak, az sonra Napolyon'un huzuruna çıkarılacağını sanıyordu. Oysa ileriki köyde de, tıpkı öncü karakolunda olduğu gibi, Davout'nun

piyade kolordusuna bağlı devriyeler tarafından durdurulup bekletildi, daha sonra da kolordu karargâhından çağırılan bir yaver onu alıp Mareşal Davout'nun karargâhının bulunduğu köye götürdü.

V

İmparator Aleksandr ile Arakçeyev arasındaki ilişki neyse, Napolyon'la Davout arasındaki ilişki de oydu. Gerçi Davout, Arakçeyev gibi korkağın biri değildi, ama o da İmparatoruna bağlılığını kanıtlamak için başkalarına eziyet etmekten başka bir şey bilmeyen ve en az Arakçeyev kadar acımasız, onun kadar titiz bir askerdı.

Doğanın yapısı içinde kurtların da bulunması nasıl bir zorunluk ise devletlerin yapısı içinde de böyle adamların bulunması bir zorunluktur. Devletin başındaki hükümdarların böyle insanları yanlarında tutmaları her ne kadar saçma görünse de, her zaman böyleleri var olagelmıştır; her zaman böyleleri ortaya çıkarlar, her zaman da tutulurlar; bu da bir zorunluktur. Kendisi şövalye ruhlu, yüce gönüllü ve merhametli olan Aleksandr gibi bir insanın, bir humbaracı neferinin bıyıklarını elleriyle yolan ama zayıf sinirleri yüzünden en ufak tehlike karşısında dizlerinin bağı çözölüveren Arakçeyev gibi bir alaylıyı, kökü saraya dayanan soylu bir aileden de gelmediği halde, nasıl olup da yanında barındırdığı, nasıl olup da eline bunca güç verdiği ancak işte bu zorunlukla açıklanabilir.

Fransız Mareşalini bir köy evinin samanlığında ters çevrilmiş bir fıçı üstüne oturmuş, muhasebe kayıtlarını incelerken buldu Balışev. Mareşale çok daha güzel bir ev tahsis edilmesi işten değildi, ama Mareşal Davout da, hani o hiç yüzü gülmeyen ve bunu haklı göstermek için de kendilerini hep sıkıntıya sokan, kendilerine hep en zor koşulları seçen tiplerdendi. Bu tip insanlar bu nedenle de hep çok çalışkan olurlar; her zaman aceleleri vardır. Mareşal Davout'nun yüzünde de o sırada şu ifade okunuyordu: "Görüyorsunuz işte, böyle pis bir samanlıkta çalışırken, bir fıçı üstünde otururken nasıl yü-

züm gülsün?” Bir parçacık yaşam sevinciyle dolu birini gördüler mi, kendi çektiklerini, kendi özverilerini, kendi müthiş çalışkanlıklarını hemen karşısındakinin başına kakarcasına ortaya döküvermek bu tip insanların en büyük zevkidir; onlar için âdeta vazgeçilmez bir zorunluktur bu. Balaşev’i içeri soktukları zaman Davout da işte bu zevki tattı. Rus generali içeri girerken başını önündeki defterlere daha da çok eğen Mareşal, sabahın güzelliği ve Murat ile yaptığı konuşmanın etkisi altında yüzü gülen Balaşev’e gözlüğünün üzerinden şöyle bir baktı ve ayağa kalkmak şöyle dursun, kıınıldamadı bile; sadece, kaşlarını daha beter çatıp pis pis sıırttı.

Bu karşılamının Balaşev üzerinde yarattığı tatsız izlenimi onun yüzünden okuyunca da başını kaldırdı ve soğuk bir tavırla ne istediğini sordu.

Kendisinin İmparator Aleksandr’ın general yaveri, aynı zamanda Napolyon nezdindeki özel elçisi olduğunu Mareşal Davout’nun bilmediğini sanan, dolayısıyla da, bu biçimde karşılaşmasını başka bir nedene yoramayan Balaşev hemen rütbesini ve görevini açıklamaya girişti. Balaşev’in beklentisinin tam tersine, Davout onu dinledikten sonra daha da soğuk ve kaba bir tavır takındı.

“Taşıdığınız mektup nerede?” diye sordu Balaşev’e. “Verin onu bana. Ben İmparatora gönderirim.”

Balaşev, mektubu İmparatora eliyle teslim etmek için emir aldığıını söyledi. “İmparatorunuzun emirleri kendi ordusu için geçerlidir,” dedi Davout. “Ama burada, size ne deniyorsa onu yapmak zorundasınız.”

Sonra da, Rus generaline kaba kuvvete boyun eğmek zorunda bulunduğu duygusunu iyice verebilmek ister gibi, yaverini yollayarak nöbetçi subayını çağırttırdı.

Balaşev kurye çantasının içinden İmparatorun mektubunu taşıyan paketi çıkardı ve (iki fıçı üzerine yatırılmış, menteşeleri bile hâlâ üstünde duran bir kapı kanadından yapılmış) masanın üzerine bıraktı. Davout paketi alıp üstündeki yazıyı okudu.

Balaşev, “Şahsıma saygı gösterip göstermemekte tamamıyla özgürsünüz, ancak size şurasını da belirtmemeye izin veriniz ki, ben-

deniz Majeste İmparatorumun general yaveri olarak taşıdığını bu onuru...” diye itiraza yeltenecek oldu.

Onu sessizce süzmekte olan Davout’nun, Balaşev’in yüzünde gördüğü şaşkınlık ve heyecandan pek keyif aldığı belli oluyordu.

Fransız Mareşali, “Size layık olduğunuz davranış gösterilecektir,” dedi ve paketi cebine koyup samanlıktan çıktı.

Bir dakika sonra da Mareşalin yaverlerinden, de Castrés içeri girdi, Balaşev’i alıp, kendisine tahsis edilen eve götürdü.

O gün Balaşev aynı samanlıkta, fıçılardan üstüne yatırılmış kapı kanadından yapılmış aynı masanın üstünde Mareşalle birlikte yedi öğle yemeğini.

Ertesi sabah Mareşal Davout sabah erkenden yola çıktı; ama yola çıkmadan önce Balaşev’i yanına çağırttı ve “rica” sözcüğünü kullanmakla birlikte tartışma kabul etmeyen kesin bir dille, oradan bir yere ayrılmamasını, yoluna devam etme emri gelirse kendi özel eşyasını taşıyan yük arabalarıyla birlikte gidebileceğini ve Monsieur Castrés’den başka kimseyle konuşmamasını söyledi.

Dört gün yapayalnız kalıp sıkıntıdan patlayacak hale gelen ve elinden bir şey gelmeyişinin, güçsüzlüğünün acısını –hele kısa bir süre önce elinde büyük güç bulunduran bir kişi olarak daha da derinden– duyan Balaşev, bu dört gün içinde Mareşal Davout’nun kişisel eşyalarını taşıyan arabalarla birlikte ve artık bütün bölgeyi işgal etmiş bulunan Fransız ordusunun peşi sıra konaktan konağa ilerleyerek, şimdi Fransızların işgal ettiği Vilna kasabasına –dört gün önce çıktığı aynı kapıdan– girdi.

Ertesi gün İmparator mabeyincilerinden Comte de Turenne, Balaşev’in yanına gelerek, İmparator Napolyon’un kendisini huzuruna kabul etmekle onurlandırınaydı dilediğini bildirdi.

Balaşev’i götürdükleri evin kapısında mavi üniforma ceketlerinin önü açık, başlarında bol tüylü kalpaklar bulunan, humbaracı sınıfından iki Fransız askeri nöbet tutuyor; Fransız ve Polonyalı süvarilerden oluşturulmuş karma bir koruma birliği hazır duruyor; evin önündeki verandanın altında da Napolyon’un eyerli

atıyla Memluk seyisi Rustan'ın* çevresinde toplanmış pırıl pırıl üniformaları içindeki saraylılar ve generaller Napolyon'un çıkmasını bekliyorlardı. Aynı evin kapısı önünde bundan dört gün önce Rus İmparatorunun hassa alayı olan Preobrajenski Alayının erleri nöbet tutmaktaydı. İmparator Aleksandr dört gün önce Balaşev'i Vilna'dan, bu evden yolcu etmişti ve şimdi Vilna'da, aynı evde Napolyon onu huzuruna kabul ediyordu.

VI

Balaşev şatafata, debdebeye alışık bir insan olmasına rağmen, yine de Napolyon'un göz kamaştırıcı saray ihtişamı ve lüksü karşısında şaşırıp kaldı.

Comte de Turenne onu aldı ve sürü sürü generallerin, saraylıların, önde gelen Polonyalı zenginlerin bekledikleri büyük kabul salonuna götürdü. Balaşev bu Polonyalı zenginlerin birçoğunu daha önce Rus İmparatorunun sarayında da görmüştü. Duroc yanlarına gelerek, İmparatorun Balaşev'i günlük atlı gezintisine çıkmadan önce kabul edeceğini haber verdi.

Dakikalarca süren bir bekleyişten sonra nöbetçi mabeyinci büyük kabul salonuna geldi ve Balaşev'i eğilerek kibarca selamladıktan sonra kendisini izlemesini rica etti.

Balaşev'in girdiği, bir kapısı çalışma odasına açılan küçük kabul salonu, Rus İmparatorunun onunla son kez konuştuğu salondu; Çar oradan yolcu etmişti Balaşev'i. Balaşev iki dakika kadar ayakta bekledi. Kapının öbür yanından hızlı hızlı yaklaşan ayak sesleri duyuldu ve kapının iki kanadını da aynı anda hızla açan bir mabeyinci, açtığı kapının yanında put gibi durarak bekledi ve bunu izleyen sessizlik içinde başka ayak sesleri duyuldu; sert, kararlı adımlarla yürüyen Napolyon'un ayak sesleri. Atlı gezintiye çıkarken giydiği kıyafet vardı Napolyon'un üstünde: sırtta, beyaz yeleğini gösteren önü açık, ama göbeğini rahatça kapatacak kadar

* Rustan adlı bu Gürcü asıllı Memluk'u Napolyon Mısır'dan getirmiş (1798) ve özel muhafızı ve seyisi olarak uzun yıllar kullanmıştır. Napolyon'un ölümünden sonra Rustan da çok yaşamadı. -İngilizce çev.

bol, mavi bir redingot; kısacık bacakların tombul butlarını sımsıkı saran, karaca derisinden beyaz bir külot pantolon ve uzun konçlu Essen çizmeleri. Daha yeni tarandığı belli olan kısa kesilmiş saçlarından bir perçem, geniş alnının tam ortasından aşağı doğru bırakılmıştı. Tombul boynu, redingotunun siyah kadife yakasının oluşturduğu fon içinde, olduğundan da beyaz duruyordu ve Napolyon'un üstünden çevreye kolonya kokusu yayılıyordu. Fırlak çeneli, genç görünümlü dolgun yüzünde İmparator Haşmetine yakışır bir ifade vardı; güler yüzlü, iyilikçi, hoş gören bir ifade.

Ayağını yere her basışında gövdesini titreten dinç adımlarla ve başını iyice geriye alarak yürüyen Napolyon hızla girdi salona. Dolgun geniş omuzlarıyla, farkında olmaksızın öne çıkardığı göbeği ve şişkin göğüs kafesiyle, kısa ve kalın endamının tümüyle, rahat yaşam süren kırklık erkeklerde rastlanan etkileyici bir görünüşe sahipti. Ayrıca, özellikle iyi günlerinden birinde olduğu gösteren neşeli bir hali vardı.

Yerlere kadar eğilen Balaşev'in saygılı selamına başını hafifçe eğerek karşılık veren İmparator onun yanına yaklaştı ve ağızlarından çıkan her sözün en doğru söz olacağına, en güzel biçimde ifade edilmiş olacağına inandıkları için önceden hazırlanmaya gönül indirmeyen kişilerin özgüveni içinde, aynı zamanda da vaktinin değerini çok iyi bilen biri gibi, hemen lafa girdi.

"Günaydın, General!" diye başladı. "İmparator Aleksandr'dan getirdiğiniz mektubu aldım, sizi gördüğüme de sevindim." İri gözleriyle Balaşev'in yüzünü şöyle bir süzüp bakışlarını hemen başka tarafa çevirdi.

Balaşev'in şahsının onu zerre kadar ilgilendirmediği besbelliydi. Kendisi dışında, öz benliği dışında hiçbir şey önem taşımazdı onun için, çünkü -ona göre- dünyada her şey yalnız onun iradesine bağımlıydı.

"Ben savaş istemiyorum, istemiş de değilim," diye sürdürdü konuşmasını. "Ama beni savaşa zorladılar. Hatta şu anda bile (sözcükleri üstüne basa basa söylemişti), yapabileceğiniz bir açıklama varsa, kabul etmeye hazırım."

Hemen ardından da Rus hükümetinden duyduğu hoşnutsuzluğun nedenlerini açık bir dille, kısa ve özlü bir biçimde açıklamaya girişti. Balaşev, Fransız İmparatorunun ölçülü, sakin ve yumuşak bir dille konuştuğuna bakarak, onun barış istediği ve barış görüşmelerine girişmek niyetinde olduğu kanısına vardı.

Napolyon lafını bitirip Rus hükümetinin özel elçisine soran gözlerle bakınca, Balaşev çoktandır kafasında hazırladığı konuşmasına başladı:

“Haşmetlim! Hükümdarım İmparator Hazretlerinin...” diye lafa başladıysa da, Fransız İmparatoru ile göz göze gelip, çivi gibi üzerine dikilmiş bakışlarıyla karşılaşınca tedirgin oldu, şaşırdı ve diyeceklerini unuttu. Balaşev’in üniformasıyla kılıcını belli belirsiz bir gülümsemeyle süzmekte olan Napolyon’un bakışları sanki ona şöyle diyordu: “Şaşırmış görünüyorsunuz, toparlayın kendinizi!”

Balaşev kendini toparlayıp konuşmaya başladı. Kurakin’in pasaportunu istemesi olayını Aleksandr’ın savaş açmak için yeterli bir gerekçe olarak görmediğini; Kurakin’in, Hükümdarın onayını almaksızın, kendi inisiyatifiyle hareket etmiş olduğunu; İmparator Aleksandr’ın savaş istemediği gibi, İngiltere ile de hiçbir ilişkiye girmedikçe anlattı.

Napolyon, “Henüz girmedim!” diye Balaşev’in sözünü kesti. Patlamak üzereymiş de, kendini zor tutuyormuş gibi kaşlarını çattı ve Balaşev’in sözüne devam edebileceğini anlatan hafif bir baş işareti yaptı.

Balaşev, aldığı talimat uyarınca söylemesi gerekenlerin hepsini söyledikten sonra, İmparator Aleksandr’ın barış istediğini, ama bir koşul yerine getirilmedikçe de görüşmeye oturmayacağını ekledi. Tam, o koşulun ne olduğunu söyleyecekken sustu, İmparator Aleksandr’ın, Napolyon’a yazdığı mektuba koymadığı, ama Saltikov’a yolladığı iradede mutlaka yer alması için ısrar ettiği, ayrıca Napolyon’a ağızdan iletmesi için Balaşev’e sıkı sıkıya tembihlediği sözleri hatırlamıştı. “Silahlı son düşman askeri de Rusya topraklarını terk etmedikçe” sözleri aklına geldiyse de, karmaşık

bir duygunun etkisi altında Balaşev kendini tuttu, dilinin ucuna kadar gelen bu sözleri olduğu gibi söylemekten kaçındı. Biraz duraladıktan sonra, sözünü şöyle bitirdi: “Bu koşul da, Fransız ordusunun Niemen’in öbür yakasına çekilmesi koşuludur.”

Balaşev’in bu son cümleyi nasıl ıkına sıkına söylediğini fark eden Napolyon’un yanağı seğirmeye ve sol bacağıının baldırı ritmik bir biçimde titremeye başladı. Napolyon bulunduğu yerden hiç kılmıdamaksızın, deminkinden daha yüksek bir sesle ve daha hızlı konuşmaya başladı. Onun konuşması boyunca birkaç kez gözlerini önüne eğen Balaşev, Napolyon’un sol baldırının nasıl titredğine ve İmparatorun sesini yükseltmesiyle orantılı olarak titremenin nasıl arttığına bakmaktan kendini alamadı.

“Barışı ben de en az İmparator Aleksandr kadar isterim,” diye başladı Napolyon. “Son on sekiz aydır barışın sağlanması uğrunda gerekli her şeyi yapmadım mı? Bir açıklamada bulunulması için on sekiz ay bekledim. Oysa görüşmelerin başlatılması için benden istenen nedir?” derken, kaşlarını çatarak o beyaz tombul eliyle bir soru işareti yaptı.

“Kuvvetlerinizin Niemen’in öbür yakasına çekilmesi, Haşmetlim,” cevabını verdi Balaşev.

“Niemen’in öbür yakasına?” diye yankı gibi tekrarladı Napolyon. “Demek şimdi benden istediğiniz, Niemen’in öbür yakasına çekilmem... Sadece Niemen’in öbür yakasına kadar mı?” diye tekrarlarken, Balaşev’in gözlerinin ta içine baktı Napolyon.

Balaşev saygıyla başını önüne eğdi.

Bundan dört ay öncesine kadar, Napolyon’un Pomeranya’dan çıkması isteniyordu, oysa şimdi istenen sadece Niemen’in öbür yakasına çekilmesiydi. Napolyon topuklarının üzerinde döndü ve salonda bir aşağı, bir yukarı gezinmeye başladı.

“Görüşmelerin başlayabilmesi için Niemen’in ötesine çekilmem gerektiğini söylüyorsunuz; oysa bundan iki ay önce bana dayatılmak istenen koşul Oder ve Vistül ırmaklarının ötesine çekilmem idi; oradan geriye çekilmediğim halde benimle görüşmeye oturulacak demek!” Odanın bir köşesinden öbür köşesine ka-

dar konuşmadan gidip geldikten sonra yine Balaşev'in karşısına dikildi. Balaşev onun sol baldırının her zamankinden daha hızlı titrediğini ve yüzündeki sert ifadenin âdeta taşlaşmış gibi donup kaldığını fark etti. Sol bacağının titrediğini Napolyon kendi de biliyordu. Daha ileride, bir gün, bu konuda şöyle diyecekti: "Sol bacağım da baldırımın titremesi benim için çok önemli bir işarettir."

"Bu gibi talepler -Oder-Vistül hattının gerisine çekil filan gibi talepler- Baden Prensine yapılabilir, ama bana yapılamaz!" diye öyle bir bağırdı ki, çığlık gibi çıkan sesine kendi de şaştı. "Bana Petersburg'la Moskova'yı bile verseler bu gibi koşulları kabul etmem ben. Savaşı benim başlattığımı söylüyorsunuz! Peki, ordusunun başına ilk olarak geçen hangimiz? İmparator Aleksandr ben değil! Tam ben milyonlar harcamışken, görüşme önerisinde bulunuyorsunuz, hem siz bir yandan İngiltere ile ittifak kuracaksınız hem de durumunuzun zayıf olduğu bir zamanda benimle görüşme önereceksiniz! Pekâlâ, İngiltere ile ittifaka girmekteki amacınız nedir bakalım? Ne verdi size İngiltere?" Hızlı hızlı konuşmasını sürdüren Napolyon'un artık barışın yararları üzerinde fazla durmak istemediği, sadece kendi haklılığını, kendi gücünü ve Aleksandr'ın haksız olduğunu, çam devirdiğini ortaya koymak istediği anlaşıyordu.

Konuşmasının başında barıştan yana bir tutum içinde olduğu ve kendi durumunun sağlamlığına işaret etmekle birlikte, yine de görüşmeye yanaşma niyeti taşıdığı açıkça belliydi. Oysa konuşması uzadıkça kontrolünden çıkmaya başlamış, sözcüklerini tartmaz olmuştu.

Şimdi ağzından çıkan her sözcük, sadece kendisini yüceltip, Aleksandr'ı küçük düşürme amacını taşıyordu; oysa konuşmasının başında hiç de böyle bir niyeti yoktu.

"Duyduğuma göre Türklerle bir barış antlaşması imzalamışsınız, öyle mi?"

Balaşev, olumlu anlamda başını önüne eğdi.

"Evet, bir barış antlaşması..." diye başlayacak oldu Balaşev.

Ne var ki, Napolyon onun konuşmasına meydan vermedi. Anlaşıldığına göre yalnız kendi konuşmak isteyen İmparator, başının şımarttığı insanlarda görülen sinirli ve sabırsız bir tavırla, hızlı hızlı konuşmasını sürdürdü.

“Evet, Türklerle barış yaptığınızı, ama Eflak ve Boğdan’ı bile alamadığınızı biliyorum; oysa bu iki eyaleti sizin hükümdarınıza ben armağan olarak verebilirdim; tıpkı Finlandiya’yı armağan ettiğim gibi,” diye ekledi. “Evet,” diye sözünü sürdürdü. “Eflak ve Boğdan’ı İmparator Aleksandr’a bırakacağıma söz vermiştim, seve seve bırakacaktım da, ama şimdi bu iki güzelim eyaleti elinden kaçırmış bulunuyor. Oysa bu iki eyaleti de topraklarına katıp İmparatorluğunun sınırlarını Botnia Körfezi’nden Tuna’nın ağzına kadar kesintisiz uzatabilecekti. Büyük Katerina bile bundan iyisini yapamazdı.” Napolyon, Tilsit’de İmparator Aleksandr’a söylediklerini neredeyse kelimesi kelimesine Balaşev’e tekrarlayarak salonda bir aşağı bir yukarı dolaşırken gitgide heyecanlanıyordu. “Benimle dost geçinse, bunların hepsine sahip olabilirdi İmparator Aleksandr. “Birkaç kez üst üste,” Ah, ne görkemli bir saltanat, ne görkemli bir saltanat..!” diye tekrarladıktan sonra sustu, cebinden altın bir enfiye kutusu çıkarıp burnuna götürdü, tutkuyla kokladı. “İmparator Aleksandr istese, ne görkemli bir ülkede saltanat sürebilecekti!”

Napolyon acır gibi Balaşev’e şöyle bir baktı ve ötekinin ağzını açmaya hazırlandığını görünce, konuşmasına meydan vermeden hemen kendisi başladı yine.

“Benim dostluğum sayesinde elde edemeyeceği şey nedir ki, bunu başka yerde arıyor?” diye bir soru yönelterek, şaşıyormuş gibi omuzlarını silkti Napolyon. “Ama, hayır, benim düşmanlarımı çevresine toplamayı yeğledi o, hem de kimleri? Stein’leri,*

* Baron H.F.K von Stein (1757-1831): 1780 yılında Prusya hizmetine girmiş Alman devlet adamı. Toprak köleliğinin kaldırılması yolunda büyük uğraş vermiştir. Prusya ordusunun gelişmesinde de büyük rol oynamış ve Napolyon’un baskısı yüzünden Prusya’dan sürülmüş, Rusya’dan davet alarak bu ülkeye gelmiştir. Gerek 1812 savaşı öncesinde Napolyon’a karşı koalisyon kurulması düşüncesini desteklemekte, gerek Napolyon’un düşüşünü hazırlamakta çok emeği geçmiştir. –çev.

Armfeldt'leri,* Wintzingerode'ları** Benningsen'leri! Stein, ülkesinden kovulmuş bir vatan hainidir; Armfeldt ahlaksızın, entrikacının biridir; Wintzingerode, soyunu inkâr eden bir Fransız'dır; Benningsen askerlik alanında ötekilerden belki biraz daha üstündür, ama yine de yeteneksizin biridir. 1807'de yeteneksizliğini göstermişti zaten, bu bakımdan, eminim İmparator Aleksandr'ın kafasında da korkunç anılar çağrıştıran bir kimliğe sahiptir..." Napolyon haklılığını ve gücünü (bu ikisi onun için aynı şeydi) doğrulayan kanıtlar art arda aklına geldikçe hızla sıralıyordu bunları, ama söyleyecek o kadar çok şey aklına geliyordu ki, dilinin hızı düşüncesinin hızına yetişemiyordu. "Bunlar işe yarar adam olsalar," diye sürdürdü konuşmasını. "Onlardan yararlanmak istenmesini hadi anlayışla karşılayalım! Ama hiçbir işe yaramaz ki bu adamlar! Ne savaşta işe yararlar, ne de barışta! Bu güruhun içinde en yeteneklisinin Barclay olduğu söylenir, oysa onun çevirdiği ilk manevralara bakarak, hiç de aynı kanıda değilim ben. Hem, bunların yaptığı nedir? Bütün bu saraylılar ne iş yaparlar? Pfuel*** tasarım yapar, Armfeldt tartışır, Benningsen arpacı kumrusu gibi düşünür, bir işe yarasın diye çağırılan Barclay ise ne yapacağını bilemez ve böylece zaman akıp gider. Gerçek asker denebilecek bir tek Bagratyon var içlerinde. Budaladır, ama hiç değilse deneyimlidir, gözü görür ve azimlidir... Peki, sizin genç İmparatorunuzun, kendisine hiç yakışmayan bu güruh içinde ne işi var? Bu adam-

* Kent G.M. Armfeldt (1757-1814): İsveç Kralı III. Gustav ile oğlu IV. Gustav'a bağlılığıyla tanınmış seçkin bir general. IV. Gustav'ın tahttan indirilmesi üzerine koruyucudan yoksun kalan General ülkesinden sürülerek, Rusya'ya sığınmıştır. Rusya'da Çar Aleksandr'ın güvenini kazanmış ve Finlandiya konusu tamamıyla onun ellerine bırakılmıştır (Finlandiya Rusya'ya daha yeni ilhak edilmişti o sırada). -çev.

** Baron F.T. Wintzingerode (1770-1818): Avusturyalı general. Sık sık taraf değiştirerek, meslek yaşamı boyunca birçok kez Avusturya'nın ve Rusya'nın hizmetinde bulunmuştur. 1812'de Çar Aleksandr tarafından, sınırdan Petersburg'a giden yolun korunmasıyla görevlendirilmişti. Fransızlara tutsak düşmüş, Ruslar tarafından kurtarılmıştı. 1813 Leipzig savaşında Müttefik Kuvvetler Birleşik Süvari Ordusuna komuta etmiş, 1814 seferinde Napolyon'a karşı savaşmıştır. -çev.

*** Baron Carl Ludwig August Pfuel (1751-1826): Prusyalı general. Jena (1806) Muharebesi'nin ardından Rusya'nın hizmetine girmiştir. 1812 seferinde Rusların ilk savaş planları onun eseri idi. -çev.

lar hem İmparatorunuzun onurunu tehlikeye atıyorlar, hem de her şeyin sorumluluğunu onun sırtına yüklüyorlar.” Aleksandr’ın askerî eğitim görmediği halde başkomutanlık etme tutkusuyla yanıp tutuştuğunu bilen Napolyon, Rus İmparatorunu hedef alarak, “Gerçek general olmayan hükümdarlar, ordunun başına geçmeye kalkışmamalıdır!” diye ekledi.

“Baksanıza, sefer başlatılalı bir hafta olduğu halde, daha Vilna’yı bile savunamadınız. Ordunuz iki parçaya bölünüverdi ve Polonya eyaletlerinden sürülüp atılıverdi. Ordunuzda hoşnutsuzluk var...”

Sözcüklerden oluşan bu yayılım ateşi altında söylenenleri doğru dürüst izleyemeyen, aklında tutamayan Balaşev, “Tam tersine, Majeste,” diye atıldı. “Askerler savaşıma can atıyorlar...”

“Bunu biliyorum,” diye onun sözünü kesti Napolyon. “Bütün bunları biliyorum ben; taburlarınızın sayısına varıncaya kadar biliyorum; kendi ordumu bildiğim kadar biliyorum. Sizin asker sayınız daha iki yüz bine bile ulaşmış değil, benim ordum ise sizinkinin neredeyse üç katı.” Napolyon, namus sözlerinin burada hiçbir ağırlık taşımayacağını unutarak, “Sizi namusum üzerine temin ederim ki,” dedi, “Vistül’ün bu yanında tam beş yüz otuz bin askerim var benim. Türklerden de size hayır gelmez. Onların gücü yok, zaten güçleri olsaydı sizinle barış yapmazlardı. İsveç’e gelince, deli krallar tarafından yönetilmek bu ülkenin yazgısı... Kralları delinin biriydi. Tuttular krallarını değiştirdiler, Bernadotte’u tahta çıkardılar. Oysa onun da aklını kaçırdığı anlaşıyor; çünkü aklını kaçırmadıkça hiçbir İsveçli Ruslarla ittifaka yanaşmaz.”

Napolyon pis pis sıırttı ve enfiye kutusunu tekrar burnuna götürdü.

Napolyon’un her lafına verilecek hazır bir cevabı vardı Balaşev’in; cevap vermek için de fırsat kollayıp duruyordu deminden beri: bir şey söylemek isteyip de fırsat bulamayanların yaptığı gibi, sürekli olarak ellerini oynatıp duruyor, ama daha ağzını açar açmaz Napolyon onun lafını kesiveriyordu. Örneğin, İsveçlilerin delirdiği iddiasına karşılık İsveç’in Rusya’yı müttefik olarak ya-

nına almakla bir ada haline geldiği tezini ileri sürecektir oldu Balashev, ama daha lafını bitiremeden, Napolyon öfkeyle bağırarak susturdu onu. Kendilerini haklı çıkarmak için hiç durmadan konuşan, konuşan, konuşan insanların o sinirli ruh durumu içindeydi Napolyon. Balashev tedirgin olmaya başlamıştı: İmparatorunun özel elçisi olarak yüklendiği görev gereği konuşmak ve görevinin onurunu korumakla yükümlü sayıyordu kendini, ama insan olarak, Napolyon'un akla yakın hiçbir nedeni olmadan böyle ateş püskürmesi karşısında ezilip büzülüyordu. Napolyon'un şu anda söylediklerinin hiçbir öneminin olmadığını ve akli başına gelince söylediklerinden ötürü utanacağını biliyordu Balashev. O yüzden, Napolyon'la göz göze gelmemek için hep önüne bakarak duruyor, ikide birde ayak değiştiren Napolyon'un şişko bacaklarını görüyordu sadece.

"Hem, sizin müttefiklerinizden bana ne, canım?" dedi Napolyon. "Benim de müttefiklerim var; Polonyalılar. Seksen bin kişilik bir orduları var onların, üstelik Polonyalılar aslanlar gibi dövüşür! Kısa zamanda da iki yüz bine ulaşacak asker sayıları."

Ağzından çıkan bu sözlerin kuyruklu bir yalan olduğunu belki kendi de bildiği için ya da belki Balashev'in deminden beri yazgısına razı olmuş bir insan edasıyla karşısında dilini yutmuş gibi dikilmesinden dolayı daha beter sinirlenen Napolyon, odayı arşınlarken ansızın durup dönerek Balashev'in burnuna kadar geldi ve pamuk ellerini sert hareketlerle elçinin yüzüne doğru savura savura, âdeta haykırdı:

"Size şu kadarını söyleyeyim ki, eğer Prusya'yı bana karşı kıskırtacak olursanız, o ülkeyi Avrupa haritasından silerim!" Bembez kesilen suratı öfkeden çarpılmış bir halde cümlesini tamamlarken, ufacık elini şrak diye öbür eline vurdu. "Sizlere gelince, sizi Dvina'nın da ötesine, Dinyeper'in de ötesine atar, kör gözlü Avrupa'nın büyük bir suç işleyerek aşmanıza göz yumduğu sınırları yine eski durumuna getirir, o engeli* karşınıza dikerim. Evet, sizi bekleyen akıbet budur!"

* "O engeli" derken, Napolyon "Büyük Polonya"yı kastediyor. L-İngilizce çev.

“Benimle bozuşmaktan elinize geçecek budur işte!” Tombul omuzları sarsıla sarsıla, konuşmadan salonda birkaç tur daha attı Napolyon.

Enfiye kutusunu yeleğinin cebine soktu, sonra yine çıkardı, birkaç kez kutuyu burnuna kadar kaldırıp indirdi, geldi, Balaşev’in tam karşısına dikildi. Elçinin gözlerinin içine alaycı bir ifadeyle bakarak, usulca konuştu:

“Oysa eğer isteseydi, hükümdarınızın ne görkemli bir saltanatı olurdu!”

Bir karşılık vermek zorunda olduğunu hisseden Balaşev, Rusya’nın durumunu hiç de bu kadar karanlık görmediğini belirtti. Napolyon hiç konuşmadan hâlâ o alaycı ifadeyle onun gözlerinin içine bakıyordu; Balaşev’i dinlemediği belliydi. Balaşev, Rusya’da herkesin savaştan kârlı çıkılacağı umudunu taşıdığını, söyledi. Napolyon hoş görürcesine başını salladı; bu baş sallayışıyla sanki şöyle demek istiyordu: “Böyle söylemek sizin görevinizdir, bunu biliyorum, ama kendi dediklerinize kendiniz de inanmıyorsunuz. İleri sürdüğüm kanıtlara sizin de aklınız yattı aslında.”

Balaşev sözünü bitirince Napolyon tekrar enfiye kutusunu çıkardı, bir çimdik alıp burnuna çekti ve bir işaret olarak ayağını iki kez yere vurdu. Kapı açıldı, bir mabeyinci Napolyon’a şapkasıyla eldivenlerini uzattı; bir başka mabeyinci de ona mendilini getirip verdi. Mabeyincinin suratına bakmaya bile gönül indirmeksizin şapkasını alırken Balaşev’e döndü Napolyon:

“İmparator Aleksandr’a tarafımdan şunu iletiniz ve kendisini inandırınız ki,” dedi, “ona olan bağlılığım eskisi gibi sürmektedir. Kendisini çok iyi tanırım ben; yüksek niteliklerini bilir, büyük saygı beslerim. Sizi daha fazla tutmayayım, General: İmparatora mektubumu alırsınız.”

Napolyon sözlerini bitirir bitirmez hızlı adımlarla kapıya çıktı. Büyük kabul salonunda bekleyenler hep birden atılıp, İmparatorun ardı sıra merdivenlere hücum ettiler.

Bunca parlamadan, bunca laftan ve son olarak soğuk bir tavırla söylenen, "Sizi daha fazla tutmayayım, General: İmparatora mektubumu alırsınız," sözünden sonra Napolyon'un bir daha kendisiyle görüşmek istemeyeceğini düşünüyordu Balaşev; böylesine küçük düşürdüğü, üstelik de nezaket sınırlarını aşan sinirliliğine tanık olmuş bir elçiyle bir daha kesinlikle görüşmek istemeyeceği inancındaydı. Dolayısıyla, Duroc gelip de İmparatorun onu o gün yemeğe çağırdığını bildirince şaşırıp kaldı Balaşev.

Yemekte Bessières* Caulaincourt ve Berthier** vardı.

Napolyon neşeli ve son derece yumuşak bir tavırla karşıladı Balaşev'i. Sabahki öfke gösterisinden ötürü en ufak bir utanma ya da pişmanlık eseri görülüyordu İmparator'da. Hatta pişmanlık bir yana, nasıl olsa kendisi haklı olduğuna göre Balaşev'e boşu boşuna kendini üzmemesini bile söyledi. Durum öyle gösteriyordu ki, Napolyon uzunca bir zamandan beri kendisinin asla yanlış yapmayacağına, her yaptığı işin, her attığı adımın doğruluğuna inanmaktadır hem de, yaptığı şeyler doğruluk ve eğrilik konusunda kabul edilegelmiş belli ölçülere vurularak doğru çıktığı için değil de, sırf, yapan kendisi olduğu için yapılanın doğru olduğu inancını taşımaktadır.

Kent halkının sevgi gösterileri, coşkun alkışları arasında Vilna caddelerinde yaptığı atlı gezintiden pek neşeli dönmüştü Napolyon. Geçtiği her caddede, bütün evlerin pencerelerinden adının baş harflerini taşıyan kumaşlar, bayraklar sarkıtıldığını, yine bu

* J. B. Bessieres (1768-1813): Fransız Mareşali. 1799 yılında İstria Dükü sanını aldı. Austerlitz savaşında, Rusların ünlü Hassa Muhafız Süvarilerinin hücumunu karşılayıp Rusları neredeyse son erine kadar kıran Fransız süvarilerine o komuta etmişti. Borodino Savaşı'nda (1812) Hassa Süvarilerine komuta etmiş, Moskova'dan çekilişte Napolyon'un yanında bulunmuştu. 1813'te Napolyon'un (çeşitli ülkelerden) tüm süvari ordularının başkomutanlığına getirilmiş, 1813 seferi başladıktan üç gün sonra vurularak ölmüştü.

** Neuchâtel ve Wagram Prensi, Fransa Mareşali A. Berthier (1753-1815): Yıllarca Napolyon'un Genelkurmay Başkanlığı görevinde tuttuğu Mareşal, 1815 yılında Bamberg'de, Fransız sınırından girmekte olan Rus tümenini görmeye dayanarak, pencereden atlayıp intihar etmiştir. -İngilizce çev.

pencerelerden beyaz mendillerini sallayarak kendisini selamlayan Polonyalı hanımları görmüştü.

Yemekte Balaşev'i yanına oturtan Napolyon ona tatlı sözler söylemekle kalmadı, Balaşev sanki onun planlarını çok beğenen, dolayısıyla da başarılarından ötürü sevinç duyacak insanlardan, kendi saraylılarından biriymiş gibi davrandı Rus elçisine. Konuşma sırasında lafı Moskova'ya getiren Napolyon kentle ilgili sorular sordu Balaşev'e, ama gitmeye niyetlendiği yeni yerlerle ilgilenen bir gezginin merakıyla değil de, Balaşev'in bir Rus olarak, İmparator Napolyon'un Moskova ile ilgilenmesinden büyük gurur duyacağı kesin inancı içinde yöneltiyordu sorularını.

"Moskova'nın nüfusu ne kadar? Kentte kaç ev var? Moskova'ya, *Moscou la sainte** denildiği doğru mu? Moskova'da kaç kilise var?" diye habire soruyordu.

Moskova'da iki yüzden fazla kilisenin bulunduğu cevabını alınca da, "Bu kadar çok kilise ne işe yarıyor?" diye sordu.

"Ruslar çok dindar insanlardır," cevabını verdi Balaşev.

Napolyon, "Manastırların ve kiliselerin çokluğu her zaman o ulusun geriliğinin bir göstergesidir," dedikten sonra, lafının beğenildiğinden emin bir tavırla başını çevirip Caulaincourt'a baktı.

Balaşev saygıda kusur etmeksizin, İmparator Hazretlerinin düşüncesine katılmadığını belirtmek cüretinde bulundu.

"Her ülkenin kendine göre gelenekleri, görenekleri vardır" dedi.

"Ama böylesine de Avrupa'nın başka hiçbir ülkesinde rastlanmaz," dedi Napolyon.

"Majestelerinin bağışlamasını dilerim ama," diye karşılık verdi Balaşev, "Rusya'dan başka İspanya'da da en az bir o kadar kilise ve manastır vardır."

Fransızların İspanya'da son iki yıldır sürekli uğradıkları yenilgilere üstü kapalı bir gönderme niteliği taşıyan bu cevabını Balaşev sonradan Aleksandr'ın sarayında anlattığı zaman büyük bir beğeni alacaktı, ama şimdi pek hoş karşılanmamış ve duymazdan gelinerek geçiştirilmişti verdiği karşılık.

* Fr. Kutsal Moskova. -çev.

Orada bulunan mareşallerin suratlarındaki azıcık şaşkın ve anlamsız ifadeden, Balaşev'in verdiği karşılıktaki inceliği kavrayamadıkları anlaşılıyordu. Suratlarının ifadesiyle, "Bu cevaptaki nükte ya çok incedir de biz anlayamadık ya da nükte diye bir şey yok," demek ister gibiydiler. Balaşev'in cevabı hemen hemen hiç önemsenmeden geçirildiği için Napolyon'un da dikkatinden kaçtı ve İmparator Hazretleri tuttu, saf saf, oradan (Vilna'dan) dosdoğru Moskova'ya giden yolun hangi kentlerden geçtiğini sordu Rus elçisine. Yemek boyunca hep tetikte bulunan Balaşev de, "Bütün yolların Roma'ya çıktığı gibi, burada da bütün yolların Moskova'ya çıktığı cevabını verdi: "Moskova'ya giden birçok yol vardır; XII. Şarl'ın seçtiği, Poltava üzerinden giden yol da bunlardan biridir." Böylesine bir hazırcevaplıkla taşı gediğine oturabilirdiği için* duyduğu sevinçten yüzü kızarmıştı Balaşev'in, ama o daha Poltava sözünü eder etmez Caulaincourt hemen lafı karıştırarak Petersburg-Moskova yolunun kötülüğünden ve Petersburg'daki anılarından dem vurmaya başladı.

Yemekten sonra kalkılıp, kahve içmek üzere, dört gün önce-sine kadar İmparator Aleksandr'ın kullandığı Napolyon'un çalışma odasına geçildi. Napolyon oturdu ve elindeki Sevres yapımı kahve fincanını dairesel devinimlerle sallarken, bir baş işaretiyle Balaşev'i yanındaki sandalyeye çağırdı.

Herkesin de bildiği gibi, yemeğin üstüne insana bir rahvet çöker ve başkaca bir neden bulunmasa bile, sırf bu rahvetin verdiği hoşnutluk duygusu yüzünden insan dostça bir yaklaşım içine girmeye daha yatkın olur; Napolyon da o sırada işte böyle bir ruh durumu içindeydi. Çevresindeki herkes gözüne dost görünüyordu, hatta Balaşev'in bile yemekten sonra ona tapanlar arasına katılmış bulunduğuna kesinlikle inanıyordu. Hafiften alaycı bir ifade taşıyan, ama yine de tatlı bir gülümsemeyle Balaşev'e doğru döndü.

* Buradaki hazırcevaplık şuradan ileri geliyor; Balaşev "XII. Şarl'ın seçtiği, Poltava üzerinden giden yol" demekle, yüzyıl kadar önce Rusya'yı istila etmeye kalkan İsveç Kralı XII. Şarl'ın Büyük Petro'dan Poltava'da yediği müthiş dayağa yollama yaparak, Napolyon'a, "İsterseniz siz de bu yolu seçin!" demeye getiriyor. Gerçekten de, İsveç Kralı, Poltava savaşında korkunç bir yenilgiye uğrayarak, yanındaki Kazak Prensi Mazepa ile birlikte Türkiye'ye canını dar atmıştı. -İngilizce çev.

“Söylediklerine göre bu odayı İmparator Aleksandr kullanıyor-muş, öyle mi, General? Kaderin şu cilvesine bakın!” dedi. Bu sözün, kendisinin Aleksandr’a üstünlüğünü kanıtlayan bir gerçeği anlatıyor olması dolayısıyla, hoş karşılanacağından emin bulunduğu belliydi.

Verecek bir cevap bulamayan Balaşev başını önüne eğdi ve ses çıkarınamayı yeğledi.

Napolyon yine o hafif alaycılık ve özgüven taşıyan gülümse-mesiyle, “Evet. Dört gün önce bu odada Wintzingerode ile Stein bir toplantı yapmışlar,” dedi. “Benim anlayamadığım şey de,” diye lafını sürdürdü, “İmparator Aleksandr’ın neden çevresine hep bana düşman olan adamları topladığı. Bunu... anlayamıyorum işte.” Balaşev’e dönerek sordu: “Aynı şeyi benim de yapabilece-ğim İmparatorunuzun aklına hiç gelmedi mi?” Bunu sorar sor-maz da, etkisinden hâlâ tamamiyle kurtulamadığı sabahki öfkesi depreşmeye başladı. Ayağa kalkıp fincanını elinin tersiyle öteye iterek, “Söyleyin kendisine, ben de aynı şeyi yapacağım!” dedi. “Würtemberg’deki, Baden’deki, Weimar’daki tüm akrabalarını Almanya’dan süreceğim... Evet. Hepsini atacağım Almanya’dan. Rusya’da sığınacakları bir yer hazırlasın onlara bakalım!”

Balaşev, selamını verip gitmek istediğini, ama kendisine söyle-nenleri dinlemek zorunda olduğu için ister istemez orada kaldığını belli eden bir ifadeyle başını önüne eğmişti. Balaşev’in yüzündeki bu ifade Napolyon’un dikkatinden kaçtı; Balaşev’i düşmanından gelen bir elçi olarak değil, artık kendi safına katılan ve eski efendi-sinin böyle aşağılanması sevinmesi gereken hayranlarından biri olarak kabul ediyordu o.

“Hem, İmparator Aleksandr ne diye ordularının komutasını kendi eline almaya kalktı? Ne yararı var bunun ona? Savaşmak benim mesleğimdir; ona düşen ise ordulara komuta etmek değil, oturup saltanatını sürmeye bakmak olmalıdır! Ne diye böyle bir sorumluluğu üstleniyor?”

Napolyon enfiye kutusunu tekrar çıkardı, konuşmadan odada birkaç kez gezindikten sonra birdenbire dönüp Balaşev’e yaklaştı,

tam önünde durdu ve sadece çok önemli bir iş yaptığına değil, ama aynı zamanda Balaşev'i sevindirecek bir iş de yaptığına kesinlikle inandığını gösteren bir gülümsemeyle, büyük bir özgüvenle, rahatlıkla, hızla elini kaldırıp kırk yaşındaki Rus generalinin kulak memesini tutarak hafifçe çekti. Bu hareketi yaparken sadece dudaklarının ucuyla gülümsüyordu.

Bir kimsenin İmparator tarafından kulağının böyle çekilmesi, o insan için düşünülebilecek en büyük iltifat, en büyük onur sayılırdı Fransız sarayında.

Onun huzurunda, İmparator Napolyon'un huzurunda, onun sarayından başka bir saraya mensup bulunmak ve başka birine hayran olmak sanki çok saçma bir şeymiş gibi, "Eee, İmparator Alesandr'ın saraylısı, hükümdarının hayranı, niye hiç ağzını açmıyorsun, bakayım?" dedi Napolyon. Sonra, kendisini bel kırarak selamlayan Balaşev'e başını belli belirsiz eğerek karşılık verirken, "Generalin atları hazır mı?" diye adamlarına sordu ve hemen arkasından ekledi: "Kendisine benim atlarımı veriniz, çok uzun bir yola gidiyor!"

Balaşev'in getirdiği mektup, Napolyon tarafından Aleksandr'a yazılan mektupların sonuncusuydu. Balaşev, İmparator Napolyon'la yaptığı görüşmeyi en hurda ayrıntısına kadar Rus hükümdarına aktardı ve... savaş başladı.

VIII

Prens Andrey Moskova'da Piyer'le yaptığı görüşmenin ardından Petersburg'a gitti. Ailesine bir iş için gittiğini söylemişti, ama asıl gidiş nedeni Anatol Kuragin'i bulmaktı; ne yapıp edip bu adamla karşı karşıya gelmek istiyordu Bolkonski. Petersburg'a varır varmaz Kuragin'i sordu, ama Kuragin çoktan ayrılmıştı kentten. Piyer, Prens Andrey'in onu bulmak için yola çıktığını Kuragin'e bildirmiş, kayınbiraderini önceden uarmıştı. Anatol Kuragin de bunun üzerine Savaş Bakanından kendisi için hemen bir ata-

ma kararı çıkarttırmış ve oradaki Rus ordusuna katılmak üzere Moldavya'nın (Boğdan eyaletinin) yolunu tutmuştu. Prens Andrey de Petersburg'da, kendisini öteden beri seven ve kendisine değer veren eski komutanı Kutuzov'la görüşmüştü. Boğdan'daki Rus ordusu başkomutanlığına atanan ihtiyar general, Prens Andrey'e kendisine katılmasını önerdi. Böylece, Kutuzov'un karargâhına atanan Prens Andrey de Türkiye'ye gitti.

Prens Andrey, Kuragin'i düelloya çağırmak için ona mektup yazmayı uygun bulmamıştı. Geçerli yeni bir neden olmaksızın onu düelloya çağırmakla Genç Kontes Rostova'nın onurunu lekelemiş olacağını düşünüyor, bu nedenle de düello için yeni bir gerekçe yaratmak amacıyla Kuragin'le karşı karşıya gelmeye çalışıyordu. Ne var ki, Kuragin'e Türkiye'de de rastlayamadı Prens Andrey, çünkü o Boğdan'a gelir gelmez, Kuragin hemen Boğdan'dan ayrılıp Rusya'ya dönmüştü. Yeni bir ülkede, değişik koşullar içinde bulunmak Prens Andrey için yaşamı daha katlanılır kılıyordu. Nişanlısının, kendisi üzerinde yarattığı etkilerini gizlemeye çalıştıkça acısını yüreğinde daha şiddetli duyduğu ihanetinden sonra, bir vakitler ona mutluluk veren eski çevresine katlanamaz olmuştu; hele, bir zamanlar o kadar değer verdiği, toz kondurmadığı özgürlüğü ve bağımsızlığı, eski çevresi içinde şimdi ona boğucu gelmeye başlamıştı. İlk kez Austerlitz'de gökyüzüne bakarken aklına gelen, daha sonra Piyer'le üzerinde uzun uzun konuştukları ve gerek Boguçarovo'da, gerek İsviçre'de, gerek Roma'da ona yalnızlığını unutturan düşüncelerle de artık oyalanamıyordu, hatta oyalanmak bir yana, o düşünceleri de, o düşüncelerin açtığı yeni ufukları da aklına bile getirmek istemiyordu. Şimdi onu, geçmişteki düşünsel uğraşlarıyla uzaktan ya da yakından hiçbir ilintisi bulunmayan günlük, pratik işler ilgilendiriyordu sadece; geçmişten kendini kopardıkça, bu günlük pratik işlere daha bir hırsla sarılıyordu. Bir zamanlar başının üstünde sonsuzluğa doğru açılan ulu gök kubbe sanki birdenbire alçacık, som bir tavan haline dönüşmüş de üzerine basıyormuş gibi geliyordu ona ve içindeki her şeyin yine duru olduğu bu tavanda artık sonsuzluk niteliğine sahip, gizemli hiçbir şey kalmamış gibiydi.

Yapabileceği işler içinde en alışık olduğu, en kolayına gelen iş askerlik idi. Kutuzov'un karargâhında, aslında bir general işi olan kurmay başkanlığı görevini üstlenen Prens Andrey öyle canla başla, öyle azimle çalışıyordu ki, onun bu hevesi ve titizliği karşısında Kutuzov'un hayretten ağzı açık kalıyordu. Kuragin'i Türkiye'de de elinden kaçırın Prens Andrey gerçi onun ardı sıra apar topar Rusya'ya dönmeyi gereksiz görmüştü, ama yine de -ve ortadaki tüm kanıtlara bakarak bu adamın bulaşmaya değmeyecek kadar aşağılık biri olduğu kanısına varmasına, onu değersiz bulmasına rağmen- aradan ne kadar uzun zaman geçerse geçsin, bir gün bu adamla karşılaştığında, tıpkı açlıktan gözü dönmüş birinin ekmeğe saldırmaktan geri duramayacağı gibi, Kuragin'i düelloya çağır-maktan kendini alamayacağını biliyordu. Kırılan onurunu tamir edememiş, öcünü alamamış olmak bir saplantı halinde bir an bile kafasından çıkmıyor ve çeki taşı gibi yüreğine oturan bu acı, biraz da gururunu tatmine yönelik bir tutku görüntüsü veren Türkiye'deki müthiş çalışkanlığının, dur durak bilmeyen çabalarının ya-pay olarak sağladığı ruh dinginliğini zehirlemeye devam ediyordu.

1812 yılında Napolyon'la savaşa girildiği haberi Bükreş'e ulaşınca Prens Andrey, iki aydan beridir gece gündüz Eflaklı metresinden başkasını gözü görmeyen Kutuzov'dan, Batı ordusuna naklini istedi. Bolkonski'nin çalışkanlığında kendi tembelliğine yönelik bir sitem sezinlediği için zaten canı sıkılmaya başlamış olan Kutuzov onun bu isteğini seve seve kabul etti ve Prens Andrey'i geçici bir görevle Barclay de Tolly'nin yanına yolladı.

Prens Andrey mayıs ayında, Drissa'da* konaklayan Batı ordusuna katılmadan önce, yolu üzerinde (Smolensk şosesinden topu topu üç kilometre içeride) olan Daz Tepeler'e uğradı. Son üç yıl içinde yaşamında öyle büyük değişiklikler olmuş, gerek Batıda, gerek Doğuda yaptığı yolculuklar sırasında o kadar çok şey görmüş, kafasından öyle düşünceler, yüreğinden öyle duygular gelip geçmişti ki, Daz Tepeler'deki yaşantının hiç değişmeden, en ufak

* Drissa: Drissa suyunun Batı Divina koluyla birleştiği yerde, Petersburg yolunu koruma altında bulundurmak amacıyla kurulmuş müstahkem bir taşra kasabasıdır. -çev.

ayrıntısına kadar tıpkı eskisi gibi sürmekte olduğunu görünce çok şaşırdı ve yadırgadı Prens Andrey. Arabası bahçe girişindeki taş sütunlar üzerinde yükselen sayvanın altından geçip de konağa giden ağaçlıklı yolda ilerlemeye başlayınca, üzerine ölü toprağı serpilmiş büyümlü bir şatoya geldiği duygusuna kapıldı. Aynı heybet, aynı temizlik, aynı titizlik, aynı sükûnet; evin içinde de yine aynı mobilyalar, aynı duvarlar, aynı sesler, aynı kokular ve biraz yaşlanmış olmakla birlikte yine aynı yüzler... Yine eskisi gibi yaşamının en değerli yıllarını korkular ve eza cefa içinde boşu boşuna harcayıp duran, biraz daha yaşlanmış, ama yine eskisi kadar alımsız, yine eskisi kadar çekingen, kız kurusu Prenses Mariya... Matmazel Bourienne de hemen hemen hiç değişmemişti; yine eskisi gibi gelecekle ilgili büyük umutlar besleyen, yaşantısının her anının keyfini çıkaran, yaşamından hoşnut, fingerdek kıızı bıraktığı gibi bulmuştu Prens Andrey. Yalnız eskisine oranla kız biraz daha öz güven kazanmış gibi geldi ona.

İsviçre'den getirdiği eğitmen Dessales, Rus tipi bir elbise giyiyor, uşaklar ve hizmetçilerle kırık dökük Rusça konuşuyordu, ama bütün o dar kafalılığıyla, görevine bağlılığıyla, bilgiçliğiyle yine o eski öğretmendi işte... İhtiyar Prens'in görünüşünde, ağzının bir yanında kocaman bir boşluk bırakarak eksilen tek dişi dışında hemen hemen hiçbir değişiklik olmamıştı; yine eskisi gibi sert karakterliydi, hatta şimdi eskisine oranla biraz daha çabuk sinirleniyor ve dünyada olup bitenlere biraz daha kuşkulu bir gözle bakıyordu. Değişen tek kişi Küçük Nikolay'dı. Neşeli olduğu ve güldüğü zaman o güzelim minicik üst dudağını tıpkı annesi gibi yukarı kıvrıran Küçük Nikolay epeyce boy atmış, yüzüne daha bir renk gelmiş, kara kıvrırcık saçları uzamıştı. Ölü toprağı serpili bu büyümlü şatoda egemen olan değişmezlik yasasına uymayan bir o vardı. Ne var ki, dış görünüşleri bakımından hiç değişmemiş gibi dursalar da, Prens Andrey'in onları son gördüğünden bu yana bütün bu insanların birbirleriyle olan ilişkileri çok değişmişti. Ev halkı birbirine sokulmayan iki düşman kampa ayrılmıştı; bu iki düşman kamp, sırf Prens Andrey'in hatırı için bir araya gelmekte, Prens Andrey

orada olduğu için her zamanki yaşantılarını değiştirmekteydiler. Bu iki kamptan birinde İhtiyar Prens, Matmazel Bourienne ve mimar; ötekinde de Prenses Mariya, Dessales, Küçük Nikolay ile ihtiyar dadılar ve hizmetçiler yer alıyordu.

Prens Andrey Daz Tepeler’de kaldığı sürece aile yemeğe hep topluca oturdu, ama hepsinin bundan rahatsız olduğu fark edilmeyecek gibi değildi; Prens Andrey kendini orada bir yabancı konuk gibi hissediyor, bu insanların sırf onun hatırı için bir ayrıcalık yaparak bir araya geldiklerini, ama bir arada bulunmaktan rahatsızlık duyduklarını açıkça görüyordu. Daha eve adımını attığı gün öğle yemeğinde bunu hisseden Prens Andrey’in ağzının tadı kaçtığı için üzerine bir suskunluk geldi, oğlunun durumunu fark eden ihtiyar da inadına put kesilip somurttu ve yemek biter bitmez hemen odasına çekildi. Akşamüstü babasını görmek için odasına giden Prens Andrey, ihtiyarın keyfini yerine getirmek için tam ona Kont Kamenski’nin seferini anlatmaya koyulduğu sırada babası damdan düşer gibi Prenses Mariya’yı çekiştirmeye, verip veriştirmeye başladı; kızının kör inançlarından başlayıp, Matmazel Bourienne’den hoşlanmayışına kadar aleyhine aklına geleni saydı döktü ve bu evde kendisine gerçekten bağlı biricik kişinin Matmazel Bourienne olduğunu ileri sürdü.

İhtiyar Prens hastalığından bile Prenses Mariya’yı sorumlu tutuyordu; dediğine göre, Prenses Mariya sırf o hasta olsun diye onu mahsus kızdırıp sinirlendiriyormuş; üstelik aşırı düşkünlüğu ve saçma sapan konuşmalarıyla da Küçük Prens Nikolay’ı şımartıyormuş. İhtiyar Prens asıl kendisinin kızına neler çektiirdiğini bal gibi biliyordu, ama kızına yaşamını cehennem etmeden duramayacağını da biliyor, üstelik kızının buna müstahak olduğuna inanıyordu. ‘Prenses Mariya’nın bunu hak ettiğini Prens Andrey de pekâlâ gördüğu halde, neden bana kız kardeşine karşı ağzını açıp da tek kelime söylemiyor?’ diye düşünüyordu İhtiyar Prens. ‘Yoksa öz kızını kendinden uzaklaştıran ve Fransız kadınına bağlanan ihtiyar bunağın biri olarak mı görüyor beni, benim zalim olduğumu mu düşünüyor? İşin aslını astarını bilmiyor da, o yüzden anlamıyor

tabii, iyisi mi ona ben açıklayayım da, benim ağzımdan duymuş olsun bari!’ İhtiyar Prens bu düşünceyle, kızının akıl almaz karakterine neden katlanamadığını açıklamaya girişti.

Prens Andrey (ömründe ilk kez babasını kınayacağı için) onun yüzüne bakmadan, “Bana sorarsanız,” dedi, “aslında bu konuyu hiç konuşmak istemezdim, ama nasıl olsa düşüncemi soracağınıza göre, açık açık söyleyeyim bari. Prenses Mariya ile aranızda bir anlaşmazlık, bir uyuşmazlık varsa eğer, bundan ötürü onu hiç kabahatli bulamam. Onun sizi ne kadar sevdiğini, saydığını bilirim.” Son zamanlarda çabuk sinirlenir bir insan olan Prens Andrey, yine yavaş yavaş sinirlenmeye başlayarak, “Ne düşündüğümü bilmek isterseniz,” diye sözünü sürdürdü, “söyleyebileceğim tek şey şudur: Eğer kız kardeşimle aranızda bir anlaşmazlık varsa, bunun biricik nedeni asla ona layık bir arkadaş olmayan o değersiz kadındır.”

İhtiyar Prens önce hiç konuşmadan gözlerini dikip oğluna baktı ve Prens Andrey’in daha alışamadığı o diş boşluğunu meydana çıkaran yapay bir sırıtışla ayrıldı dudakları.

“Hangi arkadaşmış o bakayım, benim güzel evladım? Ha? Siz aranızda bunları çoktan konuşmuşsunuz bile! Öyle değil mi? Ha?”

Prens Andrey hırçın bir tavırla ve sert bir sesle, “Baba, sizi kınamak bana düşmez, ama beni siz zorladınız, onun için söylüyorum, her zaman da söylerim,” dedi. “Kabahat Mariya’da değil, şu, şu Fransız kadınındadır işte!”

İhtiyar alçak sesle, “Oh, oh, oh! Bana taş atılıyor, bana taş atılıyor!..” diye söylendi. Prens Andrey bir an için babasının utanmış olabileceğini sandı, ama birdenbire yerinden fırlayan ihtiyar haykırmaya başladı: “Defol git, defol buradan! Yüzünü bile görmek istemiyorum senin!”

Prens Andrey hemen çekip gitmek istediye de, Prenses Mariya’yı kıramayarak bir gün daha kalmaya razı oldu. O gün babasını bir daha görmedi; odasına kapanan ve içeriye Matmazel Bourienne’le Tihon’dan başkasını sokmayan ihtiyar onlara birkaç kez oğlunun gidip gitmediğini sordu. Ertesi gün Prens Andrey, ayrılmadan önce oğlunun odasına gitti.

Annesi gibi kara kıvrıcık saçlı, yanaklarından sağlık fışkıran oğlunu dizine oturtup ona Mavi Sakal masalını anlatmaya başladıysa da, kafasına takılan düşüncelere dalarak masalı yarıda kesti. Dizinde oturan güzel oğlunu değil, kendini düşünüyordu Prens Andrey. Babasını gücendirdiği için pişmanlık duyup duymadığını ya da evinden ilk kez babasıyla dargın ayrılacağı için üzülmüş üzülmeyişini birkaç kez kendi kendine sormuş, ama ne pişmanlık, ne de üzüntü duyduğunu anlayarak buna kendi de şaşmıştı. Prens Andrey'e bundan da acı geleni, artık oğlunu da eskisi gibi delicesine sevmediğini anlamış olmasıydı; yüreğini yoklayıp bu derin sevgiyi aramış, oğlunu dizine oturtup okşarsa aynı sevginin yine canlanacağını ummuş, ama umudu boşa çıkmıştı.

“Hadisene, devam et, babacığım!” dedi oğlu.

Prens Andrey cevap vermeden oğlunu dizinden yere indirdi ve odadan çıktı.

Prens Andrey onu oyalayan günlük işlerinden uzaklaşır uzaklaşmaz, hele bir de, vaktiyle mutlu bir yaşam sürdüğü baba ocağının değişmez havası içinde bulunca kendini, birdenbire o eski bıkkınlığı, yaşamdan duyduğu bezginlik depreşivermişti; bir an önce bu eski anılardan kaçıp kurtulmak, (onu oyalayacak işine de kavuşmak) istiyordu şimdi.

“Gitmekte kararlısın demek, öyle mi?” diye sordu kız kardeşi.

“Tanrı’ya şükürler olsun ki, ben gidebilecek durumdayım,” diye cevap verdi Prens Andrey. “Ne yazık ki, sen gidemiyorsun.”

“Niçin böyle söyledin?” dedi Prens Mariya. “Babamı bu ihtiyar haliyle bıraktığın ve o korkunç savaşa gittiğin halde, niçin böyle söyledin? Matmazel Bourienne söyledi, babam hep seni sorup duruyormuş...”

Prens Mariya lafını bitiremeden dudakları titremeye ve gözyaşları sicim gibi inmeye başladı. Prens Andrey döndü, bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

“Ah, Tanrım! Ah, Tanrım! Bir süprüntü çıkıyor, bunca üzüntüye neden oluyor; ne mal olduğunu bildiğin, kim olduğunu bildiğin bir süprüntü!” diye içini boşaltmak isteyen Prens Andrey’in sesindeki kötücül ifadeyi fark ederek dehşetle irkildi Prenses Mariya.

Ağabeyinin “süprüntü” sözcüğünü kullanırken sadece kız kardeşinin üzüntüsünün nedeni olan Matmazel Bourienne’i değil, aynı zamanda kendi mutluluğunu yıkan adamı da kastettiğini anlamıştı.

Gözyaşlarının arasından ıslıl ıslıl parlayan gözlerini ağabeyinin yüzüne çevirip onu dirseğinden tutarak, “Andrey! Senden bir tek şey rica ediyorum!” dedi. “Seni çok iyi anlıyorum. (Gözlerini önüne indirdi.) Üzüntünün insandan geldiği sanısına kapılma sakın. İnsanlar Onun bir aracıdır.” Duvarda asılı duran bir portreye bakmaya alışık birinin baktığı zaman o portreyi göreceğinden emin ifadesiyle, Prens Andrey’in başının biraz üstündeki bir noktaya dikmişti gözlerini. “Üzüntüyü veren insanlar değil, Odur; O gönderir üzüntüyü insanlara. Onun araçlarından başka bir şey olmayan zavallı insanları suçlamamalısın. Bir insanın sana kötülük yaptığına inanıyorsan, bağışla ve unut! Ceza vermek bizlere düşmez. Bağışlamanın insana ne büyük bir mutluluk verdiğini sen de göreceksin.”

Prens Andrey, “Eğer kadın olsaydım, dediğini yapardım, Mariya. Bu söylediğin, kadınlara özgü bir erdemdir. Ama bir erkek bağışlayıp unutamaz, unutmamalıdır da zaten,” diye cevap verdi; ve şu ana kadar Kuragin hiç aklında yokken, bu sözü söyler söylemez, yüreğini dağlayan kinin birdenbire yeniden alevleniverdiğini duyumsadı.

‘Prenses Mariya benden hâlâ onu bağışlamamı istediğine göre, cezasını çoktan vermem gerekirmiş,’ diye aklından geçirdi ve kız kardeşine başka bir cevap vermeksizin, orduya katıldığını bildiği Kuragin’le karşı karşıya geleceği o tatlı oç alma gününü düşünmeye başladı.

Prenses Mariya ona eğer babasıyla barışmadan çekip giderse ihtiyarın kesinlikle mutsuz olacağını, bunu adı gibi bildiğini söyleyerek hiç değilse bir gün daha kalması için yalvardıysa da, Prens Andrey belki çok kısa bir süre sonra izinli olarak tekrar geleceğini ve babasına mutlaka yazacağını, ama şimdi burada ne kadar çok kalırsa babasıyla arasının o kadar açılacağını söyledi ona.

Kız kardeşine veda ederken, Prens Mariya'nın son sözleri şunlar oldu:

“Güle güle, Andrey! Felaketleri Tanrı'nın yolladığını, bunda insanların bir suçu olmadığını unutma sakın!”

Arabasının içinde, ağaçlıklı yolda Daz Tepeler'deki evden uzaklaşırken, ‘Yazgı böyleymiş demek!’ diye düşünüyordu. ‘Hiçbir günahı olmayan zavallı kızcağız kurbanlık koyun gibi, bunamış ihtiyarın eline kalıyor. İhtiyar da suçunu biliyor, ama değişmek elinde değil ki. Oğlum da büyüyor işte; o da herkes gibi yaşamın tadını çıkaracak, o da aldatacak ve aldatılacak. Bense orduya katılıyorum. Neden? Kendim de bilmiyorum nedenini. Nefret ettiğim adamla karşılaşmak istiyorum; beni öldürsün, sonra da arkamdan gülsün diye ona bir fırsat vermek için, herhalde!’

Yaşam koşulları şimdi de aynıydı; aradaki biricik değişiklik o koşullar arasında eskiden bir bağlantı varken, şimdi bağlantının kopuşu dolayısıyla koşulların darmadağın oluşuydu. Prens Andrey'in kafasına sadece anlamsız düşünceler üşüşüyordu şimdi; aralarında hiçbir bağlantı bulunmayan, hiçbir anlam taşımayan şeylerle ilgili düşünceler.

IX

Prens Andrey ordu komutanlığı karargâhına haziranın sonunda vardı. Birinci ordu, İmparatorla birlikte müstahkem Drissa kasabasında beklerken, büyük çapta Fransız kuvvetleri tarafından bağlantısı kesildiği söylenen ikinci ordu da* onlarla birleşebilmek için geri çekilmekteydi. Rus ordusunda işlerin gidişatından kimse hoşnut olmamakla birlikte kimse ortada bir istila tehlikesi görmüyor, kimse savaşın batı eyaletlerinden, yani Polonya eyaletlerinden** beri yana taşacağını düşünmüyordu.

* Bagratyon'un komutasındaki ordu.

** Smolensk'in batısında kalan ve yıllarca önce Rusya topraklarına ilhak edilmiş bulunan bu eyaletlere hâlâ “Polonya eyaletleri” denilmektedir. –İngilizce çev.

Prens Andrey, emrine verildiği Barclay de Tolly'yi* Drissa boyunca buldu. Garnizonun yakınlarında bir tek kasaba, hatta büyükçe bir köy bile bulunmadığından, generaller ve saraylılar kalabalığı çayın iki yakasında, yarıçapı on kilometreyi geçen bir daire içindeki köylere dağıtılmış, bunlara köylerin en iyi evleri verilmişti. Barclay de Tolly'nin kaldığı evle İmparatorun kaldığı ev arasında aşağı yukarı beş kilometrelik bir uzaklık vardı. Barclay de Tolly Prens Andrey'i soğuk, resmî bir tavırla karşıladı ve Almancaya çalan şivesiyle, ona verilecek görev konusunda İmparatora danışacağını, şimdilik kendi karargâhında kalmasını söyledi. Prens Andrey, Kuragin'i orada bulacağını umuyordu, ama Kuragin orada da yoktu; Petersburg'a gitmişti. Bolkonski bunu duyduğuna sevindi; henüz başlamış çok büyük bir savaşın tam göbeğinde bulunurken bütün dikkatini savaşın yönetilmesine vermek istediği için, hiç değilse bir süre Kuragin'i düşünerek kafasını dağıtmayacağına memnun olmuştu. İlk dört gün kendisinden hiç iş istenmeyen Prens Andrey bu süreyi atı üstünde müstahkem garnizonu baştanbaşa dolaşıp tanımakla geçirdi; gerek kendi deneyimlerinin, gerek uzmanlarla yaptığı görüşmelerin yardımıyla, garnizon hakkında bir fikir edinmeye çalıştı. Ne var ki, bu süre sonunda, burasının kendileri için avantajlı olup olmadığı konusunda bir karara varabilmiş değildi. Bu güne kadar edindiği askerlik deneyimlerine ve Avusturya seferinde gördüklerine dayanarak Prens Andrey'in vardığı sonuç şuydu: Son derece ayrıntılı hazırlanmış planların bile aslında hiçbir önemi yoktur; her şey, düşmanın beklenmedik manevraları karşısında ne yapılacağına ve iplerin kimin elinde olduğuna bağlıdır. İplerin kimin ya da kimlerin elinde olduğu konusunu aydınlığa kavuşturmak için mevkiinden ve tanıdıklarından da yararlanarak, komuta heyetini, ordu yönetim yapısını ve komuta heyetindeki farklı görüş gruplarını derinlemesine incelemeye girişen Prens Andrey, genel durum üzerine kendi kendine şu sonuçları çıkardı:

* Prens Michael Andreas Barclay de Tolly: Rusya'nın Livonya (Bugünkü Letonya) eyaletinin başkenti Riga'da 1761'de doğmuş, 1818'de ölmüş, özellikle Borodino savaşında büyük yararlık göstermiş Rus feldmareşalidir; İskoç asıllıdır. -çev.

İmparator daha Vilna'dayken Rus silahlı kuvvetleri üç orduya bölünmüş bulunuyordu. Birinci orduya Barclay de Tolly, ikinci orduya Bagratyon, üçüncü orduya da Tormasov komuta ediyordu. İmparator birinci orduyla birlikte bulunuyordu, ama ordunun komutasını kendisi üstlenmemiştir. Yayımlanan günlük emirlerde belirtildiği üzere İmparator sadece orduyla birlikte bulunacak, ama komutanlığı üstlenmeyecekti. Ayrıca, İmparator, yanında genelkurmay karargâhına bağlı kurmay heyetini değil, İmparatorluk kurmay heyetini bulunduruyordu. İmparatorun maiyetindeki heyette gerçi İmparatorluk Kurmay Başkanı, Levazım Generali Prens Volkonski ve daha başka generallerle birlikte İmparatora bağlı general – yaverler, diplomatlar ile önemli sayıda yabancı da bulunuyordu, ama askerî bir nitelik taşımıyordu bu heyet. İmparatorun maiyet erkânı şunlardan kuruluydu: Görevinin ne olduğu henüz kesinleşmemiş bulunan eski Savaş Bakanı Arakçeyev; generallerin en kıdemlisi olan Kont Bennigsen; Çareviç* Grandük Konstantin Pavloviç; Senato Başkanı olan Kont Rumyantsev; Prusyalı eski bakanlardan Stein; İsveçli General Armfeldt; savaş planını hazırlayan Pfuel; Sardunyalı bir göçmen olan General – Yaver Paulucci;** Wolzogen*** ve daha birçokları. Askerî bir göreve atanmış bulunmalarına rağmen bu adamların hepsi de, mevkileri dolayısıyla sözlerini geçiren kişilerdi ve bunların herhangi bir kolordu komutanını çekip soru sordukları, hatta ordu komutanına bile soru yönelttikleri ya da tavsiyede bulundukları sık sık görülen şeylerdendi; ne var ki, askerî komutanlar, Bennigsen'in veya Çareviç'in, Arakçeyev'in

* Sözcüğün Rusçadaki doğru şekli "Çaşareviç"dir ve Veliahd demektir. Bunun kısaltılmış biçimi olan Çareviç, Hükümdarın herhangi bir oğlu için kullanılan deyimdir. Birçok dile sadece "Çareviç" biçiminde geçtiğinden, yanlışlığı bile bile böyle kullandığımız için, Rusça bilen okurlardan özür dileriz.

** Marki F.O. Paulucci: 1809 yılında Fransızların hizmetinden çıkıp, Rusların hizmetine girdi. 1812 yılında bir süre Birinci Ordu Kurmay Başkanlığında bulundursa da, Barclay de Tolly ile anlaşmazlığa düştüğünden, Litvanya Genel Valiliğine atanarak ardından uzaklaştırıldı.

*** Baron Ludwig Julius Wolzogen (1774-1845): 1807'den 1815 yılına kadar Rus Genelkurmayında hizmet eden Prusyalı general. 1812 yılında önce Barclay de Tolly, daha sonra da Kutuzov ile çalışmıştır. Tolstoy Savaş ve Barış'ı yazarken, Wolzogen'in 1851'de yayınlanan *Anılar*'ından çok yararlanmıştı. –İngilizce çev.

ya da Prens Bolkonski'nin hangi sıfatla kendilerine soru sorduklarını, hangi sıfatla tavsiyede bulunduklarını bilemedikleri gibi, bu adamların tavsiye örtüsü altında verdikleri emirlerin onların kendi kafalarından mı çıktığını, yoksa İmparatorun istediğini mi yansıttığını da anlayamıyorlar, emirleri uygulayıp uygulamama konusunda kararsızlığa düşüyorlardı. Ancak, bütün bunlar durumun sadece dış yüzünü yansıtan görüntülerdi; işin iç yüzünü, yani İmparatorun bu koskoca maiyet erkânıyla orada bulunuşunun nedenini ise saraylılar arasında (İmparatorun yakın çevresinde kim varsa, şu sırada hepsi de saraylılardan sayılıyordu), bilmeyen yoktu. Resmen ordular başkomutanlığı sıfatını üstlenmemekle birlikte İmparatorun her üç ordunun komutasını da kendi elinde tuttuğunu; çevresinde bulunanların ise ona başkomutan yardımcılığı yaptıklarını herkes anlamıştı. Nitekim Hükümdarın özel muhafızlığını da yapan Arakçeyev büyük bir bağlılıkla, yönetmeliklerin uygulanması işini yürütüyordu; Vilna'da büyük topraklara sahip bir derebeyi sıfatıyla Bennigsen, ili temsilen İmparatorunu ağırlamak amacıyla orada bulunuyormuş gibi görünüyorsa da, aslında iyi bir general olarak Hükümdar onun danışmanlığından yararlanıyor ve gerektiğinde Barclay'ın yerine geçirmek için onu el altında bulunduruyordu; Çareviç, canı öyle istediği için oradaydı; Prusyalı eski bakan Stein'in kişisel yeteneklerini çok beğenen Hükümdar, değerli danışmanlığından yararlanmak için yanında bulunduruyordu onu; Napolyon'dan can düşmanı gibi nefret eden Armfeldt kendi yeteneklerine son derece güvenen bir generaldi ve İmparator Aleksandr, böyle kendine güvenen insanların her zaman etkisi altında kalırdı; Paulucci gözü pek ve sözünü sakınmayan bir insan olduğu için oradaydı; yaver-generaller de zaten işleri gereği İmparatorun peşinden ayrılamazlardı. Son olarak da Pfuel vardı; bu adamların hepsinden daha büyük önem taşıyan Pfuel, Napolyon'a karşı başlatılan seferin planını hazırlayan, bu planın yeterliğine İmparatoru inandıran ve tüm harekât planının uygulamasından da sorumlu olan kişiydi. Pfuel'in yardımcılığı görevini yürüten ve Pfuel'in fikirlerini Pfuel'den bile iyi açıklayabilen Wolzogen, ken-

di görüşlerinin doğruluğuna kesinlikle inanmış, kendinden başka herkesi hor gören ve kural dışına çıkmayan katı bir kuramcıydı.

Rus'uyla, yabancılarıyla İmparatorun çevresini saran yukarıda adlarını verdiğimiz, her Allah'ın günü hiç beklenmedik yepyeni önerilerle ortaya çıkan –hele de, dış ülkelerde çalışan insanlarda görülen bir cüretle bu konuda çok ileri giden– yabancılar dışında, sırf amirleri orada bulunduğu için ordunun peşinden ayrılamayan ikinci derecede pek çok insan da vardı.

Bu huzursuz, şatafatlı ve mağrur koskoca çevreden yükselen görüşlere, seslere bakarak Prens Andrey bunları eğilimlerine ve gruplaşmalarına göre kesin çizgilerle şu alt bölümlere ayırdı:

Birinci grubu, savaşın, değişmez yasaları –yarma harekâtı gibi, kuşatma gibi vb. kesin kuralları– bulunan bir bilim olduğuna yürekten inanan Pfuel ve yandaşları, yani, askerî kuramcılar oluştuyordu. Pfuel ve yandaşları sözüm ona bir savaş kuramına dayanarak, bu savaş kuramı yasaları uyarınca ülkenin içerilerine çekilmesinde diretiyorlar ve bunun tersine herhangi bir davranışı barbarlık, cahillik hatta ihanet olarak adlandırıyorlardı. Wolzogen gibi, Wintzingerode gibi soylu yabancılar, en çok da Almanlar bu gruptaydılar.

Bir aşırı ucun bulunduğu yerde ona tepki olarak nasıl bir başka aşırı uç ortaya çıkarsa, birinci grubun karşında, onların düşündüğünün tam tersini düşünenlerin oluşturduğu ikinci grup yer alıyordu. Bu ikinci gruptan olanlar önceden tasarlanmış planların tümünün bir yana itilerek, Vilna'dan dosdoğru Polonya'nın içine girilmesini istiyorlardı. Atılganlıktan yana olan bu adamlar, tartışmalarda tek yanlı ve kısır görüşlü kalmalarına neden olan milliyetçi akımın da temsilcileriydiler aynı zamanda. Tümü Rus olan bu grupta bulunanlar şunlardı: Bagratyon, yeni yeni yıldızı parlamaya başlayan Yermolov ve başkaları. O sıralarda Yermolov'un uydurduğu bir fıkra ağızlarda dolaşmaktaydı. Yermolov güya İmparatora başvurmuş ve kendisini "Almanlığa terfi ettirerek" büyük bir lütufta bulunmasını dilemiş ondan. Bu gruptaki adamlar Suvorov'un sözlerini hatırlatarak, yapılması gereken şeyin arpacı

kumrusu gibi oturup düşünmek ya da haritalara toplu iğneler saplamak değil, saldırıp düşmanı tepelemek, Rusya topraklarından atmak ve askerin gevşemesine asla izin vermemek olduğunu söylüyorlardı.

İmparatorun en güvendiği insanların yer aldığı üçüncü gruba, iki aşırı grubu uzlaştırmaya uğraşan saraylılar oluşturuyordu. Arakçeyev'in de aralarında bulunduğu ve çoğunlukla sivillerden oluşan bu gruptakilerin düşündükleri de, söyledikleri de, aslında hiçbir düşünceleri olmayan insanların söyleyebileceği türden şeylerdi. Dedikleri şuydu: Savaşmak için –hele bu savaş Bonaparte (Fransız İmparatoruna yeniden Bonaparte demeye başlamışlardı) gibi bir dâhiye karşı yürütülüyorsa– bilimsel temellere dayanılarak ve inceden inceye her şey göz önünde bulundurularak hazırlanmış eksiksiz planlara ihtiyaç vardı, plan hazırlamakta da kimse Pfuel'in eline su dökemezdi; ama öte yandan, kuramcılarının tek yönlü düşünen kimseler olduklarını da göz ardı etmemek, sadece onlara güvenmemek, dolayısıyla, bir orta yol izlemek ve hepsi de fiilen savaşa katılmış deneyimli kimseler olan Pfuel'in muhaliflerinin de sözlerine kulak vermek gerekirdi. Bunlar Pfuel'in planları uyarınca Drissa garnizonunun yerinden kımıldatılmaması ve öteki iki ordunun harekât planının değiştirilmesi gerektiğinde di-retiyorlardı. Bu yolla hiçbir yere varılamayacağı apaçık ortada olmakla birlikte bunlar ille de dedikleri yapılsın diye bastırıyorlardı.

Dördüncü görüşün en önde gelen savunucusu, başında muhafız miğferi, sırtında muhafız üniformasıyla, yüreğinde de yiğitçe bir savaş sonunda Fransızları tepelemek umuduyla, atının üstünde, muhafız tümeninin başında resmigeçide gider gibi fiyakayla gittiği, ama bir anda kendini cephenin en önünde buluvererek, yaşanan panik arasında canını zor kurtarabildiği Austerlitz'de uğradığı düş kırıklığını bir türlü unutamayan Çareviç Hazretleri idi. Bu grupta bulunanların hem en güçlü hem de en zayıf yanlarını inançlarındaki samimilikleri oluşturuyordu. Bunlar Napolyon'dan korkuyor, onun güçlü, kendilerinin ise zayıf olduğunu kabul ediyor ve bunu açık açık söylemekten çekinmiyorlardı.

“Yenilip, rezil olacağız; bu işin sonu bizim için felaketten başka bir şey olmayacak,” diyorlardı. “İşte, Vilna’yı, Vitebsk’i teslim ettik bile şimdiden; Drissa’yı da terk edeceğimiz gün yakındır. Yapacağımız en akıllıca iş, Petersburg’u da yitirmeden, bir an önce barışı sağlamaktır!”

Yüksek komuta kademelerinde olduğu kadar Petersburg çevrelerinde de epeyce yandaş bulan bu görüşü Senato Başkanı Rumyantsev de destekliyordu; onun barış düşüncesini desteklemesinde devletle ilgili başka bazı nedenler vardı.

Barclay de Tolly’yi –kişiliği yönünden değil de, Savaş Bakanı ve Başkomutan oluşu yüzünden– tutanlar beşinci hizibi oluşturmuyorlardı. Bunlar şöyle diyorlardı: “Nasıl bir insan olursa olsun (laflarına hep böyle başlarlardı), Barclay de Tolly dürüst ve tuttuğunu koparan biridir, üstelik elimizde ondan iyisi de yoktur. Tüm yetki ve sorumluluk onun elinde toplansın, çünkü yetkinin böyle çeşitli kişilere dağıtılmasıyla savaşı başarılı bir biçimde yönetmeye olanak yoktur; tüm yetkiyi elinde toplarsa, Finlandiya’da yaptığı gibi,* nelere muktedir olduğunu gösterecektir. Eğer ordumuz düzenliyse, güçlüyse ve tek yenilgi almadan Drissa’ya çekilebilmişse, bunu tamamıyla Barclay’a borçluyuz. Eğer Barclay’ın yerine Bennigsen getirilirse her şeyi yitiririz, çünkü Bennigsen’in yetersizliği daha 1807’de kanıtlanmıştı.” Beşinci gruptakilerin düşünceleri buydu.

Altıncı gruptakiler (yani, “Bennigsenciler”) ise tam tersini ileri sürüyor, Bennigsen’den daha yetenekli, daha deneyimli biri bulunmadığını söylüyor, “Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır, kürkçü dükkânı da Bennigsen’dir,” diyorlardı. Drissa’ya çekilişin baştan sonra yanlışlarla dolu bir gerileme, tam bir rezalet olduğu görüşündeydi bunlar. “Hadi bakalım, başkaları yönetsin de, işi iyice yüzlerine gözlerine bulaştırsınlar; bizim için daha iyi!” diyorlardı. “İşlerin böyle yürümeyeceğini bir an önce öğrenmiş olurlar hiç değilse. Bize öyle Barclay’lar filan gerekmez;

* Barclay de Tolly 1809 yılındaki Fin savaşında komuta ettiği Rus ordusuyla, buz tutmuş Bothnia Körfezi’ni iki günlük sıkı bir yürüyüşle geçerek büyük bir cesaret örneği ortaya koyduktan başka, baskınla Umca kentini de alarak İsveç’le barışı sağlamıştı. Buradada onun bu başarısına yollama yapılmaktadır. –İngilizce çev.

ne kıratıda biri olduğunu daha 1807’de kanıtlayan Bennigsen gerekli bize, onun ne kıratıda bir adam olduğunu Napolyon bile teslim ettiğine göre Napolyon’un bu konudaki yetkisi de tartışılacak değil herhalde! Evet, bu kıratıda bir kişi vardır, o da Bennigsen’dir.”

Yedinci grubu, genellikle hükümdarların –zellikle de Aleksandr gibi genç hükümdarların– evresini saran türden insanlar oluşturuyordu; bunlar, Aleksandr’ı sadece hükümdarları olduğu için değil, kişiliğiyle de seven, tıpkı 1805 yılındaki Rostov gibi ona gönülden bağlı ve hükümdarlarının yalnız üstün insani meziyetleri bulunan çok erdemli bir kişi olduğuna değil, aynı zamanda her bakımdan üstün yetenekli biri olduğuna da inanan, hiçbir çıkar gözetmeksizin İmparatorlarına tapan generaller ve İmparator yaverleriydiler. İmparatorun ordu yönetimini üstlenmek istemeyişini alçak gönüllülüğün eşsiz bir kanıtı gibi kabul edip İmparatorlarına hayranlıkları bir kat artmakla birlikte, alçak gönüllülüğün bu kadarını da biraz fazla buluyor, ar Hazretlerinin ordunun başına gemeyişine üzülüyorlardı. Bunların istedikleri ve gerçekleştirmeye çalıştıkları bir tek şey vardı: taptıkları ar’ın çekingenliğini bir yana bırakıp kendini ordunun başkomutanı ilan etmesi ve gerektiğinde danışman olarak deneyimli kuramcılarla iş bitirici muvazzaf askerlerden yararlanarak silahlı kuvvetleri kendi eliyle yönetmesi ve böylelikle, bütün askerlerin moral gücünün en yüksek düzeye çıkarılmasının sağlanması.

En büyük grup olan sekizinci gruba gelince; geri kalan yedi grup bütünün içinde yüzde birlik bir yer tutarken, bu grup tek başına bütünün yüzde doksan dokuzunu oluşturuyordu. Bu dev grupta yer alan insanlar ne barış istiyorlardı, ne savaş; ne ileri harekât istiyorlardı, ne de Drissa’da savunmada kalmayı; onların istediği ne Barclay’dı, ne İmparator, ne Pfuell, ne de Bennigsen; bir tek isteği vardı onların; bu durumdan elden geldiğince kendilerine çıkar sağlamak ve rahatlarına bakmak. ıkar gruplarının çarpışan akıntılar gibi birbirleriyle kapıştığı, türlü entrikaların döndüğü İmparatorluk genel karargâhının bulanık sularında, başka zaman akla bile getirilmeyecek kadar büyük başarılar sağlamak mm-

kün oluyordu. Elindeki yağlı işi kaybetmemek için bugün Pfuel'in görüşlerine katılan biri, sırf üstünden sorumluluğu atmak ya da İmparatora hoş görünmek için ertesi gün kalkıp, bu konuda hiçbir düşüncesi bulunmadığını söyleyebiliyordu. Savaş meclisinin dünkü oturumunda İmparatorun rastgele söylediği bir sözü sırf İmparatorun gözüne girmek için ertesi günkü oturumda ele alıp yüksek sesle savunan bir başkası, gırtlığını paralarcasına bağırarak, masaya yumruk vurmakla ve görüşüne karşı çıkanları düelloya çağırarak İmparatorun dikkatini çekmeyi başarabiliyordu. Bir üçüncüsü, iki oturum arasında, hazır düşmanları da orada değilken (kafası meşgul olan İmparatorun böyle bir sırada ret cevabı veremeyeceğini de iyi bildiğinden), hemen İmparatora sokulup, özverili hizmetlerine karşılık bir lütuf beklentisiyle kişisel başvuruda bulunabiliyordu. Bir dördüncüsü, işleri başından aşkın İmparatorun ikide birde yolu üstüne çıkmak, gözüne çarpmak için sürekli olarak rastlantılar (!) yaratıyordu. İmparatorun sofrasına çağrılabilmek için hanidir yanıp tutuşan bir beşincisi, ortaya yeni atılan bir görüşü yerine göre yanlış, yerine göre de doğru bularak hem hırpalamayı hem de savunmayı ve bu arada her iki tutumunu da destekleyebilecek az çok geçerli kanıt bulmayı beceriyordu.

Bu gruptakilerin tümü de ceplerini rubleyle, göğüslerini şanlarla doldurmaktan, terfi kazanmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı; amaçlarına ulaşmak için İmparator Hazretlerinin neyi beğenip, neyi beğenmediğinin göstergesi olan rüzgâr fırılmasının hangi yöne döneceğini kollamaktan başka bir şey yapmayan bu adamlar, fırılmanın yön değiştirdiğini gördükleri anda hep bir ağızdan aynı yöne üflemeye başlıyorlardı ve bu aylaklar takımı neredeyse ordunun tamamını oluşturduğu için de, o güçlü solugun etkisi altında kalan İmparatorun fırılmasını tekrar başka yöne çevirebilmesi zorlaşıyordu. Kesinsizliğin egemen olduğu bu karmakarışık ortamda ve çok ciddi bir tehlikenin tehdidi altında, entrikaların, benciliğin, çıkar çatışmalarının, görüş ve duyuş farklılıklarının, ırk ve milliyet farklılıklarının oluşturduğu bir kasırganın tam ortasında, kendi kişisel çıkarlarından başka hiçbir şey

düşünmeyen bu koskoca grup, ortak çıkar amacına yönelik çalışmaları son derece güçleştiriyordu. Ortaya hangi sorun atılırsa atılsın, daha bir önceki konu üzerindeki mızıldanmasını bitirmeden havalanan sinek sürüsü gibi kalkıp bu yeni sorun üzerinde uyuşuk uyuşuk mızıldamaya başlayan bu koskoca ordunun uğultu halini alan mırıldanmaları arasında, konuları namusuyla tartışanların sesleri kaynayıp gidiyordu.

Tam Prens Andrey'in orduya katıldığı sırada, bütün bu grupların arasında bir dokuzuncusu oluşmakta, yeni yeni sesini duyurmaktaydı. Bu grubu oluşturanlar, çatışan görüşlerin hiçbirini paylaşmaksızın genel karargâhta olup bitenlerden kendilerini uzak tutmayı, bu kararsızlık, beceriksizlik, entrika ve güçsüzlük çamuruna bulaşmamayı becerebilen, yeteneklerini devlet yönetiminde kanıtlamış deneyimli yaşlılardı.

Bu gruptakilerin düşündükleri ve söyledikleri şuydu: Bütün kötülük, İmparatorun saray erkânıyla birlikte gelip ordunun içine girmesinden doğmaktadır. Sarayda belki hoş görülebilecek bütün bu kararsızlıklar, ast-üst ilişkilerindeki belirsizlikler, hiçbir kesin tutum alınamaması orduyu bozmaktadır; hükümdara düşen orduyu yönetmek değil, devleti yönetmektir; bütün bu zorlukları ortadan kaldırmanın biricik yolu da, İmparatorun maiyet erkânını toplayıp, çekip gitmesidir; sırf Çar'ın korunması için elli bin asker atıl tutulmaktadır; ordunun başına getirilebilecek en kötü başkomutan bile, Çar orada bulunduğu sürece onun yetkisi yüzünden eli kolu bağlı kalan en iyi bir başkomutandan daha iyi becerebilir bu işi, yeter ki, bağımsız olsun.

Prens Andrey'in Drissa'da hiçbir iş yapmadan gün öldürdüğü şu sıralarda, bu sonuncu grubun başını çekenlerden Dışişleri Bakanını Şişkov, altına Balaşev'le Arakçeyev'in imzalarını da koydurmayı başardığı bir mektubun Çar'a sunulmasına önayak oldu. Şişkov bu mektupta, İmparatorun yüksek izinlerine sığınarak, genel bir durum muhakemesi sonucu olarak saygılarıyla şu öneriyi dile getiriyordu: Başkent halkının morallerinin yükseltilmesi, coşturularak savaşa istekli kılınması büyük bir zorunluk olduğundan ve bunu

sağlayabilecek tek kişi de Çar Hazretleri olduğundan, Haşmetli Hükümdarın orduyu bırakıp başkente dönmesinde yarar vardır.

Halkın coşturulması ve vatan savunmasına çağırılması gerçi sadece İmparatoru ordunun başından uzaklaştırmak için uydurulmuş bir bahaneydi ve İmparator da bunu bir zorunluktur diye kabul etmişti, ama bu iki etmen, yani halkın coşturulması ve vatanı savunmaya istekli kılınması (bunun sadece İmparatorun Moskova'da boy göstermesiyle sağlanabildiği söylenemezse de), gerçekten de sonunda Rusya'nın kazanacağı zaferde son derece etkin bir rol oynayacaktı.

X

Bu mektup Hükümdara henüz verilmeden önce bir gün öğle yemeğinde Barclay de Tolly, Prens Andrey'e Hükümdarın kendisini görmek ve Türkiye ile ilgili bazı sorular sormak istediğini, aynı gün akşamüstü saat altıda onu Bennigsen'in oturduğu evde beklediğini söyledi.

Aynı gün İmparatorun karargâhına, Napolyon'un Rus ordusu için tehlike doğurabilecek yeni bir harekâta giriştiği yolunda –sonradan yanlış olduğu anlaşılacak– bir haber ulaşmıştı. Sabah sabah hemen Drissa istihkâmlarını denetlemeye çıkan İmparatora eşlik eden Albay Michaud da, Pfuel'in talimatına uyularak yapılan ve o güne dek Napolyon'u dize getirecek taktik bilimi ürünü bir *chef d'oeuvre** gözüyle bakılan istihkâmları göstererek, bunların delilikten başka bir şey olmadığını ve Rus ordusunun mahvına yol açacağını söylemişti İmparatora.

Prens Andrey, şimdi Bennigsen'in oturduğu, ırmağa tepeden bakan yamacın tam kenarına kurulmuş ve bir derebeyine ait olan küçük köşke vardığında Bennigsen de, İmparator da evde değillerdi; Bolkonski'yi İmparatorun yaveri Çernişev karşılayarak, Çar Hazretlerinin General Bennigsen ve Marki Paulucci ile birlikte,

* Fr. Şaheser. –çev.

artık yararından kuşku duymaya başladıkları Drissa tabyalarını sabahki denetlemesinden sonra ikinci kez denetlemeye gittiğini bildirdi.

Çernişev elinde Fransızca bir romanla ön odada pencere önünde oturuyordu. Vaktiyle belki de müzik salonu olarak kullanılan odada hâlâ yerinde kalan orgun üzerine tepeleme halılar, kilimler yığılmıştı, bir köşede de Bennigsen'in yaverine ait portatif karyola duruyordu. Ya çok çalışmaktan ya da çok yiyip içmekten yorgun düştüğü anlaşılan yaver bey de dürülü yatak örtülerinin üstüne oturmuş şekerleme yapıyordu. Bu salondaki iki kapıdan biri eskiden misafir salonu olarak kullanılan odaya, öbürü de çalışma odasına açılıyordu. Birinci kapının arkasından ara sıra Fransızcanın da karıştığı Almanca konuşmalar duyuluyordu. Bu odada bir konsey toplantı halinde bulunuyordu, ama (hiçbir şeyde kesinlikten hoşlanmayan İmparatorun isteğiyle toplanan bu konsey) askerî nitelikli bir konsey değildi; yaklaşan zorlu günler üzerine görüşlerine başvurmak istediği belli kişileri bir araya toplamıştı İmparator, o kadar. Bu bir savaş konseyi değil, İmparatorun kafasını kurcalayan bazı sorulara açıklık kazandırmak amacıyla yapılan bir toplantıdan ibaretti. Yarım konsey denilebilecek bu toplantıya çağrılı olanlar şunlardı: İsveçli General Armfeldt; İmparator Yaveri General Wolzogen; (Napolyon'un, "soyunu inkâr eden bir Fransız'dır," diye söz ettiği) Wintzingerode; Michaud; Toll; askerlikle uzaktan veya yakından ilişkisi bulunmayan Kont Stein ve Prens Andrey'in duyduklarına bakılırsa her taşın altında parmağı bulunan Pfuel. Pfuel, Prens Andrey'den sonra geldiği ve misafir salonuna geçmeden önce biraz durup Çernişev'le çene çaldığı için bu adamı rahatça inceleme olanağı bulabildi Bolkonski. Kötü biçildiği için soytarı kılığı gibi sırtında eğreti duran bir tür Rus generali üniforması giymiş olan Pfuel'in -ilk kez burada şimdi gördüğü bu adamın- suratı Prens Andrey'e aşına gibi geldi. Bu adamda, Prens Andrey'in 1805 seferinde görüp tanıdığı Weirother, Mack, Schmidt gibi kuramcı generallerden birer parça var gibiydi, ama Pfuel onların hepsinden daha tipik bir adamdı. Ötekilerin tümünün en belirgin özellikleri-

ni kendinde bu kadar toplayan bir Alman kuramcısı daha görmemişti Prens Andrey. Pfuel kısa boylu ve zayıf olmakla birlikte iri kemikli, sağlam yapılı, kürek kemikleri çıkıntılı, geniş kalçalı bir adamdı. Önünde ve şakaklarında aceleye getirilerek fırçalandığı görüntüsünü veren saçları ensesinden salkım saçak dökülüyordu. Yüzü kırışık, göz çukurları derindi. Bu kocaman salonda bulunan her şeyden ürküntü duyar gibi korka korka ve öfkeli öfkeli bakınarak girmişti salona. Kılıcının kabzasını acemice tutarak Çernişev'e İmparatorun nerede olduğunu sorarken Almanca konuştu. Karşılıklı eğilip selamlaşmalar ve "hoş geldiniz," "hoş bulduk" fasıllarını bir an önce bitirip haritanın başına oturmak, hemen iş konuşmaya başlamak için can attığı belliydi – ancak o zaman rahat edeceği anlaşılıyordu. Çernişev'in cevabını duyunca "anladım" gibilerinden başını salladı ve kendisinin, Pfuel'in planlarına göre yapılmış tabyaları Hükümdarın denetlemek isteyişi karşısında alaycı alaycı gülümsedi. Kendini beğenmiş bütün Almanların yaptığı gibi, o bas sesiyle kendi kendine çabuk çabuk bir şeyler mırıldandı, ama ne dediğini –*"aptal herifler"* mi... *"bütün işi berbat edecekler"* mi, yoksa *"bunun arkasından saçma sapan bir şey çıkacaktır"* mı, her ne ise– tam çıkaramadı Prens Andrey. Pfuel tam odaya doğru gidecekken Çernişev Prens Andrey'i ona tanıtarak, Prens kendileri için savaşın iyi sonuçlandığı, Türkiye'den yeni döndüğünü söyledi. Pfuel âdeta Prens Andrey'i görmeden, onun yüzüne boş boş bakıp gülerek, "Taktik ilkelerin uygulanışı yönünden örnek olacak bir savaş doğrusu!" dedi ve hor gördüğünü belli edecek biçimde gülmesini sürdürerek seslerin geldiği odaya yürüdü.

Oldum olası alınganın biriydi Pfuel, bu yüzden de çok çabuk sinirlenir ve karşısındakileri hemen alaya almaya kalkardı, ama o gün –onun eseri olan tahkimatı denetleme ve eleştirme cüretini gösterdikleri için olacak– her zamankinden daha da sinirli ve tedirgindi. Prens Andrey, Austerlitz'de kazandığı deneyimler sayesinde, bu kısacık görüşmeden Pfuel'in kişiliği üzerine tam bir fikir edinebilmişti. Pfuel de, bilim denilen sözüm ona salt gerçeğe olan kesin inançları dolayısıyla neredeyse ermiş sayacak ka-

dar kendilerini beğenen bütün Almanlar gibi tartışma götürmez, eğilip bükülmez bir özgüven taşıyan, iflah olmaz bir kendini beğenmişti. Fransızlar, kadın olsun, erkek olsun hiç kimsenin onların duygusal ve fiziksel çekiciliklerine dayanmadığı inancını taşıdıkları için kendini beğenmiş olurlar. İngilizler, dünyanın en iyi örgütlenmiş devletinin yurttaşı olmaları dolayısıyla her şeyin doğrusunu kendilerinin bileceği ve bir İngiliz'in yaptığı her şeyin doğru çıkacağı inancını taşıdıkları için kendini beğenmiş insanlardır. Ruslar, insanoğlunun hiçbir şey bilemeyeceğine inandıkları, dolayısıyla da hiçbir şey bilmedikleri, bilmek de istemedikleri için kendilerini beğenirler. Almanların kendini beğenmişliği ise bunların tümünden daha beter, tümünden güçlü, tümünden tiksindiricidir, çünkü onlar kendilerinin icat ettiğini sandıkları, ama sadece kendileri için salt gerçeklik anlamı taşıyan gerçeği –bilimi– bildiklerine inanırlar.

Pfuel'in de bunlardan biri olduğu belliydi. Onun da kendine göre bir bilimi vardı; Büyük Frederik'in savaşlarını anlatan savaş tarihi kitaplarını okuya okuya kendine göre “yanlamasına harekât” diye bir kuram çıkarmıştı ve Büyük Frederik zamanından sonra yapılan tüm savaşları saçma, anlamsız, barbarca kapışmalar olarak görürdü Pfuel; kapışan her iki tarafın da sürüyle bağışlanmayacak hatalar işlediği, hiçbir kurama uymayan, dolayısıyla da savaş bilimine dayanak oluşturmayacak, hatta savaş bile sayılamayacak canavarca kapışmalar.

Jena ve Auerstadt yenilgileriyle sonuçlanan 1806 seferinin planlayıcıları arasında da yer almıştı Pfuel, ama bu iki muharebenin ikisinin de yitirilmesine rağmen yine de kendi kuramına hiç toz kondurmazdı. Tam tersine, felaketin bütün nedenini kendi kuramından bazı sapmalar yapılmış olmasına bağlar, o alaycı gülüşüyle, “Bunun sonunun felaket olacağını ben önceden söylemiştim zaten!” derdi. Pfuel de pek çok kuramcı gibi kendi kuramına körü körüne âşık olduğu için kuramın amacını, yani uygulamasını gözden kaçırdı. Kuram aşkı yüzünden, uygulamacılığın her türlüşünden nefret eder, bu konuda tek laf bile dinlemek istemez-

di. Kuramların uygulamaya konuluğu sırasında kuramda yapılan sapmalar yüzünden uğranılan başarısızlıkların kendi kuramının doğruluğunu kanıtladığı inancını taşıdığı için, başarısızlıklara sevinirdi bile.

Bu savaşta da her şeyin kötü gideceğini önceden bilen ama bundan ötürü zerre kadar üzölmeyen bir insanın ruh durumu içinde Prens Andrey ve Çernişev'e savaşla ilgili iki üç laf etti. Onun ruh durumunu en güzel açıklayan şey, şakaklarındaki aceleyle fırçalanmış saçlarla, ensesinden taşan karmakarışık saçlarıydı.

Bitişik odaya geçti Pfuel ve geçmesiyle birlikte o kalın, şikâyetçi sesi o odadan duyulmaya başladı.

XI

Prens Andrey, Pfuel'in salondan çıkıp bitişik odaya gidişini gözleriyle hâlâ izlerken, salona aceleyle Kont Bennigsen girdi; Prens Andrey'i başıyla selamlamakla birlikte hiç durmadan yanından geçen Bennigsen, yürüyüşünü kesmeden yaverine talimat verip çalışma odasına girdi. Arkadan Hükümdar geldiği için Bennigsen bazı hazırlıklar yapıp Hükümdarın karşısına öyle çıkmak istiyordu; acelesi bundandı. Çernişev'le Prens Andrey merdiven başına çıktılar; aşağıda atından inmekte olan Hükümdarın yüzü yorgun görünüyordu. Marki Paulucci her zamanki gibi hararetili hararetili bir şeyler anlatıyor, Çar da başını hafifçe sola eğmiş olarak, hoşnutsuz bir tavırla onu dinliyordu. Onun konuşmasını daha fazla dinlemek istemediği anlaşılan Hükümdar bunu belli edecek bir tavırla merdivenlere doğru yürüdü, ama görgü kurallarını unutacak kadar coşmuş olan İtalyan konuşmasını kesmeden onun ardından geliyordu.

İmparator merdivenlere adım attığı sırada, İtalyan, "Drissa garnizonunu ve burada müstahkem mevki kurulmasını salık veren kişiye gelince," diyordu ki, gelebilir mi oraya, gözü Prens Andrey'e ilişince bir yerlerden çıkaracakmış gibi, bu tanımadığı yüzü bir

an için süzüp, bir türlü tutamadığı çenesini açtı yine: "...evet ona gelince, Haşmetlim," diye kaldığı yerden devam etti; "Drissa'da müstahkem mevki kurulmasını öneren bu adamı ya tımarhaneye göndermek gerekir ya da darağacına başka bir seçenek göremiyorum ben!"

İtalyan'ın son söylediklerini hiç duymamış gibi davranan İmparator, Bolkonski'yi tanıdı ve iltifat etti:

"Sizi gördüğüme çok sevindim! Lütfen toplantı salonuna geçip, orada bekleyin."

İmparator ise çalışma odasına geçti. Prens Piyotr Mihayloviç Volkonski ile Baron Stein de onu izlediler ve kapı arkalarından kaptı. İmparator'dan izin aldığı için Prens Andrey de, Türkiye'den tanıdığı Paulucci ile birlikte toplantı odasına girdi.

Prens Piyotr Mihayloviç Volkonski, İmparator karargâhında kurmay başkanlığı görevini yürütüyordu. Çalışma odasından elinde haritalar ve paftalarla toplantı salonuna geçip haritaları masanın üstüne yayan Prens Volkonski bazı noktaları işaret ederek, bu konularda odada hazır bulunan beyefendilerin görüşlerini almak istediğini söyledi. Dün gece, Napolyon'un Drissa müstahkem mevkiini kuşatmak üzere yeni bir manevraya giriştiğine ilişkin (sonradan yanlış olduğu anlaşılan) bir haber alındığını belirtti.

İlk söz alan General Armfeldt oldu ve beklenmedik bir görüş ortaya atarak, bu zor durumdan kurtulmak için Petersburg ve Moskova yollarından uzakta yeni bir mevzi tutup öbür ordularla birleşerek düşmanı orada beklemeleri gerektiğini ileri sürdü. Generalin şimdi ortaya böyle bir plan atıp bu planı savunmaya kalkınakla ne gibi bir amaç güttüğünü anlamak mümkün olmadığı için, onun sırf bir şey söylemiş ve böylelikle kendisinin de bazı görüşleri bulunduğunu göstermiş olmak için şimdi kalkıp böyle, orduların birleşerek düşmanı beklemesi gerektiği görüşünde direttiğini sandı odadakiler. Oysa Armfeldt'in bu planı çoktan hazırladığı ve planını -her ne kadar planı şu anki soruna bir çözüm getir-miyorsa da- ortaya atmak için bu durumu fırsat bildiği besbelliydi. Savaşın nasıl ve ne yönde gelişeceği önceden kestirilemedikten

sonra, bunun gibi bir milyon görüş ortaya atılabilir, her birinin de aynı derecede geçerli olduğu rahat rahat savunulabilirdi nasıl olsa; işte bu da öyle bir görüştü. Toplantıya katılanların bir bölümü onu destekledi, bir bölümü de karşı çıktı. İsveçli generalin görüşüne herkesten daha coşkulu bir biçimde karşı çıkan Genç Kont Toll, konuşmalar sırasında cebinden baştan aşağı doldurulmuş bir not defteri çıkararak okumak için izin istedi. Sayfalar dolusu bu notlarda Toll gerek Armfeldt'in, gerek Pfuel'in planlarından tamamıyla değişik, bambaşka bir savaş planı öneriyordu. Toll'a cevap vermek için söz alan Paulucci ise hemen taarruza geçilmesini önererek, şu anda Rus kuvvetlerini, kısıtılmış durumda bulunduğu tuzaktan (yani, Drissa müstahkem mevkiinden) ve belirsizlikten kurtaracak biricik çarenin taarruz olduğunu ileri sürdü. Pfuel'le onun çevirmenliği (aynı zamanda Pfuel'le saray arasında köprü olma) görevini üstlenen Wolzogen, bütün bu tartışmalar boyunca hiç ağızlarını açmadılar. Pfuel sadece, ara sıra aşağılayıcı bir biçimde homurdanıyor ve duyduğu saçmalıklara cevap verecek kadar alçalmadığını göstermek ister gibi başını öbür yana çeviriyordu. Dolayısıyla, toplantı başkanlığını yürüten Prens Volkonski görüşünü almak için ona söz verince, Pfuel sadece şunları söylemekle yetindi:

“Neden bana soruyorsunuz? General Armfeldt, gerimizi düşmana açık bırakan yepyeni, mis gibi bir mevzi önerdi ya işte!.. Ya da neden şu İtalyan beyefendinin taarruz önerisi olmasın? Pekâlâ da olur, hatta... geri çekilme de olabilir, pekâlâ! Neden bana soruyorsunuz? Sizler, hepiniz her şeyi benden iyi biliyorsunuz ya!..”

Ama Volkonski, İmparator Hazretleri adına onun görüşünü almak istediğini söyleyince, Pfuel ayağa kalktı ve heyecanlı heyecanlı konuşmaya başladı:

“Her şey berbat ediliyor, her şey arapsaçına döndürülüyor, herkes benden iyisini bildiğini sanıyor, sonra da kalkıp bana soruluyor! Durum nasıl düzeltilecekmiş? Düzeltilmesi gereken bir durum yok ki!” dedi ve kemikli parmaklarıyla masanın üstünde trampet çalarak, “Koyduğum ilkelere yüzde yüz sadık kalınsın, ye-

ter!” diye ekledi. “Zorluk da neymiş? Safsata, çocukça şeyler bunlar!” diyerek kalkıp haritanın başına geçti.

Hızlı hızlı konuşarak ve kuru parmağıyla haritada birtakım yerleri işaret ederek, Drissa müstahkem mevkiini tehlikeye sokabilecek hiçbir olasılığın göz ardı edilmediğini, her şeyin önceden hesaba katıldığını, dolayısıyla da eğer düşman gerçekten de Drissa’yı kuşatmaya kalkarsa, bunun, düşmanın felaketi demek olacağını kanıtlamaya girişti.

Almanca bilmeyen Paulucci Fransızca konuşarak ona bazı sorular yöneltti. Wolzogen hemen, Fransızcası zayıf olan amirinin yardımına koşarak çevirmenliğe başladıysa da, yıldırım hızıyla konuşan Pfuel’e ayak uyduramadı. Pfuel planında her şeyin –geçmişin deneyimleri yanı sıra geleceğe ait her türlü olasılığın da– göz önünde tutulduğunu ve ortada eğer bir zorluk varsa, bunun, planının tam anlamıyla sağlıklı uygulanmayışından kaynaklandığını açıklıyordu. Bir yandan kanıtlarını ortaya dökerken, bir yandan da alay eder gibi gülmekten geri kalmayan Pfuel biraz sonra, çözümü bilinen bir problemin çözüm yolunu yeni baştan göstermekle vakit kaybetmek istemeyen bir matematikçinin dinleyicilerini hor gören tavrıyla, gösterisine son verdi. Pfuel’in yerini alarak onun görüşlerini Fransızca açıklamaya koyulan Wolzogen ikide birde amirine dönerek, “Öyle değil mi, Ekselans?” diyordu, ama Pfuel, savaşın en kızgın anında gözü döndüğü için kendi adamlarını vuran biri gibi, her seferinde, “Elbette, gün gibi açık ya işte!” diye çatıyordu ona.

Wolzogen’e birlikte yüklenen Paulucci ile Michaud, Fransızca konuşuyorlardı. Armfeldt, Pfuel’le Almanca konuşuyordu.

Toll, Prens Volkonski’ye açıklamalarını Rusça konuşarak yapıyordu. Prens Andrey ise oturumu hiç sesini çıkarmadan izliyor, sadece dinliyordu.

Oradakilerin tümü içinde Prens Andrey’in sempatisini en çok kazanan, bütün o inatçılığına, o öfkeli ve gülünç denecek kadar kendini beğenmiş haline rağmen yine de Pfuel olmuştu. Bu toplantıya katılanlar içinde kendisi için hiçbir çıkar gözetmeyen, kimseye kişisel düşmanlık beslemeyen bir kişi varsa, o da Pfuel’di. Adamın

tek istediği, yıllarca ter dökerek çalışıp didindikten sonra bu çalışmalarının ürünü olarak ortaya çıkardığı planın benimsenmesi idi. Alaycı tavırlarıyla insanın sinirine giden, gülünç biriydi Pfuel, ama görüşüne böylesine sınırsız bir bağlılıkla sarılması ister istemez saygı uyandırıyordu insanda. Bunun yanı sıra, Pfuel dışında, toplantıda bulunanların tümünün konuşmalarında, 1805 yılındaki savaş konseyinin havasına hiç benzemeyen, oradakinden apayrı bir ortak nitelik vardı. Napolyon'un dehası karşısında duyulan ve neredeyse paniğe varan korkuydu bu ortak nitelik; gerçi gizlenmeye çalışılıyordu, ama yine de her lafın altından korku sıırıyordu. Napolyon'un her şeyi yapmaya, hatta dört yönde aynı anda ortaya çıkmaya muktedir bir insan olduğunu peşin peşin kabullenmiş bu adamlar, birbirlerinin önerilerini, görüşlerini yere vurmak için bile Napolyon adına sarılıyorlardı. Bunların içinde görünüşe bakılırsa Napolyon'u bir barbar gibi gören bir tek Pfuel vardı; o da kendi kuramının karşısında yer alan herkesi zaten barbar sayıyordu. Prens Andrey, Pfuel'e yalnız saygı duymakla kalmıyor, bu adama acıyordu da. Gerek saraylıların ona hitap ediş biçimleri, gerek Paulucci'nin İmparatora ondan söz ederken ağır bir dil kullanmaya cüret edebilmiş olması, ama en çok da Pfuel'in kendi ağzından dökülen sözlerde sezilen umutsuzluk ifadesi Pfuel'in sonunun geldiğini hepsinin bildiğini ve bunu en az ötekiler kadar Pfuel'in de anlamış bulunduğunu ortaya koyuyordu. Almanlara özgü bütün o alaycılığına, bütün o kendini beğenmişliğine rağmen, şakaklarında yatırılmış, ensesinde ise darmadağınık duran saçlarıyla yine de içler acısı bir görünümü vardı adamcağızın. Bu olguyu sözüm ona sinirlilik ve alaycılık kisvesi altında gizleyebilmek için elinden geleni yaptığı halde, kuramının sağlamlığını tüm dünyaya dev boyutlu bir askerî harekât sayesinde kanıtlayabilmesini sağlayacak son fırsatı da elinden kaçırmak üzere olduğunu sezmekten ileri gelen umutsuzluğu açıkça görülebiliyordu.

Tartışmalar uzadıkça uzadı, uzamaları oranında sertleşti, iş gitgide karşılıklı atışmalara, bağrıışmalara, kişiliklere saldırımalara dökülmeye başladı ve bütün bu konuşmalardan genel bir sonuca

varabilme olasılığı gittikçe azaldı. Prens Andrey çeşitli dillerde yapılan bütün bu konuşmaları, ortaya atılan varsayımları, planları, görüşleri, karşı görüşleri, çekişmeleri dinliyor, dinledikçe de şaşkınlığa düşüyordu. Eskiden beri, özellikle de askerlik mesleğindeyken sık sık aklına gelen bir düşüncesi vardı Prens Andrey'in; askerlik bilimi diye bir bilimin var olmadığını, hiçbir zaman var olamayacağını, dolayısıyla askerî deha diye bir şeyin de söz konusu olamayacağını düşünürdü. İşte şimdi bu düşüncesinde hiç yanılmadığını açıkça görüyordu. "Bir konuyu çevreleyen koşullarla, o konunun içerdiği koşullar bilinemez ve tanımlanamazken, hele o konu içinde birbirine karşı çalışan güçleri ölçüye vurma olanağımız hiç yokken, o konuda bir kuramın ya da bilimin varlığından nasıl söz edilebilir? Bizim ordumuzla düşman ordusunun birbirine göre hangi konumda bulunacağını, şu ya da bu müfrezenin gücünde ne değişiklik olacağını yirmi dört saat öncesinden kimse kestiremez – bunu kestirebilecek biri de çıkmamıştır şimdiye dek. Saflarının önünde 'Sarıldık!' diye bağırarak kaçmaya kalkışan bir korkak yerine, 'Hurra!' diye bağırarak arkadan gelenlere kendi göğsünü siper eden yiğit bir delikanlının bulunduğu beş bin kişilik bir tümen bile bazen, Schönggraben'de olduğu gibi, karşısındaki otuz bin kişilik kuvvete bedeldir; bazen de, Austerlitz'de olduğu gibi, elli bin kişilik kuvvet, sekiz bin kişinin önünden kaçır. Her şeyin bir belirsizlik içinde bulunduğu, her şeyin binlerce koşula bağlı olduğu, o binlerce koşuldan bazılarının bir an içinde değişebildiği ve o değişme anının ne zaman geleceğinin hiç bilinmediği bir yerde hangi bilimden söz edebilir insan? Armfeldt ordumuzun bağlantısının kesildiğini söylerken, beri yandan Paulucci de düşmanı bizim iki ateş arasında bıraktığımızı ileri sürüyor. Michaud, Drissa müstahkem mevkiinin zayıf noktası olarak arkasını ırmağa dayamış bulunmasını gösterirken, aynı olguyu Pfuel, Drissa'nın güçlü yanı diye sayıyor. Toll bir plan öneriyor, Armfeldt başka bir plan; bunların iyi mi, kötü mü olduğu, öne sürülen bütün görüşlerin tek tek hangisinin üstün olduğu ancak deneme alanında anlaşılabilir. Hem, ne diye 'askerî deha' diye tutturmuşlar, habire bundan söz ediyorlar? Asker tayınının ne zaman çıkarılacağını ya da birlikle-

rini ne zaman sağa, ne zaman sola yürüteceğini biliyor diye hemen dahi mi olurmuş insan? Ona dahi denilmesinin biricik nedeni, tüm askerî gücü elinde bulundurması ve bu gücün kazandığı zaferlerin onurunu kendine mal etmiş olmasıdır; ayrıca, gücü ellerinde bulunduranları pohpohlamaya meraklı bir dalkavuklar ordusu da hiç durmadan ona, sahip olmadığı dâhice nitelikleri yakıştırmaktadır. Aslına bakılırsa, benim tanıdığım generallerin en iyileri ya budala ya da unutkan adamlardır. İçlerinde en iyisi de Bagratyon; bunu Napolyon bile kabul etmişti. Ya Bonaparte'ın kendisi! Austerlitz'deki halini, o dapdaracak görüşlü, kendini beğenmiş adam tavırlarını hiç unutamıyorum. İyi bir general olabilmek için üstün niteliklere sahip bulunmaya hiç gerek yok: tam tersine, insani niteliklerin en yücelerinden, en incelerinden –sevgiden, duygusallıktan, merhametten, araştırıcılığa yönelik felsefi kuşkudan– yoksun bulundukları oranda iyi general olurlar. Yiğit bir general olmak için dar kafa olmak, yaptığı işin çok büyük önem taşıdığına inanmak (yoksa bu işi sürdürecektir sabrı gösteremez) yeter. İnsani duygular taşıyan, sevebilen, acıyabilen, haklıyı haksızı düşünmeye zaman ayıran generalin Tanrı yardımcısı olsun! General, gücü elinde bulunduran kişi anlamına geldiği için 'askerî deha' kuramı sırf onlar için, çok eski zamanlarda icat edilmişti, bunda anlaşılmayacak bir taraf yok! Oysa askerî bir çatışmanın başarısı ya da başarısızlığı generallere değil, çarpışan asker safları içinden 'Sarıldık, mahvolduk!' diye bağırانların mı, 'Hurra!' diye bağırانların mı çıkacağına bağlıdır. Bu askerlik mesleğinde insanın göğsünü gere gere yararlı olduğunu ileri sürebilmesi için de ancak sıra neferi olması gerekir.”

Konuşmaları dinlerken bu tür düşüncelere dalıp giden Prens Andrey ancak Paulucci'nin ona seslenmesiyle kendine gelebildi; toplantı bitmiş, herkes salondan ayrılıyordu.

Ertesi günkü denetleme sırasında Hükümdarın Prens Andrey'e nerede hizmet etmek istediğini sorması üzerine o da, kıta hizmetinde kalmak için izin istedi; İmparatorun maiyetinde bulunmak yerine, kıta hizmetini seçtiği için de sonsuza dek saraylıların gözünden düşmüş oldu.

Savaşın başlamasından kısa bir süre önce Rostov ailesinden bir mektup almıştı; annesiyle babası mektuplarında (Nataşa'nın Prens Andrey'i reddetmesini sebep gösterip) nişanın bozulmasına ve Nataşa'nın hastalığına kısaca değindikten sonra, oğullarının ordudan ayrılması ve evine dönmesi için gene dil döküyorlardı. Rostov yazdığı cevapta Nataşa'nın hastalığına ve nişanın bozulmasına çok üzüldüğünü, ana babasının isteklerini yerine getirmek için elinden geleni yapacağını söylemesine rağmen, yıllık iznini kullanmak ya da adını istifa listesine yazdırmak için herhangi bir girişimde bulunmadı. Sonya'ya da ayrıca yazdı.

“Ruhumun tapınağı, iki gözümün nuru!” diye yazıyordu. “Şu namus borcu olmasa, beni eve dönmekten hiçbir şey alıkoyamazdı. Ama şimdi, tam savaş arifesinde kişisel mutluluğumu görevimin ve vatan sevgimin önüne geçirirsem yalnız silah arkadaşlarımin gözünde değil, kendi gözümde de onurum iki paralık olur. Ama bu bizim son ayrılığımız olacak. Şundan emin ol ki, savaşın sonunda eğer sağ kalırsam ve sen beni hâlâ seviyor olursan, seni kucaklayıp aşkınla yanan sineme basmak için her şeyi bir yana bırakarak sana koşacağım.”

Rostov'u evine dönmekten ve söz verdiği gibi Sonya ile evlenmekten alıkoyan şey, gerçekten de savaşın eli kulağında oluşuydu. Otradnoye'de av partileriyle geçirdiği güz, Noel eğlenceleriyle ve Sonya'nın aşkıyla geçirdiği kış, Rostov'a gürültüsüz patırtısız köy yaşamının daha önce hiç tatmadığı güzel yanlarını öğretmişti ve bu tatlı yaşantı şimdi bütün çekiciliğiyle onu çağırıyordu. Zaman zaman hayallere dalıyor, ‘Güzel bir eş, çocuklar, sürü sürü zağarlar, kırk elli tane çakı gibi tazı... yurtluğun yönetimini de üstlenirim... beni eğlendirecek komşular da... var ...bir de yönetime seçildim mi...’* diye aklından geçiriyordu. Ama şu sırada sefer başlamak üzereydi ve alayında kalması gerekiyordu. Başka çaresi olmadığına göre de, hiç değilse alayında yaşamın tadını çıkarmaya, elinde-

* Köy eşrafı tarafından köy yönetim kuruluna seçilmeyi umuyor Rostov. -çev.

kiyle mutlu olmaya bakıyordu; yapısı buna elverişli olduğu için de bunda bir zorluk çekmiyordu Rostov.

Rostov izinden dönüp silah arkadaşlarının sevinç gösterisiyle karşılandıktan sonra orduya binek atı satın alma göreviyle Ukrayna'ya gönderilmiş ve oradan kendisinin de çok beğendiği, gerçekten de mükemmel atlar getirerek komutanlarının takdirlerini kazanmıştı. Ukrayna'da bulunduğu sırada yüzbaşılığa terfi gelen Rostov'a, seferberlik dolayısıyla mevcudu artırılan eski bölümü verilmişti gene.

Savaş başladı, alay Polonya'ya hareket etti, maaşlar iki katına çıkarıldı; birliklere her gün yeni subaylar, yeni erat ve yeni atlar katılıyor, herkeste savaş başlangıcının o neşeli, heyecanlı havası görülüyordu. Alayda el üstünde tutulduğunun farkında olan Rostov da, er geç bütün bu tatlı yaşantının sonunun geleceğini bildiği için, şimdilik, mesleki görevlerini de hiç aksatmadan, elinden geldiği kadar askerliğin keyfini sürmeye bakıyordu.

Karmaşık bazı devlet işleri ve politik, stratejik nedenler dolayısıyla birlikler Vilna'dan çekilmekteydi. Çekilmenin her aşamasında, birçok çıkar çatışması –çekişmeler, çekemezlikler, kişisel tutkular ve buna benzer karmaşık başka nedenler– yüzünden, genel karargâhta kan gövdeyi götürürken, yaz mevsiminin en güzel günlerinde yürütülen bu geri çekilme harekâtı, karnı tok, sırtı pek Pavlograd Süvari Alayına düğün, bayram gibi geliyordu.

Yılgınlığın, huzursuzluğun, entrikaların görüldüğü tek yer genel karargâhtı; kıtalarda ise kimsenin nereye gidildiğini ya da neden gidildiğini sorduğu bile yoktu. Geri çekiliş eğer bunlarda bir üzüntü yarattıysa bunun biricik nedeni, Polonya'da güzel evlerde oturmaya alışmışken bunları ve güzel Polonyalı kızları bırakmak zorunda kalmış olmalarıydı. Herhangi bir kıta subayının kafasına zaman zaman işlerin kötüye gittiği düşüncesi gelecek olsa bile, bir askere yakışır biçimde elden geldiğince neşeli görünmeye çalışıyor ve kafasını işlerin genel gidişine takmayıp öncelikle yapılması gereken işleri düşünüyordu. Önce Vilna yakınlarında ordugâh kurmuşlardı; bu sırada günlerini Polonyalı toprak ağalarıyla ahbaplıklar

kurmakla, resmigeçit hazırlıklarıyla geçiriyor, İmparator ve yüksek komuta heyeti mensupları tarafından denetleniyorlardı. Derken, Svetsyani'ye çekilme ve yanlarında taşıyamayacakları bütün erzakı imha etme emrini aldılar. Svetsyani adı tüm süvari alayının kafasında "sarhoş garnizon" diye yer etmişti; bu sarhoş garnizon adı da, ordu karargâhının orada bulunduğu günlerden kalmaydı. Ordu daha önce burada konakladığı zaman, erzak tedarikiyle görevlendirilen erat bunu fırsat bilip, yalnız erzak toplamakla kalmamış, Polonyalı mal sahiplerinin elinden atlarını, arabalarını, halılarını bile almışlar, bu yüzden askerler hakkında birçok şikâyet yağmıştı. Rostov da Svetsyani'yi çok iyi hatırlıyordu, çünkü bu küçük kasabaya vardıkları ilk gün bölük nöbetçi subaylığı sırası Rostov'daydı; ondan habersiz beş fıçı yıllanmış bira ele geçiren bölük eratı kafaları çekip hepsi de bir güzel sarhoş olmuşlar ve Rostov bu sarhoş bölükle başa çıkana kadar akla karayı seçmişti. Svetsyani'den sonra çekile çekile ta Drissa'ya kadar geldiler, orada da durmayıp, daha geriye kaydılar, anavatan sınırına iyice yaklaştılar.

13 Temmuz'da Pavlograd Süvari Alayı ilk kez ciddi bir çarpışmada yer aldı.

Bu çarpışmanın arifesinde, yani 12 Temmuz günü şiddetli bir fırtına kopmuş, sağanak halinde yağmur ve dolu yağmıştı. 1812 yılının yazı baştan sona böyle yağışlı fırtınalarla geçmiştir.

Pavlograd Süvari Alayının iki bölüğü yeni yeni başak tutan bir çavdar tarlasında açık ordugâhta kalıyordu; atlar ve sığırlar tüm ekini çiğnemiş, bir tek başak bırakmamıştı tarlada. Yağmur sağanak halinde iniyor, ortalığı sel götürüyordu. Rostov, koruması altına aldığı İlyin adındaki genç bir subayla birlikte bir çergenin altına sığınmıştı. Yanlarına aynı alaydan, bıyıkları neredeyse kulaklarına varan palabıyıklı bir subay da sığındı; atıyla karargâha giden subay, dönüşte yağınura yakalanmıştı.

"Şimdi karargâhtan geliyorum, Kont Raevski'nin kazandığı zaferi duymuş muydunuz?"

Subay bunun ardından, karargâhta duyduğu Saltanov Muharebesi'ni ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldu.

Tepeden damlayan sular ensesinden içeri girdikçe ikide birde omuzlarını kaldırıp başını içeri çeken Rostov bir yandan çubuğunu tellendiriyor, bir yandan da kendisine sokulmuş oturan İlyin'e ara sıra dönüp bakarak, fazla ilgi duymadan dinliyordu anlatılanları. Bundan yedi yıl önce Denisov'un yanında Rostov'un durumu ne idiyse, kısa süre önce alaya katılan on altı yaşındaki İlyin adlı bu delikanlının Rostov'un yanındaki durumu da oydu. Bu genç, cecik, toy subay, hemen her şeyini taklit etmeye çalıştığı Rostov'a âdeta âşıktı.

Zdırjinski adlı palabıyık subay, Saltanov göleti muharebesini tumturaklı sözlerle aktarırken, bunun Rusların "Termopil"i olarak tarihe geçeceğini, General Raevski'nin bu zaferiyle eşine ancak eski çağlarda rastlanabilen bir kahramanlık destanı yarattığını ileri sürüyordu. Raevski'nin iki oğlunu da nasıl ateş altına sürdüğünü, birini bir yanına, öbürünü de öteki yanına alarak iki oğluyla birlikte bentlere doğru nasıl hücumla kalktığını anlatıyordu. Rostov hikâyeyi dinlerken, itiraz etmemekle birlikte, Zdırjinski'nin hevesini artırıcı bir şey söylemiyor, hatta tam tersine, bunları dinlerken kendi kendinden utanıyordu. Austerlitz'den ve 1807 savaşlarından edindiği deneyimlerden öğreneceğini öğrenmişti Rostov; askerlerin savaş hikâyelerini aktarırken hep palavra sıktıklarını iyi bilirdi o; tıpkı kendisinin de bir vakitler yaptığı gibi. Deneyimlerinin ona öğrettiği bir başka şey de, savaşta gerçekten yer alan olayların hiç de bizim kafamızda canlandırdığımız ya da aktardığımız olaylara benzemediği idi.

Zdırjinski'nin anlattıklarıyla zerre kadar ilgilenmedikten başka, konuşurken karşısındakinin burnunun dibine kadar sokulma huyu bulunan bu palabıyık subayın kendisinden de hoşlanmamıştı zaten; ayrıca, bu küçücük çergenin altında fazla yer tutuyordu adam. Palabıyıklı subayın suratına bakıyor, ama ağzını bile açmıyordu. Subayı dinlerken, kendi kafasından şunları geçiriyordu Rostov: 'Her şeyden önce, saldırılan göletin bendi önünde ilk ağızda öyle bir yığılma olmuş, öyle bir kargaşa çıkmıştır ki, Raevski iki oğlunu gerçekten ileri sürmüş olsa bile, en yakınındaki belki

on, on beş asker dışında kimsenin üzerinde önemli bir etki yaratmamıştır onun bu davranışı. Geri kalanlar, Raevski'nin baraja nasıl ve kimlerle saldırıya geçtiğini görememişlerdir bile. Görmüş olsalar da, sırf bu yüzden cesaret buldukları söylenemez. Öyle ya; kendi canlarının derdine düşmüş askerlerin, Raevski'nin babalık duygularını hiçe sayarak gösterdiği inceliği düşünecek halleri mi olur? Sonra, tarihten okuduğumuz kadarıyla Termopil'in taşıdığı yaşamsal önem ile bunun arasında dağlar kadar fark var; Salтанov göletinin alınıp alınmamasının anavatanımızın yazgısı üzerinde o kadar önemli bir etkisi olmaz ki. Öyleyse, Raevski'nin öz çocuklarını ölüme sürmek gibi bir özveriyi göze almasının anlamı ne? Hem, ne diye oğullarını da yanına katıp savaşa getirmiş sanki? Ben olsam kardeşim Petya'yı sokmazdım oraya; Petya bir yana, akra-bam filan olmadığı halde, şu İlyin'i bile sokmazdım o savaşa: ben olsam, onları ateşten uzak tutmaya bakardım.' Rostov karşısındaki palabıyık subayı dinlerken aklından bunları geçiriyor, ama düşüncelerini açığa vurmuyordu; savaş ona bu gibi konularda da akıllı davranılması gerektiğini öğretmişti. Bu hikâyeye mademki bizim silahlı kuvvetlerimizin şanına şan katıyor, mademki bizim askerlerimizi yüceltiyordu, öyleyse ona inanmış görünmek gerekirdi. Rostov da öyle yapıyordu işte.

Zdırjinski'nin gevezeliğiyle Rostov'un pek ilgilenmediğini fark eden İlyin, "Ben daha fazla kalamayacağım burada!" dedi. "Çoraplarıma varıncaya kadar sucuk gibi oldum. Çıkıp başka bir yer arayacağım kendime. Yağmurun da eski hızı kalmadı gibi..."

İlyin tentenin altından çıktı, Zdırjinski de atına atladı, çekti gitti.

Beş dakika geçmeden İlyin çamurlara bata çıka, suları şapırdatta şapırdatta geri döndü.

"Yaşasınnn! Hadi, Rostov, toparlan da gel benimle! Buldum! Yahu, iki yüz metre ötemizde altı meyhane olan bir han varmış; bizimkiler çoktan doluşmuşlar bile. Hiç değilse üstümüzü başımızı kuruturuz azıcık; hem, Mariya Hendrihovna da orada."

Mariya Hendrihovna alay doktorunun karısıydı; bu genç ve güzel Alman kadınıyla Polonya'da evlenmişti doktor. Ya olanakları

elvermediğinden ya da daha evlenir evlenmez genç karıcısından ayrı düşmeyi içine sindiremediğinden olacak, süvari alayının her gittiği yere karısını da birlikte götürüyordu; kıskançlığıyla da alay subayları arasında eğlence konusu olup çıkmıştı.

Rostov yamçısını omuzlarının üzerine aldı, Lavruşka'ya seslenip eşyasını arkadan getirmesini emretti ve –ayakları kâh çamurda kayarak, kâh su birikintilerine batarak– dinmeye yüz tutan yağmurun altında İlyin'in yanı sıra yola koyuldu. Yağmurla birlikte havanın karanlığı da yavaş yavaş azalıyor, zaman zaman uzaklarda çakan bir şimşekle yırtılıyordu.

“Rostov, neredesin yahu?”

“Buradayım. Ne şimşekti be!” diye seslenerek konuşuyorlardı.

XIII

Terk edilmiş hanın önünde doktorun üstü kapalı arabası duruyordu; içeriye toplanan subayların sayısı şimdiden beşi, altıyı bulmuştu. Sirtına sabahlığını, başına da gecelik takkesini geçirmiş olan ufak tefek, sarışın, tombulca Alman kadını, Mariya Hendrihovna, kapıya en yakın köşede, geniş bir sedirin üstünde oturuyordu. Kocası olacak doktor da onun arkasında sedire uzanmış, uyuyordu. Rostov'la İlyin kapıdan girerlerken neşeli bağrışlar, şen kahkahalarla karşılandılar.

“Oooh! Neşemiz yerinde, bakıyorum!” dedi Rostov, gülerek.

“Ya sen? Senin çok mu canı sıkılmış halin var?”

“Islak sıçana dönmüşsünüz be! Şunların haline bakın, her yanlarından sular süzülüyor! Misafir salonumuzu böyle ıslatmayın, bakalım!”

“Sakın ola Mariya Hendrihovna'nın elbisesini kirleteyim demeyesiniz, ha!”

Rostov'la İlyin, Mariya Hendrihovna'nın iffetine halel getirmeden çamaşır değiştirebilecekleri kuytu bir köşe bakınmaya başladılar. Soyunup giyinmek için tahta perdenin arkasındaki küçük

boşluğu gözlerine kestirip girmeye yeltenecek oldularsa da, orasının da üç subay tarafından kâmilten tutulmuş olduğunu gördüler; tersine çevrilmiş boş bir sandığın üstündeki tek mumun ışığında kâğıt oynayan subayları mevzilerinden çıkarmak bir türlü mümkün olamadı. Mariya Hendrihovna perde yerine kullansınlar diye lütfedip kendi etekliğini verdi de, Rostov'la İlyin bu sayede, eşyalarını getiren Lavruşka'nın da yardımıyla etekliği paravan yapıp, arkasında kuru çamaşırlarını giyebildiler.

İçinin tuğlaları dökülmüş çini soba yakıldı. Bir kereste parçası bulunup iki eyerin üstüne oturtuldu, kerestenin üstüne at çulu serildi, bir yerlerden ufak bir semaver, yiyecek dolu bir sepet, yarım şişe de rom çıkartıldı ortaya ve Mariya Hendrihovna başköşeye buyur edildikten sonra hep birlikte onun çevresine oturuldu. Hanımefendi güzelim ellerini kumlasın diye birisi çıkarıp tertemiz mendilini verdi, ufacık ayaklarını rutubetli yere basmasın diye başka biri de ceketini çıkarıp ayaklarının altına serdi, bir başkası kırık pencereyi kaputuyla örtüp rüzgârı kesti, bu arada bir başkası da hanımefendinin kocası uyanmasın diye adamın üstünden sinekleri kovmaya koyuldu.

Mariya Hendrihovna, mutlu suratında utangaç bir gülücükle, "Uğraşmayın onunla, canım," dedi. "Dün gece sabaha kadar ayaktaydı, onun için deliksiz uyuyor?"

Sinekleri kovan subay, "Aaa, olmaz öyle şey, Mariya Hendrihovna," dedi. "Doktorumuza iyi bakmalıyız. Ne olur, ne olmaz; günün birinde bakarsınız ben de onun eline düşerim de, kolumu ya da bacağını keserken acır bana."

Topu topu üç bardakları vardı, su da o kadar bulanıktı ki, çayın demlenip demlenmediği bile anlaşılamıyordu, hem zaten küçücük semaver de ancak altı bardak su alıyordu; ama bu durum neşelerini hiç kaçırmadığı gibi, Mariya Hendrihovna'nın kısacık tırnakları pek de temiz sayılmayacak yumuk yumuk elceğizinden çaylarını rütbe ve kıdem sırasına göre almak onlara daha da eğlenceli geliyordu. O gün, subayların hepsi de Mariya Hendrihovna'ya yürekten vurgun pozundaydılar. Tahta perdenin arkasında kâğıt oy-

nayan üç subay bile oyunlarını bırakıp semaverin başına geldiler ve bu genel havaya uyarak, Mariya Hendrihovna'ya onlar da kur yapmaya başladılar. Mariya Hendrihovna ise çevresini saran, hepsi de birbirinden yakışıklı, pırıl pırıl, gencecik subaylardan gördüğü bunca iltifat karşısında ağzı kulaklarına varırken, bir yandan hoşnutluğunu belli etmemek için boşuna çaba harcıyor, bir yandan da, arkasında uyuyan kocasının her kıpırdayışında uyanacak diye yüreği ağzına geliyordu.

Şekerleri boldu, ama zor eriyen bir şekerdi, topu topu da bir kaşıkları vardı; onun için, her birinin çayını sırayla verirken şekerlerini de Mariya Hendrihovna'nın karıştırmasına karar verildi. Rostov çayını aldı, içine biraz rom kattıktan sonra Mariya Hendrihovna'dan karıştırmasını rica etti.

Mariya Hendrihovna, sanki oradakilerden kim ne söylerse söylesin ya da kendisi ne derse desin her söz ille de gülünecek bir şeymiş ve çift anlam taşıyormuş gibi, sürekli gülümseyerek, "Ama siz çayınızı şekersiz içiyorsunuz ya, öyle değil mi?" dedi.

"Canım, şeker olmuş ya da olmamış benim için önemi yok. Önemli olan, çayımı sizin elceğinizizle karıştırmanızdır."

Mariya Hendrihovna razı oldu ve birilerinin ortadan yok ettiği kaşığı bulmak için bakınmaya başladı.

"Kaşık yerine güzelim serçe parmağınızı kullanın, Mariya Hendrihovna," dedi Rostov. "Çayımın tadı daha güzel olur."

Mariya Hendrihovna zevkten gerdanına kadar kızarak, "Ama çok sıcak!" dedi.

İlyin bir kova su getirip içine iki üç damla rom kattıktan sonra, Mariya Hendrihovna'dan parmağıyla karıştırmasını rica etti.

"İşte benim bardağım da bu," dedi. "Siz parmağınızı bir daldırıp çıkarın, yeter; son damlasına kadar içerim."

Semaver boşaldıktan sonra Rostov bir deste iskambil kâğıdı alıp, Mariya Hendrihovna ile "Krallar" diye bilinen iskambil oyununu oynamayı önerdi. Doktorun hanımıyla kimin eş olacağını belirlemek için kura çekildi. Rostov'un önerisiyle kabul edilen kurala göre "Kral" olan, Mariya Hendrihovna'nın elini öpme ay-

rıcalığına erecek, kaybeden de, doktor uyandığında çayını hazır bulsun diye semaveri yeniden kaynatacaktı.

İlyin, “Peki ama, ya Mariya Hendrihovna kral olursa?” diye sordu.

“O zaten bizim kraliçemiz, sözü kanun sayılır!”

Oyuna daha yeni oturulmuştu ki, Mariya Hendrihovna’nın arkasından, doktorun saçları karmakarışık kafası uzanıverdi. Epey zamandır uyanık yatıyor, dost düşman dinliyormuş meğer haline bakılırsa, olup bitenleri hiç de eğlenceli bulmadığı anlaşıyordu. Kaşları çatık, suratı asıktı. Hiç kimseye merhaba bile demedi; bir yandan kaşınırken, çıkmak istediğini, kenara çekilip yol açmalarını söyledi subaylara. Doktor kapıdan çıkar çıkmaz subayların kahkahaları patladı; gözlerinin içine kadar kızaran Mariya Hendrihovna ise bu haliyle daha da hoşlarına gitmişti subayların. Doktor avludan dönünce (artık mutlu gülücükleri bir yana bırakmış, idam cezası bekleyen bir sanık gibi korkuyla kendisine bakmakta olan) karısına yağmurun dindiğini, gidip arabalarında yatsalar iyi olacağını, yoksa her şeylerini çaldıracaklarını söyledi.

“Aman, doktor bey, yapmayın Allah aşkına!” dedi Rostov. “Emir erinin birini nöbetçi dikerim arabanın başına, olur biter... hatta, iki er dikerim!..”

“Ben kendim nöbetçi dururum arabanızın başında!” dedi İlyin.

Doktor, “Olmaz, beyler, siz hepiniz uykularınızı almışsınız, ama ben tam iki gece hiç uyumadım.” diye cevap verdi ve karısının yanı başına oturup, somurtkan bir ifadeyle oyunu bitirmelerini beklemeye başladı.

Doktorun kaşlarını çatıp karısına surat astığını gördükçe subayların neşeleri bir kat artıyordu, hatta bazıları kendilerini tutamayıp katıla katıla gülüyor, sonra da, gülmelerine inandırıcı bir bahane uydurmaya çalışıyorlardı. Doktor karısını alıp çıktı; onlar üstü kapalı arabalarına yerleştikten sonra subaylar da meyhanede birer köşeye çekilip, üstlerine ıslak yamçıları çekerek uzandılar, ama uzun zaman uyumayıp aralarında konuştular, şakalaştılar; kâh doktorun tedirgin halini, karısının keyiflenişini hatırlayarak gülüşüyorlar, kâh içlerinden biri kapının önüne fırlıyor, bir

baktıktan sonra dönüp geliyor, kapalı arabanın içinde neler olup bittiğini haber veriyordu ötekilere. Rostov birkaç sefer başını yamçısının altına alarak uyumaya çalıştıysa da, her seferinde içlerinden birinin laf atmasıyla uyanıp yeniden konuşmalara katılmak zorunda kaldı. Sohbetleri ve sohbetlerine eşlik eden nedensiz, şen, çocuksu kahkahaları böylece uzun bir süre devam etti.

XIV

Saat üçe yaklaştığı halde daha hiçbiri uyuyamamıştı. O sırada levazım subayı gelip, Ostrava'ya çekilme emri aldıklarını bildirdi; biraz daha içeride ufak bir kasabaydı burası.

Subaylar yine öyle neşe içinde güle konuşa bir yandan çabuk çabuk hazırlanırlarken, bir yandan da o pis suyla doldurulan semaver yeniden yakıldı. Rostov çayı beklemeden bölüğüne gitti. Şafak sökmeye başlamıştı; yağmur dinmiş, bulutlar dağılıyordu. Hava rutubetli ve soğuktu; hele ıslak elbiseler içinde iliklerine kadar üşüyordu insan. Rostov'la İlyin hanın kapısından çıkarlarken doktorun arabasının şafağın yarı aydınlığında pırıl pırıl parlayan ıslak deri körüğünün altına bir göz attılar; doktorun, perdenin altından çıkan ayaklarını, içeride de karısının yastığa dayalı takkeli başını gördüler, uyuyan kadının düzenli soluklarını işittiler.

Rostov, ardı sıra gelen İlyin'e, "Ufak tefek, ama cici bir yaratık, değil mi?" dedi.

İlyin, on altı yaşındaki bir delikanlının olanca ciddiliği ile, "Nefis bir parça!" diye karşılık verdi.

Yarım saat sonra bütün bölük yolun üstünde at başı yapmış bulunuyordu. "At bin!" komutu verildi ve erat istavroz çıkararak at bindi. Rostov, bölüğünün en önünde, "Bölüüük, ileriii!" komutunu verince, seslerini alçaltarak konuşan eratin mırıltıları, üzengilere çarpan kılıçların şakırtıları, çamurlu su birikintilerine basan toynakların şapırtıları arasında harekete geçen bölük dörderli safla yürüyüş düzeninde, en önden giden bir topçu bataryasıyla piyadelerin arkasından, iki yanı boydan boya kavaklık yolda ilerlemeye başladı.

Mora çalan renkleriyle sabah yelinin önünde sürüklenen parça parça bulutlar, güneş yükseldikçe kıızıla dönüyordu. Gün hızla ağarıyordu. Bütün kırsal yörelerde yol kıyılarında biten kıvrır kıvrır otlar geceki yağmurun ıslaklığıyla hâlâ pırıl pırıl parlıyor ve şimdi iyice seçilebiliyordu. Yelin salladığı kavakların dallarından da yolun üstüne doğru yanlamasına, pırıltılı damlalar savruluyordu. Her geçen dakika, askerlerin yüzleri daha belirgin seçiliyordu. Rostov, yanından hiç ayrılmayan İlyin'le birlikte bölüğünün önünde, ağaçlıklı şosenin kıyısından gidiyordu. Savaş zamanlarında Rostov kendine ufak bir ayrıcalık tanır, alayın verdiği beylik atlara binmez, onun yerine Kazak atı kullanırdı. Atları hem çok seven hem de attan iyi anlayan Rostov yakın zaman önce Don bozkırlarından gelme bir küheylan çekmişti altına; yele ve kuyruk kılları daha açık, doru donlu bu oynak hayvanı dörtnala bir kaldırdı mı, geçemeyeceği at yoktu. Bu ata binmekten büyük zevk duyan Rostov şimdi de yalnız altındaki atı, sabahın güzelliğini, doktorun karısını düşünüyor, kendisini bekleyen tehlikeyi ise aklına bile getirmiyordu.

Eskiden, savaşa gireceği zamanlar korku duyardı Rostov, oysa şimdi korkunun zerresi yoktu yüreğinde. Korkusuzluğu ateş altında bulunmaya alışmış olmasından değil (çünkü insan hiçbir zaman tehlikeye alışamaz), tehlike karşısında düşüncelerine egemen olmayı öğrenmiş bulunmasından ileri geliyordu. Gerçi oldukça uzun bir zaman almıştı, ama sonunda bu yeteneği kazanmıştı; çarpışmaya gireceği zaman kafasının içinde her türlü düşünceye yer verirdi de, onun durumundaki biri için asıl düşünülmesi gereken şey olduğu söylenebilecek konuya, yani, ileride onu bekleyen tehlikelere hiç yer vermezdi. Askerlik mesleğinin ilk zamanlarında da aynı şeyi yapabilmek için o kadar çaba harcadığı, kendi kendini samimi olarak korkaklıkla suçladığı halde bunu bir türlü beceremezken, bu yeteneğin zaman içinde kendiliğinden geliştiğini görmüştü. O yüzden şimdi ağaçların kıyısından İlyin'le yan yana giderken atlı gezintiye çıkmış gibiydi: elinin altına gelen bir daldan yaprak koparıırken, atını yumuşacık, hafif baldır yardımlarıyla yönetirken ya da başını geriye çevirmeye gerek bile görmeksizin tü-

tünü biten çubuğunu arkasındaki seyisine verirken o kadar rahat, o kadar sakindi. Sinirli sinirli ve hızlı hızlı hiç durmadan konuşan İlyin'in heyecanlı suratına baktıkça içi sızlıyordu Rostov'un. Şu anda asteğmenin yüreğini saran dehşetin ve ölüm korkusunun ne demek olduğunu kendi deneyimlerinden bilen Rostov, bu delikanlıya ancak zamanın yardımcı olabileceği gerçeğini de iyi biliyordu.

Bulutlarla ufuk çizgisi arasında dupduru, incecik bir şerit gibi duran gökyüzü parçasında güneş tümüyle belirir belirmez, fırtına sonrası bu yaz sabahının güzelliğini bozmaktan korkar gibi, aniden kalıverdi rüzgâr. Ağaçlardan hâlâ sular damlıyordu, ama damlalar artık yanlamasına değil, dik düşüyordu ve ortalık derin bir sessizliğe gömülmüştü. Güneş yuvarlağı ufukta yükseldi, bütünüyle meydana çıktı ve şerit gibi uzayan bulutun ardında kayboldu. Birkaç dakika sonra güneş bu sefer bulutun üst kenarından, bulutu âdeta yırtı yırtı ve daha da parlak olarak yeniden göründü. Her yer bir anda pırıl pırıl aydınlanıverdi. Bu aydınlıkla birlikte, sanki ona karşılık verilir gibi, ileriden top sesleri duyuldu.

Rostov'un kafasını toparlayıp atış yapan topların uzaklığını hesaplamasına vakit kalmadan Vitebsk'ten dörtlü gelen Kont Osterman Tolstoy'un yaveri, şose boyunca hızla ilerlemeleri emrini ilettiler.

Bölük, önlerindeki piyadeleri ve kendileri gibi hızını artırmış olan topçu bataryalarını yakalayıp geride bıraktıktan sonra bir bayırı indi ve terk edilmiş ıssız bir köyün içinden geçerek yine bir bayırı tırmanmaya koyuldu. Atlar köpüklenmeye, askerlerin yüzleri kızarmaya başlamıştı.

Piyade alayının en ucundan alay komutanının çın çın öten sesiyle verdiği komutlar duyuldu: "Duur! Saf düzeninde hizaya geeel! Sola çark, marş! Uygun adım, marş!"

Pavlograd husarlar* Rus birliklerinin sol kanadını oluşturan piyade saflarının aralarından geçerek, cephe hattını tutan Uhlamların arkasında durdu. Sağ kanatta, ileride safları ve sıraları sıkışık bir kalabalık halinde Rus askerleri görünüyordu; bunlar yedeklerdi. Daha ilerideki sırtta, tam ufuk çizgisinin üstünde, dupdu-

* Silah olarak yalnız kılıçla donatılmış süvariler; "hafif süvariler". -çev.

ru gökyüzüne izdüşüm veren ve yanlamasına vuran sabah güneşi altında ıslıl ıslıl parlayan Rus topları görölüyordu. Tam karşıda, derin bir vadinin öbür yamacında da düşman birlikleri ile topçusu seçilebiliyordu. Aşağıda, vadinin düzlüğünde, Rus ileri karakolları düşmanla temas sağlamıştı bile; piyade tüfekleriyle karşılıklı açılan ateşin cayırtısı duyuluyordu.

Uzun zamandır bu sesi duymamış olan Rostov'un üzerinde tüfek cayırtıları oynak bir müzik gibi uyarıcı etki yaptı. Tüfekler kâh topluca, kâh arka arkaya hızla duyulan tek tek atışlarla, "Traap-ta-ta-tap!" diye patlıyordu. Derken, sesler birden kesiliverdi. Sonra yine birdenbire, sanki çatapat patlatılıyormuş gibi bir cayırtı koptu.

Husar birliği aynı yerde bir saat kadar bekledi. Ardından, topçu bombardımanı başladı. Kont Osterman maiyetiyle birlikte süvari bölüğünün arkasından yaklaştı, durup alay komutanına bir şey söyledi ve sonra yine atının üstünde tepeyi tırmanarak Rus bataryalarına doğru uzaklaştı.

Kont Osterman yanlarından ayrılır ayrılmaz, Uhlan birliğinin olduğu yerden bir komut duyuldu:

"Safta toplaaan! Hücüm hazırlığııı!"

Ön taraftaki piyadeler mızraklı süvarilere yol vermek için yanlara doğru takım takım açıldılar. Uhlanlar harekete geçer geçmez, mızraklarının ucundaki alevler* yapraklanmaya başladı ve mızraklı süvariler, aşağıda sol yanda görüntüye giren Fransız süvarilerinin üzerine doğru bayır aşağı, tırısla ilerlediler.

Uhlanlar bayır aşağı ilerlemeye başlar başlamaz, husarların sırta çıkıp topçu desteğine geçmeleri emredildi. Husarlar mızraklı süvarilerin boşalttığı yeri tutarlarken üzerlerine düşman ileri karakol bataryalarının açtığı top ateşi yağmaya başladı, ama ıslık çalarak gelen güller, açıktan geçiyordu.

Uzun zamandır duymadığı bu gülle ıslıkları Rostov üzerinde demin işittiği tüfek cayırtısından daha uyarıcı bir etki yarattı. Sırtta bulunduğu yerden tamamını görebildiği savaş alanını gözlerken gövdesini eyerinin üstünde dimdik tutan Rostov bütün ruhuyla

* Alev: Mızrak ucuna takılan, üçgen biçimi, küçük bayrak; flama. -çev.

mızraklı süvarilerin hücumunu izlemeye vermişti kendini. Uhlanlar, Fransız hafif süvarileri üzerine fırtına gibi indiler ve barut dumanları arasında savaş alanı bir anda ana baba gününe dönüverdi. Beş dakika sonra düşmanın hafif süvarisini bırakan Uhlanlar ters yönde, ama eski yerlerine doğru değil de, daha sola doğru çekilmeye başladılar ve turuncu renkli üniformalarıyla doru atlarının üzerinde dörtnala kaçan Uhlanların hemen ardında onları kovalayan daha kalabalık bir süvari grubu ortaya çıktı; üniformaları mavi, atları kır olan bu süvariler Fransız dragonlarıydı.*

XV

Rus mızraklı süvarilerinin ardına düşen Fransız ağır süvarilerinin mavi üniformalarını o keskin avcı gözleriyle ilk seçen Rostov oldu. Tepenin eteklerinde, Rostov'un bulunduğu yerden mini mini görünen, kalabalık gruptan ayrı düşmüş, kapışan Fransız dragonlarıyla Rus Uhlanlarının birbirlerine nasıl kılıç salladıkları seçilebiliyordu yine de.

Gözlerinin önünde yer alan olayları âdeta bir av partisini izler gibi seyrediyordu Rostov. İçgüdüğü ona, eğer şimdi Fransız dragonlarının üstüne saldırırsa, dragonların tutunamayacağını söylüyordu; ama saldırılacaksa, bu iş hemen, şimdi yapılmalıydı, yoksa çok geç kalınmış olurdu. Çevresine bakındı. Yanı başında duran bir başka yüzbaşı da gözlerini aşağıdaki süvarilere dikmişti.

“Andrey Sevestyaniç,” dedi Rostov, “sizin de gördüğünüz gibi, istersek şunları lokma lokma doğrayabilirdik şimdi...”

“Hem de nasıl...” dedi yüzbaşı, “hem de öyle bir...”

Onun sözünü bitirmesini beklemeden atını baldırlayan Rostov ok gibi fırlayıp, bölüğünün başına geçti, ama komut vermeye bile vakit bulamadı; komutanlarının içtepesel duygusunu hemen kavrayarak aynı duygunun etkisi altına giren tüm bölük Rostov'un

* Dragon: Başlarında çelik miğfer taşıdıkları için yarım zırhlı sayılan ve normalden iri savaş atı kullanan süvari birliklerine verilen addır; bunlara “ağır süvari” de denir. – çev.

ardından bir anda harekete geçivermişti. Neden böyle yaptığını, nasıl yaptığını Rostov kendi de bilmiyordu. Tıpkı evde olduğu gibi, hiç düşünüp taşınmadan, üzerinde hiç durmadan, tamamıyla içgüdüsel bir davranışla eyleme geçivermişti işte. Çok uzakta olmayan dragonların darmadağın bir biçimde dörtlale at koşturduğunu görmüş, bir saldırıya karşı koyamayacaklarını sezmişti, hemen, o anda harekete geçilmesi gerektiğini ve bu fırsat kaçırılırsa bir daha ele geçmeyeceğini derhal anlamıştı.

Sağından solundan geçen kurşunların vızıltılarıyla coşan, altındaki hayvanın sabırsızlandığını duyumsayan Rostov daha fazla dayanamayarak komutunu verip yamaçtan aşağı atını tırısyla bırakırken, ardında yayılan bölüğünün nal sesleri kulaklarında uğuldamaya başladı. Yamacın eteklerine vardıkları anda tüm bölüğün yürüyüş kararı kendiliğinden tırıstan dörtlale geçerek hızlandı ve Uhlanlarla onları kovalayan dragonlara yaklaştıkça hızları gitgide arttı. Artık dragonlara iyice yaklaşmışlardı. En baştaki Fransız süvarisi Rus husarlarını görünce atının başını çevirmeye davrandı, onu gören geridekiler de duraksadılar. Kaçan bir kurdun önünü kesmeye hazırlanırken duyabileceği türden bir coşkuyla altındaki Don atını mahmuzlayarak, dağın Fransız süvarilerinin önünü kesmek üzere ileri atıldı Rostov. Kaçmakta olan Uhlanlardan biri durdu, atını yitirmiş olan bir başkası öbür atların önüne düşmemek için kendini yere attı, binicisiz kalmış bir at husarların safları arasına karıştı. Fransız dragonlarının hemen hemen tamamını yüz geri etmişlerdi. Kır atının üstündeki bir Fransız süvarisini gözüne kestiren Rostov dosdoğru onun üzerine sürdü atını. Altındaki yavuz hayvan önlerine çıkan bir fundanın üzerinden rahatlıkla atlayıp geçti ve atlarken gövdesini ileri doğru veren Rostov yeniden eyerinin üzerinde doğrulduğu sırada, kovaladığı düşmana yetişmek üzere olduğunu gördü. Üniformasından subay olduğu anlaşılan Fransız, dörtlale koşan atının yelesine kapanmış, daha hızlı gitsin diye kılıcının namlusuyla hayvanını dövüp duruyordu. Bir an sonra Rostov'un atı düşmana yetişmiş bulunuyordu; düşman atına arkadan göğsüyle bindiriverince dengesini yitiren düşman atı tö-

kezleyip devrilir gibi oldu, aynı anda da Rostov, niye öyle yaptığını kendi de bilmeksizin kılıcını kaldırıp düşman subayına indirdi.

Rostov kılıç çalar çalmaz bütün hevesinin kaçırverdiğini hissetti. Fransız subayı atından yuvarlanmıştı, ama Rostov'un –düşman subayının kolunu dirseğinin üzerinden hafifçe kesen– kılıcının etkisinden çok, kapıldığı korku ve atının tökezlemesi yüzünden düşmüştü adam. Atının dizginlerini çeken Rostov sağına soluna bakıp, yendiği düşmanı aradı. Bir ayağı üzengiye takılı kalan Fransız tek ayağının üstünde sekiyordu. Her an yeni bir kılıç darbesinin kafasına ineceği korkusuyla gözlerini kısmış, başını omuzlarının arasına çekerek büzülmüş, Rostov'a dehşet dolu gözlerle bakıyordu Fransız. Mavi gözlü, çukur çeneli, sarışın bu gencecik subayın çamurlanmış yüzü hiç de savaş alanına yakışır bir düşman yüzü değildi; sıradan, iyi bir aile çocuğunun yüzüydü bu. Rostov daha ne yapacağına karar vermeden, subay, "Teslim oluyorum!" diye haykırdı. Üzengiye takılı kalan ayağını kurtarmak için boşu boşuna telaşla çırpınırken, korkuyla bakan gözlerini bir an bile Rostov'dan ayırmıyordu. Rostov'un bölüğünden birkaç süvari eri dörtnala oraya geldiler ve Fransız subayının ayağını kurtarıp, yardım da ederek atının üzerine oturttular. Dört bir yanlarında Rus husarlarıyla Fransız dragonları boğuşmaktaydılar. Yaralı bir dragon, yüzü gözü kan içinde kalmış olmasına rağmen bir türlü atını bırakmıyordu; bir başkası, husarlardan birine arkadan sarılmış, husarı yerinden kıpırdatmıyordu; bir üçüncüsü ise husarların yardımıyla atına binmeye çalışıyordu. Daha ileride de Fransız piyadeleri kaçıyor, kaçarken de zaman zaman durup geriye dönerek ateş ediyorlardı. Husarlar aldıkları tutsaklarla birlikte dörtnala geriye dönmeye başladılar.

Rostov geri kalanlarla birlikte dörtnala atını sürerken yüreğinde tatsız bir duygu, bir eziklik vardı. Düşmanını tutsak etmek, hele adama kılıç çalmak, nedenini anlayamadığı tuhaf, belirsiz, karmaşık bir duyguyla doldurmuştu yüreğini.

Kont Osterman – Tolstoy geri dönen husarları karşıladı, Rostov'u yanına çağırttı, teşekkür etti ve gösterdiği yiğitliği İmparatora akta-

rı, onu Aziz Giyorgi nişanına aday göstereceğini söyledi. Rostov'u Kont Osterman'ın yanına çağırdıklarında, emir almadan hücumla kalktığını hatırlayan Rostov, komutanın onu disiplinsizliğinden dolayı cezalandırmak istediğini sanmıştı; dolayısıyla, ceza yerine komutandan övgü dolu sözler duyunca bir kat daha sevinmesi gerekirdi, oysa manevi bir mide bulantısına benzeyen o tuhaf, tatsız duyguyu bir türlü üzerinden atamıyordu. Generalin yanından dönerken, yolda kendi kendine, 'Allah Allah, nereden çıktı bu üzüntü böyle, nereden geliyor bu üzüntüm?' diye soruyordu kendi kendine. 'İlyin'e mi üzülüyorum? Yo, o güvende. Utanılacak bir davranışım mı oldu? Hayır, o da değil.' Rostov'un içini kemiren şey bunların tümünden farklı, pişmanlığa benzer bir duyguydu. 'Evet, ah evet, şu çukur çeneli Fransız subay!.. Vurmak için kolumu kaldırdığımda bir an nasıl tutulup kaldığımı hatırlıyorum.'

Rostov tutsak kafilesini götürdüklerini görünce, çukur çeneli Fransız subayına bir kez daha bakabilmek için atını dörtlale kaldırıp arkalarından yetiştirdi. Fransız subayı o tuhaf görünümlü üniformasının içinde, bir mekkâre beygirine bindirilmişti; kaygılı gözlerle çevresini kolaçan ediyordu. Kolundaki kılıç yarasına aslında yara bile denemezdi. Rostov'u görünce sahte bir gülücükle ona elini salladı Fransız. Rostov, utanca benzer o garip duyguyu hâlâ üstünden atamamıştı.

O gün ve ertesi gün öfkeli ya da canı sıkkın olmadığı halde onun hep sessiz, düşünceli ve dalgın durması silah arkadaşlarının dikkatini çekti. İçki içerken isteksiz davranıyor, yalnız kalmaya çalışıyor, hep dalgın görünüyordu.

Rostov hep kazandığı başarıyı düşünüyor, küçücük bir başarının nasıl bu kadar büyütüldüğüne, nasıl olup da kendisine bir Aziz Giyorgi nişanı ve bu nişanla birlikte kahramanlık sanı kazandırdığına şaşıyor, bir türlü akıl erdiremiyordu bu işe. 'Demek,' diyordu kendi kendine, 'başkaları benden daha korkakmış ki, benim gibi biri kahraman sayılıyor! Kahramanlık dedikleri buymuş demek! Peki, ben bunu vatanım için mi yaptım? O çukur çeneli, mavi gözlünün kabahati neydi peki? Ne kadar da korkmuştu ama!

Kendisini öldüreceğini sanmıştı. Ne diye öldüreyim? Öldürmeye elim varmadı zaten. Bir de bana tutup Aziz Giyorgi nişanı verdiler. Bu işe aklım ermiyor benim, aklım ermiyor!’

Ne var ki, Rostov yüreğini daraltan kuşkular yüzünden böyle üzülür, kafasını kemiren soruları bir türlü açıklığa kavuşturamazken, meslek yaşamı bakımından talihi hep yüzüne gülüyordu. Ostrava çarpışmasındaki başarısıyla dikkatleri çeken Rostov’un komutasına bir husar taburu verildi ve ne zaman herhangi bir yerde gözü pek bir subaya gerek duyulsa, artık hep o çağrılır oldu.

XVI

Nataşa’nın hastalandığı haberini alınca Kontes henüz kendisi tam iyileşmediği, hastalıktan epeyce zayıf düştüğü halde, Petya’ya da yanına alıp Moskova’ya geldi; onun gelmesi üzerine bütün aile Mariya Dimitriyevna’nın evini bırakıp Moskova’daki kendi evlerine taşındılar ve Moskova’ya temelli yerleştiler.

Nataşa’nın hastalığının önemi, hastalanmasına yol açan olaylarla, nişanın bozulması olayını ikinci plana attığı, unutturduğu için Nataşa da, ailesi de bir bakıma şanslı sayılırlardı. Kızlarının hastalığı ile uğraşmaktan, onun durumuna üzülmekten ailenin bu olaylarda onun ne dereceye kadar sorumlu olduğunu kurcalamaya ne vakitleri, ne de halleri vardı. Yemek yiyemeyen, uyku uyuyamayan, öksürüğü bir türlü kesilmeyen Nataşa gözle görülecek derecede zayıflamıştı ve doktorun hissettirdiğine göre, tehlikeyi atlattmış sayılmazdı. Ana baba, kızlarına nasıl yardımcı olabileceklerini düşünmekten başka hiçbir şey yapamıyordu. Doktorların biri geliyor, biri gidiyor, aralarında konsültasyon yapıyorlar, Fransızca, Almanca ve Latince bir araba laf ediyor, bildikleri tüm hastalıklara karşı akla gelebilecek her türlü ilaç için kucaklar dolusu reçete yazıyorlardı, ama –yaşayan her insanın tamamıyla kendine özgü, bambaşka, yepyeni, tıbbın henüz bilmediği bir hastalığı olabileceğine göre– Nataşa’nın hastalığının da onların bil-

mediği türden bir hastalık olabileceğini, bu çok basit gerçeği akıl edemiyorlardı; Nataşa'nın hastalığı pekâlâ, onların bilmediği bir hastalık olabilirdi. Kızın hastalığı akciğerlerle, karaciğerle, deriyle, kalple, sinirlerle ilgili ya da tıp literatürüne geçmiş daha başka hastalıklardan tek tek hiçbirisi değil de, sayılan organların tümünü birden ilgilendiren, akla gelmeyecek binbir türlü komplikasyondan biriydi belki de. Sihrinin hiçbir işe yaramadığı sihirbazların nasıl hiç aklına gelmezse, bu basit düşünce de doktorların aklına gelmiyordu; çünkü onlar bu mesleği edinene kadar yıllarını vermişlerdi, çünkü onların yaşamlarındaki görevleri tedavi etmektir, çünkü bu iş için para alıyorlardı. Her şey bir yana, bu basit gerçeği düşünememelerinin asıl önemli nedeni, Rostov ailesine gerçekten de yararlarının dokunduğunu kendilerinin de fark ediyor oluşuydu. Hemen hemen tümü de zararlı olan (ama çok küçük dozlarda verildikleri için zararları pek de belirgin olmayan) ilaçları hastaya yutturmalarının hiçbir yararı olmasa bile, hiç değilse varlıklarıyla hastanın ve hastayı sevenlerin içini rahatlattıkları için ruhsal yönden bir yararları dokunmuş oluyordu. İşte sırf bu nedenle de şarlatanlar, büyücü kocakarılar, homeopatlar, allopatlar* hep var olagelmişlerdir, her zaman da var olacaklardır. Acı çeken insanoğlu acısının giderileceği, kurtulacağı umudunu ve onu kurtarmaya çalışanlar bulunduğu inancını taşımak ister; bu ezelden beri insanoğlu için vazgeçilmez bir ihtiyaç olagelmiştir – doktorlar işte bu ihtiyacı karşılamaktaydılar.

Canı yanan küçük bir çocuk acıyan yerinin öpülmesini isterken nasıl en ilkel bir ihtiyacının giderilmesini istemiş oluyorsa, doktorlar da Rostov'ların evinde tıpkı böyle, ilkel bir ihtiyacın giderilmesinde yararlı oluyorlardı. Çocuk düşüp de canını acıttı mı hemen ya anasının ya da dadısının kucağına koşar, acıyan yerinin okşanmasını veya öpülmesini ister, isteği yerine gelince de acısının hafiflediğini hisseder. Ailesi içindeki en güçlü ya da akıllı insanın onun acısına bir çare bulamayacağına inanmayan çocuğun acısını dindiren şey onun yüreğindeki umut ve kafasındaki şişi okşayıp

* Homeopat ve Allopat: Hastalıkları "benzerleriyle" ve "zıddıyla" iyileştirenler. –çev.

öpen annesinin gösterdiği acımadır, sevecenliktir. “Arabacı hemen Arbat alanındaki falanca eczaneye koşup cici kutular içinde satılan –bir ruble yetmiş kapiklik– o tozlardan ve haplardan alıp gelecek, sen de bunları kaynatılmış su içinde her iki saatte bir (ama iki saatten ne bir dakika eksik, ne bir dakika fazla) hiç aksatmadan içeceksin, o zaman hiçbir şeyciğin kalmayacak,” derken, doktorlar da işte Nataşa’nın ufunu öpüp okşayan annenin yerini tutmuş oluyorlardı.

Belirli saatlerde, düzeni hiç bozmadan verilmesi gereken o haplar, sıcak içecekler, ille de yedirilmesi gereken piliç butları olmasa; doktorların emri üzerine hiç aksatmadan görölmesi gereken onca iş olmasa; aile bireylerinin yerine getirmekten mutluluk duydukları, onlara bir avunma vesilesi yaratan bunca iş olmasa Sonya’nın da, Kontun da, Kontesin de halleri nice olurdu, ne yaparlardı acaba? Bu hastalık Konta şimdiden bin rubleye patlamış ve daha bin rubleyi gözden çıkarttırmışken, hastalığın uzaması durumunda da Nataşa’yı yurt dışında tedavi ettirebilmek için ayrıca daha binlerce ruble harcamayı seve seve göze almışken, zavallı Kont eğer bütün bunları ve bunların yanı sıra Metivier’le Feller’in teşhis koymakta nasıl başarısız kaldıklarını, Frise ile Mudrov’un ise teşhis konusunda nasıl çok daha başarılı olduklarını sağda solda anlatamasa sevgili kızının hastalığına nasıl dayanabilirdi? Doktorların talimatına harfi harfine uymadığı için ara sıra hasta kızına çatamasa, ne yapardı sonra Kontes?

Sinirinden, öfkesinden üzüntüsünü bile unutan Kontes Hazretleri, “Eğer doktorların emirlerini dinlemez, ilaçlarını zamanında almazsan,” derdi Nataşa’ya, “bu şekilde asla iyileşemezsin! Bak, biliyorsun, bunun hiç şakası yok;” der ve başkaları gibi kendisinin de anlamını bilmediği yabancı sözcüğü telaffuz edebilmiş olmaktan büyük bir haz duyarak ekler: “Sonra pneumonia’ya* çevirir maa-zallah!”

Doktorların bütün talimatını eksiksiz yerine getirebilmek için ilk üç gece giysilerini bile sırtından çıkarmamış olan ve o yaldızlı

* Pneumonia: Akciğer yangısı; zatürre. –çev.

kutu içindeki –azıcık zararlı– hapların zamanını kaçırmamak için bu gece de uykusuz kalacak olan Sonya, bu özverilerinin ona sağladığı iç huzuru olmasa ne yapardı? Kendisi için bunca özveriye katlanıldığını görmek ve –bütün bunların saçma olduğunu, kendisini hiçbir ilacın iyileştiremeyeceğini ileri sürmesine rağmen– ilaçlarının belirli saatlerde, tam vaktinde verileceğini bilmek de Nataşa için başlı başına bir haz kaynağı idi. Hele, doktorların emirlerine uymamak ve böylece tıbbi tedavinin işe yarayacağına inanmadığını, yaşamın kendisi için hiçbir önemi kalmadığını çevreye gösterebilmek ona apayrı bir zevk veriyordu.

Doktor her gün gelip Nataşa'nın nabzını sayar, diline bakar, yüzündeki bitkin ifadeye aldırmaksızın onunla şakalaşır, ama peşinden telaş içinde seğirten Kontesle birlikte bitişik odaya geçer geçmez hemen suratı ciddileşerek düşünceli bir pozla durumu beğenmediğini anlatacak biçimde kafasını iki yana sallar ve tehlikeli durum henüz atlatılmamakla birlikte şu son ilaçtan çok umutlu olduğunu söyler, “Bekleyip göreceğiz bakalım, hastalık daha çok zihinsel, ama...” derdi. Kontes ise yalnız doktora değil, kendine bile belli etmemeye çalışır gibi, gizlice, doktorun eline bir altın sıkıştırdıktan sonra hastanın yanına daha ferahlamış olarak dönerdi.

Nataşa'da hastalıkla ilgili olarak görülen belirtiler az yemesi, uykusuzluk çekmesi, öksürüğü ve neşesizliği idi. Doktorlar tıbbi tedavi görmezse iyileşemeyeceğini ileri sürerek o sıcakta, kentin o boğucu havasında tutuyorlardı kız; Rostov'lar bu yüzden 1812 yılı yazında köye gidemediler.

Kutu toplamaya meraklı Madam Schoss'un biriktire biriktire neredeyse koca bir koleksiyon yaptığı o cicili bicili kutulardan, türlü türlü şişelerden Nataşa'ya yutturulan onca hapa rağmen, üstelik alıştığı köy yaşamından da yoksun bırakıldığı halde gençliğinin verdiği güçle yine de dayanıyordu kızcağız. Nataşa'nın yürek yarası günlük yaşamın hayhuyu arasında yavaş yavaş geri planda kalmaya, acısı yavaş yavaş azalmaya ve geçmişe mal olmaya başladı, böylelikle de kızcağızın fiziksel sağlığı da eski durumunu kazanmaya yüz tuttu.

Nataşa eskisine göre daha sakindi artık, ama daha mutlu değildi. Yaşamın yüzeysel zevklerinden –balolardan, araba gezintilerinden, konserlerden, tiyatrolardan– uzak durması bir yana, tüm neşesini de yitirmişti Nataşa; gülecek olsa bile, gülüşünün ardında hep gözyaşları gizliydi. Şarkı da söyleyemiyordu. Gülmeye ya da kendi kendine şarkı söylemeye kalkacak olsa boğazı gözyaşlarıyla düğümleniveriyordu; asla geri gelmeyecek o tertemiz günleri hatırlamaktan, büyük bir mutluluk içinde yaşayabilecekken bu gençecik yaşında yaşamını kendi eliyle ziyan ettiğini bilmenin yarattığı sinirlilikten ve pişmanlıktan ileri gelen gözyaşlarıydı bunlar. Böylesine derin bir acı içindeyken gülmek ya da şarkı söylemek küfür gibi geliyordu ona. Belli etmemek için kendini zorlamak gereğini duyacağı ne bir kibiri kalmıştı, ne de kendini başkalarına beğendirme isteği. Bu dönemde bütün erkekler gözüne soytarı Nastasya İvanovna gibi görünüyor ve Nataşa bu duygusunu onlarla konuşurken de belli ediyordu. Sanki içinde bir nöbetçi vardı da, her türlü neşeyi ona yasaklıyordu. Pembe umutlarla dolu gamsız, kaygısız o ilk gençlik günlerinde ilgi duyduğu şeylerin hiçbir kalmamıştı şimdi. Nataşa'nın en sık ve yüreği sızlayarak hatırladığı anıları; o güz mevsimiyle ilgili olan, "Amca" ile ilgili olan, Nikolay'la Otradnoye'de geçirdiği Noel yortusu ile ilgili olan anılarıydı. O dönemden bir tek günü bile geri getirebilmek için neler vermezdi Nataşa! Ama işte bütün bunlar bir daha geri gelmemek üzere uçup gitmişti. Daha o zamanlar, her türlü sevince açık olan bu özgürce yaşantıyı bir daha tadamayacağını bir önseziyle bilmiş ve bu duygusunda yanılmadığı ortaya çıkmıştı işte. Ama yine de yaşaması gerekiyordu.

Bir zamanlar kendini dünyada herkesten iyi diye görürken, şimdi, herkesten iyi olmak şöyle dursun, herkesten kötü olduğunu düşünmekte avuntu buluyordu Nataşa. Ama bu bile yeterli gelmiyordu ona. Bunu nasıl olsa biliyordu, onun için de, 'Peki, ya sonrası?' diye düşünüyordu. Ama sonrası filan yoktu. Tadı tuzu

kalmayan yaşam öylesine gelip geçiyordu işte. Nataşa'nın tek isteği başkalarına yük, başkalarına ayak bağı olmamaktı; kendisi için bir şey istediği yoktu. Tüm ev halkına karşı mesafeli duruyor, yalnız küçük erkek kardeşi Petya'nın yanında rahat oluyordu. Herkesten çok onu yanında isteyen Nataşa, kardeşiyle baş başa kaldığı zaman, ara sıra gülüyordu bile. Evden dışarı pek seyrek çıkıyor, ziyarete gelenler içinde de sadece bir kişi onu sevindiriyordu: Piyer. Kont Bezuhov'un ona gösterdiği hem candan hem de ciddi ilgiyi, sevecenliği ve yakınlığı, çevresinde gösterebilecek başka biri yoktu.

Hiç farkında olmaksızın kendini Piyer'in bu yumuşak sevecenliğinin büyüüne kaptıran Nataşa onun yanındayken büyük bir huzur duyuyordu. Ama bundan ötürü Piyer'e minnet duyduğu yoktu. Piyer'in iyilik etmek için bir yük altına girdiğini sanmıyordu: Piyer'in iyiliği öylesine zorlamasız, öylesine doğaldı ki, bunu bir erdem gibi göremiyordu Nataşa. Onunla birlikteyken, özellikle de Piyer'in konuşma sırasında onun eski acılarını depreştirecek bir şey ağzından kaçırmamak için dikkat harcadığı ya da ona bir iyilikte bulunmaya kalkıştığı zamanlar adamcağızın üstüne bir acemilik, bir şaşkınlık geldiğini görüyor ve bunu Piyer'in iyi yürekliliğine, utangaçlığına veriyordu; bu sıkılganlığı Piyer'in herkesin karşısında gösterdiğini sanıyordu. Piyer o sözleri –eğer serbest olsa Nataşa'nın önünde diz çöküp aşkını dileneceği, ona evlenme teklif edeceği şeklindeki sözleri– Nataşa için duyduğu kaygıların yarattığı bunalımlı anında ağzından kaçırdıktan sonra duygularından bir daha Nataşa'ya hiç söz açmamıştı; Nataşa da zaten, o vakit kendisini son derece rahatlatan bu sözlerin ağlayan bir çocuğu yatıştırmak için hiç düşünmeden ağızdan çıkarılmış saçma sapan avutma sözleri olmaktan öte bir anlam taşımadığı inancındaydı. Kuragin'le kendisi arasında ortadan kalktığını hissettiği o ahlaksal engelin, kendisiyle Piyer arasında bir duvar gibi dikili durduğunu pekâlâ bilen Nataşa –Piyer evli olmasa bile– sırf bu nedenle, onunla ilişkilerinin bir aşka dönüşebileceğini aklının köşesinden geçirmiyor, kendisinin Piyer'e âşık olabileceğini, hele Piyer'in kendisini sevebileceğini hiç mi hiç düşünemiyor, hatta bu

ilişkinin, bir erkekle kadın arasında pek çok örneğine rastladığı o yumuşacık, utangaç, romantik arkadaşlık havasına bürünebileceğini tasavvur bile edemiyordu.

Aziz Piyotr orucunun* sonuna yaklaşılrken Rostov'ların taşradaki komşularından Agrafena İvanovna Byelova, Moskova'daki ermiş türbelerini ziyaret etmek amacıyla çıkageldi. Kadın, Nataşa'nın da oruç tutmasını ve kendisiyle birlikte Asayı Rabbaniye hazırlanmasını salık verdi. Nataşa da bu fikre dört elle sarıldı. Hem oruç tutacağını hem de doktorların sabahları evden çıkmasını yasaklamış olmalarına rağmen, sabahları da kiliseye gideceğini söyleyerek bu kararında diretti Nataşa; Rostov ailesi üyelerinin genellikle yaptıkları gibi evde oturup dua etmeyecek, Agrafena İvanovna gibi o da bir hafta boyunca sabah, öğle ve akşam ayinlerinin hiçbirini kaçırmamacasına her gün kiliseye gidecekti.

Kontes, Nataşa'nın böyle heveslenmesine seviniyordu. Hekim tedavisinden beklenen sonuç alınamayınca –onlara belli etmemekle birlikte– doktorlardan kuşku duymaya ve doktorlarla ilaçlardan çok dualara bel bağlamaya başlayan Kontes, Nataşa'nın isteğini olumlu karşılayarak onu Matmazel Byelova'ya teslim etti.

Matmazel, Nataşa'yı uyandırmak için sabahları saat üçte gelir, ama her seferinde de Nataşa'yı uyanık bulurdu. Uyuyup kalırım da, sabah ayinlerini kaçıırırım diye korkuyordu kız. Alelacele abdest alıp sırtına en döküntü entarisiyle en eski pelerinini geçirdikten sonra şafağın ilk ışıklarıyla hafif hafif aydınlanmaya yüz tutmuş ıpıssız sokağa çıkar, sabah serinliğinde titreye titreye yola koyulurdu. Nataşa, Matmazel Byelova'nın öğüdüne uyarak ibadetini yapmak için mahallelerindeki kiliseye değil, dindar Matmazelin dediğine göre papazı her şeyden elini eteğini çekmiş, örnek alınacak kadar sofuca bir hayat süren, başka bir kiliseye gidiyordu. Burası hiçbir zaman fazla kalabalık olmazdı. Nataşa ile Matmazel Byelova yan yana hep aynı yerde, sol koro yerinin duvarına gömü-

* Orucun (eski usul takvime göre) 29 Haziran'a gelen Aziz Piyatr gününden on beş gün önce başladığı göz önüne alınırsa, Napolyon'un Rus sınırını geçişinden on yedi gün sonrası oluyor. –İngilizce çev.

l  Meryem Ana tasvirinin önünde dururlardı; Nataşa, anlamına varmaya çalıştığı duaları bir yandan dikkatle dinleyip, bir yandan da öndeki mumlar ve pencereden vuran sabahın ilk ı ıklarıyla aydınlanan Meryem Ana tasvirinin karanlık yüzünü seyrederken, sabahın hiç alışık olmadığı bu çok erken vaktinde kendini anlaşılmaz, yüce bir varlığın karşısında hisseder, küçüldüğü duygusuna kapılırdı. Dinlemekte olduğu duanın anlamını çıkarınca, kendi duygularından belli belirsiz renkler taşıyan o duaları özümseyerek rınırıldanmaya koyulurdu. Duaların anlamına varmakla, her şeyi anlamak istemenin gururdan başka bir şey olmadığının da anla ılmı  olacağını; her şeyi anlamaya imk n bulunmadığının ve bu gibi anlarda kendisine yol gösteren Tanrı'ya inanmanın, kendini yalnız Ona adamanın yeteceğinin de anla ılmı  olacağını düşünmek tatlı bir duygu verirdi Nataşa'ya. Duaları anlamadığı zaman ise istavroz çıkarır, yerlere kadar eğilir ve kendisinin ne kadar kötü bir yaratık olduğunu düşünerek deh ete kapıldığı için, Tanrı'nın bütün günahlarını, ama bütün günahlarını her şeyi, her şeyi bağı laması için yakarırdı. Nataşa'nın böyle bütün benliğiyle, kendini tamamıyla vererek ettiği dualar, daha çok tövbe dualarıydı. Sokaklarda içlerine giden işçilerle temizlik yapan   p  lerden başka kimseciklerin bulunmadığı, bütün evlerin henüz uykuda olduğu bir saatte evine dönerken, yüreği yepyeni bir duyguyla dolup ta ardı; suçlarını bağı latabilmenin, yeni ve tertemiz bir yaşama ve mutluluğa kavu abilmenin mümkün olabileceğini söyleyen, umut verici bir duygu.

Bütün haftayı bu minval üzere geçiren Nataşa'nın yüreğindeki o duygu her geçen gün bir parça daha güçlendi.  araplı ekmeği yiyeceği, –ya da Agrefana İvanovna'nın deyimiyle, “payla acağı”– günü iple çeken Nataşa'nın yüreğini dolduran sevinç öyle büyük, öyle büyüktü ki, pazara sağ çıkamamaktan korkuyordu kız ağız.

Ama o mutlu gün geldi ve o unutulmaz pazar günü, kom nyondan sonra beyaz muslin giysisi içinde evine dönen Nataşa aylardan beridir ilk kez huzura kavu tuğunu, gelecekteki yaşamını düşünmekten ruhuna sıkıntı gelmediğini hissetti.

O gün onu görmeye gelen doktor, on beş gün önce verdiği o tozdan almaya devam etmesi gerektiğini söyledi Nataşa'ya.

Nataşa'da gördüğü olumlu değişikliği besbelli kendi başarısına yoran ve buna içtenlikle sevinen doktor, "Sabah akşam mutlaka o tozu almaya devam etmeli," dedi. "Yalnız, çok rica ediyorum, hiç aksatılmasın."

Avucuna sıkıştırılan altını el çabukluğuyla yok ederken de şakacı bir tavırla, "Yüreğinizi ferah tutunuz Kontes," diye sözünü sürdürdü. "Çok yakında yine eskisi gibi şakımaya, fıkır fıkır kaynamaya başlayacaktır. Son verdiğim ilaç çok yaradı. Baksanıza, iyice toparladı kendisini."

Kontes neşeli bir yüzle misafir salonuna dönerken tırnaklarına doğru, "Tu-tu-tu!" diye tükürür gibi yaptı.*

XVIII

Temmuz girdiğinde, savaşla ilgili gittikçe daha kaygı verici söylentiler dolaşmaya başladı Moskova'da; Çar'ın halka bir ağrıda bulunacağı, orduyu bırakıp Moskova'ya geleceği söyleniyordu. 11 Temmuz'a kadar ne bir açıklama, ne de bir çağrı yapıldığından gerek bu konuda, gerek Rusya'nın durumu hakkında ortada dolaşan dedikodular daha da abartılı olarak iyice aldı yürüdü. Çar'ın orduyu tehlikede gördüğü için orayı terk etmekte olduğu, Smolensk'in düşmana teslim edildiği, Napolyon'un bir milyon kişilik bir orduyla yürüdüğü ve Rusya'yı ancak bir mucizenin kurtarabileceği söylentisi çıkarılmıştı.

Temmuzun cumartesiye rastlayan 11. günü açıklama Moskova'ya ulaştıysa da aynı gün basılıp yayınlanamadığından, o cumartesi günü Rostov'larda olan Piyer, açıklama ve çağrının bir kopyasını ertesi gün Kont Rostopçin'den alıp onlara getireceğine, öğle yemeğine de kalacağına söz verdi.

* Nazar değmesin diye "tahtaya vurmak" kabilinden, Rus halkı arasında yaygın başka kör inançlardan biridir "tırnağa tükürmek" de. -İngilizce çev.

Pazar günü Rostov'lar sabah ayini için her zamanki gibi Razumovski'lerin özel kilisenin önünde arabalarından indiklerinde henüz sabahın onu olmasına rağmen adamakıllı ısınan nemli, boğucu havada ve yalnız havada değil, hemen her şeyde –satıcıların bağırımlarından, halkın rengârenk giysilerinden, bulvarda sürüklenen tozlu yapraklardan tutun da, resmigeçit yapan bando taburu erlerinin beyaz pantolonlarına, çaldıkları marşa, araba tekerleklerinin parke taşları üzerinde çıkardığı takırtılara ve ortalığı kavuran güneşe varıncaya dek her şeyde– güneşin alnında etkisini daha da artıran ve insana hem bir hoşluk hem de bezginlik veren, bunaltıcı yaz sıcaklarına özgü o baygın gevşeklik hissediliyordu. Moskova'nın kalburüstü bütün insanları, Rostov'ların tüm tanıdıkları Razumovski'lerin özel kilisesindeydi o gün. (Her yaz sayfiyeye gitmeyi alışkanlık edinmiş olan Moskovalı zengin ailelerin büyük çoğunluğu, son derece önemli olayların çıkacağı sanki içlerine doğmuş gibi, o yıl Moskova'da kalmışlardı.) Nataşa önlerindeki kalabalığı yarararak onlara yol açan üniformalı uşaklarının ardından annesiyle birlikte ilerlerken, genç bir beyin yanındakine söyledikleri kulağına çalındı; genç adam gerçi fısıldar gibi konuşmuştu, ama yine de fazlaca yüksek çıkmıştı fısıltısı:

“Bak, bu gelen, Genç Kontes Rostova işte; hani şu...”

“Ne kadar da zayıflamış! Ama yine de güzelliğini yitirmemiş doğrusu!”

Kuragin ve Bolkonski adları da kulağına çalınır gibi oldu ya da Nataşa'ya öyle geldi. Nataşa'nın başına hep böyle şeyler gelirdi. Öteden beri, kendisine her bakanın, yalnız onun yaptıklarını düşündüğü kuruntusuna kapılırdı. Kalabalık içinde eskiden beri hep bir eziklik duygusuna kapılan Nataşa yine aynı tatsız duygular içinde, yaka ve kol ağızları siyah dantelle bezenmiş leylak rengi ipek kostümüyle yürüyüp geçerken –yüreğindeki acı ve utanç dolayısıyla etkileyiciliği daha da artan– ağırbaşlı, dingin bir görünüm veriyordu çevresine; böyle bir beceriyi de ancak bir kadın gösterebilir. Nataşa güzel olduğunu zaten biliyordu, ama bu olgu eskisi gibi doyurmuyordu onu. Tam tersine, son zamanlarda, hele

kentin boğucu havası içinde geçirdikleri bu kavurucu sıcak günde, gözlerin kendisine çevrildiğini bilmek ona azap veriyordu. Geçen pazar günü de buraya geldiğini hatırlayarak, 'Yine pazar oldu, bir hafta daha geçti,' diye düşünüyordu. 'Vaktiyle aralarında bulunmaktan hiç rahatsız olmadığım aynı insanlar ve artık yaşam olmaktan çıkmış aynı yaşam işte... Güzelim, gencim ve artık iyi bir insan olduğumu da biliyorum. Eskiden kötüydüm, ama artık kötü değilim,' diye düşünüyordu. 'Gelgelelim, yaşamımın en güzel yılları kimseye bir hayrı dokunmadan gelip geçiyor işte.' Annesinin yanından ayrılmıyor, tanıdıklarını başıyla selamlıyordu. Eski alışkanlığıyla hanımların giysilerine alıcı gözüyle bakarken, yakınında duran bir hanımın *tenue*'sünü* kiliseye yakıştıramayan Nataşa, onun hiç de usulüne uygun olmayan, âdeta baştan savar gibi istavroz çıkarmasını da içinden ayıpladı. Ama aynı anda da, vaktiyle kendisi ayıplanan biriyken şimdi kendisinin başkalarını ayıplamakta olduğu aklına gelince, insanlar hakkında böyle kötü düşündüğü için kendine kızdı, tam o sırada okunmaya başlayan duayı da duyunca, son zamanlarda içinden atmayı başarabildiği kötülüğünün yine geri geldiğini, kazandığı o ruh temizliğini yine yitirdiğini düşünerek dehşete düştü.

Ayini yöneten saygıdeğer, nur yüzlü ihtiyar gösteriş ve yapmacıktan uzak, dingin ve ağırbaşlı haliyle, tapınmaya gelenlerin ruhlarına yüce duygular ilham ediyor, yüreklerini yumuşatıyordu. Mihrabın önündeki kapılar kapandı, perde usulca indirildi ve perdenin ardından gizemli yumuşacık bir sesin bir şeyler mırıldandığı duyuldu. Nedenini bilemediği bir ağlama isteğiyle göğsü kalkıp kalkıp inmeye başlayan Nataşa yüreğinin coşkulu bir sevinçle dolup taşıdığını hissediyordu.

"Ne yapmam gerektiğini öğret bana ey Tanrım; ömrümün sonuna kadar iyi bir insan olarak yaşayabilmem için yol göster bana!" diye duaya başladı Nataşa.

Diyakoz geldi, mihrabı örten perdenin önündeki kürsüye çıktı, elinin başparmağını açarak uzun saçlarını tören cübbesinin yaka-

* *Tenue*: Fr. Kılık. -çev.

sı altından kurtarıp düzeltti, boynundaki haçı cübbesinin üstüne çıkardı, azametli bir tavırla, yüksek sesle ve makamla münacat okumaya başladı:

“Barış içinde dua edelim Rabbimize.”

Nataşa, ‘Sınıf ayrımı olmaksızın, düşmanlık olmaksızın, kardeşlik sevgisiyle kenetlenmiş bir camia,* olarak dua edelim!’ diye içinden geçirdi.

‘Öbür dünyada huzura ermemiz için, Rabbin şefaatine nail olmak için dua edelim.’

‘Ruhları cennete ulaşır melekler katına varanlar için...’ diye sürdürdü duasını Nataşa.

Silahlı kuvvetler için dua edilirken Nataşa ağabeyi ile Denisov’u yüreğinden geçirdi. Denizlerde ve karada yolculuk edenler için dua edilirken Prens Andrey’i hatırladı, onun için dua etti ve ona yaptığı kötülüklerden ötürü kendisini bağışlaması için Tanrı’ya yakardı. Bizleri sevenler için dua edilirken o da annesiyle babası için, Sonya için dua etti ve dua ederken, onlara ne kadar yanlış davrandığını, oysa hepsini de ne kadar çok, ne kadar yürekten sevdiğini ilk kez olarak iyice anladı. Bizden nefret edenler için dua edilirken Nataşa da, sırf dua edebilmiş olmak için, kendisinden nefret eden birtakım düşmanlar yarattı kafasında: bu düşmanlar arasında babasına borç veren, babasıyla iş ilişkileri olan herkese bir yer buldu ve hazır düşmanları hatırlamışken, kendisine bunca kötülüğü dokunan Anatol’ü de bunlar arasına katıp, aslında Anatol hiçbir zaman ondan nefret etmediği halde, onu da düşman sayıp, onun için de seve seve dua etti. Prens Andrey’le Anatol’e duyduğu sevginin Tanrı’ya olan yüce sevgisi ve bağlılığı yanında bir hiç kaldığını dua sırasında iyice algıladığından, onları ancak böyle ayınlar sırasında sakince düşünebiliyor, onları düşünmekten huzursuzluk duymuyordu. Çar ailesi ve Kutsal Sinod** için dua edilirken, her zamankinden daha derin bir saygıyla ve daha çok eğilerek istavroz

* Rusça “mir” sözcüğünün iki anlamı vardır; özellikle “kilise dilinde” barış, uyum ve birlik anlamına gelir; burada da Nataşa (bunların tümünü içeren) “camia” anlamında kullanıyor. -İngilizce çev.

** Kutsal Sinod: Ortodoks kiliselerinin en yüksek ruhani meclisi. -çev.

çıkaran Nataşa, ne işe yaradığını kendisi tam olarak bilemese de, ruhani meclisten kuşku duyulamayacağını, dolayısıyla onları da sevdiğini içinden geçirerek duasını etti.

Diyakoz, ayini bitirdikten sonra elini omzu üzerinden göğsüne sarkıtılmış ipek atkıya doğru kaydırarak istavroz çıkardı.

“Tüm benliğimizi ve canımızı Rabbimiz İsa Mesih’e adayalım!”

‘Kendimizi Rabbimize adayalım,’ diye içinden tekrarladı Nataşa. ‘Yarabbim, kendimi senin ellerine teslim ediyorum! Hiçbir şey istemiyorum, hiçbir dileğim yok; sadece irademi kullanabilmem için bana yol göster, nasıl yapacağımı öğret bana! Al beni, al beni!’ diye dua ederken Nataşa istavroz çıkarmıyor, görünmez bir gücün her an çıkıp gelmesini, onu alıp götürerek tüm üzüntülerinden, tüm tutkularından, tüm pişmanlıklarından, umutlarından, günahlarından ve kendinden kurtarmasını bekler gibi, incecik kollarını iki yana sarkıtmış, öylece duruyordu.

Kontes, ayin boyunca birkaç sefer başını çevirip kızının çizgi-leri yumuşayan yüzüne, parlayan gözlerine bakmış ve ona yardımcı olması için Tanrı’ya yakarmıştı.

Nataşa’nın çok iyi bildiği ayin usullerine aykırı olarak diyakoz birden, tam ayinin orta yerinde, sadece Hamsin Yortusu* günlerinde dizlerini üstüne dayadığı arkalıksız küçük iskemleyi çıkardı ve mihrap kapısının önüne koydu. Başında mor kadifeden takke-siyle papaz geldi, saçlarını düzeltti ve biraz zorluk çekerek dizlerini küçük iskemleye koydu. Bütün cemaat de onun gibi yaptı, ama bu arada herkes şaşkınlıkla birbirine bakıyordu. Derken, tam o sırada Sinod’dan yetiştirilen dua ortaya çıkarıldı; Rusya’nın düşman istilasından kurtulması için özel olarak hazırlanmış bir duaydı bu.

Papaz, yalnız Slav din adamlarına özgü, onların kutsal metin-leri okurken çıkardıkları ve Rus insanın yüreğini derinden etkile-yen, tumturaklı olmaktan uzak, dupduru, yumuşacık bir sesle, “Ey biz günahkâr kulların şefaathçisi ulu Tanrım!” diye başladı:

“Uluların ulusu, yücelerin yücesi Yarabbi! Bugün de merhame-tini esirgemeyerek naçiz kullarının üzerine eğil, yakarışlarına ku-

* Hamsin Yortusu (Pentikost): Hristiyanların Paskalyadan elli gün sonraki bayra-mı; Musevilerin “Haftalar Bayramı” veya “Biçme Bayramı.” –çev.

lak ver, onları bağışla ve esirge ulu Tanrım! Dünyayı altüst etmek isteyen düşman üzerimize yürüyerek sana adanmış kutsal toprakları kirletiyor; Senin kanunlarına karşı çıkan bu insanlar Senin ülkeni, Senin Kudsül Akdes'ini, Senin aziz Rusya'nı yıkmak için: Senin Tapınaklarını kirletmek, Senin Mihraplarını, Sana adanmış türbeleri yerle bir etmek için bir araya geldiler. Yarabbi, ne kadar, daha ne kadar sürecektir kötülerin üstünlüğü? Günahkâr güçlerini daha ne kadar kullanabilecekler bunlar?

“Yarabbi! Sana seslenen kullarına kulak ver; iyilik timsali yüce Hükümdarımız İmparator Aleksandr Pavloviç'in gücüne kendi gücünden güç kat; doğruluktan ayrılmayan, alçak gönüllü Hükümdarımızın hatırı için onun bizleri korumasına, Senin Aziz İsrail'ini korumasına izin ver! Aklını, girişimlerini, çalışmalarını kutsa onun ve yücelerin yücesi gücünle onun devletini payidar kıl; Musa'nın Amalek'i yenmesi için, Gideon'un Midyanileri yenmesi için, Davud'un Golyat'ı yenmesi için o seçkin kullarını güçlendirdiğin gibi Hükümdarımızın da düşmanını yenebilmesi için güç ver ona. Hükümdarımızın ordusunu esirge ve Senin Adına silaha sarılanların bileklerine kuvvet, yüreklerine savaşma azmi ver; Sen de bizim safımızda katıl bu kutsal savaşa ve bizlere yardım et; bize kötülük etmeye kalkanları kahredip utandır ve onların tümünü Senin sadık savaşçıların karşısında rüzgâra kapılmış toz gibi ufala! Büyük Meleğini bize yardıma yolla ki, düşman önümüzde perişan olup kaçsın; düşman kendi ayağıyla kapana kısılsın, bizler için kötülük düşünenlerin tümü kendi kazdıkları kuyuya düşsünler; düşmanımız askerlerimizin ve efendilerimizin ayakları altında yerle bir olsun. Yarabbi, Sen küçüğü de, büyüğü de esirgeyensin; sen her şeye kadirsin. Yarabbi, Sen Yaradansın, Senin önünde durulmaz!

“Ey yücelerin yücesi, Allah Babamız! Kullarından hiç esirgemediğin sınırsız cömertliğine bizim yüzümüze de gül, bu değersiz kullarını da hatırla; ufak kusurlarımızın, kabahatlerimizin bağışlanması için senin sonsuz merhametine sığınıyoruz Yarabbi! Atalarımıza ve bizlere bağışladığın yurdumuzu koruyabilmemiz için bileğimize güç; dirlik, düzenlik içinde birbirimizi severek ve

bölünmez bir bütün olarak hak yolunda yaşamamız için yol gösterici ışığını nasip eyle Yarabbi! Senin yüce adına adadığımız, kutsal varlıklarımızın günahkâr düşmanın ayakları altında kaldığını bizlere gösterme Yarabbi!

“Ey inancımızın ve güvenimizin Tapınağı, Ey Âlemin Yaradanı, sana olan güvencimizde bizleri haklı çıkar Yarabbi! Bizleri esirgediğinin işaretini bizlere gönder ki, bizlerden ve Kutsal Ortodoks dinimizden nefret edenler de bu işareti görsünler ve kahrolsunlar; Senin bizlerin Rabbi olduğunu ve bizim de Senin sevgili kulların olduğumuzu cümle âlem görsün, anlasın! Bize bugün merhametini göster Yarabbi; bize kurtuluşu nasip eyle Yarabbi! Düşmanlarımızı Senin sadık kullarının ayakları altında tez elden helak eyle Yarabbi! Merhametinle bizi zafere ulaştırarak yüzümüzü güldür Yarabbi! Sana inanların Sana inanmayanlara karşı duruşu, savaşması hep senin içindir ve onların zaferi, onların şanı şerefi de hep Senin olacaktır; Baba, Oğul ve Ruhul Kudüs için olacaktır; şimdi de, her zaman ve sonsuza dek senin olacaktır Yarabbi. Amin!”

O sırada ruhu dış etkilere çok açık olan Nataşa üzerinde bu duanın etkisi de büyük oldu. Musa’nın Amalek’i, Gideon’un Midyanî’leri, Davut’un Golyat’ı yenmesi ve “Senin Kudsül Akdesini yıkmak için” sözünün yer aldığı bölümlerde bir kelimesini bile kaçırmadığı duayı yüreği coşkun duygularla dolup taşarak dinleyip, içinden dua ederken, bu duada Tanrı’dan ne dilediğini aslında kendi de pek bilmiyordu. Duada geçen, dürüstlük ruhu ve yüreğin imanla güçlendirilip sevgiyle coşturulması bölümlerine içten katılıyordu Nataşa. Ama daha bir dakika önce düşmanlarından daha iyi bir insan olabilmek amacıyla düşmanları için de dua ederken, şimdi de düşmanların ayaklar altında helak olması için dua etmeye dili varmıyordu. Öte yandan da dizler üstüne çökerek okunan böyle bir duanın doğruluğundan kuşkulanamazdı. İnsanların, özellikle de kendisinin, günahları yüzünden çekecekleri cezaları aklına getirdikçe, huşu içinde, bütün insanların günahlarıyla birlikte kendi günahlarının da bağışlanması, bütün insanlarla birlikte kendisinin de huzura, barışa ve mutluluğa erebilmesi için dua ediyor ve sözlerinin Tanrı’ya ulaştığına inanıyordu.

Rostov'lardan evine dönerken yolda hâlâ Nataşa'nın minnet dolu bakışı belleğinde tazeliğini korurken gökteki kuyruklu yıldız bakıp da, önünde yepyeni bir ufkun açıldığını hisseder gibi olduğu o günden sonra, o güne dek kafasından bir türlü çıkarıp atamadığı, huzurunu kaçıran dünyada her şeyin boş ve yararsız olduğuna ilişkin eski kuruntuları Piyer'in yakasını bırakmıştı. Hangi işle uğraşırsa uğraşsın, işinin ortasında aklına geliveren o korkunç "Neden?" ve "Niçin?" sorularının yerini artık kafasında başka bir soru ya da o sorulara verilmiş cevaplar değil, Nataşa'nın görüntüsü almıştı. Kulak misafiri olduğu ya da kendisinin de katıldığı havadan sudan konuşmalarda olsun, okurken veya başkalarını dinlerken olsun insanların alçaklığına, budalalığına ilişkin örnekler geçtiği zaman artık eskisi gibi dehşete kapılmıyordu: Her şey gelip geçici olduğu, kesinlik diye bir şey bulunmadığı halde insanların ne diye didinip durduklarını sormuyordu artık kendi kendine; bunun yerine hemen gözünün önüne Nataşa'yı getiriyor ve bunu yapar yapmaz tüm kuşkuları yok oluveriyordu, ama kuşkularının böyle yok oluvermesinin nedeni her köşe başında karşısına çıkan o sorulara Nataşa'nın bir cevap oluşturmamasından değil, gözlerinin önünde canlandığı Nataşa görüntüsünün onu bir anda bulduğu yerden kaldırıp, manevi etkinliklerin yer aldığı, yanlış ya da doğru diye bir şeyin bulunmadığı bir dünyaya –uğrunda yaşanmaya değer, güzellikle iyiliğin egemen olduğu bir dünyaya– götürmesinden ileri geliyordu. İnsanoğlunun hangi rezilliği gözüne ilişirse ilişsin, şöyle diyordu kendi kendine:

'Mademki Nataşa dün bana gülümsedi ve kendisini yoklamaya gelmemi istedi, mademki ben onu seviyorum ve mademki bunu kimse de öğrenemeyecek, öyleyse falanca ya da filancanın Çar'ını ve memleketini soymasının da, Çar'ın ve devletin kendini soyanı onurlandırmasının da hiçbir önemi yok benim gözümde.'

Piyer yine eskisi gibi yüksek sosyete çevrelerine girip çıkıyor, yine eskisi gibi çok yiyip içiyor, yine eskisi gibi aylak ve amaçsız bir yaşam sürdürüyordu, çünkü Rostov'ların evinde geçirdiği sa-

atlerin dışında kalan zamanını da şu ya da bu biçimde geçirmek zorundaydı ve Moskova'da edindiği ahbablarla alışkanlıklar karşı konulmaz bir akıntı gibi sürüklüyordu onu. Yalnız son zamanlarda sık sık, nedenini tam olarak açıklayamadığı bir sıkıntı gelmeye başlamıştı Piyer'e; bunda bir parça, savaş alanından her geçen gün daha ürkütücü haberler gelmesinin rolü bulunduğu kadar, sağlığı düzelmeye başlayan Nataşa'nın artık onun koruyucu ilgisine ihtiyaç duymaz oluşunun da rolü vardı. Piyer kendini içinde bulduğu bu durumun sonsuza dek böyle sürüp gidemeyeceğini, başının üstünde tüm yaşamını değiştirecek bir felaketin dolaşmakta olduğunu sezinliyor ve bunun yarattığı tedirginlikle, her yerde, yaklaşan bu felaketin belirtisini arıyordu. Piyer'in farmason biraderlerinden biri, Yuhanna'nın Vahiy Kitabı'ndan çıkarılan, Napolyon'la ilgili bir kehaneti açıklamıştı Piyer'e.

Vahiy Kitabı'nın 13. bab, 18. ayetinde şöyle der:

“Hikmet buradadır. Anlayışı olan, canavarın* sayısını hesap etsin; çünkü insan sayısındır ve onun sayısı Altı yüz altmışaltıdır.”

Aynı babın (13. bab) beşinci ayeti de şöyle der:

“Ve ona büyük şeyler ve küfürler söyleyen ağız verildi ve ona kırk iki ay kötülük işlemeye selâhiyet verildi.”

Fransız alfabesinde yer alan harfleri sıralayıp bunlara İbrani alfabesindeki gibi sayısal değerler verecek ve ilk on harfi birden ona kadar sayılarla, sonraki harfleri de onar onar büyüterek ifade edecek olursak, şöyle bir şey çıkar:

a	b	c	d	e	f	g	h	ı	k
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
l	m	n	o	ö	p	r	s	u	
20	30	40	50	60	70	80	90	110	
		v	w	x	y	z			
		120	130	140	150	160			

* Bu canavar, yine Vahiy Kitabı'nın aynı (13.) bab, birinci âyetinde şöyle anlatılır: “Ve denizden çıkan bir canavar gördüm, on boynuzu ve yedi başı ve boynuzları üzerinde on tacı ve başları üzerinde küfür isimleri vardı.” –çev.

L'Empereur Napolyon sözcüklerine bu alfabenin sayılarını uygulayınca (*Empereur* sözcüğünün başına getirilmesi gereken le'deki apostrof ile düşürülen e harfi için de bir 5 sayısı eklemek koşuluyla), sayıların toplamı 666'yı verir; Napolyon'un da, *Vahiy Kitabı*'nda sözü edilen canavar olduğu ortaya çıkar. Ayrıca, aynı sistemi *quarante-deux* (kırk iki) sözcüklerine, yani, "büyük şeyler ve küfürler söylemesi" için canavara tanınan süreye uygulayınca da yine 666 sayısı elde edilir; buradan da, Napolyon için belirlenmiş iktidar süresinin 1812 yılında sona ereceği sonucuna varılır, çünkü 1812 yılında Fransız İmparatoru kırk ikinci* yaşını doldurmaktadır. Bu kehanetten çok etkilenen Piyer kendi kendine sık sık canavarın, yani Napolyon'un iktidarına neyin son vereceği sorusunu soruyor ve aynı sistemi uygulayıp harfler yerine rakamları koyarak, çıkan sayıdan kafasını kurcalayan soruya bir cevap bulmaya çalışıyordu. "*L'Empereur Alexandre*" ve "*La Nation russe***" sözcüklerini yazıp bunların harflerine denk gelen rakamları topladıysa da, sonuç ya 666'dan küçük ya da büyük çıktı. Bir seferinde de bu hesapları yaparken kendi adını Fransızca olarak *Comte Pierre Besuhof**** diye yazdı, ama toplam 666 çıkmadı. Bunun üzerine, s harfi yerine z harfini koyup, ayrıca *de* izafet edatı (bağıntı ilgeci) ile harfi tarifini (tanımlığını) ekleyerek adını değişik bir biçimde yazdı, ama yine istediği sonuca ulaşamadı. O zaman aklına başka bir şey geldi: Eğer sorusunun cevabı kendi adında idiyse, istenen sonucun elde edilebilmesi için milliyetinin de belirtilmesi gerekecekti. Böy-

* Görünüşe göre, *quarante-deux* sözcüklerinin 666 sayısını vermesi Piyer'e yeterli geldiği için *Vahiy Kitabı* metninde aylardan söz edildiğini, oysa 42 sayısını Napolyon'a uydurmak için bunları yıl olarak kabul etmek gerektiğini göz önüne almıyor. Napolyon'un 42. doğum günü 15 Ağustos 1811'e rastladığına göre de, genel bir söyleyişle İmparator 1812 yılı Ağustos'una kadar 42 yaşında sayılıyor. -İngilizce çev.

** Fr. Rus ulusu.

*** Ruslar kendi adlarını Latin alfabesiyle yazarlarken genellikle herhangi bir kurala uymazlar; adlarının şu ya da bu ülke insanları tarafından en doğru nasıl söylenebileceğini göz önünde bulundurarak buna göre bir yol tutarlar. Piyer de, Fransız dilinde değişik biçimlerde yazılabilecek olan Besuhov adını, sayısal hesaplama amacına en uygun düşeceğini sandığı biçimde, yani Besuhof biçiminde yazmayı yeğliyor. -İngilizce çev.

lece, *Le russe Besuhof** sözcüklerini yazdı ve rakamları toplayınca 671 sayısını elde etti. Bu sayı, doğru sayıdan sadece 5 fazla idi. 5 sayısı ise *Empereur* sözcüğü önüne gelen *le* harfi tarifinden düşürülen *e* harfine karşılık gelen sayının ta kendisiydi. Piyer de (yanlış olduğunu bile bile) *e* harfini düşürüp *L'russe Besuhof* diye yazınca istediği 666 sayısını elde etmiş oldu. Bu buluş onu heyecanlandırdı. *Apokalips*'de (*Vahiy Kitabı*'nda) önceden bildirilen büyük olayla kendisinin niçin ve nasıl bir ilişkisi bulunduğunu bilmemekle birlikte, ilişkili olduğundan zerre kadar kuşkusu yoktu. Nataşa'ya olan aşkı, Deccal, Napolyon, Rusya'nın istilas, kuyruklu yıldız, 666 sayısı, *L'Empereur Napolyon* ve *L'russe Besuhof* ... Evet, bütün bunlar Piyer'e göre belli bir oluşum süreci içinde bir araya gelerek büyük bir buhran yaratacak ve bu buhran sayesinde Piyer onu saran büyüden de, kendini hapishanede gibi hissettiği Moskova'nın o bozuk havasından, kötü alışkanlıklarından da kurtulacak ve başarıya, mutluluğa koşacaktı.

• • •

O özel duanın okunduğu pazardan önceki gün, yakından tanıdığı Kont Rostopçin'den hem ulusa yapılan çağrının bir kopyasını hem de en son askerî haberleri alıp Rostov'lara getireceğine söz verdiği için pazar sabahı Kont Rostopçin'in evine giden Piyer, orada cepheden yeni gelen bir kuryeyle karşılaştı. Moskova'nın balolarını, eğlencelerini hiç kaçırmadığı bilinen bu kurye Piyer'in yakından tanıdığı adamlardan biriydi.

“Allah rızası için sırtımdaki şu yükü hafifletmekte bana biraz yardımcı olsanıza,” dedi kurye. “Ailelere yazılmış bir çuval dolusu mektup var yanımda.”

Bunların arasında Nikolay Rostov'dan babasına gelen mektup da vardı. Piyer mektubu yerine ulaştırma işini üzerine aldı, Kont Rostopçin de Çar'ın Moskova halkına yaptığı çağrının baskıdan yeni çıkmış bir kopyasını, ordunun en son yayımladığı günlük emirleri ve kendi yayımladığı son bültenlerden birini verdi. Or-

* Fr. Rus Bezuhov. -İngilizce çev.

dunun günlük emirlerine şöyle bir göz atmak isteyen Piyer, ölenlerin, yaralananlar ve madalya alanların listesine bakarken madalya alanlar arasında, Ostrovna çatışmasında gösterdiği kahramanlıktan ötürü dördüncü dereceden Aziz Giyorgi haçı ile ödüllendirilen Nikolay Rostov'un adına da rastladı. Piyer, yine aynı günlük emirde, Prens Andrey Bolkonski'nin avcı alaylarından birinin komutanlığına atandığı haberini de okudu. Rostov'lara Bolkonski'yi hatırlatmak istemiyordu, ama onları madalya kazanan oğullarıyla ilgili bu sevindirici haberden yoksun bırakmaya da gönlü elvermediği için, Çar'ın çağrısını, Moskova valiliği bültenini ve öbür bildirileri öğle yemeğine gittiğinde elden vermek üzere yanında alıkoyup, Nikolay'ın mektubuyla, madalya listesini içeren ordunun günlük emrini hemen gönderdi.

Kont Rostopçin'le yaptığı konuşma, Rostopçin'in düşünceli ve telaşlı tavrı, kurye ile konuştuğu sırada bu adamın laf arasında orduda işlerin çok kötü gittiğine değinmiş olması, Moskova'da düşman casuslarının kol gezdirdiği üzerine çıkarılan söylentiler, Moskova'da elden ele dolaşan bir bildiride Napolyon'un sonbahara kadar Rusya'nın iki başkentini de (St. Petersburg ve Moskova) ele geçirmeye yemin ettiğinden söz edilmesi, ertesi gün Moskova'ya gelmesi beklenen Çar'la ilgili söylentiler –bütün bunlar– bir araya gelince, kuyrukluyıldızı görmesinden sonra, özellikle de savaşın başlamasıyla birlikte Piyer'i bir bekleyiş havası içine sokan o merak ve heyecan duygusu daha da yoğun bir biçimde yeniden alevlendi.

Ordu hizmetine girme düşüncesi bir süredir sık sık Piyer'in aklına gelmekteydi; karşısında iki engel olmasa, hiç kuşku yok ki orduya katılırdı da. Bu iki engelden biri ebedi barışın kurulması düşüncesini savunup, savaşın ortadan kalkması gerektiğini ileri süren mason cemiyetine yeminle bağlı oluşu idi; ikinci neden de, bir örnek giyinerek yurtseverlik propagandasına çıkan Moskovalı kalabalık yığınları gördükçe onlar gibi yapmaktan kendisini alıkoyan bir utanç duygusuna kapılıyor oluşu gerçeği idi. Ama orduya katılma düşüncesini gerçekleştirmekten onu alıkoyan asıl neden, belli belirsiz de olsa, kafasında yer eden şu inançtı: Canavarın

sayısı olan 666 sayısına kendisi de sahip olan o, *L'russe Besuhof*, "büyük şeyler ve küfürler söyleyen" canavarın iktidarına son verecek büyük olay içinde yer almak üzere ta ezelden seçilmiştir; dolayısıyla da, başka hiçbir şey yapmaksızın, olacak olanın olmasını beklemek zorundadır.

XX

Her pazar olduğu gibi Rostov'lar yemeğe yine birkaç yakın dostlarını da çağırmışlardı.

Rostov'ları yalnız yakalamak için erken gitmişti Piyer.

Piyer o yıl o kadar şişmanlamıştı ki, eğer o upuzun boyu, o gepgeniş omuzları ve ağır gövdesini rahatlıkla taşımasına olanak veren o son derece güçlü yapısı olmasa göze çirkin ve gülünç görünebilirdi.

Piyer kendi kendine bir şeyler mırıldanarak merdivenleri oflaya pufлая çıktı. Arabacısı bekleyip beklememe konusunda efendisine sorma gereğini bile duymamıştı; Kont Hazretlerinin, Rostov'lara geldi mi, gece yarısından önce kalkmayacağını bilirdi. Rostov'ların uşakları onu sevinçle karşılayıp pervane oldular çevresinde; kimi pelerinini çıkarmasına yardım etti; kimi şapkasını, kimi bastonunu aldı. Kulüpteki alışkanlığından olacak, Piyer şapkasıyla bastonunu her zaman antrede bırakırdı.

İçeri girdiğinde ilk gördüğü kişi Nataşa oldu. Zaten görmeden önce de, antrede pelerinini çıkarırken sesini duymuştu; solfej çalışan Nataşa'nın sesi ta müzik odasından duyuluyordu. Hastalandığından bu yana Nataşa'nın şarkıyı tamamıyla bıraktığını bilen Piyer kızın sesini duyunca hem şaşırdı hem de sevindi. Kapıyı usulcacık aralayınca Nataşa'nın kilisede giydiği leylak rengi giysisiyle salonda dolaşarak solfej çalıştığını gördü. Kapı açıldığı sırada Nataşa'nın arkası dönüktü, ama hızla başını çevirip de Piyer'in ablak, şaşkın suratını görünce kızardı ve hızlı adımlarla ona doğru yürüdü.

“Yeniden şarkı söyleyebilmek istiyorum, deniyorum bakalım,” dedi ve buna bir mazeret bulması gerekirmiş gibi ekledi: “Hiç değilse boş durmamış olurum.”

“Çok da iyi edersiniz!”

Nataşa, Piyer’in uzun zamandır görmediği o eski neşeli haliyle, “Geldiğinize öyle sevindim ki!” dedi. “Bugün çok mutluyum. Biliyor musunuz, Nikolay Aziz Giyorgi nişanı kazanmış! Onunla iftihar ediyorum.”

“Ya, evet, günlük emri size ben yolladım. Neyse, ben sizi meşgul etmeyeyim,” dedi Piyer ve misafir salonuna doğru yürüdü.

Nataşa durdurdu onu.

Yüzü kızarmakla birlikte soran bakışlarını Piyer’in gözlerinin içinden ayırmaksızın, “Kont, şarkı söylemek isteyişim yakışksız bir davranış mıdır sizce?” diye sordu.

“Yoo... Neden olsun? Tam tersine... Ama niye bana soruyorsunuz?”

Nataşa çabuk çabuk, “Kendim karar veremiyorum da,” dedi; “ama sizin uygun görmeyeceğiniz bir şeyi yapmazdım. Size tam bir güvenim var. Benim için ne büyük önem taşıdığınızı, benim için yaptıklarınızın önemini bilemezsiniz!” Nataşa, söylediklerinin Piyer’in yüzünü nasıl kızarttığına dikkat etmeden, çabuk çabuk konuşuyordu. “Aynı günlük emirde onun, Bolkonski’nin (derken, Bolkonski adını hızla ve fısıldayarak söylemişti) Rusya’da olduğunu, tekrar orduya katıldığını gördüm.” Sonra da, besbelli bu konuyu daha fazla konuşmaya gücünün yetmeyeceğinden korktuğu için, hızlı hızlı, “Siz ne dersiniz,” diye ekledi. “Acaba bir gün beni bağışlayacak mıdır? Sonsuza dek bana kinli kalmayacak mıdır? Ne dersiniz? Ne dersiniz?”

“Bana kalırsa...” dedi Piyer, “bağışlayacağı bir şey yok ortada... Ben onun yerinde olsaydım...”

Kafasında beliren düşüncenin yarattığı çağrışımla Piyer o anı –“eğer Piyer değil de, dünyanın en iyi insanı ve serbest olsam dizlerimin üstüne çöküp size evlenme teklif ederdim”– dediği anı yeniden yaşar gibi oldu; yine aynı acıma, yine aynı sevecenlik, yine

aynı sevgi duygularının benliğini sardığını ve yine aynı sözcüklerin dudaklarının ucuna kadar geldiğini hissetti. Ne var ki, bu sözcükleri söylemesine fırsat bırakmadı Nataşa.

“Evet, siz ... siz olsaydınız...” derken, siz sözcüğünü büyük bir hevesle söylüyordu Nataşa, “o zaman bambaşka, tabii. Sizden daha ince, sizden daha anlayışlı ya da yüce gönüllü birini görmedim ben, olamaz da zaten! O zaman, hatta şimdi bile, siz olmasaydınız eğer, ben ne olurum bilmiyorum, çünkü...”

Birdenbire gözleri dolu dolu olan Nataşa başını çevirdi, nota defterini kaldırarak yüzünü örttü ve şarkı söyleyerek yine salonda dolaşmaya başladı.

O sırada misafir salonundan Petya koşa koşa içeri girdi.

Kırmızı dolgun dudaklarıyla tıpkı Nataşa’ya benzeyen Petya on beş yaşında koskoca bir delikanlı olup çıkmıştı. Üniversiteye girmek için çalışıyordu, ama son zamanlarda arkadaşı Obelenski ile birlikte askere yazılma, husar olma kararı vermişlerdi aralarında.

Petya adaşıyla bu önemli konuyu konuşmak için girmişti odaya böyle koşa koşa. Piyer’den, husarlara kabul edilip edilemeyeceğini öğrenmesini rica etmişti, cevabı öğrenmek istiyordu.

Misafir salonuna geçen Piyer onun söylediklerini dinlemeden bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordu.

Piyer’in dikkatini çekmek için Petya da habire onu kolundan çekiştirip duruyordu.

“Eee, hadi söylesenize, Piyotr Kiriliç, ne oldu benim iş?” diyor-du. “Allah aşkına, Piyotr Kiriliç, tek umudum sizsiniz!”

“Ha, evet senin şu iş. Husarlara mı katılacaktın sen, bakayım? Peki, peki, bugün konuşurum onlarla, her şeyi anlatırım onlara.”

“Eveet, *mon cher*, bildiri metnini getirdiniz mi bakalım?” diye sordu Kont Rostov. “Kontes, Razumovski’lerin kilisesindeki büyük ayine katılmıştı bu sabah; yeni duayı dinlemiş de, pek beğenmiş. Çok güzel olduğunu söylüyor.”

“Evet, getirdim,” dedi Piyer. “İmparator yarın burada olacak... Soylular meclisi olağanüstü toplanacak, denildiğine göre de her bin kişiden on kişi silah altına alınacakmış. Ha, sahi, sizi kutlamayı da unutmayayım!”

“Ya, ya, Tanrı’ya şükürler olsun! Bu arada, cepheden ne haberler?”

“Yine geri çekiliyoruz. Denildiğine göre, Smolensk’e kadar dayanmışız,” diye cevap verdi Piyer.

“Hay Allah, hay Allah!” dedi Kont üzüntüyle. “Bildiri nerede? İmparatorun çağrısı mı?”

“Ha, tabii.” Piyer ceplerini yoklayarak kâğıtları aramaya başladı ama nereye koyduğunu bir türlü bulamıyordu; bu arada bakışlarını tedirgin tedirgin odada dolaştırıp –şarkısını kestiği halde henüz içeriye girmemiş olan Nataşa’yı ararken– bir yandan da bir eliyle hâlâ ceplerini yoklayarak, içeri giren Kontesin elini öptü.

“Vallahi billahi unuttum nereye koyduğumu şu kâğıdı,” dedi.

“İşte Piyer böyledir, her zaman her şeyi kaybeder!” dedi Kontes.

Yüzünün gergin ifadesi biraz daha yumuşamış olmakla birlikte yine de heyecanlı bir halde içeriye giren Nataşa, oturup sessizce Piyer’in yüzüne bakmaya başladı. Piyer’in o ana kadar asık olan suratı, Nataşa içeri girer girmez aydınlanıvermişti; hâlâ kâğıtları aramayı sürdürürken, gözleri ikide birde Nataşa’ya gidiyordu.

“Vallahi yok! Arabaya atlayıp eve gideyim de bakayım bari, orada unutmuşumdur. Herhalde orada unutmuş olacağım...”

“Ama yemeğe gecikirsiniz sonra.”

“Eyvah! Arabacı mı da göndermiştim...”

Neyse ki, antreye kadar gidiveren Sonya, kâğıtları Piyer’in şapkasının astarı içine özenle yerleştirilmiş olarak buldu. Piyer bildiriye okumaya hazırlandı.

“Yok, yok, şimdi değil, yemekten sonra,” dedi İhtiyar Kont. Bildiriye tadına vara vara dinlemek istediği ve çok zevk alacağını umduğu anlaşıyordu.

Yemekte, Aziz Giyorgi nişanının sahibi yeni şövalyenin onuruna şampanyalar içildikten sonra, Şinşin onlara kent haberlerini vermeye koyuldu: ihtiyar Gürcü prenses hastalanmış; Metivier birdenbire Moskova’dan kaybolmuş; Almanın birini *champignon**

* *Champignon*: Fr. Yemeklerde garnitür olarak kullanılan bir tür ufak “kültür mantarı”dır; o dönemde Rusya’da halk arasında Fransız casuslarına *champignon* deniyordu (şampinyon okunur). Fransızca casus demek olan “*espion*” (espiyon okunur) sözcüğüyle uyak yaptığı için olsa gerek.

diye yakalayıp (Kont Rostopçin kendisi de bu sözcüğü kullanmış anlatırken) Kont Rostopçin'in huzuruna getirmişler, ama Kont adama şöyle bir bakmış ve "Yok canım, bunun neresi champignon? Bu olsa olsa karta kaçmış yabancı bir Alman mantarıdır," diyerek bıraktırmış adamı.

"Şu sıralar çok adam tutukluyorlar," dedi Kont. "Kontese de söyledim, ötede beride Fransızca konuşmasın diye... Şu sıralar hiç yeri değil böyle şeylerin."

"Siz asıl bunu duydunuz mu?" diye sordu Şinşin. "Prens Golitsin Rusça öğrenmek için hoca tutmuş kendine. Sokaklarda Fransızca konuşmak tehlikeli olmaya başladı artık."*

İhtiyar Kont, Piyer'e dönerek, "Eee, söyleyin bakalım Kont Piyotr Kiriloviç, herkesi böyle milis yapmak için silah altına alırlarsa, siz de at binmek zorunda kalacaksınız, öyle değil mi?" dedi.

Yemek boyunca hiç konuşmayan, bir şeyler düşünür gibi dalgın duran Piyer, yine öyle dalgın dalgın baktı Kontun yüzüne; söylenileni anlamadığı belliydi.

"Ya, evet, savaşa," dedi. "İlahi! Benden de ne asker olur ama! Yalnız, her şey o kadar tuhaf ki, o kadar tuhaf ki! İşin içinden çıkmıyorum bir türlü. Bilemiyorum, askerlik bir meslek olarak benim zevklerime çok uzak düşüyor, ama yine de, bu zamanda insanın neyi sevip neyi sevmediğine pek bakılmıyor."

Yemekten sonra İhtiyar Kont geçti, koltuğuna rahatça yerleşti ve okuması pek beğenilen Sonya'dan çağrı metnini okumasını rica etti.

"Ata yadigârı başkentimiz, Moskova'ya:

"Düşman çok büyük kuvvetlerle Rusya'nın harim-i ismetine girmiş bulunuyor. Sevgili yurdumuzu yıkmaya geliyorlar."

Sonya incecik, tiz sesiyle ve büyük bir dikkat harcayarak okurken Kont, gözlerini kapamış, öyle dinliyor ve bazı pasajlarda içini çekiyordu.

* Eskiden Rus aristokrasisi arasında Fransızca konuşmak yaygın bir gelenektir, o kadar ki, Rus aristokratlarının çoğu doğru dürüst Rusça okuyup yazmasını, hatta konuşmasını beceremezdi. Oysa halk yığınlarının büyük çoğunluğu Rusçadan başka dil konuşmazdı. -İngilizce çev.

Kendini kasmış bir halde dimdik oturan Nataşa ne düşündüklerini anlamak ister gibi bir babasına, bir Piyer'e bakıyordu.

Nataşa'nın bakışlarını üzerinde hisseden Piyer, başını çevirip ona bakmamak için kendini zor tutuyordu. Manifestoda geçen her tumturaklı sözün ardından Kontes, düşmana lanet okur gibi başını sallıyordu. Bütün bu sözlerden sadece bir tek şey çıkarıyordu Kontes: oğlunun yaşamını tehdit eden bu tehlikenin yakında bitmeyeceği. Alaycı bir gülümsemeyle dudaklarını büzen Şinşin'in ilk fırsatta bir espri patlatmaya hazırlandığı belliydi. Espri yapmak için ister Sonya'nın okuma biçimi olsun, ister Kontun ağzından çıkacak son laf olsun, nasıl olsa bir bahane bulurdu o, hatta gerekirse, manifestoyu bile kullanabilirdi esprisi için.

Rusya'yı tehdit eden tehlikelerle ilgili bölüm ile Çar'ın Moskova'ya ve özellikle de Moskovalı ünlü soylulara duyduğu güvenle ilgili bölümler okunduktan sonra Sonya en son bölüme geldi; herhalde kendisini büyük bir dikkatle dinlediklerini görmekten olacak, sesi titremeye başlamıştı:

“Biz de, başkentimizin halkı arasına katılmakta gecikmeyeceğiz; ülkemizin başka bölgelerine de, halkımıza danışmak için gideceğiz; gerek şu anda düşmanın karşısına dikilmekte olan askerlerimizin, gerek düşmanı her görüldüğü yerde ezmek için kurulacak yeni birliklerin yönetimini elimize alacağız. Düşman, bizim için kazdığı kuyuya kendisi düşecek ve esaretten kurtulacak olan Avrupa'da Rusya'nın şanı yürüyecektir!”

Dolu dolu olan gözlerini açıp, lokman ruhu koklatılmış gibi burnunu üst üste birkaç kez çeken Kont, “Evet, bu iş bu kadar!” dedi. “İmparator Hazretleri ‘Hadi!’ desin, yeter; her şeyimizi veririz, hem de hiçbir şeyi esirgemedem!”

Şinşin tam Kontun bu yurtseverlik gösterisine uygun bir espri patlatmaya hazırlanırken, onun ağzını açmasına fırsat kalmadan yerinden fırlayan Nataşa babasının yanına koştu.

“Bizim babamız gibisi yoktur!” diye bağırarak boynuna sarılıp öptü, bir yandan da, kendisi fark etmese de neşesiyle birlikte yenisinden geri gelen o eski kırıtkanlığıyla dönüp Piyer'e bakmaktan geri kalmadı.

“Buyrun! Yurtsever dediğiniz böyle olmalı işte!” dedi Şinşin.

Nataşa alınmış gibi, “Hiç de yurtseverlikten değil. Ben sadece...” dedi ve arkasını getiremeyip lafı değiştirdi: “Siz her şeyi şakaya alırsınız zaten, ama bunda hiç de şakaya alınacak bir taraf yok...”

“Ne şakası!” dedi Kont. “İmparator tek kelime söylesin, yeter; hepimiz yürürüz düşmanın üstüne, vallahi... Bizler Almanlara benzemeyiz, öyle!”

“Dikkatinizi çekti mi?” dedi Piyer. “Bir yerinde, ‘danışmak için,’ diyor.”

“Ne için olduğunun hiç önemi yok...”

Deminden beri kimsenin dikkat etmediği Petya kıpkırmızı bir yüzle tam o sırada babasının yanına geldi ve ergenlik çağındaki oğlanlara özgü o çatallı sesiyle, “Bakın babacığım, size kesin olarak söylüyorum anneme de,” diye başladı, “siz ne dersiniz deyin, ama ben kesin söylüyorum; askere gitmeme izin vermelisiniz, çünkü... artık burama geldi... işte o kadar...”

Kontes, Tanrı’ya yakarır gibi gözlerini kaygıyla önce yukarı kaldırdı, sonra öfkeyle kocasına döndü.

“Söyleye söyleye bunları sen soktun çocuğun kafasına, buyur bakalım şimdi!”

Ne var ki, Kont da kendini toparlamış, heyecanını yenmiş bulunuyordu artık.

“Hadi, hadi!” dedi. “Şu kahraman savaşçıya da bakın! Yo! Bu kadarı da saçma oluyor ama! Sen derslerine çalışmaya bak bakalım, hele.”

“Hiç de saçma değil, babacığım! Fedya Obelenski’nin yaşı benden küçük olduğu halde o da gidiyor. Hem, böyle bir zamanda istesem de derslerime çalışamam ki... tam...” Petya duraladı, kıpkırmızı oldu, yüzünü ter bastı, ama sözünü tamamladı: “...tam anavatanımız tehlikedeysen.”

“Hadi, yeter bakayım, yeter bu kadar saçmalamak...”

“Ama her şeyimizi feda edeceğimizi söyleyen sizdiniz.”

“Petya! Kes sesini diyorum sana!” diye oğluna bağırdıktan sonra yan gözle de karısına baktı Kont; sapsarı kesilen karısı gözlerini oğluna dikmişti.

“Bakın, babacığım ben diyorum ki – hem, aynı şeyi size Piyotr Kiriliç de söyleyecektir, işte kendisi de burada...”

“Saçmalamayı kes dedim sana! Daha ağzın süt kokuyor senin; bir de kalkmış, askere gidecekmiş! Hadi bakayım, hadi,” diyerek kâğıtları toplayan Kont odadan çıkmaya hazırlandı; yemek üstü şekerlemesini yapmadan önce onları çalışma odasında bir kez daha okumak istediği anlaşıyordu.

“Hadi, Piyotr Kiriliç, gidelim de birer çubuk tellendirelim sizinle” dedi Kont.

Piyer hem heyecanlıydı hem de kararsızlık içinde bocalıyordu. Nataşa’nın samimilikten de öte bir ifadeyle her zamankinden daha çok parlayan gözlerini sık sık ona çevirip bakmasıydı Piyer’i bu duruma getiren.

“Yok, ben eve gitsem daha iyi.”

“Eve mi gideceksiniz? Ama akşama kadar bizde kalacağınızı söylemiştiniz hani... Hem, şu son zamanlarda yüzünüzü pek gördüğümüz de yok. Bu, benim kızıma gelince,” diyerek şakacı bir tavırla Nataşa’yı gösterdi Kont, “yalnız sizi gördüğümüz zaman yüzünüz gülüyor.”

“Haklısınız, ama unuttum işte... Gerçekten de eve gitmeliyim... Bir iş var da...” diye çabuk çabuk konuştu Piyer.

“Eh, madem öyle, ne yapalım, *au revoir!*” diyerek odadan çıktı Kont.

Nataşa, Piyer’in gözlerinin içine meydan okur gibi bakarak sordu:

“Niçin gidiyorsunuz? Nedir sizi tedirgin eden? Niye?”

Piyer’in içinden, ‘Çünkü seni seviyorum!’ demek geliyordu, ama söyleyemedi bir türlü; kızardı, bozardı, gözlerini önüne indirdi.

“Çünkü... size bu kadar sık gelmesem daha iyi olacak... şey... o değil de... yani, bir işim var işte...”

“Neden ama? Hayır, nedenini mutlaka söylemelisiniz bana,” diye çok kararlı bir tavırla sözüne başlayan Nataşa birden durdu.

Kaygılı, utangaç bir ifadeyle birbirlerinin yüzüne bakakalmışlardı. Piyer gülümsemek istediye de başaramadı. Gülümsemesinde bile acı okunuyordu. Sessizce Nataşa'nın elini öptü ve çıktı.

Bir daha Rostov'lara gitmemeye kesin karar vermişti.

XXI

Petya, ödün vermez ret cevabını aldıktan sonra gidip odasına kapandı, kapıyı da kilitleyip acı acı ağladı. Ağlamaktan gözleri şişmiş bir halde, bir karış suratla çaya gelip suspus oturduğunda, hiçbir şeyin farkında değillermiş gibi davrandılar ona.

Ertesi gün Çar Moskova'ya geldi, Rostov'ların uşaklarından birçoğu da gidip Çar'ı görmek için izin aldı. O sabah Petya büyük görünmek için aynanın karşısında uzun uzun uğraştı; saçlarını büyükler gibi taradı, giyimini kuşamını onlara benzetmeye çalıştı. Aynanın karşısında kaşlarını çatıyor, elini kolunu sallayıp birtakım hareketler yapıyor, omuzlarını oynatıyordu; sonunda, kimseye bir şey söylemeden kasketini alıp, görünmemek için arka kapıdan savuştu. Petya dosdoğru İmparatorun bulunduğu yere gidip oradaki mabeyincilerden herhangi birine (Petya Hükümdarın her zaman ve her yerde mabeyincilerle çevrili olduğunu sanıyordu) her şeyi olduğu gibi anlatmaya karar vermişti; kendisinin, Kont Rostov'un, yaşı tutmasa da yurduna hizmet etmek için askere gitmek istediğini, yurda bağlılığın yaşa bakmadığını, hizmete hazır olduğunu söyleyecekti onlara... Petya aynanın karşısında giyinirken mabeyinciye söyleyeceği şatafatlı sözler hazırlamıştı kafasında.

İmparatorun yanına ulaşabilmek büyük bir başarıydı, ama Petya bu konuda yaşının küçük olmasına güveniyordu, hatta yaşının küçüklüğü ile herkesi şaşırtacağını düşünüyordu, oysa ayna başında giyinirken, saçının biçimiyle de, kılık kıyafetiyle de, yürüyüşüyle de kendini büyüklere benzetmeye çalışmıştı. Büyükler gibi acele etmeden, ağırbaşlı yürümeye o kadar özen göstermesine rağmen, akın akın Kremlin'e doğru ilerleyen kalabalığın arasında

dikkati dağıldığından, Kremlin'e yaklaştıkça ağırbaşlı yürümeyi unuttu gitti. Hatta özentili yürümek bir yana, kalabalık arasında ezilmemek için, gözdağı verir gibi dirseklerini aç-aç kabadayılar gibi yürümek zorunda bile kalıyordu artık. Ne var ki, bütün o kabadayıcı görünüşüne rağmen, Petya'nın yüreğinde taşıdığı yurt-severce duygulardan herhalde haberi olmayan kalabalık, Kremlin Sarayı'nın "Teslis Kapısı" yanına varıldığında onu duvara öyle bir sıkıştırdı ki, Petya için, sırtını duvara yapıştırıp kımıldamadan durmak ve alana açılan büyük kapı kemerinin altından gümbürtülerle geçen arabaları seyretmekten başka yapacak şey kalmadı. Petya'nın yakınında onun gibi bekleyen başkaları da vardı; bunlardan biri bir köylü kadını, diğerleri de iki tüccar, bir uşak ve tezkere almış bir askerdi. Avlu kapısının duvarı önünde bir süre böylece durduktan sonra, bütün arabaların girmesini beklemektense ilerleyip öne geçmeye karar veren Petya büyük bir azimle dirseklerini çalıştırarak kendine yol açmaya koyuldu, ama önündekilerden, onun dirsek darbelerini ilk yiyen kişilerden biri olan köylü kadın öfkeyle çıkıştı ona:

"Ne diye itip kakıyorsun öyle, küçük bey? Adım atacak yer yok önümüzde, görmüyor musun? Nereye gidelim yani? Onun için, iteleyip durma öyle öne geçeceğim diye!"

"Herkes ister öne geçmek; ne yani, bizim başımız kel mi?" diyen uşak öne geçmek için sağını solunu öyle bir dirseklemeye girişti ki, bu dirsek darbeleriyle Petya da kapı altının en pis bir köşesine kadar savruldu.

Petya terleyen yüzünü elleriyle sildi ve büyüklere benzemek için evde özene bezene taktığı yakalığını düzeltti.

Üstünün başının berbat olduğunu düşünüyor, mabeyincinin onu bu kılıkta İmparatorun yanına çıkarmayacağından korkuyordu. Gelgelelim, bu kalabalıkta insanın bir kenara çekilip üstüne başına çekidüzen vermesine de olanak yoktu. Arabasıyla geçmekte olan generallerden biri Rostov'ların aile dostuydu, onu görünce Petya'nın aklına generalden yardım istemek geldiyse de, erkekliği-yediremeyerek bu düşünceden hemen vazgeçti. Bütün arabalar

içeri girdikten sonra dalgalanarak ileri atılan kalabalık Petya'yı da birlikte sürükleyerek, şimdiden hıncahınç dolan Kremlin Alanına sel gibi akınaya başladı. Halk yalnız alanı değil, çiçek tarhlarının üstünü, yol kenarlarını da doldurmuş, hatta damların üstüne çıkmıştı. Petya alana girer girmez bütün Kremlin'i dolduran halkın uğultu halinde yükselen sevinçli konuşmalarıyla çan sesleri net bir biçimde çarptı kulaklarına.

Bir süre için kalabalık o kadar sıkışık gelmedi Petya'ya, ama birden herkes başından başlığını çıkarıp ileriye ve aynı yöne doğru "Hurra! Hurra!" diye bağrışarak saldırınca sıkışıklık öyle bir hal aldı ki, Petya âdeta soluk alamaz oldu. Ayak parmaklarının ucunda yükselmeye çalışıyor, önüne geleni itiyor, çimdikliyor, ama yine de önünü kapayan insanlardan başka bir şey göremiyordu.

Bütün yüzlerde aynı heyecan, aynı sevinç okunuyordu. Petya'nın yanı başında duran bir bakkalın karısı hıçkıra hıçkıra ağlıyor, gözyaşları yanaklarından sicim gibi iniyordu.

Kadın, bir yandan gözyaşlarını parmaklarıyla silerken, bir yandan da "Babamız! Meleğimiz! Babacığımız!" diye konuşup duruyordu.

Kalabalık dört bir yandan "Hurra!" diye avazı çıktığı kadar bağıırıyordu.

Heyecandan kendinden geçen Petya, gözü dönmüş bir halde, dişlerini kenetleyip var gücüyle sağ, solu dirsekleye dirsekleye "Hurra!" diye bağırarak öne doğru öyle bir atıldı ki, gören, onun hemen oracıkta ölmeye ve oradaki herkesi öldürmeye hazır olduğunu sanırdı; gelgelelim, çevresinde "Hurra!" diye haykırmayan kimse olmadığı gibi, suratlarına bakıldığında, herkesin de en az onun kadar gözü dönmüş durumda olduğu anlaşılıyordu.

'Demek hükümdar buymuş!' diye içinden geçiriyordu Petya. 'Yok, yok, ona şahsen başvuruda bulunamam ben; haddini bilmezlik olur bu!'

Buna rağmen yine de var gücüyle ite kaka ileriye doğru sokulmaya çabalıyordu. Birden, önündeki insan sırtlarının oluşturduğu etten duvarda bir yarılma oldu ve o aralıktan, upuzun al bir şerit

halindeki yol keçesi görüldü, ama aynı anda da kalabalık geriye doğru dalgalanarak birbiri üstüne yığıldı; polisler, kortejin geçeceği yola fazlaca sokulan halkı geriye itiyorlardı: Saraydan çıkan İmparator, Uspenski Sobor'a* gidiyordu. Tam o sırada Petya kaburgalarının üstüne öyle bir dirsek yedi ve öyle bir sıkıştırıldı ki, bir anda gözleri kararan delikanlı olduğu yere yığılarak bayıldı. Kendine geldiğinde, adamın biri onu bir eliyle koltuğunun altından kavramış, öbür eliyle de yüklenen kalabalığa karşı koymaya çalışıyordu; dazlak başının arkasında bir tutam kır saçı kabarık duran, sırtında iyice yıpranmış mavi bir papaz cübbesi bulunan adamın görünüşünden bir din adamı, belki bir diyakoz olduğu anlaşıyordu.

“Küçük bey ezildi!” diyordu bu adam. “Ne yapıyorsunuz siz? Yavaş olun biraz! Ezdiler çocuğu yahu, ezdiler!”

İmparator, Uspenski Sobor'a girdi. Kalabalık yine seyrelir gibi oldu, kümeleşmeler azaldı, diyakoz da, yüzü sararmış ve zorlukla soluk alan Petya'yı Çarpuşka'nın** yanına taşıdı; birkaç kişi Petya'ya acıyıp, “Vah vah!” dedi. O sırada durumu fark edenler Petya'nın çevresine toplanarak büyükçe bir kalabalık oluşturdular. En öndekiler hemen yardıma girişip ceketinin düğmelerini çözdüler, yerden kaldırıp topun kaidesi üzerine oturttular ve delikanlıyı ezenlere (ezenler her kimse) lanet okudular.

“Yahu, insanı ezer bunlar be! Geberip gitmek işten değil! İnsanlık denen şey yok ki zaten! Acımadan eziveriyorlar insanı! Zavalılık, kâğıt gibi olmuş suratı!” diye her kafadan bir ses çıkıyordu.

Kısa zamanda kendini toparlayan, rengi yerine gelen ve acısı geçen Petya bu gelip geçici tatsız olay sayesinde büyük topun kaidesi üzerinde bir yer edinmişti kendine; kiliseden dönüşünde oradan geçecek olan İmparatoru yakından görebileceğini umuyordu. Petya artık başvurusunu filan unutmuştu. İmparatoru görebilse razıydı; bu bile onu mutlu etmeye yetecekti!

* Hazreti Meryem'in Urucu Kilisesi; Moskova'nın en eski ve en büyük kaillerinden biridir. -İngilizce çev.

** Çar-Puşka: Çar topu. Namlusunun çapı bir metreyi bulan bu top, bronzdan dökülmüş toplar içinde en büyüğüdür. Döküldüğü günden beri sadece anıt niteliğinde kullanılmaktadır. -İngilizce çev.

Hem İmparatorun Moskova'ya gelişini kutlamak hem de Türklerle imzalanan barış antlaşmasından ötürü Tanrı'ya şükran sunmak üzere iki amaçlı olarak düzenlenen ayin Uspenski Kilisesi'nde sürerken, kilise dışındaki kalabalık da yavaş yavaş dağılmaya, seyyar satıcılar (kvas satanlar, zencefilli çörek satanlar, Petya'nın en sevdiği, gelincik tohumundan yapılma tatlıdan satanlar) ortaya çıkmaya ve sıradan, olağan konuşmalar tekrar duyulmaya başladı. Bakkalın karısı yırtılan başörtüsünü gösterip, başörtüsünün kaçapatladığını söylüyor; bir başkası ipekli kumaş fiyatlarının çok arttığından dem vuruyor; Petya'yı kurtaran diyakoz da lafa tuttuğu bir memura, o gün kilisede piskoposla birlikte hangi papazların ayine katıldığını anlatıyordu. Diyakoz (ayinden)konuşurken sık sık, Petya'nın anlamını bilmediği *soborne** sözcüğünü kullanıyordu. İşçi kılıklı iki delikanlı, ceviz ayıklayıp habire tıkınan iki hizmetçi kızla şakalaşıyorlardı. Bütün bu konuşmaların, hele hizmetçi kızlara takılan delikanlıların yaptığı şakaların Petya yaşındaki bir gence çok ilginç gelmesi gerekirken, Petya'nın bunlarla ilgilendiği bile yoktu. Kafasından İmparatoru çıkaramayan ve hükümdarına duyduğu sevgiden ileri gelen coşkusunu hâlâ yitirmemiş olan Petya topun kaidesinde, oturduğu yerde sadece İmparatoru düşünüyordu. Ezildiği sırada duyduğu acı ve korkuyla da karışınca yeğlinliği büsbütün artan coşkunun etkisi altında, yaşadığı şu anın önemi, ciddiliği gözünde bir kat daha büyüyordu.

Ansızın, şarampolde patlatılan topun (Türklerle yapılan barış antlaşmasını kutlamak için top atılıyordu) kükremesi duyuldu ve halk ne olduğunu görmek için o yana doğru saldırdı. Petya da oraya koşmak istediye de, küçük beyi koruması altına alan diyakoz onu bırakmadı. Yüksek rütbeden memurlar, generaller ve mabeyinciler katedralden koşarak çıktıkları ve onların ardından, onlar kadar acele etmeden daha başkaları sökün ettiği sırada, şarampolde hâlâ toplar atılmaktaydı. Bütün kalabalık yine başlıklarını çıkararak selamlamaya ve top atışlarını seyre gidenler koşa koşa gerisin geriye dönmeye başladılar. Derken, üniformalı ve hamaylılı

* Tam teşekkürli ruhani meclis toplantısı. -İngilizce çev.

dört kişi göründü katedralin kapısında. Kalabalıktan yine, “Hurra! Hurra!” avazeleri yükseldi.

Gözleri yaşlarla dolu bir halde, “O hangisi? Hangisi o?” diye Petya çevresindekilere durmadan sorduğı halde, herkesin coşkusunu doruğına vardığından kimse cevap veremiyordu çocuğı; gözlerine dolan sevinç gözyaşları dolayısıyla iyice seçemediğı o dört kişiden biri üzerinde bütün dikkatini toplayan ve yarından tezi yok, ne olursa olsun askere yazılmaya kesin karar veren Petya, ciğerlerinin olanca gücüyle, “Hurra!” diye haykırdı.

İmparatoru saraya kadar koşu koşu izleyen kalabalık, daha sonra yavaş yavaş dağılmaya başladı. Vakit epeyce geç olduğı ve ağızına sabahdan beri bir lokma girmediğı, üstelik de terden sırsıklam kesildiğı halde yine de eve gitmek istemeyen delikanlı, seyrilmekle birlikte hâlâ hatırı sayılır denebilecek kalabalığın arasına karışarak sarayın önünde kaldı. İmparatorun öğle yemeğıne oturduğı sarayın pencerelerine –ne görmeyi umduğunu kendi de bilmeden– bakıyor ve sarayın avlu kapısından giren arabaların taşıdığı, İmparatorla birlikte yemek yemeye gelen soylulara da, pencerelerin arkasında gölgelerini seçebildiğı, sofraya hizmet eden uşaklara da aynı derecede imreniyordu.

İmparator yemek yerken, pencereden dışarıya bir göz atan Valuev, “Halk hâlâ sizi bir daha görebilmek umuduyla bekliyor, Majeste” dedi.

Yemek sona ermek üzereydi; elindeki bisküviyi kenarından ısıran İmparator, bisküviyi elinden bırakmadan yerinden kalktı, balkona çıktı. Petya da aralarında olmak üzere bütün halk bir anda balkonun altına doğru saldırdı.

Herkes ve tabii Petya da bir ağızdan, “Meleğimiz! Babacığımız! Hurra! Babamız!” diye bağıırıyor kadını olsun, erkeğı olsun bütün yufka yürekli (ve bunların arasında, tabii, Petya da) sevinç gözyaşları döküyorlardı.

İmparatorun elinde tuttuğı bisküviden büyükçe bir parça kırılıp balkonun korkuluğı üstüne, oradan da sekerek aşağıya, yere düştü. Balkona en yakın yerde duran deri ceketli bir arabacı şimşek gibi seğırtip bisküvi parçasını kaptı. Kalabalığın içinden birkaç

kişi arabacının üstüne saldırdı. Bunu gören İmparator bir tabak dolusu bisküvi getirtip, balkondan fırlatmaya başladı. Petya'nın gözü dönmüştü artık; ezilme tehlikesinin daha beter kamçılacağı o coşku içinde, bisküvi kapabilmek için ileri atıldı. Nedenini bilmeksizin, ille de Çar'ın elinden bir bisküvi alma zorunluğunu ta yüreğinin içinde duyuyor, bir bisküvi kapabilmek için can atıyordu. İleri fırladı, bisküvilerden birini ele geçiren yaşlı bir kadını yere yuvarladı, ama yere düştüğü halde yenilgiyi kabul etmeyen ihtiyar kadın uzanamayacağı yerdeki birkaç bisküviyi daha kapabilmek için hâlâ elini uzatıyordu. Kadının elini diziyle iten Petya bisküvilerden birini kaptı ve geç kalmış olmaktan korkar gibi aceleyle (ve artık kısılmış olan sesiyle) "Hurra!" diye haykırdı.

İmparator içeri girdi, bunun üzerine kalabalığın büyük bölümü dağılmaya başladı.

"Ben demedim mi! Biraz daha beklemeli demiştim, dediğim de çıktı işte!" diyenler oluyordu.

Petya çok mutluydu, ama o günlük eğlence son bulduğu için de üzülüyordu. Kremlin alanından doğru eve gitmeyip, kendisiyle aynı yaşta (on beş yaşında) ve askere yazılmakta Petya gibi kararlı olan arkadaşı Obelenski'ye uğradı. Petya eve dönünce, eğer askere yazılmasına izin vermezlerse evden kaçacağını kesin bir dille bildirdi. Ertesi gün de Kont İlya Andreyiç Rostov –henüz tam pes etmemekle birlikte– Petya'nın en tehlikesiz bir bölümde askerlik yapabileceği türden bir iş var mı diye anlamaya gitti.

XXII

Bundan iki gün sonra, yani 15 Temmuz'da, Sloboda Sarayı'nın önünde duran arabaları saymaya olanak yoktu.

Sarayın büyük salonları ağzına kadar dolmuştu. Birinci salonu üniformalarını giymiş soylularla eşraf; ikinci salonu da madalyalarını takmış takıştırmış, etekleri yerleri süpüren mavi kumaştan kaftanları içinde, sakallı tüccarlar doldurmuştu. Soylularla eşra-

fın doldurduğu salonda bir hareketlilik göze çarpıyor, konuşmalar uğultu halinde yükseliyordu. Soylular takımının kodamanları, İmparatorun portresi altındaki büyük masanın çevresinde yüksek arkalı sandalyelere kurulmuşlardı; eşrafın çoğunluğu ise salon-da geziniyordu.

Piyer'in gerek kulüpte, gerek kendi evlerinde her gün görüştüğü bu soylular takımının tümü de sırtlarına üniformalarını geçirmişlerdi; kimilerinin sırtında Katerina döneminden kalma üniformalar, kiminin sırtında İmparator Pavel döneminin üniforması, kiminde Aleksandr döneminde giyileni, kimisinde de soyaların genel olarak kullandığı türden sıradan üniformalar vardı ve herkesin böyle üniformalı olması, genciyle, yaşlısıyla Piyer'in hemen hemen tümünü az çok tanıdığı bu insanlara yadırgatıcı, fantastik bir görünüm veriyordu. Bunların içinde görünüşleri en çarpıcı olanlar da ihtiyarlardı; gözü iyi görmeyen, ağzında diş ya da kafasında saç kalmamış, kimi irin sarısı, kimi kara kuru derileri porsumuş ihtiyarlar idi. Bunların çoğu oturuyor, ağzını bile açmıyordu; ayakta dolaşarak çene çalanları ise genellikle kendilerinden genç birini bulup koluna girmiş oluyordu. Tıpkı, Petya'nın Kremlin alanında toplanan insan kalabalıklarının suratlarında gördüğü ifadeye benzer, çelişik duyguları yansıtan bir ifade vardı bunların da yüzlerinde: hem önemli ve çok ciddi bir olayın beklentisi içinde olmaktan ileri gelen ortak heyecanı hem de günlük yaşantılarıyla ilgili -dünkü boston partisi gibi, aşçıbaşı Piyotr'la ilgili bir durum gibi, Zinayda Dimitriyevna'nın sağlığı vb. gibi- sıradan izlenimlerden arta kalmış, olağan bir duyguyu yansıtan karmaşık bir ifade.

Piyer de buradaydı; artık iyice dar gelen soylu üniformasını giymişti ve sabahtan beri, gırtlığına kadar ilikli bu üniforma içinde dolaşıyordu. Heyecanlıydı. Sadece soyluları değil, tüccarlar sınıfını da kapsayan, bir tür *états généraux** niteliğindeki bu olağanüstü

* Özel anlamıyla, Fransa'da devrimle birlikte kurulan, soylular sınıfı, ruhban sınıfını ve halkı içeren meclisi ifade eder. Genel anlamı ise, çok daha eski dönemlerden beri Avrupa'da var olagelmiş, meşruti krallıklarda tüm sınıfların temsilcilerinden kurulu meclisleri ifade eder; modern siyasal yönetim biçiminin en eski örneği olduğu söylenebilir. Sözlük anlamı: Tabakat-ı umumiyye (Genel Sınıflar) -çev.

toplantı, çoktandır aklına getirmedığı, ama benliğinde derin izleri olan bir dizi düşünceyi çağrıştırmıştı ona: Contrat Social, Fransız Devrimi ve buna benzer düşünceleri. İmparatorun çağrısında yer alan –İmparatorun halkına danışmak için geldiğini belirten– sözler, Piyer’in kafasındaki bu düşüncelere güç katıyordu. Gerçekleşmesini çoktandır beklediği önemli olayın bu yoldan yaklaşmakta olduğu kuruntusuna kendini kaptıran Piyer ortalıkta dolanıyor, konuşmalara kulak kabartıyor, ama kafasını dolduran düşünceleri doğrulayıcı hiçbir belirtiye rastlayamıyordu.

İmparatorun çağrısı okunmuş, çağrı, genel bir coşku uyandırmıştı; okuma bittikten sonra herkes ortalıkta dolaşmaya, gruplar halinde konuyu tartışmaya başlamıştı. Hiçbiri de sıradan olmaktan öteye gitmeyen bütün bu konuşmalar içinde, İmparator içeri girerken eşraf temsilcilerinin nerede durmaları gerektiği gibi, İmparator onuruna verilecek balonun tarihi gibi, eşrafın ilçelere göre mi, yoksa illere göre mi gruplandırılması gerektiği gibi sorular bile çalınıyordu Piyer’in kulağına. Gelgelelim, savaştan, yani, tüm soyluları böyle bir araya toplamaktaki asıl amaçtan söz açıldı mı konuşmalara hemen bir belirsizlik, bir kararsızlık egemen oluyordu. O zaman herkes konuşmaktan çok dinlemeyi yeğliyordu.

Salonlardan birinde emekli deniz subayı üniforması giymiş orta yaşlı, yakışıklı, babayiğit tavırlı bir adam çevresini saran kalabalıkça bir grubun ortasında konuşuyordu. Bu gruba yaklaşan Piyer dinlemeye başladı. Buradakilerin tümünü tanıyan Kont İlya Andreyiç Rostov, sırtında Katerina döneminden kalma üniforması, yüzünde tatlı bir gülücükle gruplar arasında salına salına dolaşarak geldi, o da bu gruba yanaşıp dinlemeye başladı; konuşmacıyı dinlerken, yüzünden gülümsemesini hiç eksik etmeksizin, her zamanki gibi başını sallayarak onaylıyordu söylenenleri. Emekli deniz subayı sözünü hiç sakınmıyordu; zaten onu dinleyenlerin suratlarından da belliydi bu, hatta Piyer’in en uysal, en suya sabuna karışmaz insanlar olarak bildiği bazı adamlar konuşmayı beğenmediklerini belli ederek oradan ayrılıyor, bazıları da konuşmacıya itiraz ediyorlardı. Piyer kalabalığı yarararak konuşmacıya biraz daha

sokuldu ve dinledikçe bu adamın gerçek bir Liberal olduğuna iyice aklı yattı; yalnız, adamın görüşleri Piyer'inkilerden oldukça değışikti. Deniz subayı tatlı, gür bariton sesiyle aristokratça bir edayla "r"leri yuvarlayıp ünsüzleri yutarak konuşuyordu; hani, aristokratların uşaklarına bir seslenişleri vardır; "Eet (evet)! Neede benim pipom?" İşte aynen öyle; yetki sahibi olduklarını göstermekten hoşlananların edasıyla...

"Smolensk halkı, milis kuvveti çıkacağına daii İmpaatoa söz veemişse ne olmuş, yani? Kendimize Smolensk'i mi örnek alacaaz, yani? Moskova ilinin soyluları egee isteleese İmpaato hazğletğine baalılıklağını başka yoldan da gösteebiliilee... 1807'de de milis çıkaamıştık, bu unutuldu mu yoksa? O zaman bu milis işi sadece papazlaaın çocuklaaıyla hıusızlaaı ve soygunculaaı zengin etmeye yaamıştı..."

Kont İlya Rostov yumuşacık bir ifadeyle, tatlı tatlı gülümseyerek, onaylarcasına başını salladı.

"Çıkadımız milisleein İmpaatoluğa bi yağagı oldu mu peki? Hiçbi yağagı olmadı. Bu yüzden üstelik taaimımız da mahvoldu! İyisi mi biz yine kuua usulüyle askee toplayalım, yoksa bu tүүлüsünden ne askee olur, ne de geğı dönenleeinden köylü; manevi çöküntüye yol açılı, o kada. Soylulaa canlaaın bile esiigemezlee; ükümdaaımız (İmparatordan söz ederken 'Hükümdar'ı böyle telaffuz ediyordu) emğetsin, yetee hepimiz gidee, seve seve canımızı veğiiiz onun için!" diye ekledi coşan konuşmacı.

Zevkten ağzının suları akan Kont Rostov, dirseğıyle Piyer'i dürttü, ama kendisi de söz almak isteyen Piyer ona aldırış etmeden, önündekileri yarararak ileri çıktı; gerçi heyecanlanmıştı, ama neden heyecanlandığını ya da ne söyleyeceğini kendi de bilmiyordu. Daha Piyer ağzını açar açmaz, konuşmacıya en yakın duranlardan, zeki, ama aynı zamanda çok sert yüzlü, ağzında bir tek diş kalmamış bir senatör Piyer'in sözünü kesiverdi. Münazaralarda konuşmaya ve münazara yönetmeye alışık olduğu her halinden anlaşılan senatör alçak perdeden, ama herkesin de duyabileceğı kadar net bir sesle ve dişleri olmadığından peltek peltek, konuşmasına başladı:

“Bana kalırsa, beyefendi, bugün kurayla askere almanın mı, yoksa milis toplamanın mı daha çok İmparatorluk hayrına olacağını tartışmak için çağırılmış bulunmuyoruz; burada bu amaçla toplanmadık. İmparatorumuzun bize bir lütufta bulunarak yaptığı çağrıya cevap vermek amacıyla toplandık. En iyi yöntemin hangisi –kurayla askere almak mı, yoksa milis toplamak mı– olduğu konusuna gelince... bunun kararını da en yüce makama bırakmak gerekir.”

Piyer bir anda, heyecanını boşaltmak için önünde bir olanak doğduğunu gördü. Konuları aralarında rahatça tartışıp, birbirlerine danışmak isteyen soylulara böyle dar görüşlü, basmakalıp bir tutumu dayatmaya kalkışan bu senatöre dış bilemeye başlayan Piyer bir adım öne çıkıp senatörü susturdu. Ne diyeceğini tam olarak kendi de bilmediği halde coşkuyla konuşmaya başladı; zaman zaman Fransızcaya başvuruyor, zaman zaman da, ne demek istediğini daha iyi anlatabilmek için kitabı Rusçayla konuşuyordu.

“Özür dilerim, Ekselans,” diye lafa girdi. (Senatörle tanıştığı halde, burada, şu sırada ona resmî bir dille hitap etmeyi uygun görmüştü.) “Her ne kadar... (Bir duraksama geçirdi: ‘*Mon tres honorable préopinat,**’ demek gelmişti içinden) ...beyefendiyle –kendisiyle tanışmak onuruna ermediğim bu beyefendiyle– aynı görüşü paylaşmıyorsam da, bütün soyluların buraya sadece duygudaşlıklarını ve heyecanlarını belirtmek acımayla değil, aynı zamanda vatanımıza hangi yoldan daha yararlı olabileceğimizi tartışmak, araştırmak amacıyla toplanmış bulunduğu kanısındayım!” Ele aldığı konuya ısınan Piyer, gittikçe açılarak sürdürdü konuşmasını: “Öyle sanıyorum ki, İmparatorumuz da bizleri, karşısında danışmanlıklarından yararlanamayacağı; sadece, sahibi bulundukları toprak kölelerini onun hizmetine sunmaya hazır birer derebeyi ya da kendi canlarını onun uğrunda vermeye hazır birer *chair a canon*** olarak görmekten hiç de hoşnut kalmayacaktır.”

Senatörün alaycı alaycı gülümsediğini, Piyer’in de sözünü hiç sakınmadan konuştuğunu gören pek çok dinleyici, oradan uzak-

* Fr. Çok saygıdeğer, sizden önceki muarızım. –çev.

** Fr. Savaşta malzeme gibi harcanacak askerler. –çev.

laşmayı uygun buldu. Piyer'in konuşmasını beğenen bir tek Kont Rostov vardı dinleyenler içinde; o da zaten, tıpkı deniz subayının konuşmasını, senatörün konuşmasını beğendiği gibi, hep en son dinlediği konuşmayı beğenirdi.

Piyer konuşmasını sürdürerek, "Bana kalırsa," dedi, "bu konuların tartışılmasına geçmeden önce, derin saygılarımızın kabulünü dileyerek, İmparator Hazretlerine birliklerimizin şimdiki mevcudunu, ordularımızın ve tüm kuvvetlerimizin nasıl mevzilendiklerini sormamız gerekir; ondan sonra da..."

Ne var ki, Piyer daha sözünü bitiremeden, üç yandan saldırıya uğradı. En şiddetli saldırı da, Piyer'in en eski tanıdıklarından –aynı zamanda iyi bir boston oyuncusu– olan ve iltifatlı davranışını o güne dek Piyer'den hiç esirgemeyen Stepan Stepanoviç Adraksin'den geldi. Stepan Stepanoviç'in de sırtında üniforma vardı; belki bu üniforma yüzünden, belki başka bir nedenden Piyer karşısındakini tamamiyle bir yabancı gibi görüyordu o anda. Adraksin, o buruşuk ihtiyar suratında aniden beliriveren kötücül bir ifadeyle bağırıyordu Piyer'e:

"Sana şu kadarını söyleyeyim ki, her şeyden önce İmparatora böyle bir soru sormaya hakkımız yok bizim; ikincisi de eğer Rus soylularına böyle bir hak verilmiş olsa bile İmparator bu soruyu cevaplandıramaz. Birlikler düşmanın hareketine bağlı olarak mevzilerini değiştirirler, mevcutları da duruma göre artar ya da eksilir..."

Piyer'in çingene âlemlerinden tanıdığı ve kötü bir boston oyuncusu olduğunu bildiği, kırk yaşlarında, orta boylu, bir başka soylu da Piyer'e yaklaşarak Adraksin'in sözünü kesti:

"Evet, hem öyle hem de şimdi tartışma zamanı değil, eyleme geçme zamanıdır," dedi; "Rusya savaştadır! Düşman Rusya'yı mahvetmek, atalarımızın kutsal mezarlarını kirletmek, çoluk çocuğumuzu alıp götürmek için üstümüze geliyor." Soylu, göğsüne vurarak, kan çanağına dönmüş gözlerini devire devire sürdürdü konuşmasını: "Hepimiz ayaklanacağız, Çar babamız için her birimiz yürüyeceğiz düşmanın üstüne!"

Avaz avaz haykırıyordu adam.

Kalabalıktan onu onaylayan sesler yükseldi.

“Rus demişler bize! Dinimiz uğruna, Çar’ımız uğruna, vatan uğruna kanlarımızı dökmekten kaçınmayız biz! Eğer gerçek vatan evlatlarıysak, bırakalım bu deli saçması konuşmaları! Rus insanı bir kez ayaklanmayagörsün vatan savunması için vatan nasıl savunulmuş gösterelim Avrupalıya!”

Piyer buna bir cevap vermek istiyor, ama ağzını açıp da tek kelime edemiyordu. İçeriği her ne olursa olsun, ağzından çıkacak sözlerin muarızının sözleri kadar yankı uyandırmayacağını hissediyordu.

Kalabalık grubun arka sıralarında duran Kont Rostov, konuşmacının sözlerini beğendiğini gösterir biçimde habire kafa sallayıp duruyor, konuşmacıya arka çıkanlar adamın her cümlesinin sonunda, “Hah, şöyle! Hah, şöyle!” diyerek onu destekliyorlardı.

Piyer, tüm parasını, varını yoğunu, tüm toprak kölelerini, hatta canını vermeye hazır olduğunu, ama daha yararlı olabilmek için de şimdiki durumu bilmek gerektiğini söylemek istiyor, gelgelelim, dili tutulmuş gibi ağzını açamıyordu. Her kafadan bir ses çıktığı, herkes aynı anda konuştuğu için Kont Rostov baş sallayarak bunların hepsini birden onaylamaya yetişemiyor, grup kâh seyreliyor, kâh kalabalıklaşıyor, dağılıp dağılıp yeniden birleşiyordu; derken, uğultu halinde yükselen konuşmalar arasında bütün grup olduğu gibi oradan ayrılarak en büyük salona, oradaki büyük masaya doğru yürüdü. Piyer, konuşmasını tamamlayabilmek şöyle dursun, her ağzını açışta kabaca susturuluyor, tersleniyordu; ortak düşmanlarıymış gibi herkes ona birden sırt çevirivermişti. Bu durumu yaratan Piyer’in konuşmasının özü değildi; aslına bakılırsa, daha sonra söz alanların konuşmaları ardından Piyer’in söyledikleri çoktan unutulup gitmişti bile. Bu durumun yaratılması için o insanların yüreğindeki sevgi ya da nefret kıvılcımını körükleyecek somut bir varlığın ortaya çıkması yeterliydi. Piyer de, işte o nefret kıvılcımını körükleyen somut varlık olarak çıkmıştı ortaya. O coşkulu asilzadenin ardından daha birçok konuşmacı çıktı ortaya; hepsi de

aynı havayı çaldı. İçlerinden bazıları konuşma sanatının bütün inceliklerini sergileyerek özgün konuşmalar yaptılar.

Rus Haberleri gazetesinin tanınmış editörü Glinka (“Yazar! Yazar!” bağırıışları arasında), cehennem ateşine yine cehennem ateşiyle karşılık vermek gerektiğini ve gök gürlemeleri arasında çakan şimşekleri gülümseyerek seyreden bir çocuk gördüğünü, ama bizim bu çocuğa benzemeyeceğimizi söyledi.

Kalabalığın arka sıralarından, “Evet, evet, gök gürlemeleri arasında!” diye tekrarlayanların sesleri yükseldi.

Kalabalık hep birlikte, büyük masanın başına toplandı. Masanın çevresindeki yüksek arkalıklı iskemlelere kurulmuş, üniformalı, hamaylılı, kimi ak pak olmuş, kimi dazlak bu yetmişlik kodamanların tümünü tanıyordu Piyer; kimini kulüpten tanıyordu, kimilerini de ev halleri içinde, soytarılarıyla gönül eğlendirir ya da boston oynarlarken görmüştü. Gittikçe artarak uğultu halini alan konuşma sesleri arasında kalabalık masaya yaklaştı. Arkadan bastıran kalabalıkla önlerindeki iskemlelerin yüksek arkalığı arasına sıkışan konuşmacılar birer birer, bazen de ikişer ikişer söz alıyorlardı. Arkada dikilenler, konuşmacıların es geçtikleri bir nokta olursa, hiç kaçırmıyorlar, hemen kendileri tamamlıyorlardı. Bazıları da bu bunaltıcı sıcakta, bu sıkışık ortamda, ille de söyleyecek bir laf bulmak için kafa patlatıyorlardı. Piyer’in tanıdığı yaşlı kodamanlar ise ağızlarını hiç açmadan oturuyor, başlarını çevirip kâh bir konuşmacıya, kâh ötekine bakıyorlardı ve yüzlerindeki ifadeden çoğunun sıcaktan şikâyetçi olduğu anlaşılıyordu; yüz ifadelerinden bundan başka bir şey de anlaşılmıyordu zaten... Her şeye rağmen, Piyer de heyecanlanmış, orada bulunan herkesin her şeyi yapmaya hazır olduğunu gösteren ve konuşmaların özünden çok ses tonlarında, mimiklerde ifadesini bulan ortak duygusallık Piyer’e de bulaşmıştı. Düşüncelerinden vazgeçmiş değildi gerçi, ama nedense bir suçluluk duyuyor, haklılığını kanıtlamaya çalışıyordu.

Bir ara, o uğultuda sesini duyurmaya çalışarak, “Benim bütün söylemek istediğim şudur,” dedi, “neyin gerektiğini bilirsek, yapacağımız fedakârlıklar daha yararlı olur!”

Piyer'e en yakın oturan ihtiyarlardan biri başını çevirip ona şöyle bir baktıysa da, masanın öbür başından birinin bağıra bağıra konuşması üzerine, dikkati hemen o yana kayıverdi.

"Evet, Moskova kenti düşmana teslim edilecektir; bizim günahlarımızın kefareti olarak!" diye bağırdı adamın biri.

Bir başkası, "O bütün insanlığın düşmanıdır!" diye bas bas bağıırıyordu. "İzin verin de konuşayım..."

"Beyler, eziyorsunuz beni yahu!..."

XXIII

Tam o sırada sivri çenesi, fıldır fıldır dönen gözleriyle Kont Rostopçin girdi salona; general üniforması giyip hamaylı da kuşanmış olan Kont, dinç adımlarla yürüyerek geldi, eşrafın oluşturduğu kalabalığın önünde durdu.

"Hükümdarımız İmparator Hazretleri az sonra burada olacaklar" dedi. "Doğru saraydan geliyorum. İçinde bulunduğumuz durum göz önüne alındığında, fazla konuşmaya gerek yok sanırım, İmparator Hazretleri lütfetmiş, bizlerle birlikte tüccarları da toplantıya çağırmış bulunuyorlar. Oradan milyonlarca ruble akacak," diyerek, tüccarların bulunduğu salonu işaret etti. "Bizlere düşen ise, kendi canımızı da esirgemeksizin, asker toplamaya bakmaktır... En azından, bunu yapabiliriz!"

Masa başında oturan kodamanlar, başkasını karıştırmadan, kendi aralarında görüşüp tartışmaya koyuldular. Görüşmeleri o kadar sessiz geçiyordu ki, toplantı masasının havası, hele biraz önceki gürültü patırtının üstüne, "Kabul!" ya da -alışılanın dışına çıkıp- "Ben de sizinle aynı görüşteyim," diyerek birbirleriyle usul usul konuşan ihtiyarların cılız seslerinin yarattığı etkiyle neredeyse bir ölü evinin yasalı havasını andırıyordu.

Sekretere, Moskova âyan ve eşrafının aldığı kararı tutanağa geçirmesi emredildi; bu karara göre bunlar da Smolensk kenti âyan ve eşrafı gibi her bin serften onunu giydirip kuşatarak milis çı-

karacaklardı. Karar verildikten sonra içleri rahatlayan ihtiyar koddamanlar sandalyelerini iç gıcıklayıcı seslerle geri sürüp kalktılar, uyuşan bacaklarını açmak için salonda kol kola ikişer ikişer dolaşarak çene çalmaya başladılar.

Birdenbire birisinin, “İmparator! İmparator!” diye bağırdığı duyuldu ve salonlardaki insan kalabalığı kapıya doğru hücum etti.

Âyan ve eşrafın iki yana sıralanarak aralarında bıraktıkları genişçe koridordan İmparator Hazretleri salona girdi. Herkesin yüzünde korkuyla karışık bir saygı ve merak okunuyordu. Oldukça uzakta duran Piyer, İmparatorun söylediklerini iyice duyamıyordu. Duyabildiklerinden anladığı kadarıyla da İmparator, ülkeyi tehdit eden tehlikeden ve kendisinin Moskova’ya, Moskovalı âyan ve eşrafa duyduğu güvenden söz ediyordu. Kalabalık içinden bir ses İmparatora biraz önce alınan kararı bildirdi.

İmparator, sesi titreyerek, “Beyler!” dedi.

Önce bir dalgalanma oldu, yer değiştiren ayakların çıkardığı hışırtı duyuldu ve hemen ardından bütün sesler kesildi, çıt çıkmaz oldu; böylece, Piyer de, İmparatorun o sıcacık, duygulu, sevecen sesiyle yaptığı konuşmayı açık seçik duyabildi:

“Rus aristokrasisinin sadakatinden asla kuşku duymamışım, ama bugün benim beklentilerimin de ötesine geçmiş bulunuyorlar. Anavatanımız adına sizlere teşekkür ediyorum. Beyler! Eyleme geçelim. Zaman her şeyden değerlidir...”

İmparator sustu. Çevresini bir anda sarıveren kalabalık Hükümdara sokuldukça sokuluyor, “Yaşa!” diye coşkun sesler yükseliyordu dört bir yandan.

Kont İlya Andreyiç Rostov’un ağlamaklı bir sesle, “Evet, her şeyden değerlidir... hükümdarlara yakışır bir söz...” dediği duyuldu. Kont İlya Andreyiç çok gerilerde durduğu için hiçbir şey duymamıştı aslında; tamamıyla kendi kafasına göre birtakım anlamlar çıkarıyordu.

İmparator, âyan ve eşrafın bulunduğu salondan, tüccarların bulunduğu salona geçti. Orada on dakika kadar kaldı. İmparatorun o salondan gözlerinde yaşlarla çıktığını görenler arasında Piyer de

vardı. Sonradan öğrenildiğine göre İmparator tüccarlara vereceği söylevine daha başlar başlamaz gözlerinden yaşlar boşanmış, sesi titreye titreye bitirebilmiş konuşmasını. Piyer, İmparatorun salonundan iki tüccarın refakatinde çıktığını gördü. Bu iki tüccardan şişko olanını tanıyordu; bir *otkupşçik** idi bu. Çene ucundan sarkan ince uzun sakalıyla zayıf yapılı, sarı benizli bir adam olan öteki de belediye başkanıydı. Her ikisi de ağlıyordu. Zayıf yapılı olanın gözlerinden yaşlar süzülüyor, şişko *otkupşçik* ise çocuklar gibi hıçkırı hıçkırı ağlıyor ve durmadan aynı sözleri tekrarlıyordu:

“Malımız da canımız da sizindir! Alın, size feda olsun, Majeste!”

Piyer de o anda, varını yoğunu feda etmeye hazır olduğunu göstermek isteğiyle yanıp tutuşmaya başladı. Meşrutiyetçi eğilimli bir konuşma yaptığı için şimdi vicdan azabı çekiyor, o konuşmasının uyandırdığı kötü etkiyi giderebilmek için bir fırsat kolluyordu. Kont Mamonov’un bir alay milis çıkaracağını duyunca hemen Rostopçin’in yanına sokulan Bezuhov, kendisinin bin kişi çıkaracağını ve bunların tüm iâşesini de üstleneceğini bildirdi.

Karısına olanı biteni anlatırken gözyaşlarını tutamayan Kont Rostov, Petya’nın dileğini yerine getirmeye hemen oracıkta razı oldu ve oğlunu askere yazdırmaya bizzat gitti.

Ertesi gün İmparator Moskova’dan ayrıldı. Toplantıya katılmış olan tüm âyan ve eşraf sırtlarından üniformaları çıkarıp yine evlerine, kulüplerine çekildiler ve yurtluklarının yöneticilerine – yaptıklarına kendileri de şaşıp, homurdanmaktan da geri kalmayarak– milis çıkarılması konusunda gerekli emirleri verdiler.

* Otkupşçik: Alkollü içki genel bayii; bir ilde alkollü içki dağıtım tekeli ihale yoluyla hükümetten alan yüklenici. –İngilizce çev.

İKİNCİ BÖLÜM

I

Napolyon Rusya seferini başlatmıştı, çünkü Dresden'e gitmekten kendini alamamıştı; çünkü oradaki coşkun saygı ve sevgi gösterilerinin baş döndürücü etkisinden kendini kurtaramamıştı; çünkü sırtına Polonya üniformasını geçirdikten sonra hazi-
ran sabahının insanın kanını kaynatan havasıyla coşmuş ve önce Kurakin'in, sonra da Balaşev'in önünde kapıldığı öfkesi ona bal-
dan tatlı gelmişti. İşte bütün bu nedenlerden ötürü Rusya seferini başlatmıştı Napolyon.

Aleksandr kendisini şahsen hakarete uğramış saydığı için hiç-
bir görüşmeye yanaşmamıştı.

Barclay de Tolly, görevini yerine getirmek ve büyük bir komu-
tan olarak ün kazanmak için ordu komutanlığı görevine dört elle
sarılmıştı. Rostov, önünde uzanan dümdüz araziye görünce atını
dörtnala sürme hevesine kapıldığı için Fransızların üzerine sal-
dırmıştı. Bu savaşta yer alan sayısız insan da aynı biçimde, kendi
kişiliklerine, kendi yapılarına, kendi alışkanlıklarına, amaçlarına
ve içinde bulundukları koşulların özelliklerine uygun davranışlar-
da bulunmaktaydılar. Tümü de ya korku duygusunun ya da guru-
run güdümünde hareket eden; sevinen, kızan, hayal kuran ve ne
yapmak istediklerini bilerek, kendi özgür iradeleriyle hareket et-
tiklerini sanan bu insanlar, aslında, tarih sürecinin bilinçsiz birer
oyuncağından başka bir şey değillerdi, bunu gerçi o sırada onlar
bilemezdi, ama bizler bugün anlayabiliyoruz. Eylem içindeki her
insanoğlunun yazgısıdır bu ve birey, toplumsal aşama dizisindeki
yerinin yüksekliği oranında hareket özgürlüğünden yoksundur.

1812 yılının önde gelen aktörlerinin tümü de çoktan sahneden
çekilmiş, onların kişisel çıkarları hiçbir iz bırakmadan silinip git-

miş ve o günlerden bugüne, o olayların tarihsel sonuçlarından başka bir şey kalmamıştır.

Tarihsel süreç içinde eylemlerinin ne gibi muazzam sonuçlar doğurabileceğini hiçbir (Ne Napolyon, ne de Aleksandr) –hele cephede dövüşenleri hiç– tahmin edemeyen bütün bu insanları, kişisel amaçlarını (ki bu kişisel amaçlar bir araya gelince akıllara durgunluk veren o muazzam sonucu doğurmuştur) gerçekleştirmek için savaştıran şey, takdiriilahi idi.

Avrupa halklarının Napolyon’un önderliğinde Rusya’nın ta içine kadar girmelerinde ve orada mahvolmalarında *yazgısal* bir zorunluk bulunduğunu bir kez kabullendik mi, bu savaşta yer alan bütün o insanların kendi içinde çelişkili, anlamsız, acımasız davranışları bizler için hemen anlaşılabilir bir nitelik kazanır.

Fransız ordusunun 1812’de mahvoluşunun nedenleri bugün bizler için bellidir. Bu nedenlerden biri Fransız ordusunun hiçbir kış hazırlığı yapmadan ve mevsimi geçirerek Rusya’nın derinliklerine kadar ilerlemesi, öbürü de, Rus kentlerinin yakılıp yıkılmasının Rus halkında düşmana karşı uyandırdığı nefret yüzünden savaşın çok değişik bir karakter almasıdır; bunları kimse inkâr edemez.

Ne var ki, tuttukları bu yolun, dünyanın en iyi komutanları tarafından yönetilen sekiz yüz bin kişilik bir ordunun –dünyanın en iyi ordusunun– deneyimsiz Rus generalleri tarafından yönetilen ve kendilerinin yarı gücündeki bir ordu tarafından yok edilebilmesini sağlayacak en iyi yol olacağını (bunu biz bugün açıkça gördüğümüz halde), o gün *hiç kimse önceden kestiremezdi*. Bunu hiç kimsenin kestiremediği gerçeği bir yana, Rus tarafı kendilerini kurtarabilecek biricik şeyi engellemek için ellerinden geleni artlarına koymazlarken, *Fransız tarafı* da, Napolyon’un bütün o deneyimine ve sözüm ona *askerî dehasına* rağmen, yıkımlarına yol açacak biricik şeyi gerçekleştirmek –yani, yaz sonunda Moskova üzerine yürümek– için canla başla çalışıyorlardı.

1812 seferi üzerine yazılmış tarihsel kitaplarda Fransız tarihçileri sık sık ve üstüne basa basa, Napolyon’un, cepheyi aşırı derin-

leştirmekteki tehlikeyi sezdiğini, bu yüzden de Rusları bir an önce savaşmaya zorlamanın yolunu aradığını, mareşallerinin ise ona Smolensk’de durmalarını önerdiğini ve seferin tehlikeli sonuçlar doğurabileceğinin daha o zamandan anlaşıldığını kanıtlamaya yönelik –daha buna benzer– görüşler ileri sürmeye pek meraklıdırlar. Rus tarihçilerine gelince, onlar daha seferin en başında, Napolyon’u aldatıp Rusya içlerine çekmek için İskit usulü bir savaş planı benimsendiğini bizlere anlatmaya ve –kimisi Rus tarihçisinin Pfuel’e, kimisinin bilmem hangi Fransız’a, kimisinin Toll’a, kimisinin de doğrudan doğruya Aleksandr’a mal ettiği– bu planda böyle bir manevranın yer aldığını kanıtlayan birtakım tasarılar, mektuplara, notlara işaret etmeye daha da meraklıdırlar. Ne var ki, her şey olup bittikten ve gerçek gün gibi ortaya çıktıktan sonra gerek Fransızlar, gerek Ruslar açısından olacakların önceden kestirildiğini kanıtlamaya yönelik böyle imaların ortaya atılması, o günkü davranışlara, sonuca göre kılıf uydurma çabalarından, yani, yakıştırmadan başka bir şey değildir. Eğer sonuç böyle çıkmasaydı, o imaların varlığı da unutulup gidecekti; tıpkı, o günlerde geçerlik taşıyan ve tam tersine beklentilerin varlığını gösteren binlerce hatta milyonlarca tahminin doğru ıkmayışları nedeniyle unutulmuş olmaları gibi... Herhangi bir olayın nasıl sonuçlanacağı konusunda her zaman o kadar çok tahmin yürütülür ki, ileri sürdüğü sayısız hipotezler arasında tam tersi görüşü savunan hipotezlerin de bulunduğunu unutarak, “Ben zaten önceden bunu söylemiştim,” diyenler hep çıkar.

Napolyon’un, birlikleri arasındaki derinliğin artmasında bir tehlike sezinlediğine ve Rusların düşmanı bilerek ülkenin içerisine çektiğine ilişkin görüşler de işte bu kategoriye girer; bu bakımdan, tarihçilerin, böylesine basiretli görüşleri Napolyon’la mareşallerine ya da böylesine ustaca planları Rus generallerine ancak zorlama yöntemlerle yakıştırdıkları bir gerçektir. Olgular tümüyle, bu gibi varsayımları açıkça yalanlamaktadır. Bütün savaş süresince Rus tarafında Fransızları aldatıp içeri çekme isteği bir kez bile görülmemişti; tam tersine, Ruslar daha Fransızların sınırı geçtiği andan başlayarak, düşmanı durdurabilmek için ellerinden geleni yap-

mışlardı. Napolyon ise, ulaşım hatlarının derinleşmesinden korku duymak şöyle dursun, ileri doğru atılan her adımı bir zafer sayıyor, daha önceki askerî harekâtlarının aksine, hiç de savaşa tutuşma isteği göstermiyordu ya da çok isteksizdi bu konuda.

Daha seferin başında Rus orduları arasındaki bağlantı koptuğundan, Rusların başlıca amacı ordularını yeniden birleştirebilmektir; eğer Rusların amacı bilinçli bir geri çekilmeyle Fransızları içeriye çekmek olsaydı, ordularını birleştirmek için bunca çaba göstermezlerdi, çünkü orduların birleşmesinin böyle bir geri çekilmeyi zorlaştırdığı bir gerçektir. Rus İmparatorunun ordunun başında bulunuşu da zaten, bir adım geri çekilmeden Rus toprağının her santimini savunabilmeleri için askerlerinin maneviyatını yükseltme amacına yönelikti. Drissa'da bu amaçla, Pfuel'in planlarına uygun olarak muazzam bir müstahkem mevki kurulmuştu, oradan daha geriye çekilmeyi kimse düşünmüyordu. Rus ordusu bir metre geri çekilecek olsa, Başkomutanı haşlıyordu İmparator. Düşmanın gelip Smolensk'e kadar dayanmasına nasıl izin verildiğini bir türlü aklı almıyor, bunu kabul edemiyordu, nitekim Rus orduları birleştiği zaman da, neden kentin önünde düşmanla vuruşmadan kenti yakarak düşmana teslim ettiler diye küplere binmişti; dolayısıyla, Moskova'nın yakılıp düşmana teslim edilmesi gibi bir düşünceyi asla aklının köşesinden geçiremezdi.

İmparator böyle düşünüyor, Rus kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalınca, gerek komutanlar, gerek halk çileden çıkıyor, daha çok bileniyordu.

Rus ordularını birbirinden koparan Napolyon ise, sadece ilerlemeyi düşündüğünden, Rusları savaşılmaya zorlamak için eline geçen bütün fırsatları kaçırıyordu. Ağustosta Smolensk'e ulaşan Napolyon daha da ilerlemekten başka bir şey düşünmüyordu; oysa felaketine bu ilerleyişin neden olduğunu bizler şimdi biliyoruz.

Bütün olgular bize Napolyon'un Moskova üzerine yürümekle kendini tehlikeye atmakta olduğunu önceden göremediğini, ayrıca, İmparator Aleksandr'ın ve Rus generallerinin aldatmaca bir geri çekilişi hiç düşünmediklerini, tam tersine bir tutum içinde olduk-

larını açıkça göstermektedir. Napolyon'un Rusya içlerine çekilmesi kesinlikle bir planın sonucu değildir, çünkü o sırada bunun olabileceğine kimse inanmıyordu; aslında Rusya'yı kurtaracak biricik yöntem bu olduğu halde, savaşta rol alan ve bunu akıllarından bile geçirmeyen kişiler arasında dönen binbir entrikanın, binbir çıkar kavgasının, kişisel amaçların, isteklerin oluşturduğu karmaşık bir sürecin sonucu olarak kendiliğinden bu yönde gelişmiştir olaylar. Her şey tamamıyla rastlantılara bağlı olarak gelişmiştir. Rus orduları daha savaşın başında birbirinden kopmuştur. Ruslar savaşmak ve savaşarak düşmanın ilerlemesini önlemek amacıyla –sadece bu amaçla– ordularını birleştirme telaşına düşmüşler, birleştirme işi gerçekleşene kadar da kendilerinden üstün düşmanla kapışmaktan kaçınarak, ama aynı zamanda birleşme noktasını gittikçe uzağa düşüren bir dar açıyla çekilmişler, bu geri çekilişle de Fransızları ta Smolensk'e kadar peşlerinden sürüklemişlerdir. İki Rus ordusunun, daha çabuk birleşmelerini sağlayacak dik açı yerine, birleşme noktasını uzatan bir dar açıyla çekilmeleri, aralarında Fransız ordusunun bulunmasından ileri gelmiyordu; açının gittikçe daralıp, birleşme noktasının gittikçe daha geriye düşmesinin ve buna bağlı olarak Rus ordularının geri çekilişinin uzamasının bir tek nedeni vardı: iki ordunun birleşmesi durumunda, halk tarafından seilmeyen, kendisinin de nefret ettiği Barclay de Tolly gibi bir yabancıнын komutası altına gireceğini bilen Bagratyon (ikinci ordu komutanı olarak) birleşmeyi, dolayısıyla da Barclay'ın komutası altına gireceği günü elinden geldiği kadar uzatmaya çalışıyordu. Genelmurmayın başlıca amacı iki orduyu bir an önce birleştirmekken, Bagratyon'un birleşme konusunda işi ağırdan alışına bir bahane bulması gerekirdi; o da bahane olarak, geri çekiliş sırasında ordusunun yanının düşman saldırısına karşı korumasız kaldığını, dolayısıyla kendisi için yapılacak en doğru işin, düşmanın yan ve gerilerine yıpratma saldırıları düzenlemekten de geri kalmaksızın, gittikçe sola ve güneye doğru kayarak çekilmek ve güneyde Ukrayna milislerinden takviye sağlamak olacağı görüşünü ileri sürüyordu. Görünüşe bakılınca, Bagratyon'un sırf kendinden rütbece

küçük Barclay de Tolly'nin emri altına girmemek için böyle bir bahane uydurduğu anlaşılıyor.

İmparator, askerin maneviyatını yükseltmek amacıyla ordunun başında kalmıştı, ama ne yapacağını bilmemesi, akıl hocalarının çokluğu ve sık sık karar değiştirilmesi yüzünden enerjisi tükenen birinci ordu geri çekilmek zorunda kaldı.

Başlangıçta, Drissa müstahkem mevkiinde direnme kararı verilmişken, genelkurmay başkanlığı makamına göz koyan Paulucci'nin beklenmedik bir biçimde Hükümdar üzerindeki nüfuzunu kullanması, bu yolda büyük çabalar harcaması sonucunda Pfuel'in planları bir kenara itildi, ordu komutanlığı da Barclay'a verildi. Ama Barclay'a fazla güvenilmediğinden, yetkileri sınırlı tutuldu. Ordular arasındaki bağlantı kopuktu, komuta birliği yoktu, Barclay sevilmiyordu. Bu durum; yani bu karışıklık, ordular arasındaki kopukluk, yabancı asıllı komutanın seilmeyişi olguları iki sonuç doğurmuştu: Birincisi, (iki ordu birleşebilse ve birinci ordu komutanlığında Barclay'dan başka biri bulunsa Ruslar için kesinlikle kaçınılmaz hale gelecek olan) muharebeye, bu durumda girip girmeme konusunda kararsız kalınmış, muharebeden kaçınma eğilimi ağır basmıştı; ikincisi, yabancı asıllılara karşı gittikçe artan bir düşmanlık baş göstermiş ve yurtseverlik duyguları alevlenmişti.

Sonunda, gerçekten de ulusal çapta bir savaşa girişebilmek için her iki başkent halkını İmparatorun coşturması gerektiği yolunda ortaya atılan güzel bir bahane sayesinde, Çar, ordunun başından ayrılmıştı. Çar ordunun başından ayrılırken, ordu komutanını bir başına hareket edebilme özgürlüğüne kavuşturmuş olacağı için onun daha kesin önlemler alabileceğini ummuştu. Oysa Çar'ın oradan ayrılmasıyla birlikte komutanın durumu sarsılmış, gücü daha da azalmıştı. Komutanın icraatını izlemek ve onu daha etkin bir eylemciliğe yöneltecek manevi desteği sağlamak üzere geride Bennigsen'i, Grandük'ü ve birçok İmparatorluk yaverini bırakmıştı; oysa Barclay, "Çar'ın gözlerini oluşturan bu birçok insan tarafından sürekli gözlendiği için daha da sakıngan bir davranış içine girmiş, muharebeye tutuşmaktan sürekli kaçınıp, eylemsizliğin

güvencesine sığınmıştı. Grandük bir ihanetin söz konusu olduğunu üstü kapalı bir biçimde ortaya atıp, meydan savaşı verilmesi gerektiği görüşünde diretiyordu. Bu arada Lubomirski, Bronitski, Vlotski ve onlara benzer başkaları yangına körükle giderek bu tür -ihanete ilişkin- söylentileri öylesine alevlendirdiler ki, sonunda, Barclay da, Petersburg'da bulunan Çar'a özel kurye olarak yollama bahanesiyle önce Polonyalı generallerden yakasını kurtardı, bunun ardından da Bennigsen ve Grandük'e karşı bayrağı açtı.

Bagratyon'un hiç istememesine rağmen, iki ordu en sonunda Smolensk'de birleşti.

Bagratyon arabasına atlayıp, Barclay'ın oturduğu eve gitti. Barclay hamaylısını kuşanıp, kıdem bakımından üstü durumunda olan Bagratyon'u kapıda karşılayarak ona tekmil verdi. Rakibinin bu yüce gönüllü davranışı karşısında altta kalmak istemeyen Bagratyon da, kendisi daha kıdemli olmasına rağmen, Bagratyon'u amir kabul ettiğini bildirdi; bildirmesine bildirdi, ama Barclay'la uyuşmazlığı eskisinden de beter hale geldi. Çar'ın emriyle doğrudan ona tekmil veren Bagratyon, Arakçeyev'e yazdığı mektuplarda şöyle yakınıyordu: "Hükümdarımın iradesi benim için kanundur, ama Bakanla (Barclay'dan böyle söz ediyordu Bagratyon) bir arada çalışmama olanak yok. Allah rızası için beni başka bir yere veriniz; alay komutanlığına bile razıyım çünkü burada bir şey yapamıyorum. Genel karargâh Almanlarla tıka basa öylesine doldurulmuş ki, bir Rus'a soluk alacak yer bile bırakılmamış, neler döndüğünü anlamamanın olanağı yok. Ben Hükümdarıma ve vatanıma hizmet edeceğimi sanıyordum, oysa bu durumda sadece Barclay'a hizmet etmiş oluyorum ki, bu da doğrusu benim hiç istemediğim bir şey."

Bronitski'ler, Vintzingerode'lar ve benzerleri sürüsü, iki ordu komutanı arasındaki ilişkiyi durmadan zehirledikleri için uyum sağlanması daha da zorlaşıyordu. Smolensk önlerinde Fransızlara karşı bir taarruz için hazırlıklara girildi. Mevzileri denetlemeye bir general gönderildi. Barclay'dan nefret eden bu general mevzileri denetlemeye gideceğine atına atlayıp, kolordu komutanlarından biri olan arkadaşını ziyarete gitti, bütün günü onun yanında ge-

çirdikten sonra geri döndü ve bir kez bile göz atmadığı (önerilen) savaş alanı ile ilgili olumsuz rapor verdi.

Savaş alanı seçimiyle ilgili bu tartışmalar, entrikalar bir yandan sürer, bir yandan da Ruslar teması kaybettikleri Fransızları arayıp dururlarken, bir rastlantı sonucu, Nevorovski'nin komutasındaki tümenle karşı karşıya gelen Fransızlar bu tümeni önlerine katarak Smolensk varoşlarına kadar dayandılar.

Rus ikmal yollarını kurtarmak için, beklenmedik bir anda meydan savaşı vermek zorunda kalındı. Savaşıldı ve her iki taraftan binlerce insan öldü.

Hükümdarın ve halkın isteğinin tam tersine, Smolensk düşmana teslim edildi. Ne var ki, Smolensk'i, valilerinin ihanetine uğrayan halk kendi eliyle yakmıştı. Her şeyleri mahvolan Smolensk halkının, yürekleri kayıplarının acısıyla ve düşmana karşı nefretle dolu olarak Moskova'ya göçmesi, tüm Rus ulusuna bir ibret oldu. Napolyon orada durmayıp ilerledi, Ruslar geri çekildi ve böylece, Napolyon'un devrilmesi sürecini başlatacak noktaya varılmış oldu.

II

Prens Andrey'in Daz Tepeler'den ayrılışının ertesi günü Prens Nikolay Bolkonski kızını çalışma odasına çağırttı. "Eh, artık başın göğe erdi mi?" diye sordu. "Oğlumla aramı açtın benim. Memnun musun şimdi? Bütün istediğin buydu işte! Memnun musun?.. Benim için çok acı bu... çok. Benim bir ayağım çukurda, ama sen kalktın, bana bu işi ettin. Eh, sevin bakalım şimdi sevinebildiğin kadar!.."

Bu konuşmanın ardından Prenses Mariya bir hafta boyunca bir daha babasını göremedi. Hastalanan ihtiyar çalışma odasından çıkmıyordu.

Hastalığı süresince babasının Matmazel Bourienne'i de yanına yaklaştırmadığını gören Prenses Mariya buna şaşıyordu. Babası odasına yalnız Tihon'u aldığı için, İhtiyar Prense uşağı bakıyordu.

Bir hafta sonra Prens tekrar ortalıkta görüldü ve eski yaşantısına döndü; taptaze bir enerji ve şevkle kendini çiftlik binala-

rının yapımına, bahçe düzenlemelerine veren ihtiyar, Matmazel Bourienne'le tüm ilişkisini kesmişti. Prenses Mariya'ya da buz gibi davranan ihtiyar, bu tavrıyla sanki ona şöyle söylemek istiyordu: "Nasılmış, gördün mü? Arkamdan dolaplar çevirip, Fransız kadınıyla aramdaki ilişki üzerine Prens Andrey'e bir sürü yalanlar kıvırıp beni fitneledin, ama al bakalım işte; benim ne sana ihtiyacım var, ne de o Fransız kadınına!"

Prenses Mariya gününün yarısını küçük Nikolay'ın yanında geçiriyordu; ders çalışmasına göz kulak oluyor, Rusça ve müzik derslerini kendisi veriyor, Dessales ile konuşuyordu. Gününün geri kalan bölümünü ise kendi dairesinde kitaplarıyla haşır neşir olarak ya da ihtiyar dadısıyla ve ara sıra arka kapıdan onu ziyarete gelen "Tanrı Adamları" ile geçiriyordu.

Prenses Mariya'nın savaşa bakışı, kadınların genel olarak savaşa bakışı gibiydi. Savaşın içinde olan ağabeyi için korkuyor ve insanları birbirlerini boğazlamaya iten, bir türlü akıl erdiremediği bu korkunç acımasızlık karşısında dehşete kapılıyordu ama ona geçmişteki savaşlardan herhangi biri gibi görünen bu savaşın anlam ve önemini algılamaktan uzaktı. Her gün uzun uzun konuştuğu Dessales savaşın gidişyle çok ilgilendiği ve bu konudaki görüşlerini ona aktarmaya çalıştığı halde, ziyarete gelen "Tanrı Adamları" bir Deccal'in ortaya çıktığını ve Rusya'yı istila edeceği üzerine birtakım dedikoduları kendilerine göre yorumlayarak ona aktardıkları halde yeniden mektuplaşmaya başladığı Jüli (şimdi Prenses Drubetskaya) ona Moskova'dan yurtseverlik duygularıyla yüklü mektuplar yolladığı halde, bütün bunlardan yine de bu savaşın kendine özgü niteliğine ilişkin bir fikir edinemiyordu Prenses Mariya.

Jüli, "Sevgili dostum, sana Rusça olarak yazıyorum mektubumu", demişti, "çünkü Fransızlardan da, işitmeye bile artık tahammül edemediğim Fransızcadan da nefret ediyorum. Bizler burada, Moskova'da, tapılası İmparatorumuzun yüreklerimize ilham ettiği duygularla coşmuş durumdayız.

"Zavallı kocacığım sefil Yahudi meyhanelerinde yarı aç yarı tok nefis körelterek ne sıkıntılara katlanıyor oralarda, ama yine de, ondan aldığım haberler inancımı artırıyor.

“Raevski’nin yarattığı kahramanlık destanını duymuşsundur herhalde; iki oğluna sarılmış ve şöyle demiş: ‘Oğullarımla birlikte ölürüz, ama azmimiz asla kırılmaz!’ Gerçekten de, üstelik düşman bizden iki kat fazla olduğu halde, azmimiz kırılmamış. Elimizden geldiği kadar zamanımızı hoşça geçirmeye çalışıyoruz; ama savaş içinde ne kadar hoşça geçirilebilirse artık! Prens Ali-na ile Sophie sabahtan gelip akşama kadar benimle oturuyorlar, böylece, kocaları daha hayattayken dul kalmış biz üç zavallılar bir yandan sargı bezleri hazırlayarak, tatlı tatlı çene çalıyoruz... bir de senin yokluğunu duymasak...”

Prens Mariya’nın bu savaşın anlam ve önemini kavrayamamasının başlıca nedeni, İhtiyar Prens’in bu savaşı yok sayması, bundan hiç söz etmemesi ve Dessales yemekte savaştan laf açmaya kalkınca onunla alay etmesi idi. Prens bu konuda son derece sakin ve kaygısız görünüyor, Prens Mariya da en ufak bir kuşku duymadan babasına inanıyordu.

Temmuz ayının başından sonuna kadar İhtiyar Prens bir gün bile çalışmalarından geri kalmadı; ihtiyara yeniden bir canlılık gelmişti âdeta. Yeni bir bahçenin tasarımıyla, ev işlerine bakan serfleri için yapımını başlattığı yeni evle uğraşıyordu. Prens Mariya yalnız bir konuda kaygılanıyordu babası için; çok az uyuyan ihtiyar artık çalışma odasında değil, her gün değişik bir yerde yatıyordu. Bir gün emir veriyor, portatif karyolasını taraçaya kurduruyor, bir gün misafir salonundaki divanda ya da şezlongda serf hizmetçilerden birinin oğlu –ve Prense kitap okuma görevini Mat-mazel Bourienne’den devralmış olan– Petruşka adındaki delikan-lının okuduğu şeyi dinlerken oracıkta elbiseleriyle uyuyakalıyor, bazen de geceyi yemek odasında geçirmeye kalkıyordu.

1 Ağustos’ta Prens Andrey’den ikinci mektubu aldılar. Evden ayrıldıktan kısa bir süre sonra yazdığı ilk mektubunda Prens Andrey saygılı bir oğul gibi, densizlik edip ağzından kaçırdığı sözler-den ötürü babasından af dilemiş, sevgisini ondan esirgememesi için babasına yalvarmıştı. İhtiyar Prens de onun bu mektubuna sevecen bir baba gibi cevap vermiş, ondan sonra da Fransız ka-dınını yanından uzaklaştırmıştı. Fransızların Vitebsk’i işgalinin

hemen ardından, bu kasabaya yakın bir yerden yolladığı ikinci mektubunda Prens Andrey gelişmeleri aşama aşama gösteren bir kroki de ekleyerek seferin baştan sonra özetini yaptıktan sonra, bundan sonraki olası gelişmelere ilişkin kendi görüşlerini belirtiyordu. Yine bu mektupta Prens Andrey babasına Daz Tepeler’de daha fazla kalmalarının tehlikeli olacağından, cephenin oraya çok yaklaştığından söz ederek, Moskova’ya taşınmalarını salık veriyordu. O gün öğle yemeğinde Dessales, Fransızların Vitebsk’i aldığına ilişkin söylentiler duyduğundan söz edince, İhtiyar Prens oğlunun mektubunu hatırladı.

Prenses Mariya’ya dönerek, “Bugün Prens Andrey’den mektup gelmişti, sen de okudun mu mektubu?” diye sordu.

Daha mektubun geldiğinden bile haberi olmayan Prenses Mariya da, çekine çekine, “Hayır, babacığım,” dedi.

Bu savaştan söz açılınca alaycı alaycı gülmeyi bir alışkanlık haline getirmiş olan İhtiyar Prens yine öyle gülerek, “Prens Andrey şu savaşı anlatıyor,” dedi.

“Herhalde çok ilginç şeylerdir anlattıkları,” dedi Dessales. “Prens Andrey en doğrusunu bilebilecek konumda çünkü...”

Matmazel Bourienne de, “Aman ne kadar ilginç!” diye lafa karıştı.

Bunun üzerine İhtiyar Prens, Matmazele, “Hadi git de mektubu getir bakayım bana,” dedi. “Hani şu küçük masa var ya, işte orada duruyor; kâğıt ağırlığının altında.”

Matmazel Bourienne hevesle yerinden fırlayınca, İhtiyar Prens kaşlarını çatarak durdurdu onu.

“Hayır, sen dur! Sen gidiver, Mihail İvaniç.”

Mihail İvaniç kalktı, çalışma odasına gitmek üzere birkaç adım attı, ama daha yemek odasından çıkmaya vakit bulamadan, İhtiyar Prens sinirli sinirli sağına, soluna baktıktan sonra peçetesini fırlattığı gibi kalktı, kendi gitti. Giderken, bir yandan da homur homur homurdanıyordu:

“Bir işi doğru dürüst beceremez bunlar... Mutlaka bir muzırlık çıkar ellerinden!..”

Prens odadan çıkınca, Prens Mariya, Dessales, Matmazel Bourienne, hatta küçük Nikolay sessizce bakıştılar aralarında. İhtiyar Prens, arkasında Mihail İvaniç'le hızlı hızlı yürüyerek geldi, yerine oturdu, mektupla birlikte getirdiği bir yapı planını masanın üstüne, tabağının yanına bıraktı ama yemek boyunca kimseye okutmadı mektubu.

Yemekten kalkılıp misafir salonuna geçilince mektubu Prens Mariya'ya verdi, yüksek sesle okumasını söyledi, ama kendisi, yeni başlanan yapının planını açıp gözlerini plana dikti. Prens Mariya mektubu okuduktan sonra soran bakışlarla gözlerini babasına çevirdi. Babası sözüm ona kendi düşüncelerine dalmış gibi planla ilgili görünüyordu.

Dessales ağzını açma cesaretini göstererek, "Buna siz ne diyorsunuz, Prens?" diye sordu.

Prens, daldığı düşüncelerden uyandırıldığı için sözüm ona can sıkılmış gibi ve gözlerini önündeki plandan ayırmaksızın, "Ben mi? Haa, ben mi?" dedi.

"Cephenin bulunduğumuz yere epeyce yaklaşması olasılığı var gibi görünüyor, bu bakımdan..."

"Ha-ha-ha! Cepheymiş!..." diye güldü Prens. "Daha önce de söylemiştim, yine de söylüyorum; cephe Polonya'dadır ve düşman Niemen'i asla geçemeyecektir."

Düşman ta Dinyeper'e kadar gelip dayandığı halde hâlâ Niemen diye tutturan Prense hayretler içinde bakakaldı Dessales; ne var ki, Niemen'in haritadaki yerini hatırlayamayan Prens Mariya babasının doğru söylediğine kesinlikle inanmıştı.

Belleğinde henüz tazeliğini koruduğu anlaşılan 1807 seferinin anısıyla kafası dolu olan Prens, "Hele karlar bir erisin," diye sözünü sürdürdü, "Polonya bataklıklarına gömülüp kalacaktır düşman. Aslında, Bennigsen'in elini daha çabuk tutup Prusya'ya doğru ilerlemesi gerekirdi, o zaman durum bambaşka olurdu..."

Dessales çekine çekine, "Ama Sayın Prens, mektupta Vitebsk'den söz ediliyor..." diyecek oldu.

“Ha? Mektup mu? Haa, evet...” diye cevap verdi Prens; yine huysuzlandığı görülüyordu. “Eveet... eveet...” derken suratı adamakıllı asılmıştı. Bir an sustu, sonra, “Evet, Fransızların yenilgiye uğratıldığını yazıyordu...” diye devam etti. “Neredeydi bakayım... hangi ırmaktı... şu... şu... neydi şunun adı, canım?”

Dessales önüne baktı ve yumuşak bir ses tonuyla cevap verdi:

“Prens Andrey böyle bir şeyden söz etmiyor!”

“Etmiyor mu? Bunu ben kendim uydurmadım ya!”

Uzunca bir süre kimse ağzını açamadı.

Prens, birdenbire başını kaldırıp yapı planını işaret ederek, “Evet... evet...” dedi. “Eee, Mihail İvaniç, bu planda nasıl bir değişiklik yapmayı düşündüğünü anlat bakalım bana...”

Mihail İvaniç planın başına geçti, Prens de yeni yapıyla ilgili olarak onunla bir süre konuştuktan sonra Prenses Mariya ile Dessales’a öfkeli öfkeli bakarak kalktı, odasına çekildi.

Dessales’ın hem utandığını, hem şaşırdığını, şaşkın bakışlarını ihtiyardan bir türlü ayıramadığını ve susmayı yeğlediğini fark eden, ayrıca, babasının mektubu –hem de oğlundan gelen mektubu– misafir salonunun masası üstünde unutulması karşısında şaşkınlıktan neredeyse küçük dilini yutacak hale gelen Prenses Mariya, Dessales’a suskunluğunun ve şaşkınlığının nedenini sormak şöyle dursun, bunu düşünmekten bile korkuyordu.

Akşamüstü İhtiyar Prens, Mihail İvaniç’i Prenses Mariya’ya gönderip, misafir salonunda unuttuğu mektubu istetti. Prenses Mariya mektubu Mihail İvaniç’e verirken, hiç istemediği bir şeyi yaptı, sıkıla sıkıla babasının şu anda neyle uğraştığını sordu mimara.

Mihail İvaniç, saygıda kusur etmemekle birlikte, belli belirsiz alaycı bir gülümsemeyle, “Her zamanki gibi, bir şeylerle uğraşıyor işte,” diye cevap verirken, adamın yüzündeki o alaycı ifadeyi fark eden Prenses Mariya’nın benzi kül kesildi. “Yeni yapı yüzünden kendini çok üzüyor Prens Hazretleri. Demin bir şeyler okuyordu, ama şu anda” deyip, sesini alçaltarak devam etti Mihail İvaniç, “masasının başında, sanıyorum, vasiyetnamesini yazmakla meş-

gul.” (Son zamanlarda Prens’in en sevdiği uğraşlardan biri de, “vasiyetim” adını verdiği, ölümünden sonra açılacak, sayfalar dolusu mektuplar yazmaktı.)

“Peki, Alpatıç, Smolensk’e gönderiliyor mu?” diye sordu Prenses Mariya.

“A, evet, evet, çoktandır hazır, yola çıkmak için emir bekliyor.”

III

Mihail İvaniç mektubu alıp çalışma odasına döndüğünde İhtiyar Prens gözlüklerini takmış, başına ışık siperliğini geçirmiş, üzerinde yığınla kâğıt bulunan kapağı açık çalışma masasının başında, abajurlu bir mumun önünde elinde tuttuğu kâğıdı azametli bir pozda ileriye doğru uzatmış, (kendisinin “uyarılar” adını verdiği), ölümünden sonra İmparatora iletilecek mektuplarını okuyordu.

Mihail İvaniç içeri girdiğinde Prens’in gözleri yaşlıydı; elinde tuttuğu mektubu yazdığı zamanları hatırlamış, bu anılarının etkisiyle yaşarmıştı gözleri. İhtiyar Prens mektubu Mihail İvaniç’ten aldı, cebine soktu, kâğıtlarını topladı ve çoktandır bekleyip duran Alpatıç’i içeri çağırdı.

Alpatıç’ın Smolensk’te yapacağı işleri bir kâğıda not etmişti Prens. Kapı ağzında dikilen Alpatıç’ın önünde bir aşağı bir yukarı dolaşarak talimat vermeye başladı.

“Önce mektup kâğıtları, duyuyor musun? Sekiz paket... bu örneğe uygun, kenarları yaldızlı olacak... aynen bu örnektekinden alacaksın. Sonra Mihail İvaniç’in listesindekileri; vernik, balmumu.”

Bir süre daha gidip geldikten sonra elindeki notlara bir göz attı.

“Bu işleri bitirdikten sonra kayıt işiyle ilgili mektubu valiye kendi elinle verirsin.”

Alpatıç bu işleri bitirdikten sonra yeni yaptırılan ev için gerekli ve teknik resmi Prens tarafından çizilmiş özel biçimdeki kapı sürgülerini yaptıracak, bir de, demir kaplamalı bir kutu sipariş edecekti; Prens bu kutuyu “vasiyeti”ni saklamak için istiyordu.

Alpatiç'e talimat vermesi iki saatten fazla tuttuğu halde hâlâ adamın yakasını bırakmıyordu Prens. Bir ara koltuğa çöktü, gözlerini kapayarak düşünmeye koyuldu ve uyuyakaldı.

Alpatiç yerinde hafifçe kıınıldadı. "Haa, hadi git artık, git! Daha başka bir şey gerekirse ben arkandan birini yetiştiririm."

Alpatiç çıktı. Prens gidip yazıhanesinin önünde durdu, çekmeceyi açıp içine baktı, kâğıtlarını karıştırdı, çekmeceyi tekrar kapayarak valiye mektup yazmak üzere sandalyesini çekip oturdu.

Mektubu katlayıp, mumladı, mühürledi; masasının başından kalktığıında vakit oldukça ilerlemişti. Yorgun düşmüş, uykusu gelmişti, ama yatar yatmaz aklına hep üzücü düşüncelerin üşüşeceğini, gözünü uyku tutmayacağını biliyordu. Tihon'u yanına aldı, o gece karyolasını nereye kurduracağına karar vermek ve kurulacağı yeri uşağına göstermek için onunla birlikte evin içinde dolaşmaya başladı. Evin içinde adımlayıp ölçmediği köşe bu-cak bırakmadı.

Prens bir türlü gönlüne göre bir yer seçemedi, ama çalışma odasındaki divanda yatmayı da hiç istemiyordu doğrusu. Herhalde üstüne uzanır uzanmaz kafasına korkunç düşünceler üşüştüğünden olacak, o divandan iyice gözü korkmuştu ihtiyarın. Hiçbir yeri gözü tutmamakla birlikte yine de en iyisidir diye, oturma odasında, piyanonun arkasındaki köşeyi gözüne kestirdi: burada şimdiye kadar hiç yatmamıştı.

Tihon, uşaklardan birinin de yardımıyla karyolayı getirip kur-maya koyuldu.

İhtiyar Prens ikide birde, "Öyle değil, öyle değil!" diye çığığı basıp karyolayı kendi eliyle kâh duvardan birkaç santim uzaklaştırıyor, kâh tekrar yanaştırıyordu.

'Eh, çok şükür her işi bitirdim! Artık dinlenebilirim,' diye içinden geçiren Prens, soyunmak için Tihon'a teslim oldu sonunda.

Ceketiyle pantolonu çıkarılırken kendisi de biraz çaba harcamak zorunda kaldığından sinirlenip suratını buruşturan Prens yığılırcasına karyolaya oturdu ve düşünür gibi dalgın dalgın, aynı zamanda hor gören bir ifadeyle, bir deri bir kemik kalmış sapsarı

bacaklarını seyre koyuldu. Aslında hiçbir şey düşündüğü yoktu; yatağına uzanabilmek için bacaklarını kaldırmaya üşeniyor, çaba harcamasını gerektirecek bu hareketi yapacağı anı geciktiriyordu sadece. ‘Amanın ne zor şey! Bıktım artık! Şu didinmelerin bir sonu gelse de, ben de *sizlerden* kurtulsam artık!’ diye içinden geçiriyordu. Dudaklarını sıktı, belki yirmi bininci kez aynı zorlu çabayı harcayarak bacaklarını kaldırıp yatağına uzandı. Ama daha uzanır uzanmaz, karyola altında ileri geri sallanmaya, soluk alırcasına kalkıp kalkıp inmeye başlamış gibi geldi ona. Hemen hemen her gece aynı şey geliyordu başına. Göz kapakları daha kapanmadan açılıverdi.

Kime kızdığını kendi de bilmeksizin, “Hiçbir yerde bana huzur yok! Allah belalarını versin!” diye homurdandı. “Ha, sahi, çok önemli bir şey daha vardı, bunu yattığım zaman düşünürüm diyordum kendi kendime... Sürgüler miydi? Yok, yok, onlar tamam, siparişini bile verdim. Başka bir şey olacak; misafir odasıyla ilgili bir şeydi. Prenses Mariya saçma bir laf ettiydi. Dessales budalası da bir şey dediydi, cebimdeki bir şeyle ilgili, bak şimdi, unuttum gitti işte!”

“Tişka!* Öğlen yemeğinde, sofrada ne konuşuyorduk biz?”

“Prens Andrey’den, bir de Mihail İvaniç’le...”

Prens elini karyolanın yanındaki sehpayı pat diye indirerek, “Sus, sus!” dedi. “Tabii ya, biliyorum, Prens Andrey’in mektubu! Prenses Mariya okuyordu. Dessales da Vitebsk’le ilgili saçma saplan laflar ettiydi. Şunu okuyayım hele bir.”

Cebinden mektubu çıkarttırdı, üstünde burmalı bir mum ile bir bardak limonata duran sehpayı karyolasına biraz daha yanaştırdı ve gözlüğünü takıp okumaya başladı. Mumun yeşil abajuru altından sızan solgun ışıktaki okurken –ve ancak gecenin bu sessiz vaktinde– mektubun anlamını bir an için kavrar gibi olabildi.

“Fransızlar Vitebsk’deyse, dört günlük yürüyüşle Smolensk’e ulaşırlar; belki de ulaşmışlardır bile! Tihon!” Tihon ayağa fırladı. “Yok yok, bir şey istemiyorum!” diye bağırdı ihtiyar.

* Tihon adının küçültme durumu. –çev.

Mektubu şamdanın altına soktu, gözlerini kapadı. Kapatamaz da gözlerinin önünde öğle vakti, pırıl pırıl bir gün canlandı: Tuna boyu... sazlık bir arazide kurulmuş Rus ordugâhındadır şimdi; kendisi çiçeği burnunda bir generaldir; sağlık fışkıran pembe yanaklarında en ufak bir kırışık bile yok; dipdiri, güçlü, çevik adımlarla Potemkin'in otağına doğru giderken Çariçe'nin gözdesini kıskanmaktadır. Yüreğini yakan bu kıskançlığı şu anda da aynı yeğnilikte duyarak heyecanlanan ihtiyar, Potemkin'le o ilk karşılaşmasında aralarında geçen konuşmayı baştan sona, kelime kelime hatırlıyor. Derken, gözlerinin önünde sarımtırak derisi yağlanmış gibi pırıldayan kısa boylu, tombulca bir kadının yüzü beliriyor; Ana İmparatoriçenin yüzüdür bu... Onu önce, kendisini huzuruna kabul edip iltifatlar ettiği günkü haliyle görüyor, sonra da katafalkta yatarkenki haliyle... Aynı anda da, tabutta yatan kadının elini ilk öpen olmak için Zubov'la nasıl itiştikleri gözünün önüne geliyor.

"Ah, acele etmeli, acele etmeli, şimdiki zamanla bir an önce ilişgi kesip o zamanlara dönmeli. Ah, bir yakamı bıraksalar!"

IV

Prens Nikolay Andreyiç Bolkonski'nin yurtluğunun bulunduğu yer, Daz Tepeler, Smolensk'in altmış kilometre kadar doğusuna düşüyordu ve Moskova'ya giden ana şoseden üç, dört kilometre içeride kalıyordu.

Prens Alpatîç'i siparişlerle Smolensk'e yolladığı akşam Des-sales, Prenses Mariya'ya gelerek biraz konuşmak istediğini bildirdi ve ona Prens'in durumunun pek de iyi görünmediğini, kendi güvenliğini bile düşünmediğini, bu yolda herhangi bir önlem almadığını, oysa Prens Andrey'in mektubundan da açıkça anlaşıldığı üzere Daz Tepeler'de kalmanın tehlikeli olabileceğini söyledi; saygılı bir dille Prensese, Smolensk ili valisine bir mektup yazarak Alpatîç'le yollamasını, durum hakkında validen bilgi istemesini

ve Daz Tepeler'in ne derece tehlikede olduğunu valinin ağzından öğrenmesini öğütledi. Mektubu Prenses Mariya'nın ağzından Des-sales kaleme aldı, Prenses imzaladı; mektubu götürüp valiye teslim ettikten sonra eğer durum tehlikeli görünüyorsa hiç oyalanmadan geri dönmesi tembih edildi Alpatiç'e.

Başına beyaz kunduz kürkünden –İhtiyar Prensin armağanı– bir kalpak geçiren ve efendisi gibi baston taşıyan Alpatiç talimatını aldıktan sonra, onu hep birlikte uğurlamaya çıkan aile bireylerinin önünde yürüyerek hazır bekleyen faytona doğru ilerledi; körüklü küçük faytona üç tane besili demir kırık at koşulmuştu.

Faytonun büyük çingırağı battal edilmiş, atların hamutları üstündeki küçük çingıraklar da içlerine kâğıt tıkanarak ses çıkarmaz duruma getirilmişti. İhtiyar Prens Daz Tepeler'de hiç kimsenin çingırakları çaldırarak arabada dolaşmasına izin vermiyordu, ama uzun bir yolculukta çingıraksız kalmak istemeyen Alpatiç, faytonun çingıraklarını söktürmemişti.

Alpatiç'in emrindeki tüm hizmetkârlar –kâhya, yalnız konağın hesaplarını tutan yazman, hizmetkârlar, mutfağının aşçısı, kadın aşçı yardımcısı, mutfakta yamaklık yapan küçük oğlan, yaşlı iki kadın, arabacı ve daha birçok uşak– onu uğurlamaya çıkmışlardı.

Alpatiç'in kızı, babası rahat etsin diye oturacak yere ve arkılığına basma kılıflı kuş tüyü yastıklar yerleştiriyordu. İhtiyar baldızı faytonun bir köşesine ufak bir çıkın tıktırırken, arabacılarından biri de Alpatiç'i kolundan tutarak faytona binmesine yardım etti.

Tıpkı İhtiyar Prens gibi hızlı hızlı konuşarak, “Hadi bakayım! Hadi bakayım! Kocakarı dırdırı işte, ne olacak! Kocakarı dırdırı! Ah şu kadınlar!” diye söylenerek, oflaya pufloya arabaya bindi Alpatiç.

Alpatiç, kâhyaya yapılacak işlerle ilgili talimatını verdikten sonra –bu kez İhtiyar Prensi taklit etmeye çalışmadan– dazlak başından kalpağını aldı ve üç sefer istavroz çıkardı.

Savaşla ve düşmanla ilgili söylentileri duymuş olan karısı, “Eğer bir şey olursa... hemen geri dön Yakov Alpatiç!” diye seslendi ona, “Allah rızası için, bizleri düşün!”

“Kocakarı dırdırı işte, ne olacak! Kadınlar işte, kadınlar!” diye homur homur homurdanan Alpatıç başını sağa sola çevirip sara-ran çavdar tarlalarına, henüz yeşilliğini koruyan gür yulaflara ve ikinci kez ekime hazırlanmak için yeni sürülmüş tarlaların kara kara parlayan topraklarına şöyle bir baktıktan sonra yola çıktı.

Fayton yol alırken Alpatıç o yıl bol ürün alınacak mısır tarlala-rına hoşnutlukla göz gezdiriyor, yer yer biçilmiş çavdarları eleşti-ren gözlerle seyrediyor, kaldırılacak ürünle ilgili kafadan hesaplar yapıyor, Prens'in verdiği emirler arasında unuttuğu bir şey kalıp kalmadığını soruyordu kendi kendine.

İki kez mola verilip atlar yemlendikten sonra, Alpatıç 4 Ağus-tos günü akşama doğru kente vardı.

Yolda sık sık ulaştırma konvoylarına ve askerlere rastlamışlar-dı. Smolensk'e yaklaşırlarken de uzaktan uzağa top sesleri duy-muşlar, ama Alpatıç bunu pek önemsememişti. Gözüne çarpan başka bir olay Alpatıç'ı top seslerinden çok daha fazla etkilemişti; nefis bir yulaf tarlasının ortasında açık ordugâh kuran askerler, besbelli kendi atlarına yedirmek için biçiyorlardı tarlayı. Alpatıç buna çok üzülmüş, ama kafası kendi yapacağı işlerde olduğundan az sonra unutmuştu bu olayı.

Otuz yılı aşkın bir süredir onun tüm yaşantısının sınırlarını sa-dece Prens'in istekleri oluşturmuş ve Alpatıç bir kez bile bu sınırların dışına çıkmamıştı. Prens'in emirlerinin yerine getirilmesi dışında hiçbir şey onu ilgilendirmezdi, hatta bunları yok sayardı Alpatıç.

4 Ağustos akşamı Smolensk'e vardığında, Dinyeper'in öbür yakasındaki Gaçina ilçesinde, eskiden kapıcılık yapan Ferapontov adında birinin işlettiği hana indi; son otuz yıldır hep, bu ilk alıştığı handa kalırdı. On iki yıl kadar önce Alpatıç'ın öğüdünü tutarak Prensten kesimlik bir kuru satın alan Ferapontov'a bu iş uğurlu gelmiş ve ticaret yaşamında almış yürümüştü; şimdi bu ilçede bir evi, bir hanı, bir de zahire dükkânı vardı. Patates gibi bir burnu, çatık kara kaşlarının üzerinde yine patatese benzer yumrular bu-lunan kalın dudaklı, kara-kırmızı suratlı, tıknaz, şiş göbekli, kırk yaşlarında bir mujikti bu Ferapontov.

Pazen bir gömlek ve yelekle, sokak üstündeki dükkânının önünde duruyordu. Alpatıç'ı görünce hemen yanına gitti.

"Hoş gelip sefalar getirmişsin Yakov Alpatıç. Millet kenti bırakıp kaçıyor, sen ise kente geliyorsun!"

"Niye kaçıyorlarmış kentten?" diye sordu Alpatıç.

"Ben de aynı şeyi söylüyorum ya... Aptal bu millet! Fransız dedin mi, ödleri kopuyor hepsinin."

"Kocakarı masalları bunlar, hep kocakarı masalları!" dedi Alpatıç.

"Ben de aynen öyle düşünüyorum, Yakov Alpatıç. Şimdi, kendi kendime diyorum ki: Fransızlar kentten içeri sokulmayacak diye madem bir emir çıkarılmış, demek ki, doğrusu budur. Köylüler de zaten bir at, bir araba için seferine üç ruble istiyorlar dinsiz, imansız herifler!"

Yakov Alpatıç dinliyordu, ama söylenilenler bir kulağından giriyor, öteki kulağından çıkıyordu. Atlarına saman getirtti, kendisine de bir semaver hazırlattı, çayını içtikten sonra da gidip yattı.

Hanın önünden sabaha kadar durmadan askerler geçti. Ertesi sabah Alpatıç sırtına yalnız kente geldiği zamanlar giydiği yabancı ceketini geçirdi ve işlerini görmek için sokağa çıktı. Güneşli bir gündü; daha sabahın sekizinde sıcak bastırmıştı. 'Ürün kaldırmak için çok elverişli bir gün; tam havası,' diye içinden geçiriyordu Alpatıç.

Sabahın erken saatlerinden beri kentin dışından tüfek sesleri duyuluyordu. Saat sekizde, tüfek seslerine ağır sahra toplarının gümbürtüsü de katılmaya başladı. Sokaklarda telaşla koşuşanlar ve pek çok da asker görülüyordu, ama yine de yolcu arabaları her zamanki güzergâhlarında çalışmayı sürdürüyor, tüccarlar dükkânlarını açık tutuyor, kiliselerde her gün olduğu gibi ayinler saatinde yapılıyordu. Alpatıç önce dükkân dükkân dolaşıp o işleri, arkasından resmî dairelerdeki işlerini bitirdi, postaneye uğradı, oradan da vali konağına gitti. Gerek uğradığı dükkânların, gerek resmî dairelerin tümünde ve postanede herkes savaştan, kente saldırıya geçmiş bulunan düşmandan söz ediyor, herkes birbirinden akıl danışıyor, herkes birbirini sakinleştirmeye çalışıyordu.

Alpatıç vilayet konağına geldiğinde kapı önünde kalabalıkça bir topluluk gördü; valinin atlı Kazak muhafızları ve yine valinin uzun yol arabası da oradaydı. Merdiven başında iki toprak ağasıyla karşılaşan Alpatıç bunlardan biriyle tanışıyordu. Eski polis müdürlerinden olan bu büyük toprak sahibi, öfkeli öfkeli konuşuyordu yanındakiyle:

“Bu işin şakası yok kardeşim! Bekâr olsan, hadi neyse; ne demişler, ‘Bekârlık sultanlıktır’ demişler. Ama sen gel, bir de on üç nüfus hane halkı besleyene sor! Sonra, onca malı mülkü kime teslim edeceksin?.. Perişan ettiler bu adamlar hepimizi! Böyle dirayetsiz adamlardan da vali mi olurmuş? İpe çekeceksin böylelerini, bu alçakları!”

“Hadi, hadi, yeter sus!” dedi öbürü.

“Amaan sen de, umurumda bile değil! Duyarsa duysun! Ne yani, köpek miyiz biz burada?” dedi polis müdürü eskisi ve başını çevirince Alpatıç’i gördü.

“Ooo, Yakov Alpatıç! Sen ne arıyorsun buralarda yahu?”

Yakov Alpatıç, Prensten söz ederken her zaman yaptığı gibi başını gururla dikleştirip, elini yüreğinin üstüne bastırarak, “Ekselansın emriyle Vali Hazretlerini görmeye geldim,” diye cevap Verdi... “İşlerin ne durumda olduğunu öğrenmemi emrettiler,” diye ekledi.

Öfkeli toprak ağası, “Eh, git de öğren bakalım, öyleyse!” diye bağıra bağıra söylendi. “İşleri öyle bir hale getirdiler ki, bir yük arabası bulabilene aşk olsun... başka şeyden vazgeçtim! Al işte, yine başladılar, duyuyor musun?” diyerek silah seslerinin geldiği yönü gösterdi.

“Hepimizin mahvına neden oldu bu... bu haydutlar!” diyerek merdivenleri indi.

Alpatıç başını iki yana sallaya sallaya merdivenleri çıktı. Bekleme odasını tüccarlar, kadınlar, memurlar doldurmuştu; konuşmadan birbirlerinin suratına bakıyorlardı. Valinin çalışma odasının kapısı açılınca hep birden ayağa kalkıp, kapıya doğru yürüdüler. Çabucak dışarı çıkıp kapıyı hemen kapayıveren bir görevli oradaki

tüccarlardan biriyle iki üç kelime konuştu, boynunda nişan asılı şişman bir memura seslenip kendisini izlemesini söyledi ve bekleyenlerin bakışlarıyla sorularından bir an önce kurtulmak için, geldiği gibi yine hızla gözden kayboldu. Alpatıç kapıya doğru iyice sokuldu ve görevli bir daha dışarı çıktığında, elini boğazına kadar ilikli ceketinin göğsüne bastırıp öbür elindeki iki mektubu görevliye doğru uzatarak, “Feldmareşal Prens Bolkonski tarafından, Ekselansları Baron Aş’a verilmek üzere!” diye öyle bir tumturaklı ifadeyle, yaptığı işi öylesine önemseyerek konuştu ki, görevli ister istemez ona doğru döndü ve mektupları aldı.

Bir iki dakika sonra da vali, Alpatıç’i huzuruna çağırarak ona çabuk çabuk şunları söyledi:

“Prens ve Prensese benim bu konuda hiçbir şey bilmediğimi, burada sadece en yüksek makamdan aldığım emirleri uyguladığımı söylersin, al şunu...” diyerek Alpatıç’e yazılı bir kâğıt uzattı. “Bununla birlikte, Prens’in sağlık durumunun iyi olmadığı da göz önüne alınırsa, Moskova’ya gitseler daha iyi ederler, derim. Ben de gidiyorum zaten; biraz sonra yola çıkacağım. Böylece bildirir, dersin ki...”

Ne var ki, vali sözünü tamamlayamadı: üstü başı toza bulanmış kan ter içinde bir subay içeri girip valiye Fransızca bir şeyler söyledi. Valinin yüzünden anlaşılıyordu dehşete düştüğü.

Başıyla Alpatıç’e bir işaret yaparak, “Hadi, sen git,” dedi ve su-baya sorular sormaya başladı.

Alpatıç odadan çıkınca çaresizlik, korku ve merak dolu bakışlar hemen ona çevrildi. Alpatıç, artık iyice yaklaşmış ve şiddetlenmiş olan top seslerini elinde olmaksızın dinleyerek son hızla hanın yolunu tuttu. Valinin Alpatıç’e verdiği kâğıtta şunlar yazıyordu:

“Smolensk kentinin şimdilik en küçük bir tehlikeyle karşı karşıya bulunmadığına ve herhangi bir tehlikenin söz konusu olamayacağına sizi temin ederim. Bir yandan ben elimdeki kuvvetlerle, öbür yandan da Prens Bagratyon kendi kuvvetleriyle, bu ayın yirmi ikisinde kuvvetlerimizi Smolensk önlerinde birleştirmek üzere ilerlemekteyiz. Kuvvetlerimizi birleştirdince, yönetimi zatı âlinize

verilmiş olan ilin yurtsever halkını, düşmanı vatanımızdan kovana ya da kahraman birliklerimizdeki en son er de ölene kadar vurularak koruyacağız. Bu güven içinde, iki kahraman ordunun koruması altında bulunan Smolensk kenti halkına zaferden emin olmalarını bildirebilirsiniz.” (Barclay de Tolly’dan, Smolensk kentinin 1812 yılındaki sivil valisi Baron Aş’a gönderilmiş günlük emirdir.)

Tedirgin olan tüm kent halkı sokaklara dökülmüştü. Binbir türlü eşya ile kap kacakla, sandalyelerle tepeleme yüklü arabalar avlu kapılarından çıkıp caddeleri tutuyordu. Ferapontov’un hanına bitişik evin önünde de eşya yüklü arabalar duruyor, vedalaşmakta olan kadınların feryat ve figanı göklere yükseliyordu. Ufarak bir bekçi köpeği arabalara koşulu atların önünde koşarak, havlayarak fır dönüyordu.

Alpatiç adımlarını hızlandırarak hanın avlusuna girdi ve dosdoğru atlarıyla faytonunun durduğu sundurmaya gitti. Arabacı uyuyordu. Onu uyandırdı, atları koşmasını emretti ve hanın sofasına girdi. Han sahibinin odasından ağlayan bir çocuk sesi, bir kadının umutsuz hıçkırıkları ve Ferapontov’un öfkeli öfkeli boğuk bir sesle bağırdığı duyuluyordu. Alpatiç’in geldiğini gören aşçı kadın hemen çırpınmaya, ürkmüş tavuk gibi çılgık çılgığa dört dönmeye başladı koridorda.

“Öldürdü hanımımı, öldürdüüü!.. Bitirdi zavallıyııı!.. Döve döve öldürdüüü!.. Saçlarından sürüklediii!..”

“Neden?” diye sordu Alpatiç.

“Hanımcığım yalvarıp duruyordu, buradan gidelim diye. Ne de olsa kadın işte! ‘Beni de götür buradan’ diyordu, ‘çocuklarımla ölüme terk etme burada beni,’ diyordu, ‘bütün millet gitti,’ diyordu, ‘öyleyse neden biz de gitmiyoruz?’ diyordu. Beyefendi bunun üzerine bastı köteği, bastı köteği, nah böyle sürükledi yerlerde!”

Alpatiç daha fazla duymak istemediğini ve üzüldüğünü belirtircesine, ‘Vah vah!’ der gibi başını iki yana salladı ve han sahibinin odasıyla karşılıklı olan kendi odasına gitti; satın aldığı malları odasında bırakmıştı, onları alacaktı. Tam Alpatiç odasının kapısı-

na vardığında karşı odanın kapısı açıldı ve yüzü kireç kesilmiş, başörtüsü yırtılmış çelimsiz bir kadın kucagında bebeğiyle odadan fırlayıp merdivenleri yel gibi inerek avluya attı kendini.

Kadının arkasından da Ferapontov fırladı dışarıya, ama Alpatıç'le burun buruna gelince durdu, yeleğini düzeltti, saçlarını sıvazladı, geniş geniş esnedi ve Alpatıç'in ardı sıra onun odasına girdi.

"Erkenden gidiyor musun?" diye sordu Alpatıç'e.

Alpatıç onun sorusuna cevap vermeksizin, yüzüne de bakmaksızın eşyasını toplarken borcunu sordu.

"Orası kolay canım, hesaplaşırız nasıl olsa! Eee, ne haber, valiye çıktın mı?" diye sordu Ferapontov. "Neler duydu?"

Alpatıç, valinin kendisine kesin bir şey söylemediğini anlattı.

"İşimiz gücümüz burada, nasıl bırakır da gidebiliriz?" dedi Ferapontov. "Dorogobu'ya kadar bir arabalık yük taşımaya yedi ruble istiyorlar üstelik de; sana söyledim ya, din, iman kalmamış bu heriflerde! Selivanov da geçen perşembe esaslı bir vurgun vurdu ha; askeriyeye unu çuvalı dokuz rubleden sokuşturdu. Ne dersin, bir çay içelim mi beraber?" diye ekledi.

Atlar faytona koşulurken Alpatıç'le Ferapontov da bir yandan çaylarını yudumlayarak çene çalıyor, mısır fiyatlarından, ürün-den, havaların hasata çok elverişli gittiğinden söz ediyorlardı.

Üçüncü bardak çayını bitirerek ayağa kalkan Ferapontov, "Sesler kesildi gibi," dedi. "Bana kalırsa bizimkiler düşmanın hesabını gördüler. Düşman kente ayak basmayacak diye emir çıkmış bir sefer. Demek buna gücümüz var ki... Nitekim dediklerine göre, geçende Matvey İvaniç Platov* düşmanı önüne katıp Marina Irmağına bi sürmüş annadın mı, bir gün içinde on sekiz bin kadarını ırmakta boğmuş bunların."

Alpatıç paketlerini topladı, içeriye gelen arabacıya teslim etti ve hancıyla hesabını gördü. Açık duran avlu kapısının önünden

* "Matvey İvaniç Platov: Kazak ordusu hetmanı (Komutanı). 1812 savaşında sevilen Rus kahramanlarının en tanınmışlarındandır. Bu savaş sırasında bir ara Napolyon'u ele geçirmesine ramak kalmıştı. -İngilizce çev.

hızla geçen bir faytonun çingirakları, tekerlek ve nal sesleri duyuldu.

Vakit epeyce ilerlemiş, ikindiye geceli çok olmuştu. Sokağın bir yarısı güneş içindeyken, öbür yarısı gölgede kalmıştı. Alpatıç pencereden dışarıya bir göz attı, sonra kapıya çıktı. Ansızın, çok uzaklardan hızla yaklaşan, ısığa benzer acayip bir ses, bunu izleyerek sağır bir gümleme ve hemen arkasından da patlayan humbaranın camları zangırdatan gümbürtüsü duyuldu.

Alpatıç sokağa çıktı: İki adam köprüye doğru koşarak önünden geçtiler. Kentin üstüne yağan, düştükleri yerde patlayan humbaraların gürültüsü dört bir yandan geliyordu, ama kenti bombardımana tutan sahra toplarının gök gürlemesini andıran kükreyişleri yanında neredeyse sivrisinek vızıltısı gibi kalan bu sesler halkın o kadar ilgisini çekmiyordu. Kent, Napolyon'un emriyle getirilip saat dörtten sonra mevzilere sokulan tam yüz otuz sahra topuyla dövülüyordu. Halk bu top seslerinin anlamını ilkin kavrayamamıştı.

Düşen bombaların, güllerin, patlayan topların sesleri önceleri sadece merak uyandırmıştı halkta. Deminden beri sundurmanın altında acı acı ağlayan Ferapontov'un karısı da ağlamayı kesip kucığında bebeğiyle avlu kapısının önüne çıkmış, gümbürtülere kulak vererek sessiz sessiz gelene geçene bakıyordu.

Dükkândaki çırakla aşçı kadın da avlu kapısına çıktılar. Herkes büyük bir heyecan ve merakla başını yukarıya kaldırıp, tepelelerinden ıslık çalarak geçen güllerin ya da humbaraları görebilir miyim diye bakıyordu. Sokağın köşesini dönerek onlara doğru gelen birkaç kişi aralarında heyecanlı heyecanlı konuşuyorlardı.

"Ne güçlüymüş be!" dedi içlerinden biri, "Çatıyı da, tavanı da un ufak etti yahu!"

"Yahu, düştüğü yerde toprağı yaban domuzu gibi sürüyor, valahî!" dedi öbürü. Sonra gülerek ekledi: "Harika iş be! İnsan korkunca canlanıyormuş meğer! Sen de eğer atik davranıp yana kaçılmasaydın, şimdi burada yoktun; şansın varmış!"

Bu adamlara başkaları da katıldı; durup, yanı başlarındaki eve

düşen güllerin evi nasıl darmadağın ettiğini anlatmaya koyuldu-
lar. Bu arada güller o uğursuz, hızlı ısıklarıyla, humbaralar da
daha yumuşak ve aralıklı aralıklı duyulan hıştırtılarıyla ardı arkası
kesilmeden başlarının üzerinden geçiyordu; ama hiç yakına düşen
olmuyordu. Alpatıç faytonuna binmeye hazırlanıyordu. Hancı da
avlu kapısının yanında duruyordu.

Kollarını dirseklerinin üstüne kadar çemremiş aşçı kadın kır-
mızı etekliğini beline sıkıştırmış olarak, çıplak kollarını sallaya
sallaya dışarı çıkıp, konuşulanlara kulak vermek için köşeye doğru
yürüdü.

“Nereye bakıyorsun öyle?” diye ona seslendi hancı.

“Allah’ın işi işte!” diyordu aşçı kadın hayretle, ama efendisinin
seslendiğini duyunca, toplayıp beline sıkıştırdığı eteğini indirerek
geriye döndü.

Isık sesi bir kez daha duyuldu, ama bu kez, gökten aşağı doğru
hızla inen küçük bir kuşun kanat hıştırtısı gibi oldukça yakından...
Sokağın tam ortasından bir alev yükseldi, bir patlama duyuldu ve
bütün sokak dumana boğuldu.

Ferapontov, “İşin ne orada be, hayvan!” diye bağırarak aşçı ka-
dına doğru koştu.

Aynı anda, aşçı kadın yürek paralayıcı bir feryat kopardı; kor-
kan bebek avazı çıktığı kadar ağlamaya başladı, korkudan suratları
sapsarı kesilmiş insanlar aşçı kadının çevresine toplandı. Arala-
rından, aşçı kadının iniltileri ve feryatları göklere yükseliyordu.

“Ahhh, anacığım, babacığım! Anacığım, babacığımmm! Ölü-
yorum a dostlar! Kurtaran yok muu!..”

Beş dakika sonra sokakta kimsecikler kalmamıştı. Bir şarap-
nel parçasıyla uyluk kemiği kırılan aşçı kadın karga tulumba mut-
fağa taşındı. Alpatıç, Alpatıç’ın arabacısı, Ferapontov’un karısı,
beş çocuğu ve han kapıcısı hep birlikte bodruma sığınmışlar, ku-
lak kabartıyorlardı. Ağır topların, sahra toplarının kükremeleri;
güllerin, humbaraların uğultusu ve hepsinden de kötüsü, aşçı
kadının yürek paralayıcı feryatları bir an dinmek bilmiyordu.
Ferapontov’un karısı kucağındaki çocuğu pışpışlıyor, bir yandan

da, bodruma bir gelen oldu mu, dışarıda sokakta kalan kocasını soruyordu. Dükkânda çalışan yardımcılardan biri, efendisinin ahaliyle birlikte katedrale, mucizeler yaratan Smolensk ikonunu almaya gittiğini söyledi.

Hava kararmaya başlarken bombardıman da hafiflemeye yüz tuttu. Alpatıç bodrumdan çıktı, kapı ağzında durup dışarıya baktı. Akşamüstü pırıl pırıl görünen gökyüzü şimdi dumandan görünmüyor, ancak dumanlar arasından gökte epeyce yükselmiş olan hilal hayal meyal seçiliyordu. Korkunç bombardımanın güm-bürtüsünden, uğultusundan sonra şimdi kentin üstüne bir ölüm sessizliği çökmüş gibiydi; yalnız ara sıra uzaktan uzağa ayak sesleri, tek tük iniltiler, çook uzaklardan bağırımlar ve yanan evlerin çatırtıları duyuluyordu. Aşçı kadının da inlemesi kesilmişti. Kentin her iki ucundan burula burula yükselen dumanlar açığa sürükleniyordu. Çeşitli sınıflardan askerler, yıkılan karınca yuvasından dağılan karıncalar gibi sokaklarda şaşkın şaşkın koşuşup duruyorlardı. Bunlardan birkaç tanesi, Alpatıç'ın gözü önünde Ferapontov'un avlusuna daldı. Alpatıç avlu kapısına gitti. Telaşla geri çekilmekte olan bir alay geçiyordu sokaktan; ileride yol tıkan-dığı için arkadan gelen askerler habire birbirlerinin üzerine yığılıyordu.

Alpatıç'e gözü ilişen bir subay, "Kent düşmana bırakılıyor, kaçmana bak, kaçmana!" diye seslendi, sonra hemen avludaki askerlere dönerek, "Ben size dünyanın kaç bucak olduğunu öğretirim!" diye bağırdı.

Alpatıç eve döndü, arabacısını çağırdı ve yola çıkmak istediğini bildirdi. Ferapontov'un tüm ev halkı Alpatıç'le arabacısını dışarıya kadar geçirdiler. O zamana kadar sessiz duran kadınlar, gökyüzünü kaplayan dumanları -ve şimdi alacakaranlıkta iyiden iyiye seçilmeye başlayan alevleri- görünce hemen ağlayıp sızlanınaya başladılar. Onlara cevap verircesine, hemen hemen aynı anda, sokağın başka yerlerinden de feryatlar yükselmeye başladı. Alpatıç, sundurmanın altında arabacıyla birlikte, titreyen parmaklarıyla, hayvanların arapsaçı gibi birbirine girmiş dizginleriyle koşum-

larını kurtarmaya çalışıyordu. Alpatıç arabasıyla avludan çıkar-ken, Ferapontov'un sokak üstündeki, açık bırakılmış dükkânına dalan on, on iki askerin torbalarına un ve ayçiçeği çekirdeği doldurmakta olduklarını gördü. Tam o sırada, gittiği yerden dönen Ferapontov doğru dükkâna girdi. Askerleri görünce önce onlara bağırmaya hazırlandı, ama vazgeçti ve başını elleri arasına alarak hem ağlayıp, hem gülmeye başladı.

"Götürün be, aslanlarım! Alın hepsini, helal olsun size! Kırıntı bırakmayın şu namussuz düşmana!" diye bir yandan bağırırken, bir yandan da kendi elleriyle un çuvallarını yakalayıp yakalayıp sokağa boca ediyordu. Askerlerden bir kısmı korkup kaçtılar, kalanlar torbalarını doldurmaya devam ettiler. Alpatıç'e gözü ilişen Ferapontov ona döndü.

"Rusya hapı yuttu!" diye bağırды. "Mahvolduk, Alpatıç! Burasını kendi ellerimle yakacağım. Nasıl olsa mahvolmuşuz biz!" Ferapontov bunu söyler söylemez koşa koşa avluya girdi.

Karmakarışık asker yığınları yolu tıkadığı için, Alpatıç orada çaresizce bekliyordu. Ferapontov'un karısıyla çocukları da bir arabaya binmişler, yol açılır açılmaz harekete hazır bekliyorlardı.

Artık karanlık bastırmıştı. Gökte yıldızlar parlıyor, yeni ay zaman zaman dumanların arasından yüzünü gösteriyordu. Alpatıç'in arabasıyla, Ferapontov'un karısının ve çocuklarının bulunduğu araba, Dinyeper kıyısına inen yokuşta asker ve araba kalabalığı arasında ağır ağır ilerlerken bir ara durmak zorunda kaldılar. İleride, dört yol ağzında trafik tam anlamıyla kilit olmuştu; dört yol ağzına çok yakın bir ara sokakta bir ev ve birkaç dükkân yanıyordu. Yangın hızını almıştı. Alevler kâh küçülüp dumanlar arasında gözden kayboluyor, kâh birdenbire parlayıp yükseliveriyor ve alevlerin aydınlığında dört yol ağzına biriken kalabalıktaki yüzler ürkütücü bir netlikle görünüyordu. Alevlerin önünde karanlık gölgeler sağa sola koşuşuyor, yanan tahtaların çıkardığı aralıksız çatırtıları bastıran haykırımlar, bağırımlar duyuluyordu. Arabasının bir süre daha buradan bir adım ilerleyemeyeceğini gören Alpatıç, arabadan indi ve yangını yakından seyretmek için o yan sokağa girdi. Sağa sola koşuşup duran askerler arasında birkaç

tanisinin şayak ceketli bir siville birlikte alev alev yanan bir kirişi sürükleyerek caddeden karşıya, başka bir evin avlusuna doğru taşıdıklarını gördü; onların arkasından da kucak kucak saman taşıyan başkaları geliyordu.

Alpatiç, alev alev yanan yüksek tavanlı bir tahıl deposunun karşısında toplanmış, yangını seyreden kalabalığa yanaştı. Arka duvar çökmüş, yan duvarları tamamıyla alevler kaplamıştı; tavan kirişleri de alev almış ve tavan bel vermişti. Kalabalık belli ki tavanın çöküşünü görmek için bekliyordu orada; Alpatiç de onlarla birlikte bekledi.

Ansızın tanıdık bir sesin, “Alpatiç!” diye kendisine seslendiğini duydu ihtiyar.

Genç Prensini sesini hemen tanıyan Alpatiç, “Tanrı sizi bizlere bağışlasın, Ekselans!” dedi.

Omuzlarında at bindiği zamanlar kullandığı peleriniyle yağız bir atın üstünde, kalabalığın gerisinden ona bakıyordu Prens Andrey.

“Burada ne işin var senin?” diye sordu Alpatiç’e.

“Ek-ek-ekselans...” diye kekeleyen Alpatiç birden boşandı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. “Ek-ek-ekselans... Mah-mah-mahvolduk! Beybabanız...”

“Burada ne arıyorsun sen?” diye üsteledi Prens Andrey.

O sırada alevler birdenbire yeniden harlayınca o aydınlıkta Alpatiç, genç efendisinin soluk, yorgunluktan bitik yüzünü gördü. Kente hangi görevle geldiğini ve kentten çıkmakta karşılaştığı zorlukları anlattı. Sonra, Prens Andrey’e sordu:

“Siz ne dersiniz, efendimiz bizler için her şeyin sonu geldi mi artık?”

Prens Andrey ona cevap vermedi. Cebinden not defteriyle bir kurşun kalem çıkardı, dizini biraz yukarı kaldırıp üzerinde aceleyle defterine birkaç kelime karaladı. Kız kardeşine yazdığı notta şöyle diyordu:

“Smolensk düşmana terk ediliyor! Bir haftaya kalmaz, düşman Daz Tepeler’e girer. Derhal Moskova’ya hareket edin. Hareket edeceğiniz günü bana hemen bildir. Özel ulakla Uzviyaj’a yolla notunu.”

Prens Andrey notunu yazıp kâğıdı defterden yırtarak Alpatîç'e uzattıktan sonra İhtiyar Prens'in, Prensesin, oğlunun ve Mösyö Dessales'ın hareket hazırlıkları için neler yapması gerektiğini, bilgi ulaştırmak için kendisini nerede bulacaklarını anlattı. Talimatı tamamlamasına vakit kalmadan, bir kurmay subay yanında maiyetiyle dörtmala üzerlerine geldi.

Sesi Prens Andrey'e tanıdık gelen kurmay subay Alman aksanıyla bağırdı:

“Bir de albay olacaksınız! Ne biçim albaysınız siz? Gözünüzün önünde evleri kundaklıyorlar, siz ise durmuş seyrediyorsunuz. Ne demek oluyor bu? Bunun hesabını vereceksiniz!”

Bas bas bağırان bu kurmay subay Berg'di; Berg şimdi, Birinci Ordu Piyade Kolordusu Sol Kanat Tümen Karargâhı Kurmay Başkanı Yardımcısı idi; yani, kendi deyimiyle, “çok esaslı ve pek *en evidence*”* bir göreve getirilmiş bulunuyordu.

Prens Andrey ona şöyle bir baktı ve cevap vermeksizin, Alpatîç'le konuşmasına kaldığı yerden devam etti:

“Ayın onuna kadar onlardan haber bekleyeceğimi söylersin; hareket ettikleri haberini onuna kadar almazsam bütün işlerimi yü-züstü bırakıp Daz Tepeler'e kendim gelmek zorunda kalacağım.”

Ancak şimdi Prens Andrey'i tanıyabilen Berg, “Prens Hazretleri,” dedi, “bendeniz aldığım emir dolayısıyla öyle konuştum, çünkü bendeniz her zaman aldığı emirleri uygulayan bir subayımdır... Beni bağışlamanızı dilerim...” diye özür dileyip duruyordu.

Tam o sırada alevlerin arasından bir çatırtı koptu. Yangın bir an için söner gibi oldu ve çöken tavanın altından kara dumanlar burgaç burgaç yükseldi. Korkunç bir gürültü daha duyuldu ve koskoca bir duvar çöktü.

Tahıl ambarının çöken tavanının çıkardığı gümbürtüyü yankılar gibi, kalabalıktan uğultu halinde, “Güüm-büüür!” sesleri yükseldi; yanan tahıllardan çevreye pandispanya kokusuna benzer tatlımsı bir koku yayılıyordu. Yeniden harlayan alevlerin ışığı, seyre duranların yorgun, heyecanlı, sevinçli yüzlerini aydınlatıyordu.

* En evidence: Fr. Göze batan, göze çarpan. -çev.

Şayak ceketli adam kollarını havaya kaldırarak bağırdı:

“Çok güzel oldu, aslanlarım! İşte şimdi kıvamını buldu! Hrika!”

“Mal sahibi bu bağıran! Kendisi eliyle kundaklamış!” diye bağıran sesler duyuldu.

“Pekâlâ,” diye Alpatîç’e talimatını sürdürdü Prens Andrey, “dediklerimi aynen söyle onlara.” Ve yanında put gibi duran Berg’e tek kelime etmeden atını mahmuzlayıp caddeden aşağı sürdü.

V

Smolensk’ten çekilme harekâtı sürüyor, düşman da çekilen kuvvetleri adım adım izliyordu. 10 Ağustos günü Prens Andrey’in komutasındaki alay şose üzerinde ilerlerken, Daz Tepeler’e giden yol sapağının önünden geçiyordu. Havaaların üç haftayı aşkın bir süredir sıcak gitmesi yüzünden kuraklık baş göstermişti. Gerçi, hemen her gün saçak saçak bulutların süzülerek geçtiği görülüyor, hatta bulutların zaman zaman güneşi kapadığı bile oluyordu, ama akşama doğru gökte yine tek bulut kalmıyor, güneş ufukta kopkoyu kızıl bir pusu içinde batıyordu. Toprağın yüzü ancak geceleri, bol bol yağın çiy ile biraz olsun serinleyebiliyordu. Tarlalarda kalan ekinler kavruluyor, buğday başaklarının kavuzları çatlayıp tanelerini döküyordu. Tüm bataklıklar kurumuştu. Güneşin kasıp kavurduğu çayırlarda yiyecek tek ot bulamayan sığırlar açlıktan acı acı böğürüyordu.

Yalnız ormanların içinde, o da geceleri çiy yağdığı sürece biraz serinlik oluyordu. Ama yol boyunca, askerî birliklerin yürüyüş halinde oldukları şose boyunca, hatta geceleri bile, yolun orman içinden geçtiği kesimlerinde bile zerre kadar serinlik hissedilmiyordu; şoseyi kaplayan kumlu, kalın toz tabakası üzerinde çiy iz bile bırakmıyordu çünkü. Askerler günün ağarmasıyla birlikte yola koyuluyorlardı. Geceleri bile serinleyemeyen yumuşak, sımsıcak, havayı solunamayacak hale getiren kalın toz tabakası içinde top arabaları ve yük arabaları dingillerine kadar, askerler de ayak

bileklerinin üstüne kadar gömülerek sessizce, ağır ağır, zorlukla ilerliyorlardı. Tekerleklerin, ayakların kaldırdığı göz gözü görme-
yen toz bulutu içinde ilerleyen askerlerin ve hayvanların gözlerine,
kulaklarına, burunlarına bu kumlu toz doluyor, en kötüsü de gidip
ciğerlerine yapışıyordu. Güneş yükseldikçe, kalkan toz bulutunun
yoğunluğu da gittikçe artıyor ve bir an geliyor, öyle kalın bir perde
oluşturuyordu ki, bu toz bulutunun kızgın zerrecikleri arasından
bulutsuz gökte fes rengi koskocaman bir top gibi görünen güneşe
çıplak gözle bakabiliyordu askerler. En ufak bir esinti olmadığın-
dan, bu boğucu atmosferde solukları tıkanıyordu. Burunlarına,
ağızlarına mendil bağlayıp öyle yürüyorlardı. Bir köye ulaşıldı mı,
bir anda herkes kuyulara saldırıyordu. Su yüzünden kavgalar çıkı-
yor ve çamuruna varana kadar içilip bitiriliyordu bütün su.

Bir alaya komuta etmekte olan Prens Andrey'in aklı fikri alayı-
nın yönetimindeydi; bir yandan eratının sağlığını koruma kaygısı,
bir yandan alınan, verilen emirlerin yerine getirilmesi zorunluğu
başka bir şey düşünmesine olanak vermiyordu zaten. Smolensk'in
yakılarak boşaltılması Prens Andrey'in yaşamında önemli bir çı-
ğır açmıştı. Düşmana karşı o güne dek benzerini hiç yaşamadığı
müthiş bir öfke ve kin duyuyor, bu öfke ona kendi üzüntülerini
unutturuyordu. Bütün yüreğiyle, bütün ruhuyla kendini alayı-
na, alayının iyiliğine adanmış Prens Andrey gerek eratına, gerek
subaylarına son derece anlayışlı ve sevecen davranıyordu. Prens
Andrey'e "bizim Prens" diyen tüm alay efradı onu seviyor, onunla
iftihar ediyordu. Ne var ki, Prens Andrey bu sevecenlik ve anlayışı
sadece -Timohin ve benzerleri gibi- kendisinin geçmişi hakkında
hiçbir şey bilmeyen, kendisinininkiyle apayrı, tanımadığı, bilmedi-
ği bir çevreden gelen, kendi alay efradına gösteriyordu. Ama eski
tanıdıklarından biriyle ya da karargâhtan bir kurmayla karşılaş-
mayagörsün; hemen tüylerini kabartıp dişlerini gösteriyor, o alaycı
kibrini takınarak bütün kinini kusuyordu. Geçmişi hatırlatan her
şeyden tiksiniyor, bu yüzden ona geçmişi hatırlatan eski tanıdıkla-
rıyla işi gereği karşılaştığı zaman, görevi dışına taşmamak, onlara
karşı haksızlık etmemek için kendini zorluyordu.

Aslında, özellikle de Smolensk'in –kendisi kentin savunulması gerektiğine ve savunulabileceğine inandığı halde– 6 Ağustos'ta düşmana terk edilmesinden sonra; Daz Tepeler'i kendi elleriyle kuran, evler yaptıran, iskân eden babasının sevgili yurtluğunu düşmanın yağmasına terk ederek hasta hasta Moskova'ya kaçmak zorunda kalmasından sonra (Prens Andrey, babasının, çoktan Moskova'ya varmış olduğunu sanıyordu), her şeye karamsar bir gözle bakmaya başlamıştı. Ama buna rağmen, alay komutanlığı görevinin sorumlulukları, kafasını bambaşka işlerle uğraştırmaya, bu genel sorunlardan uzaklaştırmaya yetiyordu.

10 Ağustos'ta Prens Andrey'in alayının bağlı olduğu mürettep kol, Daz Tepeler'e ayrılan yol kavşağına geldi. İki gün önce babasının, oğlunun ve kız kardeşinin Moskova'ya hareket ettikleri haberini almıştı. Yaradılışı gereği kendi yaralarını deşmekten, acılarını depreştirmekten zevk alan bir insan olduğu için, Daz Tepeler'de yapacak hiçbir işi olmadığı halde, oraya kadar uzanmaya karar verdi.

Atını eyerlemelerini emretti ve yürüyüş halindeki alayını bırakarak, doğduğu, çocukluğunu geçirdiği baba ocağına doğru yola çıktı. Kıyısında her zaman köylü kadınların topluca, şen şakrak, gülüşe konuşa çamaşır yıkadıkları, yün tokaçladıkları göletin yanından geçerken tek bir kulun bulunmadığını, çamaşır yıkayan kadınların üstünde durdukları tahta iskelenin yerinden sökülmiş olduğunu, yarı yarıya suya gömülü ve yan yatmış bir halde göletin ortasında yüzdüğünü gördü. Atını bekçi kulübesine doğru sürdü. Konağa giden ağaçlıklı yolun girişindeki kapının iki kanadı da ardına kadar açık duruyor, ortalıkta kimsecikler görünmüyordu. Tarhlar arasındaki yolları şimdiden yabancı otlar bürümeye başlamıştı, İngiliz bahçesinin içinde de atlar, danalar başıboş dolaşıyordu. Prens Andrey limonluğa gitti: camların çoğu kırılmış, büyük tahta sandıklar içinde yetiştirilen fidelerin kimi devrilmiş, kimi kurumuştur. Bahçıvan Taras'a seslendi, ama cevap veren olmadı. Limonluğun arkasına dolanınca, çiftliğin süsü olan meyve bahçesini çevreleyen oymalı tahta perdenin yıkılmış ve mürdüm

eriği ağaçlarının dallarıyla birlikte yolunmuş olduğunu gördü. Çocukluğunda bahçe kapısının dışında sık sık gördüğü yaşlı bir mujik, bahçedeki yeşile boyalı banklardan birine oturmuş, ip tabanlı ayakkabı örüyordu.

Adam sağır olduğu için yaklaşan atın sesini duymadı. İhtiyar Prens en sevdiği, bahçeye çıktığı zaman hep oturduğu bankta oturuyordu mujik; bankın yanındaki dalları kırılmış, kuruyup solmuş manolya ağacına da, ördüğü ayakkabı tabanı için kullandığı ipleri asmıştı salkım saçak.

Prens Andrey atını konağa doğru sürdü. Eski bahçedeki ihlamurların çoğu dibinden kesilmişti, abraş bir kısrakla kulunu da evin önünü süsleyen güllerin arasında geziniyordu. Camları açık duran bir pencere dışında, evin tüm pencerelerinin panjurları kapalıydı. Küçük bir oğlan –toprak kölelerinden birinin çocuğu– Prens Andrey’i görünce koşa koşa kaçıp konağa girdi. Aile halkını oradan yollayan Alpatıç konakta bir başına oturuyor, *Ermişlerin Yaşamı* adlı kitabı okuyordu. Prens Andrey’in geldiğini haber alınca burnunda gözlükleriyle dışarıya çıktı, ceketinin düğmelerini ilikleyerek telaşlı adımlarla yaklaştı ve tek kelime etmeden Prens dizine sarılıp ağlaya ağlaya öpmeye, dizine yüz sürmeye girişti.

Alpatıç daha sonra böyle zayıflık gösterdiği için kendi kendine kızarak başını çevirdi ve Prens Andrey’e çiftliğin durumu hakkında bilgi vermeye koyuldu. Pahalı, değerli ne kadar eşya varsa tümü Boguçarovo’ya taşınmıştı. Sekiz ton kadar tahıl da arabalarla yine Boguçarovo’ya götürülmüştü. Bütün kuru otlarla, Alpatıç’ın dediğine göre bu yıl bol ürün beklenen bahar ekimi mısır buğdayı tarlalarına askerler tarafından el konulmuş ve ekinler yeşil yeşil biçilmişti. Mahvolan köylüler de Boguçarovo’ya göçmüşler, burada sadece üç beş kişi kalmıştı.

Alpatıç’i sonuna kadar dinleyemeyen Prens Andrey, “Babam, kardeşim ne zaman gittiler?” diye sordu. Bunu sorarken, onların Moskova’ya gittiğini düşünüyordu.

Alpatıç ise, Boguçarovo’ya ne zaman gittiklerinin sorulduğu anlamını çıkardığı için, ayın yedisinde gittikleri cevabını verip,

yine hemen yurtluğun işleriyle ilgili ayrıntılara girerek Prensten talimat istedi.

“Askerler yulaflara da el koymak isterlerse vereyim mi? Ellerden makbuz alayım mı?” diye sordu. “Daha elimizde altı yüz kilo kadar yulaf kaldı.”

Atının üzerinden ihtiyar adamın güneş altında parlayan dazlak tepesine bakan Prens Andrey, bu soruların anlamsızlığını onun kendisinin de bildiğini, ama sırf derdini unutmak için sorduğunu ihtiyarın yüzünden anlayarak, ‘Ne diyeyim şimdi ben ona?’ diye içinden geçirdi.

“Ver, gitsin!” diye cevapladı ihtiyarı.

Alpatiç, “Bahçelerin darmadağınık durumunu görmüşsünüz-dür herhalde, efendimiz,” dedi, “ama onlara engel olamadım bir türlü. Tam üç alay gelip burada konakladılar, çoğunluğu dragon-du. Haklarında şikâyetle bulunurken gerekir diye komutanlarının adlarını öğrenip yazdım bir kenara.”

“Eee, sen ne yapmayı düşünüyorsun?” diye sordu Prens Andrey. “Düşman gelip işgal etse de burada mı kalacaksın?”

Alpatiç başını kaldırıp efendisinin yüzüne baktı ve birden, vakur bir tavırla elini gökyüzüne doğru kaldırdı.

“Ben Ona sığındım! Onun dediği olur!” diye cevap verdi.

Çayırın ilerisinden şapkalarını ellerine almış bir köylü kalabalığı Prens Andrey’e doğru geliyordu.

Prens Andrey atının üstünden Alpatiç’e doğru eğilerek, “Allahısmarladık!” dedi; “Ama bana kalırsa, taşıyabileceğin kadar, ne götürebilirsen alıp sen de buradan gitmelisin. Serflere de söyle, onlar da ya Ryazan’daki yurtluğumuza ya da Moskova dışındaki çiftliğimize gitsinler.”

Alpatiç, Prens Andrey’in bacağına sarılarak hüngür hüngür ağlamaya başladı. Prens Andrey bacağına usulca, ihtiyarı incitmeden kurtarıp atını mahmuzladı, dış kapıya doğru dörtнала kaldırdı. İhtiyar mujik hâlâ aynı yerde, bahçedeki bankta oturuyor, bitirdiği ayakkabının ip tabanını çekiçe dövüyordu; Prens Andrey dünyayı umursamayan bu adamın halini, çok sevdiği bir ölünün yüzüne

konmuş, kımıldamadan duran bir sineğe benzetti. Limonluktan dışarıya fırlayan iki küçük kız, oradaki ağaçlardan yolup eteklerine doldurdukları eriklerle tabana kuvvet kaçıyorlardı; büyüğü, genç efendisini görünce ödü koparak hemen küçüğünü elinden tuttu, onu da çekerek bir ağacın arkasına saklandı, ama yine de elini oradan uzatıp, düşürdüğü birkaç eriği toplamaktan geri kalmadı.

Onları gördüğünü fark etmesinler diye, Prens Andrey hızla başarını öbür yana çevirdi. Küçük kızı korkuttuğu için çok üzülmüştü; hem o yana bakmaktan korkuyor hem de kızı görmek için karşı konulmaz bir istek duyuyordu. Bu kızları gördüğü anda, bu dünyada yalnız kendisinin, yalnız kendi kaygılarının olmadığı, başkalarının da en az kendisinininkiler kadar geçerli ve haklı nedenlere dayanan kaygıları bulunduğu gerçeği kafasına dank ederek müthiş bir ferahlık duymuştu. Bu kızların da şu sırada biricik ve en önemli kaygılarının o eriklerle yakalanmadan kaçıp erikleri afiyetle yemek olduğu belliydi; onların duygularını paylaşan Prens Andrey içinden kızlara bu girişimlerinde başarı diledi. Kızlara bir kez daha bakmaktan kendini alamadı. Tehlikeyi atlattıklarına inanan kızlar saklandıkları yerden fırlamışlardı; eteklerini toplamışlar, incecik, tiz sesleriyle kuşlar gibi şakıya şakıya ve güneşten esmerleşmiş minicik bacakları popolarını döverek çimenlerin üzerinden yalın ayak, dörtnala kaçıyorlardı.

Yürüyüş halindeki birliklerin şosedan kaldırdığı tozlardan kısa bir süre için de olsa kurtulmak Prens Andrey'e iyi gelmiş, gücünü tazelemişti. Ama yine ister istemez o tozlu şoseye çıktı ve küçük bir göletin başında mola verdiği için Daz Tepeler'den fazla uzaklaşmamış olan alayına çabucak yetişti. Saat biri geçiyordu. Havada uçuşan tozların arasından kıpkırmızı bir top gibi görünen güneş, siyah üniforma ceketinin kumaşını ateş gibi kızdırıyor, sırtını kavuruyordu; dayanılacak gibi değildi. Dinlenirken çene çalan eranın konuşmaları uyuşuk bir uğultu halinde yükseliyor, bu uyuşuk uğultunun üzerine abanan toz bulutu bir santim kımıldamıyordu. En ufak bir esinti yoktu havada. Prens Andrey göletin bendi üzerinden öbür yakaya doğru ilerlerken suyun yosun kokusuyla

karışık yapışkan serinliğini burun deliklerinde duyuyordu. Tiz çığlıkların, kahkahaların geldiği gölete bakarken, ne kadar pis olursa olsun kendini suya atmak geldi onun da içinden. O küçücük gölete yüzlerce asker birden girince, yemyeşil su çamurlanıp, bendin kenarında gözle görülür biçimde, yirmi beş, otuz santim kadar yükselmişti; çıplak gövdeleri bembeyaz, elleri, boyunları ve yüzleri tuğla kırmızısı askerler doldurmuştu göletini. Kahkahalar, çığlıklar atarak küçücük göletin pis sularında neşeyle çırpınan bu çıplak, beyaz insan etleri bir an için âdeta bütünleşerek, su kovanının içine zorlaya zorlaya tıkmış, can çekişen bir sazan balığını hatırlattı Prens Andrey'e; aynı zamanda, sazanı çağrıştıran et yığınının çırpınışıyla neşenin yarattığı çelişki çok acıklı geldi ona.

Küçük bir çıkın halinde büktüğü mendilini dizinin üstünden bacağına bağlamış gençten, sarışın –üçüncü bölükten Prens Andrey'in tanıdığı– bir er hız almak için gerildi gerildi ve bir haç çıkarıp balıklama suya atladı. Saçları her zaman karışık ve kabarık duran yağız bir astsubay da yarı beline kadar suya girmişti; ürperen kasları kasılıp kasılıp gevşeyerek, keyfinden pofurdayarak, bileklerine kadar güneşten kapkara olmuş elleriyle suları alıp alıp başından aşağı döküyordu. Birbirlerine şaplaklar atan, bağırان, şakalaşan, pofurdayan eratin gürültüsü yükseliyordu bütün göletten.

Her yanda –kıyıda, bendin üstünde, göletin içinde– sağlıklı, beyaz, kaslı insan eti görünüyordu. Kırmızı burunlu bir subay –bu Timohin'di– bendin üstünde havluyla kurulanırken Prensi görünce utandı, bir an için ne yapacağını şaşırdı, ama yine de komutanıyla konuşmadan duramadı.

“Su çok güzel, Ekselans! Siz de bir denemek istemez miydiniz?”

Prens Andrey yüzünü buruşturarak, “Çok bulanık!” dedi.

“Biz hemen durulturuz, yeter ki, siz isteyin,” dedi Timohin ve o çıplak haliyle seğirtip, oradaki askerlere suyu bulandırmadan dışarı çıkmalarını söyledi.

“Prens suya girecek, çıkın bakalım dışarı!”

“Hangi Prens? Ha, bizimki mi?” diye bağrışmalar duyuldu ve askerler seve seve, apar topar kendilerini öyle çabuk dışarı attılar

ki, Prens Andrey onlara, “Durun!” demeye bile vakit bulamadı. Bir ağılın yalağında yıkanmayı bile buna yeğleyeceği geliyordu.

Bir kendi çıplak vücuduna, bir de o bulanık suyun içinde çırpınan sayısız insan gövdesine bakıp, –üşüdüğünden değil de– bu görüntü karşısında nedenini bilmeksizin tüm benliğini saran bir dehşet ve tiksinti yüzünden ürperen Prens Andrey, ‘Et yığını, insan eti yığını... Savaşta hiç düşünmeden harcanacak insanların eti bu!’ diye düşündü.

• • •

7 Ağustos’ta Prens Bagratyon, Smolensk yolunda, Mihaylovka’daki karargâhında şöyle bir mektup kaleme alıyordu:

“Saygıdeğer Kont Aleksey Andreyeviç, (Bagratyon gerçi mektubu Arakçeyev’e yazıyordu, ama İmparatorun da okuyacağını bildiği için her kelimesini elinden geldiğince tartıyordu yazıya dökmekten önce.)

Öyle sanıyorum ki, Bakan Hazretleri (Barclay de Tolly’yi kast ediyordu), Smolensk’in düşmana teslim edildiğini benden önce bildirmişti zatıalınıza. Çok yazık oldu doğrusu! Böylesine önemli bir kentimizin boşu boşuna düşmana teslim edilmesi tüm orduyu üzdü, perişan etti. Ben şahsen o kadar rica etmeme, hatta sonunda bir mektup da yazmama rağmen bir türlü razı edemedim. Sizi bütün şerefimle temin ederim ki, Napolyon tam anlamıyla köşeye sıkıştırılmış durumdaydı ve ordusunun yarısını kaybetme pahasına bile asla kenti alamazdı. Askerlerimiz bugüne dek görülmemiş bir şevkle çarpıştılar ve çarpışmaktadırlar. Bendeniz on beş bin askerimle düşmanı otuz beş saat kente yaklaştırmadığım, hatta yendiğim halde, kendileri (Barclay de Tolly) on dört saat bile dayanamadılar. Bu davranış ordumuzun onurunu yere düşüren silinmez bir lekedir; kendilerinin yerinde ben olsaydım, artık yaşamamayı yeğlerdim. Eğer size kayıplarımızın büyük olduğunu bildirdiyse, doğru değildir. Olsa olsa dört bin dolayındadır, hatta o kadar bile değildir; ama on bin bile olsa ne çıkar, bu bir savaş! Oysa düşman yığınla asker kaybetmiş bulunuyor...

İki güncük daha dayanmaya çalışsaydı, ne kaybederdi sanki? Ne askerine, ne de atlarına su bulabilen düşman kendiliğinden çekilecekti zaten. Bakan Hazretleri geri çekilmeyeceği konusunda söz verdiği halde, aynı gece bana kuryeyle haber yollayıp geri çekeceğini bildirdi. Böyle savaşılmaz; biz bu gidişle düşmanı Moskova önünde de görürüz...

Düşmana barış önermek düşünüldüğü yolunda dedikodular dolaşüyor. Böyle deliler gibi geri çekilip topraklarımızı düşmana kaptırdıktan, bunca fedakârlıklara katlandıktan sonra barış yapmaktan Tanrı bizleri korusun! Böyle bir şey yapacak olursanız bütün Rusya'yı kendinize karşı ayaklandırırırsınız, bizler de üniformalarımızı artık utançla taşıyız sırtımızda. Eğer iş bu kerteye gel-diye, Rusya'nın gücü yettiği kadar, ayakta durabilecek erat kaldığı sürece çarpışmalıyız...

Komuta bir kişinin elinde olmalıdır, iki kişinin elinde değil. Bakanınız, bir bakan olarak iyi olabilir, ama bir general olarak kötünün de kötüsüdür; gelgelelim, tüm vatanın kaderi bu adamın ellerine teslim edilmiş bulunuyor... Üzüntümden deliye döndüm; onun için pervasızca sözlerimi bağışlamanızı dilerim. Barış antlaşması imzalamayı düşünen her kim olursa olsun, orduya bakanın komuta etmesi gerektiği düşüncesinde direnen her kim olursa olsun, Hükümdarımızı sevmiyor ve hepimizin mahvını istiyor demektir. Bu yüzden size içtenlikle yazıyorum: milisleri hazır bulundurun, zira Bakan Hazretleri bütün ustalığını kullanacak ve davetsiz misafirlerimizi peşi sıra Moskova'ya kadar getirecek bu gidişle. İmparator Hazretlerinin yaverlerinden Wolzogen'e bütün ordu kuşkuyla bakıyor. Hakkında, Napolyon'un adamı olduğuna ilişkin dedikodular dolaşan bu kişi, bir de üstelik Bakana danışmanlık yapmaktadır. Bense Bakana sadece terbiyeli davranmakla kalmıyorum, üstü olduğum halde bir onbaşı gibi emirlerine de boyun eğiyorum. Bu bana çok dokunuyor, ama Hükümdarıma olan sevgim ve bağlılığım yüzünden, onun hatırı için boynumu büküyorum. Yalnız, böyle mükemmel bir orduyu böyle bir adama teslim ettiği için Hükümdarımız adına üzülüyorum. Düşününüz

ki, geri çekiliş sırasında sırf yorgunluk yüzünden on beş bini aş-
kın askerimizi geride, hastanelerde bıraktık, oysa taarruz etseydik
bu kadar asker kaybetmezdik. Allah rızası için söyleyiniz bana, bu
kadar korkak olduğumuz için; güzel yurdumuzu yiğit evlatlarıyla
birlikte bir çapulcular alayına teslim ettiğimiz için; tüm uyrukla-
rımızın yüreklerine nefret ve utanç tohumları ektiğimiz için bize
güzelim anavatanımız, yiğit anavatanımız ne diyecek sonra? Ni-
çin bu kadar korkuyoruz, hem, kimden korkuyoruz, kim oluyor
bunlar? Bakan bu kadar korkaksa, bu kadar kararsızsa, bu kadar
dönekse, basiretsizse, her türlü kötü niteliği kendinde toplamışsa,
benden günah gitti. Bu yüzden bütün ordu feryat edip ona lanet
okumaktadır...”

VI

Yaşamı oluşturan fenomenler sayılamayacak kadar çok alt bö-
lümlere ayrılır, ama bütün bu alt bölümleri iki ana bölüm içinde
toplamak mümkündür: birincisi, öze ilişkin olguları içinde toplay-
an bölüm; ikincisi de, biçimsel olguları içinde toplayan bölüm.
Petersburg yaşamını, özellikle de Petersburg salonlarındaki ya-
şamı –köy yaşamından, taşra yaşamından, kasabalardaki, hatta
Moskova’daki yaşamdan keskin çizgilerle ayrılan bir yaşam bi-
çimi olarak– ikinci ana bölüm içinde düşünebiliriz. Salonlardaki
yaşantı hiç değişmez.

1805’den bu yana Napolyon’la habire barış yapıp yeniden kav-
gaya tutuşmaktaydı Rusya; anayasalar yapıp yapıp bozmaktaydı;
oysa Anna Pavlovna’nın salonuyla Elen’in salonu –biri yedi, öbürü
de beş yıldan beri– hiçbir değişikliğe uğramadan, eski biçimlerini
aynen koruyarak varlıklarını sürdürmekteydi. Anna Pavlovna’nın
salonuna gelip gidenler yine eskisi gibi Napolyon’un başarıları
karşısında şaşkınlık göstermekte ve gerek Napolyon’un başarıla-
rını, gerek Avrupalı hükümdarların Napolyon’a kul köle oluşunu,
Anna Pavlovna’nın temsil ettiği Rus saray çevrelerinin ağzının ta-

dını kaçırmaktan, huzurunu bozmaktan başka bir amaç taşımayan bir fitne olarak görmekteydiler. Elen'in evine –en başta, Elen'i çok zeki ve kültürlü bir kadın sayan Rumyantsev olmak üzere– gelip gidenler ise, tıpkı 1808'de yaptıkları gibi, 1812 yılında da “büyük ulus”u ve “büyük adam”ı yine aynı coşkuyla yüceltmekte, Fransa ile bozuşulmasına üzülmekteydiler; Elen'in salonunu dolduranların tümü, bu bozuşmanın hiç vakit geçirilmeksizin yapılacak barış antlaşmasıyla sona erdirilmesi gerektiği görüşünü savunuyorlardı.

İmparatorun ordunun başından ayrılıp dönüşünden bu yana bu iki *salon* arasındaki rekabete daha çok heyecan gelmiş, karşılıklı düşmanlık gösterileri alıp yürümüş, ama bunların yan tutuşlarında en ufak bir değişiklik olmamıştı. Anna Pavlovna'ya yakın çevreler en koyu *legitimisteler** dışında hiçbir Fransız'ı aralarına sokmuyor, Fransız tiyatrosunu boykot ediyor, yurtseverlik nutukları atıp, Fransız trupunun, hükümete koca bir kolorduyu beslemek kadar büyük paralara mal olduğunu ileri sürüyorlardı. Yine bu çevreler savaşın gelişmesini yakından izleyerek Rus ordusunun başarısıyla ilgili övünç verici haberler yayıyorlardı. Elen'le Rumyantsev'in tuttuğu Fransa yanlıları çevresinde ise savaşla ve düşmanın barbarlığıyla ilgili tüm dedikodular yalanlanıp, Napolyon'un barışmaktan yana olduğu görüşü hararetle savunuluyor, bu konu enine boyuna tartışılıyordu. Hükümetin ve Ana İmparatoriçe adına kurulmuş olan kızlar okulunun hemen Kazan'a taşınması için hazırlığa girilmesi gerektiği görüşünü ileri sürenler yine bu çevrelerce şiddetle kınanıyordu. Elen'in çevresindekiler genellikle savaşa mutlaka barışla sona erecek biçimsel bir gösteri gözüyle bakıyorlardı ve bu çevreye egemen olan görüşü, yani, “sorunun barutla değil, barutu bulan insan aklıyla çözüleceği” görüşünü ortaya atan da, artık Petersburg'a yerleşen ve –her entelektüelin ziyaret etmeyi görev saydığı– Elen'in evinde el üstünde tutulan Bilibin'in ta kendisiydi. Moskova halkının gösterdiği –haberi Petersburg'a İmparatorun

* Legitimiste: Hükümdarların, hükümdar soyundan gelmeleri gerektiği görüşünü savunanlar; bu bağlamda, Napolyon'u gayrimeşru sayanlar. Sözlük anlamıyla: Meşruiyetçi. –çev.

dönüşüyle aynı anda ulaşan– yurtseverlik coşkusu bu çevrede, ihtiyatı da elden bırakmaksızın, usturuplu bir biçimde, entelektüel düzeyde (!) alaya alınıyordu.

Anna Pavlovna'nın çevresinde ise tam tersine, Moskovalıların coşkusu eş değerde bir coşkuyla karşılanıyor ve Moskovalıların davranışından, Plutarkos'un, eski destanları anlatırken kullandığı dille söz ediliyordu. Eskiden olduğu gibi yine önemli görevlerde bulunan Prens Vasili de bu iki grup arasında bir bağlantı halkası işlevi görüyordu. Prens Vasili hem “aziz dostum” dediği Anna Pavlovna'nın salonuna hem de “diplomatik salon” adını verdiği kızının salonuna girip çıkıyor ve iki rakip kamp arasındaki bu gidiş gelişleri fazlaca sık olduğundan zaman zaman kafası karışıp, Anna Pavlovna'nın salonunda söylemesi gerekeni Elen'in salonunda söylüyor ya da Elen'in salonunda söyleyeceği şeyi Anna Pavlovna'nın salonunda ağzından geçiriyordu.

İmparatorun Petersburg'a gelişinden kısa bir süre sonra, Prens Vasili, Anna Pavlovna'nın salonunda yine savaştan söz açıldığı bir gün, konuşmaya katılarak Barclay de Tolly'ye şiddetle saldırmaya başladı; ama onun yerine kimin başkomutan olması gerektiği konusunda kararsızdı. Konuklar arasında bulunan ve genellikle “Çok üstün yetenekli bir insan” diye tanınan bir adam, o gün Petersburg milis örgütünün başına komutan olarak yeni getirilen – Kutuzov'u gördüğünü söyleyip, Maliye Bakanlığı Sarayında yürütülen gönüllü kaydetme işlemlerine komutanın nasıl bizzat nezaret ettiğini anlattıktan sonra –biraz çekinerek de olsa– bir başkomutanda aranılan bütün niteliklerin Kutuzov'da bulunduğunu söylemek cüretini gösterdi.

Anna Pavlovna, hüzünlü bir gülümsemeyle, Kutuzov'un İmparatoru sinirlendirmekten başka bir işe yaramadığına işaret etti.

Prens Vasili hemen lafa karışarak, “Ayan Meclisinde o kadar anlatmaya çalıştım,” dedi. “Ama dinlemediler ki beni. Kutuzov'un milis komutanı olarak seçilmesinin İmparatorun hoşuna gitmeyeceğini söyledim onlara. Hiç kulak asmadılar. Sırf muhalefet etmiş olmak için her görüşe karşı çıkma hastalığı var bunlarda. İyi, karşı

çıksınlar, ama kimden yanalar peki? Moskovalıların o budalaca coşkularını maymun gibi taklit etme isteğimizden ileri geliyor hep bunlar,” diye sözünü sürdüren Prens Vasili, Moskovalıların coşkusuyla Elen’in salonunda alay edilebileceğini, ama burada, Anna Pavlovna’nın salonunda bu duyguya saygı gösterilmesi gerektiğini bir an için unutuvermişti. Ne var ki, hemen lafı çevirerek yanlısını düzeltti. “Yani, Rusya’nın en yaşlı generalini tutup da yargıcılar kurulu başkanlığına getirmek yakışık alacak iş mi, canım? Zahmetine bile değmez! At binemeyen, toplantılarda uyuklayan, ahlakça zayıf bir adamı nasıl tutup da başkomutan yapsınlar? Bükreş’te yeterince dile düşüp ne mal olduğunu herkese gösterdi zaten! General olarak yeteneklerinden söz etmiyorum, ama tirit haline gelmiş, eli tutmaz, gözü görmez bir adamı nasıl başkomutan yapabilirler? Adam düpedüz kör, canım! Körden başkomutan, ne de güzel olur doğrusu! Adam burnunun ucunu göremiyor. Ne yaptıracaklar ona yani, körebe mi oynatacaklar? Adam düpedüz kör işte!”

Prens Vasili’ye kimse karşılık veremedi.

Temmuzun yirmi dördünde söylenen bu sözler o günün koşulları içinde geçerliydi. Ayın yirmi dokuzunda ise Kutuzov prens unvanını kazandı. Kutuzov’a prens unvanının verilişi, onu kızağa çekme hazırlığı anlamına da gelebileceğinden Prens Vasili’nin değerlendirmeleri hâlâ geçerliğini koruyordu, ama kendisi artık görüşlerini uluorta söylemeye çekiniyordu. Nitekim 8 Ağustos’ta savaşın gidişini görüşmek üzere Feldmareşal Saltikov, Arakçeyev, Vyazmitinov, Lopuhin ve Koçubey’den kurulu bir komisyon toplandı ve bu komisyon başarısızlıkların komuta birliği olmayışından ileri geldiği sonucuna vararak, kısa bir müzakereden sonra –İmparatorun Kutuzov’dan hoşlanmadığını bile bile– İmparatora Kutuzov’u başkomutan atamasını salık verme kararı aldı. Aynı gün Kutuzov tam yetkiyle hem ordular grubu başkomutanlığına getirildi hem de orduların yayıldığı bölgelerin yönetimi ona bırakıldı.

9 Ağustos’ta Prens Vasili, Anna Pavlovna’nın salonunda o “çok yetenekli adam”la bir kez daha karşılaştı. Bu adam, soylu aile kız-

larının okutulduğu, İmparatoriçe Mariya Fiyodorovna'nın himayesindeki eğitim kurumunun direktörlüğünü alabilmek için Anna Pavlovna'nın çevresinde dört dönüyordu. Prens Vasili tüm istedikleri olmuş, amacına ulaşmış bir insanın muzaffer tavrı içinde girdi salona.

“Eee, büyük haberi duydunuz mu? Prens Kutuzov, başkomutan! Artık bütün çekişmeler bitti! İçim öyle rahatladı, öyle sevindim ki!” dedi. Sonra salonda bulunanların yüzlerine teker teker sert ve anlamlı bir bakışla bakarak ekledi: “Sonunda doğru dürüst bir adam bulundu!”

“Çok yetenekli adam”, eğitim kurumunun direktörlüğü için can atmasına rağmen yine de Prens Vasili'ye eski söylediklerini hatırlatmaktan kendini alamadı. Bu davranışının, haberi sevinçle karşılayan Anna Pavlovna'ya saygısızlık, Prens Vasili'ye karşı da kabalık olacağını bile bile şeytan dürtmüş gibi kendini tutamayıp, “Ama Prens Hazretleri, Kutuzov için kör diyorlar!” diyerek ona sözlerini hatırlattı.

Prens Vasili, her türlü güçlüğün üstesinden gelebilmesini sağlayan eski numarasına –bas sesini yumuşatıp, kesik kesik öksürme numarasına– başvurarak, “Daha da neler! Bal gibi görür canım!” diye cevap verdi.

“Hem de bal gibi görür,” diye ekledi ve “beni en çok sevindiren de,” diye sözünü sürdürdü, “Hükümdarımızın onu bugüne dek hiçbir başkomutana nasip olmayan bir yetkiyle donatması, hem bütün ordular hem de bütün bölge üzerinde tam yetkili kılmasıdır.” Sonra, bilgiç bilgiç gülümseyerek, “Şimdi o da bir ikinci hükümdar oldu!” diye tamamladı sözünü.

“Allah'ın izniyle, Allah'ın izniyle!” dedi Anna Pavlovna.

Saray çevrelerinde adı yeni yeni duyulmaya başlayan “çok yetenekli adam”, Anna Pavlovna'nın bu konuda daha önce benimseydiği tutumu destekleyerek nedimenin gözüne girebilmek amacıyla lafa karıştı:

“Söylenenlere bakılırsa İmparator ona bu yetkileri istemeye istemeye vermiş. Söylendiğine göre İmparator Hazretleri kendisine,

‘İmparatorunuz ve vatanınız sizi bu onura layık görmüş bulunuyor,’ dediği zaman, Kutuzov, tıpkı *Joconde** dinleyen bir genç kız gibi kıpkırmızı kesilmiş.”

“Belki de İmparator Hazretleri o sözleri yürekten gelerek söylememiştir,” dedi Anna Pavlovna.

Birdenbire Kutuzov hayranı kesilip, herkesin Başkomutana taptığı inancını beslemeye başlayan, dolayısıyla da onu artık kimseciklere kaptırmak istemeyen Prens Vasili hemen atılarak, “Yok canım, hiç öyle şey olur mu!” dedi. “Olacak şey değil, İmparatorumuz Kutuzov’u öteden beri çok takdir eder.”

Anna Pavlovna, “Prens Kutuzov kendisine verilen bu tam yetkiyi inşallah kullanır da, tekerine çomak sokmaya kalkışacak kimselere göz açtırmaz,” dedi.

Anna Pavlovna’nın “kimselere” derken aslında “kimi” kastettiğini hemen anlayan Prens Vasili, ev sahibesinin kulağına doğru fısıldadı:

“Çok sağlam bir yerden duydum; Prens Kutuzov, Çareviç’in orduya karışmaması şartını koşmuş. İmparatora ne demiş, biliyor musunuz?”

Bunun ardından da, sözüm ona Kutuzov’un İmparatora söylediği sözleri tekrarladı Prens Vasili: “Ne yanlış yapsa cezalandırabilirim, ne doğru yapsa ödüllendirebilirim kendisini.”

“Aaah, ah! Ne akıllı adamdır şu Kutuzov! Kendisini çok eskiden tanırım!”

Saray taktiklerini henüz iyice kapamamış olan “çok yetenekli adam”, “Hatta diyorlar ki,” diye lafa karıştı, “İmparator Hazretlerinin bile orduya karışmaması şartını koşmuş.”

Adam bu lafı eder etmez Anna Pavlovna ile Prens Vasili –ikisi birden aynı anda– ona sırtlarını dönüp anlamlı anlamlı bakıştılar; adamın bu derece saf oluşuna üzölmüş görünüyorlardı.

* Joconde: La Fontaine’in ilk manzum hikâyesidir. Bu hikâye o dönemlerde fazlaca açık saçık sayılıyordu. –İngilizce çev.

Petersburg'dakiler böyle işlerle uğraşadursunlar, bu arada Fransızlar Smolensk'i alıp öte yana geçmişlerdi bile; her gün Moskova'ya biraz daha yaklaşılmaktaydılar. Napolyon'un öbür tarihçileri gibi Thiers de, kahramanını haklı çıkarmak kaygısıyla, Napolyon'un Moskova surlarına kadar kendi iradesi dışında sürüklendiğini ileri sürer. Tarihsel olayların açıklanmasında tek insanın iradesini arayan tarihçiler ne kadar haklıysa, Thiers de bunda o kadar haklıdır; Napolyon'un Moskova'ya kadar Rus komutanlarının ustalıkli manevraları sayesinde çekildiğini ileri süren Rus tarihçileri ne kadar haklıysa, Thiers de ancak o kadar haklıdır. Burada, geçmiş, ileride gerçekleşecek olayların hazırlık evresi olarak kabul eden anılama (*retrospection*: geçmişe bakış) kuralının yanı sıra, karşılıklılık (*reciprocity*: mütekabiliyet) kuralı da işin içine girerek konuyu büsbütün içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Mat olan iyi bir satranç oyuncusu, yenilgisinin yaptığı bir yanıltan ileri geldiğine içtenlikle inanır ve yanıltısını açılıştaki hamlelerinde arayıp, oyunun her evresinde benzeri yanıltılar yaptığını, hamlelerinin hiçbirinin aslında tam anlamıyla mükemmel olamayacağı gerçeğini göz ardı eder. Rakibi onun hangi yanıltından yararlanmışsa, oyuncu bütün dikkatini o yanıltı hamle üzerinde topladığından öbür hamlelerindeki yanıltılarının farkına varmaz. Cansız nesnelerin yönetilmesi ve yönlendirilmesinde tek insan iradesinin bir başına yetersiz kaldığı; içindeki her şeyin çeşitli iradeler arasındaki sayısız çatışmalardan doğduğu ve belirli zaman sınırları içinde gerçekleştiği savaş oyunu ise satrançtan kat kat karmaşıktır.

Smolensk'i aldıktan sonra Napolyon Rusları önce Vyazma'da Dorogobuj çayının öbür yakasında, daha sonra da Çarevo-Zaymişçe'de savaşmaya zorladıysa da Ruslar sayısız koşulların bir araya gelmesi dolayısıyla, Moskova'ya yüz on iki kilometre uzaklıktaki Borodino'ya kadar muharebeyi kabul edemediler. Napolyon, Vyazma'dan dosdoğru Moskova üzerine yürünmesi için emir verdi.

Moscou, la capitale asiatique de ce grand empire, la ville sacrée des peuples d'Alexandre, Moscou avec ses innombrables églises en forme de pagodes chinoises* bu Moskova Napolyon'un aklından bir an için olsun çıkmıyordu. Vyazma'dan Çarevo-Zaymışçe'ye ilerlenirken kula donlu, eşkin yürüyüşlü cins İngiliz atına binen Napolyon'a imparatorluk muhafız alayı süvarileri, özel muhafızları, peykleri ve yaverleri refakat etmekteydi. Napolyon'un Genelkurmay Başkanı Berthier, süvariler tarafından ele geçirilen bir Rus dili** sorguya çekmek için geride kalmıştı. Lelorgne d'Ideville adındaki çevirmeni de yanında, atını dörtlüyle sürerek Napolyon'a yetişen Berthier şen bir yüzle dizginlere asıldı.

"Evet, ne haber?" diye sordu Napolyon.

"Platov'un mürettep kolordusuna bağlı bir Kazaktan öğrendiğimize göre Platov kuvvetleriyle ana kuvvetler birleşmek üzereymiş; ayrıca, Kutuzov'u, şu şeytan zekâlı gevezeyi başkomutan yapmışlar!"

Napolyon gülümsedi ve tutsak Kazağın altına bir at verip yanına getirmelerini emretti; tutsağı kendisi sorgulamak istiyordu. Birkaç yaver hemen dörtlüyle fırlayıp bir saat kadar sonra Kazağı getirdiler: Sırtında emir erlerinin giydiği türden kısa ceket bulunan, kurnaz suratında şen bir gülümsemeyle Fransız er eyerine kurulmuş bu çakırkeyif Kazak, Denisov'un Rostov'a devrettiği uşağı Lavruşka'dan başkası değildi. Napolyon ona atından inmeden yanı başında gitmesini söyleyerek hemen sorgulamaya başladı.

"Kazak mısın sen?"

"Evet, komutanım, Kazağım."

Tarihçi Thiers bu olayı aktarırken şöyle diyor: "*Napolyon'un sade kılığında, kendi doğulu kafasındaki hükümdar görüntüsünü çağrıştıracak bir belirti bulamadığı için kimin yanında gittiğini anlayamayan cahil Kazak laubali bir tavırla, rahat rahat savaştan söz ediyordu.*"

* Fr. Bu koca imparatorluğun Asya'daki başkenti Moskova, Aleksandr'ın uyruklarının kutsal kenti Moskova, Çin pagodalarını andıran sayısız kiliseleriyle Moskova. -çev.

** Dil (Türkçe): Sorguya çekmek amacıyla yakalanan tutsak. (Eserin aslında da aynen kullanılmıştır bu Türkçe sözcük.) -çev.

Gerçekte ise, kimin yanına getirildiğini hemen anlamıştı Lavruşka. Bir gün önce, kafayı çekip efendisini yemeksiz bıraktığı için eşek sudan gelene kadar dayak yiyip tavuk bulsun diye köye gönderilen Lavruşka orada yağmaya daldığından gafil avlanarak Fransızların eline düşmüştü.

Efendilerinin her arzularını her zaman yerine getirmeye hazır bulunan, efendilerinin özellikle de en aşağılık isteklerini çarçabuk sezmekte ustalaşmış, işini gördürebilmek için hep kurnazlığa ve adice yollara başvurmayı ilke edinmiş, tam anlamıyla uşak ruhlu o arsız, yırtık tiplerden biriydi Lavruşka. Kendini birdenbire –kimliğini hemen ve kolaylıkla anladığı– Napolyon’un yanı başında buluverdiği halde hiç şaşırmayan, en ufak bir sıkılganlık bile göstermeyen Lavruşka şimdi de yeni efendisinin gözüne girebilmek için elinden geleni yapıyordu.

Yanındakinin Napolyon olduğunu bal gibi biliyordu ve elinde kırbacıyla yanına yaklaşan Rostov kadar ya da başçavuş kadar bile gözünü korkutmuyordu onun Napolyon; başçavuştan niçin korkmuyor idiye, Napolyon’dan da aynı nedenle korkmuyordu; başçavuşun da, Napolyon’un da ondan alabilecekleri hiçbir şeyi yoktu ki, korksun...

İşte bu nedenle Lavruşka bülbül gibi şakıyor, emir erleri arasında konuşulan bütün dedikoduları rahat rahat anlatıyordu. Anlattıklarının çoğunda gerçek payı vardı. Ama Napolyon ona, Rusların Napolyon’u yenebileceklerini sanıp sanmadıklarını sorunca, Lavruşka gözlerini kısarak biraz düşündü.

Onun yaratılışındaki insanlar her şeyde bir kurnazlık aramayı alışkanlık haline getirdikleri için, Lavruşka da bu sorunun altında ince bir kurnazlık yattığını sezerek kaşlarını çatmış, hemen cevap vermek istememişti.

Düşünceli bir tavırla, “Valla, bence,” dedi, “şimdi bir muharebe olursa, ama hemen olursa, sizinkiler kazanır. Doğruya doğru... Ama üç gün sonra olursa, herhalde çok uzar iş.”

Lelorgne d’Ideville onun bu sözlerini gülümseyerek şöyle çevirdi Napolyon’a: “Eğer önümüzdeki üç gün içinde savaş olursa Fran-

sızlar kazanır, ama üç günden sonraya bırakılırsa, ne olacağını o zaman Tanrı bilir ancak.” Napolyon, keyfi pek yerinde olmasına rağmen, gülümsemedi ve Lavruşka’nın sözlerinin çevirisini bir kez daha tekrarlattı.

Bunu fark eden Lavruşka, Napolyon’u eğlendirmek için (Napolyon’u hâlâ tanımamış gibi yaparak) şunu da sözlerine ekledi:

“Biliyoruz, sizin Bonaparte’ınız var... Dünyada yenmediği kimse kalmadığını da biliyoruz, ama her kuşun eti yenmez biz farklıyız...” Böyle yurtseverce övünmeye kalkışmanın nereden aklına geldiğini, bu sözleri nereden bulup çıkardığını Lavruşka kendi de bilmiyordu.

Çevirmen bunları Napolyon’a aktarırken cümlelerin son bölümünü atladı. Napolyon gülümsedi. Thiers, burasını anlatırken şöyle der: *“Genç Kazak, kudretli muhatabının gülümsemesine neden oldu.”*

Birkaç adım konuşmadan gidildikten sonra Napolyon, Berthier’ya döndü ve şu sırada konuştuğu kişinin, kazandığı zaferlerle ölümsüzleşen adını Mısır piramitlerinin üzerine yazdırmış İmparatorun ta kendisi olduğunu öğrenmesinin, bu Don yiğidi üzerinde nasıl bir etki uyandıracığını anlamak istediğini söyledi.

Bunun üzerine Lavruşka’ya konuştuğu kişinin Napolyon olduğunu açıkladılar.

Bunu, kendisinin nasıl şaşıracağını, nasıl korkacağını görmek için yaptıklarını ve Napolyon’un da bu beklenti içinde olduğunu anlayan Lavruşka yeni efendilerini hoşnut etmek için hemen müthiş şaşırmış ve korkmuş gibi yaparak gözlerini testekerlek açtı ve dayak yemeye götürüldüğü zamanlar takındığı aynı yüz ifadesini takındı. Thiers burasını şöyle anlatıyor: *“Napolyon’un çevirmeni bunları söyler söylemez, birdenbire afallayan Kazak’ın nutku tutuldu ve ünü Asya bozkırlarının ötesine kadar yayılmış fatihin yüzüne çivilenen bakışlarını bir an bile ayırmaksızın onun yanı başında giderken, bir daha da ağzını açamadı. Adamın konuşkanlığı bir anda kaybolmuş, onun yerini safça ve derin bir hayranlığın ya-*

rattığı suskunluk almıştı. Napolyon, bir de armağan vererek, tıpkı vatani olan kırlara salıverilen bir kuş gibi serbest bıraktırdı onu.” Napolyon hiç durmadan imgelemine çalıştıran Moskova’nın düşünü kurarak yoluna devam ederken, “vatani olan kırlara salıverilen kuş” da, Rus ileri karakol hatlarına doğru dörtlüyle yol alıyor ve bu arada kafasının içinde, arkadaşlarına anlatacağı –gerçekteki olaylardan bambaşka– hikâyeleri kuruyordu. Gerçekte olanları anlatılmaya değmez bulduğu için, onları anlatmak niyetinde değildi. Kazak devriyelere rastladı, Platov’un mürettep kolordusuna bağlı alayının yerini onlardan sorup öğrendi ve Yankovo’da konaklayan efendisi Nikolay Rostov’u akşama doğru buldu. Rostov da tam o sırada, İlyin’le birlikte civar köyleri dolaşmak için atına biniyordu; Lavruşka’nın altına başka bir at çektilerip onu da yanına aldı.

VIII

Prenses Mariya, Prens Andrey’in sandığı gibi Moskova’da ve tehlikeden uzakta değildi.

Alpatiç, Smolensk’ten dönünce, İhtiyar Prens bir rüyadan ansızın uyandırılır gibi olmuştu. Hemen köylerden milis toplanıp silahlandırılmaları emrini verdi ve garnizon komutanına bir mektup yazarak, Daz Tepeler’de kalıp burayı sonuna kadar savunmaya kararlı olduğunu, Rusya’nın en yaşlı generallerinden birinin burada düşmana tutsak düşmesini ya da öldürülmesini engelleyecek önlemleri alıp almama kararını kendilerine bıraktığını bildirdi, ev halkına da Daz Tepeler’den ayrılmayacağını açıkladı.

Ama kendisi Daz Tepeler’de kalırken, Prenses Mariya’ya, Küçük Prens Nikolay ve Dessales’i da yanına alıp Boguçarovo’ya, oradan da Moskova’ya gitmesini emretti. Babasının böyle birdenbire uyuşukluktan sıyrılarak durup dinlenmeksizin koşuşturması, çırpınması ve bu yüzden uykuyu bile kendine haram etmesi karşısında büyük korkuya kapılan Prenses Mariya, babasını bir başına bırakıp gitmeyi bir türlü içine sindiremediği için, ömründe ilk kez

İhtiyar Prense karşı gelme cüretini gösterdi. Prenses, "Gitmeyeceğim!" deyince, korkunç bir fırtına gibi patlayıveren babası bütün öfke şimşeklerini kızının üstüne yağdırmaya başladı. Bunca yıldır kızına yapageldiği haksızlıkların tümünü birden tekrarlayıp, toptan girişti bu sefer. Prensesi suçlu çıkarmak için demediğini bırakmadı: Ne kızının elinden işkence çektiğini bıraktı, ne Prensesin baba ile oğlun arasını açmaya kalkıştığını bıraktı, ne onun öz babası hakkında pis kuşklar beslediğini bıraktı; bunlarla da yetinmeyip, kızının biricik amacının ve en büyük zevkinin babasına yaşamı zehir etmek olduğunu ileri sürerek onu çalışma odasından kovdu. Ama kovarken Prensesin Daz Tepeler'de kalıp kalmamasının umurunda bile olmadığını söylemeyi de ihmal etmeyerek, bir daha bu evde gözüne gözükmemesi, varlığını belli ederek kendisini rahatsız etmemesi için uyardı onu. Prenses Mariya ise, babasının onu Daz Tepeler'den zor kullanarak uzaklaştırmasından korkarken, İhtiyar Prens bu yola başvurmayıp sadece onu görmek istemediğini belirtmekle yetinmesi karşısında sevincinden uçacak hale geldi. Babasının bu davranışı, kızının gitmeyip evde kaldığına ihtiyarın aslında çok sevindiğini gösteriyordu; bu davranışın, o sevincin kanıtı olduğunu biliyordu Prenses.

Küçük Nikolay'ı yolcu ettiklerinin ertesi günü İhtiyar Prens büyük üniformasını giydi; garnizon komutanını ziyarete gidecekti. Faytonu kapıda hazır bekliyordu. Prenses Mariya babasının büyük üniformasını giymiş, ne kadar madalya ve nişanı varsa hepsini takmış takıştırmış olarak kapıdan çıkıp bahçeye indiğini gördü ve onun milis olarak silahlandırılan mujiklerle serfleri denetlemesini seyretmeye koyuldu. Bahçedeki konuşmalar pencerenin önünde oturan Prenses Mariya'nın kulağına kadar geliyordu. Birden, bahçenin dış kapısından eve doğru koşarak bir kalabalığın geldiğini gördü; adamların yüzlerinde korku okunuyordu.

Koşa koşa kapının önüne çıkan Prenses Mariya merdivenleri hızla inip çiçek tarhlarının arasından da koşa koşa geçerek ağaçlıklı yola çıktı. Milislerden, köylülerden ve uşaklardan oluşan büyük bir kalabalık ona doğru ilerlerken, Prenses bu kalabalığın

ortasında üç beş kişinin göğsü nişanlarla dolu, üniformalı, ufak tefek bir adamı koltuk altlarından tuttuklarını, ayaklarını sürüyen adamcağızı ayakta tutmaya çalıştıklarını gördü. Telaşla yanlarına koşan Prens, yolun iki yanındaki ılımlı ağaçlarının yaprakları ve dalları arasından vuran güneş ışınlarının oyunu yüzünden, ihtiyarın yüzündeki değişikliği ilk ağızda fark edemedi. Görebildiği tek şey, ihtiyarın o eski sert ifadesinin yerini şimdi ürkek, uysal bir ifadenin almış olduğu idi. İhtiyar, kızını karşısında görünce dudaklarını kımıldatmaya çalıştı, ama başaramayıp boğuk bir ses çıkardı. Ne istediğini anlamak olanaksızdı. İhtiyar Prens kaldırılıp çalışma odasına taşındı ve son zamanlarda yatmaktan o kadar korktuğu oradaki divana yatırıldı.

Aynı akşam getirtilen doktor biraz kan aldı ve Prens'in sağ yanına inme indigini bildirdi.

Daz Tepeler'de kalmak her geçen gün biraz daha tehlikeli olmaya başladığından, ertesi gün doktoru da yanlarına alarak İhtiyar Prens Boguçarovo'ya taşındılar.

Onlar Boguçarovo'ya vardıklarında Dessales ile Küçük Prens Moskova'ya hareket etmiş bulunuyordu.

Boguçarovo'da Prens Andrey'in yeni yaptırdığı eve yerleştirilen İhtiyar Prens inmeli olarak üç hafta* kımıldamadan yattı; bu üç hafta içinde durumu ne düzeldi, ne de kötüleşti, hiçbir değişiklik göstermedi. Bir yanı çarpılmış cenaze gibi, kendini bilmeden yatıyordu. Hiç durmadan ağzından birtakım hırıltılar çıkıyor, kaşları ve dudakları kımıldıyordu yalnızca; çevresinde olup bitenleri anlayıp anlamadığı belli değildi. Belli olan bir şey varsa, o da adamcağızın acı çektiği ve bir şey söylemek istediği, söyleyebilmek için kıvrandığıydı. Ama ne söylemek istediğini kimsenin anlayabilmesine olanak yoktu; bu, aklını yarı yarıya yitirmiş bir hastanın kaprisi de olabilirdi, kamu hizmetiyle ilgili bir şey de, aileyi ilgilendiren bir konu da.

* Tolstoy'un romanında pek ender düştüğü "zaman yanlışı"ndan birine de burada rastlıyoruz: İleride göreceğimiz gibi, İhtiyar Prens 15 Ağustos günü ölüyor; Smolensk'in bombalandığı tarihte, yani 5 Ağustos'ta ise sağ ve sağlamdı. Bu duruma göre "üç hafta" felçli yatması olanaksız. -İngilizce çev.

Doktor, ihtiyarın bu huzursuzluğunun hiçbir şey ifade etmediğini, sadece fiziksel nedenlere bağlı olduğunu söylüyor, Prenses Mariya ise babasının ona bir şey söylemeye çalıştığını düşünüyor-
du; kızını her görüşünde hastanın huzursuzluğunun gözle görülür biçimde artması da Prenses Mariya'nın bu düşüncesini doğruluyordu. Hastanın maddi olduğu kadar manevi bir acıyla da kıvrandığı belliydi. İyileşme umudu yoktu. Yolculuk etmesi olanaksızdı; onu yola çıkarmak boşuna olurdu, çünkü yolda kalırdı adamcağız. Prenses Mariya'nın zaman zaman, 'Şu son bari bir an önce gelse de kurtulsa, öylesi daha iyi olmaz mıydı acaba?' diye düşündüğü oluyordu.

Gece gündüz, hemen hemen hiç uyumadan babasını bekliyor ve söylemesi bile zor ama çoğu kez babasında iyileşme belirtileri görmeyi ummak yerine, sonunun yaklaştığını görmeyi diliyordu.

Böyle bir duyguyu yadırgasa da, kendisine yakıştıramasa da, bu duyguyu taşıdığı bir gerçektir. Hele, babasının bu hastalığıyla birlikte (ya da daha önce; babasına bir şey olur korkusuyla onunla birlikte kalmaya karar verdiği zaman), çoktandır unuttuğu ya da uykuya yatırdığı bütün kişisel istek ve umutlarının yeniden canlandığını, yeniden uyandığını fark etmesi ona çok daha korkunç geliyordu. Yıllardan beridir aklına bile getirmediği düşünceler – baba korkusundan uzak bir yaşam düşüncesi, hatta belki bir aile kurup bunun mutluluğunu yaşayabilme düşüncesi– şeytan aldatması gibi imgelemine sürekli kurcalayıp duruyordu. Kafasından uzaklaştırmaya ne kadar çalışırsa çalışsın, o iş olduktan sonra yaşamını yeniden nasıl bir düzene sokacağı sorusu gelip gelip kafasına takılıyordu. Bunun tamamıyla bir şeytan aldatması olduğunu biliyordu Prenses Mariya. Şeytana karşı biricik silahın dua olduğunu bildiği için de dua etmeye çalışıyordu. Prenses Mariya, bugüne dek kendisini içine hapsettiği ve dua etmekten başka hiçbir avuntusunun bulunmadığı o manevi dünyadan değişik, onunla taban tabana zıt bir yaşamı içeren –bu dünyayı ilgilendiren zorlu işlerle dolu, ama aynı zamanda özgür bir çalışma ortamını da içeren– bir dünyanın etkisi altında kaldığını hissediyordu. Ne dua

edebiliyor, ne ağlayabiliyordu; dünya işleri, bu dünyaya ait kaygılar pençesine almıştı onu.

Boguçarovo'da kalmak gün geçtikçe tehlikeli olmaya başlamıştı. Dört bir yandan, Fransızların yaklaşmakta olduğu haberleri geliyordu, hatta Boguçarovo'dan topu topu on beş kilometre ötede bir köyde, zengin birinin konağı Fransız akıncıları tarafından yağmalanmıştı.

Doktor da İhtiyar Prens buradan götürülmesi gerektiğini ısrarla söylüyordu; İlçe Ayan Meclisi Başkanı da bir memurunu yollayıp Prens Mariya'yı bir an önce Boguçarovo'dan ayrılmaları konusunda ikna etmeye çalışmış, ilçe jandarma komutanı bizzat Boguçarovo'ya gelerek aynı konuda ısrar etmiş ve Fransızların topu topu kırk kilometre ötede olduklarını, Fransızların dağıttığı bildirilerin köylerde elden ele dolaştığını, Prens eğer babasını ayın on beşine kadar alıp götürmeyecek olursa, doğacak sonuçlardan kendisinin sorumlu tutulmaması gerekeceğini söylemişti.

Prens de kararını verdi, on beşinde yola çıkacaktı. Yol hazırlıklarıyla uğraşmak ve talimat almak için kendisine gelen herkese yetişmeye çalışmakla yoğun bir gün geçirmiş, bu işler bütün gününü almıştı. On dördü gecesini yine her zamanki gibi, soyunmadan, Prensinkine bitişik odada geçiriyordu. Sık sık uyanıyor, her uyanışında da ya Prens inilti ve mırıltılarını, ya karyolasının gıcirtısını ya da Prensi yan çevirmekte olan Tihon'la doktorun ayak seslerini duyuyordu. Sık sık kalkıp kapıya kulak veriyordu; Prens sesi gittikçe daha yüksek çıkıyor ve sanki onu biraz fazla sık çeviriyorlarmış gibi geliyordu Prens Mariya'ya. Bir türlü uyku tutmadığı için kulağı hep babasının kapısında; babasının yanına girmek istediği halde, girmeme kararını vermişti. Çünkü her ne kadar babası konuşmıyor idiyse de, içeri girdiği ve elinde olmaksızın gözlerini ona diktiği zaman babasının nasıl hoşnutsuz bir ifadeyle gözlerini başka yana çevirdiği gözünden kaçmıyordu Prens. Gece yarısı, babasının alışıktır olmadığı bir vakitte odasına girerse onu sinirlendireceğini biliyordu.

Oysa, babasına hiç bu kadar acıdığı, onu kaybetmekten bu kadar korktuğu olmamıştı. Babasının yanında geçirdiği tüm yaşamı gözünün önüne geliyor, babasının söylediği her sözü, ihtiyarın bütün davranışlarını onun kızına olan sevgisini ifade ediş biçimi olarak yorumluyor, böyle hatırlıyordu. Bu anıları arasına zaman zaman şeytan aldatması gibi bazı başka düşünceler sızıyordu: babasının ölümünden sonra durumun ne olacağı gibi, özgür yeni yaşamını nasıl bir düzene sokacağı gibi düşünceler. Ne var ki, Prenses Mariya bu düşünceleri tiksintiyle kafasından uzaklaştırıyordu. Sabaha karşı İhtiyar Prens sakinleşti, Prenses de uyuyabildi.

Sabahleyin oldukça geç uyandı. İnsanlar sabah kalktıklarında kafaları daha duru çalışır ya, Prenses Mariya da işte bu duru kafayla, babasının hastalığında kendisini en çok kaygılandıran şeyin ne olduğunu açıkça anladı. Uyanır uyanmaz, kapının arkasında neler olup bittiğini anlamak için kulak kabarttı ve babasının iniltilerini duyunca içini çekip kendi kendine, her şeyin eskisi gibi olduğunu söyledi.

Hemen ardından da, yine kendi kendine ve âdeta kendinden öğrenerek sordu: “Peki ama ne olacaktı ki? Ne olmasını bekliyor, ne istiyordum? Onun ölmesini!”

Elini yüzünü yıkadı, giyindi, duasını etti ve sokak kapısının önüne, merdiven başına çıktı. Kapının önünde atları koşulmamış yük arabaları duruyor, arabalara eşyalar yükleniyordu.

Sıcak, puslu bir sabahtı. Düşünceleri yüzünden hâlâ kendini ayıplayan ve kendini ahlaksızın biri gibi gören Prenses, babasının yanına girmeden önce düşüncelerine bir çekidüzen verebilmek için merdiven başında oyalanıyordu.

Üst kattan inen doktor kapı önüne çıkarak Prensesin yanına geldi.

Prenses Mariya’ya, “Hastamız bugün biraz daha iyi,” dedi. “Deminden beri sizi arıyordum. Babanızın mırıldanmalarından bir anlam çıkarılabileceğini sanıyorum. Bilinci yerine geldi. Benimle geliniz, sizi istiyor...”

Bu haberi alınca Prenses Mariya'nın yüreği öyle hızlı çarpmaya başladı ki, yüzü sapsarı oldu ve düşmemek için duvara yaslandı. Bütün benliğini o kötü, o iğrenç düşüncelerin, o şeytan aldatmalarının sardığı bir sırada babasını görmek, ona bir şeyler söylemek, onunla göz göze gelmek korkunç görünüyordu Prenses.

"Geliniz," dedi doktor.

Prenses Mariya babasının odasına girdi, karyolaya yaklaştı. Babası, arkası yastıklarla beslenmiş bir durumda sırtüstü yatıyordu; mor damarlı, kemikli küçücük kalmış elleri yorganın üstündeydi. Sol gözü dosdoğru ileriye bakıyordu, ama sağ gözü kaymıştı; kaslarıyla dudakları kımıltısızdı. Kupkuru kalmış, âdeta küçülmüştü adamcağız her haliyle içler acısıydı görünüşü. Yüzü âdeta erimiş, ufalmıştı; kulakları, burnu küçücük kalmıştı. Prenses Mariya eğilip babasının elini öptü. Babasının sol elinin, elini kuvvetle kavrayarak sıkmasından ihtiyarın onu sabırsızlıkla beklediğini anladı Prenses. İhtiyar Prens sol eli kızının elini çekiştirip duruyor, kaslarıyla dudakları öfkeli öfkeli kıpırdıyordu.

Prenses Mariya onun kendisinden ne istediğini anlayabilmek için korka korka bakıyordu yüzüne. Prenses, hastanın sol gözüyle kendisini daha rahat görebileceği bir biçimde yer değiştirince, İhtiyar Prens sakinleşti ve bakışlarını birkaç saniye kızının yüzünden ayırmadı. Derken, dudakları ve dili kımıldadı, konuşmaya, ağzından sesler çıkarmaya başladı. Yüzünde çekingen, yalvaran bir ifade vardı; dediklerini kızının anlamamasından korktuğu belliydi ihtiyarın.

Prenses Mariya bütün yetilerini toplayıp, bütün dikkatini vererek bakıyordu babasının yüzüne. Adamcağız dilini oynatmaya çabalarken yüzü öyle gülünç bir durum alıyordu ki, Prenses onu bu halde görmemek için gözlerini önüne indirdi ve hıçkıra hıçkıra ağlamamak için zor tuttu kendini; bir yumru gelip boğazına oturmuştu. İhtiyar Prens durmadan aynı sözcükleri tekrarlayarak bir şey söylemeye çalışıyordu. Prenses Mariya onun ne dediğini bir türlü anlayamıyor, tahmin etmeye çalışarak, babasının çıkardığı sesleri soru biçiminde tekrarlıyordu.

Babası birçok sefer üst üste aynı sesleri çıkardı:

“Vıdan-mrr-lı-rr...”

Bu seslerin ne anlama geldiğini çıkarmak mümkün değildi
Doktor anladığını sanarak, soru biçiminde tekrarladı:

“*Mariya, korkuyorsun!*” İhtiyar Prenses başını olumsuzluk belirtir biçimde sarstı ve tekrar aynı sesleri çıkardı.

Prenses Mariya da bir tahminde bulunarak, “Vicdanım rahat-sız?” diye soru biçiminde tekrarladı.

İhtiyar, olumlu anlamda bir homurtu koyvererek kızının elini yakaladı ve göğsünün üstünde başka başka noktalara bastırmaya başladı; kızının elini belli bir yere koymak istediği ve koyacağı yeri aradığı anlaşılıyordu.

Birdenbire, eskisine oranla çok daha anlaşılır bir biçimde, “Hep düşünüyüm... seni... düşünüyüm,” sözleri döküldü ağzından ihtiyarın; bu kez söylediklerinin anlaşıldığından emindi.

Prenses Mariya hıçkırıklarını ve gözyaşlarını göstermemek için yanağını babasının elinin üstüne bastırdı. İhtiyar Prens elini kaldırdı ve kızının saçlarını okşadı.

Ağzından yine anlaşılabilir sözler döküldü:

“Bütün gece seni ça-a-dım du-dum...”

Prenses Mariya, gözlerinden yaşlar süzülürken, “Ah, bilebilseydim...” dedi. “Odanıza girmeye çekiniyordum.”

İhtiyar Prens kızının elini kuvvetlice sıktı. “Uyu-mo-mudun?”

Prenses, başını sarsarak, “Hayır, uykum kaçmıştı,” dedi.

Prenses Mariya farkında olmaksızın babasını taklit ediyor, daha çok işaretlere başvurarak, babası gibi heceleye heceleye konuşuyor, dilini döndürmekte babası gibi zorluk çekiyordu sanki.

“Ya-a-mıçı...” dediğini duydu babasının; “‘Canımın içi’ mi, yoksa ‘yavrucuğum’ mu demek istediğini tam çıkaramamıştı, ama o güne dek babasının ağzından hiç duymadığı bir söz, seven, okşayıcı bir söz olduğundan emindi bunun. “Nedn gemedin?”

‘Bense, bense onun ölmesini diliyordum!’ diye aklından geçiriyordu Prenses Mariya.

İhtiyar Prens bir süre konuşmadan durdu. Sonra yine konuşmaya başladı:

“Saa-ol-lasın... sev-gili kızın benm... te-şekkür... her şey... her ey çin... baaşla... te-şekkür!...” İhtiyarın gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Ansızın, “Andeyimi (Andrey’imi) çaa bana!” dedi ve isteğinin yerine getirilip getirilemeyeceği kuşkusuyla, yüzünde çocuksu, çekingeni bir ifade belirdi. İsteğinin yersizliğini kendi de biliyormuş gibiydi. Ya da Prens Mariya’ya öyle geldi.

“Andrey’den mektup aldım,” diye cevap verdi babasına.

İhtiyar Prens utangaç ve şaşırmış bir ifadeyle baktı kızının yüzüne.

“Ne-re-de o şimdi?”

“Askerde, babacığım, Smolensk’de.”

İhtiyar Prens gözlerini kapattı, bir süre konuşmadı. Sonra, birden her şeyi anlamış ve kafasının içindeki kuşkulara bir cevap verirmiş gibi, gözlerini açıp başını öne doğru bir iki sefer salladı. Usulca, ama net bir biçimde, “Evet. Rusya mahvoldu. Mahvettiler onu!” dedi. Ardından da yeniden hıçkırmaya, gözyaşları yanaklarından tekrar süzölmeye başladı. Daha fazla kendini tutamayan Prens Mariya da onunla birlikte hüngür hüngür ağlıyordu.

İhtiyar Prens tekrar gözlerini kapadı. Hıçkırıkları dindi. Eliyle gözlerini işaret edince Tihon, onun ne istediğini anlayarak yanaklarındaki yaşları sildi.

İhtiyar gözlerini açtı ve bir şey söyledi, ama hiçbirini anlayamadı; Prens Mariya babasının ağzından çıkan sözleri deminki konuşmasına bağlayarak bir anlam çıkarmaya çalıştığı için önce onun Rusya’dan söz ettiğini sanmış, daha sonra belki Andrey’den, kendisinden, torunundan ya da öleceğinden söz ediyor olabilir diye düşünmüş, dolayısıyla da ne demek istediğini anlayamamıştı. Neden sonra, ihtiyarın söylemek istediği şeyi Tihon anlayarak onlara tekrarladı.

Meğerse ihtiyar, “Beyaz elbiseni giy. O elbiseni seviyorum,” demek istemiş.

Prens Mariya bunu anlayınca büsbütün hüngürdedi ve doktor, koluna girerek onu dışarıya, verandaya çıkarmak zorunda kaldı; binbir dil dökerek, sakinleşmeye çalışması ve yol hazırlıklarını

sürdürmesi gereğine onu inandırmaya çalıştı. Kızı odadan çıktıktan sonra İhtiyar Prens yine konuşmaya başladı; öfkeli öfkeli kaşlarını oynatarak, o boğuk sesiyle bağıra bağıra oğlundan, savaştan, İmparator'dan söz ediyordu; tam böyle bağıra bağıra konuşurken bir inme daha indi ve... bu da son oldu.

Prenses Mariya verandadaydı. Pus dağılmış, güneş yükselmiş, hava iyice ısınmıştı. Hiçbir şeyin farkında olmayan Prenses, babasına duyduğu tutkulu bağlılık ve sevgi dışında ne bir şey hissediyor, ne de bir şey düşünüyordu; o güne dek baba sevgisiyle yüreğinin hiç böyle yandığını duymamıştı. Koşa koşa aşağıya indi, kendini bahçeye attı, Prens Andrey'in diktiği ıhlamur fidanları arasından uzanan bahçe yolunu izlerken küçük gölete doğru yürüdü.

Ellerini, hıçkırıklarla inip kalkan göğsüne bastırmış olarak parkın içinde hızlı adımlarla dolaşırken kendi kendine mırıldanıyordu:

'Evet... Onun ölmesini diledim ben... Diledim... Diledim... Evet, bir an önce bunun bitmesini diledim... Bir an önce huzura kavuşmak istiyordum... Peki, o ölünce ben ne olacağım? O gittikten sonra huzura ermemin ne anlamı kalır?'

Parkta geniş bir tur attıktan sonra, tam eve doğru yürürken, Matmazel Bourienne'in (Matmazel Bourienne, Boguçarovo'dan ayrılmak istememiş, orada kalmıştı), yanında yabancı bir adamla kendisine doğru gelmekte olduğunu gördü. İlçe âyan meclisi başkanıydı bu; Boguçarovo'dan hemen ayrılmaları gereğine Prenses Mariya'yı inandırabilmek için kendisi kalkıp gelmişti buraya kadar. Prenses Mariya meclis başkanını dinlediye de, adamın söyledikleri bir kulağından girip öbüründen çıkmıştı. Meclis başkanını içeriye aldı, öğle yemeğine alıkoydu, kendisi de onunla birlikte sofraya oturdu. Sonra bir ara izin isteyerek sofradan kalktı ve babasının odasına çıktı, kapının önünde duraladı. Odadan heyecanlı bir yüzle dışarı çıkan doktor onu içeriye bırakmıyor, oradan gitmesini istiyordu.

"Gidiniz buradan, Prenses! Gidiniz, gidiniz!"

Prenses Mariya tekrar bahçeye çıktı, gitti, göleti çevreleyen bendin suya bakan yanındaki şeve sırtını vererek çimenlerin üs-

tüne oturdu; burada onu kimse göremezdi. Orada ne kadar oturduğunu bilmiyordu. Bendin üstündeki patikadan koşarak gelen bir kadının ayak seslerini duymasıyla dalgınlığından irkilerek sıyrılması bir oldu. Kalkıp bakınca, gelenin oda hizmetçisi Dunyaşa olduğunu gördü; her yerde fellik fellik hanımını aradığı anlaşılan kız, onu birden karşısında görüverince ödü kopmuş gibi kalakaldı olduğu yerde.

“Lütfen, Prensese... Prens Hazretleri,” diye kekeleyerek bir şeyler söylemeye çalışıyordu.

Prensese Mariya, “Geliyorum, hemen geliyorum!” diye bağırdı ve Dunyaşa’nın sözünü bitirmesine fırsat vermeden, yüzüne de bakmamaya çalışarak, eve doğru koşmaya başladı.

Prensese eve girerken, onu kapıda karşılayan meclis başkanı, “Prensese, Allah’ın emri! İnsan her şeye hazırlıklı olmalı!” dedi.

Prensese Mariya, “Bırakın beni! Yalan söylüyorsunuz!” diye bağırdı öfkeyle.

Doktor ona engel olmaya çalıştıysa da, doktoru kenara iten Prensese koşu koşu babasının kapısı önünde aldı soluşu. ‘Niye hepsinin yüzünde korku var? Niye herkes bana engel olmaya kalkışıyor? Hiçbirine ihtiyacım yok ki! Hem onların işi ne burada?’ diye aklından geçiriyordu. Kapıyı açınca, daha önce hep loş tutulan odayı dolduran parlak ışıkla irkildi. Odada yaşlı dadısıyla başka birkaç kadın daha vardı. Hepsi birden karyolanın başından geri çekilerek Prensese yer açtılar. Babası yine sırtüstü bıraktığı gibi yatıyordu, ama yüzündeki çatık ifade ta kapı eşiğinden Prensese dikkatini çekmiş, onu olduğu yere mıhlamıştı.

‘Hayır, olamaz, ölmüş olamaz!’ dedi kendi kendine. Babasına doğru yaklaştı ve tüm benliğini kaplayan dehşet duygusunu boğmaya çalışarak eğildi, babasının yanağını öptü. Babasına duyduğu onca sevgi, yüreğini yakan bütün o acıma, bütün o ince duygular, gözlerinin önünde yatan nesnenin verdiği dehşet duygusu karşısında bir an içinde, şimşek gibi yok oluverdi. ‘Hayır, artık o yok! Hayır yok; ama az önce onun yattığı bu yerde, onun yerinde tanımadığım bir şey var; korkunç, iğrenç, uğursuz, tiksindirici, gi-

zemli bir şey!’ Prenses Mariya elleriyle yüzünü kapadı ve doktorun kolları arasına yığıldı; doktor tam zamanında yetişmiş, onu yere düşmeden yakalamıştı.

• • •

Tihon’la doktor seyrederken, oradaki kadınlar, bir zamanlar Prens olan nesneyi yıkadılar, bir mendille çenesini, başka bir mendille de katılaştıkça şimdiden birbirinden ayrılmaya başlayan bacaklarını bir araya toplayarak bağladılar. Sonra göğsü nişanlarla kaplı üniforma ceketini giydirip, o kurumuş, küçülmüş gövdeyi kaldırıp masanın üstüne yatırdılar. Bütün bu işlerin nasıl yapıldığını, ne zaman ve kimin direktifleri altında yapıldığını ancak Allah bilir; ama her şey usulüne uygun yapıp bitirilmişti. Akşam hava kararınca, cenazenin çevresinde mumlar yakıldı, ufalmış başcağızının altına matbaada basılmış bir dua kâğıdı kondu, üstü örtüldü, yerlere ardıc yaprakları serpildi ve odanın bir köşesinde oturan diyakoz, makamla Mezamir* okumaya başladı.

Misafir salonunda, tabutun çevresinde tüm ev halkıyla yabancılardan oluşan bir kalabalık toplanmıştı; bir at leşinin çevresinde homurdanıp tıksırarak, itişerek, ürkek ürkek dolaşan atlara benziyorlardı aynen. Ayan Meclisi Başkanı da, köy muhtarı da ihtiyar heyeti üyeleri de, köylü kadınlar da hep oradaydılar; korkuyla karışık bir saygıyla gözleri büyümüş bir halde istavroz çıkararak yaklaşıyor, önce yerlere kadar eğilip ölüyü selamlıyor, sonra İhtiyar Prensın soğuyup katılaşmış elini öpüyorlardı.

IX

Boguçarovo yurtluğunun eski sahiplerinden gelip de yurtluğunda oturan hiç kimse çıkmamıştı daha önce; yurtluğu yaşayacağı yer olarak seçip oraya yerleşen ilk mal sahibi Prens Andrey idi. Bura köylüleri de karakter bakımından Daz Tepeler’deki köylülere hiç benzemezdi. Bunların konuşmaları da, giyim kuşamla-

* Mezamir (Mezmurlar): Makamla okunan Zebur sureleri. –çev.

rı da, tutum ve töreleri de bambaşkaydı. Bunlara bozkır köylüleri denirdi. Hasat zamanı yardımcı olarak Daz Tepeler'e getirtilen, gölet yapma, kanal açma işlerinde çalıştırılan bu adamların dayanıklılıklarını İhtiyar Prens pek beğendiği halde, yabaniliklerinden ötürü tutmazdı onları.

Prens Andrey'in, Boguçarovo'da son kalışı sırasında hastaneler, okullar açtırması, köylü başına düşen angarya bedelini azaltması bile işe yaramamış, onun bu icraatı adamların tutumlarında bir yumuşama yaratacağına tam tersine, onların karakterindeki -İhtiyar Prens'in "yabanilik" diye nitelediği- sertlik eğilimini daha da artırmıştı. Bunlar öteden beri kendi aralarında, kaynağı belli olmayan birtakım söylentiler çıkarırlardı zaman zaman: Bir gün gelir, askere alınacakları ve atlı muhafız sınıfına verilecekleri söylentisi çıkarılır; başka bir gün, yeni bir dinin ortaya çıktığı ve bunların tümünü zorla o yeni dine sokacakları dedikodusu yayılır; derken, Çar'ın ta 1797'de Çar Pavel'in tahta çıkışı sırasında yayınladığı bildirinin aynısını yayınladığı (bu bildiriyle Çar'ın sözüm ona köleliği kaldırdığı, ama derebeylerinin buna engel olduğu) söylentisi yayılır; ya da yedi yıla varmadan Piyotr Fiyodoroviç'in* yeniden tahta oturacağı ve o zaman bütün kısıtlamaların ortadan kalkacağı, her şeyin serbest olacağı, tüm sorunların kökünden çözümleneceği şayiası çıkarılırdı. Bonaparte'la yapılan savaşa ve istilaya ilişkin, kulaklarına çalınan dedikoduları da bunlar kafalarında Deccal gibi, kıyamet gibi, tam özgürlük gibi belirsiz kavramlarla birleştiriyorlardı.

Boguçarovo dolaylarında hazineye ya da özel kişilere ait büyük çiftlikler vardı; özel kişilere ait çiftliklerin köylüleri, mal sahiplerine angarya bedeli ödemek koşuluyla, gidip istedikleri başka bir yerde çalışabilirlerdi. Bu dolaylardaki çiftliklerde ya da yurtluklarda yerleşmiş, orada oturan mal sahibi hemen hemen hiç yoktu; bura köylüleri ya da toprak köleleri arasında okumuş insan da parmakla

* Piyotr Fiyodoroviç (yani, Çar III. Petro), karısı II. Katerina'nın tahta çıkışının hemen ardından, 1762'de öldürüldüğü (ya da öldüğü) halde, onun öldüğüne inanamayan köylülerin kafasında uzun süre yaşamıştır. L.& A. Mande

gösterilecek kadar azdı. Bundan ötürü de, Rus halkının yaşantısındaki özü oluşturan ve çağdaş insanlar tarafından anlaşılabilmesi mümkün olmayan, çağdaş insanları hayretler içinde bırakabilecek gizemli akımların bura insanları üzerindeki güçlü etkisi, başka yörelerdekine göre çok daha çarpıcı idi. Bu tür akımların gücüne örnek olarak gösterilebilecek çeşitli olaylar vardır; bunlardan biri yirmi yıl kadar önce yaşanmıştı. Nereden akıllarına estiyse, köylüler, nerede olduğunu kimsenin bilmediği, “sıcak ırmaklar” denilen bir yere göç etmeye karar verdiler. Aralarında Boguçarovo ahalisinin de bulunduğu yüzlerce aile birdenbire mallarını, davarlarını satıp savıp, güneydoğu yönüne doğru yollara düştüler. Tıpkı denizaşırı uçan göçmen kuşlar gibi bu insanlar çoluk çocuk, akın akın güneydoğuya, daha önce hiçbirinin görmediği bölgelere gidiyorlardı. Kervanlar oluşturarak yol alıyorlardı; içlerinde bedelini ödeyip kölelikten kurtulanlar da vardı, ama birçoğu kaçarak katılıyordu bu kervanlara ve böyle sağdan, soldan gelip katılanlarla sayıları arta arta “sıcak ırmaklar” a doğru ilerliyorlardı. Bunların birçoğu yakalanıp Sibirya’ya sürüldü; büyük bir bölümü yollarda soğuktan ve açlıktan kırıldılar; kendiliklerinden vazgeçip dönenler de çok oldu. Sonunda bu hareket tıpkı başladığı gibi hiçbir belirli nedene dayanmaksızın kendiliğinden bitti. Ama bu tür akımlar yöre ahalisi arasında hâlâ geçerliğini korumakta, için için kaynayan bir volkan gibi gizli gizli güç kazanmaktaydı; günün birinde, bir yerden, hiç beklenmedik bir anda ve beklenmedik bir biçimde, âdeta bir doğa afeti gibi kendiliğinden, görünür hiçbir neden bulunmadan şiddetle patlak vermesi olasılığı her zaman için vardı. Bu köylülerle yakın ilişki içinde bulunan herhangi bir kimse için, bu gizli akımların 1812 yılında, büyük bir şiddetle yeniden patlak vermesinin eli kulağında olduğunu anlamak hiç de zor değildi.

İhtiyar Prens’in ölümünden kısa bir süre önce Boguçarovo’ya gelen Alpatiç, köylüler arasında birtakım kıpırdanmalar olduğunu fark etmişti; aynı zamanda, (altmış beş kilometre yarıçaplı bir daire içinde tüm köylülerin yerlerini yurtlarını Kazakların yağmasına bırakarak başka yerlere göç etmekte olduğu) Daz Tepeler ilçesi aha-

lisinin tersine, Boguçarovo ilçesinde yerleşik bozkır köylülerinin yerlerinden ayrılmaya hiç de niyetli olmadıkları Alpatıç'ın dikkatini çekmiş ve bura köylülerinin Fransızlarla görüştüğüne, Fransızların dağıttığı birtakım bildirileri elden ele dolaştırdıklarına ilişkin söylentiler çalınmıştı kulağına. Çiftlikte çalışan, kendisine sadık, serf sınıfından uşaklar da ona şu bilgileri vermişti: Köyün serf cemaati üzerinde büyük nüfuz sahibi olan Karp adındaki mujik, geçenlerde hükümete ait bir ulaştırma kolunda arabacılık yapmak üzere köyden ayrılmış, geri döndüğünde de herkese, terk edilen köyleri Kazakların yağmaladığını, buna karşılık Fransızların hiçbir şeye el sürmediklerini anlatmaya başlamış. Buna ek olarak, daha bir gün önce bir başka mujikin Fransız işgali altındaki Visluhovo köyünden elinde Fransız generalinin yayınladığı bildiriyle döndüğünü de öğrenmişti Alpatıç; bildiride, köylülere hiçbir zarar verilmeyeceğini ve yerlerini bırakmamaları koşuluyla, onlardan alınacak her şeyin parasının ödeneceği yazıyordu. Bunun bir kanıtı olarak da, Visluhovo'dan gelen köylü, satacağı samana karşılık kendisine avans diye verilen yüz ruble tutarındaki kâğıt paraları (bunların sahte olduğunu bilmeden) herkese gösteriyordu.

Son olarak da, bunların hepsinden çok daha önemli bir başka şey daha öğrenmişti Alpatıç; köy aksakalına, Prensesin eşyasını Boguçarovo'dan taşıyabilmek için gerekli yük arabalarını sağlamasını emrettiği günün sabahı, köy ihtiyar heyeti bir toplantı yaparak, köyden ayrılmama kararı almış meğer. Oysa kaybedilecek zaman yoktu. Ayın on beşinde, yani Prens'in öldüğü gün âyan meclisi başkanı tehlikenin gittikçe yaklaştığını söyleyerek Prenses Mariya'nın vakit kaybetmeden buradan ayrılması için ısrar etmiş, on altısından sonra olacıklardan kendisinin hiçbir sorumluluk taşımayacağını bildirmişti. Aynı akşam oradan ayrılırken, ertesi sabah Prens'in cenazesine geleceğini söylemişti başkan. Ne var ki, geleceğine söz verdiği halde, sözünde duramamıştı; Fransızların yeniden ilerlemeye başladıklarına ilişkin bir haber gelince, ailesini ve değerli eşyalarını arabalara doldurduğu gibi apar topar kaçmıştı adam.

Boguçarovo köyünü otuz yıla yakın bir süredir Dron adındaki aksakal yönetmekteydi; İhtiyar Prens bu adamı pek sever, adının küçültme durumunu kullanarak “Dronuşka” diye çağırırdı onu.

Hani bazı köylüler vardır; ergenlik çağına girer girmez ataları gibi sakal koyverirler ve altmışına, yetmişine gelirler de, saçlarının, sakallarının tek kılı ağarmadan, tek dişlerini kaybetmeden vücut-
ça da, kafaca da sapasağlam kalır, otuzunda neyseler altmışında da öyle sapasağlam dimdik dururlar; işte, Dron da bunlardan biriydi.

“Sıcak ırmaklar”a doğru çıkılan, ötekilerle birlikte Dron’un da katıldığı o yolculuğun hemen ardından Dron’u Boguçarovo köyü muhtarlığına seçmişler, aynı zamanda yurtluğun çavuşluğu görevini de ona vermişlerdi; Dron tam yirmi üç yıldır her iki görevini de en ufak bir kusuru görülmeksizin yürütmekteydi. Köylüler efendilerinden çok ondan çekinirlerdi. İhtiyar Prens de, genç Prens de, kâhya da onu sayar severler, “Bakan Hazretleri” diye takılırlardı. Bu yirmi üç yıl içinde Dron’un bir kez bile sarhoş olduğu, hastalandığı ya da uyku uyumadan gece gündüz sürdürülen ağır çalışmaların ardından en ufak bir yorgunluk belirtisi gösterdiği görülmemişti. Okuması yazması olmadığı halde para hesaplarını tek kuruşuna kadar aklında tutar, Prens adına sattığı sayısız arabalar dolusu onun hesabında bir kile bile şaşmaz, Boguçarovo yurtluğunun koskoca tarlalarının her bir dönümünden kaldırılan buğdayın her bir demetinin hesabını verirdi.

Yağmaya uğrayan Daz Tepeler yurtluğundan buraya geldikten sonra, İhtiyar Prens’in cenazesinin kaldırıldığı gün, yük arabaları sağlanması konusunda emir vermek için Alpatıç’ın yanına çağırttığı kişi işte bu Dron’du. Alpatıç ona Prensesin binek arabaları için on iki at, Boguçarovo’dan götürülecek eşyalar için de sekiz yük arabası hazır etmesini söyledi. Gerçi bura köylüleri angarya bedeli ödedikleri için toprak kölesi gibi çalışmak zorunda değillerdi, ama yine de, Alpatıç emrinin hiçbir zorluk çekilmeden yerine getirileceğinden emindi, çünkü köyde angarya bedeli ödeyebilecek kudrette tam 230 hane vardı ve hepsinin de hali vakti yerindeydi. Ne var ki, emri alan Dron tek kelime etmeden önüne baktı. Alpatıç

ona tanıdığı bazı köylülerin adlarını vererek, arabaları onlardan almasını söyledi.

Dron da ona, o köylülerin arabalarını kiraya verdiklerini, arabaların burada olmadığını söyledi. Bunun üzerine Alpatiç başka adlar saydıysa da, Dron onların elinde de işe yarar at bulunmadığını ileri sürdü: Kimisinin atları hükümetin ulaştırma kontlarına çalışıyormuş, kimisinin atları hastaymış, kimisinininkiler de yem olmadığı için açlıktan ölmüş imiş. Dron'un dediğine göre, yük arabaları şöyle dursun, Prensesin binek arabaları için bile yeteri kadar at bulma umudu yokmuş.

Alpatiç onun yüzüne gözlerini kısarak bakıp, kaşlarını çatı. Dron nasıl örnek bir köy muhtarı idiyse, Prens yurtluklarının yönetimini yirmi yıldır boşuna elinde tutmayan Alpatiç de iş gördüğü kimselerin ruhunu okuyabilen, yetileri son derece gelişmiş örnek bir başkâhya idi. Dron'a daha bir bakışta, adamın söylediklerinin onun kişisel duygularını değil, Boguçarovo köylülerinin genel ruh durumunu yansıttığını, köylülerin tutumu karşısında muhtarın ister istemez onlara uyduğunu anlamıştı. Ama Alpatiç, aynı zamanda, Dron'un birikmiş parası da bulunan varlıklı biri olduğu için köylülerin nefretini kazandığını ve adamın bu yüzden iki arada bir derede –efendileriyle, köylüleri arasında– kaldığını da biliyordu. Onun bu ikircikli durumunu bakışından anlayan Alpatiç, kaşlarını iyice çatıp biraz daha yaklaştı Dron'a.

“Bak, beni iyi dinle, Dronuşka,” dedi. “Bana palavra sökmez. Buradan herkesi götürmemi, kimseyi düşmana bırakmamamı bana bizzat Prens Andrey emretti; üstelik bu konuda Çar'ın da emri var. Kim geride kalırsa Çar'a ihanet etmiş sayılacak. Duydun mu dediğimi?”

Dron gözlerini kaldırmadan, “Duydum,” dedi.

Alpatiç bu cevapla yetinmedi.

“Bak buraya, Dron!” dedi başını anlamlı anlamlı sallayarak. “Sonra karışmam ha; külahları değişiriz!”

Dron üzgün üzgün, “Emriniz olur!” dedi.

Alpatiç, “Bırak şimdi bu ağızları!” dedi ve demin Çar'la Prens Andrey'den söz ederken göğsüne götürdüğü elini indirip, son de-

rece ciddi bir tavırla Dron'un ayağını bastığı yeri işaret ederek, "Ben senin içini okuduğum gibi, öteye de geçer, bastığın yerin üç kadem dibini de okurum," diye sözünü sürdürdü. Bunu söylerken, Dron'un ayaklarının dibine dikmişti gözlerini.

Dron şaşaladı, göz ucuyla Alpatıç'e kaçamak bir bakıp, gözlerini önüne indirdi.

"Şimdi artık saçmalamayı bırakacak, millete Moskova'ya gitmek üzere hazırlığa girişmelerini ve Prensesin eşyaları için arabaları yarın sabaha kadar hazır etmelerini söyleyeceksin. Kendi aranızda öyle toplantı toplantı yapmaya da kalkışmayın, anlaşıldı mı?"

Dron birdenbire Alpatıç'in ayaklarına kapandı.

"Yakov Alpatıç, beni bu işten alın! Alın anahtarları benden, kovun beni! Allah rızası için, kovun!"

"Kes bakayım!" diye çıkıştı Alpatıç. "Ben senin içini okuduğum gibi, öteye de geçer, bastığın yerin üç kadem dibini de okurum," diye tekrarlardı. Bunu mahsus tekrarlamıştı Alpatıç; çünkü arı yetiştiriciliğindeki ustalığının, yulaf ekimi için en uygun zamanı günü gününe bilmesinin, hele, yirmi yıldır İhtiyar Prensi hoşnut edebilme becerisini göstermesinin kendisine çoktandır köylüler arasında "sihirbaz" sanını kazandırdığını; yerin üç kadem dibini görebilme gücünün ise ancak sihirbazlara özgü olduğunu çok iyi biliyordu.

Dron ayağa kalktı ve bir şey söylemeye hazırlandı, ama Alpatıç fırsat bırakmadı.

"Ne var sizin kafalarınızın ardında, bakayım?.. Neymiş o aklınızdan geçirdikleriniz, bakalım, ha?"

"Ben bu milletle nasıl başa çıkayım?" dedi Dron. "Akılları bir karış yukarıda. O kadar söyledim, ama..."

"O kadar söylemişmiş, şuna bak!" dedi Alpatıç. Sonra damdan düşer gibi sordu: "Kafa mı çekiyor bunlar?"

"Vallahi akılları başlarında değil, Yakov Alpatıç; o kadar içtikleri yetmemiş gibi, bir fıçı daha açtıldılar!"

"Dinle öyleyse! Ben şimdi jandarmaya gidiyorum; sen de bunu onlara böylece iletir, bu işe bir son vermeleri ve arabaları hazır etmeleri gerektiğini söylersin."

“Başüstüne!”

Alpatiç fazla üstüne varmadı muhtarın. Yıllardır adam yönettiği için çok iyi biliyordu ki, insanlara boyun eğdirmenin en iyi yolu, boyun eğmeyeceklerinden kuşku duyulduğunu onlara hiç belli etmemektir. Dron’un ağzından, yumuşadığını gösteren bir “Başüstüne! “alınca bununla yetindi; ama aslında, askerlerin yardımı olmadıkça arabaların hazır edilmeyeceğini adı gibi biliyordu.

Nitekim akşama kadar bir araba bile sağlanamadı. Köyde meyhanenin kapısı önünde köylüler yine bir toplantı düzenleyerek, atları sürüp ormana saklama ve bir araba bile vermeme kararı almışlardı. Bundan Prensesle hiç söz etmeyen Alpatiç, Daz Tepeler’den gelen arabalardaki kendi ev eşyasını boşalttırıp, bu yük arabalarının atlarını Prensesin binek arabaları için hazır tuttu. Bu arada da kendisi jandarmaya gitti.

X

Prenses Mariya babasının cenaze töreninden sonra odasına kapanmıştı; kimseyi kabul etmiyordu. Bir hizmetçi gelip, Alpatiç’in yol hazırlığı için kendisinden emir beklediğini söyledi. (Bu sırada, Alpatiç’le Dron arasındaki o konuşma geçmemişti henüz.) Prenses Mariya uzandığı divandan başını kaldırdı ve kapalı kapının arkasından seslenerek bir yere ayrılmak niyetinde olmadığını, lütfen kendisini kimsenin rahatsız etmemesini söyledi.

Prensesin yattığı odanın pencereleri batıya bakıyordu. Divanda yüzü duvara dönük yattığı için başını koyduğu deri kılıflı yastıktan başka bir şey göremeyen Prenses, deri kılıfın düğmeleriyle oynayarak düşünüyordu; kafasının içi allak bullaktı ve düşünceleri gelip gelip hep aynı nokta çevresinde toplanıyordu: Ölüm kaçınılmaz bir olguydu, kendisi ise ahlakça aşağılık bir insandı, bundan hiç kuşkusu yoktu ve bu gerçek tam da babasının hastalığı sırasında ortaya çıkmıştı. Dua etmek istiyor, ama bu karışık kafayla Tanrı’ya seslenmesinin yakışık almayacağı düşüncesiyle, dua etmeye çekiniyordu. Konumunu değiştirmeden uzunca bir süre böyle yattı.

Güneş evin öbür yanından bu yanına devrilmişti; açık pencereden giren eğik ışıklar odayı aydınlatıyor, Prenses Mariya'nın gözlerini diktiği deri kılıflı yastığın bir bölümüne de vuruyordu. Prensesin kafasında birbirini kovalayan düşünceler akımı birdenbire kesiliverdi. Farkında olmaksızın doğruldu, saçlarını düzeltti, pencerenin önüne gitti ve bulutsuz, esintili akşam havasını serin serin içine çekti.

'Ya, akşam güzelliğinin tadına varırsın artık doya doya var bakalım!' dedi kendi kendine. 'O gitti nasıl olsa, sana engel olacak kimse kalmadı işte!' Pencere önündeki iskemleye çöktü ve başını pencerenin kenarına dayadı.

Birisi bahçeden yumuşak bir sesle onun adını söyledi ve Prensesi saçlarından öptü. Prenses Mariya başını kaldırıp baktı. Matmazel Bourienne'di bu; kara, yas giysileri içindeydi ve yüzü kara tülle örtülüydü. Usulca sokulup Prenses Mariya'yı öptükten sonra derin derin içini çekmiş ve hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı Fransız kadın. Prenses Mariya gözlerini dikmiş, öylece bakıyordu ona. Aralarında geçen bütün tatsızlıkları, Fransız kadının kendisini nasıl kışkandırdığını hatırlayıvermişti birden. Ama aynı anda, babasının son zamanlarda Matmazel Bourienne'e karşı tutumunu nasıl değiştirdiği, nasıl onu görmeye bile tahammül edemez hale geldiğini ve böylelikle, kızının bu kadına karşı yüreğinde beslediği kinin haksızlığını ortaya koyduğunu da hatırlayan Prenses Mariya, "Hem, ben kim oluyorum ki, onu yargılıyorum? Ben ki, babasının ölümünü dilemiş bir insanım!" diye düşünmeye başladı.

Son zamanlarda yanına bile yaklaştırmadığı bu kadının durumunu gözünün önüne getirdi; başka çaresi olmadığı için, yüz bulmadığı bu evde kalıyor, ister istemez onun eline bakıyordu kadın. Bunları düşündükçe ona acımaya başladı Prenses Mariya. Matmazel Bourienne'e yumuşak bir ifadeyle sorar gibi bakıp, ona elini uzattı. Yine birdenbire avaz avaz ağlamaya başlayan Fransız kadını Prenses Mariya'nın eline sarılarak öpmeye koyuldu; bir yandan Prensesin elini öperken, bir yandan da Prensesin uğradığı felaketlerden söz ederek onun acılarını paylaştığını göstermeye ça-

lışıyordu. Kendisinin de çok acı çektiğini, ama Prensesin acılarını da paylaşmasına izin verildiği için hiç değilse bunda bir avuntu bulduğunu; bu büyük acının yanında eski anlaşmazlıkların yarattığı acıların üstünde bile durulmaması gerektiğini; kendisinin kimseye karşı bir suçu bulunmadığını; yüreğini dolduran bağlılık ve minnet duygularına “onun da yukarıda tanık olduğunu” söylüyordu. Prenses Mariya onun söylediklerini hiç anlamadan dinliyordu; ara sıra başını kaldırıp Matmazel Bourienne’in yüzüne bakıyor, ama söylediklerini sadece birer ses olarak algılıyordu.

Matmazel Bourienne bir aralık sustu, sonra, “Sizin durumunuz şimdi iki kat korkunç,” diye sözünü sürdürdü. “Kendinizi düşünecek durumda olmadığınızı, zaten düşünmediğinizi de biliyorum, ama size olan sevgim dolayısıyla bu konuyu açmak zorundayım... Alpatîç yanınıza geldi mi? Buradan gitme lafını etti mi hiç size?”

Prenses Mariya cevap vermedi. Kimin nereye gideceğinden söz edildiğini anlamamıştı. ‘Şimdi bir şey düşünmenin, bir işe girişmenin sırası mı? Benim için artık neyin, ne önemi var ki?’ diye içinden geçiriyor, bu yüzden cevap verme gereği duymuyordu.

“Biliyorsunuz ki, *chère Marie*,” dedi Matmazel Bourienne, “büyük bir tehlike içerisindeyiz –her yanımız Fransızlarla çevrili. Şimdi yola çıkmamız tehlikeli olur. Yola çıkacak olursak çok büyük bir olasılıkla bizi tutsak ederler, o zaman da artık Tanrı bilir...”

Prenses Mariya arkadaşının ne demek istediğini anlamayarak yüzüne baktı.

“Aah, ah! Benim için artık hiçbir şeyin öneminin kalmadığını bilseydiniz!..” dedi. “Ama zaten, babacığımı buralarda bırakıp da gitmeyi aklımdan bile geçiremem... Alpatîç gitmekten söz etti; evet, öyle bir şey söyledi... Lütfen siz onunla konuşunuz; ben hiçbir şey yapacak durumda değilim; hiç değilim –hem, bir şey yapmak da istemiyorum...”

“Ben onunla konuştum zaten. Yarına kadar vaktimiz olduğunu, yarın gidebileceğimizi düşünüyor o, ama bana kalırsa buradan bir yere ayrılmasak daha iyi ederiz,” dedi Matmazel Bourienne. “Çünkü *chère Marie*, siz de takdir edersiniz ki, askerlerin ya da ayaklanmış köylülerin eline düşmek çok korkunç bir şey olur.”

Matmazel Bourienne çantasından, Fransız Generali Rameau tarafından yayınlanan (Rus malı olmayan yabancı bir kâğıda basılı) bildiriği çıkardı; bildiride halkın evlerinden ayrılmaması Fransız makamlarının halkın güvenliğini sağlayacağı yazıyordu. Matmazel, bildiriği Prensese uzattı, konuşmasını kaldığı yerden sürdürdü:

“Bana kalırsa, en iyisi Generale başvurmaktır; size gereken saygıyı göstereceklerinden hiç kuşum yok.”

Prens Mariya bildiriği okudu ve birden dudakları titremeye başladı, hıçkırıklarını boğmaya çalışıyordu.

“Kimden aldınız bunu?” diye sordu Matmazele.

Matmazel Bourienne kızarak, “Herhalde adımdan, benim Fransız olduğumu anlamışlar,” diye cevap verdi.

Prens Mariya elinde bildiriyle pencerenin önünden kalktı ve Prens Andrey’in bir zamanlar çalışma odası olarak kullandığı odaya geçti. Yüzü sapsarıydı.

“Dunyaşa!” diye seslendi. “Hemen bana Alpatıç’i ya da Dronuşka’yı yollayın, başka biri de olsa olur!” O sırada Matmazel Bourienne’in sesini duyunca, “Ayrıca, Matmazel Bourienne’e de söyleyin, bir daha yanıma uğramasın,” diye ekledi. “Buradan derhal gitmemiz gerekiyor!” Fransızların egemenliği altına gireceği düşüncesi onu dehşete düşürmeye yetmişti.

“Fransızların eline düşeceğimi ya bir de Prens Andrey duyacak olsa! Prens Nikolay Bolkonski’nin kızı olan ben, kalkıp General Rameau’ya sığınacağım, ondan yardım dileneceğim, ha!” Bunun düşüncesi bile bütün kanının başına hücum etmesine, tüylerinin ürpermesine neden oluyor, dehşete düşürüyordu onu; bugüne dek gururunun böylesine kamçılandığını, böyle bir öfke duyduğunu hatırlamıyordu Prens Mariya. Gözlerinin önünde acı, acı olduğu kadar da onur kırıcı sahneler canlanıyor ve Prens Mariya kendini daha çok Prens Andrey’le babası yerine koyarak düşünüyor-du: “Şu Fransızlar, gelip evimizi işgal edecekler; General Rameau Hazretleri Prens Andrey’in çalışma odasına bir güzel yerleşecek, onun mektuplarını, kâğıtlarını karıştırıp okuyarak eğlenecek. Bo-

guçarovo konağının ev sahipliğini Matmazel Bourienne üstlenip, General Hazretlerini ağırlayacak. Lütfedip, bana küçük bir oda verecekler. Askerler babamın madalyalarını, nişanlarını çalmak için taze mezarını açarak kirletecekler, sonra da sahte bir duygudaşlıkla gelip bana başsağlığı dileycekler ve Fransızların Rusları nasıl yendiğini anlatacaklar...” Prenses Mariya kendini düşünmüyordu; nerede kalacağı, başına neler geleceği umurunda bile değildi; şu anda o kendini sadece ölü babasının ve Prens Andrey’in temsilcisi olarak görüyordu. Farkında olmaksızın onlar gibi düşünüyor, onlar gibi duyuyordu. Böyle bir durum karşısında onlar ne yapar, nasıl düşünür, nasıl duyarlarsa, Prenses Mariya da aynısını yapmak, öyle duyup, öyle düşünmek zorunda olduğunu hissediyordu. Prens Andrey’in odasına geçmesinin nedeni de zaten, ağabeyinin ruhuna daha iyi girebilmek ve kendi durumunu bu ışık altında düşünebilmek içindi.

Günlük yaşamın gereklilikleri babasının ölümüyle birlikte gözünden tamamıyla silindiği halde, şimdi eskisinden de güçlü bir biçimde kendini göstererek Prenses Mariya’nın belli başlı kaygısını oluşturmuştu.

Yüzü heyecandan kızarmış bir durumda odada bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor, ikide birde yanına Mihail İvanoviç’i, Tihon’u ya da Dron’u çağırıyordu. Dünyaşa da, dadı da, öbür hizmetçiler de Matmazel Bourienne’in söylediklerinin ne derece doğru olduğu konusunda ona bilgi verebilecek durumda değillerdi. Alpatiç de evde değildi, jandarmaya gitmişti. Uykulu gözlerle Prensesin yanına gelen mimar Mihail İvanoviç de bir şey söyleyemiyordu. On beş yıldır kendi görüşlerini hiç belirtmeden, hep o aynı gülümser ifadeyle İhtiyar Prens’in sorularına baş sallamaya alışmış olan mimar, şimdi Prenses’e de aynı biçimde cevap verdiği için, söylediklerinden kesin bir şey öğrenmek mümkün olmuyordu. Çökmüş, süzölmüş yüzünde onulmaz acısının izleri açıkça görülen ihtiyar uşak Tihon ise Prenses Mariya’nın bütün sorularına, “Evet, Prenses,” cevabını vermekle kalıyor ve Prensesin yüzüne baktıkça, hıçkırığa hıçkırığa ağlamamak için kendini zor tutuyordu. En sonunda,

köy muhtarı Dron da geldi ve içeriye adımını atıp eşiğin önünden ileriye geçmeden durdu, yerlere kadar eğilerek kapı ağzından selamladı Prensesi.

Odada gezinmeyi sürdüren Prenses geldi, Dron'un önünde durdu.

Her yıl Vyazma'daki panayırdan dönüşünde kendisine oranın özel zencefilli çöreğinden getirip gülümseyerek veren Dron'u güvenilir dostu bilen Prenses Mariya, "Dronuşka, uğradığımız bu felaketin üstüne bir de..." diye söze başladı, ama gerisini getiremedi.

Dron, göğüs geçirerek, "Allah'ın dediği olur!" dedi.

Bir süre konuşmadılar.

"Dronuşka, Alpatıç bir yere gitmiş, başvuracak kimsem yok. Buradan bir yere ayrılamayacağımı söylüyorlar, doğru mu bu?"

"Niçin ayrılamayasınız, Prenses Hazretleri? Ayrılabilirsiniz," dedi Dron.

"Düşman yüzünden ayrılmamın tehlikeli olacağını söylediler bana. Sevgili Dron, ne yapacağımı bilemiyorum. Hiçbir şey anlamıyorum. Kimsem de kalmadı. Bu gece ya da yarın sabah erkenden yola çıkmak istiyorum."

Dron susuyor, kaşlarının altından bakıyordu Prenses Mariya'ya. Sonunda ağzından baklayı çıkardı:

"Hiç at yok; Yakov Alpatıç'e de söylemiştim."

"Niçin yokmuş at?" diye sordu Prenses.

"Allah'ın bize verdiği ceza işte," dedi Dron. "Elimizdeki atların çoğuna ordu el koydu, geri kalanlar da öldü, öyle bir yıl geçiriyoruz ki! Atlara yem bulmak şöyle dursun, kendimiz öleceğiz açlıktan! Üç günden beri kursaklarına bir lokma girmeyenler var. Varımız yağumuz gitti; mahvolmuşuz biz!"

Prenses Mariya dikkatle dinliyordu onu.

"Yani, köylüler yağmaya mı uğradı? Ekmekleri bile kalmadı, öyle mi?" diye sordu.

"Açlıktan kırılıyor hepsi! Atı, arabayı düşünecek hali yok kim-senin!" dedi Dron.

"Peki, ama niye bana söylemedin, Dronuşka? Bir şey yapılamaz mı? Ben elimden geleni yapardım..."

Böyle bir zamanda, yüreği bunca acıyla doluyken, dünyada zenginlerle yoksullar diye bir ayırım bulunduğunun tasası; zenginlerin yoksullara yardım eli uzatmadığı gerçeğinin tasası kendisine düşünce, bu durumu pek yadırgamıştı Prenses. “Beylik buğday” diye bir şey olduğunu, bir kenarda ayrı tutulan bu buğdayın gerektiğinde köylüye dağıtıldığını hayal meyal hatırlıyordu. Gerek babasının, gerek ağabeyinin muhtaç köylülere yardım eli uzatmaktan hiçbir zaman geri kalmadıklarını da biliyordu, ama köylünün eline geçmesini istediği buğdayın dağıtımıyla ilgili talimatı verirken bir yanlış yapmaktan çekiniyordu. Ona kendi acısını zahmetsizce unutturan bu gibi kaygıların ortaya çıkmış olmasına seviniyordu. Dron’a sorup, köylülerin ihtiyacının ne kadar olduğunu, Boguçarovo’da mal sahibine ait ne kadar tahıl kaldığını öğrenmeye çalışıyordu.

“Ama ağabeyimin payına düşen tahıl yok mu elimizde?” diye sordu.

Dron, gururla, “Mal sahibinin tahılı güvencede,” dedi. “Prensimiz tahılının satılmasını emretmemişti.”

“Öyleyse o tahılı köylüye dağıtın, ne kadar ihtiyaçları varsa, verin; ağabeyim adına ben izin veriyorum size,” dedi Prenses.

Dron cevap vermeyip, derin bir göğüs geçirdi.

“Yeteri kadar tahıl varsa, verin onlara. Hepsini dağıtın. Ağabeyim adına bu emri ben veriyorum; elimizde ne varsa hepsinin onların olduğunu söyleyin. Hiçbir şeyimizi esirgemeyiz biz köylüden. Böyle söyleyin onlara.”

Prenses konuşurken Dron büyük bir dikkatle yüzüne bakıyordu onun.

“Tanrı aşkına kovun beni, bu işten alın beni, anacığım! Emir verin, anahtarları başkası alsın benden,” dedi Dron. “Ben yirmi üç yıldır size hizmet ederim, daha bir tek kusurum olmadı. Koyun beni, Allah rızası için, alın beni bu işten!”

Prenses Mariya ne Dron’un niyetini, ne de işten alınmak istemesinin nedenini anlayabilmişti. Dron’un bağlılığından hiçbir zaman kuşku duymadığı ve gerek onun için, gerek köylüler için elinden geleni yapmaya hazır olduğu cevabını verdi.

Bir saat kadar sonra Dunyaşa geldi, Dron'un döndüğünü, bütün köylülerin "Prensesin emriyle" samanlığın önünde toplandıklarını, hanımefendileriyle konuşmak istediklerini bildirdi.

"Ama ben onlara buraya gelmelerini söylemedim ki," dedi Prenses Mariya. "Sadece Dron'a, tahılı köylülerin alabileceğini söyledim."

"Aman benim güzel Prensesim, aman benim canım, hemen kovdurun onları, sakın çıkıp konuşmayın onlarla. Bu işte bir hile var!" dedi Dunyaşa. "Yakov Alpatıç gelir gelmez de, hemen kaçalım buradan... Aman, benim Prensesim, sakın..."

Prenses Mariya şaşırarak, "Ne hilesi?" diye sordu.

"Biliyorum ben bir hile var bu işte! Allah rızası için benim sözümü dinleyin siz! Dadıyı da çağırttırın. Sizin onlara Boguçarovo'dan ayrılmalarını emrettiğinizi, ama ayrılmayacaklarını söyleyip duruyorlar."

Senin yanlışın var. Boguçarova'dan ayrılınsınlar diye emir filan vermiş değilim ben kimseye," dedi Prenses. "Dronuşka'yı çağır baskayım bana."

Dron geldi ve Dunyaşa'nın söylediklerini doğruladı; köylüler Prensesin emri üzerine gelmişlerdi.

"Ama ben onları hiç çağırtmadım ki," dedi Prenses. "Sen benim dediklerimi onlara yanlış aktarmış olacaksın. Ben sadece tahılı onlara verebileceğini söylemiştim sana."

Dron cevap olarak önce içini çekmekle yetindi, daha sonra:

"Siz emredin yeter; çekilip giderler," karşılığını verdi.

Prenses, "Yok, yok. Çıkıp konuşacağım onlarla," dedi ve dadıyla Dunyaşa'nın itirazlarına kulak asmayarak merdivenin başına çıktı; Dron, Dunyaşa, dadı ve Mihail İvanoviç de onun arkasından...

Prenses Mariya, 'Kendim gitmeye hazırlanırken, burada Fransızların eline kalsınlar diye onları kandırmak için tahılı rüşvet olarak verdiğimi sanıyorlardır belki de,' diye içinden geçiriyordu. 'Moskova'daki yurtluğumuzda onlara barınak sağlayacağımı, ay-

dan aya erzak vereceğimi söyleyeceğim. Andrey olsa eminim daha da fazlasını yapardı.' Çökmeye başlayan akşamın alacakaranlığında, samanlığın yanındaki çimenliğin üstünde toplanan kalabalığa doğru ilerlerken aklından işte bunları geçirmekteydi Prens.

Onu görünce kalabalıkta bir kımıldanma oldu, köylüler birbirlerine biraz daha sokulup çabucak başlıklarını çıkardılar. Prens Mariya önüne bakarak, ayakları uzun eteklerine dolana dolana onlara yaklaştı. Yaşlısıyla genciyle üzerine çevrilmiş birçok göz, birçok değişik surat vardı; bunların hiçbirini tanımayan Prens diyeceklerini bir solukta deyip bu işi bir an önce bitirmek istiyordu, ama ne diyeceğini, nasıl diyeceğini de bilemiyordu. Bununla birlikte, babasıyla ağabeyini temsil etmekte olduğu duygusu yeniden depreşiverdi ve bundan cesaret alarak çekinmeden konuşmaya başladı.

Yüreğinin gümbür gümbür çarpmaya başladığını hisseden Prens, gözlerini yerden kaldırmadan, "Geldiğinize çok sevindim," dedi. "Dronuşka bana savaş yüzünden elinizde avucunuzda hiçbir şeyinizin kalmadığını söyledi. Aynı dert gerçi hepimizin başında, ama sizlerden hiçbir şey esirgeyecek değilim. Tehlike buralara kadar geldiği için ben ayrılmak zorundayım, gidiyorum... düşman çok yakınımızda... onun için... her şeyi sizlere veriyorum dostlarım, alınanızı rica ediyorum; ne kadar tahıl varsa hepsini alın, yeter ki, yokluk çekmeyin! Eğer tahılı sizleri burada alıkoymak için dağıttığımı söyleyen olmuşsa, biliniz ki, yalandır! Tam tersine, diyorum ki; malınızı mülkünüzü alıp, bizim Moskova'daki yurtluğumuza taşının. Orada sizlere asla yokluk çektirilmeyeceğine söz veriyorum; sizlere yatacak yer ve yiyecek verilecektir."

Prens sustu. Köylüler arasında sadece iç çekme sesleri duyuluyordu.

"Bunu yalnız kendi adıma değil, aynı zamanda her zaman iyilik gördüğünüz beyiniz, ölmüş babamın ruhu için ve ağabeyim ile ağabeyimin oğlu adına yapıyorum."

Prens yine sustu. Sessizliği bozan çıkmadı.

"Bu başımıza gelenler hepimizin ortak derdidir, onun için de birbirimizin derdini paylaşıcağız. Benim olan ne varsa, hepsi si-

zindir.” diye sözünü bağlayarak önünde duran kalabalığın üzerinde dolaştırdı gözlerini.

Prensesin üzerine çevrilen gözlerin tümünün de bakışları birbirinin tıpatıp aynıydı. Bu bakışların merak mı, bağlılık mı, minnet mi, korku mu, yoksa güvensizlik mi ifade ettiğini çıkaramıyordu, ama tüm bakışlar tıpatıp aynıydı.

Kalabalığın gerisinden bir ses, “Cömertliğiniz için size hepimiz çok çok teşekkürler ederiz, ama mal sahibinin tahlılını alamayız,” dedi.

“Niçin alamamışsınız?” diye sordu Prenses.

Cevap veren çıkmadı. Gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştıran Prenses Mariya hangisiyle göz göze gelecek olsa, öteki hemen gözlerini önüne eğiyordu.

“Peki, ama niçin almak istemiyorsunuz?” diye tekrarladı sorusunu.

Kimse cevap vermedi.

Bu sessizlikten sıkılan Prenses bakışlarını kaçırmayacak hiç değilse bir kişi bulmaya çalışıyordu. Bastonuna dayanarak tam önünde dikilen kocamış adama, “Niye konuşmuyorsunuz?” diye sordu. “İstediğiniz başka bir şey varsa, söyleyin! Elimden geleni yaparım,” dedi, ihtiyarın gözlerinin içine bakarak.

Ne var ki, kocamış adam sanki onun bu sözlerine gücenmiş gibi, başını daha beter eğdi ve usulca mırıldandı:

“Sizinle niye anlaşalım? Tahlılınız sizin olsun.”

Bir anda kalabalıktan sesler duyulmaya başladı:

“Her şeyimizi neden bırakacakmışız? Kabul etmiyoruz. Anlaşma yapmıyoruz... Size acıyoruz, ama dediğinize razı gelmiyoruz... Siz kendi başınıza gidin...”

Bakışların tümü yine tıpatıp aynıydı, ama bu bakışların merak ya da minnet değil, öfke ve kararlılık ifade ettiği belliydi artık.

Prenses Mariya hüzünlü bir gülümsemeyle, “Sizler beni tamamiyle ters anlamışsınız,” dedi. “Niçin gitmek istemiyorsunuz? Size barınacak yer sağlanacağına, karnınızın doyurulacağına söz veriyorum, oysa burada kalırsanız düşman varınızı yoğunuzu alır elinizden...”

Ne var ki, Prensesin sesi kalabalıktan yükselen uğultu arasında boğuldu.

“İstemiyoruz. Varsın her şeyimizi alsınlar! Sizin tahılınıza kalmadık. Kabul etmiyoruz!”

Prenses yine bir kişiyle olsun göz göze gelebilmeye çalışıyordu, ama boşuna; herkes gözünü ondan kaçırıyordu. Kendini onların arasında yabancı gibi hisseden Prenses bir tuhaf oldu.

Kalabalığın içinden kendilerini belli etmemeye çalışarak söyleyenlerin sesleri duyuluyordu:

“Kurnaz kurnaz ne de güzel maval okuyor bize! Ardından gelelim de boyunduruğa girelim, değil mi! Amma iş be! ‘Ben size tahıl vereceğim’ diye tatlı tatlı bizi uyutacak! Zor verirsin sen!”

Prenses Mariya başını önüne eğdi, arkasını dönüp eve gitti. Atların sabaha hazır edilmesini Dron’a bir kez daha tembihledikten sonra odasına çekildi ve düşünceleriyle baş başa kaldı.

XII

Prenses Mariya o gece odasında uzun süre açık pencerenin önünde oturdu; köylülerin köyden ta oraya kadar ulaşan seslerini dinliyor, ama onları düşünmüyordu. Bu insanları ne kadar düşünürse düşünsün anlayamayacağının farkındaydı. Şimdi sadece kendi acısını –günün getirdiği kaygılar yüzünden bir aralık diner gibi olan, geçmişe gömülür gibi olan– acısını düşünüyordu.

Güneş battıktan sonra rüzgâr da kesilmişti. Sessiz, dingin, serin bir geceydi. Gece yarısına doğru sesler büsbütün kesildi, ıhlamların arkasından dolunay ağır ağır yüzünü göstermeye, yerden pus gibi apak bir buğu ağmaya başladı, bir horoz öttü ve köyün üstüne, evin üstüne derin bir sessizlik çöktü.

Yakın geçmişiyile ilgili –babasının hastalığı ve son demleriyle ilgili– anılar Prenses Mariya’nın belleğinde perde perde açılıyordu. Gecenin bu sessiz, bu mistik vaktinde aklına getirmeyi bile düşünemeyeceğini sandığı bu anıların görüntüleri üzerinde, biri dışında hepsinden de acılı bir tat alarak birer birer duruyordu; sa-

dece bir görüntü –babasının ölüsünün görüntüsü– dehşet veriyordu ona. Tümü de son derece net ve ayrıntılı bir biçimde beliren bu görüntülerin kimini geçmişin, kimini şimdinin, kimini de geleceğin görüntüleri gibi algılıyordu.

İlk inme indiğinde, Daz Tepeler'deki bahçede koltuk altlarından taşınarak getirilen babasının o hali; kımıldamayan dilini döndürmeye, bir şeyler mırıldanmaya çabaladığı, kırçıl kaşlarını durmadan oynatarak kızının yüzüne ürkek ürkek, utanarak baktığı sıradaki hali, tüm canlılığıyla gözünün önüne geliyordu.

'Bana öldüğü gün söylediği sözü, demek ki daha o zamandan söylemeye çabalıyormuş,' diye aklından geçiriyordu. 'Demek, aklında hep o zaman söylemeye çalıştığı o söz varmış.' Prenses Mariya, başlarına bir felaket geleceği içine doğmuş gibi babasının isteğine karşı gelerek Daz Tepeler'deki evde kaldığı geceyi, babasının kriz geçirdiği günden önceki geceyi hatırladı. Gözünü uyku tutmamış, ayaklarının ucuna basa basa aşağı inmiş, babasının o gece yattığı limonluğun kapısına kulağını dayamıştı. Babası çektiği acılardan boğuklaşan kısık sesiyle Tihon'a bir şeyler anlatıyor, İmparatoriçeden, Kırım'dan, sıcak gecelerden dem vuruyordu. Biriyle konuşma ihtiyacı duyduğu anlaşılıyordu. Prenses Mariya o zaman kendi kendine, 'Sanki niye beni çağırmadı? Tihon'u çağıracağına niye beni çağırmadı?' diye düşünmüştü; şimdi de aynı soru kafasını kurcalıyordu. 'O sırada yüreğinden neler geçiyor idiyse, artık bunu kimse bilemeyecek; kimseye anlatamayacak ki... Tihon'la konuşacağına beni çağırıp, keşke bana anlatsaydı ya yüreğindeki-leri, ben onu dinler, onu anlardım, ama bu fırsat kaçtı artık; bir daha geri gelmez. Ne diye içeriye girmedim sanki o zaman?' diye düşünüyordu Prenses Mariya. 'Ölümünden az önce söylediği sözü belki daha o zaman söylerdi bana. Tihon'la konuşurken iki sefer beni sormuştu zaten. Beni görmek istediği belliydi; bense iki adım ötesinde, kapının dışındaydım. Tihon'un onu anlayabilmesi mümkün değilken, konuşacak ondan başkasını bulamamak kim bilir ne zor gelmiştir zavallı babacığırma. Hatırlıyorum da; Liza sanki yaşıyormuş gibi söz ediyordu ondan Tihon'a –öldüğünü unutmuş

gitmişti- Tihon da Liza'nın artık hayatta olmadığını hatırlatınca, "Budala sen de!" diye bağırmıştı ona babacığım. Kim bilir ne üzülmüştür Tihon'un hatırlatmasına! Kapının arkasından onları dinlerken, babamın "Ah Tanrım!" diye nasıl inlediğini de hatırlıyorum. Bunu duyar duymaz hemen niçin girmedim içeriye sanki? Bana ne yapabilirdi ki? Ne kaybederdim sanki? Belki de zavalılık rahatlayacak ve ölmeden önce söylediği sözü o zaman söyleyecekti bana.' Babasının ölümünden az önce dudaklarından dökülen o okşayıcı sözü yüksek sesle tekrarladı Prenses Mariya: "Yaamıçı' dedi bana 'canımın içi' dedi!" Ve Prenses Mariya hüngür hüngür ağlamaya başladı, ağladıkça da ferahladı. Şimdi babasının yüzünü gözlerinin tam önünde görüyordu, ama kendini bildi bileli hep uzaktan gördüğü yüz değildi bu; tüm çizgileriyle, en ufak kırışığını bile görebilecek kadar ilk kez böylesine sokulduğu, ne demek istediğini anlayabilmek için kulağına doğru eğilirken ilk kez bu kadar yakınına geldiği o çekingen ifadeli, o süzülüp küçülmüş yüzdü gözlerinin önüne gelen.

Babasının sözünü yine tekrarladı: 'Yaamıçı!'

'O sözü söylerken ne düşünüyordu acaba? Acaba şimdi ne düşünüyor?' Bu sorunun kafasında belirmesiyle aynı anda, sanki buna bir cevap gibi, tabutunda çenesi bağlı yatan babasının yüzü, öldüğü sırada yüzünde donup kalan ifadeyle gözünün önüne geldi ve babasına dokunup onun artık babası değil de, bambaşka ve gizemli bir nesne olduğu inancıyla o anda yüreğini saran dehşet duygusunu bir kez daha olanca yeğinliğiyle yaşadı. Başka şeyler düşünmeye, dua etmeye çalıştı, ama ne birini, ne de ötekini başaramadı. Her an babasının ölü yüzünü göreceği korkusuyla büyüyen gözleri çivilenmiş gibi dolunaya ve gölgelere bakarken, evin üzerine kapanan sessizliğin bir hayalet gibi kendisini kucakladığını duyumsadı.

"Dunyaşa!" diye fısıldadı önce; sonra deliler gibi, "Dunyaşaa!" diye çığlık çığlığa bağırarak, sessizliğin kollarından kendini koparıp aldı, hizmetçiler dairesine doğru canını attı; yaşlı dadısıyla hizmetçi kızlar da ona doğru koşuyorlardı.

17 Ağustos günü Rostov ve İlyin, yanlarına tutsaklıktan yeni dönen Lavruşka ile bir süvari posta* alıp, Boguçarovo'ya on beş kilometre mesafedeki Yankovo'dan yola çıktılar. Hem civar köyle-ri dolaşıp saman arayacaklar hem de bu arada, İlyin'in yeni satın aldığı atı deneyeceklerdi.

Son üç gündür iki düşman ordunun arasında kalan Boguçarovo'ya Rus artçılarıyla Fransız öncüleri hemen hemen aynı uzaklıkta bulunuyorlardı; kendileri gibi düşman da buralara kadar rahatlıkla sokulabileceği için, basiretli bir bölük komutanı olarak Rostov, Fransızlardan önce davranıp Boguçarovo'da erzak adına ne kalmışsa almak niyetindeydi.

Rostov da, İlyin de pek neşeliydiler o gün. Büyük bir çiftlik ve içindeki koskoca bey konağıyla Boguçarovo yurtluğunda çok sayıda hizmetçi olması gerektiğini düşünen Rostov'la İlyin, konaktaki sürüyle hizmetçi arasında güzel kızların da bulunacağı umuduyla şakalaşüyor, Lavruşka'ya Napolyon'u ve tutsaklık hikâyesini anlatırıp gülüyor, İlyin'in atını sınamak için aralarında yarışıyorlardı.

Topraklarına ayak bastıkları Boguçarovo yurtluğunun, kız kardeşinin eski nişanlısı Prens Bolkonski'ye ait olduğundan haberi yoktu Rostov'un.

Rostov'la İlyin, Boguçarovo köyüne inen yokuşun başından atlarını koyverip son bir kez yarıştıktan sonra, dörtnala girdikleri köyün ana yolunda dizginleri çektiler; köye ilk varan Rostov olmuştu.

İlyin, koşudan kızarmış yüzüyle, "Sen kazandın!" diye bağırdı.

Rostov, altındaki Don atının terli boynunu tapışlarken, "Evet, her zaman da kazanırım; seni çim zeminde de geçmiştım, burada da geçtim," diye karşılık verdi.

Geriden Lavruşka lafa karışarak, "Altımdaki şu Fransızla hep-nizi geçerdım, ama sizleri mahcup etmek istemedim, komutanım!" dedi; "Altımdaki Fransız" dediği, lagar bir araba beygiriydi.

* Posta: Hizmet nöbetinde bulunan er; emir erinden farkı sadece belli bir kişiye hizmet etmeyip genel olarak, getir götür işlerinde kullanılmasıdır. -çev.

Atlarını âdeta ileri sürerek, samanlığın önünde toplanmış köylü kalabalığına doğru ilerlediler.

Köylülerden bazıları hemen şapkalarını başlarından çıkardılarsa da, geri kalanlar hiç şapka çıkarmadan bakıyorlardı yeni gelenlere. Meyhaneden uzun boylu, seyrek sakallı, kırışık yüzlü, yaşlı iki köylü çıktı; güleç bir yüzle şarkı söyleyerek, yalpalaya yalpalaya subaylara doğru gelen adamların dilleri dolaştığı için söyledikleri şarkının sözleri de anlaşılmıyordu.

“Şu aslanlara bakın hele!” dedi Rostov gülerек. Sonra da adamlara seslendi: “Burada saman bulunur mu?”

“Ne kadar da birbirlerine benziyorlar,” dedi İlyin; “ikiz gibi!”

Adamlardan biri, sarhoş sırtışıyla, “Ne-şe-mizii bul-mu-şu-zı...” diye şarkısını sürdürüyordu.

Kalabalığın içinden ayrılan bir adam Rostov’un yanına geldi.

“Sizler hangi taraftansınız?” diye sordu.

İlyin gülerек, “Fransızlardan,” diye cevap verdi ve Lavruşka’yı işaret ederek, “Bu gördüğün de Napolyon’un ta kendisidir,” diye ekledi.

“Yani, Rus musunuz siz?” diye tekrar sordu köylü. Kısa boylu biri olan bir başka köylü de yanlarına yaklaşarak sordu:

“Bu yakınlarda çok askeriniz var mı?”

“Çook,” diye cevap verdi Rostov. “Peki, ama siz niye toplandınız burada böyle?” diye sordu; “Bayram filan mı yoksa?”

Köylü arkasını dönüp giderken, “Köy işlerini görüşmek için ihtiyarlar heyeti toplantı yapıyor,” diye cevap verdi.

Tam o sırada, büyük konaktan köye inen yol üzerinde kendilerine doğru gelen iki kadınla, beyaz şapkalı bir adam göründü.

Kararlı adımlarla kendisine doğru gelen Dunyaşa’yı gören İlyin, “Pembelisi benim ha, ona göre!” dedi.

İlyin’e bir göz kırpan Lavruşka, “Tam da ağzımıza layık bir kız!” dedi.

İlyin, ağzı kulaklarına vararak, “İstediğiniz nedir, güzelim?” diye sordu Dunyaşa’ya.

“Prencesim yolladı beni; alayınızı ve adlarınızı öğrenmek istiyor.”

“Bu gördüğünüz, bölük komutanımız Kont Rostov’ dur... Ben de köleniz...”

Sarhoş köylü, kızla konuşmakta olan İlyin’e doğru esrik esrik sırtarak, “Ne-şe-mi-ziii!..” diye böğürdü. Dünyaşa’nın ardından yetişen Alpatıç, daha uzaktan şapkasını çıkararak Rostov’a yaklaştı.

Bu subayı çok genç bulduğu için biraz küçümsemekle birlikte, yine de elini saygıyla yüreğine bastırarak, “Sizi rahatsız etmek cüretini gösterdiğim için beni bağışlarsanız, komutanım,” diye söze girdi; “bu ayın on beşinde vefat eden Feldmareşal Prens Nikolay Bolkonski Hazretlerinin kerimleri olan hanımefendim,” –diyerek, köylüleri gösterdikten sonra– “bu halkın yabaniliği yüzünden bazı zorluklarla karşılaştığı için, bir zahmet evlerine kadar buyurmanızı rica etmektedirler...” diye sürdürdü ve hüzünlü bir gülümsemeyle, at sineği gibi yanından ayrılmayan sarhoş iki köylüyü işaret ederek, “bunların yanında olmayacak... lütfen şöyle biraz uzaklaşsak, efendimiz, ne dersiniz?” diye ekledi.

Sarhoş köylüler neşe içinde “Vaaay! Alpatiii! Hay Allah, Yakov Alpatıç be! Tüh be! Tanrı aşkına bağışla bizi be Alpatıç bağışladın dimi, ha?” diye gülüştüler.

Rostov sarhoş köylülere bakarak gülümsedi.

Alpatıç, son derece vakur bir tavırla, eliyle köylüleri işaret ederek, Rostov’a döndü: “Yoksa bunlar sizi eğlendiriyor mu, efendimiz?”

Rostov, “Yok canım, burada eğlenecek pek bir şey yok,” diyerek atını baldırlayıp oradan biraz uzaklaştırdıktan sonra, “sorun nedir?” diye sordu.

“Efendimiz cüretimi bağışlarsa, kendilerine bildirmek isterim ki, bu kaba köylüler hanımefendimin yurtluktan ayrılmasına izin vermemekte ve arabalara koşulmuş durumda bulunan atları çekip alma tehdidini savurmaktadırlar; dolayısıyla, arabalar sabahtan beri hazır olduğu halde Prenses Hazretleri gidemiyorlar.”

“Olmaz öyle şey!” diye bağırды Rostov.

“Efendimize gerçeği olduğu gibi söylemiş olmakla onur duyayım,” dedi Alpatıç.

Rostov atından indi, dizginleri postaya verdi, Alpatiç'le birlikte konağa doğru yürüdü ve bu arada Alpatiç'ten gerekli bilgileri aldı. Alpatiç'in verdiği bilgiye göre, Prensesin bir gün önce köylülere tahıl dağıtacağını söylemesi ve önce Dron'la, sonra da toplanan köylülerle yaptığı konuşma köylüler üzerinde tam anlamıyla ters bir tepki uyandırdığından, Dron en sonunda dayanamayıp anahtarları teslim ederek köylülere katılmış, Alpatiç kendisini çağırttığı halde gelmemiş. Sabahleyin de Prenses arabaların hazır edilmesi emrini verdiğiğinde, kalabalık bir halde gelip samanlığın önünde toplanan köylüler, Prensesin köyden ayrılmasına izin vermeyecekleri haberini yollamışlar: Kimsenin bir yere ayrılmaması için emir bulunduğunu, o yüzden atları arabalardan çözeceklerini söyleyip duruyorlarmış. Alpatiç köylüleri azarlamak için dışarı çıktığında da ona, kimsenin yerini yurdunu bırakmaması için emir bulunduğundan, Prensesin gitmesine izin veremeyeceklerini, ama Prenses burada kalırsa ona eskisi gibi hizmet edip, her sözünü dinleyeceklerini söylemişler. Dron kalabalığın arasında yüzünü göstermediği için, konuşmacı olarak seçtikleri Karp söylemiş bunları Alpatiç'e.

Gerçekten de, Rostov'la İlyin, Boguçarovo yolunda at koşturdukları sırada Prenses Mariya gerek Alpatiç'in, gerek dadısının ve hizmetçilerin yalvarıp yakarmalarına kulak asmayarak, yola çıkma kararını vermiş, atların koşulmasını emretmiş bulunuyordu; ne var ki, uzaktan süvariler görününce, Fransızların geldiğini sanan arabacılar her şeyi yüzüstü bırakıp kaçmış, konaktaki bütün kadınlar da feryada başlamıştı.

Rostov eve girip sofadan geçerken, bütün kadınlar ağlamaklı seslerle, "Babamız! Kurtarıcımız! Velinimetimiz! Sizi Tanrı yolladı bize!" diye bağıryorlardı.

Rostov'u büyük oturma odasına buyur ettiklerinde Prenses Mariya ne yapacağını bilemez halde, şaşkın ve çaresiz oturuyordu. Rostov'un kim olduğunu, burada ne aradığını, hatta kendi başına gelenlerin ne olduğunu bile anlayacak durumda değildi. Rostov'un yüzünü görür görmez Rus olduğunu ve genç adamın ağzından çıkan daha ilk sözlerden de, kendi sınıfından bir beyefendiyle karşı karşıya bulunduğunu anladığı için hemen yumuşacık bir pırıltı

kazanan gözlerini Rostov'a çevirdi, heyecandan titreyen sesiyle kesik kesik konuşmaya başladı. Rostov gözlerini onun yüzünden ayırmaksızın, Prensesin utana sıkıla anlattığı hikâyesini dinlerken, 'Ayaklanmış kaba saba köylülerin elinde çaresizlik içinde kıvrıyor; çektiği acılar bitirmiş zavallı kızcağızı!' diye içinden geçiriyordu. 'Yüzünün çizgilerinden, yüzünün ifadesinden de incelik ve soyluluk akıyor!'

Prenses Mariya olayların, babasının cenazesinin ertesi günü başladığı anlatırken sesi titremeye başladı. Başını öte yana çevirdi, sonra birdenbire, sözleriyle kendisini karşısındakine acındırma amacı güttüğü izlenimi vermiş olmaktan korkar gibi, sorgu dolu bakışlarını çekine çekine Rostov'un yüzüne çevirdi. Rostov'un gözleri dolmuştu. Bunu fark eden Prenses Mariya, yüzünün çirkinliğini unutturan o pırıl pırıl gözleriyle genç adama bakarken, bakışlarında minnet okunuyordu.

Rostov ayağa kalktı, "Yolum rastlantı eseri buraya düştüğü ve bu sayede size hizmetimi sunabilme fırsatını bulduğum için ne kadar mutlu olduğumu ifadeden acizim, Prenses," dedi. "Ne zaman isterseniz yola çıkabilirsiniz, ayrıca sizi şerefimle temin ederim ki, size refakat etmeme izin verdiğiniz takdirde bu dünyada hiç kimse sizi asla rahatsız etmeye yeltenemeyecektir." Rostov sözünü bitirdikten sonra Prenses Mariya'yı İmparator ailesi üyelerinden biriymiş gibi yerlere kadar eğilerek selamlayıp kapıya doğru yürüdü.

Rostov bu saygılı davranışıyla, Prenses Mariya'ya hizmetini sunmaktan onur duyduğunu, ama onun bu yaslı ve perişan halinden yararlanarak yanında uzun uzadıya oturmaya kalkışmak istemediğini belli etmiş oluyordu.

Prenses Mariya onun bu inceliğini fark etti ve pek beğendi.

Rostov'a, Fransızca olarak, "Size çok, ama çok minnettarım," dedi. "Ama inşallah bütün bu olan biten sadece bir yanlış anlamadan ibarettir de, birilerini cezalandırmak zorunda kalmayız." Sonra, birdenbire ağlamaya başladı.

"Çok özür dilerim," dedi Rostov'a.

Rostov kaşlarını çatarak, bir kez daha yerlere kadar eğildi ve odadan çıktı.

İlyin, “Nasıl, güzel miydi bari? Ah, ah, benim pembeli bir hari-ka! Adı da Dünyaşa imiş...” diye başlayacak olduysa da, Rostov’un yüzüne bakınca kısa kesti. Hayran olduğu komutanı Rostov’un bambaşka düşünceler içinde olduğunu anlamıştı.

İlyin’e öfkeyle şöyle bir bakan Rostov cevap bile vermeden, iri adımlarla hızlı hızlı köyün yolunu tuttu.

Giderken, “Gösteririm ben onlara; canlarına okuyacağım o haydutların!” diye söyleniyordu.

Adımlarını açabildiği kadar açarak Rostov’un ardı sıra seğirten Alpatıç koşmadan yetişmekte zorluk çekiyordu ona.

“Nasıl bir karara vardığınızı öğrenebilir miyim, efendimiz?” diye sordu Alpatıç.

Rostov durdu ve birden yumruklarını sıkarak sert bir yüzle Alpatıç’e doğru döndü.

“Karar mı? Ne kararı? İhtiyar bunak, sen de!..” diye bağırdı. Sen neciliksiz burada? İşler bu kerteye varıncaya kadar ne yapı-yordun? Ha? Köylüler ayaklanmış, sen durup aval aval onları sey-retmişsin! Baş hain sensin aslında! Senin gibilerini bilirim ben. Senin gibilerinin diri diri derisini yüzerim, alimallah!..” Rostov, bütün öfkesini burada boşa harcamak istemiyormuş gibi dönüp, hızla yoluna devam etti. Onurunun incinmesine rağmen kendini tutmayı başaran Alpatıç adımlarını alabildiğine açıp Rostov’a ye-tişmeye çalışırken, bir yandan da düşüncelerini ona aktarmaktan geri kalmıyordu: Bu köylülerin çok inatçı olduklarını, el altında bir “silahlı birlik” olmadan şu sırada üstlerine fazlaca varmanın ihti-yatsızlık sayılacağını anlatmaya çalışıyor, “Önce buraya bir miktar asker getirtsek daha iyi olmaz mı?” diyordu.

Hayvansı bir öfkeyle gözü adamakıllı dönen ve bu öfkesini bi-rinin üstüne boşaltmak ihtiyacını hisseden Rostov ise, burnundan soluyarak, “Silahlı birliği gösteririm ben onlara... Üstlerine fazlaca varmayı gösteririm onlara!” diye anlamsız anlamsız homurdanı-yordu.

Ne yapacağını, ne yapmak istediğini hiç düşünmeden kararlı, hızlı adımlarla dosdoğru kalabalığın üstüne gidiyordu. Kalabalıkla aralarındaki uzaklık kapandıkça, Alpatîç onun bu akıl dışı davranışının iyi sonuç verebileceğini düşünmeye başladı. Hızlı adımlarla üzerlerine doğru gelen Rostov'un çatılmış kaşlarını ve yüzündeki kararlı ifadeyi gören köylüler de en az Alpatîç kadar etkilenmişlerdi.

Süvariler köye girdikten, özellikle de Rostov Prensesi görmeye gittikten sonra köylüler arasında bir şaşkınlık ve görüş ayrılığı baş göstermişti. İçlerinden bazıları, "Yahu, bunlar Rus subayları, bak-sanıza; sonra bizi yanlış anlayıp da Prensesi zorla alıkoyduğumuzu sanmasınlar sakın!" diyorlardı. Dron da bunlar gibi düşünüyordu, ama görüşünü açıklar açıklamaz, Karp'la birlik olan ötekiler eski muhtara karşı saldırıya geçmişlerdi.

"Sen kaç yıldır bu köylünün sırtından geçiniyorsun, bakalım?" diye bağırıyordu Karp. "Senin için kolay, tabii! Çıkarırsın küpünü gömdüğün yerden, savuşursun paralarıyla... Bizim evimiz barkımız yıkılmış, yağmalanmış, senin umurunda mı?"

Bir başkası, "Bize burada düzeni bozmamamız söylendi; ne kimse buradan bir yere ayrılacak, ne de kimse bir tek buğday tane-si alacak işte o kadar!" diye bağırıyordu.

İhtiyar, ufak tefek bir köylü de birdenbire Dron'a saldırmaya başlamıştı. "Senin oğlanın da askerlik sırası gelmişti, ama sevgili oğlancığını kayırdın, tabii," diye bas bas bağırıyordu; "seninkini bırakıp, benim Vanka'yı yazdılar askere kazıdılar kafasını oğlunum! Ama bu dünya sana da kalmaz! Kimseye de kalmamıştır!"

"Dünya tabii kimseye kalmaz. Ben köylüye karşı değilim ki!" diyecek oldu Dron.

"Şuna bakın hele! Karşı değilmiş! Bizim sırtımızdan geçinen sen değil miydin?"

O uzun boylu iki köylü de ağızlarına geleni söylediler. Rostov, kendisini izleyen İlyin, Lavruşka ve Alpatîç'le birlikte kalabalığa iyice yaklaşıncı, Karp ellerini kemerinin altına sokup pis pis gülümseyerek öne çıktı. Dron ise tam tersine, arkalara kaçtı. Kalabalık birbirine biraz daha sokuldu.

Hızlı adımlarla gelip kalabalığın burnuna kadar sokulan Rostov, "Hey, kimmiş burada sizin muhtarınız, bakayım?" diye bağırdı.

"Muhtar mı? Ne yapacaksın muhtarı?.." diye sordu Karp. Ama daha ağzını kapamaya vakit bulamadan, şimşek gibi inen bir tokatla şapkası bir yana uçtu, kafası öbür yana çarptı.

Rostov, öfkeden gözü dönmüş bir halde, "Şapkalar çıksın! Hainler! Nerede muhtar?" diye deliler gibi haykırıyordu.

"Muhtar... Muhtarı istiyor!.. Dron Zahariç, seni istiyorlar!" diye sağdan, soldan ürkek, cılız sesler duyulmaya ve şapkalar çıkarılmaya başlandı.

Karp, "Biz isyan etmiyoruz ki, sadece düzene uyuyoruz," dedi ve aynı anda bütün kalabalık bir ağızdan konuşmaya başladı.

"Bu işe ihtiyar heyeti karar verir! Emir verenler de amma çoğaldı burada, ha!"

"Hâlâ konuşuyorlar! Bana karşı gelmek, ha? İsyan denir buna! Hainler!.. Haydutlar!" diye öfkeden gözü dönmüş bir halde avaz avaz haykıran Rostov, Karp'ın yakasına yapıştı. "Bağlayın şunu! Bağlayın ellerini!" diye bas bas bağıırıyordu, ama Lavruşka ile Alpatiç'ten başka kimse yoktu ortalıkta adamın elini bağlayacak. Yine de, Lavruşka hemen atılıp Karp'ın kollarını yakalayarak arkasına kıvırdı, bunu yaparken de, Rostov'a seslendi: "Tepenin ardındaki askerlerimizi çağırayım mı, komutanım?"

Alpatiç adlarını söyleyerek köylülerden ikisini çağırdı ve Karp'ın ellerini bağlamalarını emretti. Adamlar kuzu kuzu kalabalığın içinden ayrılıp, Karp'ın ellerini bağlamaya giriştiler

Rostov, "Muhtar nerede?" diye bağırdı.

Dron sapsarı bir suratla kalabalığın arasından öne çıktı.

Rostov, emirlerine karşı gelinmesi düşünülemezmiş gibi, "Sen misin muhtar? Bağla şunu da, Lavruşka!" diye emretti.

Gerçekten de, kalabalığın arasından iki köylü daha çıkıp, hemen Dron'un ellerini bağlamaya giriştiler; Dron ise, sanki onların işini kolaylaştırmak istermiş gibi, ellerini bağlamaları için belinden kemerini çıkarıp vermişti.

Rostov, "Şimdi hepiniz kulaklarınızı açıp, beni dinleyin!" dedi köylülere. "Buradan dağılıp, dosdoğru evlerinize gideceksiniz! Sakın ola bir daha sesinizi çıkardığınızı duymayayım!"

Sağdan, soldan yakınmalı sesler duyuluyordu:
"Yahu, biz bir kötülük yapmadık ki. Zaten, ne yaptıksa hep kendi budalalığımızdan. Amma saçma iş be... Zaten ben bunun düzene aykırı olduğunu o zaman da söylemiştim!.."

Otoritesini yeniden kazanan Alpatıç, "Alın bakalım, işte! Ben ne demiştim size?" diye çıkışmaya başladı köylülere.

"Aptallığımıza ver, Yakov Alpatıç!" diyen köylüler hemen birer ikişer köyün içine dağılmaya başladılar.

Kolları bağlı iki adamı önlerine katıp beyin konağına götürürlerken, sarhoş iki köylü de onların arkasından geliyordu.

Bir tanesi, "Vay be, şunun haline bakın hele!" dedi Karp'a. Öbürü de, "Ulan, insan efendileriyle öyle konuşur mu?"
"Sen kendini ne sanıyorsun, bakalım? Salak!.." diye destekledi ötekini. "Salak işte, ne olacak!" diye ekledi.

İki saat sonra arabalar Boguçarovo konağının avlusunda hazırıldı. Köylüler mal sahibinin eşyalarını arabalara yükleyip istif eder, canla başla çalışırken, Prenses Mariya'nın ricası üzerine kapatıldığı odunluktan çıkarılıp serbest bırakılan Dron da, avluda durduğu yerden adamlarını yönetiyordu.

Köylülerden, ablak, sırtıkan suratlı, uzun boylu bir adam hizmetçilerden birinin elindeki gümüş kaplamalı kutuyu çekip alarak, "Dikkatli olsana azıcık," diye çıkıştı. "Para sayılmış buna para! Öyle tıkkıştırır, ipin altına sokarsan çizilir sonra. Bak, ben öyle baştan savma işi sevmem. Bir işi yapacaksan, yoluyla yordamıyla yapacaksın doğru dürüst! Tamam mı? İşte böyle, bak; üstünü samanla örtüp, battaniyenin altına sokacaksın... ya... gördün mü?.."

Prens Andrey'in kitap dolaplarından birini taşıyan bir başkası da? "İllallah bu kitaplardan," diyordu. "Kitap dedikleri meret de ne ağır çekermiş meğer, çekilin yoldan, değmesin!"

Uzun boylu, ablak, sırtıkan suratlı olanı dolaptaki rafların en üstünde duran büyük sözlükleri işaret edip, bilmişçe göz kırparak, “Bu adamlar senin benim gibi gezip tozmamışlar; oturmuşlar, ha babam de babam kitap yazmışlar” dedi.

• • •

Kendisini davetsiz misafir durumuna düşürmek, Prensesi de davetsiz misafir ağırlamak zorunda bırakmak istemeyen Rostov konağa dönmeyip, Prenses, arabasıyla konaktan ayrılınca kadar köyde bekledi. Arabalar yola çıkınca Rostov da atına atladı ve Prensesi on iki kilometre kadar geçirdi. Yankovo’daki bir handa mola verildiğinde Rostov saygıyla Prenses’e veda etti ve ancak o zaman çekingenliğini yenip, ilk kez elini öptü onun.

Prenses Mariya, hayatını kurtardığı için (çünkü Prenses o olayları Rostov tarafından “hayatının kurtarılması” diye yorumluyordu) minnetini ifade edince de, Rostov kıpkırmızı kesilerek, “Aman efendim, sözünü bile etmeye değmez!” dedi. “Benim yaptığım şeyin aynısını herhangi bir jandarma çavuşu da olsa yapardı. Keşke her dövüştüğümüz bu köylüler gibi olsaydı; o zaman düşmanın ta buralara kadar gelmesine de izin vermezdik. Sonra, utanıp konuyu değiştirmek isteyerek, “Neyse ki, bu sayede hiç değilse sizi tanımak mutluluğuna ermiş oldum.” diye ekledi. “Yolunuz açık olsun, Prenses. Büyük acınızdan ötürü size Tanrı’dan sabır ve mutluluklar dilerim; daha iç açıcı koşullarda yine karşılaşırız inşallah. Beni utandırmak istemiyorsanız lütfen teşekkür etmeyiniz!”

Prenses Mariya da ona sözcüklerle teşekkür etmedi bir daha; sözcüklerle etmedi, ama pırıl pırıl parlayan gözleri, yüzünün o yumuşak ve duygulu ifadesi minnet duygularını olduğu gibi açığa vuruyordu zaten. Rostov’un yaptığı şeyin teşekkürle değmez bir şey olduğu inancında değildi o. Tam tersine, eğer Rostov olmasa, ayaklanan köylülerin ve Fransızların eline düşeceğinden, Rostov’un onu kurtarmak için kendi canını tehlikeye attığından kesinlikle emindi; dahası, Rostov’un, onun içinde bulunduğu durumu ve acısının büyüklüğünü anlayabilecek kadar duygulu, ince,

yüce ruhlu bir erkek olduğuna da kesinlikle inanıyordu. Rostov'a babasını yitirdiğini anlatırken ağlamaya başlayınca genç adamın o duygulu, dürüst erkek gözlerinin nasıl dolu dolu olduğu bir türlü aklından çıkmıyordu Prensesin.

Rostov'la vedalaşıp yalnız başına kalınca, birdenbire gözleri doldu ve –daha önce de onu düşündüren– aynı tuhaf soru bir kez daha aklına takıldı: Rostov'a âşık mıydı yoksa?

Prenses Mariya ile onun arabasında yolculuk eden Dunyaşa, yas içinde olması gereken hanımının, yolculuğun Moskova'ya kadar geri kalan bölümünde sık sık başını arabanın penceresinden çıkararak, hüznle karışık sevinçli bir ifadeyle kendi kendine gülümsediğini fark etmişti.

'Ona âşık olmuşsam, ne çıkar yani?' diye düşünüyordu Prenses Mariya. Sevgisine belki de hiç karşılık vermeyecek bir erkeğe âşık olduğunu kendi kendine itiraf etmekten utanmakla birlikte, bundan hiç kimsenin haberinin bile olmayacağını düşünerek avunuyor, ömründe ilk ve son kez ona aşkı tattıran bu erkeği –bundan hiç kimseye söz etmemek koşuluyla– hayatının sonuna kadar sevmeyi sürdürmesinde ayıplanacak bir yan bulunamayacağını düşünüyordu.

Rostov'un yumuşacık bakışlarını, duygusallığını, konuşmasını hatırladıkça mutluluk pek de o kadar olanak dışı değilmiş gibi görünüyordu Prenses Mariya'ya. Dunyaşa onun başını pencereden dışarı çıkarıp gülümsediğini gördüğü sıralarda işte bu gibi düşünceler geçiyordu Prensesin aklından.

'Onun yolunu Boguçarovo'ya düşüren, tam zamanında yetişmesini sağlayan şey yazgı değildir de, başka nedir?' diye düşünüyordu Prenses Mariya. 'Hele, kız kardeşinin ağabeyimi reddetmiş olması tam anlamıyla yazgının* işi değil mi?' Bütün bu olguları takdiri ilahi diye yorumluyordu Prenses Mariya.

* Rusya'da, dinsel inanışlar yüzünden, bir kadının, yengesinin erkek kardeşiyle evlenmesi yasaktı. Böyle bir evlenme, ancak Patrikhane'nin izniyle gerçekleşebilirdi ki, bu da, çok ender durumlar dışında hemen hemen olanaksızdı. Dolayısıyla, Prens Andrey'in Nataşa ile evlenmesi, Mariya'nın Nikolay ile evlenmesine engel olurdu. –İngilizce çev.

Prenses Mariya'nın Rostov üzerinde yarattığı izlenim de çok olumluydu. Prenses Mariya'yı her hatırlayışında yüreğinin sevinçle dolduğunu duyumsuyor ve onun Boguçarovo'daki serüvenini işiten asker arkadaşları, Boguçarovo'ya saman bulmaya gidip de memleketin en zengin mirasyedi kızlarından birini ele geçirdiğini söyleyerek ona takıldıkları zaman müthiş kızıyordu Rostov. Kızmasının biricik nedeni de, arkadaşlarının sözlerinin gerçeği yansıtıyor oluşuydu; muazzam bir servetin sahibi olan, üstelik çok da çekici bulduğu yumuşak karakterli Prenses Mariya ile evlenme düşüncesi elinde olmadan gerçekten de sık sık aklına geliyordu Rostov'un. Nikolay için bir eş olarak Prenses Mariya'dan iyisi can sağlığı idi. Onunla evlenirse hem annesini mutlu eder, hem babasının işlerini düzeltebilir hem de –kesinlikle inanıyordu ki– Prenses Mariya'yı mutlu ederdi.

Peki, ama ya Sonya? Ya ona verdiği söz? Arkadaşları Prenses Bolkonskaya ile ilgili olarak ona takıldıkları zaman işte bu nedenlerden ötürü öfkeleniyordu Rostov.

XV

Kutuzov ordular grubu başkomutanlığını alınca hemen aklına Prens Andrey geldi ve haber yollatıp onu karargâhına çağırttı.

Prens Andrey'in Çarevo-Zaymışçe'ye varışı tam Kutuzov'un birlikleri denetlediği ilk güne ve tam da denetleme saatine denk gelmişti. Köye vardığında Başkomutanın arabasının papazın evinin önünde durduğunu görünce, o da orada durdu ve avlu kapısının önündeki peykeye oturup –artık herkesin “Yüce Başbuğ” dediği– Kutuzov'u beklemeye başladı. Köyün arkasındaki alandan bando sesi ile yeni Başkomutanı “Hurra!” diye selamlayan muazzam asker kalabalığının zaman zaman bando sesini bastıran haykırışları geliyordu. Başkomutanın orada olmayışından yararlanarak bu güzel havada kendilerini dışarıya atan iki emir eri ile bir posta ve bir uşak da Prens Andrey'in on adım kadar ötesinde dikiliyor-

lardı. Gür favorileriyle pala bıyığı birbirine girmiş ufak tefek, kara yağız bir husar yarbayı atını sürüp avlu kapısına yaklaştı ve Prens Andrey'i görünce, Yüce Başbuğun kaldığı evin burası olup olmadığını, kendilerinin yakında dönüp dönmeyeceğini ona sordu.

Prens Andrey Yüce Başbuğun, karargâhından olmadığını, kendisinin de buraya az önce geldiğini söyledi. Yarbay bu sefer gıcır gıcır üniformaları içinde orada dikilen emir erlerinden birine sorunca, Başkomutanlık karargâhlarında çalışan bütün emir erleri gibi o da sıradan kıta subaylarını küçümsediği için, emir eri küstahça cevap verdi subaya:

“Buyur? Ha, Başbuğ Hazretleri mi? Herhalde yakında döner. Sizin ne işiniz vardı?”

Husar yarbayı, emir erinin takındığı tavra bıyık altından şöyle bir gülümsedi, atından indi, dizginleri oradaki bir postaya verdi ve Bolkonski'nin yanına peykeye oturdu.

“Demek siz de Başkomutanı bekliyoğsunuz?” dedi soru vurgusuyla. “Söyledikleğine göğhe heğkesi kabul edeğmiş yanına, çok şükûğ bugünleği de göğebildik! Yeğmolov (Yermolov) Almanlığa teğfi (terfi) ettiğilmesini”* isteğken yeğden göğhe kadağ haklıymış meğeğ! Şu sosis yiyicileğden iyice gına gelmişti hepimize, canım! Bundan sonğa belki Ğuslağ (Ruslar) da sesleğini duyugaabiliğleğ ağıttık. Bundan önce neleğ olup bittiğinden hiçbiğimizin habeği olmuyoğdu. Çekil Allah, çekil... Başka hiçbiğ şey yaptığımız yoktu ki. Siz de sefeğe katılmış mıydınız?”

Prens Andrey, “Yalnız geri çekilişte bulunmak onuruna ermekle kalmadım, o geri çekilişte en aziz varlıklarımı da kaybettim üstelik,” diye cevap verdi. “Doğduğum yurtluğ ve baba evimizi yitirmek bir yana, asıl önemlisi babamı da kaybettim, üzüntüsünden öldü adamcağız. Ben Smolensk ilindenimdir de...”

“Öyle miii? Öyleyse siz Pğens Bolkonski olmalısınız yanılyoğ muyum? Tanıştığımızı çok sevindim. Bendeniz Yağbay Denisov'um, beni daha çok 'Vaska' adıyla tanığlağ,” diyerek Pren-

* Bu (3.) cildin I. Bölüm, IX. kısmında, Rus ordusu içindeki hizipleşme anlatılırken, ikinci (Bagratyon'un başını çektiği) grupta yer alanlardan, “yeni yeni yıldızı parlamaya başlayan” Yermolov'a atfedilen fıkrayı okurlarımız hatırlayacaklardır. -çev.

sin elini sıkarken, yüzüne de dostça bir ilgiyle bakıyordu. Prens Andrey'in acısını paylaştığını belli eden bir ifadeyle, "Evet, ben de duydum..." dedi ve biraz bekledikten sonra ekledi: "Ne demeli, tam İskit usulü big savaş oluyoğ bu. Aslında iyi de oluyoğ, ama acısını hep geçide kalanlağ çekiyoe onlağ için kötü, tabii. Demek Pęens Andęey Bolkonski sizsiniz?" diyerek başını iki yana salladı. Hüzünlü hüzünlü gülümseyerek, "Sizinle tanıştığıma çok sevindim, Pęens çok sevindim!" diye tekrarladıktan sonra Prens'in elini bir daha sıktı.

Nataşa, anne ve babasından kendisini ilk isteyen erkeğin Denisov olduğunu vaktiyle ona anlattığı için Prens Andrey, Denisov'u hatırladı. Hatırlar hatırlamaz da bu hem acı hem tatlı anı onu eski günlere sürükledi; son zamanlarda onu pek yoklamamakla birlikte derin izleri ruhundan silinmemiş olan o eski, acı duyguları tazelendi. Son zamanlarda –Smolensk'in boşaltılması gibi, Daz Tepeler'e yaptığı ziyaret gibi, babasının ölümü gibi– başka başka ve çok daha önemli o kadar olay başından geğmiş, öyle büyük heyecanlar yaşamıştı ki, uzunca bir süredir onu pek yoklamayan bu eski anıların şimdi canlanıvermesi Prens Andrey'i fazla sarsmadı. Denisov'a da hemen hemen aynı şey oldu: Bolkonski adının yarattığı çağrışımlarla onun kafasında uyanıveren anılar da çok eskilerde –bir akşam yemeğinden sonra Nataşa şarkı söylerken, ne yaptığını kendi de bilmeden, on beş yaşındaki kızcağıza evlenme teklif ettiği o romantik geğmişte– kalmıştı. O günleri, Nataşa'ya vuruluşunu hatırlayarak gülümsedi, ama bu çok kısa sürdü; kendisi için her şeyden daha önemli olan, başka hiçbir şey düşünmesine olanak vermeyen, aklından bir an bile çıkaramadığı konuya dönüverdi yine. Denisov'un, geri çekiliş sırasında ileri karakollarda devriye görevi yaparken kafasında geliştirdiği bir savaş planıydı bu. Bu planını daha önce Barclay de Tolly'ye de açıklamıştı, şimdi de Kutuzov'a sunmak istiyordu. Denisov tasarımını, Fransız birliklerinin derinlemesine çok fazla yayılmış bulunuyor oluşları gerçeğine dayandırıyordu; onun kanısına göre, Fransızlara cepheden taarruz etmek yerine –ya da ilerlemelerini durdurmak için cephe-

den girişilecek bir taarruzla aynı anda- ulaşım hatları vurulmalıydı. Bu tasarımını Prens Andrey'e anlatmaya başladı.*

"Bu kadağ uzun biğ hat boyunca tutunamazlar. Olanaksız biğ şey bu. Cepheleğini yağıp ağkalağına geçebileceğime eminim. Emğime beş yüz kişi veğilsin, ulaşım hatlağıını dağmadağın edeğim onlağın hiç kuşkum yok! Bizim için sadece biğ yol vağ çete savaşı!"

Denisov tasarısını Prens Andrey'e anlatırken coşmuş, ayağa kalkmıştı. Böyle ellerini, kollarını sallayarak anlatırken tüm ordunun hançeresinden gök gürlemesi gibi kopan "Hurra!" haykırıışlarının ardından, bando eşliğinde söylenen marşların denetim ve geçit töreni alanından onlara doğru yaklaşımaya başladığı duyuldu. Köyün içinden geçen yolun öbür başından kalabalık nal sesleri, alkış sesleri geliyordu.

Avlu kapısının önündeki bir Kazak, "Geliyoor! Geliyooor!" diye bağırdı.

Avlu kapısına çıkan Bolkonski ve Denisov, kapının önünde sıkışık safta hazır bekleyen şeref kıtasının ardından bakınca, yolun öbür başından ufarak doru bir at üstünde bu yana doğru gelen Kutuzov'u gördüler. Muazzam bir yaver ve general kalabalığı geliyordu Kutuzov'un ardından. Barclay de Tolly, Kutuzov'un yanında ve onunla hemen hemen at başı ilerliyor, önlerinde, arkalarında, sağlarında, sollarında koşuşup duran bir subay kalabalığı da durmadan "Hurra!" diye haykırıyordu.

Yaverleri dörttnala gelip Kutuzov'dan önce girdiler avluya. Kutuzov, ağırlığı altında hafifçe yalpalayarak zorlukla adım atan ufarak atını sinirli sinirli topukluyor, ikide birde elini Hassa Süvari sınıfının giydiği türden, kırmızı kurdeleli ve siperliksiz beyaz kasketine götürüyor, aynı zamanda başını sallayarak kalabalığı selamlıyordu. Çoğunluğunun göğsü madalyalarla, nişanlarla dolu babayığit humbaracı erattan kurulu ve kendisini selamlamakta olan şeref kıtasının önüne gelince durdu ve tam bir komutana ya-

* Bu plan gerçekte D. Davidov'a aittir. Kutuzov onun 130 Kazak ve süvari eri ile böyle bir gerilla faaliyetine girişmesine razı olmuş, ama Borodino Meydan Muharebesi yüzünden Davidov harekâtını, muharebe sonrasına ertelemiştir. -İngilizce çev.

kışır biçimde hiç gözünü kırpmadan, neredeyse bir dakika kadar sessizce onları süzdü, sonra çevresinde toplanan generaller kala-balığına döndü. Yüzünde birdenbire (sözüm ona) şaşkın bir ifade belirmişti; ince bir zekâyla ışıldayan tek gözünü generallere diker-ken, omuzlarını silkti:

“Elimizde böyle yiğitler varken, biz habire geri çekiliyoruz, ha-bire geri çekiliyoruz!” dedi. “Eh, hoşça kalın, General,” diye ekle-yerek atını topuklayıp avluya girdi ve Prens Andrey’le Denisov’un yanı başından geçip gitti.

Arkasından, “Hurra! Hurra! Hurra!” sesleri yükselti.

Prens Andrey’in son gördüğünden bu yana Kutuzov daha da şişmanlamış, daha da göbeklenmiş, yağlanmıştı. Amakör gözünün bembeyaz yuvarlağı da, şakağındaki yara izi de, Prens Andrey’in o çok iyi bildiği yorgun yüz ifadesi de hiç değişmemiş, aynı kalmıştı. Başında Hassa Muhafız kasketi, sırtında kaput vardı, omzuna da kısa bir sıırımın ucunda sallanan kamçısı asılıydı. Sağlam yapılı ufarak atının üstünde hantal gövdesi ağır ağır yaylanıyordu.

Avluya girerken duyulur biçimde, “Püff... püfff...” diye soluk koyverdikçe, dudaklarının arasından ıslık gibi fırlıyordu soluğu. Törenlerin ve denetimin yorgunluğundan sonra bir an önce ist-irahate çekilmeye can attığı belli olan Kutuzov’un yüz çizgileri, onca gerginliğin ardından gevşediğini, rahatladığını gösteriyordu. Sol ayağını üzengiden çıkardı, yüzünü buruşturup bütün gövde-sini öne vererek sol bacağını eyerin üstüne kadar güç bela çıkar-dı ve sol dizini eyere dayadıktan sonra bir homurtu koyvererek, yardım için hazır bekleyen yaverlerle Kazakların kolları arasına bıraktı kendini. Toparlanıp kendine çekidüzen verdikten sonra gözlerini kısarak Prens Andrey’e baktı ve herhalde tanımayarak, o paytak adımlarıyla merdivenlere doğru yürüdü. “Püfff... püfff...” diye ıslık sesi gibi soluk verirken, başını çevirip bir kez daha baktı Prens Andrey’e. İhtiyarlarda çokça rastlandığı üzere, Kutuzov’un da Prens Andrey’in yüzüne bakınca aldığı izlenim, ancak birkaç saniye geçtikten sonra belleğindeki Prens Andrey kimliği ile bir-leşebildi.

“Ooo, nasılsın aziz Prensım benim? Nasılsın bakayım, benim aslanım? Gel benimle...” dedi ve yorgun argın sağına soluna baktıktan sonra basamağa adımını attı; ağırlığı altında basamak gacırdadı.

Kutuzov kaputunun düğmelerini çözdü ve kapının dışında, yanda duran peykeye çöktü.

“Eee, babacığın nasıl, iyi mi?” diye sordu.

Prens Andrey damdan düşercesine, “Dün ölüm haberini aldım,” diye cevap verdi.

Kutuzov hayretle kaşlarını kaldırdı, Prens Andrey’e bakakaldı; derin üzüntüsü yüzünden okunuyordu. Başından kasketini aldı ve istavroz çıkardı:

“Mekânı cennet ola! Takdiri ilahi hepimiz içindir!” Derin bir göğüs geçirdi, göğsü kabardı kabardı ve indi. Bir süre konuşmadı, neden sonra, “Onu çok sever, sayardım, Allah rahmet eylesin! Sana da yürekten sabırlar dilerim,” dedi.

Prens Andrey’i kucaklayıp şişman göğsüne bastırdı ve bir süre bırakmadan öyle tuttu. Bıraktığı zaman, Prens Andrey ihtiyarın dudaklarının titrediğini ve gözlerinden yaşlar süzüldüğünü gördü. Kutuzov bir kez daha derin bir göğüs geçirdi ve peykeye iki eliyle birden abanarak zorlukla ayağa kalktı.

“Gel odama gidelim de, konuşalım seninle biraz,” dedi.

Ne var ki, tam bu sırada, düşman karşısında olduğu kadar üstleri karşısında da fütursuzluğuyla tanınan Denisov öfkeli fısıltılarla kendisini engellemeye çalışan yaverleri hiç umursamadan, mahmuzlarını şakırdata şakırdata merdiven başına çıktı. Elleriyle hâlâ peykeye abanmış durumda bulunan Kutuzov başını çevirip hoşnutsuz bir ifadeyle baktı ona. Denisov kendini tanıttı ve Yüce Başbuğa vatanın çıkarları yönünden büyük önem taşıyan bir konuyu iletmek istediğini bildirdi. Kutuzov yorgun bakışlarını Denisov’a dikti, peykeden kaldırdığı ellerini öfkeli bir tavırla göbeğinin üstünde kenetledi ve, “Vatanın çıkarları için mi? Neymiş bu bakalım? Hadi, anlat!” dedi. Denisov genç bir kız gibi kızardı (açık havada sertleşmiş bu sakallı bıyıklı yağız yüzün kızardığını görmek

insanın üstünde tuhaf bir etki yaratıyordu) ve Smolensk-Vyazma arasındaki düşmanın ulaşım hatlarını parçalama amacına yönelik tasarısını anlatmaya girişti. Denisov o yörenin insanı olduğu için bölgeyi ve araziyi karış karış biliyordu. Denisov'un coşku dolu sözler de katarak daha "inandırıcı kıldığı tasarısı tartışma götürmeyecek kadar mükemmel görünüyordu. Kutuzov oturduğu yerde gözlerini bacaklarına dikmiş öyle dinliyor, yalnız arada sırada, sanki oradan kötü bir şey çıkmasını beklermiş gibi, tedirgin bakışlarını bitişik avludaki köy evine çeviriyordu. Nitekim, Denisov henüz konuşmasını bitirmeden, o köy evinden koltuğunun altında evrak çantasıyla bir general çıktı.

Denisov konuşmasını sürdürürken, Kutuzov, yanına gelen generale, "Ne o? Hazır mı yoksa?" dedi.

"Hazır, Ekselans," dedi General.

Kutuzov âdeta, 'Ben bunca işle nasıl baş edeceğim?' der gibilerden kafasını iki yana salladı ve dikkatini yine Denisov'a verdi.

"Ekselanslağınızı biğ Ğus subayı olağak şeğefimle temin edeceğim ki," diyordu Denisov, "Napolyon'un ulaşım hatlağınızı pağampağça edebiliğim!"

Kutuzov onun sözünü keserek damdan düşer gibi sordu:

"Mutasarrıf Kiril Andreyeviç Denisov ile bir akrabalığın var mı senin?"

"Amcam oluğ, Ekselans."

Birden neşesi yerine gelen Kutuzov, "Yaa, eski dostumdur benim de," dedi. "Pekâlâ, evladım, pekâlâ. Buradan bir yere ayrılma, karargâhta kal da, yarın rahat rahat konuşuruz seninle."

Denisov'u başını hafifçe sallayarak selamlayan Kutuzov dönüp, General Konovnitsin'in uzattığı evrakı aldı.

Nöbetçi general hoşnutsuzluğunu belli eden bir ifadeyle, "İçeri girsek Ekselansları için daha rahat olmaz mıydı acaba?" diye hatırlattı. "İncelenmesi gereken planlar ve imzalanacak pek çok evrak var da..."

Kapı ağzında bir yaver belirdi ve içeride her şeyin hazır olduğunu bildirdi. Ama Kutuzov'un her işi dışarıda bitirip eve öyle girmek istediği anlaşılıyordu. Suratını astı...

“Hayır, bana buraya bir masa getiriverin, evladım. Burada gözden geçiririm,” dedi. Prens Andrey’e dönerek, “Sen sakın bir yere ayrılma,” diye ekledi. Prens Andrey de sundurmada kalıp, nöbetçi generali dinlemeye koyuldu. Rapor okunurken, evin kapısı aralık olduğu için içeriden Prens Andrey’in kulağına mırıl mırıl konuşan bir kadın sesi ve ipek bir entarinin hışırtısı çalınıyordu. Ara sıra gözü kapıya kaydığından, bir seferinde kapı aralığının ardında bir kadın gözüne ilişti. Başında gülkurusu rengi ipek bir başörtüsü bulunan, pembe entarili, pembe yüzlü, alımlı, tombulca bir kadındı bu. Elinde bir tabak tutan kadın belli ki Başkomutanın içeri girmesini bekliyordu. Kutuzov’un yaveri, Prens Andrey’in kulağına, kadının bu evin sahibi papazın karısı olduğunu ve konukseverlik gereği Yüce Başbuğa ekmek-tuz sunmak için beklediğini fısıldadı. “Kocası Yüce Başbuğu kilisede Kutsal Haç’la karşıladı, şimdi de karısı onu evde ağırlayacak...” Yaver, gülümseyerek, “Pek de güzel, kâfir!” diye ekledi. Bu sözleri duyan Kutuzov başını çevirip yavere baktı. Generalin (başlıca Çarevo-Zaymışçe mevzilerinin konumu üzerine bir değerlendirmeden ibaret olan) raporunu tıpkı Denisov’u dinlediği gibi, tıpkı bundan yedi yıl önce Austerlitz savaşı arifesinde toplanan savaş meclisindeki tartışmaları dinlediği gibi dinliyordu. Dinlemek istediği için değil, iki tane kulağı olduğu ve kulaklarından birine katranlı pamuk* tıkalı olduğu halde duyabildiği için, ister istemez dinliyordu; ama Generalin dediklerinin hiçbirine şaşırmadığı, hatta onunla ilgilenmediği, söylenenlerin ve söyleneceklerin tümünü zaten bildiği, kilisedeki ayini nasıl dinliyorsa bunu da öyle dinlediği her halinden anlaşıyordu. Denisov’un anlattıkları akıllıca şeylerdi ve mantığa dayanıyordu. Generalin söyledikleri ise daha da akıllıcaydı ve bunlar da mantığa dayanıyordu, ama Kutuzov bu tutumuyla, aklı da, mantığı da, bilgiyi de hor gördüğünü, bu sorunu çözümleyecek şeyin başka – akılla ve bilgiyle hiç ilişkisi bulunmayan bambaşka bir şey olduğuna kesinlikle inandığını açıkça belli ediyordu. Prens Andrey Baş-

* O dönemde kulak ağrılarına iyi geldiği inancıyla kulağa katranlı pamuk koyarlardı. –İngilizce çev.

komutanın yüzünü dikkatle incelediği halde bu yüzdeki ifadeden sadece onun sıkıldığını, kapı ardından duyulan kadın mırıltılarını merak ettiğini ve görgü kurallarının bozulmasını istemediğini çıkarabildi. Kutuzov'un, aklı ve bilgiyi de, Denisov'un gösterdiği türden vatanseverce duyguları da hor gördüğü açıkça anlaşıyordu, ama bunları hor görmesi kendi aklını, bilgisini ve vatanseverliğini başkalarınıninkine üstün tutmasından değil (çünkü buna benzer düşünce ve duygularla gösteriye kalkıştığı hiç görülmemiştir), başka bir nedenden ileri geliyordu. Bunları hor görüyordu, çünkü bu dünyada çok yaşamış, çok görüp geçirmişti. Generalin hazırladığı rapora Kutuzov kendinden sadece bir paragraf eklettirdi; o da, Rus birliklerinin yaptığı yağmacılıkla ilgili idi. Raporunu bitirdikten sonra General bir ödeme emri imzalatmak istedi Kutuzov'a tarlalarındaki yulafların biçilmesini birlik komutanlarına şikâyet eden ve tazminat talebinde bulunan mal sahiplerinin verdikleri dilekçeler üzerine, generaller de onlara tazminat ödeyebilmek için para tahsisi talebinde bulunmuşlardı.

Kutuzov bu konudaki açıklamayı dinledikten sonra olumsuz anlamda dilini şaklatıp, başını iki yana sallayarak, "Bu dilekçeler sobaya... doğru sobaya!" dedi. "Bak, dostum, sana ilk ve son kez olarak söyleyeyim. Canlarının istediği gibi ekinleri de biçerler, ormanları da keserler bizimkiler. Ben böyle yapsınlar diye emir vermiş değilim, izin veriyor da değilim, ama bunu kovuşturmaya kalkışacak da değilim. Ne yapalım, hayat böyle işte. Başa gelen çekilir." Evraka bir kez daha göz attı. Başını hoşnutsuz bir tavırla iki yana sallayarak, "Ah, ah! Almanların şu titizliğinden de illallah!" diye homurdandı.

XVI

Kutuzov son evrakı da imzaladıktan sonra, "Eveet, hepsi bu kadar!" diyerek ayağa kalktı, boynunu sağa sola oynatıp beyaz ensesindeki yağ katmanlarını dar yakası içinde rahatlattıktan sonra daha neşeli bir yüzle kapıya doğru yürüdü.

Ekmek-tuz tabağını* sunmakiçin o kadar zaman kapı arkasında nöbet tuttuğı halde yine de tam zamanında yetiştiremediğı için kıpkırmızı kesilen papazın karısı tabağı kaptığı gibi Kutuzov'u karşılayıp, önünde yerlere kadar eğildi.

Kutuzov gözlerini kıstı, gülümsedi, kadını çenesinin ucundan tutarak, "Aman aman ne güzel yüz bu böyle! Teşekkür ederim, canım!" dedi.

Pantolonunun cebinden birkaç altın çıkarıp, kadının tuttuğı tabağın içine bıraktı. Kendisi için hazırlanan odaya doğru yürürken, "Eee, nasılız bakalım, iyi miyiz?" diye sordu kadına. Kutuzov'un ardından papazın karısı da odaya girerken, gülümse-di ve her iki yanağında da gamzeler belirdi. Sundurmaya dönen yaver, Prens Andrey'i alıp yemeğe götürdü. Yarım saat sonra Kutuzov onu yanına çağırıttı. Kutuzov'u düğmeleri çözük kaputu sırtında, bir koltuğa gömülmüş kitap okurken buldu Prens Andrey. Kutuzov onu görünce okuduğı Fransızca kitabı, arasına bir bıçak koyup kaldığı yeri işaretleyerek bıraktı. Madame de Genlis'nin *Les Chevaliers du Cygne*** adlı romanıydı bu.

"Eveet, gel otur, şöyle otur. Konuşalım seninle," dedi Kutuzov. "Acımız büyük, çok büyük, tabii. Ama unutma evladım, ben de senin babanım; senin ikinci baban sayılırım..."

Prens Andrey babasının ölümüyle ilgili bildiklerini ve Daz Tepeler'e son gidişinde gördüklerini anlattı.

Prens Andrey'in anlattıklarından Rusya'nın nasıl bir duruma düştüğünü daha iyi anlayan Kutuzov, "Aaah, ah!.. Ne durumlara düşürdüler bizleri!" diye içine çekti; sesinden heyecanlandığı anlaşılıyordu. Bu iç karartıcı konuyu daha fazla sürdürmek istemediğini belli eder gibi, "Hele bana biraz zaman tanısınlar yeter ki zaman tanısınlar bana!" dedikten sonra, "Seni buraya, yanımda alıkoymak için çağırıttım," diye ekledi.

* Rusya'da bir eve ilk kez ayak basan konuğa ekmek ve tuz sunma göreneğı vardı. Zamanla, ekmek-tuz yerini, büyük bir tabak ya da gümüş tepsi içinde, toz şeker üstüne konulan tuzlu kurabiye sunma yöntemi aldı. -İngilizce çev.

** Fr. Cygne Şövalyeleri. -çev.

Prens Andrey hafifçe gülümseyerek, "Yüce Başbuğuma sonsuz teşekkürlerimi arz ederim, ama artık karargâhta pek işe yarayabileceğimi sanmıyorum," cevabını verdi. Kutuzov onun, "Yüce Başbuğum" derken gülümsediğini fark etmişti. Prens Andrey'e sorar gibi baktı.

"Ama en önemlisi," dedi Prens Andrey, "alayıma çok alıştım, subaylarımı çok seviyorum, hem öyle sanıyorum ki, askerlerim de beni seviyor. Alayımdan ayrılırsam çok üzülürüm doğrusu. Yanınızda kalamayacağım için beni mazur görmenizi istirham ederim efendim, inanınız ki..."

Kutuzov'un yüzüne yumuşak, sevecen, ama aynı zamanda inceden inceye alaycı bir gülümseme yayıldı ve Bolkonski'nin lafını kesti.

"Doğrusu buna üzuldüm, çünkü sana ihtiyacım vardı," dedi. "Ama ne de olsa haklısın, sen haklısın! Bizim burada asker adama ihtiyacımız yok. Akıl hocaları nasıl olsa her zaman bulunur, ama gerçek asker bulmak zor. Bütün o sözde müşavirler, akıl hocalığı edeceklerine senin gibi kıta hizmetinde çalışsalar, alaylarımız bugünkü durumunda olmazdı. Senin Austerlitz'deki halini hatırlıyorum da... Evet, seni elinde alay sancağıyla hatırlıyorum!" Bu hatırlatma üzerine zevkten yüzü kıpkırmızı oldu Prens Andrey'in.

Kutuzov ona elini uzattı, Prens Andrey'i kendine doğru çekti ve öpmesi için yanağını uzattı ona. Prens Andrey, ihtiyarın gözlerinin yine dolu dolu olduğunu gördü. Gerçi, Kutuzov'un pek sulu gözlü olduğunu ve şimdi babasının ölümüne ne kadar üzüldüğünü göstermek istediğini biliyordu onun, ama yine de, Austerlitz'i hatırlamış olması Bolkonski'yi minnettar bırakmıştı.

"Güle güle git, evladım, Tanrı yolunu açık etsin! Senin tuttuğun yolun onurlu yol olduğunu biliyorum." Bir an sustu. "Seni Bükreş'te çok aradım. Güvenerek görev verebileceğim birine çok ihtiyacım vardı..." Bunları söyledikten sonra konuyu değiştiren Kutuzov, Türklerle yapılan savaştan ve bağitlanan barış antlaşmasından söz açtı. "Yaa... böyle işte o zamanlar savaş yüzünden de, barış imzaladığım için de beni çok eleştirmiş, alay etmişlerdi be-

nimle... Oysa barış antlaşmasını tam zamanında yaptığımız şimdi anlaşılıyor,” dedi ve ekledi: “*Tout vient à point à celui qui sait attendre*. Bekleyen derviş muradına erermiş!” Sonra, kafası besbelli hep onunla dolu olduğu için yine “müşavirler” konusuna dönerek, “Orada da o zaman akıl hocaları en az buradaki kadar çoktu...” diye sürdürdü konuşmasını. “Ah bu akıl hocaları, ah! Eğer onların lafına kulak asacak olsaydık, Türkiye ile şimdi savaştaydık; barış imzalanmamış, savaş sürüyor olacaktı. Onlar hep acele ederler, insanın iki ayağını bir pabuca sokarlar; bilmezler ki, tez giden tez yorulur! Kamenski orada erken öldü de kurtuldu, yoksa sonu çok kötü olacaktı. Otuz bin kişilik kuvvetlerle kaleler fethetmeye kalkışıyordu. Kale fethetmek o kadar zor iş değil; zor olanı, bir savaşı başarıyla sona erdirebilmektir. Savaşı başarıyla sona erdirebilmek için gerekli olan iki şey ise kaleler fethetmek ve durmadan saldırmak değil, sabır ve zamandır. Kamenski Rusçuku almak için askerlerini yollamıştı, ben ise bu iki şeye, sabır ve zamana bel bağladım, Türkleri at eti yemek zorunda bıraktım, sonunda da, Kamenski’nin ömrü boyunca fethettiğinden daha çok kale fethettim!” Anlamli anlamli başını salladı Kutuzov. İyiden iyiye heyecanlanmıştı; göğsünü yumruklayarak sürdürdü konuşmasını: “Bak, bu sözüme mim koy: O Fransızlara da at eti yedireceğim sonunda! Karşılarında ben varım şimdi!” Gözlerinde yine yaş damlaları pırıldamaya başlamıştı.

Prens Andrey, “Ama muharebeyi kabul edeceğiz, değil mi?” diye bir soru attı ortaya.

“Tabii, eğer herkes bunda diretirse, başka çare yok... Ama inan bana evladım, dünyanın en büyük iki fatihi *sabır ve zamandır*, bu ikisinin başaramayacağı şey yoktur dünyada. Ama ne yazık ki, bizim akıl hocalarımız *n’entendent pas de cette orcille – voilà le mal*.^{*} Kimi beklemekten yana, kimi değil. Peki, ne yapmalı?” diye cevap bekler gibi sordu Kutuzov. Bir bilgenin anlamli derinliğini taşıyan bakışında zekâ ışıldayarak, tekrar sordu: “Benim yerimde sen ol-

* Fr. Buna bu gözle bakmıyorlar (sözlük karşılığı: bu kulakla dinlemiyorlar) – sorun da bu. –çev.

san ne yapardın?” Prens Andrey’den hâlâ cevap alamayınca, kendisi devam etti: “Ne yapılması gerektiğini ben söyleyeyim sana. Ne yapılması gerektiğini ve ne yapacağımı söyleyeyim. *Dans le doute, mon cher* deyip bir an sustu ve “*abstiens-toi*”^{*} diye tamamladı. Bu Fransız atasözünü söylerken, sözcüklerin her birini tek tek vurgulamıştı.

“Eveet, benim sevgili dostum, hadi yolun açık olsun; acını bütün yüreğimle paylaştığımı unutma sakın. Hem, şurasını da unutma ki, ben senin ne Yüce Başbuğum, ne Prens, ne de Başkomutanın; senin babanım ben! Bir şeye ihtiyacın olursa, doğru bana geleceksin. Hadi bakayım, Tanrı yolunu açık etsin, oğlum!”

Prens Andrey’i bir kez daha kucaklayıp öptü; ama daha Bolkonski kapıyı arkasından çekmeden, Kutuzov rahat bir soluk alarak, yarım bıraktığı Fransızca romana el atmıştı bile.

Prens Andrey gerçi nedenini kendi kendine tam olarak açıklayamıyordu, ama Kutuzov’la yaptığı konuşmadan sonra, işlerin genel gidişi konusunda da, işi üzerine alan kişi konusunda da kuşkuları giderilmiş olarak dönmüştü alayına. Her türlü tutkunun üzerine çıkacak kadar yaşadığı ve yaşlandığı için artık o eski tutkuların sadece alışkanlıktan ileri gelen izlerini taşıyan bu ihtiyarın hiçbir kişisel tutku peşinde koşmadığını ve –olaylar arasındaki ilintileri görebilme, bunlardan sonuç çıkarabilme özelliğine sahip– zekâsını, sadece olayların gidişini sükûnetle izlemeye adanmış, gücü, bölünmemiş, dağılmamış tek bir yeti halinde topladığını anlıyor, bunu anladıkça da, bu ihtiyarın yönetiminde her şeyin yolunda gideceğine daha çok akli yatıyordu Prens Andrey’in. ‘Kendinden hiçbir şey ortaya atmayacak, yenilik üretmeye kalkışmayacak,’ diye düşünüyordu. ‘Onun yerine, her şeyi dinleyecek, her şeyi aklında tutacak ve her şeyi yerli yerine oturtacak. Yararlı hiçbir şeyi engellemeyecek, zararlı hiçbir şeye de izin vermeyecek. Kendi iradesinden daha güçlü bir şeyin varlığına, daha doğrusu, olayların doğal yatakları içindeki durdurulmaz akışının kendi iradesinden daha güçlü olduğuna inanıyor o; buna inandığı için

* Fr. Kuşkuda olduğun zaman azizim, hiçbir şey yapmadan duracaksın –çev.

de, olayları derinlemesine kavrayıp değerlendirebiliyor bu değerlendirmelerden çıkardığı sonuçlar sayesinde de, başka eğilim taşıyan kişisel isteklerini olaylara karıştırmaktan kaçınabiliyor. Ama hepsinden önemlisi,' diye düşünüyordu Prens Andrey, 'Genlis'in romanını okusa da, Fransızca atasözlerine başvursa da, sapına kadar Rustur o; işte sırf bu yüzden bile insan inanabilir ona! "Aaah, ah! Ne durumlara düşürdüler bizleri!" derken, sesi titriyordu; işte bunun için inanılabilir ona! "O Fransızlara da at eti yedireceğim!" derken, ağlamamak için zor tutuyordu kendini; işte bunun için inanılır ona!'

Halkın Kutuzov'u Başbuğ olarak tanımasının ve tüm saray entrikalarına rağmen yine de başkomutanlığa onun getirilmesinin altında yatan gerçek, hemen hemen herkesin paylaştığı, üzerinde birleştiği bu tür duygulardı zaten.

XVII

Çar Moskova'dan ayrılınca kent eski yaşantısını sürdürmeye koyuldu, yine bildiği, alışageldiği yaşantısına döndü. Hem de öyle bir döndü ki, birkaç gün süren o coşkun, o ateşli yurtseverlik duygularını gösterenlerin bu insanlar olduğuna, Rusya'nın gerçekten de tehlike içinde bulunduğuna, İngiliz Kulübü üyelerinin aynı zamanda bu vatanın her türlü özveriyi yapmaya hazır evlatları olduklarına inanası gelmezdi insanın. Çar'ın Moskova'da kalışı sırasında kenti saran yurtseverlik coşkusunu hatırlatacak biricik şey olarak geriye, yerine getirilmesi gereken yükümlülükler –asker ve para sağlanacağı konusunda verilen ve hemen resmiyete dökülüp yasalaştırıldığı için yükümlülük biçimini alan sözler– kalmıştı.

Düşman Moskova'ya yaklaştığı halde Moskovalılar hiç de durumlarını ciddiye almaya istekli görünmüyorlardı. Tam tersine, el ile gelen düğün bayram dercesine, tehlikeyi daha da hafife alıyorlardı. Büyük bir tehlikenin yaklaştığını gören insanlar genellikle böyle olur zaten; içlerinden gelen aynı güçteki iki sese birden kulak verirler: Mantıklı bir ses onlara, yaklaşan tehlikeyi düşünmeleri-

ni, bundan kaçınmak için önlemler almalarını söylerken, daha da mantıklı ikinci bir ses de, tehlike daha kapıya dayanmadan peşin peşin bunun üzüntüsünü çekmenin anlamı olmadığını, çünkü her şeyi önceden düşünmeye, olayların genel gidişini değiştirmeye insanın gücünün yetmeyeceğini, dolayısıyla da bunlara kafa yorarak peşin peşin canını sıkmaya değmeyeceğini, iş başa düşünceye kadar keyfine bakmanın daha doğru olacağını söyler. Bir başına yaşayan insanlar genellikle birinci sese; toplum içinde yaşayanlar ise ikinci sese kulak verirler. Moskovalılar için de durum böyleydi işte. Yıllardır Moskovalıların o yılki kadar eğlendikleri olmamıştı.

Rostopçin, baş tarafındaki gravüre bir meyhaneyi, meyhaneciyi ve Karpuşka Çigirin adında Moskovalı bir zanaatkârı gösteren, altında da açıklayıcı yazısı bulunan afişler bastırmıştı; gravür, *“kendisi de eski bir milis olan ve -meyhanede içkiyi de biraz fazla kaçırdığı anlaşılan- Karpuşka Çigirin’in, Napolyon’un Moskova’yı almak istediğini duyması üzerine tepesi atıp, Fransızlara ana avrat sövdükten sonra, meyhanenin dışında, Çarlığın kartal amblemi altında halka söylev verişini”* temsil ediyordu. Vasili Lvoviç Puşkin’in* en yeni *bout-rimé*’leri gibi bu afişler de herkesin ağzında dolaşıyordu.

İngiliz Kulübü’nün arka odasında toplanıp bu afişleri okuyan üyelerin kimisi, Karpuşka Çigirin’in, *“Rus lahanaları onların karınlarını balon gibi şişirecek, karabuğday lapası patlatacak, lahana çorbası da çatlatacak. Bizim köylü kadınları yabayı ellerine aldı mı bu cüce Fransızların üçünü bir arada savurur alimallah,”* diyerek Fransızları alaya almasını beğenirken, kimisi de bu üslubu pek bayağı, afişleri de pek gülünç buluyordu. Konuşmalar arasında laf sık sık Rostopçin’in Moskova’dan bütün Fransızları, hatta yabancıların tümünü kovdurduğu, kovulanlar arasında Napolyon’un ajanlarının da bulunduğu söylentisine getiriliyordu, ama lafı buraya

* Vasili Lvoviç Puşkin (1767-1830): Büyük Rus şairi Aleksandr Puşkin’in amcası. Kendi de bir şair olan Vasili Puşkin duygusal Rus şiirinin temsilcilerini yetiştiren Karamzin ekolündendir. Büyük bir yetenek sayılmasa da, edep dışına taşan dili dolayısıyla kimsenin basmaya yanaşmadığı *“Opasni Sosed”* adlı mensur şiiriyle epeyce ün kazanmıştı. -çev.

getirmekten muratları aslında başkaydı; bu vesileyle, Rostopçin'in yaptığı nükteyi tekrarlamak istiyorlardı. Kentten uzaklaştırılacak yabancılar gemiye bindirilip Nijni'ye yollanırken Rostopçin onlara şöyle demiş: "Aklınızı başınıza devşirin. Binin tekneye, gidin buradan, ama dikkat edin de, bu tekneyi Charon'un teknesine* çevirmeyin." Devlet dairelerinin Moskova dışına taşındığından söz edilirken de bu konuda Şinşin'in yaptığı espriye değinilmeden geçilmiyordu; "Sırf bu yüzden bile Moskovalıların Napolyon'a minnet duymaları gerekir!" demişti Şinşin. Bu arada, Piyer Bezuhov için uydurulan espri de her yerde konuşuluyordu: "Mamonov'un alayı ona sekiz yüz bin rubleye patlamış, oysa Bezuhov'un çıkardığı alay ona daha fazlaya patladıktan başka, Bezuhov kendi de sırtına üniforma geçirip, alayının başında at üstünde gidecekmiş, üstelik bu gösteri için kimseden beş kuruş da almayacakmış!"

Bu espriyi duyan Jüli Drubetskaya, yüzüklerle dolu ince parmaklarıyla bir yandan sargı bezlerini rulo haline getirirken, "Hiç kimseye acıdığınız yok sizin," dedi.

Jüli ertesi gün Moskova'dan ayrılacağı için bir veda partisi veriyordu.

"*Bezukhov est ridicule*** ama çok iyi yürekli ve sevimli bir insandır. Bu kadar *caustique**** olmakta ne zevk alıyorsunuz?"

Nijni'ye kadar Jüli'ye refakat edecek olan -Jüli'nin *mon chevalier***** dediği- milis üniformalı genç adam, "Size ceza yazıldı!" diye atıldı.

Moskova'nın hemen hemen tüm sosyete çevrelerinde olduğu gibi, Jüli'nin dost ve ahbap grubu içinde de, Rusçadan başka dil konuşulmaması ve bu kuralı bozup kazara ağzından Fransızca bir sözcük kaçırانların Gönüllü Yardım Derneği'ne ceza olarak belli bir para ödemesi kararlaştırılmıştı.

* Charon: Yunan mitolojisinde ölülerin ruhlarını yeraltı dünyasındaki ırmağından karşıya geçiren kayıkçı. Mitolojiye göre, cesetleri yeryüzüne gömülenlerin ruhları öbür dünyaya onun kayığıyla taşınırmış. -çev.

** Bezuhov gülünçtür. -çev.

*** İğneleyici. -çev.

**** Şövalyem. -çev.

Orada bulunan bir Rus yazarı da, “Bir ceza da Gallicisme* yaptığınız için vermek gerekir,” diye lafa karıştı. “Çünkü, ‘...olmakta ne zevk var’ deyişi Rusça değildir!”

Jüli, yazarın sözünü umursamadan, “Hiç kimseye acıdığınız yok,” diye genç adamla konuşmasını sürdürdü. “Caustique” sözcüğünü kullandığım için kabahatli olduğumu kabul ediyorum, cezasını ödemeye hazırım, hem de size gerçeği söyleyebilme zevkini tattığım için iki katını bile ödemeye hazırım. Ama Galisizm yaptıysam, kabahat bende değil,” diye ekledi yazara dönerek; “Ne yapayım, Galitsin gibi bana Rusça öğretecek öğretmen tutmaya yetecek ne param var, ne de vaktim!”

“Hah, işte kendisi de geldi, tam lafının üstüne!” diye ekledi. “Quand on...**” diyecek olduysa da dilini tutup, genç milis subayına “Yok, yok, bir daha yakalayamazsınız yanlışımı,” dedikten sonra Piyer’e tatlı tatlı gülümseyerek, “Güneşten söz edilince, güneş de kendini gösterir!” diye Rusça tamamladı atasözünü. Ardından da, sosyete kadınlarına özgü bir rahatlıkla yalan kıvrarak, “Biz de şimdi sizden söz ediyor, sizin çıkaracağınız alayın Mamonov’unkinden mutlaka daha iyi olacağını söylüyorduk,” diye ekledi.

Piyer ev sahibesinin elini öpüp onun yanındaki iskemleye otururken, “Aman, bana şu alaydan söz etmeyin,” dedi. “Artık gına geldi.”

Jüli, milis subayına alaycı bir bakışla kaçamak bakıp, Piyer’e dönerek, “Alayınıza herhalde kendiniz komuta edeceksinizdir, değil mi?” diye sordu.

Piyer gelince *caustique*’liği hemen bir yana bırakan milis subayı, Jüli’nin gülümsemesine ne anlam vereceğini bilemeyerek, şaşkın şaşkın bakakalmıştı. Gerçi Piyer çok iyi yürekli, çok hoşgörülü

* Gallicisme (Galisizm okunur): Fransızcadan gayri herhangi bir dili konuşurken o dili Fransızca kurallarına uydurmak; ana dilin alışlagelmiş, oturmuş deyiş ve söyleyiş biçimlerini bozmak. Galisizm örnek olarak Türkçemizi İngilizceye (ya da “Amerikanca”ya) uydurmaya pek meraklı bazı çevrelerin, “hayret” sözcüğünü “Hayret bir şey!” biçiminde kullanmaları gösterilebilir. -çev.

** Quand: Bu Fransızca sözcük belirteç (zarf) olarak, “Ne zaman” anlamına gelir. İlgeç (edat) olarak ise (ki, burada böyle kullanılmıştır), -diği zaman; ne zaman ki anlamı verir. -çev.

bir insandı, ama yüzüne karşı alay edilmesini hemen engelleyebilecek kadar da kişilik sahibiydi.

İçi gülen gözlerini koca göbeğine çevirerek, “Hayır,” dedi Piyer, “Fransızların kolayca avlayacakları kocaman bir hedef oluşturun ben, üstelik bu gövdeyle atın sırtına çıkıp oturabileceğimi de sanmam.”

Suare boyunca çekiştirmedik kimse bırakmayan konuklarının dedikoduları arasında Rostov’ların da adının geçtiğini duyan Jüli, Rostov’ları kastederek, “Durumları hiç iyi değilmiş diye duydum,” diye ortaya konuştu. “Hiç aklını kullanmıyor yani, Kont demek istiyorum. Razumovski’ler onun konağıyla Moskova dışındaki yurtluğuna alıcı çıktılar, ama Kont işi bir türlü bitirmiyor uzattıkça uzatıyor. Fiyatı yükseltip duruyor.”

Oradan biri, “Yok, yok, satış işi birkaç güne kadar gerçekleşecek sanıyorum,” diye lafa karıştı. “Aslında şu sırada Moskova’da emlak satın almak da akıl kârı değil ya...”

“Niyeymiş?” diye sordu Jüli. “Moskova’nın gerçekten de tehlikede olduğunu düşünmüyorsunuzdur inşallah!”

“Siz niye Moskova’dan gidiyorsunuz öyleyse?”

“Ben mi? Soruya da bakın! Gidiyorum çünkü... işte... herkes gidiyor da ondan hem, ben ne Jeanne d’Arc’ım, ne de bir Amazon.”

“Ya, tabii, tabii! Şu bezlerden biraz bana da verin de, size yardımcı edeyim.”

Milis subayı, Rostov’u kastederek, “Becerikli davranırsa bütün borçlarını ödeyebilir,” dedi.

Jüli de, “İhtiyar Kont çok iyi insandır, ama çok da beceriksizdir. Moskova’da bu kadar uzun süre kalmalarına hiç gerek yoktu ki,” dedi ve Piyer’e dönüp bilmişçe gülümseyerek, “Nasıl olsa Nataşa sağlığına kavuştu, öyle değil mi?” diye sordu.

“Küçük oğullarını bekliyorlar,” dedi Piyer. “Obolenski’nin Kazaklarına katılıp, Belaya Çerkov’a gitmişti, alayı orada tertipleniyor. Ama şimdi benim alayıma naklini yaptırdılar; bugün yarın gelmesini bekliyorlar. Konta kalsa o çoktan çeker giderdi Moskova’dan, gelgelelim oğluna kavuşmadan Kontese Moskova’dan adım attırabilene aşk olsun.”

“Evvelsi gün Arhorov’larda karşılaştım onlarla. Natalya yine eski güzelliğine kavuşmuş, neşesi de yerine gelmiş. Şarkı bile söyledi. Bazı insanlar her şeyi nasıl da kolaylıkla atlatabiliyorlar!”

Piyer, canı sıkılmış bir tavırla, “Neyi atlatıyorlar yani?” diye sordu.

Jüli gülümsedi.

“Amaan Kont, sizin gibi şövalyelere de ancak Madame de Souza’nın romanlarında rastlanır yani!”

Piyer kızarak, “Ne şövalyesi? Ne demek istiyorsunuz?” diye sordu.

“Hadi, hadi, bilmezden gelmeyin Kont... *C’est la fable de tout Moscou. Jevous admire, ma parole d’honneur.**

“Ceza! Ceza!” diye bağırdı milis subayı.

“Amaan, anladık! İnsan iki çift lakırdı da edemeyecek ne can sıkıcı şey!”

Piyer ayağa kalkarak öfkeli bir tonla, “Neymiş o ‘bütün Moskova’nın ağızındaki hikâye’ bakayım?” diye sordu.

“Hadi, hadi, siz de biliyorsunuz ya, Kont!”

“Bir şey bildiğim yok benim,” dedi Piyer.

“Canım, sizin Natali ile aranızın iyi olduğunu biliyorum da... o bakımdan... Ama ben hep Vera ile dostluğu yeğlemişimdir. Ah, o sevgili Vera.”

Piyer, hoşnutsuzluğunu belli eden bir tonla, “Hayır, madam!” diye sözünü sürdürdü. “Natalya Rostova’nın şövalyeliği rolünü üstlenmediğim gibi, evlerine uğramayalı da neredeyse bir ay oluyor. Yalnız, sizin bu acımasız tutumunuzun nedenini pek anlayamadım doğrusu...”

Jüli elindeki bez parçasını muzaffer bir tavırla havada sallayarak, “Suçlu olmayan insan durup dururken kendini savunmaya kalkışmaz!” dedi ve bu konuşmayı daha fazla uzatmamak için, hemen konuyu değiştirdi. “Bugün ne duydum biliyor musunuz? Zavallı Mariya Bolkonskaya dün Moskova’ya gelmiş. Babasını kaybettiğini biliyor muydunuz?”

* Hikâye bütün Moskova’nın ağızında. Size hayranım doğrusu. -çev.

“Sahi mi? Nerede kalıyor? Kendisini görmeyi çok isterdim,” dedi Piyer.

“Dün akşamı onunla geçirdim. Ya bugün ya da yarın sabah, küçük yeğeniyle Moskova dışındaki yurtluklarına gidecekler.”

“Kendisi nasıl, iyi mi?” diye sordu Piyer.

“Sağlığı iyi, ama kederli tabii. Onu kim kurtarmış, biliyor musunuz? Aynen aşk serüvenlerindeki gibi vallahi. Nikola Rostov. Prensesin evini kuşatmışlar, onu öldürmek istemişler adamlarından bazılarını da yaralamışlar. Rostov yıldırım gibi yetişip kurtarmış onu...”

“Buyrun, size bir aşk serüveni daha,” dedi milis subayı. “Kaçan kaçana, ama bana kalırsa bu kaçışlar, başka bütün kız kuruları koca bulsun diye. Bunlardan biri Katiş, öbürü de Prenses Bolkonskaya şimdi.”

“Bence Prenses Mariya kesinlikle *un petit peu amouteuse du jeune homme** biliyor musunuz?”

“Ceza! Ceza! Ceza!”

“Ama bu da Rusça nasıl anlatılır, canım?”

XVIII

Piyer eve döndüğünde, Rostopçin’in yeni çıkan afişlerinden ikisini getirip verdiler.

Afişlerden birinde, Rostopçin’in Moskova halkının kenti terk etmesini yasakladığı yolunda çıkarılan haberler yalanlanıyor, tam tersine, soylu hanımefendilerle tüccar karılarının kentten ayrılmasını Rostopçin’in memnunlukla karşıladığı belirtiliyordu. “Böylelikle kentte hem panik havası esmeyecek, hem de dedikodular azalacaktır,” deniyordu afişte. “Ama canım pahasına da olsa o haydutu Moskova’ya sokmayacağını da herkesin bilmesini isterim.” Bu satırları okuyunca Piyer, Fransızların Moskova’ya gireceğine ilk kez iyice inandı. İkinci afişte ise, Genelkurmay Başkanlığının

* Genç adama biraz abayı yakmış durumda. -çev.

Vyazma'da olduğu, Kont Wittgenstein'in* Fransızları yendiği, ama yine de, Moskovalıların çoğu silahlanmak istedikleri için dağıtılacak silahların tophanede hazır bulundurulduğu; kılıçların, piş-tovların, çakmaklı ve fitilli tüfeklerin az bir para karşılığında isteyenlere verileceği bildiriliyordu. Çigirin'in sözlerine yer veren eski afişlerdeki o şakacı hava yoktu bu afişte Afişleri okuduktan sonra düşünceye daldı Piyer. Aklına geldikçe elinde olmaksızın dehşet duymasına rağmen, yine de bütün ruhuyla görünmesini dilediği o korkunç fırtına bulutunun yaklaştığı anlaşılıyordu.

Belki yüzüncü kez kendi kendine, 'Askere yazılıp cepheye mi gitmeli, yoksa beklemeli mi?' diye sordu. Pasyans açmaya niyetlenerek, masanın üstündeki bir deste oyun kâğıdını eline aldı.

Kâğıtları kardıktan sonra elinden bırakmadan başını yukarı kaldırdı ve niyet tutmak için, 'Eğer bu pasyans çıkarsa,' dedi, 'eğer çıkarsa bu demek olsun ki... ne demek olsun?'

İçeri girip giremeyeceğini kapı ağzından soran Büyük Prensesin sesini duyuncaya kadar henüz ne niyet tutacağına karar vermemişti Piyer. Prensesin sesini duyunca, 'Orduya katılacağım demek olsun,' diye tuttu niyetini. Sonra, "Girebilirsin, girebilirsin gel içeri!" diye seslendi Prenses.

Üç prenesten hâlâ Piyer'in evinde oturan bir tek bu en büyük prenses; hani, o belden yukarısı daha uzun olan şu taş suratlısı kalmıştı. Küçükleri evlenip gitmişti.

Prenses heyecanlı ve biraz da sitemli bir sesle, "Rahatsız ettiğim için beni bağışla, kuzenim," dedi. "Bizim de artık bir karar vermemiz gerekir, biliyorsun. Ne olacak bu işin sonu? Moskova'dan kaçan kaçana, sağda solda halk ayaklanmaları da çıkıyormuş. Biz ne diye hâlâ oturuyoruz burada, bilmem?"

Kendini koruyucu rolüne soyunmuş görmekten sıkıldığı için Prensesle konuşurken ona hep takılan, bunu bir alışkanlık haline

* Rus ordusundaki yabancı asıllı generallerden biri olan Kont L. P. Wittgenstein 1812 Temmuz'unda ve Ağustos başlarında Petersburg yolunu bağımsız bir kolduyla korurken, Fransızlara karşı önemli birkaç başarı kazanarak halkın yüreğine su serpmişti. Kutuzov'dan sonra başkomutanlığa getirilen Wittgenstein, Lützen savaşında Ruslara komutanlık etti. -çev.

getiren Piyer yine şakaya vurarak, “Tam tersine, bence her şey yolunda gidiyor, kuzinciğim,” dedi.

“Yolunda gidiyormuş! Pek de yolunda, doğrusu! Varvara İvanovna askerlerimizin kahramanlıklarını anlatıyordu da bugün bana... Aman ne kahramanlık, ne kahramanlık! Üstelik halk da başkaldırıyor artık, kimseye söz geçirilemez oldu. Kendi oda hizmetçim bile kabalığı ele aldı. Bu gidişle yakında bize el bile kaldırırlar. Sokağa çıkamaz hale geldik. Ama asıl önemlisi, yarın öbür gün Fransızlar gelecek daha ne bekliyoruz yani? Senden bir tek ricam var, kuzenim,” diye sözünü sürdürdü Prens, “ne yap yap, beni Petersburg’a yollamanın bir çaresini bul. Ne de olsa, benim de bir onurum var. Bonaparte’ın yönetiminde yaşayamam ben.”

“Hadi canım sen de! Kim veriyor bu bilgileri sana, kuzinciğim? Tam tersine...”

“Sizlerin şu Napolyon’unuza baş eğmeyeceğimi söyledim sana! İstiyorsa başkaları baş eğebilir... Bu kadarcık şeyi benim için yapmayacaksan...”

“Yaparım canım, şimdi hemen emir veririm.”

Hırsını alamadığı için sinirlendiği anlaşılan Prens sandalyenin ucuna oturmuş, kendi kendine söylenip duruyordu.

“Yalnız, sana yanlış bilgi vermişler,” dedi Piyer. “Kentte durum sakın, en ufak bir tehlike bile yok. Bak! Daha demin okudum...” diyerek Prensese afişleri gösterdi. “Kont Rostopçin, canı pahasına da olsa düşmanı kente sokmayacağını söylüyor.”

Prens öfkeyle, “Aman, illallah şu Konttan da!” dedi. “İkiyüzlünün, alçağın biri; halkı kendisi ayaklandırıyor. O budalaca afişlerinde, ‘Kim olursa olsun, saçlarından sürüklenip zindana tıkalacaktır!’ diyen o değil miydi? Ne kadar gülünç! Fransızca konuşanı tutup getirecek olanlara şan ve şeref vadediyor bir de! Onun halka böyle yaltaklanmasıyla bugünlere geldik zaten! Varvara İvanovna söyledi – geçenlerde sokakta ağzından Fransızca bir laf kaçırmış da, halk az daha paralayacakmış onu.”

“Eee, ne yaparsın, bu işler böyle... Sen de her şeyi o kadar ciddiye alma canım,” dedi Piyer. Sonra pasyans açmaya koyuldu.

Pasyansı çıktığı halde* Piyer orduya katılmayıp, oldukça boşalan Moskova'da kaldı. Yine öyle merak, kuşku ve kaygı içinde ama aynı zamanda büyük bir hevesle o müthiş olayın gerçekleşmesini bekliyordu.

Ertesi gün akşamüzeri Prenses yolcu edildi, ardından da vekilharcı gelip Piyer'e ellerindeki paranın alayı donatmaya yetmediğini, bunun için yurtluktardan birini satmak gerekeceğini bildirdi. Vekilharç bu arada, böyle alay donatmak gibi pahalı kaprislerin Kont Hazretlerinin mahvına neden olacağını da üstüne basa basa söyledi. Piyer, gülümsememek için kendini zor tutarak dinliyordu vekilharcını.

"Eh, satıver gitsin öyleyse," dedi. "Elden bir şey gelmez, artık sözümünden dönemem ki!"

Durum kötüye gittikçe, hele kendi durumu bozuldukça, beklediği büyük felaketin çok yaklaştığını görüyor ve bundan büyük bir zevk alıyordu Piyer. Kentte hemen hemen hiç tanıdığı kalmamıştı. Jüli de, Prenses Mariya da gitmişti. Yakın dostlarından bir Rostov'lar hâlâ Moskova'daydılar, ama Piyer onlara da gitmiyordu.

Biraz efkâr dağıtmak için o gün Piyer kalktı, Leppich'in** düşmana karşı kullanılmak üzere hazırladığı büyük balonla ertesi gün uçurulacak deneme balonunu görmeye, Vorontsovo köyüne gitti. Henüz hazır olmadığı için balonu göremedi, ama Çar'ın isteği üzerine hazırlandığını öğrendi orada. Bu konuda Rostopçin'e şöyle bir yazı gelmişti İmparator'dan:

* İkircikli kaldığı zamanlar Tolstoy kendi de pasyans açardı ve kâğıtlar istediği gibi çıkmazsa, (Piyer'in yaptığı gibi) niyetine uymazdı.

1906 yılında Tolstoy'un kız kardeşi Mariya ile ölümünden kısa bir süre önce Yasnaya Polyana'da bir gün sohbet ederken, bana Tolstoy'un geçenlerde, başladığı bir makaleyi bitirip bitirmeme konusunda ikircikli kalınca hemen pasyans açtığını, "makalesi eğer dünyaya yararlı olacaksa pasyansı çıksın, yararlı olmayacaksa çıkmaz" diye niyet tuttuğunu, ama pasyans çıkmadığı halde, Tolstoy'un masanın başından, "olsun; yine de yazacağım!" diyerek kalktığını anlatmıştı. -İngilizce çev.

** Bir Alman bilgini olan Leppich'in bu deneyi, hava araçlarının savaş amacıyla kullanılması yolunda atılmış ilk (başarısız) adımlardan biridir. Balon, kasım ayına kadar hazır olamamış, kasım ayında da zaten Fransız ordusunun döküntüleri Rusya'dan kaçmaya başlamıştı. Bununla birlikte, balon, hazır olduğu kasım ayında da gaz kaçırdığı için uçurulamadı. -İngilizce çev.

“Leppich hazır olur olmaz, akli başında ve güvenilir askerlerden, aracında kullanabileceği bir ekip kurarak emrine veriniz. Bununla ilgili bilgiyi General Kutuzov’a kurye ile gönderiniz. Ben kendisine daha önce bu konudan söz etmiştim.”

“Lütfen Leppich’e ilk ineceği yeri seçerken çok titiz davranmasını, bir yanlış yapıp da düşmanın kucağına düşmemesini önemle hatırlatınız. Balonuyla yapacağı harekâtı Başkomutanın harekâtıyla eşgüdüm içinde yürütmesi şarttır.”

Piyer, Vorontsovo’dan dönüşte Bolotnoye alanından geçerken, “Lobnoye Yeri”nde* büyük bir kalabalığın toplandığını gördü ve faytonunu durdurup indi. Fransızlar hesabına casusluk etmekle suçlanıp kırbaçlanma cezasına çarptırılan bir aşçı, az önce cezasını çekmişti. Celladın ceza çarmihından çözmekte olduğu hükümlü, yeşil ceketli, mavi çoraplı, kızıl favorileri bulunan şişmanca bir adamdı ve acı acı inliyordu. Onun yanı başında benzi sapsarı, sıska bir hükümlü daha duruyordu. Yüzlerinden her ikisinin de Fransız oldukları belliydi. Piyer, yüzünde, sıska Fransız’ın yüzündekine benzer dehşet dolu bir ifadeyle kalabalığı yararak ilerledi.

“Nedir bu böyle? Kimmiş bu? Niye böyle yapıyorlar onlara?” diye sorup duruyordu sağına soluna.

Ama memurlardan, esnaftan, bakkal çakkaldan, köylülerden ve pelerinli, kürklü hanımlardan oluşan, tüm dikkatini İdam Yeri’ne vermiş bu kalabalık olaya kendini öyle bir kaptırmıştı ki, kimsenin Piyer’e cevap verecek hali yoktu. Şişman adam doğruldu, kaşlarını çatarak omuzlarını silkti ve metanetini kaybettiğini göstermek ister gibi bir tavırla, sağına soluna bakmadan ceketini giymeye koyuldu; ne var ki, birden dudakları titreyerek, o koskoca, yaşlı başlı adam sesli sesli, hüngür hüngür ağlamaya başladı; ağladığı için kendi kendine kızdığı yüzünden anlaşıliyordu. Bir anda seyirci kalabalığı yüksek sesle aralarında konuşmaya başladılar; Piyer’e sanki bu insanlar acıma duygularını bastırmak için böyle konuşuyorlarmış gibi geldi.

* Eskiden Kızıl Meydan’da, tam Kremlin Sarayı’nın karşısında olan İdam Yeri 1812’den birkaç yıl önce oradan kaldırılıp bu alana taşınmıştı.”Lobnoye Yeri”, İdam Yeri demektir. –İngilizce çev.

“Prensin birinin yanında aşçı mıymış, neymiş...”

Şişman hükümlü ağlamaya başlayınca, Piyer’in yanında duran kırışık suratlı bir zabıt kâtibi, “N’aber müssü (mösyö demek istiyordu), Rus salçası zatınızın Fransız midesini kaynattı galiba? Bak-sanıza, dişleriniz kamaşmış!...” dedi. Sonra da esprisini beğenenler oldu mu diye anlamak için sağına soluna bakındı. Buna gülen birkaç kişi çıktıysa da geri kalanlar korkuyla gözlerini dikmişler, öbür hükümlünün gömleğini çıkarmakta olan celladı seyrediyorlardı. Boğazına bir yumruk tıkanan Piyer yüzünü buruşturarak arkasını döndü ve söylene söylene faytonuna gidip yerine oturdu. Yol boyunca sırtındaki ürperti geçmeyen Piyer, yüksek sesle söyle-nip duruyordu; bir ara sesini o kadar yükseltti ki, arabacısı başını çevirip sordu:

“Bir şey mi emrettiniz, efendimiz?”

Piyer, Lubyanka Caddesine sapan arabacıya, “Nereye gidiyor-sun sen?” diye bağırdı.

“Emriniz üzerine, Vali - Komutan Hazretlerine,” cevabını verdi arabacı.

Ağzından pek ender küfür çıkan Piyer, arabacısına sövüp say-maya başladı birdenbire:

“Budala! Salak herif!” diye bas bas bağıırıyordu. “Eve çek di-yorum sana! Daha hızlı sürsene ulan, mankafa!” Bir yandan da kendi kendine mırıldanıyordu: ‘Bugünden tezi yok, gideceğim bu kentten!..’

İşkenceye konan Fransız’ı ve idam yerini dolduran o kalabalığı görünce Piyer artık Moskova’da kalmamaya, bugünden tezi yok orduya katılmaya o kadar kesin karar vermişti ki, sanki bu düşün-cesini arabacıya da söylemiş gibi –ya da arabacı bunu kendiliğin-den anlamalıymış gibi– gelmişti ona.

Piyer eve döner dönmez –bilmediği şey bulunmayan, elinden hiçbir iş kurtulmayan, bütün Moskova’nın tanıdığı arabacıbaşısı–Yevstafiç’e, Mojesk’teki orduya katılmak üzere bu gece yola çıkaca-ğını bildirerek, binek atlarının oraya önden gönderilmesi talimatı-nı verdi. Bütün bu işleri o güne sığdırmaya olanak bulunmadığını

Yevstafiç'in usturuplu bir biçimde anlatması üzerine, yolda değiştirilecek atların menzillere önceden ulaştırılmasını sağlamak için hareketini ertesi güne erteledi.

Yirmi dördünde sabahtan başlayan sağanak yağmurun ardından hava pırıl pırıl açtı ve Piyer öğle yemeğini yiyip yola çıktı. O gece Perhuşkovo menzilinde atlar değiştirilirken, aynı akşam büyük bir muharebe olduğunu öğrendi Piyer. (Şevardino Muharebesi idi bu.) Topların sesinden ta orada, Perhuşkovo'da bile toprağın sarsıldığını söylüyorlardı, ama muharebeyi kimin kazandığını soran Piyer'e cevap verebilecek biri çıkmadı. Ertesi sabah gün doğarken Mojesk'e iyice yaklaşıyordu Piyer.

Mojesk'te ne kadar ev varsa tümünde de askerler kalıyordu; se-yisiyle arabacıbaşısının Piyer'i karşıladıkları handa da yer yoktu. Bütün odaları subaylar tutmuştu.

Gerek Mojesk'in içinde, gerek dışında, her yerde, konaklamakta ya da yürüyüş halinde olan birlikler görülüyordu. Kazaklardan, piyade ve süvarilerden, yük arabalarından, cephane arabalarından, topçekerlerden geçilmiyordu ortalıkta. Piyer bu asker selinin içinde gidebildikleri kadar hızlı yol alarak ilerliyor, ucsuz bucaksız yürüyüş kollarının içine daldıkça, Moskova'dan uzaklaştıkça, içini fıkır fıkır kaynatan bir heyecanla, o güne dek hiç yaşamadığı yepyeni bir sevinç duyuyordu. Soloboda Sarayı'nda, İmparatorun gelişi sırasında kapıldığı duyguya benziyordu bu da bir şeyler yapma, fedakârlıkta bulunma ihtiyacı gibi bir duygu. İnsanoğlunun mutluluk adını verdiği her şeyin -rahat bir yaşantının, servetin, hatta insanın canının bile- "belli bir şey" uğrunda seve seve feda edilebilecek süprüntüden başka bir şey olmadığını açık bir bilinçle algılıyor, bunu algılamak içini ferahlatıyordu. Peki, ama, o "belli bir şey" ne idi? Neyin "uğrunda" yapılacaktı fedakârlık? Ona bu kadar zevk veren fedakârlığı neyin ya da kimin uğrunda yapacağına karar veremediği gibi, bunu bulmaya, anlamaya çalışmıyordu da Piyer. Ne için, kimin için fedakârlık edeceği sorusu kafasını hiç kurcalamıyordu; fedakârlıkta bulunduğu olgusunun sağladığı bu yepyeni, bu ferahlatıcı duygu yetiyordu ona.

24 Ağustos'ta, Şevardino Metrisi Muharebesi yapılmış, 25'inde ise her iki taraftan tek silah atılmamıştı. 26'sında da Borodino Muharebesi'ne tutuşuldu.

Şevardino ve Borodino muharebelerini verenler neden ve hangi koşullar altında vermişlerdi; kabul edenler neden ve hangi koşullar altında kabul etmişlerdi? Borodino'da neden muharebeye tutuşulmuştu? Bu muharebenin Fransızlar açısından da, Ruslar açısından da hiçbir mantıksal dayanağı yoktu. Ruslar açısından bu muharebenin gözle görünür, en akla yatkın sonucunun, onları en korktukları şeye, yani Moskova'nın mahvına biraz daha yaklaştırmak olacağının bilinmesi gerekirdi nitekim öyle de oldu zaten. Fransızlar açısından ise sonuç, onların dünyada en çok korktukları şeye uğramaları; yani, tüm ordularını yitirmeleri olacaktı. Sonucun ne olacağı böyle gün gibi ortadayken yine de Napolyon muharebeyi verdi, Kutuzov da kabul etti.

Her iki başkomutan da eğer akıllarının sesine kulak verselerdi gerçekleri apaçık görmemelerine olanak yoktu. Düşman topraklarına iki bin kilometre girdikten sonra ordusunun belki de dörtte birine mal olacak bir meydan muharebesini vermesinin kendisini mahva sürükleyeceğini herhalde görürdü Napolyon; Kutuzov da ordusunun dörtte birini yitirme tehlikesinin bulunduğu böyle bir meydan savaşını kabul etmesinin kesinlikle Moskova'nın yitirilmesi sonucunu vereceğini görürdü elbet. Kutuzov açısından durum tıpkı dama oyunu gibi matematiksel bir kesinlikle apaçık ortadaydı; eğer bir taşım eksik olduğu halde eş sayıda taş alıp vermeyi sürdürürsem, sonunda oyunu kaybedeceğim apaçıktır, dolayısıyla da, taş alışverişine girmemem gerekir. Rakibimin on altı taşına karşılık benim on dört taşım varsa, rakibime karşı sekizde bir oranında zayıfım demektir, ama taş alışverişinde her ikimiz de on üçer taşımızı daha verdiğimizde ben rakibime oranla yüzde üç yüz zayıf duruma düşerim.

Borodino Muharebesi başlarken Rus kuvvetlerinin Fransız kuvvetlerine oranı aşağı yukarı beşe altı idi, oysa muharebenin so-

nunda bu oran bire iki oldu; yani, başka bir deyişle, çarpışmaların başında Fransızların yüz yirmi bin askerine karşılık Rusların yüz bin askeri varken, muharebe sonunda bu oran yüz bine elli bin oldu. Bunun böyle olacağı baştan belliyken, o zeki ve deneyimli asker, Kutuzov, muharebeyi kabul etti; öte yandan, askerî deha olduğu söylenen Napolyon da, verdiği bu meydan muharebesiyle sadece kuvvetlerinin dörtte birine yakın bölümünü yitirmekle kalmadı, ulaşım hatları arasındaki uzaklığı daha da derinleştirmiş oldu. Her ne kadar Napolyon'un –tıpkı Viyana'yı işgal etmekle, daha önceki bir seferi sona erdirdiği gibi– bu seferi de Moskova'yı işgal ederek bitirmeyi umduğu ileri sürülürse de, bu görüşü çürütecek pek çok kanıt vardır ortada. Smolensk'i aldıktan sonra Napolyon'un durmak istediğini; birliklerinin derinlemesine yayılmasının yarattığı tehlikeyi sezdiğini; Rus kentlerinin kendisine ne durumda teslim edildiğini Smolensk örneğinden gördüğü ve barış müzakerelerine girişmek amacıyla yaptığı sayısız başvuruya hiçbir cevap alamadığı için, Moskova'yı işgal etmesinin savaşın sonunu getirmeyeceğini kendisinin de pekâlâ bildiğini, onun tarihçileri söylüyor bize.

Borodino'da muharebeyi –istemeyerek de olsa– kabul edip vuruşmakla Kutuzov da akla aykırı hareket etmiştir. Ama sonradan Rus tarihçileri, bu akılsızlığa bir kulp uydurmak için – tarihin elindeki kör oyuncakların en eli kolu bağlı, en çaresizleri olan – generallerin ileri görüşlülük ve dehalarını ortaya koyacak düzmece kanıtları büyük bir ustalıkla yaratmasını becermişlerdir.

Antik çağlardan bizlere miras kalan, biricik ilginç ögesini kahramanın kendisinin oluşturduğu epopeleri örnek almaya meraklıyızdır nedense; ama tarihin bu türünün çağımız için bir anlam ifade etmeyeceği gerçeğine eğilmeyiz hiç.

Konunun öbür yanıyla, yani, Borodino Muharebesi'yle ondan önceki Şevardino Muharebesi'nin nasıl geçtiğiyle ilgili olarak ortaya atılan o herkesin bildiği görüş de, ifade edilişindeki kesinliğe rağmen, baştan aşağı yanlıştır. Tüm tarihçiler olayı şöyle anlatırlar:

Rus ordusu Smolensk'ten geri çekilirken (güya) bir yandan da meydan muharebesi vermek için kendine en uygun yeri aramış ve en uygunu diye Borodino'yu seçmiştir.

Ruslar, ana yol (Moskova-Smolensk şosesi) ile ana yola tam bir dik açıyla bağlanan Borodino-Utitsa yolu üzerinde bulunan bu alanı (güya) önceden tahkim etmişler, muharebe de nitekim burada geçmiştir.

Ruslar burada kurdukları istihkâmların ve tabyaların ilerisine, Şevardino tepesine de bir metris kurarak düşmanı gözetlemek amacıyla burada bir ileri karakol bulundurmuşlardır. 24 Ağustos'ta Napolyon bu ileri karakol metrislerine saldırıp aldıktan sonra 26'sında da, Borodino'daki mevzilerde hazır bekleyen tüm Rus ordularına yüklenmiştir.

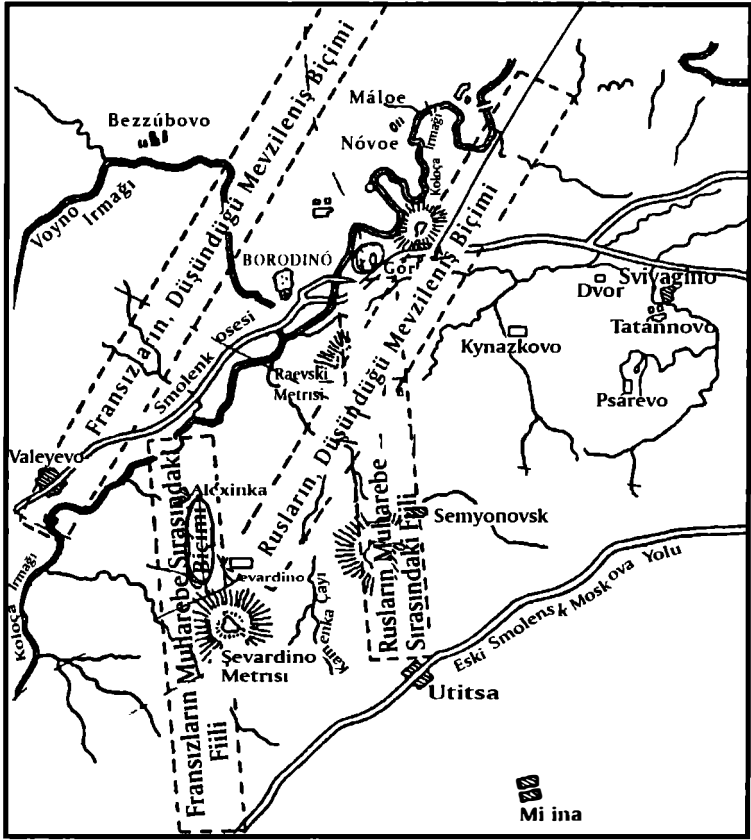
Tarih gerçi böyle yazıyor, ama zahmet edip de konuyu biraz inceleyen herkesin kolaylıkla anlayacağı gibi, tarihçilerin yazdıkları hiç de gerçeği yansıtmamaktadır.

Ruslar savaşmak için uygun bir yer arayışında olmak şöyle dursun, geri çekiliş boyunca Borodino'dan çok daha elverişli bir sürü yerin yanından görmeden geçip gitmişlerdi. Rus ordusu içinde savaşa tutuşma yanlıları henüz çoğunlukta olmağı için sesleri yeterince güçlü çıkmadığından; muharebe alanını seçme sorumluluğu yüklenmek istemeyen Kutuzov da bunu fırsat bildiğinden; Miloradoviç milis güçleriyle henüz ana kuvvetlere katılmadığından ve buna benzer daha bir sürü sebepten, yanından geçip gittikleri o elverişli yerlerin hiçbirinde durmamışlardı Ruslar. Oysa o yerlerin tümünün de Borodino'dan çok daha elverişli olduğu gerçeği bir yana, Borodino'da muharebenin verildiği yer, koskoca Rusya haritasına insanın rastgele bir toplu iğne saplayarak bulabileceği herhangi bir yerden hiç de üstün bir nitelik taşımıyordu.

Ruslar ana yolun solundaki düzlükle, ana yolla dik açı oluşturmuş Borodino yolunun sağındaki geniş düzlüğü (yani, çarpışmaların geçtiği asıl yeri) tahkim etmek şöyle dursun, muharebenin burada geçeceğini 25 Ağustos'a kadar akıllarına bile getirmiş değillerdi. 25 Ağustos'a kadar burada hiç siper kazılmamış olması,

25 ve 26'sında kazılanların ise yarım kaldığı gerçeği de; Şevardino metrislerinin bir müstahkem mevki niteliği taşıdığı gerçeği de bunu gösterir zaten. Öyle olmasa neden Şevardino metrisi bütün öbür ileri karakollara oranla çok daha güçlü tahkim edilsindi? Burasını savunmak için ayın 24'ünde gece yarılarında kadar vuruşu-
larak neden altı bin asker feda edilsindi? Burası eğer basit bir gö-
zetleme karakolundan ibaret olsaydı, o işi ufak bir Kazak devriye
kolu da yapabilirdi. Muharebe alanının Ruslar tarafından önceden
seçilmediğinin ve Şevardino'nun esas muharebe alanının sadece
bir ileri karakolu durumunda olmadığına üçüncü bir kanıtını da
şu olgudan rahatlıkla çıkarabiliriz: Ayın yirmi beşine dek, gerek
Barclay de Tolly, gerek Kutuzov, Şevardino metrisinin kendi cep-
helerinin sol kanadını oluşturacağına kesinlikle inanmaktaydılar,
nitekim Kutuzov savaşın hemen ardından (yani, acelesinin olduğu
bir sırada, telaşla) kaleme aldığı raporunda da Şevardino metri-
sinden sol kanadımız diye söz eder. Ancak çok sonraları, Boro-
dino Muharebesi raporlarının rahat rahat yazıldığı sıradadır ki,
inandırıcılıktan uzak o yalan ifadelere (herhalde, "yanılmaz" diye
takdim edilen bir başkomutanın yanlısını örtbas etmek için) yer
verilmiş ve –aslında cephenin sol kanadındaki tam bir müstahkem
mevki olan– Şevardino'dan ileri karakol diye söz edilip, Borodino
Muharebesi'ni –burası tamamıyla rastlantı eseri olarak seçildiği ve
önceden kazılmış siperler ya da tahkimat bulunmadığı halde– ön-
ceden seçip tahkim ettiğimiz bir alanda verdiğimiz ileri sürülebil-
miştir.

Borodino Muhaberesi

(Tolstoy kendi eliyle yapmıştır.)

Bu eskizi Tolstoy kendisi, 1867 yılında, muharebenin tasvirine girmeden önce, çarpışmaların geçtiği yeri incelemek amacıyla o bölgede kaldığı iki gün içinde yapmıştı. Eskizi yaparken Rus ve Fransız haritalarından, paftalarından, bu konudaki çeşitli kaynaklardan, bu arada *Radojitski'nin Anılar'*ından ve kendi askerlik deneyimlerinden yararlanmıştı. (Radojitski de -tıpkı Piyer gibi- muharebeden kısa bir süre önce yüksekçe bir tepeye çıkarak mevzileri incelemiş ve Rus cephesinin zayıf noktasını önceden keşfetmiş, yine Piyer gibi, savaşın içinde bulunmuştu.)

Napolyon dönemi ile Tolstoy'un askerlik yaşamının başlangıcı arasında geçen kırk yıllık zaman, ne ağızdan dolma çakmaklı ve fitilli tüfekleri, ne gülle ve humbara atan kaval topları, ne de genel savaş ilkeleriyle muharebe tekniklerini değiştirmişti.

Aslında gerçek şundan ibaretti: Koloça çayının ana yolu dik açıyla kestiği yerde değil, dar açıyla kestiği yerdeki bir düzlük muharebe alanı olarak seçilmişti ve bu muharebe alanının konumuna göre Şevardino sol kanadı, Novoye köyü yakınlarındaki kesim sağ kanadı ve Koloça ile Voyna çaylarının birleştiği yerde bulunan Borodino da merkezi oluştuyordu.

Borodino Muharebesi'nin nasıl geçtiğini bir an için unutup bu bölgeye haritada bir kez bakan bir kimse, Smolensk yolu üzerinden Moskova'ya doğru ilerleyen düşman kuvvetlerini durdurmayı amaçlamış bir ordu için, sırtını Koloça çayına dayayan bu kesimin en elverişli konumda bulunduğunu kolaylıkla görebilir.

Napolyon ayın 24'ünde Valuyevo'ya doğru ilerlerken, Utitsa-Borodino yolu üzerinde Rus mevzileri filan (her ne kadar tarih kitapları gördüğünü söylüyorsa da) görmediği gibi (göremezdi de, çünkü mevzi diye bir şey yoktu ortada), Rus ordusuna ait herhangi bir ileri karakola da rastlamamış, ancak, Rus artçılarını kovalarken, Şevardino metrislerinde tamamıyla rastlantı eseri olarak Rusların sol kanat mevzileriyle karşılaşınca da, ani bir kararla kuvvetlerini Koloça çayının öbür yakasına aktararak böyle bir şeyi beklemeyen Rusları gafil avlamıştı. Bir meydan muharebesine tutuşmaya hazırlıklı olmayan Ruslar, sol kanadı tutmak için ayırdıkları kuvvetlerini geriye, daha önce düşünmedikleri –düşünmedikleri için de tahkim etmedikleri– kesime çekmek zorunda kalmışlardı. Kuvvetlerini Koloça çayının öbür yakasına aktaran Napolyon böylelikle, (Rus cephesinden bakıldığında) sağ yanda kalan muharebe alanını tümüyle sağdan alıp, soldaki –Utitsa, Semyonovsk ve Borodino arasında kalan– düzlüğe kaydırmış oluyordu; 26 Ağustos Borodino Muharebesi işte burada –Rusya'daki herhangi bir toprak parçasına göre hiçbir üstün yanı bulunmayan bu düzlükte– yapıldı.

Napolyon eğer 24 Ağustos günü öğleden sonra Koloça'ya doğru yola çıkmamış ve Şevardino metrisine derhal saldırılmasını emretmek yerine saldırıyı ertesi güne bırakmış olsaydı, hiç kuşku yok ki, Şevardino metrisi Rus ordusunun sol kanadı rolünü oynayacak ve savaş Rusların beklediği yerde geçecekti. O zaman Ruslar, Şevardi-

no metrisini –yani sol kanatlarını– belki daha inatla savunurlardı. Belki de o zaman, yani 25’inde, Ruslar Napolyon’dan önce davranıp merkezden ya da sağ kanattan taarruza kalkar, meydan muharebesi de kendi istedikleri, tahkim ettikleri yerde geçerdi. Ama Fransızların sol kanat üzerine saldırısı akşam vakti ve Rus artçı kuvvetlerinin çekilişinden sonra (yani, Gridneva Muharebesi’nin hemen ardından) başladığı ve Rus komutanları yirmi dördünde akşam vakti meydan muharebesine tutuşmak istemedikleri (ya da buna hazırlıklı olmadıkları) için, Borodino Muharebesi’nin en önemli vuruşmalarından ilki, daha 24’ünde kaybedildi ve bu yenilgi, yirmi altısında yer alan muharebenin de yitirilmesine yol açtı.

Ruslar, Şevardino metrisini yitirdikten sonra 25’i sabahı sol kanat mevzileri diye bir şey kalmadığını görünce ister istemez buradaki kuvvetlerini geriye doğru kaydırarak, buldukları ilk elverişli yeri tahkim etmeye giriştiler.

Dolayısıyla Ruslar 26’sında yalnız zayıf ve tamamlanmamış siperlerde savunma yapmak gibi zor bir durumla karşılaşmakla kalmadılar, üstelik başka bir olgunun yarattığı zorluğu da yaşadılar: Olup bitenleri –yani, sol kanatlarındaki mevzilerinin tamamıyla çökertildiğini, girilecek meydan muharebesinin yerinin tümüyle sağdan sola kaydığını– doğru dürüst kavrayamayan Rus komutanları, Novoye köyünden Utitsa’ya kadar giden upuzun cephelerini aynen korudukları için, kuvvetlerini sağdan sola kaydırma işlemini de ister istemez savaş ortasında gerçekleştirmeye çabaladılar. Bunun doğal bir sonucu olarak, Ruslar tüm muharebe boyunca, Rus cephesinin sol kanadı üzerine tek mil kuvvetleriyle yüklenen Fransızlara ancak onların yarısı kadar bir kuvvetle karşı koymak zorunda kaldılar. (Pontyatovski’nin Utitsa’ya taarruzu ile sağ kanatta Uvarov’un Fransızlara yaptığı karşı taarruz, muharebenin genel gidişini değiştirmeyen ve muharebe ana planı içinde yer almayan bağımsız birer harekât olarak düşünülmelidir.) Dolayısıyla, Borodino Muharebesi hiç de tarihçilerimizin bize söyledikleri yerde yapılmış değildir. Tarihçiler, Rus komutanlarının yanlışını örtbas etmek uğruna Rus ordusunun ve Rus halkının hak ettiği şan

ve şerefe gölge düşürmek pahasına tarihsel gerçekleri çarpıtmışlardır. Borodino Muharebesi onların dediği gibi önceden seçilmiş ve tahkim edilmiş mevzilerde ve Fransızlardan sayıca biraz daha zayıf kuvvetlerle değil, hemen hemen hiçbir tahkimatı bulunmayan tabak gibi açık arazide ve Fransızların ancak yarısı kadar bir kuvvetle verilmiştir; bu koşullar altında dövüşen bir ordunun da darmadağın olmadan, bozguna uğramadan üç saat bile dayanabilmesi aklın alacağı şey değilken, Rusların on saat çarpışıp üstelik muharebeyi kesin olmayan bir sonuca bağlayabilmesi gerçekten de inanılmaz bir olaydır.

XX

Yirmi beşi sabahı Piyer arabasında, Mojesk'ten çıkan yolda ilerliyor, kentten ayrılıyordu. Dik yamaçlı yüksek tepenin eteğinde döne kıvrıla inen yol aşağıda, sağ yanda kalan katedralin önünden geçiyordu. Katedralde ayin vardı, çanlar çalıyordu. Piyer katedralin önünde arabasından indi, yoluna yaya devam etti. Onun arkasından yokuş aşağı, başlarında şarkıcılarıyla bir süvari alayı, karşıdan da dünkü çarpışmada yaralanan askerleri taşıyan arabalar geliyordu. Yaralı arabalarının köylü sürücüleri bağıra çağıra habire atlarını kamçılıyarak ve yokuşun eğimini azaltmak için yolun bir sağına, bir soluna geçerek çaprazlama sürüyorlardı arabalarını. Kimi oturur, kimi yatar durumda üçer dörder yaralı taşıyan arabalar, azıcık yola benzetmek için toprak zemine serilmiş taşların üstünden sekerek, zıplaya sarsıla çıkıyordu yokuşu. Sargı yerine paçavralarla sarılı yüzleri irin gibi, dudakları sıkılı, kaşları çatık yaralıları arabaların kenarına tutunmaya çalışıyor, zıplayıp sarsıldıkça birbirlerine çarpıyorlardı. Hemen hepsi de Piyer'in beyaz şapkasıyla yırtmaçlı yeşil redingotuna saf saf, çocuksu bir merakla bakıyorlardı.

Piyer'in arabacısı yaralıları kervanının arabacılarına yolun bu yanından gitsinler diye bağırıp duruyordu. Başlarında şarkıcılarıyla yokuş aşağı inen süvari alayının erleri arkadan yetişip Piyer'in arabasının sağından, solundan geçmeye kalkınca yol

büsbütün tıkaandı. O noktada bir yarmadan geçen yolun kenarına çekilen Piyer sıkıştırıla sıkıştırıla yarmanın şevine kadar dayan-
dı sonunda. Şevin dibi gölgede kaldığı için serin ve rutubetliydi,
ama Piyer'in başı güneşte kalmıştı; katedralin çanları neşeli neşeli
çalıyor, kızgın ağustos güneşi Piyer'in tam tepesinde parlıyordu.
Yaralı arabalarından biri, yolun kenarında tam Piyer'in önünde
durdu. Arabacı yere atlayıp ip tabanlı çarıklarıyla koşa koşa araba-
nın arkasına gitti, arabanın çembersiz arka tekerlerinden birinin
altına bir taş koyup, yorgunluktan canı çıkmış atının koşumlarını
düzeltmeye koyuldu.

Arabanın ardı sıra yürüyen, bir kolu askıya alınmış yaralı asker
sağlam eliyle arabaya tutunarak döndü, Piyer'e baktı.

"Yahu, hemşerim, acaba bizi burada mı bırakacaklar, yoksa
Moskova'ya mı götürecekler?" diye sordu.

Piyer düşüncelere daldığı için soruyu duymamıştı; gözleri kâh
yaralılar kafilesiyle kafa kafaya gelip yolu tıkayan süvari alayına,
kâh yanında durduğu arabanın içinde ikisi oturan, biri de yatan
yaralılara takılıyordu. Oturan yaralılarından birinin yüzünden ya-
ralandığı anlaşılıyordu. Kafası paçavralarla sarılı yaralının bir ya-
nağı şişmiş, bebek kafası kadar olmuştu. Ağzı burnu çarpılmıştı.
Bu yaralı katedrale bakarak istavroz çıkarıyordu. Bir damla kanı
kalmamış gibi bembeyaz ve sıska suratlı olan öbür yaralı, gençten
bir kura eriydi; yumuşacık bakışlarını Piyer'e çevirmiş, gözlerini
kırpmadan bakıyordu. Üçüncüsü arabanın içinde yattığı için yüzü
görünmüyordu. Süvari alayının şarkıcıları o sırada tam yanların-
dan geçiyordu; oynak bir hava tutturmuşlardı:

Aklım gitti yabana,
Gurbet koyar adama...

Kilisenin çanları da daha değişik bir neşeyle, metalik tınlı ses-
leriyle yukardan âdeta onlara cevap yetiştiriyor, güneşin kızgın
ışınları ise karşı yamacın tepesini bambaşka bir neşeye boğuyordu.
Oysa soluk soluğa kalmış ufak yapılı beygirin koşulu olduğu yaralı
arabasının yanı başında duran Piyer'in bulunduğu şevin dibi rutu-
betli, loş ve kasvetliydi.

Yanağı şiş olan yaralı, süvari şarkıcılara öfkeli öfkeli bakıyordu.

“Şu soytarılara da bak hele!” diye sitemli sitemli söylendi.

Arabanın arkasına tutunan asker, kederli bir gülümsemeyle, “Yalnız askerler olsa gene iyi,” dedi Piyer’e; “bugün köylüleri de gördüm... Onları da götürüyorlar savaşa. Asker, köylü ayırt ettikleri yok artık bütün milleti ayaklandırıp öyle çullanacaklar. Eee, kolay değil tabii, Moskova söz konusu! İş bitirmek istiyorlar.”

Askerin kapalı konuşmasına rağmen Piyer onun ne demek istediğini anladı ve desteklediğini belirtircesine başını salladı.

Yol açılmıştı; yokuşu yaya indikten sonra tekrar arabasına bindi Piyer.

Tanıdık bir yüze rastlayabilir miyim diye yol boyunca durmadan sağına soluna bakınıyor ama çeşitli sınıftan, değişik rütbelerde ve hepsi de onun beyaz şapkasıyla yırtmaçlı yeşil redingotuna hayretle bakan askerlerin yabancı yüzlerini görüyordu sadece.

Beş kilometre kadar yol aldıktan sonra sonunda tanıdık bir yüze rastlayan Piyer hevesle seslendi ona. Piyer’in tanıdığı bir askerî doktordu bu; karşıdan gelen tek atlı bir faytona yanında genç bir cerrahla kurulmuş olan doktor, Kazak sürücüsüne arabayı kenara çekmesini söyledi.

“Kont Hazretleri! Ekselans, siz buralarda ne arıyorsunuz?” dedi Piyer’e.

“Hiç işte, bir göreyim dedim de...”

“Doğru, doğru, görülecek çok şey var...”

Piyer arabasından indi, doktorla bir süre çene çalarak, muharebeye katılmak istediğini anlattı ona.

Doktor da ona doğrudan doğruya Kutuzov’a başvurmasını salık verdi.

Genç meslektaşıyla bir ara bakıştıktan sonra, “Muharebe sırasında orada burada dolaşırken kaybolmanıza ne gerek var, efendim? Böyle hiçbir şey göremezsiniz ki... Hem, Başbuğ Hazretleri sizi tanırlar, onun için, sizi gördüğüne sevinecektir. Bence öyle yapmalısınız.”

Doktor bitkin görünüyordu, acelesinin olduğu da belliydi.

“Öyle mi dersiniz... Ha, sahi, bir de bizim mevzilerin tam yerini öğrenmek istiyordum,” dedi Piyer, “sizden öğrenebilir miyim?”

“Mevzilerin yeri mi?” dedi doktor. “Vallahi bu benim görev alanımın dışında kalıyor. İyisi mi siz Tatarinova’ya doğru devam edin, oralarda habire hendek kazıp duruyorlar. Oraya varınca gözünüze bir metris ilişecek; doğru o metrise gidin.”

“Yani, oradan görülüyor mu?.. Acaba siz de benimle birlikte...”

Ne var ki, doktor onun sözünü keserek arabasına doğru yürüdü.

“Sizinle gelirdim, ama,” diye boğazını göstererek, “vallahi ta buraya kadar iş var” dedi. “Dört nala bir an önce kolordu komutanın yanına gitmem gerekiyor. Halimizi bir bilerseniz, Kont! Bildiğiniz gibi, yarın muharebeye giriliyor. Muharebeye katılacak yüz bin askerden en az yirmi bin yaralı döneceğini tahmin ediyoruz; oysa elimizdeki sedyelerin, yatakların, sıhhiyecilerin, doktorların tümünü bir araya getirseniz, altı bin yaralıya yetmez. Elimizde on bin tane sıhhiye arabası var, ama iş arabayla bitmiyor ki, başka şeyler de gerekli. Neyse, idare etmeye çalışacağız artık!”

Şapkasına şen bir merakla baktıklarını gördüğü o binlerce askerden (ve görmediği daha binlercesinden) yaşlısı ve genciyle yirmi bininin yaralanmaya ya da ölüme mahkûm olduğunu düşünmek Piyer’i bir tuhaf etmiş, afallatmıştı.

‘Yarın ölebilecekleri halde nasıl oluyor da ölümden başka şeyleri düşünebiliyorlar?’ diye aklından geçiriyordu. Birbirini kovalayan buna benzer, su üstüne çıkmamış düşünceler arasında Mojesk tepesinden iniş, yaralıları taşıyan araba kfilesi, katedralin çanları, güneşin yanlamasına vuran parlak ışıkları ve süvarilerin söylediği oynak türkü belleğinde yeniden canlanıyordu.

Tatarinova’ya doğru yol alırken, aklından şöyle düşünceler geçiyordu: ‘Süvariler savaşacakları yere giderken yolda karşılarına yaralı askerler çıkıyor, ama yine de kendilerini neyin beklediğini hiç düşünmüyor, yaralılara göz kırpmıyorlar onların yanından geçerken. Ölecek ya da yaralanacak yirmi bin kişi arasında kendilerinin de olacağını hiç düşünmüyorlar da, benim şapkama takılıyorlar! Ne tuhaf şey!’

Yolun solundaki bir aa konağının önünde binek arabaları, yük arabaları, nöbetçiler ve bir asker kalabalığı vardı. Başkomutanın kaldığı evdi burası, ama Piyer vardığında Başkomutan da, karargâh subaylarının çoğu da orada değildi; kilisedeki ayine katılmaya gitmişlerdi. Piyer, Gorki'ye doğru yoluna devam etti.

Tepeyi aşır köyün daracık ana caddesine indiklerinde, Piyer köylülerden devşirilmiş milisleri ilk kez burada gördü; kalpaklarında istavroz biçimi kokartlar taşıyan beyaz gömlekli milisler, kan ter içinde, ama neşeli neşeli gülüşe konuşa yolun sağına düşen bir metrisin üstünde çalışıyorlardı.

Bir bölümü toprak kazıyor, bir bölümü çıkarılan toprağı el arabalarıyla tahta iskelelerin üstünden taşıyor, bir bölümü de hiçbir iş yapmadan duruyorlardı.

Metrisin üstünde gezinen iki subay çalışanları yönetiyordu, askere alınmak onlara bir yenilik gibi geldiği için köylülerin henüz neşeleri yerindeydi. Onları görünce Piyer'in aklına yine Mojesk'te rastladığı yaralı askerler geldi ve "Bütün milleti ayaklandırıp öyle çullanacaklar," demekle o askerin neyi kastettiğini daha iyi anladı. Ayaklarında hantal çizmeleri, sırtlarından yandan düğmeli beyaz gömlekleriyle, gömleklerinin açık yakalarından güneşte esmerleşmiş köprücük kemikleri ve terli enseleri görünen bu köylülerin savaş alanında kazma kürekle çalıştıklarına tanık olmak, böyle bir anda bu görüntünün taşıdığı anlam ve önem bakımından, Piyer'i o ana kadar gördüğü, duyduğu her şeyden çok etkilemişti.

XXI

Piyer arabasından indi ve kan ter içinde çalışan köylü milislerin yanlarından geçerek metrisin bulunduğu tepeni tırmanmaya başladı; doktor, savaş alanının bu metristen daha iyi görüneceğini söylemişti.

Sabah on bir sularıydı. Güneş Piyer'in arkasından ve az solundan geliyor, ileride bir amfiteatr gibi göz alabildiğine açılan panoramayı bu duru havada parlak ışıklarıyla aydınlığa boğuyordu.

Kıvrıla kıvrıla soldan, yüksek araziden inip amfiteatri kesen Smolensk şosesi, höyüğün aşağısında ve beş yüz metre kadar ilerisinde kalan beyaz kiliseli köyün içinden geçiyordu. Bu köy Borodino idi. Şose köyden çıkıp az ileride bir köprüyle çayı geçtikten sonra yine döne kıvrıla, ine çıka, ama sürekli yükselerek şu sırada Napolyon'un karargâhının bulunduğu, altı kilometre uzaktan bile rahatça seçilen Valuyevo köyüne ulaşıyordu. Valuyevo'dan sonra şose, ufka kadar uzanan, yeşilden sarıya dönmeye başlamış bir ormanın içinde gözden kayboluyordu. Şosenin sağında kalan huş ve kayın ormanlarının içinden yükselen Koloça Manastırının çan kulesi güneşin altında ıslıl ıslıl parlıyordu. Göz alabildiğine yayılarak uzaklarda göğün mavisine karışan bu koskoca alanın ötesinde berisinde, yolun ve ormanların sağında ve solunda ordugâhların çoban ateşleri tütüyor, çıplak gözle iyi seçilemeyen askerler –düşman askerleriyle, Rus askerleri– görülüyordu. Sağda kalan arazi, Moskova Irmağıyla Koloça çayının akış yönü boyunca engebeliydi ve yarıklarla doluydu. Engbelerin arasından uzaklarda Bezzubova ve Zaharino köyleri seçiliyordu. Sol yanda arazi daha düzlüktü; ekin tarlaları ve yakılıp yıkılan Semyonovsk köyünün hâlâ tüten dumanları görülüyordu.

Sağ yanda da, sol yanda da gördükleri o kadar belirsizdi ki, muharebe alanı olarak burasını beklentileriyle bir türlü bağdaştıramıyordu Piyer. Bülacağını umduğu muharebe alanını değil, her yanda sadece tarlaları, çayırıları, askerleri, ormanları, çoban ateşlerinin dumanlarını, köyleri, tepeleri ve çayları görüyordu; gözlerini ne kadar zorlarsa zorlasın bu verimli, her yanından yaşam fışkıran bölgede “cephe” diye bir şeye rastlayamadığı gibi, Rus askerleriyle düşman askerlerini de birbirinden ayırt edemiyordu.

‘Bilen birine sormalı,’ diye düşünerek, deminden beri merakla onun sivil giysili koca gövdesini seyretmekte olan subaya döndü.

“Sorabilir miyim acaba?” dedi. “Tam önümüze düşen şu köyün adı nedir?”

Subay, yanındaki arkadaşına dönerek, “Burdino muydu, neydi?” diye sordu.

Arkadaşı onun yanlışını düzelterek, “Borodino” dedi.

Konuşma fırsatı çıktığına sevindiği anlaşılan subay, Piyer’in yanına yaklaştı.

“Şuradakiler bizim askerler mi?” diye sordu Piyer.

“Evet,” dedi öbürü. “Daha ötede de Fransızlar var. Bakın, bakın, işte şuradalar... Tam şurada görebiliyor musunuz?”

“Nerede? Nerede?” diye sordu Piyer.

“Çıplak gözle bile görülebiliyor, canım... Nah, şurada işte!”

Eliyle ırmağın öbür yanında yükselen dumanı işaret ederken, Piyer’in daha önce pek çok askerin yüzünde gördüğü o ciddi ifade gelmişti subayın yüzüne.

“Haa, Fransızlar onlarmış demeeek! Ya şuradakiler?..”

Piyer eliyle, sol yana düşen bir tepeciğin yakınındaki askerleri işaret ediyordu.

“Onlar bizimkiler.”

“Haa, bizimkileer!.. Ya şuradakiler?..” diyerek oldukça ileride, çukurda kalan bir köyün yakınındaki, üstünde kocaman bir ağaç olan başka bir tepeciği işaret etti Piyer; köyün bulunduğu yerden de çoban ateşlerinin dumanları yükseliyor ve kenarda kapkara bir şey görünüyordu.

“Orası da onun* artık,” dedi subay. (Piyer’in gösterdiği yer Şevardino metrisi idi.) “Dün bizimdi, ama şimdi onun oldu.”

“Ya bizim cephemiz?”

Subay keyifli bir gülümsemeyle, “Bizim cephemiz mi?” dedi. “Size çok kolay anlatabilirim, çünkü siperlerimizin hemen hemen tümünü ben kazdırdım, tabyaları ben yaptırdım. Bakın, şurasını görüyor musunuz? Orası cephemizin merkezi oluyor, Borodino ise tam şurada,” diyerek önlerindeki beyaz kiliseli köyü gösterdi. “Koloça çayı oradan geçilir. Bakın, aşağıda, sıra sıra biçilmiş otların olduğu şu çukurlukta kalır köprü. İşte merkezimiz orası. Sağ kanadımız da şurada,” diyerek bir dik açıyla tam sağ yanlarına düşen bozuk araziye gösterdi – “Moskova Irmağının geçtiği yerdir orası... Oraya çarçabuk üç tane palanka kuruverdik, ama çok sağlam oldu.

* “Onun” derken, Napolyon’u kastediyor subay. –çev.

Sol kanadımız ise..." diyerek burada duraladı subay. "Hımmm... Bu biraz zor işte nasıl açıklasam... Dün sol kanadımız şurada, Şevardino'daydı, bakın... şu büyük meşenin olduğu yerde... ama sonra sol kanadımızı geriye kaydırık; şuraya... hani şu duman tüten köyü görüyorsunuz ya oraya işte. Orası Semyonovsk'dur, evet, orası," diyerek, Raevski metrisini işaret etti. "Ama savaşın orada geçeceğini hiç sanmam. Gerçi *seninki** oraya asker kaydırık, ama sadece aldatmaca; büyük olasılıkla ileriden dolanıp Moskova Irmağının öbür yakasına atlayacaktır. Hem zaten vuruşma nerede geçerse geçsin, bir şey değişmez, yarın kırılacak askerin haddi hesabı olmayacak!"

Oraya gelip, epeydir subayının yanında konuşmasının bitmesini bekleyen yaşlıca bir başçavuş deminden beri hiç sesini çıkarmadan dinlediği halde, subayın son cümlesi üzerine dayanamayarak lafa karıştı. Kaşlarını çatarak, sert bir sesle, "Kum torbaları da getirtseydik keşke," dedi.

Subay, yarın kaç askerin öleceğini aklından geçirse bile bunu açığa vurmaması gerektiğini hatırlamış olacak ki, müthiş utandı. Aceleyle, "Neyse, sen hele üçüncü bölüğü yolla da oraya," diye cevap verdi çavuşa. Sonra Piyer'e dönerek, "Ya siz, doktor filan mısınız?" diye sordu.

"Yoo, ben kendiliğimden geldim, öylesine," diye cevap veren Piyer, tekrar köylü milislerin yanından geçerek metristen inmeye başladı. Ardı sıra gelen subay, kazma sallayan adamların yanından geçerken burnunu tutarak, "Allah belalarını versin, pis herifler!" diye homurdandı.

Tam o sırada bağrıışmalar duyuldu. "İşte! İşte, geliyorlar!.. İkonu getiriyorlar... İşte, oradalar... Az sonra burada olurlar," diye bağrıışmaları duyunca subaylar da, askerler de, milisler de hep birden yola doğru koşmaya başladılar.

Borodino'dan çıkan bir ayin alayı bayırı tırmanmaktaydı. Tozlu yolda önce, silahlarını namluları yere bakacak biçimde elde taşıyan, başları açık, saf düzeninde uygun adımda yürüyen piyadeler

* Subay, "seninki" sözüyle de Napolyon'u kastediyor. -çev.

görüldü. Onların arkasından kilise korosunun okuduğu ilahi duyuluyordu.

Askerlerle milisler şapkalarını çıkarmışlar, koşa koşa Piyer'in yanından geçip ayin alayına doğru gidiyorlardı.

"Getiriyorlar, getiriyorlar, koruyucu anamızı getiriyorlar! İverskaya Meryem'i'ni getiriyorlar!" diye bağırdı birisi.

Başka biri de, onun yanlısını düzelterek, "Smolensk Meryem'i," dedi. Gerek köyün içinde, gerek tepenin üstünde metris yapımında çalışan milisler ellerinden kazma küreği attıkları gibi kiliseden gelen ayin alayını karşılamaya koştular. Tozlu yolda uygun adımla ilerleyen piyade taburunun arkasından sırma işlemeli önlüklerini takmış papazlar geliyordu; koronun önünde de, yardımcılarının arasında ilerleyen, ufak tefek, başı külahlı ihtiyar başpapaz vardı. Onların ardından gelen askerler ve subaylar kabartmalı metal çerçeve içindeki kara suratlı kocaman bir ikonun taşıyorlardı. Smolensk'ten getirilen ve o zamandan beri ordunun her gittiği yere onunla birlikte götürülen ikonu bu. İkonun önünde, arkasında, sağında ve solunda başı açık yürüyen, koşan, yerlere kapanan milis kalabalıkları görülüyordu.

İkonu getiren alay tepenin doruğunda durdu; ikonun, çerçevesine geçirilmiş bez askılardan tutarak taşıyan adamların yerini başkaları aldı, korocular tütsülükleri tazeleyip yaktılar ve ayin başladı. Güneşin kızgın ışınları tam tepeden dimdik vuruyor, efil efil esen yel çıplak başlardaki perçemleri ve ikonun süsleyen kurdeleleri oynatıyordu. Koronun okuduğu ilahi güçlü duyulmuyor, ses açık havada yutuluyordu. Başları açık subaylardan, askerlerden ve milislerden oluşan muazzam bir kalabalık çevrelemişti ikonun. Başpapazla yardımcısının arkasında, ileri gelenler, kendilerine ayrılan yerde duruyorlardı. Boynunda Aziz Giyorgi nişanı taşıyan dazlak kafalı bir general, başpapazın tam arkasında durduğu halde istavroz çıkarmıyordu (Alman olduğu belliydi); herhalde Rus halkının yurtseverlik duygularını galeyana getirmekte yardımcı olacağı düşüncesiyle ayine katılma gereği duyan adamcağız ayinin sonunu sabırla bekliyordu. Savaşçı pozu almış bir başka general de titrek eliyle bir

yandan istavroz çıkarırken, bir yandan da etrafına bakınıyordu. Köylü kalabalığı arasında dikilen Piyer bu seçkinler arasında birçok tanıdık yüze rastlamasına rağmen onlara bakmıyordu, bütün dikkatini, ikonu merakla seyreden askerlerle milislerin yüzlerindeki ciddi ifadeyi incelemeye vermişti. O gün aynı ilahiyi belki yirminci kez okumaktan yorgun düşmüş korocular tembel tembel, “Ey anamız, kullarını felaketten koru,” diye okumaya başladıkları ve başpapazla diyakoz da bir ağızdan, “Tanrı’nın yıkılmaz kalesinin surları arkasında sana koşuyor, sana sığınıyoruz,” diye onlara kattığı anda, Piyer’in o sabah Mojesk tepesinin eteğinde rastladığı askerlerle, daha sonra rastladığı bazı askerlerin ve milislerin yüzlerinde zaman zaman gördüğü o aynı ifade –yaklaşan olayın önem ve büyüklüğünü anlamaktan ileri gelen ciddi ve vakur ifade– buradakilerin yüzlerinde de beliriverdi; şimdi, başlarını önlerine eğenler de, saçlarını sıvazlayıp istavroz çıkaranlar da, istavroz çıkarırken mırıldananların ağızlarından duyulan sesler de artmıştı.

İkonu çevreleyen kalabalık birdenbire ikiye ayrıldı ve Piyer’i geriye doğru sıkıştırdı. Yol açanların gösterdiği telaşa bakılırsa, son derece önemli bir kişi yaklaşıyor olmalıydı ikona.

Kutuzov’du bu. Atla mevzileri dolaşmaya çıktıktan sonra Tatarinova’ya dönerken ayinin yapıldığı yerde durmuştu o da. Herkesinkinden çok değişik o acayip vücut yapısından Başkomutanı hemen tanıdı Piyer.

Koskocaman göbeğini ve şişman omuzlarını saklayan uzun kaputuyla, puf böreği gibi şiş ve tombul yüzünde bembeyaz bir top gibi görünen kör gözüyle, başından çıkarmadığı kasketiyle ağır ağır, yalpalaya yalpalaya kalabalığın içine girip, başpapazın arkasında durdu Kutuzov. Alışık bir hareketle istavroz çıkardı, elleri neredeyse yere değecek kadar eğildi ve ak saçlı başını öne eğerek derin bir iç geçirdi. Kutuzov’un arkasında da Bennigsen ile maiyeti vardı. Yüksek rütbeli subayların dikkatlerini bir anda üzerinde toplayan Başkomutanın orada bulunuşu askerlerle milislerin dikkatini hiç dağıtmamıştı; Başkomutana bir kez bile dönüp bakmadan dualarını sürdürüyordu onlar.

Dua okuması bittikten sonra Kutuzov yürüyüp ikonun önüne geldi, ağır gövdesiyle dizüstü çöktü ve secdeye kapandı. Doğrulamak istediye de, o ağır gövdeye göre çok güçsüz olduğundan, yekini kendini kaldıramadığı için, o durumda bir süre çabaladı durdu. Harcadığı çabadan ak saçlı başı sarsılıyordu. Son bir gayretle kalktı ayağa. Çocuklar gibi safça dudaklarını büzüp uzatarak ikonu öptü, eli yere değecek kadar tekrar eğildi. Generaller ve onların ardında subaylar da onun yaptıklarını birer birer aynen tekrarladılar, daha sonra da heyecanlı, soluk soluğa, birbirlerini ezercesine sıkışık bir kalabalık halinde askerlerle milisler de saldırdılar ikona doğru.

XXII

Piyer, sağdan soldan çarpanlar yüzünden sendeleyerek kalabalığın ortasında durmuş etrafına bakınıyordu.

“Kont Piyotr Kiriloviç! Ne arıyorsunuz siz buralarda?” diye birisinin seslendiğini duydu.

Dönüp baktı. Kendisine doğru güleç bir yüzle ve (herhalde ötekiler gibi ikonun önünde diz çökerken kirlettiği) dizlerindeki tozları eliyle vura vura Boris Drubetskoy geliyordu. Azıcık da olsa, savaşa yakışır bir hava verdiği kılığı pek şıktı. Topuklarını döven uzun bir kaput giymiş, omzundan da tıpkı Kutuzov gibi kısa bir kamçı sallandırmıştı.

Bu arada Kutuzov köye varmış ve en yakın evin gölgelik yanında, bir Kazağın hemen koşup getirdiği, bir başka Kazağın da üstüne kilim serdiği peykeye oturmuştu. Pırıl pırıl üniformaları içinde kalabalık maiyeti hemen çevresini sarıvermişti.

Büyük bir kalabalığın arasında taşınan ikon ileriye götürülüyordu. Piyer, Kutuzov’a otuz adım kadar uzakta durmuş, Boris’le konuşuyordu.

Boris’e savaş günü orada bulunmak ve cepheyi görmek istediğini söyleyince, Boris, “İyisi mi, şöyle yapalım,” dedi. “Bizim ordugâha gelip onur konuğumuz olun. Her şeyi en iyi Kont Bennigsen’in

bulunduğu yerden izleyebilirsiniz. Biliyorsunuz, onun maiyetindeyim ben; kendisine de söylerim geldiğinizi. Ama şimdi cepheyi dolaşmak isterseniz bize katılın. Az sonra sol kanat mevzilerimize gideceğiz. Dönüşte de lütfeder, geceyi benim yanımda geçirirseniz, bir kâğıt oyunu da ayarlarız. Dimitri Sergeyeviç'le tanışılıyorsunuzdur, değil mi? Onun kaldığı ev şu işte," diyerek, Gorki köyündeki üç büyük evden üçüncüsünü işaret etti eliyle.

"Oysa ben sağ kanadı görmek istiyordum. Çok iyi tahkim edildiğini duydum da," dedi Piyer. "Atla Moskova Irmağı boyunca ilerledikten sonra dolanıp gelerek tüm cepheyi görmek istiyorum."

"Canım, bunu sonra da yaparsınız, asıl önemli olan sol kanadımızdır."

"Tabii, tabii. Peki, Prens Bolkonski'nin alayı nerede? Gösterebilir misiniz bana?"

"Prens Andrey'in ki mi? Oradan geçeceğiz zaten, sizi ona götürürüm."

"Sol kanadımızın durumu nasıl?" diye sordu Piyer.

"Laf aramızda, ama doğrusunu isterseniz, sol kanadımızın ne durumda olduğunu yalnız Tanrı biliyor," dedi Boris sesini alçaltarak. "Hiç Bennigsen'in istediği gibi olmadı orası. Oradaki metrisleri çok daha başka türlü tahkim etmek istiyordu Bennigsen, ama..." diyerek omuzlarını silkti Boris, "Yüce Başbuğumuz istemedi ya da başka biri aklını çeldi. Zaten..." derken sözü yarım kaldı, çünkü tam o sırada Kutuzov'un yaveri Kaysarov Piyer'in yanına gelmişti. Boris, hiç utanmadan, rahat bir gülümsemeyle, "Oo, Kaysarov!" dedi. "Ben de şimdi cephemizin durumunu açıklamaya çalışıyordum Konta. Yüce Başbuğumuzun Fransızların niyetini önceden kestirebilmesi şaşılacak bir ileri görüşlülük doğrusu!"

"Yani, sol kanadı mı demek istiyorsunuz?" dedi Kaysarov.

"Tabii ya; sol kanadımız artık tam anlamıyla güçlü bir biçim de tahkim edilmiş bulunuyor."

Kutuzov bütün işe yaramazlar takımını karargâhından uzaklaştırdığı ve karargâhta yeri değiştirilmeyen bir kişi bile bulunmadığı halde, Boris ne yapıp edip karargâhta kalmayı, Bennigsen'in

maiyetine girmeyi başarmıştı; daha önce maiyetinde çalıştığı herkes gibi Bennigsen de onu, paha biçilmez değerde biri sayıyordu.

Genelkurmayda birbirine karşıt iki hizip vardı: Başkomutan Kutuzov'un hizbiyle, Genelkurmay Başkanı Bennigsen'in hizbi. İkinci hizipten olan Boris bir yandan Kutuzov'a köleliğe varan bir saygı gösterisi sergilerken, öbür yandan da tüm çabasını ihtiyarın işe yaramaz olduğu, tüm yönetimin Bennigsen'in elinde bulunduğu izlenimini yaratmaya harcıyordu ve bunu büyük bir ustalıklarla beceriyordu. Bu konuda Boris'ten daha başarılı birini Bennigsen mumla arasa bulamazdı. İşte şimdi de sonucu belli edecek en önemli an gelip çatmıştı: ya muharebe kaybedilecek ve Kutuzov mahvolurken bütün yetkiler Bennigsen'e geçecek ya da -Kutuzov muharebeyi kazansa bile- herkes başarının Bennigsen'e ait olduğunu düşünecekti. Her ne olursa olsun, yarınki çarpışmalardan sonra sürüyle ödül, sürüyle nişan dağıtılacak, yeni yeni adlar parlayacaktı. Bu nedenle o gün sabahtan beri Boris'in bütün heyecanı ve gerginliği üstündeydi.

Kaysarov'un ardından bütün öbür tanıdıkları da Piyer'in yanına geldikleri için Piyer, ne Moskova'dan haber almak isteğiyle onu soru yağmuruna tutanlara doğru dürüst cevap yetiştirebiliyor, ne de anlatılanları doğru dürüst dinleyebiliyordu. Çevresini saran bütün yüzlerde heyecan ve tedirginlik okuyor, ama çoğunun yüzündeki bu ifadeyi onların kişisel başarılarıyla ilgili kaygılarına yoruyordu; kafası daha çok başka yüzlerde dikkatini çeken, daha değişik bir ifadeye takılınmıştı onun; bu, kişisel kaygıları değil, tüm insanların ortak kaygısı olan ölüm-dirim kaygısını yansıtan bir ifadeydi. Bu arada Kutuzov da ileride toplanan kalabalığı ve kalabalığın ortasında Piyer'in koca gövdesini görmüştü.

"Onu yanıma çağırın," diye emir verdi Başkomutan.

Bir yaver gelip Piyer'e, Yüce Başbuğun dileğini bildirdi ve tam Piyer, Kutuzov'a doğru yürümeye hazırlanırken, milis üniformalı biri ondan önce davranıp Kutuzov'un önüne fırladı. Dolohov'du bu.

"Bu herifin ne işi var burada?" dedi Piyer.

Birisi, “O öyle bir solucandır ki, her deliğe girer!” diye cevap verdi Piyer’e. “Biliyorsunuz, rütbesi alınıp er yapılmıştı. Şimdi bir anda yükselmeyi aklına koymuş. Kendine göre birtakım tasarılar ortaya atıyor, geceleri gizlice düşmanın ileri karakol hatları arkasına sızıyor... Gözü pekliğine diyecek yok, doğrusu!”

Piyer, Kutuzov’un önüne gelince şapkasını çıkarıp saygıyla eğildi. O sırada Dolohov henüz sözünü bitirmemişti ve şöyle diyordu:

“Dolayısıyla, kendi kendime şöyle düşündüm Yüce Başbuğum: Yüce Başbuğumun önüne çıkar, bildiklerimi ve düşündüklerimi anlatırsam Başbuğum belki beni kovar, belki de anlattıklarımı zaten bildiğini söyler ki, bu durumda ben bir şey kaybetmiş olmam...”

“Evet, evet.”

“Ama eğer Yüce Başbuğum bana hak verecek olursa, o zaman da uğrunda ölmeye hazır olduğum vatanıma bir hizmetim dokunmuş olur...”

“Evet, evet.”

“Yüce Başbuğumun şayet canını esirgemeyecek bir fedaiye ihtiyacı olursa, beni düşünmelerini dilerim... Belki de Yüce Başbuğuma bir yararım dokunabilir.”

Kutuzov, Piyer’e çevirdiği gözlerini gittikçe daha çok kısarak, “Evet, evet,” diye tekrarlardı yine.

Bu arada da Boris, ancak kaşarlanmış saraylılarda görülebi-
lecek bir beceriyle Piyer’in yanına sokulup onunla yan yana ileri
çıkmiş bulunuyordu. Yarıda kalmış bir konuşmayı sürdürüyormuş
süsü vererek, sesini fazla yükseltmeden, son derece olağan bir ta-
vırla, “Milisler ölüme hazır olduklarını göstermek için üniforma
yerine kefen gibi bu beyaz gömlekleri giyiyorlar. Ne kahramanlık,
değil mi, Kont?..”

Boris’in bunu Yüce Başbuğa işittirmek amacıyla söylediği bes-
belliydi. Sözlerinin Kutuzov’un dikkatini çekeceğini biliyordu. Ni-
tekim öyle de oldu.

Kutuzov, “Milislerle ilgili bir şey söylüyordun – neydi o baka-
yım?” diye sordu Boris’e.

“Yarın için hazırlandıklarını söylüyordum. Yüce Başbuğum –ölüme hazırlandıklarını– beyaz gömlek giymişler de...”

“Yaaa... eşi bulunmaz, harika bir millet!” dedi Kutuzov. Gözlerini kapayıp başını sallayarak, “Eşsiz bir millet!” diye tekrarlayıp, derin bir iç geçirdi.

“Demek siz de barut kokusu duymak istiyorsunuz, öyle mi?” dedi Piyer’e. “Evet, güzeldir barut kokusu. Eşinizin hayranlarından biri olmak onurunu taşıyorum. Kendileri nasıl, iyi mi? Burada konutum emrinizdedir.”

Kutuzov bunu söyler söylemez –yaşlılarda çoğu kez görüldüğü üzere– söyleyeceği ya da yapacağı her şeyi unutmuş gibi, dalgın dalgın bakınmaya başladı.

Sonra –herhalde ne istediğini hatırlamış olacak ki– yaverinin kardeşi Andrey Kaysarov’u işaretle yanına çağırdı.

“Şu dizeler... Marin’in* dizeleri... devamını unuttum, nasıldı bakayım? Hani şu, Gerakov için yazdığı, canım: ‘Başöğretmen yapacaklar seni orduya...’ Söyle bakayım, söyle!” derken, gülme-ye hazırlandığı için gevşeyivermişti yüz çizgileri. Kaysarov şiiri okurken hafif tertip gülümseyen Kutuzov da ölçünün ritmine uydurarak başını sallıyordu.

Piyer, Kutuzov’un yanından ayrılınca, Dolohov onun yanına yaklaşıp elini iki avucunun içine aldı.

Orada yabancıların olmasına hiç aldırmayarak, son derece ağırbaşlı ve çok ciddi bir ifadeyle, “Sizinle burada karşılaştığıma çok sevindim, Kont,” dedi. “Öbür güne hangimizin sağ çıkacağını yalnız Tanrı bilir; bu bakımdan, böyle bir günün arifesinde, vak-

* S. N. Marin, İmparator I. Aleksandr’ın yaverlerinden, manzum yergi ve taşlamalarıyla ünlü bir generaldi. Yüzbaşı rütbesinden yukarı bir türlü çıkamayan ve askeri okulda öğretmenlik yapan G.V. Gerakov da edebiyata çok meraklıydı, ama yurtseverlik temaları işleyerek kaleme aldığı sayısız eserinin içinde işe yarar nitelikte bir tane bile çıkmamıştır. Marin’in, bu Gerakov üzerine yazdığı, Kutuzov’un, Kaysarov’a okuttuğu taşlaması şöyleydi:

*Sen hiç bıkmayacaksın yazmaktan,
Ama okurların bıkkınlıktan ölecek;
Başöğretmen yapacaklar seni orduya,
Ebedi yüzbaşı kalacaksın sen ama. –İngilizce çev.*

tiyle aramızda geçen anlaşmazlıktan ötürü pişmanlık duyduğumu ve bana dargın kalmanızı istemediğimi size söyleyebilmek fırsatını bulduğum için bahtiyarım. Lütfedip beni bağışlayınız.”

Piyer ne diyeceğini bilemeden gülümseyerek bakıyordu Dolohov’un yüzüne. Dolohov, gözleri dolarak Piyer’i kucakladı, öptü.

Boris, komutanına bir şeyler söyledi, bunun üzerine Bennigsen, Piyer’e dönerek, cepheyi kendisiyle birlikte dolaşmasını önerdi.

“Sizin için ilginç bir gezinti olur,” dedi.

“Evet, kuşkusuz ilginç olacaktır,” dedi Piyer.

Yarım saat sonra Kutuzov, Tatarinova’ya gitmek üzere köyden ayrıldı, Bennigsen de Piyer ve tüm maiyet erkânıyla birlikte atla cepheyi dolaşmaya çıktı.

XXIII

Gorki’den çıkıldıktan sonra Bennigsen şoseye vurarak yokuş aşağı köprüye doğru ilerlemeye başladı; Piyer metrisin üzerinden çevreyi seyrederken, yanındaki subayın, çayın kıyısındaki yeni biçilmiş otları göstererek Rus cephesinin merkezi olarak tarif ettiği yerdeki köprüydü bu. Yeni biçilmiş taze otların tatlımsı kokusunu içlerine çekerek köprüyü geçip Borodino köyüne girdiler, köyden çıkınca sola saptılar ve kalabalık askerî birliklerin, topların yanından geçtiler. Daha ileride yüksekçe bir metrisin önüne geldiler. Mîlisler burada da kazma kürek çalışıyorlardı. Henüz adı konmamış bir metris hazırlanıyordu ve ileride bu metris, Raevski metrisi (ya da Batarya Tepe) adıyla anılacaktı, ama burası Piyer’in pek o kadar dikkatini çekmedi. Borodino kesiminde gördüğü yerler içinde belleğine en çok burasının kazınacağını önceden bilemezdi tabii.

Buradan geçtikten sonra çukûr araziye de aşır Semyonovsk’a geldiler; burada askerler kulübelerden ve samanlıklardan arta kalmış son tahtaları, kalasları alıp götürüyorlardı. Önce bayır aşağı indiler, daha sonra bayır yukarı çıkıp, dolu yemiş gibi ekinleri yattık bir çavdar tarlasından da geçtikten sonra yeni sürülmüş bir tar-

lada top arabalarının açtığı izleri takip ederek askerlerin hâlâ siper kazmakta olduğu bir yere vardılar.

Bennigsen burada durdu ve karşıdan görünen Şevardino metrisine bakmaya başladı; düne kadar Rusların olan Şevardino'da bir grup atlı gözlerine çarptı. Subaylar Napolyon'un ya da Murat'ının onların arasında olabileceğini söyleyince herkes merakla atlılara bakmaya başladı. Zar zor seçilebilen atlıların hangisinin Napolyon olduğunu anlamak için Piyer de bütün dikkatini vererek bakıyordu. Sonunda atlılar tepeciğin üzerinden öbür yana inip gözden kayboldular.

Bennigsen, yanına yaklaşan generallerinden biriyle konuşmaya, generale Rus birliklerinin yayılışını anlatmaya başladı. Yarın girilecek savaşla ilgili esas noktaları kavrayabilmek için bütün dikkatini toplamaya çalışarak Bennigsen'i dinliyordu Piyer, ama zekâsının bunu kavramaya yetmediğini üzülererek fark ediyordu. Piyer'in dikkatle kendisini dinlediğini fark eden Bennigsen bir ara konuşmasını keserek ona döndü:

"Bunları pek ilginç bulacağınızı sanmam, öyle değil mi?" dedi.

"Tam tersine, çok ilginç!" dedi Piyer, ama söylediği şeye kendi de pek inanmadı.

Sık ve bodur bir kayın ormanının içinden döne kıvrıla geçen dar bir yolu izleyerek yine sola doğru ilerlediler. Ormanın içinde ilerlerlerken birden yolun ortasına beyaz bacaklı kahverengi bir tavşan fırladı; bunca atın ayak seslerinden ürken hayvan ne yapacağını şaşırıp bir süre atlıların önünde onlarla birlikte hoplaya hoplaya giderek hepsini neşelendirdi, kahkahalarla güldürdü, neden sonra, içlerinden birkaçının bir ağızdan bağırımları üzerine yandaki pırnalların içine attı kendini ve gözden kayboldu. Ormanda iki buçuk kilometre kadar yol aldıktan sonra, sol kanadı savunacak olan Tuçkov'un kolordusuna ait birliklerin mevzilendiği bir kayrana çıktılar.

Sol kanadın en uç noktasını oluşturan bu mevzide Bennigsen çok oyalandı ve hararetili hararetili, uzun uzun konuşup bir şeyler anlattı; Piyer'in edindiği izlenime göre, çok önemli emirler ver-

mekteydi Bennigsen. Tuçkov'un birliklerinin tuttuğu bu mevzii-
nin ilerisinde hiç asker bulunmayan bir yükselti vardı. Askerleri,
çevredeki araziye hâkim böyle bir tepeye değil de, tepenin gerisi-
ne yerleştirmeyi düşünenleri sert bir dille ve yüksek sesle eleştirdi
Bennigsen. Generallerden bazıları onun bu eleştirilerine candan
yürekten katıldılar, hatta içlerinden biri, daha da ileri giderek, bu-
rada mevzilenme emrini her kim verdiyse, herhalde tüm askerin
kırılmasını isteyen biri olacağını söyledi. Bennigsen kendi yetkisi-
ni kullanarak, birliklerin tepede mevzilenmeleri emrini verdi.

Piyer, sol kanat uç noktasındaki bu mevzileniş biçiminin neden
öyle düşünüldüğünü anlayamadığından, askerî konulara hiç ak-
lının ermediğini düşünüyor, kendinden iyice kuşkulanıyordu ar-
tık. Askerlerin tepenin arkasında ve eteğinde mevzilendirilmesini
eleştiren Bennigsen'i ve ona katılan generalleri dinlerken Piyer on-
ların gerekçelerini çok iyi anlamış ve hak vermişti; işte bu yüzden
de, askerleri daha önce tepenin eteğinde ve ardında mevzilendiren
komutanın (her kim idiyse), nasıl bu kadar büyük, bu kadar çar-
pıcı bir yanlış yapabilmiş olduğuna bir türlü akıl erdiremiyordu.

Piyer bu askerlerin tepenin arkasında Bennigsen'in sandığı gibi
burayı savunmak amacıyla değil, arazinin gizleme özelliğinden
yararlanılarak pusuda beklemek üzere mevzilendirildiklerini, o
yönden gelecek düşmana baskın yapmaları için burada bulundu-
ruduklarını bilemezdi tabii. Bennigsen de bunu bilmediği için,
üstelik Başkomutana da danışmadan, kendi inisiyatifıyla birlikleri
oradan kaldırtıp ilerideki tepede mevzilendirmişti.

XXIV

Havanın pırıl pırıl açık olduğu 25 Ağustos sabahı Prens And-
rey, alayının ordugâh kurduğu Knyajkovo köyünün en ucundaki
yıkık bir samanlıkta dirseğine dayanarak yere uzanmıştı. Saman-
lığın kırık dökük tahta duvarının yarıkları arasından avludaki
derme çatma çiti, çitin arkasındaki, alt dalları budanmış otuz yıl-
lık kayınları, az ötedeki yulaf tarlasında kalan biçilmiş ekinlerin

darmadağın edilmiş demetlerini, daha ötedeki pırnalları ve pırnalların kuytusuna kurulmuş sahra mutfağında yanan ateşin dumanlarını seyrediyordu.

Prens Andrey tıpkı yedi yıl önce Austerlitz'de olduğu gibi, savaş arifesinin sinirli heyecanını duyumsuyor ve sıkıcı yaşamının, bu dünyada kimseye yararı dokunmadıktan başka, kendine de bir yararı olmadığını düşünüyordu.

Ertesi gün girecekleri muharebeyle ilgili bütün emirleri almış kendi de gereken bütün emirleri vermişti, dolayısıyla, yapacak hiçbir işi kalmamıştı. Gelgelelim düşünceleri –basitlikleri ve durulukları oranında en korkunç düşünceler– hiç huzur vermiyordu ona. Yarınki muharebenin, bugüne kadar katıldığı bütün muharebelerin en korkuncu olacağını biliyor ve ömründe ilk kez ölüm olasılığını –ölümün başkaları üzerinde yaratacağı etkiler ve maddi sonuçlar bakımından değil de, doğrudan doğruya kendisiyle, kendi ruhuyla ilişkisi bakımından– bütün çıplaklığı, bütün yalınlığı, bütün gerçekliği ve dolayısıyla bütün korkunçluğuyla gözünün önüne getiriyordu. O güne dek çözümleyemediği, cevaplayamadığı ve bu yüzden eziyetini çektiği bütün düşünceler, bütün sorular, algılama yetisinin şu anda doruğa ulaşmış bulunan gücü sayesinde, hiçbir gölge yaratmayan, hiçbir keskin çizgi ya da derinlik duygusuna olanak bırakmayan yeğin, çiğ, bembeyaz bir ışıkla aydınlanıvermişti birdenbire. O güne dek, yapay bir ışıkla aydınlatılmış yarı saydam bir camın ardından büyülü bir fenerin üstündeki bulanık resimlere bakar gibi seyretmişti yaşamı. Oysa şimdi o bulanık resimler gün ışığının duru aydınlığı içinde ve yarı saydam camın ardından kurtulmuş olarak belirliyordu gözlerinin önünde. Ölüm kavramını elle tutulur hale getiren, algılama yetisinin gün ışığı kadar parlak o bembeyaz, o çiğ aydınlığında, yaşam denilen o büyülü fenerin üzerindeki bulanık resimlerin belli başlıları birer birer gözlerinin önünden geçerken, 'Evet, evet! Vaktiyle beni heyecanlandıran, beni kendimden geçiren, bana acılar çektiren o bulanık resimlerin ta kendisi bunlar,' diyordu kendi kendine. 'Bir zamanlar gözüme olağanüstü görü-

nen, büyüleyici görünen o bulanık, kaba saba yapılmış resimler bunlar işte. Şan, şeref, toplumun iyiliği, bir kadına duyulan aşk, hatta vatan, bütün bu resimler ne kadar da derin bir anlam taşıyormuş gibi gelirdi bana; ne kadar da önemli görünürdü gözüme! Oysa benim için doğan bu günün, bu sabahın bembeyaz ışığında ne kadar da soluk, kesin biçimlerden ve derinlikten ne kadar yoksun, ne kadar basit, ne kadar sıradan görünüyorlar.' Dikkati, yaşamında yer alan üç büyük üzüntüsü üzerinde toplanıyordu özellikle: bir kadına duyduğu aşk, babasının ölümü ve Rusya'nın yarısının Fransız çizimleri altında çiğnenişi. 'Aşk... Bana mistik güçlerle dolup taşıyormuş gibi gelen o ufacık kıza duyduğum aşk! Evet, gerçekten de sevdim onu. Onunla geçireceğim, aşk ve mutlulukla dolu bir yaşamın planlarını kuruyordum, ne romantik planlardı onlar!' Prens Andrey, yüksek sesle, 'Ne çocukmuşum ben meğer!' dedi kendi kendine. 'Ah, bendeki kafa! Bir yıl yüzümü görmediği halde yine de bana sadık kalacağına, böyle bir ideal aşkın var olabileceğine beni inandıran bu kafa! Peri masalındaki o narin kumru gibi, benden uzakta, benim özlemimle yaşayacaktı sözde... Oysa aslında ne kadar da basitmiş meğer benim idealleştirdiğim o aşk... Ne kadar basit ve ne kadar korkunç...'

'Babam Daz Tepeler yurtluğunu kurduğu zaman oranın insanlarıyla, toprağıyla, havasıyla kendisine ait olduğunu sanıyordu; oysa Napolyon geldi, yolu üstündeki bir çırpı gibi varlığından bile habersiz olduğu babamı ayağının ucuyla bir kenara itiverdi ve babamın yaşamı, Daz Tepeler'le birlikte tuz buz oluverdi. Prenses Mariya bunun Tanrı'dan gelen bir ceza olduğunu söylüyor. Babam yok olduğuna ve bir daha geri gelmeyeceğine göre, kime verilmiş oluyor bu ceza o zaman? Babam yok ki! Öyleyse kime bu ceza? Vatanı, yakılıp yıkılacak Moskova'ya! Bense yarın, hatta belki Fransızlar tarafından bile değil de, kendi erlerimizden biri tarafından vurulacağım, tıpkı dünkü talimde olduğu gibi, silahını kulağımın dibinde ateşleyiverecek bizim aslanlardan biri, sonra da Fransızlar gelecekler ve cesedim burunlarının dibinde kokmasın diye beni başımdan, ayaklarımdan yakalayıp bir çukura atıverecekler, yeni

yaşam koşulları doğacak, herkes de bu koşullara alışacak, ama ben bunları hiç bilmeyeceğim. Var olmayacağım ki.'

Kimi yeşil, kimi sarıya dönmüş yaprakları ve bembeyaz kabuklarıyla güneşin altında parlayan dizi dizi kayınlara baktı. 'Ölmek... yarın vurulup ölmek... var oluşumu yitirmek... her şey olduğu gibi kalırken, benim yok olmam...'

Işıқта ve gölgede kalan yanlarıyla kayınlar, kıvrım kıvrım bu-lutlar, çoban ateşlerinden yükselen dumanlar değişime uğrayarak tehdit edici, korkunç bir görünüm aldı. Prens Andrey'in sırtında soğuk bir ürperti dolaştı. Uzandığı yerden hemen kalktı, kendini samanlıktan dışarı attı ve dolaşmaya çıktı.

Geri dönüp samanlığa girdi ve biraz sonra dışarıda birtakım konuşmalar duydu.

"Kim var orada?" diye bağırdı. Vaktiyle Dolohov'un bölük ko-mutanlığını yapmış olan kırmızı burunlu Yüzbaşı Timohin çekine çekine içeri girdi, onu Prens Andrey'in yaveriyle alay mutemedi izlediler. Yüzbaşı Timohin adam kıtlığında şimdi bir tabura ko-muta ediyordu.

Prens Andrey acele toparlanıp kalktı, gelenleri dinledi, kendisi-ne iletilen işle ilgili birkaç talimat daha verdi ve tam onları başın-dan savacakken dışarıdan tanıdık bir sesin peltek konuşmasıyla, "Allah kahretsin!" diye söylendiğini ve ayağı takılan birinin çıkar-dığı sesi duydu.

Dışarı başını uzatıp bakınca, yerdeki bir kalasa ayağı takılan Piyer'in düşmemek için kendini zar zor toparlayarak seke seke sa-manlığa doğru geldiğini gördü. Prens Andrey kendi sınıfından in-sanlarla karşılaşmayı zaten hiç sevmezdi, hele Piyer'le karşılaşmak büsbütün ağzının tadını kaçırdı, çünkü Piyer ona, Moskova'ya son gidişinde yaşadığı acı olayları hatırlatmıştı.

"Sen miydin? Bu ne sürpriz!" dedi. "Hangi rüzgâr attı seni bu-ralara? Hiç beklemiyordum doğrusu!"

Prens Andrey bunları söylerken bakışları da, yüzünün ifade-si de Piyer'e karşı takındığı soğukluğu, hatta soğukluktan da öte, düşmanca bir tutumu yansıtıyordu. Piyer de bunu hemen fark et-

mişti. Samanlığa büyük bir heves ve heyecanla gelmiş, ama Prens Andrey'in yüzünü görünce bütün hevesi kırılmış, bozulmuş, üstüne bir çekingenlik gelmişti onun da.

"Gelişimin nedeni... şey işte... ben sadece şey için... ilginç bulduğum için geldim," dedi; bugün "ilginç" sözcüğünü yerli yersiz kim bilir kaçınıcı kullanışydı bu Piyer'in. "Muharebeyi görmek istiyorum da."

Prens Andrey alaycı bir ifadeyle, "Aa, tabii, tabii," dedi, "mason biraderler bu savaşa ne diyorlar bakalım? Nasıl engel olacaklar bu savaşa acaba? Eee, Moskova'dan ne haber?" diye bu kez ciddileşerek sordu. "Bizimkiler nasıl? Moskova'ya ulaşabildiler mi hayırlısıyla?"

"Ulaştılar, ulaştılar. Jüli Drubetskaya söyledi. Onları görmeye gittim, ama yetişemedim. Moskova dışındaki yurtluğunuza gitmişler."

XXV

Subaylar izin alıp ayrılmak istedilerse de, arkadaşıyla yalnız kalmak istemediği anlaşılan Prens Andrey, kalıp kendileriyle çay içmelerini rica etti. Oturabilecekleri bir şeyler buluşturulup getirildi, konuklara çay ikram edildi. Subaylar Piyer'in koca cüssesine şaşkın şaşkın bakarak onun Moskova ve az önce dolaştığı cephe üzerine anlattıklarını dinliyorlardı. Prens Andrey hiç ağzını açmıyordu ve yüzünde öyle soğuk bir ifade vardı ki, Piyer ister istemez Timohin'e, yüzünden iyilik akan bu tabur komutanına bakarak konuşuyordu daha çok.

"Demek bütün birliklerimizin yayılış ve mevzilendirilişini güzelce anladın, öyle mi?" diye onun lafını kesti Prens Andrey.

"Evet, yani, ne gibi?" dedi Piyer. "Askerlikten gelmediğim için tam anlamıyla kavrayabildiğimi söyleyemem, tabii, ama cephenin genel durumunu anladım."

"Eh, öyleyse sen herkesten çok daha fazlasını biliyorsun demektir," dedi Prens Andrey.

Piyer, gözlüğünün üzerinden Prens Andrey'e şaşkın şaşkın bakarak, "Hoppalaa!" dedi. "Her neyse, sen Kutuzov'un atanmasına ne diyorsun?" diye sordu.

"Atanmasına çok sevindim; diyebileceğim tek şey bu," diye cevap verdi Prens Andrey.

"Barclay de Tolly için ne düşündüğünü de söylesene bana. Moskova'da onun için söylenmedik şey bırakmıyorlar... Senin düşüncen nedir?"

Prens Andrey subayları işaret ederek, "Onlara sor," dedi.

Piyer, rica eden yumuşacık bir gülümsemeyle soran bakışlarını Timohin'e çevirdi; bu subayın karşısında nedense herkes ister istemez böyle yumuşardı.

Timohin çekine çekine, bir yandan da göz ucuyla albayına bakarak, "Yüce Başbuğ başımıza geçtiğinden beri, bizlere gün doğdu," dedi.*

"Yani, nasıl?" dedi Piyer.

"Yalnız odun ve yem konusundan söz etmem yeter, Ekselans," dedi Timohin. "Sventsyani'den çekilirken bir tek çöpe, bir tutam samana bile el süremiyorduk, hiçbir şeye dokunamıyorduk. Oysa biz gidince, hepsi ona** kalacaktı nasıl olsa, öyle değil mi ama Ekselans?" derken, yine Prens Andrey'e baktı göz ucuyla Timohin. "Ama elimizi bile sürmemiz yasaktı. Bizim alaydan iki subayı emri dinlemedikleri için askerî mahkemeye bile verdilerdi. Ama Yüce Başbuğumuz gelince her şey yoluna girdi. Şimdi bize gün doğdu artık..."

"Peki, o zaman niye yasaklanmıştı?"

Bu soruya nasıl bir cevap vermesi gerektiğini bilemediği için şaşkın şaşkın bakındı Timohin. Bunun üzerine aynı soruyu Prens Andrey'e yöneltti Piyer.

* Burada, çevrilmesi çok zor bir sözcük oyunu yapılmaktadır. Kutuzov'dan "Yüce" diye söz edildiği biliniyor; Rusçası *sevitlyeşi* olan bu sözcüğün ilk hecesi "ışık" ya da "nur" anlamına gelir. Bu nedenle Timohin "Yüce Başbuğun atanmasıyla yenden "gün" doğduğunu söylüyor. -İngilizce çev.

** Ruslar, düşmandan hep üçüncü eril kişi adını kullanarak "O" diye söz derler. -İngilizce çev.

Prens Andrey iğneleyen bir alaycılıkla, "Neden olacak?" dedi "Terk ettiğimiz toprakları düşmana yağma edilmemiş durumda tertemiz bırakalım diye!.. Aslında, doğru verilmiş bir karardı. Ordunun her geçtiği yerin talan edilmesine, askerlerin yağmacılığa alışmasına izin verilemez, tabii. Barclay de Tolly'nin Smolensk'de verdiği karar da doğrudur; Fransızların kuvvetleri bizden fazla olduğu için bizi rahatlıkla kuşatabileceklerini anlamıştı. Yalnız, şunu anlayamadı o," diye, ağzından istemeden kaçtığı anlaşılan çok tiz bir sesle âdeta çılgılık atar gibi bağırıyordu Prens Andrey. "Bizim orada tarihimizde ilk kez olarak Rus topraklarını, anavatan topraklarını savunmak için dövüştüğümüzü anlamadı; orada askerlerimizin o güne dek eşine rastlamadığım ruhla vuruştuklarını anlamadı; orada elde ettiğimiz başarının gücümüzü on katına çıkardığını anlamadı. Geri çekilme emri verdi ve böylece o kadar şehidi boşu boşuna vermiş olduk, bütün çabalarımız boşa gitti. Barclay de Tolly bunu bize ihanet etmek için yapmadı, tabii; elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyordu. O her şeyi düşünüp, inceden inceye hesaplayan biridir, onun için de başkomutanlığa uygun değildir. Sırf bu nedenle uygun değildir, bütün Almanlar gibi her şeyi titizlikle planladığı için, her şeyi ince eleyip sık dokuduğu için uygun değildir. Nasıl açıklayayım? Diyelim ki, babanın bir Alman oda uşağı olsun; bu mükemmel uşağın elinden her iş çok iyi geldiği, her işi senden çok daha iyi becerdiği için, babana onun hizmet etmesinde bir sakınca görmezsin. Ama baban çok ağır hastalanıp ölüm döşegine düşerse, uşağa yol verir, uşaktan deneyimsiz, ondan beceriksiz de olsan babana kendin bakarsın ve senin o beceriksiz ellerinin bakımı bir yabancıнын becerikli ellerinin bakımından daha iyi gelir babana. İşte, Barclay konusunda da durum budur. Rusya iyi durumda olduğu sürece bir yabancı da bal gibi hizmet edebilir ona, mükemmel bir bakan da olur; ama vatan tehlikeye düştüğü anda ona kendinden biri gerekir. Senin kulüptekiler ise Barclay'ı hain ilan ediyorlar! Hain diye iftira ediyorlar ona, ama ileride bu haksız karalamalarından ötürü pişman olacaklar ve bu sefer de hainlik bir yana, onu dahi diye göklere çıkararak daha büyük bir haksızlık yapacaklardır. Barclay dürüst ve titiz bir Alman'dır, o kadar."

“Çok usta bir komutan olduğunu da söylüyorlar,” diye atıldı Piyer.

Prens Andrey alaycı bir tavırla, “‘Usta komutan’la ne demek istediklerini anlayamadım ben,” diye karşılık verdi.

“Usta komutan mı?” dedi Piyer. “Bütün olasılıkları önceden görüp tartabilen... düşmanın niyetini sezebilen adamdır usta komutan.”

Prens Andrey, bu konu sanki daha önce de geçmiş ve karara bağlanmış gibi “Olanaksız bir şey bu,” dedi.

Piyer ona hayretle baktı.

“Oysa savaşın satranç oyununa benzediği söylenir,” dedi.

“Evet,” diye cevap verdi Prens Andrey. “Doğrudur. Yalnız, şu ufak farkla ki, satranç oyununda zamanla sınırlı olmadığın için, her hamle üzerinde istediğin kadar düşünebilirsin. Ayrıca şu fark da var: satrançta at her zaman için piyondan, iki piyon da bir piyondan üstün iken, savaşta bazen bir tabur bakarsın bir tümene üstün gelir de, bazen bir bölükten zayıf kalır. Birliklerin birbirlerine göre bağlı güçlerini hiç kimse tam olarak kestiremez. İnan bana,” diye sözünü sürdürdü Prens Andrey, “her şey kurmayların tasarladıkları gibi olsaydı eğer, ben de karargâhta kalır, plan hazırlamakla uğraşırdım, ama ben onun yerine burada, alayımda bu beylerle birlikte kıta hizmetinde bulunmayı seçtim ve bundan onur duyuyorum; yarınki muharebenin sonucunun da karargâhtakilerden çok bizlere bağlı olduğu inancındayım... Başarı hiçbir zaman mevzi durumuna, silah ve donanımın durumuna ya da asker sayısına bağlı kalmamıştır, hiçbir zaman kalmayacaktır da hele mevzi durumuna, hiç.”

“Neye bağlıdır o halde?”

“Benim yüreğimdiki,” Timohin’i işaret ederek, “onun yüreğindeki, her bir erin yüreğindeki duygulara.”

Gözlerini korku ve hayretle komutanının yüzüne dikmiş olan Timohin’e gözünün ucuyla baktı Prens Andrey. Şu sıradaki heyecanlı hali her zamanki ağırbaşlı, serinkanlı tutumuyla taban taba-

na zıt düşüyordu. Birdenbire dilinin ucuna kadar gelen düşüncele-
rini açıklamaktan kendini alamadığı anlaşıyordu.

“Savaş, kazanmaya azınetmiş askerlerle kazanılır! Austerlitz Muharebesi’nde neden yenildik? Fransızlar da en az bizim kadar kayıp vermişlerdi, ama biz muharebeyi kaybedeceğimiz lafını çok erken ağzımıza aldık, o yüzden de kaybettik nitekim. O lafı ‘kaybedeceğiz’ lafını niçin söyledik? Çünkü orada uğrunda dövüşeceğimiz bir şey yoktu; çünkü bir an önce muharebe alanından savuşmaya bakıyorduk. ‘Muharebeyi kaybettik kaçalım!’ dedik, böyle dediğimiz için de gerçekten kaybettik. Bu lafı söylemeden akşama kadar dayanabilseydik, kim bilir neler olmazdı! Ama yarın böyle bir şey söylemeyeceğiz. Bize cephemizden söz ediyor, sağ kanadımızın güçlü, sol kanadımızın zayıf olduğundan dem vuruyorsun,” diye sözünü sürdürdü. “Safsata bunlar hep; öyle bir şey yok. Önemli olan, yarın bizi neyin beklediğidir. Birbirinden tamamıyla farklı milyonlarca olasılığın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini ya da hangisinin gerçekleşeceğini, o olasılığın ortaya çıktığı andaki gerçek durum belirleyecek; bizim askerlerimizin mi, yoksa onların askerlerinin mi kaçacağı gösterecek; kimin kimi öldürdüğü gösterecek bunu. Şu sırada yapılan şeyler ise bir oyundan başka bir şey değil. Gerçek şu ki, senin cepheyi birlikte dolaştığın adamların bu konuda en ufak bir yardımları bile yoktur; tam tersine, ayak bağı olmaktan başka işe yaramaz onlar. Onları yalnızca kendi küçük çıkarları ilgilendirir, o kadar.”

Piyer sitemli bir tonla, “Böyle bir zamanda bile mi?” dedi.

“*Böyle bir zamanda bile!*” diyerek onun sözünü tekrarladı Prens Andrey. “Böyle zamanlarda rakiplerinin ayağına çelme takma fırsatı, fazladan birkaç nişan kazanma fırsatı çıkar onlara; böyle bir zamanın onlar için taşıdığı anlam bundan ibarettir. Benim için ise yarının ifade ettiği anlam şudur: yüz bin kişilik Rus ordusuyla, yüz bin kişilik Fransız ordusu savaşmak için karşı karşıya gelmiş bulunuyor; yarın bu iki yüz bin asker boğaz boğaza gelecekler ve kim daha sıkı vuruşursa, kim canını daha az düşünürse o taraf kazanacaktır. Sana şu kadarını da söyleyeyim ki ne olursa olsun,

tepedeki o herifler işleri ne kadar karıştıırırlarsa karıştırsınlar, yarınki muharebeyi biz kazanacağız!”

“Yaşa, komutanım! Ne kadar da doğru söylediniz vallahi, tamam öyle,” dedi Timohin. “Böyle zamanda kim canını düşünür? Benim taburumdaki askerler votkalarını bile içmediler vallahi! ‘Şimdi bunun sırası değil!’ diyorlar.”

Herkes sustu. Subaylar ayağa kalktılar. Prens Andrey de onlarla dışarı çıkıp yaverine son emirlerini verdi. Onlar gittikten sonra Piyer konuşmayı başlatmak için tam Prens Andrey’e biraz daha sokulduğu sırada, samanlığın yanından geçen yoldan yaklaşan üç atın toynak seslerini duydular. Prens Andrey bakınca, arkalarında bir Kazak seyisle o yana doğru gelen Wolzegen’le Clausewitz’i tanıdı. Konuşa konuşa samanlığın yanı başından geçerlerken, Prens Andrey istemeden şu konuşmaya kulak misafiri oldu:

Birinden biri şöyle diyordu: “*Der Krieg muss in Raum verlegt werden. Der Ansicht kann ich nicht genug Preis geben?*”*

Öbürü, “Oh, ja,” diye cevap verdi, “*der Zweck ist nur den Feind zu schwachen, so kann man gewiss nicht den Varlust der Privat-Personen in Achtung nehmen,*”** diye cevap verdi.

Birinci ses de, “Tabii, hiç!” diye onu doğruladı.

Atlılar geçip gittikten sonra Prens Andrey öfkesinden burundan soluyarak, “Daha geniş alana yaymak gerekirmiş!” diye homurdandı. “Benim babam da, oğlum da, Daz Tepeler’de senin o ‘daha geniş’ dediğin alan içinde bulunuyorlardı. Herifçioğluna göre hava hoş, tabii! İşte, Piyer, ben de sana bunu anlatmaya çalışıyordum demin, yarınki muharebeyi kazanacak olanlar bu sayın Alman komutanlar değildir; onlar sadece işleri karıştıracaklar, çünkü o Alman kafalarının içinde beş para etmez kuramlardan başka bir şey olmadığı gibi, yarınki muharebe için gerekli olan duygunun da kırıntısı yok yüreklerinde. Oysa o duygu Timohin’in yüreğinde var. Avrupa’nın tümünü Napolyon’a teslim ettikten

* Alm. “Savaşın daha geniş bir alana yayılması gerekir. Bu görüşe ne kadar değer verdiğimi anlatamam size.” –çev.

** Alm. “Tabii ya. Bütün amaç düşmanı zayıf düşürmek olduğuna göre, efradın canını düşünmek hiç söz konusu olmamalı artık.” –çev.

sonra gelmişler, bize ders vermeye kalkıyorlar. Bunlardan da ne öğretmen olur ya!” Prens Andrey’in sesi yine tizleşip çığlık gibi çıkmıştı.

“Demek yarınki muharebeyi kazanacağımızı düşünüyorsun sen, öyle mi?” diye sordu Piyer.

Prens Andrey, “Evet, evet,” dedi ama aklı başka yerdeydi. “Bazen aklıma geliyor da...” diye yeniden başladı konuşmaya. “Hani, elimde güç olsa, hiç tutsak almazdım! Ne diye tutsak alacaktınız? Tutsak almak şövalyece bir davranıştır; eski zamanlarda kaldı artık o! Fransızlar benim evimi yıktılar, şimdi de Moskova’yı yıkmaya hazırlanıyorlar. Benim kutsal saydığım her şeye tecavüz ettiler, her an da durmadan ediyorlar. Benim düşmanım onlar. Bence Fransızlar caniden başka bir şey değildir ve benim bu inancımı Timohin de, Timohin’le birlikte tüm ordu da paylaşmaktadır. Onları idam etmek gerekir. Madem bir kez benim düşmanım olmuşlar, Tilsit’de neler konuşulmuş olursa olsun, artık bir daha dostum olamazlar.”

Piyer’in gözleri ıslıl ıslıl parlıyordu Prens Andrey’e bakarken. “Tabii ya, tabii ya,” diye mırıldandı. “Yüzde yüz katılıyorum sana

Mojesk tepesinde aklına takılıp bütün gün kafasını kurcalayan soru şimdi aydınlanmış, tamamıyla çözülmüş gibi görünüyordu Piyer’e. Bu savaşın ve yarın girilecek muharebenin anlamını, taşıdığı önemi iyice anlamıştı şimdi. O gün sabahdan beri tanık olduğu her şey, gelip geçenlerin yüzlerinde gördüğü o ciddi ifadeler şimdi yepyeni bir ışık altında aydınlanıyordu gözlerinin önünde. Rastladığı her askerde gördüğü o ifadenin (fizikteki adıyla) bir gizil güç ifadesi –yurtseverlik gizil gücünün ifadesi– olduğunu şimdi anlıyor ve bütün o askerlerin ölümüne neden bu kadar sükûnetle, neden bu kadar neşeyle hazırlandıklarını işte bu açıklıyordu.

“Tutsak almayacaksın!” diye sürdürdü konuşmasını Prens Andrey. “Bu bile bir başına savaşın tüm gidişini değiştirmeye, üstelik savaşı daha insancıl kılmaya yeter. Şimdiye kadar hep oyun oynar gibi savaştık, asıl acımasızlık, asıl kötülük de bu zaten! Yüce gönüllülük oyunu, bilmem ne oyunu oynayıp durduk hep. Bu tür yüce gönüllülüğün, bu tür duyarlılığın, danayı kesilirken görünce

dayanamayıp bayılan hanımefendinin duyarlılığından hiçbir farkı yoktur: Hanımefendi o kadar yufka yürekli ki, kan görmeye dayanamaz, ama sofrasına salçalarla süslenmiş olarak gelen aynı dananın pırzolasını ağzının suyu akararak yer. Bizlere hep savaş kurallarından, şövalyelikten, ateşkes bayrağı çekilince ateş kesmekten, yaralılara insanca davranmaktan, buna benzer bir sürü şeyden dem vururlar. Hepsi safsatadır bunların. Ateşkes bayrağının ne olduğunu 1805'te gördüm ben; onlar bizi, biz de onları kaç kez tuzağa düşürdük bu oyunla. Gelirler, bu ülkeyi talan ederler, kalp para sürerler, asıl kötüsü babamı öldürürler, çoluk çocuğu kırar geçirirler, ondan sonra da kalkar yüce gönüllülükten, düşmana insanca davranmaktan söz ederler! Tutsak mutsak almayacaksın! Ya öleceksin, ya öldüreceksin! Benim çektiğim acıların aynısını çekeerek bu sonuca varan bir kişi için..."

Bundan kısa bir süre önce, Smolensk gibi Moskova'nın da düşmanın eline geçip geçmemesinin umurunda bile olmadığını düşünen Prens Andrey, boğazına tıkanan yumruk yüzünden konuşamaz hale gelmişti şimdi. Bir süre konuşmadan bir aşağı, bir yukarı gidip geldi birkaç kez; yeniden konuşmaya başladığında gözleri çakmak çakmaktı ve dudakları titriyordu.

"Yüce gönüllülükmüş, bilmem neymiş diye bütün bu saçmalıklar olmasaydı, şimdiki gibi, ölümün üstüne yürümemize degecek kadar önemli durumlar çıkmadıkça savaşılmazdı. Pavel İvanoviç, Mihail İvanoviç'e kızdı diye savaş çıkmazdı o zaman. Şimdiki gibi bir savaş çıktımı da, adam gibi savaşıldı! Askerlerin azmi de bambaşka olurdu o zaman. O zaman Napolyon ardı sıra Rusya'nın içlerine kadar sürüklediği o Vestfalyalıların, Essenlilerin hiçbirini bulamazdı arkasında. Bizler de, nedenini bile bilmeden dövüşmek için ta Avusturyalara kadar, Prusyalara kadar gitmezdik. Savaş denen şey incelik gösterisi değildir, dünyanın en korkunç şeyidir, bunu bilmeli, savaşla oyun oynamaya kalkışmamalıyız. Savaşın zorunlu olup olmadığını enine boyuna, ciddi olarak düşünüp öyle karar vermeliyiz. İşin ruhu şuradadır: Sahtecilikten kaçınacaksın, savaştığın zaman da adam gibi savaşıp, oyun oynamaya kalkmaya-

caksın. Yoksa savaş, aylakların ve işe yaramazların vakit öldürmek için başvurdukları bir oyundan ibaret hale gelir... Askerlik mesleğinden daha onurlu tutulan başka bir meslek yok, baksana... Oysa savaş dediğin nedir? Savaş sanatında başarı ne demektir? Askerlik mesleğinin ahlak kuralları nelerden ibarettir? Savaşın amacı da, sonucu da cinayettir; savaşta kullanılan araçlara bak bir de: casusluk, ihanet, ihanete teşvik, ülkeyi ezmek, ordu beslemek için halkı iliğine kadar sömürmek, soyup soğana çevirmek, yalan dolaş... topluca “savaş sanatı” deyip çıktığımız şeyi oluşturan öğeler bunlardır işte! Askerlik mesleğinin ahlak anlayışına gelince, bunu “tam bağımlılık” diye tanımlayabiliriz; yani, disiplin bağımlılığı, aylaklık bağımlılığı, bilgisizlik bağımlılığı, acımasızlık bağımlılığı, zamparalık bağımlılığı ve içki bağımlılığı. Bütün bunlara rağmen de, herkesin saygı duyduğu en onurlu sınıfı oluşturur askerler. Bütün krallar –Çinliler dışında– askerî üniforma giyerler, en fazla insan öldüren askerler de en büyük ödülleri alırlar.

Yarın karşı karşıya geleceğimiz gibi, birbirlerini boğazlamak amacıyla karşılaşır; on binlerce insanı öldürür, sakat bırakırlar, ondan sonra da, sayısını abartmaktan da geri kalmayarak, o kadar insan öldürdükleri için Tanrı’ya şükran ayinleri düzenleyip, –başarılarının büyüklüğünün öldürdükleri insan sayısı ile orantılı olduğuna inanarak– zafer kazandıklarını ilan ederler.”

Prens Andrey yine öyle çılgık gibi çıkan tiz sesiyle haykırdı: “Tanrı yukardan bunlara ne diye baksın; ne diye kulak versin bunların dualarına! Ah, dostum, şu son zamanlarda yaşam bana yük olmaya başladı! Görüyorum ki, gerektiğinden fazlasını anlamaya başladım ben. Oysa bilgi ağacının meyvesinden tadıp iyiyle kötüyü anlamak âdemoğluna hiç de yaramıyor... Her neyse, bu da uzun sürmeyecek zaten!” diye ekledi.

Sonra, birdenbire, “Ayakta uyuyorsun sen,” dedi Piyer’e; “benim de yatıp biraz uyumam gerek. Hadi sen git, Gorki’ye dön!”

Prens Andrey’in acılarını paylaştığı üzgün bakışlarından anlaşılan Piyer çekine çekine, “Yok canım!” dedi.

“Git, git!” diye tekrarladı Prens Andrey. “Çarpışmaya girmeden önce uykusunu almış olmalı insan.”

Çevik adımlarla yaklaşıp Piyer’i kucakladı ve öptü.

“Hadi git, güle güle!” diye bağırdı. “Bir daha görüşebilir miyiz bilmem...” dedi ve hızla arkasını dönüp samanlığa girdi.

Hava karardığı için Prens Andrey’in yüzündeki ifadenin öfkeli mi, yoksa yumuşak mı olduğunu çıkaramadı Piyer.

Bir süre konuşmadan orada dikildi, çekip gitsin mi, yoksa Prens Andrey’in arkasından samanlığa mı girsin diye düşündü. ‘Yok, beni yanında istemiyor, bunun son görüşmemiz olduğunu anladım!’ diye kararını verdi. Derin bir iç geçirdi ve atına binip Gorki’ye döndü.

Prens Andrey samanlığa girip yerdeki kilimin üzerine uzandı, ama uyuyamadı.

Gözlerini yumdu. Belleğindeki resimler birbirini kovalamaya başladı. Bunlardan biri üzerinde uzun uzun durdu; tatlı bir anısıydı bu, hatırladığına sevinmişti. Petersburg’da geçirdiği bir akşam tüm canlılığıyla gözünün önüne geliyordu. Nataşa heyecanlı heyecanlı ona geçen yaz başından geçen bir olayı anlatıyor, mantar toplamaya çıktığı koskoca ormanda nasıl kaybolduğu, neler hissettiğini, orada karşılaştığı bir arı yetiştiricisiyle aralarında geçen konuşmayı aktarıyordu. Hikâyesini ikide birde kesip, “Hayır, hayır, iyi anlatamıyorum; hayır, ne demek istediğimi anlamıyorsunuz,” diyordu. Oysa Prens Andrey onun ne demek istediğini pekiyi anlıyor ve bunu belli ederek Nataşa’yı yüreklendiriyordu. Ne var ki, Nataşa kullandığı sözcüklerin yeterli olmadığı inancındaydı: ormanda hissettiği ve Prens Andrey’e aktarmak istediği o yeğin romantik duyguları ifade etmekte sözcüklerinin yetersiz kaldığını düşünüyordu. “O kadar tatlı bir ihtiyarcıktı ki, sonra, ormanın karanlığı da... Öyle iyi yürekli bir adamdı ki... Hayır, hayır, olmuyor, anlatamıyorum,” derken heyecandan yüzü kızarıyordu Nataşa’nın. Prens Andrey kızın gözlerinin içine bakarak gülümsemişti; şimdi de, uzandığı yerde, sanki yine onun gözlerinin içine bakıyormuş gibi gülümsedi. ‘Onu o kadar iyi anlıyordum ki,’ diye

düşündü. ‘Onu hem anlıyordum hem de zaten onun bu yanını seviyordum; ruhunun derinliğinden fıskıran manevi gücü, teninin içinde bukağıya vurulmuş, kurtulmak için çırpınan o içtenliğini, o ruh temizliğini seviyordum onun. Ne kadar da çok seviyordum... Bu sevgiyle ne kadar da mutlu olmuştum...’ Sonra birdenbire, o sevginin nasıl sona erdiğini hatırladı. *O adamın* ise hiç de böyle bir sevgiye ihtiyacı yoktu. O adam böyle şeylerden anlamaz, bunları fark etmez bile. Onun Nataşa’da bulduğu biricik şey, kendisiyle yaşamını birleştirmeye gönül indirmedığı güzel bir kızın *körpeliği* idi. Ya ben?.. Oysa o adam sapasağlam, pür neşe ortalıkta dolaşıp duruyordu!

XXVI

Fransız İmparatorluk sarayının nedimlerinden, M. de Beausset ile Albay Fabvier 25 Ağustos’ta, yani Borodino Meydan Muharebesi’nin arife günü –birincisi Paris’ten, öbürü de Madrid’den– Napolyon’un Valuyevo’daki karargâhına geldiler.

Sırtındaki yol elbisesini çıkarıp saray üniformasını kuşanan M. de Beausset, Paris’ten İmparatora getirdiği paketi içeri götürmelerini emrettikten sonra Napolyon’un otağının dış bölümüne girdi ve hemen çevresine toplanıveren yaverlerle bir yandan çene çalarak, paketi açmaya koyuldu.

Fabvier çadırın dışında kalmış, tanıdığı birkaç generalle konuşuyordu.

Yatak odası olarak kullandığı bölmeden henüz çıkmamış olan Napolyon, tuvaletini tamamlamakla meşguldü. Fırçayla vücuduna masaj yapan oda uşağına kâh kalın sırtını, kâh kıllı tombul göğsünü verirken kesik kesik keyif homurtuları koyveriyordu. Bir başka uşak da parmağını ağzına dayadığı şişeden İmparator Hazretlerinin rahata alışı, şımartılmış bedenine kolonya serpiyordu; uşağın yüzündeki ifade, İmparator Hazretlerinin neresine, ne kadar kolonya döküleceğini kendisinden başka kimsenin bilemeyeceği-

ni ilan ediyordu dünyaya. Napolyon'un kısa saçları ıslanıp alnına yapışmıştı, ama sarıya çalan tombul suratındaki ifade fiziksel bir haz duyduğunu belli ediyordu. Sırtını gerip bir keyif homurtusu koyverirken, sırtını fırçalamakta olan uşağa, "Devam et, devam et, daha sert!" dedi. Bir gün önceki çarpışmalarda kaç tutsak alındığını İmparatora bildirmek için yatak odasına gelen yaver görevini tamamladıktan sonra kapı ağzına çekilmiş, gitmek için Napolyon'un iznini bekliyordu. Napolyon suratına sert bir ifade verip kaşlarının altından şöyle bir baktı yavere.

"Tutsak alınmayacakmış!" diye, yaverin az önce kendisine aktardığı sözleri tekrarladı. "Hıh! Kendi kuyularını kendi elleriyle kazıyorlar; Rus ordusunun mahvı demektir bu... Devam et devam et, daha sert, biraz daha kuvvetli bastır!" diye mırıldanarak uşağa dönük sırtını kamburlaştırdı. Sonra, "Pekâlâ. Monsieur de Beausset'yle Fabvier'yi içeri alın," diyerek bir baş işaretiyle yaveri savdı.

Yaver, "Başüstüne, Haşmetlim," diyerek kapının arkasında kayboldu.

İki valenin yardımıyla mavi muhafız üniformasını çarçabuk giyen Napolyon, çevik ve sert adımlarla kabul odası olarak kullanılan bölmeye geçti.

Bu arada Beausset, İmparatoriçeden getirdiği armağanı, Napolyon'un içeriye gireceği kapının önündeki iki sandalyenin üzerine yerleştirmekteydi. Ama Napolyon nedimin tahmininden daha çabuk giyinip, ansızın içeri girdiği için, sürprizini istediği gibi hazırlamaya vakit bulamadı Beausset.

Napolyon onların neyle uğraştıklarını ve henüz hazır olmadıklarını bir bakışta anlamıştı. Kendisine sürpriz yapmaya çalışan adamlarını bu zevkten yoksun bırakmak istemediği için Monsieur de Beausset'yi görmezlikten gelerek, işaretle Fabvier'yi yanına çağırdı. İmparatoruna layık olmaktan başka bir düşüncesi ve İmparatorunu hoşnut edememekten başka bir korkusu olmayan Fabvier, Avrupa'nın ta öbür ucunda, Salamanca önlerinde Fransız ordusunun imparatorlarına nasıl bir bağlılıkla, nasıl yiğitçe vuruştüğünü

anlatırken, çatık kaşla, sessizce dinliyordu onu Napolyon. Savaş üzücü bir biçimde sonuçlanmıştı. Fabvier anlatmayı sürdürürken Napolyon alaycı sözlerle birkaç kez iğneledi onu; kendisi ordunun başında olmayınca işlerin ters gideceğini, bunu zaten beklediğini ifade etti.

“Moskova’da bunun acısını çıkarmalıyım!” dedi İmparator. “*A tantôt** diye ekledikten sonra, bu arada sürprizini hazırlamış bulunan (iskemlelerin üzerine yerleştirdiği nesnenin üzerine kalın bir kumaşla örten) Beausset’yi yanına çağırdı.

De Beausset ancak Burbonlardan arta kalanların becerebileni türden, saraylı usulü bir reveransla yerlere kadar eğilip İmparatorunu selamladıktan sonra bir adım ileri çıkarak Napolyon’a bir zarf uzattı.

Napolyon neşeli bir yüzle dönerek hafifçe kulağını çekti de Beausset’nin.

“Çabuk döndün, seni gördüğüme sevindim. Eee, Paris ne diyor bakalım?” diye sordu. Yüzü hemen değişivermiş, o sertliği gidip, yumuşak, dostça bir ifade almıştı.

De Beausset, “Haşmetlim, bütün Paris yokluğunuza üzülüyor,” diyerek gerekli cevabı verdi.

De Beausset’nin buna benzer bir şey söyleyeceğini ve söylene- nin gerçeği yansıtmayacağını (aklı başında olduğu zamanlar) bildiği halde, yine de bunları onun ağzından duymak hoşuna giderdi Napolyon’un. De Beausset’nin kulak memesinden yine hafifçe çekerek bir kez daha onurlandırdı onu.

“Sana bu kadar yol teptirdiğim için üzgünüm,” dedi.

“Haşmetlim, sizi ancak Moskova yakınlarında bulabileceğimi biliyordum ben zaten,” diye karşılık verdi de Beausset.

Napolyon, enfiye kutusunu açıp burnuna yaklaştıırken, “Ya, bu da senin şansına işte,” dedi. “Yolculuk yapmayı seversin sen; üç güne kalmaz, Moskova’yı da görürsün. Bu Asya başkentini başka türlü göreceğin yoktu. Senin için güzel bir yolculuk olacak.”

* Fr. “Az sonra”; “Biraz sonra”, “şimdilik güle güle” anlamına gelen bu sözle, Napolyon yaverine, kendisiyle biraz sonra tekrar görüşeceğini anlatıyor. -çev.

Yolculuk etmekten hoşlandığını hiç bilmeyen, ama böylece Napolyon'un ağzından öğrenmiş olan de Beausset, İmparatorunun gösterdiği bu yakın ilgiden ötürü şükranlarını belirtmek için yerlere kadar eğildi.

Tüm saraylılarının, üstü kumaşla örtülü nesneye baktıklarını yeni fark etmiş gibi, "A, bu da ne?" dedi Napolyon.

De Beausset, saraylılara özgü bir beceriyle, İmparatora arkasını çevirmeden yarım dönüp iki adım gerilerken, aynı anda örtüyü de el çabukluğuyla çekip alarak, "İmparatoriçe Hazretlerinden Majestelerine bir armağan," dedi.

Avusturya İmparatorunun kızının Napolyon'a verdiği ve her nedense herkesin "Roma Kralı" diye adlandırdığı oğulun, Gârard'ın fırçasından çıkma, parlak renkler kullanılarak yapılmış yağlı boya tablosuydu bu.

Sistine Şapeli'ndeki Madonna'nın, kucağında taşıdığı bebek İsa'nın yüz ifadesini aynen bu tablodaki oğlanın yüzüne kondurmuştu ressam; kıvrır kıvrır saçlarıyla pek de şirin olan çocuk, sopa ve top oyunu oynarken gösterilmişti. Top yerküreyi, çocuğun elindeki sopa da hükümdarlık esasını simgeliyordu.

Sözüm ona "Roma Kralı"nı, elindeki çomakla dünyayı dürterken göstermekle ressamın ne anlatmak istediği pek açık olmamakla birlikte, tabloyu daha önce Paris'te gören herkes gibi Napolyon da, bu alegorinin taşıdığı anlamı hemencecik anladığı ve çok hoşlandığı izlenimini vermeye çalışıyordu.

Elinin zarif bir hareketiyle tabloyu işaret ederek, "Roma Kralı!" dedi, "Harikulade!"

Yüzünün ifadesini istediği zaman çarçabuk değiştirebilmek gibi İtalyanlara özgü bir yeteneğe doğuştan sahip olan Napolyon tabloya biraz daha sokularak, sevecen, aynı zamanda düşünceli bir ifade takındı. Şu anda ağzından çıkacak her sözün, yapacağı her hareketin tarihe geçeceğini bilen Napolyon –oğlunun koskoca dünyayı sopanın ucunda oynatabilmesine olanak veren o haşmetli Napolyon– haşmetiyle taban tabana zıt düşeceği için daha da büyük bir etki yaratacağına emin olduğu son derece sıradan bir ifade,

yani, baba yüreğinin sevecenliğini yansıtan bir ifade takınmasının burada çok daha uygun düşeceğini hesaplamıştı. Gözleri buğulandı, tabloya biraz daha sokuldu, bir iskemle arar gibi bakındı ve bakmasıyla birlikte âdeta kendiliğinden altına sürülüveren iskemleye, tam tablonun karşısına oturdu. Eliyle yaptığı bir işaret üzerine orada bulunanların hepsi ayaklarının ucuna basarak dışarı çıkıp, büyük adamı duygularıyla baş başa bıraktılar.

Orada bir süre oturduktan sonra, portredeki en parlak ışığı veren kalın boya katmanına –nedenini kendi de bilmeksizin– elini sürerek kalktı ve de Beausset ile nöbetçi yaveri yanına çağırıldı. Otağın dışında nöbet bekleyen sadık muhafızları taptıkları hükümdarlarının veliahdı Roma Kralı'nı görme zevkinden yoksun kalmasınlar diye tablonun otağın önüne çıkarılmasını emretti.

Kahvaltısını M. de Beausset'yle yaparak adamcağızı onurlandırırken, aynen Napolyon'un beklediği gibi, tabloyu görmeye koşup gelen muhafız subay ve erlerinin kendilerinden geçercesine kopardıkları coşkun çığlıkları duyuyorlardı:

Vive l'Empereur! Vive le roi de Rome! Vive l'Empereur!*

Kahvaltısını bitirdikten sonra M. de Beausset'nin önünde orduya günlük emrini yazdırdı Napolyon. Hiçbir düzeltme yapmaya gerek duymadan, ağzından çıktığı gibi doğrudan doğruya temizini yazdırdığı emri eline alıp bir kez okuduktan sonra, "*Courte et energique!*"** dedi.

Günlük emrinde şöyle diyordu Napolyon:

"Askerler! Bunca zamandır özlemle beklediğiniz meydan muharebesi işte, önünüzde duruyor. Zafer, süngülerinizin ucundadır. İstedığımız her şeyi; rahat barınakları ve yurda kısa zamanda dönmemizi bize sağlayacak olan bu zaferi kazanmak zorundayız. Austerlitz'de, Friedland'da, Vitebsk'de ve Smolensk'de gösterdiğiniz davranışı ortaya koymanızı bekliyorum sizlerden. Bizden sonraki kuşaklar bugün elde edeceğiniz başarılarla sonsuza dek övünç duyacaklardır; bu övüncü esirgemeyin onlardan. Her biriniz için

* Fr. "Yaşasın İmparator! Yaşasın Roma Kralı! Yaşasın İmparator!" –çev.

** Fr. "Kısa ve etkin!" –çev.

şöyle desinler göğüslerini kabartarak: ‘O, Moskova önündeki büyük meydan muharebesine katılmıştı!’”

Napolyon, “Moskova önündeki!” diye mırıldandı ve yolculuk etmeyi seven M. de Beausset’yi kendisiyle birlikte atla dolaşmaya çağırarak, çadırdan çıkıp, eyerli durumda hazır bekleyen atlara doğru yürüdü.

İmparatorun birlikte atla dolaşma çağrısına karşılık, M. de Beausset, “Majesteleri beni iltifata boğuyorlar!” dedi. Adamcağız hem uykusuzdu hem de at binmesini bilmediği için korkuyordu.

Gelgelelim, Napolyon başıyla atı gösterince, ister istemez bindi de Beausset. Napolyon otağından çıktığı sırada, oğlunun tablosu önünde toplanan muhafızların haykırışları bir kat artmıştı. Napolyon kaşlarını çatı. Son derece zarif, aynı zamanda azametli bir el hareketiyle tabloyu işaret ederek emir verdi:

“Kaldırın onu oradan! O çok küçük – savaş alanı görecektir yaşı gelmedi daha!”

De Beausset, İmparatorun bu sözündeki derin anlamı ne kadar iyi kavradığını, ne kadar beğendiğini göstermek için göz kapaklarını indirerek başını öne eğdi.

XXVII

Tarihçilerinin bize anlattığına göre Napolyon 25 Ağustos gününü bölgeyi inceleyerek, mareşallerinin sundukları planları irdeleyerek ve generallerine bizzat emirler vererek, at sırtında geçirmiş.

Rus kuvvetlerinin daha önce Koloça çayı boyunca giden cephe hattı, 24 Ağustos’ta Şevardino metrisinin düşmesiyle bozulmuş ve hattın bir bölümü –yani sol kanadı– geriye alınmıştı. Cephe hattının bu bölümü önünde boy siperleri bulunmadığından başka, karşısındaki arazi de başka yerlere oranla hem daha açık, hem daha düzdü. Fransızların saldırıyı bu kesime yönelteceklerini, asker olsun ya da olmasın, herkes kolaylıkla anlayabilirdi. Bu sonuca varabilmek için İmparatorun da ne uzun uzadıya düşünmesine,

ne kafa yormasına, ne de herkesin ona yakıştırmaya pek meraklı olduğu o görülmemiş askerî dehasını harekete geçirmesine gerek vardı; gelgelelim, olayı sonradan anlatan tarihçiler de, o gün orada Napolyon'un çevresinde toplanan adamlar da, Napolyon'un bizzat kendisi de tamamıyla bunun tersine bir görüş benimsemişlerdir.

Napolyon çevresini saran sessizlik içinde derin düşüncelere dalmış gibi atıyla bölgeyi dolaşüyor, kendisine sunulan görüşleri kabul ettiğini ya da kuşkuyla karşıladığını belirtecek biçimde başını sallamakla ve kararlarına yön veren derin düşüncelerinin sonuçlarını, hiç danışmak gereği duymadığı generallerine kesin emir biçiminde bildirmekle yetiniyordu. Artık Prens d'Eckmühl unvanını alan Davout'nun önerdiği planı –Rus hatlarının sol kanadını yandan kuşatma planını– dinledikten sonra, Napolyon, öyle yapmamak gerektiğini söyledi, ama nedenini açıklamadı. Metrislere saldırmakla görevli General Campan, tümenini ormanın içinden geçirmek istediğini söyleyince de –Elchingen Dükünün (Mareşal Ney) orman içinden yapılacak böyle bir harekâtın tümenin dağılması sonucunu verebilecek çok tehlikeli bir girişim olduğunu belirtmesine rağmen– bu kez Napolyon General Campan'ın isteğini kabul etti.

Napolyon, Şevardino metrisinin karşısına düşen araziye bir süre inceledikten sonra konuşmadan azıcık düşündü ve Rus sipherlerini dövecek iki batarya ile sahra toplarının ertesi sabaha kadar nerelere yerleştirilmesi gerektiğini eliyle gösterdi.

Vereceği emirleri verdikten sonra otağına döndü ve muharebe planını kendisi dikte etti.

Fransız tarihçilerinin ballandıra ballandıra anlattığı, başka tarihçilerin de saygılı bir dille sözünü ettikleri plan şöyleydi:

“Eckhmül Prensi'nin tuttuğu düzlüğe geceden yerleştirilecek iki yeni batarya, sabah şafakla, karşıdaki düşman bataryalarına ateş açacaktır.

Aynı anda, Birinci Kolordu Topçu Tümeni Komutanı General Ferneti, Campan'ın tümenindeki otuz sahra topu ve Dessaix ile Friant'nın tümenlerindeki obüs toplarının tüm mevcuduyla iler-

leyerek ateş açacak, düşman bataryasını humbara ateşiyle imha edecektir. Düşman bataryasına karşı faaliyet gösterecek topların dökümü aşağıdadır:

24 top ..... Muhafız topçu birliklerinden,

30 top ..... Campan'ın tümeninden,

8 top ..... Friant ile Dessaix'in tümenlerinden

+ _____

Toplam: 62 top.

Üçüncü Kolordu Topçu Tümeni Komutanı General Fouché, Üçüncü ve Sekizinci kolordulardan alacağı toplam on altı adet obüsü, düşmanın sol kanat siperlerini dövmekle görevli bataryanın sağ ve sol kanatlarında mevzilendirecek ve böylece düşman mevzilerini döven top sayısı toplam olarak kırka çıkacaktır.

Alacağı ilk emirle düşman mevzilerinin kanatlarından herhangi biri üzerine ileri harekâta geçmek üzere, General Sorbier, Muhafız topçu tümeninin tüm obüslerini hazır bulunduracaktır.

Bombardıman sürerken Prens Poniatowski ormanın içinden köy üzerine yürüyerek düşman mevzilerini arkadan kuşatacaktır.

General Campan ormanın içinden ilerleyerek düşmanın ön hat istihkâmlarını ele geçirecektir.

İleri harekât böyle başlayacak, düşmanın manevralarına göre gereken emirler harekât sırasında verilecektir.

Önce sağ kanattaki topalar ateş açacak, bu topaların sesi duyulur duyulmaz sol kanattaki bombardıman başlayacaktır. Morand'ın tümeniyle Kral Naibi'nin* tümenindeki avcı taburları, sağ kanat üzerine saldırının başlatıldığını gördükleri anda yaylım ateşine başlayacaklardır.

Kral Naibi** köyü alıp oradaki üç köprüden karşıya geçecek, ilerleyip Morand'ın ve Gerard'ın tümenleriyle aynı hizaya geldikten sonra bu iki tümeni de komutası altına alarak metris üzerine harekâta geçecek ve geri kalan tüm kuvvetlerimizle bir hizaya girecektir.

* Kral Naibi: Napolyon'un Napoli Kralı yaptığı Murat. -çev.

** Borodino köyü. -çev.

“Bütün bu işler metotlu olarak, tam bir düzen içinde yürütülecek (*le tout sefera avec ordre et methode*) ve elden geldiğince askerin çoğu yedekte tutulmaya çalışılacaktır.

Mojesk yakınlarında, İmparator karargâhı,
6 Eylül, 1812.”*

Napolyon’un dehasına kör inanca varan bir teslimiyetle güvenmeyi bir yana bırakmak ve onun kaleminden çıkmış bu planı irdelemek cüretini gösterecek olursak, planın, hiçbirinin uygulanabilmesine olanak bulunmayan –gerçekte de uygulanamayan– dört emir ve bu emirlerin hedef aldığı, dört ayrı nokta içerdiğini görürüz.

Planda öncelikle, *Napolyon’un belirlediği yerlerde mevzilendirilecek bataryaların, bu bataryalarla aynı hizaya sokulacak olan Pernetti ve Fouché’nin toplarıyla birlikte, yani toplam 102 topun, aynı anda Rus siperleriyle metrislerini döveceği* emrinin yer aldığı söyleniyor. Bu emir yerine getirilemezdi, çünkü Napolyon’un belirlediği yerlerden Fransız bataryalarının mermileri Rus hatlarına kadar ulaşamıyordu; nitekim oraya en yakın bulunan komutan Napolyon’un emri dışına çıkıp bataryaları daha ileriye alıncaya kadar da emir yerine getirilemedi ve bütün toplar havayı dövdü.

Verilen ikinci emir, *Prens Ponyatovski’nin ormanın içinden köy üzerine yürüyerek düşman mevzilerini arkadan kuşatacağı* yolunda idi. Bu emrin de yerine getirilebilmesi olanaksızdı, nitekim yerine getirilemedi, çünkü köyün üzerine orman içinden ilerleyen Ponyatovski, Çukov’un kuvvetleriyle karşılaştı ve önü kesildiği için Rus mevzilerinin arkasına dolanamadı.

Üçüncü emirde, General Campan’ın ormanın içinden ilerleyerek düşmanın ön hat istihkâmlarını ele geçireceği söyleniyordu.

Campan’ın tümeni Rus ön hat istihkâmlarını ele geçiremedikten başka, geri çekilmek zorunda da kaldı; çünkü ormanın içinde ilerlerken saf düzeni ister istemez bozulduğundan, ormandan çıkar

* Günlük emrin tarihi yeni takvime göre verilmiştir; eski takvime göre 25 Ağustos’a denk gelir. –çev.

çıkılmaz yeniden düzen almaya çalışırken, varlığından Napolyon'un haberdar olmadığı Rus obüslerinin humbara ateşini yedi.

Dördüncü emirde, *Kral Naibi'nin köyü (Borodino'yu) alıp orada-ki üç köprüden karşıya geçerek ilerleyeceği, Morand'ın ve Gerard'ın tümenleriyle (bu iki tümenin harekâtına ilişkin hiçbir talimat yoktu) aynı hizaya geldikten sonra bu iki tümeni de komutası altına alarak metris üzerine harekâta geçeceği ve geri kalan kuvvetlerle bir hizaya gireceği* söyleniyordu.

Kral Naibi'ne verilen görevin niteliği emrin bulanık ifadesinden her ne kadar doğru dürüst belli olmuyorsa da, şunu söylemek istediği az çok anlaşılabilir: Kral Naibi Borodino'dan geçip metris üzerine soldan ilerlerken, onunla eş zamanlı olarak Morand ile Gerard'ın tümenleri de cepheden ilerleyecekler.

Planın öbür paragrafları gibi, bu dördüncü emirde söylenenlerin de hiçbirinin yerine getirilmesine olanak yoktu. Nitekim Kral Naibi, Borodino köyünden çıkınca karşılaştığı Rus kuvvetleri tarafından Koloça çayına kadar geri atıldı; öte yandan, Morand ile Gerard'ın tümenleri de metrisi ele geçiremeyip geri püskürtüldüler. Metris, ancak savaşın sonunda ve süvariler tarafından alındı (ki, bu da herhalde Napolyon'un ne tahmin edebileceği, ne de o güne dek görüp işittiği bir şeydir). Sonuç olarak, planda yer alan emirlerin tümü de uygulanabilirlik niteliğinden yoksundu; nitekim hiçbiri de uygulanamadı. Bir de ayrıca, planda, *ileri harekâtın böylece başlamasından sonra gerekli emirlerin düşmanın manevralarına göre, harekât sırasında verileceği* hususu yer almaktadır. Buna bakarak, Napolyon'un çarpışmalar sırasında ve muharebe süresince gerekli önlemleri bizzat alacağı düşünülür. Oysa buna olanak yoktu, olamazdı da zaten; çünkü (sonradan anlaşıldığı üzere) Napolyon tüm muharebe boyunca savaş alanından o kadar uzakta bulunuyordu ki, savaşın gelişme sürecini izleyebilmesi söz konusu bile değildi. Dolayısıyla, verdiği emirlerin hiçbiri uygulanamadı.

Birçok tarihçi Napolyon nezle olduğu için Fransızların Borodino savaşını kazanamadığını ileri sürerler. Bunların dediklerine bakılırsa, Napolyon nezleye yakalanmasaymış, gerek muharebe öncesinde, gerek muharebe süresince verdiği emirler dehasına daha yaraşır nitelikte olurmuş; Rusya haritadan silinir, dünyanın yüzü toptan değişirmiş. Rusya'nın bir tek insanın –Büyük Petro'nun– iradesiyle geliştiğine ve Fransa'nın bir tek insanın –Napolyon'un– iradesiyle cumhuriyetten imparatorluğa geçtiğine, Fransız ordularının yine onun iradesiyle Rusya'ya yürüdüğüne inanan tarihçilere, Rusya'nın büyük güç olarak kalmasını Napolyon'un 25 Ağustos 1812 tarihinde nezleye yakalanmasına borçlu olduğu görüşü mantıksal ve inandırıcı gelebilir.

Borodino Muharebesi'ni yapıp yapmamak, şu ya da bu emri verip vermemek gerçekten de Napolyon'un iradesine bağlı olsaydı, iradesinin yerine getirilmesini engelleyen nezlenin Rusya'yı kurtardığı, daha doğrusu, Rusya'yı asıl kurtaranın, 25 Ağustos 1812 günü Napolyon'a su geçirmez çizmelerini giydirmeyi unutan uşağı olduğu vargısı çıkarılabilirdi elbette. Böyle bir uslamlama ile ileri sürülecek böyle bir önermenin vargısı da çürütülemezdi kuşkusuz; tıpkı, alay olsun diye (alayının hedefini kendi de bilmeden) St. Bartelemi kırımının IX. Charles'ın sindirim bozukluğundan ileri geldiğini söyleyen Voltaire'in vargısı gibi. Gelgelelim, Rusya'nın bir tek insanın –Birinci Petro'nun– iradesiyle geliştiğini ya da Fransa'nın bir tek insanın –Napolyon'un– iradesiyle imparatorluğa geçip Rusya'yla savaşa tutuştuğunu kabul edemeyecek kafalara böyle bir uslamlama sadece akla aykırı ve dayanaktan yoksun gelmekle kalmaz, aynı zamanda tüm insan yaratılışına da aykırı düşer. Tarihsel olayları doğuran etmenlerin neler olduğu sorusuna verilebilecek çok daha değişik bir cevap akla geliyor: Yeryüzündeki her oluşum yüce bir güç tarafından önceden belirlenmiştir ve her oluşumun ulaşacağı sonuç, o oluşum süreci içinde yer alan tüm inkârın iradelerinin bileşkesine dayanır. Dolayısıyla, olayla-

rın oluşum sürecini Napolyon'un bir başına temelden etkilediği görüşü, yüzeysel ve hayal ürünü bir görüştür.

St. Bartelemi gecesi yapılan kırımı IX. Charles emrettiği halde, benim, bu olayın onun iradesi sonucu olmadığı, onun sadece emri veren kişi olduğu önermesini ortaya atışım; seksen bin kişinin can verdiği Borodino boğazlaşmasının emrini Napolyon verdiği halde, benim, bu olayın da Napolyon'un iradesi sonucu olmadığını, Napolyon hayal kurduğu için öyle sandığını ileri sürmem ilk bakışta biraz tuhaf görünse de, insanlık bakımından her birimizin yüce Napolyon'dan üstün sayılmasak bile hiç değilse onun kadar insan olduğumuzu bana söyleyen insanlık onuru, sorunun böyle yorumlanmasını gerektirir; tarihsel araştırmalar da bu yorumu doğrulayan kanıtlarla doludur.

Borodino savaşında Napolyon ne bir el ateş etmiş, ne de bir insan öldürmüştür. Bu işi yapacak askerler vardı. Dolayısıyla, Napolyon bizzat adam öldürmemiştir.

Fransız askerleri Borodino savaş alanında Rus askerlerini boğazlamaya Napolyon'un emrine uydukları için değil kendi iç tepilerine uydukları için yürüdüler. Fransızlardan, İtalyanlardan, Almanlardan ve Polonyalılardan kurulu –uzun süren seferin tüm yorgunluğunu taşıyan, üstü başı dökülen, aç ve perişan– Fransız ordusu, Moskova yolunu başka bir ordunun kendilerine kapadığını görür görmez, son erine kadar, *şarabın kapağının açıldığı*, dolayısıyla içilmesi gerektiği duygusuna kapıldı. O anda Napolyon onları engellemeye kalksaydı, Napolyon'u öldürür yine de dövüşürlerdi Ruslarla, çünkü bu artık onlar için kaçınılmaz hale gelmişti.

Yerküreyi elindeki çomakla dürtükleyen oğlanın tablosu önünde “*Vive L'Empereur!*” diye haykıran ve o sırada kendilerine söylenecek her türlü deli saçmasına “*Vive L'Empereur!*” haykırışıyla cevap verecek duruma gelmiş bulunan o askerler, ölmelerine ya da sakat kalmalarına karşılık teselli mükâfatı diye onlara, gelecek kuşaklar tarafından o büyük savaşta yer almış kişiler olarak hatırlanmak düşüncesini sunan Napolyon'un günlük emrini duyunca da “*Vive L'Empereur!*” diye haykırdılar. Onlar için “*Vive L'Empereur!*”

diye haykırıp savaşmaktan, Moskova'yı fethedip yiyeceğe ve rahata kavuşmaktan başka çare kalmamıştı çünkü. Dolayısıyla, o askerler hemcinslerini Napolyon'un emriyle boğazlamış değillerdir.

Planının hiçbir bölümü uygulanmayan ve çarpışmalar sırasında olan bitenden zerrece haberi bulunmayan Napolyon, savaşın gelişmesini belirleyen kişi de değildir. Bu bakımdan o askerler birbirlerini, Napolyon'un iradesiyle değil, o harekâta katılan yüz binlerce bireyin ortak iradesiyle ve Napolyon'un iradesinden tamamıyla bağımsız olarak gelişen bir süreç içinde boğazladılar öyle hevesle. Her şeyin kendi iradesine bağlı olarak gerçekleştiğini sanan Napolyon'un bu görüşü, onun hüsnü kuruntusundan ibarettir. Bu itibarla, Napolyon'un nezle olup olmamasının tarihi değiştirme yönünden taşıdığı önem, o savaşta yer alan en kıdemsiz levazım erinin nezle olup olmamasının taşıdığı önemden zerre kadar fazla değildir.

26 Ağustos'ta nezle olduğu için Napolyon'un gerek savaş öncesinde hazırladığı planların, gerek savaş sırasında verdiği emirlerin eskisine oranla zayıf kaldığını ileri süren tarihçilerin bu görüşleri ise büsbütün geçersizdir.

Yukarıda verdiğimiz harekât planının, Napolyon'a geçmişte zaferler kazandıran öbür harekât planlarından hiç de aşağı kalır yanı yoktur, hatta bu plan onlardan üstün bile sayılır. Çarpışmalar sürerken (güya Napolyon tarafından verildiği ileri sürülen) emirlerin de daha başka savaşlarda çarpışma sırasında verdiği öteki emirlerden hiçbir farkı yoktur nitelik bakımından. Gerek bu harekât planının, gerek çarpışma sırasında verilen emirlerin bahtsızlığı, Borodino savaşının Napolyon'un zaferle sonuçlanmayan ilk muharebesi oluşundan ileri geliyor. Zaferle sonuçlandıktan sonra en mükemmel, en dört başı bayındır harekât planını, en doğru verilmiş emirleri herhangi bir askerlik uzmanı da çıkıp sonuçları bakımından rahat rahat eleştirebilir; öte yandan, zaferle sonuçlanan bir savaşın harekât planı ve emirleri son derece zayıf da olsa, bunları üstün nitelikli göstermek için ciltler dolusu kitap yazan bilgiçler de çıkabilir.

Weirother'in Austerlitz savaşı için hazırladığı harekât planı, kendi türü içinde bir mükemmellik örneği olduğu halde sonradan mahkûm edilmiştir hem de, sırf mükemmel olduğu, kılı kırk yaran bir plan olduğu için mahkûm edilmiştir.

Askerlik alanında bir otorite sayılan Napolyon bu rolünü Borodino savaşında da, en az öteki savaşlarında olduğu kadar iyi oynadı aslında –hatta, belki daha da iyi oynadı. Savaşın gelişmesini olumsuz yönde etkileyecek zararlı bir davranışta bulunmadı Napolyon; kendisine sunulan öneriler içinde akla daha yakın olanlarını benimseme eğilimi gösterdi; karışıklığa neden olmadı, çelişkili emirler vermedi, korkuya kapılıp savaş alanından kaçmadı. Büyük bir basiret göstererek, engin askerlik deneyiminin de yardımıyla, sükûnetini korumayı bildi ve her şeyi yöneten kişi rolünü vakar içinde oynadı.

XXIX

Napolyon ön hatları ikinci kez dikkatle denetledikten sonra şöyle dedi:

“Taşlar satranç tahtasına dizildi, oyun yarın başlıyor.”

Punç getirmelerini emredip Beausset'yi çağırarak Paris'ten, sarayda yapmayı düşündüğü çeşitli değişikliklerden konuşmaya başladı ve saray işleriyle ilgili en küçük ayrıntıları bile hatırlayabilmesiyle nedimini hayretler içinde bıraktı.

Önemsiz konulara ilgi gösteriyor, Beausset'nin seyahat merakıyla dalga geçiyor, tıpkı hastasını ameliyat masasına bağladıkları ve kendisi önlüğünü takıp kollarını sıvadığı sırada bir yandan da çene çalan özgüveni yüksek, işini çok iyi bilen ünlü bir cerrah gibi kaygısızca çene çalıyordu. Her haliyle âdeta şöyle diyor gibiydi Napolyon: “İşi elime almış bulunuyorum, ne yapacağımı da çok iyi biliyorum; her şey kafamın içinde. Zamanı gelince işe koyulacağım ve hiç kimsenin başaramayacağı kadar mükemmel bir iş çıkaracağım, ama şimdi canımın istediği kadar şakalaşabilirim; hem, ben ne kadar serinkanlı, ne kadar şakacı olursam sizler de sonuç-

tan o derece umutlu olursunuz; içiniz rahat eder, dehama daha çok hayran kalırsınız.”

Napolyon ikinci kadehini de bitirdikten sonra, ertesi gün onu bekleyen o çok önemseydiği işe dinlenmiş olarak başlamak amacıyla, yatmaya gitti.

Kafası hep onu bekleyen işte olduğu için, gözünü bir türlü uyku tutmadığından, akşamki rutubetli hava yüzünden nezlesinin azmış olmasına rağmen sabahın üçünde kalkıp hapsıra hapsıra otagın büyük bölmesine geçti. Rusların geri çekilip çekilmediklerini sordu ve düşman hatlarının yerli yerinde durduğu cevabını alınca ‘Biliyordum,’ der gibi başını salladı.

Nöbetçi yaver otağa girdi. Napolyon da sordu ona:

“Evet, söyle bakalım Rapp, yarın iyi bir iş çıkarabilecek miyiz sence?”

“Hiç kuşkusuz, Majeste!” diye cevap verdi Rapp.

Napolyon onun yüzüne baktı.

“Hatırlar mısınız, Majeste,” dedi Rapp, “Smolensk’te bendenize söylemek lütfunda bulunduğunuz bir söz vardı? ‘Şarap açılmıştır, içilmesi gerekir,’ demiştiniz.”

Napolyon kaşlarını çatı ve başı eline dayalı olarak uzun süre konuşmadan oturdu.

“Şu zavallı ordu,” dedi birdenbire, “Smolensk’ten bu yana epeyce küçüldü. Kahpe felek dönektir, Rapp. Her zaman söylemişimdir bunu ben; şimdi de kendi deneyimlerimle anlamaya başlıyorum. Ama muhafız tümenim sapasağlam, Rapp; muhafızlar sapasağlam, değil mi?”

“Evet, Majeste,” diye cevap verdi Rapp.

Napolyon ağzına bir pastil atıp saatine baktı. Uykusu kaçmıştı, daha sabaha da çok vardı.

Sırf vakit öldürmek için yeni emirler de icat edemezdi; verilmesi gereken bütün emirleri vermişti ve emirleri yerine getirilmekteydi şu sırada.

“Muhafız alaylarına bisküvi ve pilav çıkarıldı mı?” diye sert bir tavırla sordu Napolyon.

“Evet, Majeste.”

“Pilav da mı?”

Rapp, pilavla ilgili olarak İmparator Hazretlerinin emrini ilet-
tiğini söylediye de, Napolyon emrinin yerine getirildiğine inan-
mıyormuş gibi hoşnutsuz bir tavırla başını sarstı. Uşaklardan biri
elinde punçla içeri girdi. Napolyon bir kadeh de Rapp’a getirme-
lerini emrederek sessizce kendi kadehini yudumlamaya koyul-
du. Kadehini koklayarak, “Ne tat alabiliyorum, ne koku,” dedi.
“Bıktım bu nezleden! Bir de tıbbı göklere çıkarırlar; nezleyi bile
iyi edemeyen tıptan ne hayır gelir? Corvisart* bu pastilleri verdi
bana, ama işe yaramıyor ki... Zaten doktorların da bir şey bildikle-
ri yok ya! Hiçbir hastalığı iyi edebildikleri yok! Vücudumuz canlı
kalacak biçimde yapılmış bir makinedir. Canlılığını koruyacak
biçimde düzenlenmiştir; yapısı öyledir vücudumuzun. İlaçlarla fi-
lan işini zorlaştıracığına, bırakırsın kendi haline, hiç ilişmezsın;
o zaman o kendini çok daha iyi korur. Vücudumuz belli bir süre
içinde kusursuz işleyen bir saat gibidir; saatçi onu açamaz, sadece
el yordamıyla ayarlar; içinde neler olup bittiğini bilmez... Evet, vü-
cudumuz canlı kalmak için yapılmış bir makinedir, işte o kadar.”

Bir şey anlatırken tanımlama yapmasını çok seven Napolyon,
hızını alamayarak, damdan düşer gibi, bir tanımlama daha yap-
maya girişti.

“Askerlik sanatı nedir, bilir misin, Rapp?” diye sordu. “Belli bir
zaman kesiti içinde düşmandan daha güçlü olabilmek sanattır.
İşte o kadar.”

Rapp cevap vermedi.

“Yarın Kutuzov’la hesaplaşacağız!” dedi Napolyon. “Görece-
ğiz bakalım! Hatırlar mısın, Braunau’da Rus ordusuna o komuta
ediyordu da, üç hafta boyunca bir kez bile atına binip siperlerini
denetlemeye çıkmamıştı... Göreceğiz bakalım!”

Saatine bir göz attı. Daha dördü ancak edebilmişti. Hâlâ uy-
kusu yoktu. Puncunu da içip bitirmiş, yapacak hiçbir işi kalma-
mıştı. Kalkıp biraz gezindi, sırtına kalın bir palto, başına da kışlık

* Baron J. N. de Corvisart-Demarets (1755-1821): Ünlü Fransız doktoru; Napolyon’un
özel hekimi. -çev.

şapkalarından birini geçirip otağından çıktı. Zifiri karanlık, rutubetli bir geceydi, yukarıdan gözle seçilemeyecek ince, toz gibi nem yağıyordu. Otağın yakınında, Fransız muhafız tümeninin ordugâhında yanan çoban ateşlerinin donuk ışıkları, daha uzakta da, Rus hatları boyunca yanan ateşlerin pus arasından vuran aydınlığı görülüyordu. Hava çok dingin olduğundan, mevzilerini almak üzere harekete geçen Fransız birliklerinin rap rapları, hışırtıları açık seçik duyuluyordu.

Napolyon, otağının önünde biraz gezindi, çoban ateşlerinin ışıklarını seyretti, sesleri dinledi ve otağının önünde bekleyen başı kalpaklı nöbetçinin önünden geçerken İmparatorunu gören nöbetçinin hemen toparlanıp kapkara bir direk gibi hazır ol vaziyeti alması üzerine, askerin tam önünde durdu. Napolyon askerlerine hitap ederken her zaman yapmacık bir ifade –ömrünü askerlikte geçirmiş komutanlara özgü o hem sert hem de babacan ifadeyi– verirdi sesine; yine aynı ifadeyle sordu askere:

“Hangi yılda askere alındın bakayım sen?”

Asker Napolyon’un sorusu cevaplandırdı.

“Haa! Eskilerdenmişsin! Senin alayına da pilav çıktı mı?”

“Çıktı, Majeste!”

Napolyon hoşnut kaldığını başını sallayarak belirtip uzaklaştı.

Saat beş buçukta Napolyon atına binip Şevardino köyüne gitti. Tan yeri ağarmaya başlamış, pus kalkmıştı; doğuda tek bir bulut görünüyordu. Terk edilen, sönmeye yüz tutmuş çoban ateşleri sabahın solgun ışığında gitgide donuklaşıyordu.

Sağ yandan tek atış yapan bir sahra topunun sağır gümlmesi ortalığı saran derin sessizlik içinde yankılana yankılana eriyerek kayboldu. Ortalığa yine sessizlik çöktü. Birkaç dakika sonra ikinci, ardından üçüncü gümleme havayı sarstı ve sağ yandan, oldukça yakından dördüncü ve beşinci gümlmeler birbirini izledi.

Daha ilk gümlmelerin havadaki titreşimleri dinmeden art arda gelmeye başlayan atışların gümbürtüsü birbirine karıştı. Maiyet erkânıyla Şevardino metrisine gelen Napolyon atından indi. Oyun başlamıştı.

Prens Andrey’i gördükten sonra Gorki’ye dönen Piyer seyisine, atları hazır edip kendisini sabah erkenden uyandırmasını tembih ederek, bölmenin ardında Boris’in kendisine ayırdığı köşede yattı ve hemen uyudu.

Sabahleyin uyandırıldığında, o daha uykusunu açmaya çalışırken, evdekilerin hepsi çoktan gitmişlerdi. Seyisi kendisini sarsıyor, pencerelerin küçük camları zangırdıyordu.

Piyer’i uyandırabilmekten umudu kestiği anlaşılan seyis, yüzüne bile bakmadan onu omzundan sarsarken durmadan, “Ekselans! Ekselans! Ekselans!” diye tekrarlıyordu.

Sonunda uykusunu açabilen Piyer, “Ne var? Başladı mı? Vakit geldi mi?” diyerek doğruldu.

Emekliye ayrılmış eski bir asker olan seyisi, “Bakın efendimiz, top sesleri!” dedi. “Öbür beyefendilerin hepsi gittiler, Yüce Başbuğun geçtiğini de gördüm, epey oluyor.”

Piyer çarçabuk giyinip kapının önüne, merdiven başına çıktı. Dışarıda açık, serin, insana zindelik veren bir hava vardı, her yere çiy yağmıştı. Bir bulutun ardından tüm heybetiyle sıyrılan güneşin bulut tarafından yer yer kesilen ışınları karşı sokaktaki evlerin damlarına, çiyden yağmur serpelemiş gibi ıslanan tozlu yolun üstüne, evlerin duvarlarına, pencerelere, çitlerin üstüne, evin önünde bekleyen Piyer’in atlarına vuruyordu. Top sesleri evin dışında çok daha net duyuluyordu. Bir yaver, arkasında Kazak seyisiyle evin önünden süratliyle geçiyordu.

“Vakit geldi, Kont; vakit geldi!” diye Piyer’e seslendi.

Piyer seyise, atları da alarak arkasından gelmesini söyledi ve yaya olarak, dün üstüne çıkıp savaş alanını seyrettiği metrise gitti. Metrisin üstü subaylarla kaynıyordu; Fransızca konuşan yaverlerin sesleri aşağıdan duyuluyor, ensesi omuzlarının arasında kaybolan Kutuzov’un kır saçlı başındaki al kurdeleli beyaz kasketi görünüyordu. Elindeki dürbünle karşıdaki şoseyi gözlüyordu Kutuzov.

Piyer metrise çıkan basamakları tırmanırken, önünde açılan manzaranın güzelliğiyle büyülenmişçesine çevreyi seyrediyordu. Daha dün aynı noktadan hayran hayran seyrettiği aynı panorama-
maydı, ama bu sefer her yer asker kaynıyordu ve havada toplardan çıkan dumanlar süzülüyordu. Piyer'in gerisinden ve az solundan yükselen güneşin eğik vuran parlak ışınları, altın yaldızlı pembe oklarını sabahın dupduru havasına saplıyor, toprağa koyu renkli uzun gölgeler düşüyordu. Panoramanın en gerisinde yer alan orman, sarılı yeşilli bir tür değerli taştan yontulmuş gibi duruyor ve girintili çıkıntılı dış çizgileriyle ufka izdüşüm veren ormanı Valuyeva'nın ilerisinde kesen Smolensk şosesi askerle kaynıyordu. Daha yakın planda Sapsarı ekin tarlaları ile tarlaların arasına serpiştirilmiş gibi duran ufak ufak ağaçlıklar pırıl pırıldı. Her şeyde insanı şaşırtan bir canlılık, görkemli bir güzellik vardı; ama Piyer'i asıl etkileyen görüntü, Koloça çayının her iki yakasıyla Borodino arasında kalan esas savaş alanının görüntüsü oldu.

Koloça'nın üstünü, Borodino'yu, Borodino çayının iki yanını, özellikle de sazlıklar arasından döne kıvrıla gelen Voyna'nın Koloça'ya döküldüğü sol yanı tamamıyla kaplayan sis, güneş yükseldikçe yoğunluğunu yitirip yarı saydam bir görünüm alıyor ve parlak güneş ışınları altında çizgiler görkemli renkleriyle belirginleşiyordu. Topların namlularından fırlayan bembeyaz duman bulutları bu sise karışıyor ve göz alabildiğine yayılan koskoca savaş alanında her şey –gece düşen çiy, sular, çay kıyılarında ve Borodino'da toplu duran askerlerin süngüleri– sabah güneşinin parlak ışınları altında şimşek çakar gibi parlıyordu. Buğular arasından beyaz bir kilise ile yer yer köy evlerinin damları, kalabalık asker yığınları, yeşile boyalı cephane ve mühimmat sandıkları görünüyordu. Sis ve duman alana yayılırken bütün bu görüntüler de hareket ediyordu, daha doğrusu hareket ediyormuş izlenimi veriyordu. Borodino'ya yakın sisle örtülü çukurlukta olduğu kadar, çukurluğun üstünde uzanan tüm hat boyunca da, vadilerde de, yükseltilerde de, hele hele sol yandaki ormanın olduğu kesimde de kâh tek tek, kâh topluca ve kimi yarı saydam, kimi daha koyu,

ufacık ufacık, top top bulutlar beliriveriyor, sonra bu top top bulutçuklar genişleye genişleye sürüklenerek, birbirine karışarak göz alabildiğine açılan arazinin üzerine yayılıyordu.

Belki tuhaf gelecek, ama görüntünün asıl güzelliğini de işte bu top top bulutçuklar ile top sesleri oluşturuyordu.

Birdenbire, menekşe rengi bir ışığın içinden “Puff!” diye fırlayıveren yoğun duman kümesi menekşe renginden kurşuniye, sonra süt beyazına dönüşüyor, bir saniye geçmeden de “Bum!” diye sesi geliyordu.

“Puff! Puff!” diye art arda fırlayan iki duman bulutu birbirine karışırken, gözün gördüğünü doğrulamak ister gibi, arka arkaya “Bum, bum!” sesleri duyuluyordu.

Piyer biraz önce yusuvarlak bir top gibi gördüğü birinci duman bulutundan daha başını çevirmeden, bunların yanı başında balon gibi süzölmeye başlayan öteki duman bulutlarının arasından bir başka “puff!” çıktığını (bir anlık bir aradan sonra), “puff, puff!” diye arka arkaya iki duman yumağı ve hemen onları izleyen üçüncü, dördüncü “puff!”ları görüyor, duman bulutlarının görünüşüyle aynı aralıklarla ve âdeta onlara birer cevap gibi arka arkaya dolgun, tok, net seslerini duyuyordu; “bum bum, bum!” Piyer’e sanki bu bulutlar hızla fırladıktan sonra duruyor da, ağaçlıklar, tarlalar, balkıyan süngüler bunların yanından geçip gidiyormuş gibi geliyordu. Sol yanda tarlaların üzerinde bu duman topları sürekli olarak beliriyor, her duman topunun ardından o heybetli gümleme duyuluyorken, daha yakın planda, çukurda kalan yerlerden ve ağaçlıkların içinden de tüfeklerin çok daha ufak ve top biçimi alamadan dağılan dumanları çıkıyor, sesleri, dumanlarla aynı aralıkta yankılanıyordu. “Trak-ta-ta-tak!” diye duyulan tüfek sesleri, topların gümlemesi yanında çok zayıf kalıyordu.

Piyer şu anda keşke o duman bulutlarının çıktığı, parlak süngülerin ışıldadığı, seslerin geldiği o hareketli yerde olsaydım diye içinden geçiriyordu. İzlenimlerini, ötekilerin izlenimleriyle karşılaştırmak için dönüp Kutuzov’la maiyetine baktı. Piyer gibi onlar da savaş alanını gözlüyorlardı ve görünüşe göre Piyer’in his-

settiklerini onlar da hissediyordu. Hepsinin yüzünde de, Piyer'in bir gün önce gördüğü yüzlerde dikkatini çeken ve Prens Andrey'le yaptığı konuşma sırasında anlamına varabildiği, o sıcak gizilgüçten ileri gelen bir pırıltı vardı.

Kutuzov, gözünü savaş alanından ayırmadan, yanında duran bir generale, "Gidin aziz dostum, gidin... Tanrı yardımcınız olsun!" diyordu.

Kutuzov'dan emri alan general metristen aşağı inerken Piyer'in yanından geçti, geçerken de, maiyetten birinin nereye gittiğini sorması üzerine sert ve soğuk bir tavırla, "İrmak geçit yerine!" cevabını verdi.

'Ben de, ben de gideceğim oraya!' diye düşündü Piyer; hemen Generali izledi.

General, bir Kazağın getirdiği atına bindi. Piyer de atlarını tutan seyisinin yanına gitti, atlardan hangisinin en yumuşak başlısı olduğunu sordu, zor bela çıkıp hayvanın üstüne oturdu, atın yelesine yapışıp ayaklarının burunlarını alabildiğine yana açtıktan sonra topuklarını hızla atın böğrüne indirdi; dörtlale, Generalin arkasından fırlayan Piyer gözlüğünün burnunun üstünden kaydığını, düşmek üzere olduğunu fark ediyor, ama ne bir elinde tuttuğu dizginleri, ne de öbür eliyle kavradığı yeleyi bırakabiliyor, bu haliyle, onu metrisin üstünden seyreden karargâh subaylarının gülümsemelerine neden oluyordu.

XXXI

Piyer'in dörtlale izlediği General bayır aşağı inip keskin bir dönüşle sola saptığı için Piyer onu gözden kaybetti ve önünde uygun adım yürüyen bir piyade taburunun içine olanca hızıyla daldı. Piyer taburun önüne geçmek, sağına ya da soluna çıkmak için çabalayıp duruyor, ama her yerde önüne askerler çıkıyordu; hepsi de kafalarını önlerindeki görünmeyen, ama önemli olduğu yüzlerinin ciddi ifadesinden anlaşılan işlerine vermiş askerler. Durup

dururken kendilerini atına çığnetmeye çalışan bu beyaz şapkalı şişko adama hem merakla hem de öfkeyle bakıyorlardı.

“Taburun ortasında atla ne işin var be adam?” diye bağırdı askerlerden biri Piyer’e.

Başka bir er de Piyer’in atının sağrısını tüfeğinin dipçığıyle dürtünce, Piyer, ürken atın üstünde güçlkle tutunabilmesine, ön kaşın üstüne yatmasına rağmen aradaki bir boşluktan fırlayıp kurtulmayı başarabildi, dörtlale taburun önüne geçti.

İlerde bir köprü gördü; köprünün orada başka askerler durmuşlar, ateş ediyorlardı. Atını sürüp onların yanına gitti Piyer. Farkında olmadan, Gorki ile Borodino köyleri arasında Koloça çayını geçen ve (Borodino’yu ellerinde tutan) Fransızların savaş başlar başlamaz ilk saldırılarını yönelttikleri köprüye gelmiş bulunuyordu. Piyer önünde bir köprü olduğunu, köprünün her iki yanındaki askerlerin bir şeyler yaptıklarını, bir gün önceki gezi sırasında çoban ateşlerinin dumanları arasından görüp de pek dikkat etmediği yeni biçilmiş ot demetlerinin olduğu yerde de birçok asker bulunduğunu görüyor, ama bunca askerin hiç durmadan birbirlerine ateş etmelerine rağmen, savaş alanının tam ortasına düştüğünü hâlâ anlamıyordu. Dört bir yanından geçen kurşunların vızıltısını da, tepesinden geçen gülleleri de, çayın karşı yakasındaki askerlerin düşman olduğunu da fark etmediği gibi, yanı başında ikide birde yere yuvarlanan askerlerin öldükleri ya da yaralandıkları için düştüklerini de uzun süre anlayamadı Piyer. Yüzünden o hiç eksilmeyen gülümsemeyle etrafına bakınıp duruyordu.

“Savaş alanının ortasında bu adamın işi ne yahu?” diye bağırdı birisi Piyer’e doğru. “Sola geç!.. Sağa geçsene be!..” diye bağırıyordu askerler. Sağa doğru çekilen Piyer ansızın, Raevski’nin yaverlerinden biriyle burun buruna geldi; yaveri tanıyordu Piyer. Yaver de besbelli bağırarak niyetiyle önce öfkeyle bir baktı ona, ama Piyer’i tanıyınca başıyla hafif bir selam verdi.

“Siz burada ne arıyorsunuz?” dedi Piyer’e ve atını mahmuzlayarak dörtlale uzaklaştı.

Buranın ona göre bir yer olmadığını anlayan Piyer, başkalarına ayak bağı olmaktan korktuğu, yapacak başka işi de bulunmadığı için dörtnala yaverin peşine düştü.

“Burada neler oluyor böyle? Ben de sizinle gelebilir miyim?” diye sordu.

Yaver ona, “Bir dakika, bir dakika,” deyip atını çayırılığa doğru dörtnala sürdü, orada dikilen şişman albaya bir haber ilettikten sonra Piyer’in yanına döndü.

Gülümseyerek, “Buralarda ne arıyorsunuz, Kont? Hâlâ merak mı?” diye sordu.

“Evet evet,” diyerek merak ettiğini kabul etti Piyer.

Yaver atını çark ettirerek öbür yana doğru sürdü. Giderlerken, “Burası sakın sayılır,” dedi. “Asıl çarpışmalar sol kanatta, Bagratyon’un tuttuğu kesimde oluyor; cehenneme dönmüş orası.”

“Sahi mi? Ne yana düşüyor orası?” dedi Piyer.

“Siz iyisi mi benimle gelin, sizi bizim metrise götürüyüm,” dedi yaver. “Hem oradan daha iyi görürsünüz hem de bizim bataryanın olduğu yer daha sakincedir. Geliyor musunuz?”

Piyer; “Olur, sizinle geleyim,” diyerek döndü, arkasına, sağına soluna bakıp seyisini aradı.

Yaralıları ancak o zaman fark etti. Yaralıların kimi düşe kalka kendi yürüyordu, kimilerini de sedyelerle taşıyorlardı. Piyer’in bir gün önce yanından geçtiği çayırdaki, biçilmiş mis kokulu bir sıra otun üstüne çaprazlama uzanmış, başı çarpılmış, şapkası bir yana fırlamış bir er yatıyordu.

Piyer tam, “Niye bu adamcağızı kaldırıp götürmemişler?” diye sormaya hazırlanıyordu ki, yaverin de sert bir ifadeyle o yana baktığını fark ederek tuttu kendini.

Seyisini bulamayan Piyer, yaverle birlikte çukur alandan geçerek Raevski metrisine gidiyordu. Hayvanı, yaverin atından geride kalıyor ve iki adımda bir sekerek hoplatıyordu Piyer’i.

“At binmeye pek alışık değilsiniz galiba, Kont?” diye sordu yaver.

Piyer şaşkın şaşkın, “Yok, ondan değil de atın nedense zıplar gibi yürüyor,” dedi.

“Ooo! Sizin at yaralanmıış...” dedi yaver. “Sol ön bacağından tam dizinin üzerinden. Kurşun yemiş besbelli. Eee, Kont, sizi kutlarım! Böylece siz de ateşle vaftiz edilmiş bulunuyorsunuz!”

Altıncı Kolordunun yanından ve mevzileri ileriye kaydırılarak aralıksız ateş eden, dolayısıyla kulaklarını sağırılaştıran sahra topçusunun arkasından, dumanlar arasından geçerek ufak bir koruluğa geldiler. Koruluk sakın ve serindi; güz kokusu duyuluyordu burada. Piyer ve yaver atlarından inip, metrisin bulunduğu tepeye yaya çıktılar. Tepeye vardıklarında yaver, “General burada mı?” diye sordu.

Birisi, “Demin buradaydı, ama bir dakika önce şu yana gitti,” diyerek sağ tarafı işaret etti.

Piyer onun başına kaldığı için ne yapacağını şaşırılmıştı yaver; şaşkın şaşkın yüzüne bakıyordu Piyer’in.

“Siz benim için üzülmeysin,” dedi Piyer. “Metrisin üstüne çıkmak istiyorum, izin var mı?”

“Çıkın çıkın,” dedi yaver. “Oradan daha iyi görürsünüz, hem buradan daha az tehlikelidir orası. Sonra ben gelir sizi alırım.”

Piyer bataryanın yan tarafına doğru yürüdü, yaver de atına atlayıp gitti. Yaverle bir daha karşılaşmadılar; çok sonraları Piyer, yaverin o gün bir kolunu kaybettiğini öğrenecekti.

Piyer’in tepesine kadar çıktığı metris, ileride Ruslar tarafından Raevski metrisi ya da Batarya Tepe adıyla, Fransızlar tarafından da *la grande redoute*, *la fatale redoute*, *la redoute du centre* (büyük tabya, ölüm tabyası, merkez tabya) diye anılacak olan, çevresinde on binlerce askerin öldüğü, Fransızların tüm muharebenin kilit noktası olarak kabul ettikleri ünlü metristi.

Bu metris üç yanı hendeklerle çevrili bir tepecik ve tepeciğin üstüne kurulmuş siperlerle tabyadan oluşuyordu. Tepeye yerleştirilen ve aralarında hendeklerle bağlantı sağlanmış olan on adet top, siperlerde bırakılan açıklıklardan ateş ediyordu.

Metrisin her iki yanında ve metrisle aynı hizada mevzilendirilmiş başka toplar da vardı, bunlar da aralıksız ateş ediyorlardı. Topların hemen gerisinde piyadeler duruyordu. Piyer metrise tırmanırken, üstünde ufak hendekler kazılmış, beş on topun ateş et-

tiği bu küçücük yerin muharebenin en önemli noktası olduğunu aklından bile geçirmiyordu.

Hatta tam tersine, kendisi de burada bulunduğuna göre, burasının savaş alanındaki en önemsiz yer olması gerektiğini düşünüyordu. En tepeye varınca, bataryayı çepeçevre kuşatan hendeğin kenarına oturdu ve farkında olmadan mutlu mutlu gülümseyerek çevresinde olanı biteni seyre koyuldu. Arada sırada kalkıp, yüzünde yine o mutlu gülümsemeyle bataryanın çevresinde dolaşıyor, ama dolaşırken de hiç durmadan koşuşan, cepbane ve barut taşıyan, topları dolduran, geri çeken, ileri süren erlere ayak bağı olmamaya özen gösteriyordu. Bataryanın topları hiç durmadan, kulakları sağır eden gümlmelerle ateş ediyordu; barut dumanından neredeyse göz gözü görmez haldeydi.

Metrisi korumakla görevli piyade birliğindekiler sürekli bir korku içinde beklerken, onlardan bir hendekle ayrılan bu küçücük tepede mevzilenmiş bataryanın aile bireylerinden farksız bir avuç mürettebatı âdeta ortak bir neşeyi paylaşarak karıncalar gibi harıl harıl çalışıyordu.

Beyaz şapkası ve sivil giysisiyle Piyer'i aralarında dolaşırken görünce ilkin biraz bozuldu erat. Yanından gelip geçen erler onu görünce şaşırıyor, merak ve hatta biraz korkuyla ters ters bakıyorlardı. Uzun boylu, uzun bacaklı, çopur suratlı bir subay olan batarya komutanı, bir numaralı topun faaliyetini denetlemek istermiş süsü vererek orada duran Piyer'e yaklaşıp bu acayip kılıklı sivil merakla yakından incelemeye koyuldu.

Harp Okulu'nu yeni bitirdiği anlaşılan, değirmi suratlı, daha çocuk denecek yaşta olan ve kendisine emanet edilen iki topun komutanlığını büyük bir hevesle yürüten subay ise Piyer'e sert bir tavırla seslendi:

"Beyefendi, şöyle biraz kenarda durmanızı rica ediyorum. Burada durulmaz!"

Piyer'e bakan erler de hoşnutsuzluklarını belli edercesine başlarını salladılar. Ama bu beyaz şapkalı adamın utangaç bir gülümsemeyle ya hendeğin kenarında oturduğunu ya da gelen geçen as-

kerlere terbiyeli terbiyeli yol vererek bataryanın çevresinde bulvar-
da gezinir gibi sakın sakın dolaşmakla yetindiğini görüp, ondan
kimseye bir zarar gelmeyeceğine akılları iyice yatınca, güvensiz-
likten ileri gelen düşmanca tutumlarını yavaş yavaş değiştirmeye
başladı askerler de; askerlerin alaylarında genellikle eğlence olsun
diye besledikleri köpek, horoz, keçi gibi hayvanlara gösterdikleri o
şakacı sevgiyi yavaş yavaş bunlar da Piyer'e göstermeye başladılar.
Çok geçmeden batarya mürettebatı Piyer'i de aile bireyleri arasına
alıp benimsediler, ona "bizim bey" diye bir ad da takıp aralarında
tatlı tatlı şakalaşmaya başladılar.

Piyer'in iki adım ötesine bir gülle düşerek toprağı kaldırdı. Pi-
yer de çevresine gülümseyerek bakınırken üstüne gelen toprakları
sakın sakın silkeledi.

Pancar suratlı, geniş omuzlu bir topçu eri bembeyaz, sapasağ-
lam dişlerini ortaya çıkaran bir sırıtişla, "Yahu, sen nasıl oluyor da
hiç korkmuyorsun böyle, bey?" dedi.

"Sen korkuyor musun peki?" dedi Piyer.

"Ne demezsin hem de nasıl!" dedi er. "Gülle bu, adamın gö-
zünün yaşına hiç bakmaz, tepeden bir iner, bağırsaklarını döker
alimallah! Gel de korkma," diye ekledi gülerek.

Başka birkaç er de güleç suratlarla gelip Piyer'in yanına yak-
laştılar. Piyer'in herhangi bir insan gibi konuşabileceğini hiç bek-
lemedikleri anlaşılan erler, onun da kendileri gibi konuştuğunu
görünce sevinmişlerdi.

"Hadi diyelim bu bizim işimiz, ne de olsa askeriz biz. Ama bir
beyefendi böyle korkusuz olsun, hayret doğrusu! Beyefendi dedi-
ğin de böyle olmalı işte!"

Genç subay, Piyer'in çevresinde toplanan erlere, "Yerlerinize!"
diye bağırdı.

Kıta hizmetinde bu henüz ya ilk ya da ikinci görevi olan genç
subay, üstlerine karşı da, erlerine karşı da resmiyeti titizlikle ko-
ruyordu.

Bütün savaş alanı üzerinde, özellikle de Bagratyon'un tuttu-
ğu sol kanat ön karakol hattının bulunduğu kesimde de topların

kükremeleri, tüfeklerin cayırtıları hiç eksilmiyordu gerçi, ama Piyer'in bulunduğu yerde barut dumanından göz gözü görmediği için oralarda neler olup bittiğinin farkında değildi Piyer; ayrıca, bütün dikkatini zaten o bir avuç topçu erinin oluşturduğu –dış dünyadan yalıtılmış– aile çevresi üzerinde yoğunlaştırdığından, başka bir şey görececek halde değildi. Savaş alanındaki görüntülerle seslerin ilk başta Piyer'de yarattığı o bilinçsiz sevinçli heyecanın yerini, özellikle de biçilmiş otların üzerine serilmiş o askeri gördükten sonra, şimdi çok daha başka bir duygu almıştı. Hendeğin kenarına oturmuş, çevresindeki insanların yüzlerini inceliyordu.

Daha sabahın onu olmadan bataryadan yirmi er sedyelerle götürülmüş, iki top parçalanmış bulunuyordu; şimdi bataryaya gülleler daha sık düşüyor, uzaktan atıldıkları için bataryaya ulaşana kadar hızları kesilen tüfek kurşunları dolu gibi yağıyordu. Ama batarya mürettebatı hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi, dört bir yandan neşeli sesler, şakalaşmalar duyuluyordu.

Yaklaşan humbaranın ıslığını duyan bir er, “Aman bu yana gelme, canımın içi!” diye bağırdı.

Humbaranın başlarının üzerinden geçip gerideki piyade destek birliğine doğru gittiğini gören başka bir er de, “Hah şöyle, buraya değil, biraz da onlara, piyadelere gidin bakalım!” diye ekleyerek kahkahayı bastı.

Başka bir er de, tepeden ıslık çalarak geçen güllenin korkusundan başını eğen köylü milise, “Yerlere kadar eğilip ne selamlıyorsunuz öyle, hatırlı tanıdık mı çıktı yoksa ha?” diye takıldı.

Birkaç er siperin ardında toplanmış, aşağıda, daha ileride neler olup bittiğine bakıyorlardı.

Uzaktaki toprak siperleri işaret ederek, “İleri karakol hattını geriye çekmişler,” diye konuşuyorlardı aralarında.

Yaşlı bir çavuş, “Siz kendi işinize bakın bakalım,” diye bağırdı onlara. “Hattı geri çektilerse, geride yapacak işleri var demektir.”

Erlerden birini omuzlarından yakalayan çavuş, adamın poposuna bir diz attı, bütün erat kahkahayı koyverdi.

Öbür yandan bağrıışmalar duyuldu: “Beş numaralı top başına! Geri alacağız!”

Topu çekenlerin neşeli sesleri yükseliyordu: “Haydi, al beraber! Sıkı asılın, çocuklar!”

Daha önce de Piyer’le konuşan o pancar suratlı şakacı yine bembeyaz dişlerini gösteren bir sırıtışla ve toplardan birinin tekerleğiyle erlerden birinin bacağına isabet eden gülleyi kastederek, “Bak keratanın yaptığı işe, bizim beyin şapkasını düşürecekti az daha!” diyerek Piyer’e takıldı. “Seni gidi sakar kaltak seni!” diyerek de sövdü gülleye.

Hendeğin içinden eğilerek yaralıyı götürmek için bataryaya gelen köylü milislere, batarya mürettebatından biri, “Hadi bakalım tilkiler, elinizi çabuk tutun biraz!” diye bağırdı gülerek.

Bacağı kopan erin önünde ne yapacağını bilemez halde şaşkın şaşkın durup bakınan milislere bağıırıyordu erler: “Ne o, bizim karavanayı beğenmediniz mi yoksa? Sizi gidi kargalar, sizi! Ödünüz koptu, değil mi?”

“Vay, vay, vay, vay... amanın, amanıııın!” diyerek köylü milislerin taklidini yapıyorlardı. “Bu işten hiç hoşlanmadı bunlar, yahu!”

Piyer dikkat etti, metrise düşen her güllenin, verilen her kaybın ardından, erlerin şevki kırılacağına gitgide artıyordu.

Yaklaşan ve yaklaştıkça içindeki gizilgücü –gittikçe sıklaşan– şimşek alevleriyle açığa vuran bir fırtına bulutu gibi bu erler de, başlarına gelene cevap verircesine gittikçe hevesleniyor, içlerinde gizledikleri şimşeklerin ateşi yüzlerine daha sık vuruyordu.

Piyer savaş alanında olan bitenle hiç ilgilenmiyor, oraya bakmıyordu bile; bütün dikkatini bu erlerin yüzlerini her geçen dakika biraz daha aydınlatan ve kendi ruhunda da aynı biçimde sıcaklığını duymaya başladığı o gizli ateşin nasıl gitgide harladığını izlemeye vermişti.

Bataryanın önündeki ağaçlıklarla Kamenka deresi boyunu tutan piyadeler saat onda geri çekilmeye başladı. Bataryadan bakanlar, yaralılarını tüfeklerinin üzerinde taşıyanlarıyla, gerisin geriye tabanları kaldırmış kaçanlarıyla piyadelerin geri çekilişini izleyebiliyorlardı. Bataryaya maiyetiyle birlikte bir general geldi, Piyer’e ters ters bakarak batarya komutanıyla konuştu ve bataryayı

koruyan piyade destek birliğinin ateş yememek için metrisin arkasında yere yatırılmasını albaya emrettikten sonra çekti gitti. Kısa bir süre sonra bataryanın sağ yanındaki piyade safları arasında çalışmaya başlayan trampetlerin seslerini ve verilen komutları duyanlar metrisin üzerinden baktıklarında bu piyade birliğinin saf düzeninde nasıl ilerlemeye başladığını tabak gibi görebildiler.

Piyer siperin üzerinden onları seyrederken, askerlerinin önünde kılıcının ucunu yana, yere doğru indirmiş olarak geri geri yürüyen, yürürken de, sağına soluna tedirgin tedirgin bakan soluk yüzlü genç bir subayın hali onu çok etkiledi.

Piyadeler ilerideki barut dumanları arasında gözden kayboldular, ama ateş eden tüfeklerin cayırtısıyla, uzata uzata atılan savaş çığlıkları uzun bir süre duyulmaya devam etti. Birkaç dakika sonra da o yönden gerisin geriye yaralı grupları ve sedyeciler skn etti. şimdi bataryaya isabet eden gülle ve humbaraların sayısı da artmaya başlamıştı. Yerlerde yatan, kaldırılıp götürölmemiş çok asker vardı. Bataryadaki topların çevresinde ise mürettebat eskisinden de canlı, canla başla çalışıyordu. Artık hiçbirinin Piyer'e dikkat ettiği yoktu. Batarya komutanı kaşlarını çatmış, bir topu bırakıp, öbür topun yanına gidiyor, hızlı ve geniş adımlarla toplar arasında mekik dokuyordu. Yüzü kızarmış olan genç subay da erlerine bir kat daha dikkatli, bir kat daha titiz komuta ediyordu. Numara erleri tüm kasları gerilmiş bir halde, evik hareketlerle cephaneyi elden ele geçiriyor, dönüyor, topu dolduruyor, sıkılıyorlardı. Sanki tabanlarının altında yay varmış da zıplamamak için kendileri zor tutuyorlarmış gibi, gergin adımlarla yürüyorlardı.

şşte, beklenen fırtına bulutu üzerlerine çökmüş bulunuyordu... İçlerinde yanan ateşin ısıısıyla her birinin yüzünün şimdi eskisinden de çok kızardığını, pırıl pırıl parladığını görüyordu Piyer. Piyer komutanın yanında duruyordu. O sırada genç subay, eli kalpağında selam vaziyetinde koşarak amirinin yanına geldi.

“Bildirmek zorundayım ki, komutanım, sadece sekiz atımlık barutumuz kaldı. Ateşe devam edelim mi?” diye sordu.

Siperin üstünden aşağı bakan komutan, gencin sorusuna cevap vermeksizin, “Bütün toplar, salkımla* ateş!” diye bağırdı.

Tam o sırada tuhaf bir şey oldu; genç subay, soluğu hızla ağzından fırlayarak önce iki büklüm oldu, sonra kanadından vurulmuş bir kuş gibi yere çöktü. Piyer’in gözleri önünde her şey birden birbirine girdi, karıştı, bulandı, tuhaf bir görünüm aldı.

Birbiri ardından ısıklık çalarak gelip bataryaya düşen güller ya toplardan birine isabet ediyor ya da bir eri deviriyordu. Bu tür gürültülere o ana kadar hiç dikkat bile etmeyen Piyer’in kulaklarında şimdi yalnız bu sesler uğulduyordu. Bataryanın sağ yanında “Hurra!” diye bağışan birtakım askerler gördü, ama askerler sanki öne doğru değil de, geri geri koşuyorlarmış gibi geldi ona.

Bir gülle geldi, Piyer’in yanı başındaki toprak siperin kenarını paramparça etti ve aynı anda hemen gözlerinin önünden, burunun dibinden geçen kapkara bir yuvarlak sağır bir gürültüyle yumuşak bir şeye çarptı. Bataryanın bulunduğu bölmeye girmeye hazırlanan birkaç milis, birdenbire ters yüzü edip kaçmaya başladılar.

Komutan, “Bütün toplar, salkımla ateş!” diye bağıırıyordu hâlâ.

Çavuş koşa koşa komutanının yanına geldi ve (tıpkı istenilen şaraptan kalmadığını ev sahibine gizlice bildiren sofracıbaşı gibi) fısıldayarak barutun bittiğini bildirdi.

Birdenbire Piyer’e dönen komutan, “Haydutlar! Nedir bu yaptıkları bize!” diye bağırdı. Ter içinde kalmış kıpkırmızı yüzü ve gözleri ısıltı ısıltı parlıyordu komutanın.

Piyer’le göz göze gelmemeye çalışarak, erlerden birine öfkeyle bağırdı: “Doğru yedeklere koş, oradaki cephane arabalarından buraya barut getir!”

“Ben giderim,” dedi Piyer.

Komutan ona cevap vermeden iri adımlarla karşı tarafa doğru ilerledi ve “Ateş etmeyin... bekleyin!” diye emretti.

---

* Salkım: Kaval topraklarla atılan demir parçaları ya da zincirle birbirine bağlanmış birkaç ufak güllenden oluşan gülle grubu; buna “peşrev” de denir. -çev.

Cephane getirme emrini alan er koşarken Piyer'e tosladı ve "Eee, beyimiz, burası sana göre bir yer değil," diyerek metristen aşağı koşa koşa inmeye başladı.

Genç subayın oturduğu yerin önünden geçmemeye özen göstererek, Piyer de askerin ardından koştu.

Arka arkaya ısıklık çalarak gelen üç gülleden biri Piyer'in önüne, biri yanına, biri de arkasına düştü. Piyer metrisin dik yamacından koşa koşa iniyordu. Yeşil boyalı cephane arabalarına neredeyse ulaşmak üzereyken, 'Nereye gidiyorum ben?' diye sordu kendi kendine. Ne yapacağına karar veremeyerek olduğu yerde zınk diye durdu. İlerlesin mi, yoksa geri mi dönsün, bilemiyordu. Ansızın korkunç bir sarsıntıyla kendini sırtüstü yerde buldu. Aynı anda dev bir ateşten topun parlak ışığıyla gözleri kamaştı ve yine hemen hemen aynı anda korkunç bir patlamayla kulak zarları parçalanır gibi oldu, kulaklarındaki çınlama bir süre geçmedi.

Kendine geldiğinde yerde oturuyordu; ellerini de yere dayamış, demin koşa koşa yaklaştığı cephane arabalarının bulunduğu yere bakıyordu. Cephane arabası diye bir şey kalmamıştı orada; sadece, kavrulmuş çimenlerin üzerine yayılmış yeşil tahta parçaları, paçavralar ve paramparça olmuş araba oklarının kalıntısını ardı sıra sürükleyerek Piyer'in yanından dörtnala gelip geçen at ve bir de Piyer'in az ötesinde onun gibi yere çökmüş, uzun uzun acı çığlıklar koparan başka bir at görünüyordu ortalıkta.

XXXII

Aklı başından giden Piyer dehşet içinde fırlayıp ayağa kalktı ve çevresini saran bu korkunç görüntülerden kaçıp sığınabileceği biricik yer olan bataryaya doğru gerisin geriye var gücüyle koşmaya başladı.

Siperlere vardığında topların susmuş olduğunu, yalnız, birtakım askerlerin bir şeyler yaptığını gördü. Bu askerlerin kim olduğunu anlamaya vakit bulamadan gözüne batarya komutanı ilişti; subay, aşağısını seyrediyor gibi parapetin üstüne aşağı sarkacak

biçimde yüzükoyun uzanmıştı. Tam bu sırada, karşidan ona doğru gelen bir Rus erinin, kollarından tutan birtakım askerlerin ellerinden kurtulmak için bir yandan çırpınırken, bir yandan da “Kardeşler!” diye avazı çıktığı kadar bağırdığını duydu. Aynı anda daha başka, ama çok tuhaf bir olaya da tanık oldu.

Metrise daha adımını atar atmaz bütün bu görüntülerle bir çırpıda karşılaştığı için, parapetin üstünden sarkan albayın öldüğünü, “Kardeşler!” diye bağırarak Rus erinin tutsak düştüğünü ve başka bir Rus askerinin hemen oracıkta, gözlerinin önünde süngülenmekte olduğunu henüz algılayamayan Piyer, birdenbire, soluk yüzü terden sırılsıklam, mavi üniformalı sıska bir adamın bağırarak bağırarak, yalın kılıç üzerine geldiğini gördü. Piyer de o sırada o yana doğru koşmakta olduğundan, bu adamla ansızın karşılaşınca, çarpışmanın etkisinden korunmak için içgüdüsel olarak kollarını ileri uzatıp adamı (bu bir Fransız subayı idi) bir eliyle omzundan, öbür eliyle de gırtlğından kavrayıverdi. Kılıcını elinden atan subay da Piyer’in yakasına yapıştı iki eliyle.

Birbirine yabancı iki adam birkaç saniye için, ne yaptıklarını ve ne yapacaklarını bilememenin şaşkınlığı içinde korkuyla bakıştılar. O anda her ikisinin kafasından da aynı soru geçiyordu: “Şimdi ben mi onun tutsağıyım, yoksa o mu benim tutsağıyım oldu?” Bununla birlikte, Piyer’in çelik pençesi içgüdüsel korkusunun etkisiyle adamın gırtlğı üstündeki basıncını gittikçe artırmakta olduğundan, Fransız subayı tutsaklığı daha çok benimsemiş görünüyordu. Fransız tam bir şey söylemeye çabaladığı sırada korkunç bir ıslıkla başlarının birkaç santim üstünden kapkara bir gülle geçti ve Fransız kafasını o kadar hızlı içeri çekti ki, Piyer bir an için elinin altında adamın kafasının koptuğunu sandı.

Piyer de içgüdüsel olarak eğilmiş, eğilirken de ellerini adamın üstünden çekmişti. Kimin kimi tutsak aldığı üzerine fazladan bir saniye bile kafa yormaya kalkışmadan, Fransız yüz geri edip bataryanın öbür yanına doğru tabanları kaldırırken, Piyer de, bacaklarına sarılıyorlarmış gibi gelen yerdeki ölülerin ve yaralıların arasından dehşet içinde geçerek, koşa koşa bataryadan

dışarıya dar attı kendini. Ne var ki, henüz metrisin bulunduğu tepeciğin eteğine varmadan karşıdan kalabalık bir grup halinde düşe kalka, delice bir sevinç içinde koşarak gelmekte olan coşkun Rus askerleriyle karşılaştı. (Yermolov'un, metrisi Fransızlardan geri almak için başlattığı saldırıydı bu; savaştan sonra buradaki başarının kendi gözü pekliği ve biraz da şansы sayesinde kazanıldığını söyleyen Yermolov'un, erlerini saldırıya geçirebilmek için, cebinden bir avuç Aziz Giyorgi nişanı çıkararak metrise doğru fırlattığı ve erlerine dönüp, o nişanların, ilk kapana ait olacağını söylediği anlatılır.)

Metrisi işgal eden Fransızlar kaçmaya başladılar, karşıdan gelen Rus askerleri de Fransızların peşine düşüp onları o kadar uzağa kadar kovaladılar ki, geri dönmeleri için bağırان subayları onlara seslerini duyuramaz oldular.

Tutsak edilen Fransızlar bataryadan indirildiler; Rus subayları, Fransız tutsakları arasında bulunan yaralı bir Fransız generalinin çevresini aldılar hemen. Fransız yaralıları birliktе, bazıları-nı Piyer'in de tanıdığı Rus yaralıları da bataryadan indiriliyordu; acıdan yüzlerini buruşturan kimi yaralıları sedyelerle taşıyorlardı, kimileri de yürüyerek ya da yerlerde sürünerek kendi başlarına in-meye çalışıyordu. Piyer, kendisini aileleri içine kabul eden müret-tebatla bir saatten fazla kaldığı bataryaya tekrar çıktı, ama müret-tebattan bir kişi bile bulamadı orada. Kimini tanıdığı, ama çoğunu tanımadığı birçok ölü yatıyordu yerlerde. Toprak duvarın hemen dibinde, çöktüğü yerde iki büklüm kalmıştı genç subay; çevresinde bir kan gölü oluşmuştu. Pancar suratlı topçu hâlâ can çekişiyordu, kimse de onu taşımak zahmetine girmiyordu.

Piyer tekrar koş a koş a kaçtı oradan.

Metristen aşağı inip, savaş alanından uzaklaşmakta olan bir grup sedyeciye doğru amaçsız ilerlerken, 'Yaptıkları şeylerden şimdi kendileri de dehşete düşeceklerdir –şimdi buna bir son vereceklerdir!' diye içinden geçiriyordu.

Oysa barut dumanlarından oluşan sis perdesinin ardında gü-neş henüz tepedeydi ve ileride, özellikle de sol yanda, Semyonovsk

yakınlarında hâlâ kaynaşma sürüyordu; top, tüfek sesleri azalmak şöyle dursun, tıpkı kapana kısılmış bir insanın can havliyle attığı umutsuz çığlıklar gibi şiddetlendikçe şiddetleniyordu.

XXXIII

Borodino Muharebesi'nin en önemli vuruşması, Borodino köyü ile Bagratyon'un mevzileri arasında kalan iki bin dört yüz metrelik bir kesimde geçmişti. Bu kesimin epey dışında, öğlene kadar, bir yanda Uvarov'un komutasındaki Rus süvarilerinin gösteri niteliğindeki ufak bir çarpışma girişimi, öbür yanda da, Utitsa'nın arkasında Ponyatovski ile karşılaşan Tuçkov arasında bir vuruşma olmuştu gerçi, ama bunlar, savaş alanının merkezinde yer alan çarpışmaların yanında çok önemsiz kalıyordu. Borodino köyü ile Bagratyon mevzileri arasında kalan kesimde yer alan çarpışmaların en şiddetlisi de ormana yakın bir noktadaki açık arazide geçti ve tam anlamıyla göğüs göğüse bir çarpışma, kıyıcı bir boğazlaşma oldu.

Bu çarpışma, her iki taraftan yüzlerce topun salvo atışlarıyla başladı.

Bunun ardından, bütün alan barut dumanlarıyla kaplandıktan sonra, iki Fransız tümeni (Campan'la Dessaix'in tümenleri) Fransız cephesinin sağ kanadından ilerlemeye başladı; aynı anda Murat'nın birlikleri de sol kanattan Borodino üzerine yürüdü.

Napolyon'un bulunduğu Şevardino metrasi, Bagratyon'un mevzilerinden bir kilometre, Borodino'dan da kuş uçuşu iki kilometreden fazla uzak olduğu ve tüm alanı pusla karışık barut dumanları kapladığı için orada olup bitenleri göremiyordu Napolyon. Dessaix'in Bagratyon mevzileri üzerine yürüyen askerleri ancak Fransız tümeniyle mevziler arasında kalan çukurluk araziye girinceye kadar izlenebilmiş, sonra gözden kaybolmuşlardı. Fransızlar çukurlukta gözden kaybolur kaybolmaz, Rus mevzilerinden öyle yoğun top ve tüfek ateşi açıldı ki, biraz sonra Rus mevzilerinin ileri karakol hatları da seçilmez oldu. Barut dumanları arasından za-

man zaman birtakım karaltılar (belki de askerlerdi bunlar) ve ara sıra süngülerin pırıltısı görülebiliyordu ancak. Ne var ki, Şevardino metrisinden bunların hareket halinde olup olmadıkları ya da Rus mu, Fransız mı oldukları seçilemiyordu.

Tepede parlayan güneşin eğik ışıkları, elini gözüne siper ederek Bagratyon mevzilerini gözleyen Napolyon'un yüzüne vuruyordu. Mevzilerin önündeki duman yavaş yavaş yayılıyor ve kâh barut dumanları kayarmış gibi görünüyor, kâh askerler hareket ediyormuş gibi geliyordu Napolyon'a. Bağrıışmaların ara sıra Napolyon'un durduğu yere kadar ulaştığı da oluyordu, ama orada neler olup bittiğini kestirebilmek olanaksızdı.

Napolyon tepelikten aşağı indi ve metrisin önünde bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı.

Zaman zaman durup top seslerine kulak veriyor, gözlerini kısararak savaş alanını gözlüyordu.

Oysa, değil şimdi onun bulunduğu tepenin eteğinden ya da generallerinin bulunduğu metrisin üstünden, şu anda kâh Fransızların saldırdığı, kâh Rusların karşı saldırıya geçtiği, kâh aynı anda karşılıklı saldırarak çılgınlar gibi boğazlaştıkları, öldükleri, yaralandıkları Bagratyon mevzilerinden bakanlar bile –o siperlerin içinden bakanlar bile– orada neler olup bittiğini imkânı yok anlayamazlardı. Orada saatlerdir aralıksız süren top ve tüfek ateşi altında kâh yalnız başına Ruslar, kâh yalnız başına Fransızlar görünüyor; kâh süvariler, kâh piyadeler ortaya çıkıyor bir kör dövüşü içinde bu askerler düşüyor, kalkıyor, ateş ediyor, zaman zaman ansızın burun buruna gelen iki tarafın erleri de ne yapacaklarını şaşırarak gerisin geriye dönüyor, çılgılık çılgılığa kaçıyorlardı.

Napolyon'un haber almak için savaş alanına yolladığı yaverleriyle, mareşallerinin emir subayları sık sık, dört nala gelip imparatorlarına çarpışmanın gelişmesiyle ilgili bilgiler getiriyorlardı, ama getirdikleri bilgilerin tümü de (iki nedenden ötürü) yalan yanlış bilgilerdi: Birincisi, çarpışmaların en civcivli anında ne olduğunu tam olarak kimse bilemezdi; ikincisi de, bu yaverlerin hiçbirisi çarpışma alanına kadar sokulamadığı için gözleriyle gör-

düklerini değil, başkalarından duyduklarını aktarıyorlardı. Ayrıca, savaş alanından ayrılan yaverler iki kilometrelik uzaklığı aşır Napolyon'un yanına varana kadar, geride durum değişmiş, dolaşısıyla getirdikleri bilgi bayatlamış oluyordu. İşte durum bu merkezdeyken Murat'nın yanından dörtlü Napolyon'un yanına gelen bir yaver Borodino'nun alındığı, Koloça üzerindeki köprü'nün Fransızların eline geçtiği haberini getirdi ve Fransız birliklerinin karşıya geçmelerini isteyip istemediğini sordu Napolyon'a. İmparator Napolyon da birliklerin karşıya geçmeleri ve karşı yakada tertiplenip beklemeleri emrini verdi. Ne var ki, bu emir verildiği sırada, daha doğrusu, yaver köprü'nün bulunduğu yerden ayrıldıktan hemen sonra Ruslar köprüyü tekrar ele geçirmiş ve yakmış bulunuyorlardı; bu olay, Piyer'in sabahleyin bilmeden tam ortasına düştüğü o küçük çarpışma sırasında meydana gelmişti.

Murat'nın yaverinin hemen ardından gelen bir başka yaver de Napolyon'a, Bagratyon mevzileri üzerine başlatılan Fransız saldırısının Ruslar tarafından püskürtüldüğü, Campan'ın yaralandığı, Davout'nun öldüğü haberini getirdi; oysa yaver Napolyon'a bu haberi iletmek üzere oradan ayrıldıktan kısa bir süre sonra mevzileri başka bir Fransız birliği tekrar ele geçirdiği gibi, Davout da ölmemişti, sadece hafif yaralıydı. Napolyon'un böyle yalan yanlış bilgilere dayanarak verdiği emirler de ister istemez ya yerine getirilmesi olanaksız bir emir niteliği taşıyor ya da yerine getirilmesini istediği emirler, daha önceden, kendiliğinden yerine getirilmiş oluyordu.

Savaş alanına daha yakın bulunan, ama Napolyon gibi kendileri de çarpışmada yer almayıp tüfek menziline pek ender olarak sokulan mareşalleriyle generalleri, Napolyon'a danışmadan kendi inisiyatifleriyle savaş düzeninde değişiklikler yaparak nereye ateş edileceğine, nereye süvari, nereye piyade saldırısı yapılacağına ilişkin emirler verip duruyorlardı. Ama Napolyon'un emirleri gibi, onların emirleri de pek ender –o da, yarım yamalak– yerine getirilebiliyordu. Harekât çoğunlukla emirlerin tam tersine geliyordu. İlerleme emri alan asker, salkım ateşi yiyince gerisin geriye

kaçıyor; bulundukları yeri tutmaları istenen asker ansızın Ruslarla karşılaşınca ya ileri çıkıyor, ya yüz geri ediyor; yerlerinden ayrılmamaları emri alan süvariler Rusların kaçtığını görünce emir filan dinlemeden kovalamaya kalkıyordu. Nitekim Semyonovsk çukuru boyunca dört nala ilerleyen iki süvari tümeni de karşı bayağı ulaşır ulaşmaz böylece yüz geri etmiş, dört nala gerisin geri dönmüştü. Piyade tümenleri de aynı biçimde, yürümeleri emredilen yönün tam tersi yönde yürüyorlardı zaman zaman. Topların ne zaman yer değiştireceğine, yeniden nerede mevzilendirileceğine; piyadelerin nerede, ne zaman yayılım ateşi açacağına; süvarilerin Rus piyadesi üzerine ne zaman saldıracağına hep söz konusu birliğe en yakın olan subaylar karar veriyor ve bunlar emir çıkarırken, Napolyon'a danışmak şöyle dursun, Ney'e, Davout'ya ve Murat'ya bile danışmıyorlardı. Bu subaylar, komutanlarının verdiği emirleri yerine getirmedikleri ya da kendi inisiyatifleriyle hareket ettikleri için başları belaya girer diye hiç dert etmiyorlardı, çünkü o boğuşmaların ortasında çok daha değerli, çok daha önemli bir şeyin, canlarının derdine düşmüş bulunuyorlardı. Selameti bazen kaçmakta, bazen de ilerlemekte gören bu insanlar kıyasıya süren çarpışmaların ortasında, o anki durum neyi gerektiriyorsa öyle hareket ediyorlardı. Ancak, şurası da bir gerçektir ki, böyle bir ileri, bir geri gidip gelmekle birlikler hiçbir kazanç sağlamamış oluyor, durumlarında herhangi bir değişiklik gözlenmiyordu. Fransız ve Rus birlikleri birbirlerine böyle bir saldırıp, bir ayrılarak; piyade ya da süvari saldırılarına kalkıp kalkıp geri çekilerek birbirlerine önemli bir kayıp verdiremiyorlardı. Asıl kırımına, ölümlere ve yaralanmalara savaş alanında şaşkın tavuklar gibi koşuşan bu askerlerin üzerine yağan top ve tüfek ateşi yol açıyordu. Bulundukları yer yoğun top ve tüfek ateşi yiyince yerlerini bırakıp kaçan birlikleri, daha gerideki güvenli yerlerde bulunan yüksek rütbeli komutanlar yeniden tertipleyip disiplin altına aldıktan sonra tekrar ateş hattına sürüyor, ateş hattına girer girmez can korkusuna düşen birlikler ise tekrar disiplinden çıkıp, o kargaşada artık neresini gözlerine kestirirlerse o yana doğru tabanları kaldırıyorlardı.

Bu ateş hattına Napolyon'dan çok daha yakın bulunan ve zaman zaman ateş hattı içine kadar giren generalleri –Davout, Ney ve Murat– büyük birlikleri tam bir düzen içinde arka arkaya ateş hattına sürüyorlardı. Ne var ki, generaller daha önceki muharebelerden alışık oldukları gibi, düşmanın perişan olup kaçtığı haberini almayı beklerken, düzen içinde savaşa soktukları kendi birliklerinin darmadağın ve perişan bir halde yüz geri ettiklerini görüyorlardı. Generaller gerçi yüz geri eden askeri yeniden düzene sokup hemen yine ateş hattına sürüyorlardı, ama birlikler de, gitgide eriyordu. Öğle üzeri Murat yaverini Napolyon'a gönderip takviye istedi.

Murat'nın yaveri dört nala gelip, komutanının Majestelerinden bir tümen daha istediğini ve bu takviyeyi aldığı takdirde Rusları bozguna uğratacağı konusunda güvence verdiğini Napolyon'a bildirdiğinde, Napolyon metrisin dibinde oturmuş puncunu yudumluyordu. İmparator, söyleneni anlamamış gibi şaşkın, aynı zamanda sert bir tavırla –siyah saçlarını Murat usulü bukle bukle omuzlarına bırakmış yakışıklı bir delikanlı olan– yaverin yüzüne bakarak, “Takviye mi?” dedi.

Napolyon, ‘Takviyeymiş!’ diye içinden geçirdi. ‘Ordunun yarısı ellerinde – Rusların siperleri bile bulunmayan zayıf sol kanadına yüklenmek için koskoca bir orduya sahipler, bir de tutmuşlar takviye istiyorlar!’

Yaver'e, “Napoli Kralı'na söyleyin,” dedi. “Henüz öğlen olmadı, satranç tahtamın üstünü net olarak göremiyorum. Gidin!..”

Uzun saçlı, yakışıklı, toy yaver elini şapkasından ayırmadan derin bir iç çekti ve gerisin geriye, askerlerin boğazlaşmakta oldukları yere doğru dört nala sürdü atını.

Napolyon ayağa kalktı, Cailancourt ile Berthier'yi yanına çağırıp muharebeyle ilgili olmayan konularda çeneye daldı.

Napolyon'u gittikçe sarmaya başlayan bu konuşmanın orta yerinde Berthier birden gözlerini başka tarafa çevirdi; ileriden köpük

içinde kalmış atının üstünde bir general, maiyetiyle birlikte dört-nala onlara doğru geliyordu. Gelen Beliard'dı. Atından inip dinç adımlarla Napolyon'a yaklaşan General yüksek sesle ve hiç sözü-nü sakınmadan takviye gönderilmesinin bir zorunluluk olduğunu anlatmaya girişti hemen. İmparator Hazretleri bir tümen daha ve-recek olsa Rusların işini bitireceklerine yemin ediyordu.

Napolyon omuzlarını silkti ve hiç cevap vermeden gezinmesi-ni sürdürdü. Beliard da yüksek sesle, heyecanlı heyecanlı oradaki maiyet generalleriyle konuşmaya başladı.

Gezinmeyi bırakıp Generale yaklaşan Napolyon, "Bakıyorum da, sen pek ateşlisin, Beliard," dedi. "Muharebenin civcivli anla-rında insan kolayca yanılabılır. Git, duruma bir kez daha bak, on-dan sonra gel bana."

Beliard henüz gözden kaybolmadan, savaş alanının başka bir kesiminden dört-nala bir haberci geldi.

Napolyon, sürekli rahatsız edilmekten sinirlendiğini belli eden bir tonla, "Gene ne var, ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Yaver, "Haşmetlim, Prens Hazretleri..." diye başlayacak oldu. Napolyon elini öfkeli bir hareketle sallayarak, "Takviye mi is-tiyor?" dedi.

Yaver olumlu anlamda başını eğdi ve raporunu vermeye girişti, ama Napolyon ona arkasını dönüp birkaç adım uzaklaştı, durdu, geri döndü ve Berthier'yi yanına çağırdı.

Kollarını, çaresiz kaldığını anlatmak ister gibi hafifçe iki yana açarak, "Yedekleri yollamamız gerekiyor," dedi. (İleride kendisin-den söz ederken, "Kartal haline getirdiğim yavru kuş" diyeceği) Berthier'ye, "Sence oraya kimi yollasak acaba?" diye sordu.

Bütün tümenleri, alayları, taburları ezbere bilen Berthier, "Claparède'in tümenini yollayın, Haşmetlim" diye cevap verdi.

Napolyon, "Olur" anlamında başını salladı. Yaver hemen dört-nala Claparède'in tümenine gitti ve birkaç dakika sonra da, met-risin arkasında hazır bekleyen, acemi erlerden kurulu muhafız tümeni yürüyüşe geçti. Napolyon konuşmadan onlara bakıyordu. Birden, Berthier'ye döndü.

“Hayır! Claparède’ı yollayamam,” dedi. “Friant’ın tümenini yollayalım.”

Claparède’nin tümeninin yerine Friant’nın tümenini yollamanın sağlayacağı hiçbir avantaj yoktu, üstelik tam da tümen yürüyüş halindeyken onu durdurup öbür tümeni harekete geçirmekle vakit kaybedilmiş olacaktı, ama yine de İmparatorun emri itirazsız yerine getirildi. Doktorların ilaçlarıyla insan vücudunun işine karışmalarını çok iyi tahlil edip haklı olarak doğru bulmayan Napolyon, şimdi ordusunun işine karışmakla, tıpkı o doktorlar gibi davranmış olduğunun farkında değildi.

Daha önceki birlikler gibi Friant’ın tümeni de savaş alanını kaplayan duman arasında gözden kayboldu. Dört bir yandan dötrnala biri gelip, biri giden yaverlerin hepsi de ağız birliği etmiş gibi aynı şeyi söylüyorlardı. Rusların mevzilerinde tutunduklarını, Rusların hiç zayıflamayan cehennem ateşi altında Fransız birliklerinin hızla eridiklerini bildiriyor, takviye istiyorlardı.

Napolyon portatif bir tabureye oturmuş, derin düşüncelere dalmıştı.

Sabahtan beri ağzına bir lokma atamamış olan seyahat meraklısı M. de Beausset, İmparatorun yanına yaklaşıp saygın bir dille, öğle yemeği vaktinin geldiğini Majestelerine hatırlatmak cüretinde bulundu, ardından da, “Majestelerini yeni bir zaferden ötürü artık kutlayabilir miyim?” diye ekledi.

Napolyon konuşmadan, olumsuz anlamda bir baş hareketi yaptı. Napolyon’un olumsuz baş hareketinin asla öğle yemeğiyle ilgili olmayıp, sadece zaferle ilgili olduğunu düşünen M. de Beausset şakayla karışık, ama yine son derece saygılı bir dille, “Yemek varsa yemeli, dayak varsa kaçmalı,” anlamına gelebilecek bir laf etti.

Bir anda tepesi atıveren Napolyon, “Çekilin!..” diye bağıarak sırtını döndü.

M. de Beausset, yüzünde üzüntü, pişmanlık ve hayranlık karışımı bir ifadeyle sersem sersem gülümseyerek kayarcasına oradan ayrılıp generallerin yanına gitti.

Hiç düşünmeden ortaya para sürerken hep kazandığı halde, hesaplı oynayınca (hem de bütün olasılıkları hesap ettiği halde) birdenbire kaybetmeye başladığını gören ve hesaplı oynadıkça daha beter ütülen bir kumarbaz gibi, ruhsal çöküntü geçirmekteydi Napolyon.

Askerleri aynı askerler, generalleri aynı generallerdi; savaş planı da mükemmeldi; verdiği emirler de *court et ânergique* idi; kendisi de değişmemişti, hatta eğer değişmişse, bu olumlu yönde bir değişme olmuştu, yani eskisine oranla daha deneyimli, daha ustaydı şimdi. Düşman da aynı düşmandı; Austerlitz'de ve Friedland'da yendiği düşman. Gelgelelim, eli kolu büyüyle bağlanmış gibi, o ezici gücünü yitirmişti işte.

Hepsi de birer zaferle sonuçlanan bütün o eski savaş taktiklerini burada da uygulamıştı. Her zamanki gibi, bugün de bütün bataryalarının ateşini bir tek nokta üzerinde toplamış, düşman savunmasını kırmak için yedekleri de savaşa sürmüş, "demir adamlar"dan oluşan süvarilerinin saldırıya geçirilmesini emretmişti; gelgelelim, o zafer haberi beklerken, dört bir yandan ya generallerinin ölüm, yaralanma haberi; ya takviye gerektiği haberi; ya Rusları mevzilerinden atmanın olanaksız olduğu ya da kendi birliklerinin dağıldığı haberi geliyordu habire.

Eskiden iki üç emir vermesi, birkaç cümle söylemesi yeterdi; ondan sonra mareşalleri ve yaverleri yüzleri gülererek dörtlüye yanına gelirler, güzel güzel haberler getirip, İmparatorlarını kutlardı: Bir düşman kolordusunun son erine varıncaya kadar tutsak edildiği, ele geçirilen ganimetin, düşman bayraklarının, sancaklarının, top ve cephanelerinin haddi hesabının olmadığı bildirilir, düşmanın ağırlıklarını ele geçirmeye süvarilerini yollamak için izin isterdi Murat. Lodi'de de böyle olmuştu, Marengo'da da, Arcole'de de, Jena'da da, Austerlitz'de, Wagram'da da vb. Gelgelelim, şimdi her nedense ordularına bir şeyler oluyordu.

Bagratyon'un tuttuğu kanattaki ileri karakolların düştüğü haberi gelmesine rağmen, Napolyon bunun hiç de eskisi gibi, eski muharebelerindeki gibi olmadığını biliyordu. Kendi hisset-

tiklerinin aynısını, hepsi de savaşlarda deneyim kazanmış kişiler olan yakın adamlarının da hissettiklerini görüyordu. Yüzleri hiç gülmeyen adamları birbirleriyle göz göze gelmekten kaçınıyorlardı âdeta olan bitenin anlamını kavramayan bir tek, de Beausset vardı.

Ama Napolyon, sekiz saat aralıksız süren çarpışmalara ve elde ki bütün olanakların kullanılmış bulunmasına rağmen, saldıran tarafın bu sekiz saat sonunda muharebeyi hâlâ kazanamamış olmasının ne anlama geldiğini, savaşlarla geçen uzun yılların verdiği deneyimle çok iyi biliyordu. Buna kaybedilmiş bir muharebe gözüyle bakmak gerektiğini ve muharebede çok duyarlı bir dengenin kurulduğu şu sırada başlarına gelebilecek ufacak bir kazanın bile hem tüm ordusunun hem de kendisinin mahvına yol açabileceğini biliyordu o.

İki ay içinde tek mil kolorduyu tutsak etmek şöyle dursun, bir tek muharebenin bile kazanılamadığı, bir tek alay sancağının ya da topun ele geçirilemediği bu acayip Rusya seferini tümüyle gözlerinin önüne getirdikçe; yakın adamlarının yüzlerindeki, saklamaya çalıştıkları üzüntülü ifadeleri gördükçe; Rusların hâlâ dayandıkları haberini aldıkça, Napolyon karabasan gibi korkunç bir duyguya kapılıyor ve bir kazaya kurban gidip mahvolmasına yol açabilecek türlü türlü olasılıklar, terslikler geliyordu aklına.

Ruslar ya onun sol kanadına çullanırlarsa? Ya cephesini merkezden yarıp geçerlerse? Ya bir gülle ya da serseri bir kurşun gelip onu bulursa? Tümüyle, hiç de olmayacak şey değildi bunlar. Eskiden sadece başarı olasılıklarını aklına getirirdi, oysa şimdi aklına hep terslikler geliyor, bunların gerçekleşebilme olasılığı da oldukça yüksek görünüyordu. Hani insan düşünde bir haydutla karşılaştığını görür ve güçlü kolunun bir darbesiyle yere sereceğinden emin olduğu hayduda vurmak için kolunu kaldırmak ister de, birdenbire kolunun paçavra gibi sarktığını, bir türlü kalkmadığını fark ederek sonunun geldiğini anlayıp dehşete kapılır ya; işte Napolyon'un şu anda kapıldığı dehşet duygusu da bunun aynıydı.

Bu dehşet duygusunu yaratan neden, Rusların şimdi Fransız ordusunun sol kanadına yüklendiği yolunda aldığı haber olmuştu. Metrisin dibinde portatif bir tabureye oturmuş, dirseklerini dizlerine dayamış, başı önünde düşünüyordu. Berthier yanına yaklaşarak, durumu gidip yerinde görmek için cephe hattı boyunca dolaşmalarını önerdi.

“Ne? Ne dedin?” diye sordu Napolyon. “Ha, tamam; söyleyiver de atımı getirsinler.”

Atına binip, Semyonovsk köyüne doğru yola çıktı.

Napolyon’un ağır ağır dağılmakta olan barut dumanları arasından geçerek ilerlediği arazi, sağda solda tek tek ya da bir noktada üst üste yığılmış, kan gölcükleri arasında yatan asker ölüleriyle, at leşleriyle doluydu. Bu kadar küçük bir alanda bu kadar çok ölüyü bir arada daha önce ne Napolyon, ne de Generalden herhangi biri görmüştü; o güne dek hiçbirisi bu kadar korkunç bir görüntüyle karşılaşmamıştı. Tıpkı sahnede canlandırılan bir tabloya eşlik eden müzik gibi, on saattir hiç durmadan süren ve insana bıkkınlık veren top kükremeleri de bu görüntüye özel bir anlam katıyordu. Napolyon Semyonovsk’da yüksekçe bir yere çıkıp baktığında, barut dumanlarının arasından, yabancı üniformalı asker safları gördü karşısında. Ruslardı bunlar.

Rus askerleri Semyonovsk köyünün ve metrisinin hemen gerisinde sıkışık saf düzeninde duruyor ve tüm hatları boyunca dizilmiş topları duman bulutçukları fışkırtarak aralıksız ateş ediyordu. Bu artık bir muharebe değildi; ne Fransızlara, ne de Ruslara yarayacak sürekli bir insan kırımıydı bu. Napolyon atını durdurdu ve buraya gelmek üzere yola çıkmadan önce Berthier yüzünden yarıda kesilen düşüncelerine yeniden daldı. Bu savaş alanında olan biten her şeyi onun yönettiği, her şeyin ona bağlı olduğu sanılıyordu, oysa bunlara şimdi bir son verebilmek onun elinde değildi ki; üstelik bir başarıyla da taçlanmadıktan sonra, bütün bu olanlar gözüne ilk kez gereksiz ve korkunç görünüyordu.

Generallerinden biri Napolyon’a yaklaşarak, usta erlerden kurulu Hassa Muhafız Tümeninin başında savaşa katılmak için izin

istedi. Napolyon'un hemen yanı başında duran Ney ile Berthier, Generalin bu saçma önerisi karşısında bakışıp, küçümseyen bir tavırla gülümsediler.

Napolyon başını önüne eğip uzun bir süre konuşmadan öylece durdu.

"Fransa'dan sekiz yüz fersah* uzakta mahvettirmem ben Has-sa Muhafızlarımı!" dedi ve atının başını gerisin geri Şevardino'ya doğru çevirip baldırladı hayvanını.

XXXV

Kutuzov kır saçlı başını önüne eğmiş, ağır gövdesini gevşekçe koyvermiş, sabahleyin Piyer'in onu gördüğü yerde, kilim serili aynı peykenin üstünde oturuyordu. Hiç emir vermiyor, sadece kendisine önerilenleri kabul ya da reddetmekle yetiniyordu.

Getirilen çeşitli önerilere, "Evet, evet, öyle yapın," yahut, yanında bulunanlardan birine, "Evet, evet, hadi benim yavrucuğum, git de bir bakıver," yahut da, "Yok, yok, öyle yapmayalım iyisi mi biraz daha bekleyelim," demekten başka bir şey yapmıyordu.

Getirilen raporları dinliyor, astları o konuda talimat isterlerse talimatını veriyor, ama raporları dinlerken onların içeriği ile değil de, daha çok raporu okuyanın yüzündeki ifadeyle, sesinin tonuyla ilgilendiği anlaşıyordu. Ölüm kalım savaşı vermekte olan yüz binlerce insanı bir kişinin yönlendirebilmesinin olanaksızlığını uzun savaş deneyimleri ve yaşının ona kazandırdığı bilgelik sayesinde anlayan, savaşın sonucunu neyin belirleyeceği sorusunun, Başkomutanın hazırladığı savaş planları, birliklerin nereye yerleştirildiği, kaç topun bulunduğu ya da kimin kimi daha çok öldürdüğü olgusunda değil, ordunun maneviyatı denilen ele gelmez güçte yattığını bilen Kutuzov, dikkatini hep işte bu güç üzerinde topluyor ve elinden geldiğince bu güce yön vermeye çalışıyordu.

* Fransız fersahı (lieue), yaklaşık olarak 4 km. olduğuna göre, Napolyon'un hesabıyla, Fransa'dan 3200 km. uzakta bulunuyorlar. -çev.

Kutuzov'un yüzündeki ifade onun sakin olduğunu, dikkatini belli bir nokta üzerinde yoğunlaştırdığını gösteriyordu. Ayrıca, yaşlı ve güçsüz bedenine binen yorgunluğu kaldırmakta zorlandığı da yine yüzünün gerginliğinden anlaşıyordu.

Saat on birde, Prens Bagratyon'un tuttuğu ve Fransızların düşürdüğü mevzileri Bagratyon'un geri aldığı, ama kendisinin de yaralandığı haberini getirdiler Kutuzov'a. Kutuzov yazıklanarak başını salladı ve bir inilti koyverdi.

Yaverlerinden birine, "Hemen atına atlayıp Prens Bagratyon'un yanına var, ayrıntıları öğren bakalım," dedi ve arkasında ayakta duran Württemberg Düküne döndü.

"Ekselansları, ikinci ordunun komutasını lütfen siz alın, olmaz mı?"

Dük oradan ayrıldıktan az sonra –henüz Semyonovsk'a varmış olamazdı– yaveri geri dönerek, Dükün takviye kuvveti istediğini bildirdi Kutuzov'a.

Kutuzov suratını buruşturdu, ikinci ordunun komutasını Dohtorov'un alması için ona emir yolladıktan sonra, Düke de –böyle önemli bir zamanda kendisini yanından ayırmak istemediği gerekçesiyle– geri dönmesini rica ettiği haberini gönderdi. Murat'nın tutsak edildiği haberi gelip de karargâh subayları Kutuzov'u kutlamaya girişince gülümsedi Başkomuta.

"Hele durun bakalım, beyler," dedi. "Muharebenin kazanılmış, Murat'nın tutsak edilmiş olmasında o kadar büyütülecek bir şey yok. Sevinmek için henüz vakit erken, hele bekleyelim bakalım biraz." Ama haberin birliklere ulaştırılması için yaverini yollamaktan da geri kalmadı.

Fransızların Rus ileri karakol mevzileriyle Semyonovsk köyünü ele geçirdikleri haberini yetiştirmek için sol kanattan doludizgin gelen Şçerbinin'i daha uzaktan görür görmez, gerek yüzünün ifadesinden, gerek savaş alanından duyulan seslerden Şçerbinin'in kötü haberlerle geldiğini hemen anlayan Kutuzov, uyuşan bacaklarını açmak ister gibi gerine gerine yerinden kalkıp Şçerbinin'i kolundan tuttu ve bir kenara çekti. Sonra Yermolov'a döndü.

“Hadi yavrucuğum,” dedi, “sen bir gidiver de, bir şeyler yapabilir miyiz, bak bakalım.”

Kutuzov, Rus cephesinin merkezini oluşturan Gorki’de bulunuyordu. Napolyon’un Rus sol kanadı üzerine düzenlediği taarruzlar arka arkaya püskürtülmüştü. Merkezde Fransızlar Borodino’nun ötesine geçememişler, sol kanatta ise Uvarov’un süvarileri, düşmanı önlerine katıp kovalamışlardı.

Saat üçe doğru Fransızların saldırıları kesildi. Kutuzov’un çevresinde bulunan herkesin yüzünde son derece gergin bir ifade okunuyordu; Kutuzov da bunun farkındaydı. O gün elde edilen – ve kendi bütün beklentilerini aşan– başarılardan hoşnuttu, ama ihtiyarın gücü de tükenmek üzereydi artık. Başı ikide birde önüne düşüyor, içi geçiveriyordu. Kutuzov’a yiyecek bir şeyler getirdiler.

Bagratyon’un en çok nefret ettiği –hani şu, “savaşın daha geniş bir alana yayılması gerektiği” görüşünü Prens Andrey’in kaldığı samanlığın yanından geçerken ileri süren, konuşmalarına Prens Andrey’in kulak misafiri olduğu– Yaver General Wolzogen, tam Kutuzov yemekten çıkageldi. Barclay de Tolly’nin yanından, sol kanattaki gelişmeleri rapor etmek amacıyla gelmişti Wolzogen. Barclay da Tolly her şeyi yalnız mantık ölçüsüne vuran bir komutan olduğu için, yaralı askerlerin kalabalık gruplar halinde yüz geri ettiklerini, ordunun geri hatlarında düzenin bozulduğunu görünce tüm olasılıkları tartarak muharebenin kaybedildiği sonucuna varmış ve bu haberi Başkomutana ulaştırmak için de en gözde yaverini yollamıştı.

Kutuzov elindeki kızarmış piliç budundan dişleriyle bir parça koparmaya çabalarken, buruşuk göz kapaklarının altında ışıltıyan gözünü Wolzogen’e dikti.

Wolzogen dünyayı umursamayan gevşek bir yürüyüşle ve dudaklarında neredeyse hor gören bir gülümsemeyle Kutuzov’a yaklaşıp elini kasketinin ucuna hafifçe dokundurdu.

Yüce Başbuğ karşısındaki bu abartılı, umursamaz davranışıyla, bu işe yaramaz ihtiyara tapınmayı Ruslara bıraktığını, ama yüksek düzeyde askerî eğitim görmüş bir kişi olan kendisinin bu adama

nasil davranilmasi gerektiğini çok iyi bildiğini herkese göstermek niyetindeydi Wolzogen.

Almanların kendi aralarında konuşurlarken Kutuzov için kullandıkları deyimle ‘*Der alte Herr*,* rahatına pek düşkün maşallah!’ diye içinden geçiren Wolzogen, Kutuzov’un önündeki tabaklara sert sert bakarak, sol kanattaki gelişmeleri Barclay de Tolly’nin emrettiği, kendisinin de görüp anladığı biçimde “ihtiyar beyefendiye” rapor etmeye girişti.

“Sol kanat mevzilerimizdeki bütün noktalar düşmanın eline geçmiş bulunuyor, yeterince askerimiz olmadığından düşmanı geri atamıyoruz, elimizdeki askerler de kaçıyor; onları durdurmak olanaksız,” diye raporunu verdi.

Kutuzov ağzındaki lokmayı çiğnerken durdu ve dediklerini anlamamış gibi, şaşkın bir ifadeyle Wolzogen’in yüzüne bakakaldı. Wolzogen “ihtiyar beyefendi”nin yüzündeki şaşkınlığı fark ederek gülümsedi.

“Gördüklerimi Yüce Başbuğdan saklamayı doğru bulmam,” dedi. “Askerler tam anlamıyla bozguna uğramış durumda...”

“Gördüklerinizi mi? Gördüklerinizi mi?..” diye bağırıp kaşlarını çatarak hızla yerinden doğrulan Kutuzov yavere yaklaştı.

Titreyen kollarıyla gözdağı verir gibi bir hareket yaparak, “Nasıl... siz hangi cüretle?..” diye bağırırken tıkanır gibi oldu: “Siz hangi cüretle böyle söyleyebilirsiniz bana? Sizin hiçbir şeyden haberiniz yok. Tarafımdan, General Barclay’a yanlış bilgi aldığını, savaşın gidişini başkomutan olarak benim kendisinden daha iyi bildiğimi söyleyiniz.”

Wolzogen karşılık vermeye yeltenecek olduysa da, Kutuzov onun lafını ağzına tıkadı.

“Düşman sol kanatta geri püskürtülmüş, sağ kanatta da yenilgiye uğratılmıştır. Gözünüz doğru görmemişse bile, hiç değilse bilmediğiniz şeyi söylemeyiniz, beyefendi! Şimdi lütfen atınıza binip gidin, yarın düşmana taarruz etmeye kesinlikle kararlı olduğumu General Barclay’a bildirin.”

* Alm. İhtiyar beyefendi. -çev.

Bunları son derece sert bir ifadeyle söylemişti Kutuzov.

Kimseden çıt çıkmıyor, sadece ihtiyar Başkomutanın derin soluk sesleri duyuluyordu.

“Düşman her tarafta geri püskürtülmüş bulunuyor. Tanrı’ya ve kahraman ordumuza şükürler olsun! Düşman yenilgiye uğratılmıştır, yarın da Tanrı’nın izniyle onları kutsal Rus topraklarından sürüp atacağız,” diyerek istavroz çıkaran Kutuzov, birden gözleri dolarak hıçkırmaya başladı.

Wolzogen omuzlarını silkti, dudaklarını büktü ve “ihtiyar beyefendi”nin bu budalaca kendini beğenmişliği karşısında şaşkın şaşkın bir adım yana çekildi.

Tam o sırada metristen inip yanlarına gelen iri yarı, heybetli, simsiyah saçlı, yakışıklı bir generale doğru dönerek, “Hah, işte benim kahramanım da geldi!” dedi Kutuzov.

Bu gelen, sabahtan beri Borodino savaş alanının en kritik kesiminde kalıp yerini bir an bile terk etmemiş olan General Raevski idi.

Raevski askerlerin mevzilerinde sapasağlam tutunduklarını, Fransızların da artık saldırmaya cesaret edemediklerini bildirdi.

Kutuzov onu sonuna kadar dinledikten sonra Fransızca olarak: “O halde, *başkaları* gibi siz de geri çekilmemiz gerektiğini düşünmüyorsunuz, değil mi?” diye sordu.

“Tam tersine, Ekselans, durumun kesinlik kazanmadığı çarpışmalarda hangi taraf sonuna kadar inatla dayanırsa, o taraf zaferle çıkar,” diye cevap verdi Raevski. “Hem, bana kalırsa...”

“Kaysarov!” diye yaverine seslendi Kutuzov. “Otur ve yarınki günlük emri yazmaya başla. Sen de,” diye başka bir yaverine döndü, “atına atlayıp cephe hattı boyunca tüm birliklerimize yarın taarruza geçeceğimizi bildir.”

Kutuzov bir yandan ertesi gün için günlük emri yazdırır, bir yandan Raevski’yle konuşurken; Wolzogen gittiği yerden geri döndü ve Barclay de Tolly’nin, Feldmareşalin sözlü olarak verdiği emrinin yazıyla da doğrulanmasını istediğini bildirdi.

Kutuzov hiç onun yüzüne bakmadan, eski Başkomutanın sorumluluk altında kalmamak için pek haklı olarak istediği yazılı emrin metniyle ilgili talimatını verdi.

Savaşan bir ordunun temel gücünü oluşturan, ordunun birlik ve bütünlüğünü sağlayan, “maneviyat” dediğimiz o gizemli Kutuzov’un ertesi gün taarruza geçilmesi konusunda verdiği emri, ordunun bir ucundan öteki ucuna kadar bir anda ulaştırıverdi.

Kutuzov’un verdiği emir ve ağzından çıkan sözlerle, zincirin son halkasına ulaşan emir ve sözler arasında gerçi dağlar kadar fark vardı. Ordunun bir ucundan öteki ucuna ağızdan ağıza aktarılırken masal biçimini alan emrin, Kutuzov’un ağzından çıkan emirle hiçbir benzer yanı kalmamıştı, ama ordunun öbür ucuna ulaşan her bir sözcük, masal gibi de olsa, yine de Kutuzov’un sözlerindeki anlam ve duyguyu aynen yansıtıyordu, çünkü Başkomutanın ağzından çıkan sözler kurnazca bir hesaba dayalı ölçülü biçili sözler değil, her Rus eri gibi Başkomutanın da gönlünde yatan ortak bir duyguyu dile getiren sözlerdi.

İnanmak istedikleri şeyin komuta kademesinin en tepesindeki kişinin ağzından doğrulandığını işiten, ertesi gün taarruza geçileceğini öğrenen ordu, içi rahat ederek, bütün yorgunluğunu, bütün kuşkularını üzerinden atıp yeniden cesaret buldu.

XXXVI

Prens Andrey’in alayı Semyonovsk’un gerisinde yedekte bekletilen kuvvetler arasındaydı; ağır topçu ateşi altında sabahtan beri kımıldamadan tutulan yedek kuvvetler, saat biri geçeli epey olduğu halde hâlâ savaşa sokulmuş değillerdi. Durduğu yerde iki yüzden fazla kayıp veren alay saat ikiye doğru harekete geçirilip, çiğnenmiş bir yulaf tarlasına aktarıldı; o gün sabahtan beri, özellikle de saat birle iki arasında, yüzlerce düşman bataryasının toplu ateşiyle dövülen ve çevresinde binlerce asker kırılan Raevski metrisi ile Semyonovsk arasında kalan boşluktaydı bu tarla.

Burada da uzun süre kımıldamadan ve tek ateş etmeden tutulan alay, mevcudunun üçte birini de o tarlada yitirdi. Tüm alanı kaplayarak ortalığı göz gözü görmez hale getiren yekpare duman perdesinin ardından kükreyen toplar, alayı cephesinden özellikle de sağ yanından hiç durmadan dövüyor, ısıklık çalarak hızla gelen güllelerle, hışırtılı bir ses çıkararak daha yavaş gelen humbaralar ölüm yağdırıyordu. Bir aralık, âdeta alaya soluk aldirmek istermiş gibi bir on beş dakika, gülleler ve humbaralar zarar vermeden hep tepelerinden geçip gitti, ama hemen ardından alayın tepesine inmeye başlayan isabetli atışlar askeri üçü beşi bir arada kırmaya başladı; ölümler sürüklenerek kenara çekiliyor, sedyeler hiç durmadan yaralı taşıyordu.

Her yeni salvoda, henüz yaşamlarını yitirmemiş olanlar için ayakta kalabilme olasılığı biraz daha azalıyor, azalıyor, azalıyor. Alay, üçer yüz adım aralıkla tabur düzeninde duruyordu, ama aralarındaki bu uzaklığa rağmen tüm taburlardaki eratin o anki ruh durumları aynıydı. Hepsi de suskun, hepsi de kaygılıydı. Hemen hemen kimse konuşmuyor, ara sıra konuşan olsa bile, her isabetli atışın ardından “Sedyeee!” bağıışı duyulur duyulmaz bütün sesler kesiliveriyordu. Erat vaktinin çoğunu, subaylarının izniyle, oturarak geçiriyordu. Kimi kalpağını başından çıkarmış çene altı kayışını düzeltip kısaltıyor; kimi yerden aldığı bir avuç kille süngüsünü parlatıyor; kimi omuz kayışının tokasını çözüp daha sıkı bağlıyor; kimi postallarını çıkarıp ayak sargılarını düzelttikten sonra postallarını ayağına geçirmekle uğraşıyor; kimi sürülü topraktan kubbecikler yapıyor; kimi ekin saplarından sepet örüyor, tümü de bunlara benzer şeylerle oyalanmaya çalışıyorlardı. Ölenler ya da yaralananlar oldu mu, dizi dizi sedyeler geçmeye başladı mı veya duman perdesinin ardından yığın halinde düşman askeri görünecek oldu mu, herkes bu işlerle uğraşmayı bırakıyordu. Rus toplarının mevzileri değiştirilip ileriye alındığını, Rus süvari ya da piyade birliklerinden birinin ilerlediğini gördükleri zaman da, “Halı şöyle!” “Tamam, işte böyle olmalı!”, “Aferin aslanlarım!” gibi sesler duyulmaya başlıyordu hemen. Ama tüm eratin en çok ilgisi-

ni çeken, onları en çok canlandıran şeyler savaşla hiç ilgisi bulunmayan, sıradan, ufak tefek olaylar idi. Manen yorgun düşmüş erat bu tür sıradan, gündelik olaylar sayesinde biraz ferahlayıp kendine geliyordu âdeta. Örneğin, alayın önünden bir topçu bataryası geçiyordu, Topçeker beygirlerden öndekinin bir yanındaki koşum kayışı hayvanın bacakları arasında kaldı. Tüm alayın safları boyunca bir anda özdeş bağrışmalar yükseliverdi:

“Hey, öndeki ata baksanıza be!.. Kurtarın hayvanın bacağına! Düşecek ulan hayvan! Yuh bee, hâlâ görmüyor herifler!..”

Derken, tüm alayın dikkatini bu sefer bambaşka bir olay çeker. Nereden çıktığını Tanrı bilir, ufacık kahverengi bir köpek görünür öteden; kuyruğunu havaya dikmiş, başı önünde dalgın köpek hiçbir şeyin farkında olmadan tırıs tırıs safların önünden geçerken, çok yakına bir humbaranın düşmesiyle, kuyruğunu bacaklarının arasına kıştırıp çenileyerek kendini yana atması bir olur. Aynı anda saflardan bir kahkaha tufanı kopar, bağrışmalar, gülüşmeler göklere yükselir. Ne var ki, solgun yüzleri her geçen an biraz daha sararıp solarak, aç acına, yerlerinden kıınıldamadan, sürekli ölüm korkusu çekerek sekiz saatten beridir beklemekte olan erleri oyaltan bu tür olaylar topu topu bir iki dakika sürer, sonra yine yüzlere o solgunluk çöker.

Alayındaki herkes gibi kendi yüzü de kaygılı ve sapsarı olan Prens Andrey, ellerini arkasında bağlamış, başı önünde, yulaf tarlasının yanındaki ufacık çayırı bir baştan öbür başa arşınlayıp duruyordu. Ne yapacağı bir iş, ne vereceği bir emir vardı. Her şey kendiliğinden oluyor, işler kendiliğinden yürüyordu. Ölenler sürüklenip geriye çekiliyor, yaralılar sedyelere konulup götürülüyor, seyrelen saflarda aralar hemen kapatılıyordu. Görevle cephe gerisine yollanan erler işleri biter bitmez hiç oyalanmadan dönüyorlardı yerlerine. Önceleri Prens Andrey askerlerine örnek olup onları yüreklendirmek amacıyla safların arasında dolaşırken, kısa sürede buna hiç gerek olmadığını, eratına öğretebileceği fazladan hiçbir şeyi bulunmadığını anlamış, aralarında dolaşmaktan vazgeçmişti. Alayındaki her er, her subay gibi o da içinde bulundukları duru-

mun dehşetini düşünmemek için, oyalanacak bir şeyler bulma çabasındaydı. Gözleri, tozlanan çizmelerinin burnunda, ayaklarını otların arasından geçirerek, otları hışırdatarak küçük çayırın kenarında geziniyordu: kâh, ot biçicilerin bıraktıkları ayak izlerine basmaya çalışarak geniş adımlarla yürüyor; kâh adımlarını sayarak, bir kilometre yürümek için çayırın bir ucundan öteki ucuna kaç kez gidip gelmesi gerektiğini hesaplıyor; kâh çayırın kenarında biten pelin otlarını yolup avucunun içinde ovalayarak o keskin, mayhoş kokularını kokluyordu. Bir gün önceki düşüncelerinden hiçbir şey kalmamıştı geriye. Hiçbir şey düşünmüyordu. Birinci tabur eratının tanıdık –bıkkınlık verecek kadar tanıdık– yüzlerini seyrederken, top kükremelerinden yorulan kulaklarını ardı arkası kesilmeyen seslere vererek, uçan mermilerin ısıklarıyla, düşünce çıkardıkları gümlmelerden türlerini kestiriyordu. Duman perdesinin gizlediği kesimden yaklaşan ısıklı dinlerken, ‘Hah işte, geliyor... Bu seferki de tam üstümüze doğru geliyor!’ diye içinden geçiriyordu. ‘Bir tane daha! Yine üstümüze! Tam isabet...’ Duruyor, dönüp saflara bakıyordu. ‘Hayır, tepeden geçip gitmiş! Ama bu seferki isabet etti işte!’ Tekrar dönüyor, çayırın öbür ucuna on altı adımda ulaşmaya çalışarak yürümeye başlıyordu. Bir ısıklık ve hemen ardından yanı başında duyduğu sağır gürültü. Kendisinden beş adım öteye düşen bir gülle yerden kuru kesekler kaldırarak seke seke gözden kaybolup gidiyordu. Prens Andrey’in sırtından aşağı soğuk bir ürperti iniyordu. Tekrar dönüp asker saflarına baktı. Güllenin değdiği asker sayısı kabarık olsa gerek – ikinci taburun başına büyük bir kalabalık toplandı çünkü.

“Yaver!” diye seslendi Prens Andrey. “Emir ver şunlara, böyle hep bir araya toplanmasınlar.”

Emri yerine getiren yaver Prens Andrey’e yaklaştı. Öbür baştan da bir tabur komutanı atını sürüp yanlarına geldi.

Erlerden biri, “Kollayın!” diye haykırdı ve aynı anda, pır diye gelip birden yere konuveren bir kuş gibi, tam tabur komutanının atının önüne, Prens Andrey’in iki adım ötesine, fazla gürültü çıkarmadan bir humbara düştü. Korktuğunu gösterip göstermemek

umurunda olmadığı için homurtu koyvererek önce bir şahlandı at, sonra da, sırtından düşmesine ramak kalan tabur komutanın kaykılmış gövdesini savurarak şimşek gibi yana attı kendini. Atın duyduğu dehşet insanlara da bulaştı.

Yaverin, “Yatın!” diye bağırmasıyla kendini yüzükoyun yere atması bir oldu.

Prens Andrey kararsızlık geçiriyordu. Yüzükoyun yere kapanmış yaverle Prens Andrey’in arasında, tarlayla çimenliğin ara kesitini oluşturan karığın içindeki pelin otu kümesinin yanı başında, burula burula çıkan dumandan bir kurdele salarak fırıldak gibi dönüyordu humbara.

Çimenlere, pelin otuna ve fırıl fırıl dönen kara toptan ince bir şerit halinde çıkan dumanlara bakarken, hayıflanmaya benzer değişik bir duygunun etkisinde kalan Prens Andrey, ‘Ölümüm bundan mı olacak yoksa?’ diye içinden geçiriyordu. ‘Olmaz, ölemem, ölmek istemiyorum. Yaşamı seviyorum ben bu çimenleri, bu toprağı, bu havayı seviyorum...’ diye düşünürken, bütün askerlerin kendisine bakmakta olduklarını hatırladı.

Yavere, “Ne kadar ayıp ettiniz, beyefendi!” dedi. “Sizin bu...”

Prens Andrey sözünü bitiremedi. Bir gülmeyeyle aynı anda, patlayıp paramparça olan bir çömleğin şangırtısına benzer gürültüyle karışık bir hışırtı duyuldu ve birdenbire ortalığı boğucu, yoğun bir barut dumanı kapladı. Yana doğru savrulan Prens Andrey bir kolunu hızla yukarı kaldırırken yüzükoyun yere yuvarlandı.

Birkaç subay ona doğru koştular. Karnının sağ yanından akan kan, çimenlerin üzerinde geniş bir leke halinde yayılıyordu.

Çağrılan milis sedyeciler subayların arkasında duruyorlardı. Yüzü çimenlere gömülü olarak yatan Prens Andrey hırıltılı sesler çıkarıyor, zorlukla soluk aldığı görülüyordu.

“Ne duruyorsunuz orada? Yaklaşsanıza!”

Milis sedyeciler yaklaşp omuzlarıyla bacaklarından tutarak kaldırmak istedilerse de, Prens Andrey can acısıyla inleyince, sedyeciler birbirlerine bakıp tekrar yere bıraktılar onu.

“Kaldırın, kaldırın onu, kaldırılması gerek!” diye bağırdı biri oradan.

Tekrar omuzlarından ve ayaklarından tutarak kaldırıp sedyeye yatırdılar Prens Andrey’i.

Subayların, “Tanrım! Aman Tanrım! Neresinden? Midesinden mi? Midesindense kurtulamaz! Vah, vah!” diye aralarında konuştukları duyuluyordu.

Yaver, “Tam kulağımın dibinden geçti, kıl payıyla kurtuldum,” diye anlatıyordu.

Sedyeciler sedyeyi omuzlayıp dengeyi bulduktan sonra, gelirken tarlada kendi bıraktıkları ayak izleri üzerinden sıhhiye istasyonunun yolunu tuttular.

Ayak uyduramadıkları için her adımda sedyeyi sarsan köylü milisleri, subaylardan biri omuzlarından tutarak durdurdu.

“Uygun adım yürüsenize! Ah, sizi gidi köylüler!..” diye bağırdı onlara.

Öndeki sedyeci, “Ayak uydursana be, Fiyodor!.. Ayak uydur dediler sana,” diye çıkıştı arkadaşına.

Arkadaki sedyeci en sonunda ayak uydurmayı başardı ve, “Hah işte, oldu!” dedi.

Koşa koşa oraya gelen Timohin sedyenin üzerine eğilerek, “Komutanım, komutanım, ah benim komutanım! Ah, benim Prensim!” derken sesi titriyordu.

Prens Andrey gözlerini açtı, sedyenin çukurunda kalan başının üzerine eğilerek konuşanın kim olduğuna baktı, sonra göz kapakları indi yine.

Milisler Prens Andrey’i ormanın kıyısına kurulmuş olan ilk yardım istasyonuna taşıdılar; hasta ve yaralı taşımakta kullanılan arabalar da vardı orada. Ormanın hemen dibinde kurulan ilk yardım istasyonu, birer yanı yukarıya kıvrılarak açık bırakılan üç çadırdan oluşuyordu. Atlarla arabalar ise ormanın içinde duruyordu. Atlar yem torbalarından yulaf yiyor, yere düşen tanelerden de serçeler sebepleniyordu. Kan kokusu alan birkaç karga sabırsızlanarak gaklaya gaklaya kayınların arasında uçtu-

şuyordu. Çadırların bulunduğu, yirmi dönümden geniş bir alanda, kanlara bulanmış çeşit çeşit giysiler içinde kimi ayakta kimi oturan, kimi yatan birçok yaralı vardı. Yaralıların çevresinde toplanıp üzgün üzgün, ama dikkatle onları seyreden asker ve sedyeci kalabalığını, düzeni sağlamakla görevli subaylar uzaklaştırmaya çalışıyor, ama bir türlü başaramıyorlardı. Katlayıp ucunu yere dayadıkları sedyelere yaslanarak ayakta dikilen erler, zor bir problemi anlamaya çalışır gibi olanı biteni büyük bir dikkatle izliyor, subayların emirlerine aldırış bile etmiyorlardı. Çadırlardan zaman zaman çığlıklar, zaman zaman iniltiler yükseliyordu. Ara sıra çadırdan dışarı fırlayan sıhhiyecilerin kimi su getirmeye koşuyor, kimi de sırası gelen, içeriye alınacak bir yaralıyı işaret ediyordu. Çadırın dışında sıralarını bekleyen yaralıların ise kimi inliyor, kimi ahlayıp ofluyor, kimi ağlıyor, kimi çığlık atıyor, kimi sövüp savıyor, kimi de votka isterim diye tutturmuş bağırıyordu. Bazıları da kendinden geçmiş, sayıklıyordu. Prens Andrey'i taşıyan sedyeciler sıralarını bekleyen yaralıların üzerlerinden atlaya atlaya gelip, taşıdıkları yaralı alay komutanı olduğu için, çadırlardan birinin hemen önünde durdular, talimat beklemeye başladılar. Prens Andrey gözlerini açtı, ama uzun bir süre çevresinde olanı biteni anlayamadı. Küçük çimenliği, pelin otlarını, fırıl fırıl dönen kara topu ve ansızın bastıran o tutkulu yaşam sevgisini hatırlıyordu. Kendisinden iki adım ötede ağaca yaslanmış başı sargılı, kara saçlı, uzun boylu, yakışıklı, yüksek sesle konuşan bir astsubay herkesin ilgisini üzerinde toplamıştı. Yaralılarından ve sedyecilerden oluşan bir kalabalık, başıyla bacağından kurşun yaraları alan astsubayın çevresini sarmışlar, anlattıklarını merakla dinliyorlardı.

Kor gibi parlayan gözlerini çevresini saranların üstünde dolaştırarak, "Öyle bir sopa çektik ki, heriflerin içleri dışlarına çıktı, üstelik krallarını bile enseledik!" diye anlatıyordu astsubay, "Ah, arkadaşlar, ah; yedeklerimiz o sırada yetişseydi eğer, düşmanın tozu bile kalmazdı şimdi alimallah! İnanın sözüme..."

Konuşanın yakınında bulunan herkes gibi Prens Andrey de adama gözleri parlayarak bakıyor, içinin rahatladığını hissediyordu. “İyi ama artık benim için bir önemi kaldı mı ki?” diye düşünmeye başladı. “Ha öbür yana gitmişim, ha bu yanda kalmışım, ne fark eder sanki? Yaşamdan ayrılmak bir ara niye o kadar zor göründü gözüme acaba? Yaşam denen şeyde öyle bir şey var ki, hiçbir zaman anlayamadım ben bunu hâlâ da anlamış değilim ya...”

XXXVII

Çadırdan önlüğü kan içinde bir doktor çıktı dışarıya; küçücük elinin kanları bulaşmasın diye purosunu başparmağıyla serçe parmağı arasında tutuyordu. Başını kaldırdı, yaralıların hiçbirine bakmadan, onlarla göz göze gelmemeye çalışarak havalara doğru bakındı. Biraz soluk alıp kendine gelmek istediği belli oluyordu. Başını sağdan sola çevirip bir iki dakika da öyle durduktan sonra içini çekerek başını öne eğdi.

Doktor, biraz ötede yatan Prens Andrey’i kendisine gösteren sıhhiyeciyeye, “Tabii, hemen,” dedi ve Prens Andrey’i çadıra almalarını söyledi.

Bekleyen yaralılar arasında bir mırıldanma oldu. İçlerinden biri, “Görünüşe bakılırsa öbür dünyada bile beylerden kimseye fırsat düşmeyecek!” diye laf attı.

Prens Andrey’i içeriye taşıyıp, sıhhiyecilerden birinin kanlarını yıkadığı, az önce boşalmış bir masaya yatırdılar. Çadırın içinde bulunanları iyice seçemiyordu Prens Andrey. Sağdan soldan yükselen acıklı inilti bir yandan, uyluğunda, karnında ve sırtında duyduğu dayanılmaz sancılı öbür yandan, dikkatini dağıtıyordu. Çevresinde gördüğü her şey birbirine girerek, alçak tavanlı çadırın tümünü dolduran, çıplak erkek gövdelerinin oluşturduğu yekpare bir görüntü biçimini alıyordu, tıpkı bundan birkaç hafta önce o sıcak ağustos gününde, Smolensk yolu üzerindeki o pis göleti dolduran çıplak erkek gövdeleri gibi. Evet, daha o zaman bir önsezi

gibi onu dehşete düşürmüş olan görüntünün –çıplak insan etinden, *savaşta harcanacak malzemedен* oluşan görüntünün– aynıydı buradaki de.

Çadırdaki üç ameliyat masası vardı. Masalardan ikisi doluydu, üçüncüye de Prens Andey'i yatırdılar. Bir ara yalnız bırakılan Prens Andrey elinde olmaksızın öbür iki masada ne yapıldığıyla ilgilendi. Ona daha yakın olan masada, yere atılmış üniformasına bakarak bir Kazak ya da Tatar olması gereken bir adam oturuyordu. Adamı dört kişi kollarından ve bacaklarından tutuyor, gözlüklü bir doktor da adamın kaslı sırtını bisturiyle yarıyordu.

“Aaahh, aaahh, aahhh!” diye inilti koyveren Tatar, fırlak elmacık kemikli, basık burunlu esmer yüzünü ansızın kaldırıp bembeyaz dişlerini meydana çıkararak çırpınmaya, kıvrır kıvrır kıvrınmaya, aynı zamanda da kulak paralayıcı, çın çın öten uzun çığlıklar koparmaya başladı. Öteki masanın başına büyük bir kalabalık toplanmıştı. Masada uzun boylu, etlerinin tombulluğundan iyi beslendiği anlaşılan bir adam sırtüstü yatıyordu; adamın kara kıvrırcık saçlarıyla geriye kaykılmış başının biçimi Prens Andrey'e tanıdık gibi geldi. Kıpırdamamasını sağlamak için üç dört sıhhiyeciden birden göğsüne çökmüşlerdi. Çıplak, tombul, kalın ve bembeyaz tenli bir bacağı hiç durmadan seğiriyor, ıspazmoza tutulmuş gibi zangır zangır titriyordu. Adam çırpına çırpına, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. İki doktor –birinin yüzü sapsarıydı ve titriyordu– adamın mosmor kesilmiş öteki bacağına hiç konuşmadan bir şeyler yapıyorlardı. Gözlüklü doktor işini bitirip Tatarın sırtına kaputunu örttükten sonra ellerini silerek Prens Andrey'in yanına geldi.

Prens Andrey'in yüzüne şöylece bir bakıp hemen başını öte yana çevirdi.

“Soysanıza onu! Ne bekliyorsunuz?” diye öfkeyle bağırdı sıhhiyecilere.

Kolları çemrenmiş sıhhiyeci teker teker düğmeleri çözerek soymaya başlayınca, Prens Andrey en eski çocukluk anılarını hatırladı. Doktor eğildi, yarayı yokladı ve derin bir iç çekti. Sonra oradakilerden birine bir işaret yaptı ve Prens Andrey karnında

duyduğu korkunç acıya dayanamayarak bayıldı. Kendine geldiğinde, paramparça olan uyluk kemiğinin küçük parçaları çıkarılmış, parçalanan etleri kesilip alınmış, yarası sarılmıştı. Yüzüne su serpiyorlardı. Prens Andrey gözlerini açar açmaz doktor onun üzerine eğildi, sessizce dudaklarından öptü ve aceleyle yanından uzaklaştı.

O dayanılmaz sancıları atlattıktan sonra Prens Andrey dünyaya yeniden gelmiş gibi oldu; uzun zamandır hiç kendini bu kadar iyi hissettiği olmamıştı. Hayalinde hep yaşamının en tatlı, en mutlu anlarını canlandırıyor, özellikle de dadısı tarafından soyulup yatağa yatırıldığı, dadısından ninniler dinlediği günlerini; başını yastıkların arasına sokmakla mutlu olduğu ve mutlu olmak için de yaşıyor olmaktan başka bir şeye ihtiyaç duymadığı zamanları gözünün önüne getiriyordu. Bütün bu anılar geçmişin birer parçası olarak değil de, yaşadığı şimdiki zamanın birer parçasıymış gibi canlanıyordu kafasında.

Başının biçimi Prens Andrey'e yabancı gelmeyen o yaralıyla hâlâ uğraşıyordu doktorlar; adamı masada doğrultmaya ve sakinleştirmeye çalışıyorlardı.

Şiddetli acı yüzünden zaman zaman katılıp kaldığı için ara sıra kesilen inlemeleri ve hıçkırıkları arasında, korka korka, "Gö-gö-gösterin bana... ayyy... aaayyy... aaayyy!" diye perişan sızlanmaları duyuluyordu yaralının.

Onun bu iniltilerini duydukça Prens Andrey'in içinden ağlamak geliyordu. Şan ve şerefe ulaşamadan öleceği için mi, yaşamdan ayrılmak zor geldiği için mi, yoksa kendisi gibi burada bulunan herkes acı çektiği ve yanı başındaki şu adam böylesine acıklı inlediği için mi bilinmez; ama her ne içinse, ağlamak hem de çocuklar gibi ağlamak, mutlu bir çocuk gibi tertemiz gözyaşları dökmek istiyordu işte.

Ayağından çizmesi çıkarılmadan kesilip alınan, pıhtılaşmış kanlar içindeki bacağını gösterdiler yaralıya.

Adam, kadınlar gibi, "Ay-ay-ay!" diye hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Adamın önünde, yüzünün görünmesini engelleyecek biçimde duran doktor yana çekilince, ‘Tanrım! Bu da nesi? Ne işi var onun burada?’ dedi kendi kendine Prens Andrey.

Az önce bacağını kestikleri bu perişan, bu yıkılmış, bu hıçkırığa hıçkırığa ağlayan yarattığı tanımıştı: Anatol Kuragin’di bu. Anatol’ü koltuk altlarından destekleyerek dik tutmaya çalışıyor, tir tir titreyen şiş dudaklarına dayadıkları bardaktan su içirmeye uğraşıyorlardı, ama suyu bile içemiyordu adam; şiş dudakları bardağın kenarını tutamıyordu bir türlü. Soluk alabilmek için çırıpınıyordu Anatol. Görüntüyü tam olarak algılayamayan, kafasını iyice toparlayamayan Prens Andrey, ‘Evet, Kuragin bu! Bu adamla benim aramda acı anıların oluşturduğu bir yakınlık, bir bağ var,’ diye düşünüyordu. ‘Peki, ama bu adamın benim çocukluk günlerimle, benim yaşamımla ilgisi ne?’ diye kendi kendine soruyor, bir türlü cevabını bulamıyordu. O sevgiyle dolu, o tertemiz çocuk dünyasının anıları içinden, ansızın sıyrılıp öne fırlayıveren hiç beklenmedik, yeni bir anı canlanıverdi gözlerinin önünde. İlk kez 1810 yılındaki o baloda gördüğü haliyle, Nataşa idi bu: İncecik kolları, incecik boynuyla, heyecana susamış ve heyecanla kendinden geçmeye hazır haliyle, o çekingen, utangaç, mutlu yüzüyle Nataşa. Bu görüntüyle birlikte Prens Andrey yüreğinde Nataşa’ya her zamankinden daha büyük bir sevgi ve sevecenlik uyandığını duyumsadı. Şişmiş göz kapaklarının arasını dolduran gözyaşlarının ardından tanımaya çalışır gibi kendisine doğru bakan şu adamla arasındaki bağı ne olduğunu o zaman hatırladı Prens Andrey. Her şeyi hatırladı ve mutlulukla çarpan yüreği birdenbire bu adama duyduğu ani, şiddetli bir acıma duygusuyla kabardı. Kendini daha fazla tutamadı ve bu zavallı hemcinsi için, kendisi için, onların günahları ve kendi günahları için sevgi ve sevecenlikle yüklü, yumuşacık duygularla yüklü gözyaşları süzölmeye başladı yanaklarından.

‘Hemcinsimizi sevmek, hemcinsimize acımak, bizi sevenlere olduğu kadar bizi sevmeyenlere, bizden nefret edenlere de acımak; evet, Prenses Mariya’nın bana anlatabilmek için çırıpındığı, ama benim bir türlü anlayamadığım, Tanrı’nın yeryüzüne indirdiği

sevgi evet, hayatı bana birdenbire o kadar sevdiren şey bu duyguydu işte ve eğer yaşayabilseydim, hayatta bana kalacak biricik şey de bu olacaktı. Ama artık çok geç. Biliyorum!’

XXXVIII

Savaş alanında üst üste yığılmış ölü ve yaralıların görüntüsüne bir de kafasının içindeki ağırlıkla, çoğunu şahsen tanıdığı yirmi kadar generalinin ölümleri ya da yaralıları arasında bulunduğu haberinin üzüntüsü ve bir zamanlar dünyanın bükemediği o güçlü kolunun aciz kaldığını anlamasının yarattığı çaresizlik duygusu da eklenince, o güne dek her savaş sonrasında ölümlerle yaralıları görüp bunlar üzerinde düşünmeyi (âdeta) manevi güç sınaması sayan Napolyon, hiç alışık olmadığı bir duyguya kaptırdı kendini. Kendi değerinin ve büyüklüğünün kaynağı saydığı sağlam maneviyatı o gün savaş alanında karşılaştığı görüntüler yüzünden sarıvermişti birden. Çarpışma sahnelerinin yer aldığı savaş alanından aceleyle ayrılıp Şevardino tepesine döndükten sonra metrisin dibinde yine o portatif sandalyesine sapsarı bir suratla çökercesine oturmuştu: Üzgün yüzünün tombul etleri sarkmış; sesi kısık, burnu kıpkırmızı, bulanık gözleri önüne dikili durumda, elinde olmaksızın top seslerini dinliyordu. Her şeyden ve herkesten çok kendisinin başlattığını sandığı, ama durdurmaya gücünün yetmediği şu işin bir an önce sona ermesini hastalıklı bir tedirginlik içinde bekliyordu. Tamamıyla kişisel ve insancıl bir duygu, bunca yıldır sürdürdüğü ve kendi kuruntularının ürünü olan yapay yaşam felsefesine ilk kez, kısa bir an için de olsa üstün gelmişti. Savaş alanında gördüğü ölümleri, savaş alanında can çekişirken gördüğü askerleri gözünün önünde canlandırırken, o görüntülerden kendine de bir pay biçiyordu. Kafasındaki ağırlık, göğsünün sıkışması ona kendisinin de ölebileceğini, kendisinin de can çekişebileceğini hatırlatıyordu. O anda gözünde ne Moskova vardı, ne zafer, ne de şan ve şeref. (Şan ve şerefın daha fazlasını ne yapacaktı?) Şu anda

istediği biricik şey bu kapandan kurtulmak, rahata ve huzura kavuşmaktı. Ama Semyonovsk'daki sırttan savaş alanını seyrettiği sırada topçu komutanı, Knyazkovo önlerindeki Rus birlikleri üzerinde toplanan topçu ateşinin yoğunlaştırılması önerisini getirdiğinde, Napolyon kabul etmiş ve bu salvo atışlarından elde edilecek sonucu kendisine bildirilmelerini emretmişti.

İşte tam Napolyon bu düşüncelere dalmışken, bir yaver gelip, İmparatorun emri uyarınca Rusları iki yüz topla dövdüklerini, ama buna rağmen yerlerinden kımıldatamadıklarını bildirdi.

"Ateşimiz altında saflar halinde biçiliyorlar ama yine de dayanıyorlar," dedi yaver.

Napolyon soğuk alınlığı yüzünden kısılmış sesiyle, "Daha fazlasını istiyorlar!" dedi.

Napolyon'un ne dediğini iyi duyamayan yaver, "Haşmetlim?" dedi.

Napolyon kaşlarını çatarak, hışırtılı çıkan kısık sesiyle, "Daha fazlasını istiyorlar!" diye tekrarladı. "Madem öyle istiyorlar, veriş-tirin siz de!"

Aslında istemediği halde, sırf kendisinden beklenildiği için yapılmasını emrettiği şey, onun emri olmadan da zaten yapılmaktaydı o anda. Kendini yeniden büyüklük kuruntusuna kaptıran Napolyon durumu gereği kabullenmek zorunda kaldığı o acımasız, yürek sıkıntısı veren, insanlık dışı rolü –tıpkı kendi kendine bir iş yaptığını sanan dolap beygiri gibi– tekrar benimsedi.

Olan bitenlerin ağırlığını bu olaya katılan herkesten çok taşıyan bu adamın aklının ve vicdanının böyle kararması sadece o günle ve o saatle sınırlı kalmayacaktı. Davranışları her türlü iyilikten, her türlü insancıl kaygıdan yoksun, iyiliğe ve gerçeğe aykırı olduğu için daha kendi davranışlarının anlamını bile doğru dürüst kavrayamayan bu adam iyiliği, güzelliği ve gerçeği ömrünün sonuna dek hiçbir zaman anlayamayacaktı. Dünyanın yarısı onun tüm davranışlarını göklere çıkardığından, bu durumda tutup da kendi davranışlarını mahkûm edemeyeceği için, ister istemez gerçeği, iyiliği ve insancıl düşünceyi mahkûm etmek zorundaydı.

Kendisi, ölmelerini ya da sakat kalmalarını istediği için öldüklerini ya da sakat kaldıklarını sandığı askerlerle kaplı savaş alanından o gün atla geçtiği sırada bir yandan onlara bakarken bir yandan da içinden bir Fransız'a karşı kaç Rus'un öldüğü hesabını yapan ve kendi kendini kandırarak bir Fransız'a karşı beş Rus'un öldüğü sonucunu elde edince de pek sevinen Napolyon'un o günkü bu davranışı ne ilkti, ne de son olacaktı. Elli bin askerin cesediyle kaplandığı için o günkü savaş alanından "savaş alanının görünümü görkemliydi" diye söz ederek Paris'e yazdığı mektup da onun bu türden yazdığı mektupların tek örneği olarak kalmayacak, St. Elen'de bir başına yaşarken, vaktini, yaptığı büyük işleri anlatmaya adanmak isteyen Napolyon orada da şöyle yazacaktı:

"Çağdaş savaşlar içinde halkın en beğeneceği savaşın bu Rus seferi olması gerekirdi. Herkesin güvenliğini, herkesin huzurunu ve gerçek çıkarlarını gözeten, sağduyuya dayalı bir savaştı bu; barışı ve sahip olduğumuz değerleri korumak için yapılan bir savaştı.

"Belirsizliklerin sona erip güvenlik çıkışının açılması gibi büyük bir davayı amaçlıyordu bu savaş. Bu savaşla herkese iş, herkese yeni ufuklar, herkese gönenç olanakları açılıyordu. Avrupa sistemi zaten kurulmuş bulunuyordu; iş sadece sistemi örgütlemeye kalmıştı.

"Her yerde bu büyük amaçlara ulaşp, her yerde huzuru sağladıktan sonra ben de gönül huzuruyla kendi '*Kongremi*', kendi '*Kutsal İttifak*'ımı oluşturabilecektim. Bu emellerimi elimden aldılar, çaldılar benden. Oysa büyük hükümdarlardan oluşturulacak o birlik içinde tıpkı bir aile gibi ortak çıkarlarımızı gözetir, efendisine hesap veren bir sayman gibi halka çalışmalarımızın hesabını verirdik.

"Bu yoldan tüm Avrupa gerçekten de tek ulus haline gelebilir, kim hangi ülkeye giderse gitsin kendini öz vatanında hissedebilir. O zaman, deniz taşımacılığına elverişli tüm ırmakların herkese açık tutulmasını, denizlerin herkesin ortak malı sayılmasını, dolaşısıyla büyük daimi ordular beslemek gereksiz hale geleceğinden, sadece hükümdarların kişisel güvenliğini sağlamaya yetecek küçük birliklerle yetinilmesini isteyebilecektim onlardan.

“Fransa’ya –büyük, güçlü, huzur dolu, görkemli ve şanlı vatanının sinesine– döndükten sonra da, bu vatanın sınırlarının artık değişmez olduğunu; bundan sonra yapılacak herhangi bir savaşın sadece savunma amaçlı olacağını, yeni topraklar kazanma amacıyla çıkarılacak her savaşın ‘ulusal çıkarlara aykırı’ sayılacağını ilan edecektim dünyaya. Oğlumu İmparatorluğun yönetimine ortak edecektim; benim ‘diktatörlüğüm’ sona erecek, oğlumun meşruti yönetimi başlayacaktı.

“Paris dünyanın başkenti olacak, bütün uluslar Fransızları kısıkanacaktı!

O zaman ve daha sonra yaşlılığında, oğlum krallık görevlerini öğrenirken biz de İmparatoriçeyle birlikte boş zamanlarımızı tam bir taşralı karı koca gibi kendi atlarımızla, ülkeyi baştan aşağı dolaşmaya, dert dinlemeye, yaralara merhem olmaya adayacak, her yerde kamu yararına eserler yükseltecek, nimetler dağıtacaklık.”

Yaradan tarafından alınca, halkların celladı olmak gibi uğursuz bir görev yazılmış bulunan Napolyon, yaptığı her şeyin ulusların çıkarı ve gönenci amacını taşıdığına; milyonların yazgısını kendisinin yönlendirebileceğine; güç uygulama yoluyla insanlara nimet dağıtabileceğine kendi kendini böyle inandırmıştı işte.

Rusya seferiyle ilgili olarak ayrıca şunları da yazmıştı Napolyon:

“Vistül Irmağını aşan dört yüz bin askerin yarısını Avusturyalılar, Prusyalılar, Saksonlar, Lehler, Bavyeralılar, Würtemberliler, Mecklenbergililer, İspanyollar, İtalyanlar ve Napolililer oluştuyordu. İmparatorluk ordusunun üçte biri de Hollandalılardan, Belçikalılardan, ve Rayn, Piedmont, İsviçre, Cenevre, Toskana, Roma sınırlarından toplama askerlerle, otuz ikinci tümenin kontrolündeki Bremen, Hamburg vb. gibi bölgelerin halkından oluşmuşu: tüm ordu içinde Fransızca konuşanlar yüz kırk bin kişi ya var, ya yoktu. Rusya seferi gerçekte Fransa’ya elli binden daha az insana mal olmuştur; öte yandan Rus ordusu sadece Vilna’dan Moskova’ya doğru çekilişi sırasında yer alan çeşitli çarpışmalarda

bile Fransız ordusunun dört katı asker kaybetmiştir; Moskova'nın yakılışı, ormanlara sığınarak açlık ve soğuktan ölen yüz binlerce Rus'un yaşamına mal olmuştu, Rus ordusu da Moskova'dan Oder üzerine yürüyüşü sırasında yine elverişsiz mevsim dolayısıyla büyük kayıplar vermiş, Vilna'ya ulaştığında sayıları elli bine, Kaliş'e ulaştığında ise on sekiz binden aza inmiş bulunuyordu."

Rusya seferinin kendi iradesiyle olduğunu sandığı için, savaşın getirdiği felaketler ruhunu ürpertmiyordu Napolyon'un. Göğsünü gere gere savaşın tüm sorumluluğunu üstlenebiliyor ve yüz binlerce ölü arasında Essenlilere ya da Bavyeralılara oranla Fransızların daha az oluşu gerçeğini, savaşı haklı gösterecek bir gerekçe diye ileri sürebiliyordu o bulanık beyniyle.

XXXIX

İmparator ailesiyle Davidov ailesinin malları olan toprak kölelerinin ekip biçtiği tarlalarla çayırlarda –Borodino, Gorki, Şevardino ve Semyonovsk köylerinde yaşayan ahalinin yüzlerce yıldan beri ekip biçtiği, sürülerini otlattığı bu tarlalarda, bu çayırlarda–şimdi değişik üniformalarıyla on binlerce asker, çeşitli pozlarda ölü yatıyordu. İlk yardım istasyonunun çevresindeki on beş dönümlük alanda toprak ve çimen kanla sulanmıştı. Yaralı olsun olmasın tümünün de yüzlerinden korku okunan her sınıftan büyük asker kalabalıkları hareket halindeydiler; bitkin bir halde, âdeta sürüklenircesine yol alan bu asker yığınlarının bir orduya bağlı olanları Mojesk'e, öbür orduya bağlı olanları da Valuyevo'ya dönüyorlardı. Bir başka asker kalabalığı, subaylarının ardından aç, yorgun, bitik halde cepheye ilerlerken, başka bir asker kalabalığı da bulundukları mevzilerde tutunuyor, ateşi sürdürüyorlardı.

Daha önce, sabah güneşinin altında balkıyan süngülerin ısıltısıyla, topların ağzından fırlayan bembeyaz duman bulutçuklarıyla şenlenen, güzelliğine güzellik katılan o arazinin tümü üzerine şimdi pusla karışık kapkara bir duman çökmüş, her yere kekremsi

güherçile ve kan kokusu sinmişti. Yağmur bulutları toplanmaya ve ölümlerle yaralıların üzerine; bitkinlikten ve korkudan ne yapacağını bilemez hale gelmiş askerlerin üzerine damlalar düşmeye başladı. Yağmur, askerlerin kulaklarına, “Ey insanlar! Yeter, yeter artık! Durun... Aklınızı başınıza devşirin! Nedir bu sizin yaptığınız?” diye fısıldıyordu sanki.

Yorgunluktan, açlıktan her iki tarafın askeri de perişan haldeydi ve her iki tarafta da birbirlerini boğazlamayı sürdürüp sürdürmemeye konusunda bir kararsızlık görünüyordu; herkesin yüzünde bu kararsızlık okunuyor, herkesin vicdanında aynı soru işareti kıvrılıyordu: “Ne için ve kimin için öldüreceğim ya da öleceğim?.. Canınız istiyorsa siz gidin öldürün, ama artık benden geçti bu iş!” Akşama doğru bu düşünce herkesin vicdanında iyiden iyiye olunlaşmış bulunuyordu. Bu askerlerin tümü de yaptıkları şeyin dehşetine kapılıp silahlarını atarak gözlerinin gördüğü yere doğru kaçmaya başlayabilirlerdi her an.

Ne var ki, muharebenin sonlarına doğru askerlerin tümü de yaptıkları işin korkunçluğunu iyiden iyiye hissettikleri, muharebenin bitmesini sevinçle karşılayacak duruma geldikleri halde anlaşılmaz, gizemli bir gücün etkisinden kendilerini hâlâ kurtaramadıkları için yine de barut taşımaya, topları doldurup nişan almaya, ateş etmeye devam ediyorlardı, hem de artık ayakta duramayacak hale geldikleri halde; kandan, terden ve barut dumanından yüzleri gözleri görünmez hale geldiği halde; her üç topçu erinden sadece birinin hayatta kalabildiğini bildikleri halde... Her iki yandan da güller yine aynı acımasızlıkla, yine aynı hızla uçmaya, insan gövdelerini ezip parçalamaya devam ediyor ve bir tek insanın iradesine değil, tüm insanların ve evrenin Yaradanı olan Onun iradesine bağlı olarak bu korkunç iş sürüp gidiyordu.

Cephe gerisindeki Rus birliklerinin darmadağınık durumuna bakan herkes, Fransızlar ufacık bir çaba daha göstereceklerse Rusların işinin biteceğini; yine aynı biçimde, Fransızların durumuna bakan herkes, Rusların ufacık bir çabasıyla onların mahvolacağını söyleyebilirdi. Gelgelelim o ufak çabayı ne Fransızlar, ne de Ruslar

gösteriyor, böylece de savaş ateşinin alevi titrek titrek yanmaya devam ediyordu.

Saldırgan taraf Ruslar olmadığı için, bu çaba onlardan gelmiyordu. Ruslar muharebenin başında Moskova yolunu kesmiş, yolu düşmana kapatmıştı, şimdi muharebenin sonu yaklaşırken de aynı konumu sürdürüyordu. Ama Rusların amacı düşmanı mevzilerinden geri atmak olsaydı bile bu son çabayı gösterebilecek durumda değillerdi; çünkü Rus birliklerinin tümü parçalanmış ve muharebe süresince ağır kayıp vermeyen bir tek birliği bile kalmayan Rus ordusunun mevcudu yarıya inmiş bulunuyordu.

Son on beş yıl içinde kazandıkları zaferlerin anısı belleklerinde tazeliğini koruyan, Napolyon'un yenilmezliğine hâlâ güvenen ve muharebe alanının bir bölümünü ellerinde tuttuklarını, buna karşılık da askerlerinin sadece dörtte birini kaybettiklerini, Hassa Tümeninin ise sapasağlam ellerinin altında durduğunu bilen Fransızlar, savaşa girmemiş yirmi bin dinç askerle bu ufak çabayı kolaylıkla gösterebilirlerdi. Rusları mevzilerinden söküp atmak amacıyla saldırıya geçen Fransızların bu son ufak çabayı da göstermeleri gerekirdi; çünkü Ruslar muharebenin başında olduğu gibi Moskova yolunu kapatmayı sürdürdükçe Fransızların amaçlarına ulaşmaları söz konusu olamaz, o kadar çaba, o kadar insan kaybı havaya gitmiş olurdu. Gelgelelim, Fransızlar bu son çabayı göstermiyordu. Bazı tarihçiler, Napolyon usta erlerden kurulu Hassa Tümenini savaşa sürse zaferi kazanmasının işten bile olmayacağını ileri sürerler. Napolyon'un Hassa Tümenini savaşa sokması durumunda neler olabileceğinden söz etmek, güzün ilkbahar olması durumunda neler olabileceğinden söz etmeye benzer. Böyle bir şey olamazdı ki. Napolyon Hassa Tümenini savaşa sürmediyse, bunu istemediğinden değil, yapamayacağını bildiği için yapmadı. Fransız ordusunun bütün generalleri, bütün subayları, bütün erati da, askerinin maneviyatı bozukken böyle bir şey yapılamayacağını biliyorlardı.

Güçlü kolun paçavra gibi meflûç kaldığı o karabasanın verdiği dehşet duygusunu tüm benliğinde duyan yalnız Napolyon değil-

di; bu muharebeye ister katılmış olsun, ister olmasın, daha önce katıldıkları muharebelerde düşmanı şimdikininki onda biri kadar bir çabayla bile bozguna uğratabildiklerini deneyimleriyle bilen bütün generaller, bütün askerler, yani ordunun tümü de, mevcudunun yarısını yitirdiği halde hâlâ muharebenin başındaki kadar korkunç bir inatla direnebilen bu tehlikeli düşman karşısında Napolyon'un kapıldığı duyguya benzer bir dehşete kapılmış bulunuyorlardı. Saldıran Fransız ordusunun manevi gücü tükenmişti. Rusların Borodino'da kazandıkları zafer, değneklerin ucunda sallanan "sancak" adı verilmiş paçavraların ve askerlerin üzerinde bulundukları toprak parçalarının ele geçirilmesi diye tanımlanan türden bir zafer değildi; saldırgan düşmana kendi manevi güçsüzlüğünü, saldırdıkları tarafın manen kendilerinden üstün olduğunu kabul ettiren bir manevi zaferdi bu. Fransız istilacılar, daha ilk saldırısında ölümcül bir yara alarak çılgına dönen yabani hayvan gibi, sonlarının geldiğini bile bile saldırıyı sürdürüyorlardı; çünkü hızını aldığı için, Fransız ordusunun ilerlemekten başka çaresi yoktu, tıpkı, yarı yarıya mevcudunu yitirmiş Rus ordusunun da geri çekilmekten başka yapabileceği bir şey olmadığı gibi. Fransız ordusu aldığı ilk hızla, ağır aksak da olsa, Moskova'ya doğru ilerleyişi hâlâ sürdürebilecek durumdaydı, ama Ruslar bundan sonra onlara ilişkiler de ilişmeseler de, Fransızlar Borodino'da aldıkları bu yaradan kan kaybede kaybede sonunda ölmeye mahkûmlardı artık. Napolyon'un hiçbir neden yokken Moskova'dan apar topar kaçmasını, eski Smolensk şosesi üzerinden geri çekilmesini, beş yüz bin kişilik istila ordusunun mahvolmasını ve manevi gücü kendininkinden daha yüksek çıkan düşmanından ilk tokadı Borodino'da yiyen Napolyon Fransa'sının çöküşünü hazırlayan olgu, doğudan doğruya Borodino savaşının sonucudur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

Hareketin (*motion*: devinim) mutlak (*absolute*: saltık) kesiksizliği kavramı, insan aklının eremeyeceği bir kavramdır. Herhangi türden bir hareketin yasalarını insan ancak hareket içinden indi olarak (*arbitrarily*: kendince) seçtiği birimleri inceleyerek kavrayabilir. Ne var ki, kesintisiz bir hareketi böyle kendine göre bir yöntemle kesintili ögelere ayırırken, aynı zamanda azımsanamayacak sayıda yanlışın yapılması da kaçınılmaz olur.

Örneğin, eskilerden* kalma şu herkesin bildiği laf cambazlığını ele alalım. Kaplumbağadan on kat hızlı gitse bile Aşil'in kendisinden önce yola çıkan kaplumbağaya asla yetişemeyeceğini kanıtlamak amacıyla ortaya atılan bu safsatada şöyle bir mantık yürütülür: Aşil başlangıçta kaplumbağayla arasında var olan mesafeyi aştığında, kaplumbağa da bu mesafenin onda biri kadar bir mesafe daha almış; Aşil bu onda birlik mesafeyi aştığında ise, kaplumbağa da yüzde birlik bir mesafe kadar daha ilerlemiş olacaktır ve bu böylece *ad infinitum*** sürüp gidecektir. Bu problem eskilere çözülemez gibi geliyordu. Önermenin sonucunun (yani, Aşil'in kaplumbağaya asla yetişemeyeceği sonucunun) böyle saçma çıkmasının nedeni, gerek Aşil'in, gerek kaplumbağanın hareketinin kesintisiz olduğu halde, hareketin indi bir seçimle kesintili birimlere bölünmüş bulunmasından doğuyor.

Hareketi gittikçe küçülen birimler olarak ele almakla problemin çözümüne sadece yaklaşabiliriz, ama asla çözemeyiz. Problemin çözümüne ancak, sonsuz küçük bir niceliğin onda birlik adi

* Burada Eski Yunan, Eski Roma gibi uluslar, özellikle de Eski Yunan kastedilmektedir. -çev.

** Lat. Sonsuza dek. -çev.

kesrini alıp bunu geometrik diziyle yürüttükten sonra bulunacak sonuç sayısını sonsuzluğa oranlarsak, ulaşabiliriz.

Matematiğin, eskilerin bilmediği bu yeni dalı, hareketle ilgili problemlerin çözümüyle uğraşırken sonsuz küçük nicelik kavramını (yani hareketin temel durumu olan “mutlak kesiksizlik” durumuna uyan nicelik kavramını) benimsemek yoluyla, insan zekâsının kesintisiz hareket yerine ayrı ayrı hareket birimlerini ele aldığı zaman ister istemez düşeceği kaçınılmaz yanlışları düzeltmektedir.

Tarihsel hareket sürecinin yasalarını bulmaya çalışırken de yüzde yüz aynı ilke söz konusudur. İnsanlığın belli bir doğrultudaki hareketi (sonsuz sayıdaki insanların bireysel iradelerinin yarattığı hareket) kesintisizdir.

Tarihin amacı da işte bu kesintisiz hareketin yasalarını bulmaktır. Ne var ki, sonsuz sayıda insanın bireysel iradelerinin toplamı demek olan bu yasalara ulaşmaya çalışırken, insan aklı postulat (koyut; konut) olarak indi ve birbirinden ayrılmış birimleri benimser. Her olay kesintisiz olarak bir başka olayın içinden çıktığı için herhangi bir olayın *başlangıcı* bulunmadığı ve bulunamayacağı halde, tarihçiler bir dizi sürekli olayı rastgele seçip, bunları öbür olaylardan ayırarak incelemeyi birinci yöntem olarak benimserler.

Benimsedikleri ikinci yöntem de, herhangi bir bireyin –bir kralın ya da komutanın– hareketlerini, birçok bireyin iradelerinin toplamıyla eş değerli kabul etmektir; oysa bireysel iradeler toplamı hiçbir zaman tek bir tarihsel kişinin hareketleriyle ifade edilemez.

Tarih bilimi gerçeğe ulaşma çabasını sürdürürken, incelemek üzere hep birbirinden küçük birimleri seçer. Ama tarihçinin incelemek için ele aldığı birim ne kadar küçük olursa olsun, bir birimi başka birimlerden ayırma yönteminin de, herhangi bir fenomenin başlangıcı bulunduğu varsayımının da, birçok insanın iradeleri toplamının herhangi bir tarihsel kişinin hareketleriyle ifade edilebileceği görüşünün de, *per se** yanlış olduğu duygusunu hep taşırız.

* Lat. Esasen. –çev.

Tümdengelim yoluyla çıkarılmış tarihsel sonuçların paramparça olup toz zerrelere dönüşmesi için tarih eleştirmeninin en ufak bir özel çaba harcamasına hiç de gerek yoktur; onları paramparça etmek için, tarih eleştirmeninin büyük ya da küçük herhangi bir birimi rastgele seçmesi –tarihçilerin gözlemlediği her birim mutlaka rastgele seçildiğine göre tarih eleştirmenine de aynı hakkı tanımak gerekeceğinden– yetecektir.

Tarih biliminin yasalarını bulmayı umut ediyorsak, bu umudu gerçekleştirmenin biricik yolu, gözlem konusu yapacağımız birimi önce sonsuz küçük tarihsel diferansiyel (yani, insanların eğilimin adi kesri) varsayma, sonra da tarihsel integrale (yani, insanların eğiliminin tam sayısına) ulaşabilme sanatından geçer.

• • •

On dokuzuncu yüzyılın ilk on beş yılında Avrupa’da milyonlarca insanın olağanüstü bir hareketlilik yaşadığını görüyoruz; insanlar işlerini güçlerini bırakıyor, Avrupa’nın bir ucundan kalkıp öbür ucuna koşuyor, yağmalıyor, birbirini boğazlıyor, zaferler kazanıyor, umutsuzlukları tadıyor ve tüm Avrupa için yaşamın normal akışı bu on beş yıllık süre içinde, önce hızını gittikçe artırıp sonra dinginleşen güçlü bir akıntıya dönüşüyor. Bütün bu eylemlerin ortaya çıkış nedeni, bu eylemleri yöneten yasalar neydi? İnsanın aklına bu soru geliyor.

Tarihçiler bu soruya cevap olarak önümüze, Paris kentindeki yapılardan birinde oturan birkaç düzine adamın ağzından çıkan sözlerle, yine bu adamların eylemlerini yani, “devrimi” koyuyorlar; daha sonra da Napolyon’un ayrıntılı yaşam öyküsüyle birlikte Napolyon’a karşı ya da Napolyon’dan yana olan birkaç kişinin yaşam öyküsünü vererek bize, “İşte,” diyorlar, “insan yığınlarının harekete geçiriliş nedeni budur, yasaları da şunlardır”

Ne var ki, bu açıklamaya sadece inanmamakla kalmayan insan aklı, bu yöntemde daha güçlü bir fenomenin ortaya çıkış nedeni olarak daha zayıf bir fenomenin ileri sürülmüş olması nedeniyle, açıklama yönteminin bir yanlışa dayandığını da açıkça görüyor.

Devrimi ve Napolyon'u üreten etmen bireylerin iradelerinin genel toplamı olduğu kadar, devrimi ve Napolyon'u başlangıçta hoş görüp sonradan mahveden de yine bireylerin iradelerinin genel toplamıdır.

"Ama nerede ne zaman bir fetih olmuşsa, orada bir de fatih ortaya çıkmıştır; ne zaman herhangi bir devlette devrim olmuşsa, büyük adamlar ortaya çıkmıştır," diyor tarih. İnsan aklı da buna karşılık diyor ki: "Gerçekten de ne zaman fatihler ortaya çıkmışsa, hep savaşlar olmuştur, ama bu olgu, savaşlara yol açan etmenin fatihler olduğunu ya da savaşı doğuran yasaların bir tek adamın kişisel eylemlerinde bulunabileceğini kanıtlamaz." Akrep ve yelkovan onu gösterirken ne zaman saatime baksam, komşu kilisenin çan seslerini duyarım; ama buradan yola çıkarak, akrep ve yelkovan on üzerine geldiği zaman çanlar çalmaya başladığı için çanların harekete geçme nedenini saatimin akrep ve yelkovanının hareketine bağlamaya hakkım yoktur.

Ne zaman bir lokomotifin harekete geçtiğini göreceğim, aynı anda da buharın çıkardığı ısıyı duyar, valflerin açılıp kapandığını, tekerleklerin döndüğünü gözlemlerim; ama lokomotifin harekete geçiş nedeninin o ısı ses ve tekerleklerin dönüşü olduğu sonucunu çıkarmaya hakkım yoktur.

Köylüler der ki, ilkbaharın sonuna doğru meşeler çiçeğe durduğu için soğuk bir rüzgâr çıkarmış; gerçekten de, her ilkbahar, meşeler çiçeğe durduğunda soğuk bir rüzgâr çıkar. Ama ben soğuk rüzgârın hangi nedenle çıktığını bilmesem de, rüzgâr gücünün meşe tomurcuklarının etkisine bağlı olmadığını bildiğimden, meşe tomurcuklarının çiçeğe durmasının soğuk rüzgârı çıkardığını ileri süren köylünün görüşüne katılamam. Her yaşam fenomeninde olduğu gibi burada da sadece üst üste çakışan birtakım rastlantılar görürüm ve saatin kollarını, lokomotifin valfleriyle tekerleklerini, meşe tomurcuğunu ne kadar uzun, ne kadar dik-katle incelersem inceleyeyim, çanları çaldıran, lokomotifi harekete geçiren, ilkbaharda o soğuk yeli estiren nedeni bunlarla açıklayamayacağımı bilirim. Bu nedeni bulabilmek için gözlem alanımı

bambaşka bir yöne kaydırıp buharı, çanları ve rüzgârı denetleyen yasaları göz önüne almam gerekir. Tarihçiler de böyle yapmalıdır. Bu yönde yapılmış bazı deneyler de vardır zaten.

Tarih yasalarını meydana çıkarabilmek için de gözlem alanlarımızı tamamıyla değiştirip kralları, bakanları, generalleri bir yana bırakmamız ve kitleleri yönlendiren bağdaşık (homogen: mütecanis), sonsuz küçük (infinitesimal) öğeleri incelememiz gerekir. Bu yönde atılacak adımlarla tarih yasalarını anlama yolunda ne kadar yol alınabileceğini kimse bilemez. Ama tarih yasalarını bulabilme olanağı eğer varsa, bu olanağa ancak bu doğrultudan ilerlemekle ulaşılabileceği de açıktır. Şurası da açıkça bilinen bir gerçektir ki, çeşitli kralların, bakanların, generallerin yapıp ettiklerini anlatmak ve bu konudaki kendi görüşlerini sergilemek için tarihçilerin harcadığı enerjinin milyonda biri kadar bile bir enerjiyi insan zekâsı bugüne dek bu araştırma yöntemine harcamış değildir.

II

On iki değişik Avrupa ulusu Rusya'yı istila etmek için Rus topraklarına dalarlar. Muharebeye tutuşmaktan kaçınan Rus ordusu halkla birlikte Smolensk'e, oradan da Borodino'ya kadar çekilir. Fransız ordusu hedef aldığı Moskova'ya ulaşmak için yeğinliğini gittikçe arttıran sıçramalarla ilerlemeyi sürdürür. Tıpkı düşmekte olan bir cismin yere yaklaştıkça ivmesinin artışı gibi, Fransız ordusunun atılımlarındaki yeğinlik de, hedefe yaklaştıkça artar. Arkalarında açlığa mahkûm ettikleri binlerce kilometrelik düşman bir ülke bırakmışlardır; önlerinde ise, hedefleriyle aralarında topu topu elli altmış kilometrelik bir yol kalmıştır. Napolyon'un ordusundaki her er bunu bildiği için, ordu ilk aldığı hızla, kendiliğinden ilerlemektedir.

Rus ordusundaki tüm askerlerin düşmana karşı beslediği kin ve nefret, ordu geri çekildikçe alevlenmekte ve ordu bu geri çekiliş sırasında toparlanıp güç kazanmaktadır. Borodino'da iki ordu

karşı karşıya gelir. Orduların hiçbiri yok olmaz, ama çarpışmanın hemen ardından Rus ordusu, havada giden bir lastik topun karşıdan daha büyük bir hızla gelen başka bir topla çarpışınca seğirdim yapması gibi, ister istemez geriler. İstila ordusu da daha hızlı gelen top gibi (çarpışmanın etkisiyle ister istemez) ilk hızının bir bölümünü yitirmekle birlikte, enerjisinin tümünü tüketmediği için, süredurum yasasına uyarak ileriye doğru bir miktar daha ilerler.

Ruslar geri çekilmeyi sürdürerek Moskova'dan sonra da daha yüz yirmi kilometre kadar gerilerler; Fransızlar Moskova'ya ulaşp orada dururlar. Bundan sonraki beş hafta içinde bir tek çarpışma olmaz. Fransızlar yerlerinden hiç kımıldamaz. Ölümcül yara almış, sürekli kan kaybeden yabani bir hayvan gibi bu beş haftayı Moskova'da yaralarını yalamakla geçiren Fransızlar hiçbir girişimde bulunmazlar; derken, ortada görünür hiçbir neden de olmadığı halde, gerisin geriye kaçmaya başlarlar (hem de bir zaferin ardından; çünkü, Malo-Yaroslavetz Muharebesi'ni kazanmış olan Fransızlar bu savaş alanını ellerinde bulundurmaktadırlar henüz). Kaluga üzerinden kaçmaya başlayan Fransızlar hiçbir ciddi muharebeye tutuşmadan, üstelik gelişlerindekiinden de daha büyük bir hızla Smolensk'e dönerler, orada da durmayıp daha öteye, Berezina'ya, Berezina'dan Vilna'ya ulaşır, Vilna'dan da öteye kaçışlarını sürdürürler.

26 Ağustos akşamı Kutuzov gibi tüm Rus ordusu da Borodino Muharebesi'nin zaferle sonuçlandığı inancındaydılar. Kutuzov, İmparatora da bunu böylece bildirdi. Düşmanın işini bitirmek üzere yeni bir taarruza hazırlanılması emrini verdiği zaman da bu emri kimseyi aldatmak istediği için değil, Borodino Muharebesi'ne katılan herkes gibi o da düşmanın yenildiğine inandığı için vermişti.

Ama o akşam ve ertesi gün arka arkaya durmadan gelen raporların tümü de o güne dek görülmemiş derecede büyük kayıplar verildiğini –ordunun yarısının kaybedildiğini– bildirdiğinden, yeni bir muharebeye girişmenin fiziksel olarak mümkün olamayacağı anlaşıldı.

Gerekli tüm bilgiler elde edilmeden, yaralıları toplamadan, mühimmat takviyesi yapılmadan, ölümler kaldırılmadan, ölen komutanların yerine yenileri atanmadan ve erat karnını doyurup bir parça uyumadan yeni bir muharebeye girişmek söz konusu olamazdı. Ayrıca, muharebenin hemen ertesi sabahı, aldığı ilk hızla ilerlemesini sürdüren ve hedefiyle arasındaki uzaklığın karesiyle ters orantılı olarak ivmesini arttıran Fransız ordu kitlesi de, kendiliğinden Rusların üzerine yürümüştü. Kutuzov muharebenin ertesi günü yeni bir taarruz başlatmayı gerçekten istiyordu; tüm ordu da bu konuda onunla birlikti. Ne var ki, taarruza kalkmak için sadece istemek yeterli değildir; olanakların da elvermesi gerekir, oysa bu olanaklar yoktu Ruslar için. İster istemez bir günlük yürüyüş mesafesi kadar geri çekildiler; sonra yine ister istemez, bir günlük yürüyüş mesafesi kadar daha çekildiler; sonra üçüncü bir kez ve 1 Eylül günü ordu Moskova'ya artık iyice yaklaştığında da –bütün asker sınıflarının maneviyatının son derece yüksek olmasına rağmen– koşulların zoruyla Moskova'nın gerisine kadar son kez çekildiler. Rus ordusu Moskova'dan bir günlük yürüyüş mesafesine çekilirken, Moskova'yı da düşmana bırakmış oldu.

Çalışma odalarında haritanın başına geçip, ben olsam bu muharebeyi böyle, şu muharebeyi şöyle yönetirdim, diye hayal kurmaya meraklı kişiler genellikle, gerçek muharebe planlarını hazırlayan ve muharebeyi yöneten komutanların kendileriyle aynı koşullar içinde bulunduğunu sanırlar ve kendi kendilerine şuna benzer sorular sorarlar: “Kutuzov mademki geri çekilecekti, öyleyse şunu neden şöyle, bunu neden böyle yaptı? Daha Fili'ye gelmeden niçin hemen bir cephe hattı oluşturmadı? Neden Moskova'yı kendi başına bırakıp oraya hiç uğramadan doğrudan doğruya Kaluga üzerinden sürdürmedi çekilişini?” Ve daha buna benzer başka sorular... Kafaları böyle çalışmaya alışmış insanlar, bir başkomutanın hareket yeteneğini her zaman için sınırlandıran kaçınılmaz birtakım koşullar bulunduğunu ya unuturlar ya da hiç bilmezler. Çalışma odamızda koltuğumuza rahat rahat gömülüp haritayı elimize alan; bir tarafta belli sayıda, öteki tarafta da belli sayıda asker

bulunduğunu varsayıp haritanın üzerindeki belli bir yerden hayali harekâtımızı belirli bir zamanda başlatan bizlerin düşündüğü koşullarla, savaş alanında muharebeyi fiilen yöneten Başkomutanın içinde bulunduğu koşullar arasında en ufak bir benzerlik bile yoktur. Bizler her ne kadar bir muharebenin belli bir plana ve belli bir sıraya göre başlangıcının bulunduğunu sansak da, aslında durum hiç de öyle değildir, bir başkomutan kendini hiçbir zaman olayın başlangıcında göremez. Komutan her zaman için yer değiştiren bir dizi olayın hep ortasında yaşadığı için bu sürekli hareketin herhangi bir yerinde durup da olan biteninin önemini bir bütün olarak ele alacak, bütünü düşünecek durumda değildir. Olayların her biri bütün kapsamıyla anbean, belli belirsiz gelişip biçim alırken; birbirini izleyen olayların bu kesintisiz biçim alış süreci devam ederken, Başkomutan da en karmaşık, en girift entrikaların, ayak oyunlarının, kaygıların, olasılık hesaplarının, müdahalelerin, tasarımların, önerilerin, tavsiyelerin, tehditlerin ve ihanetlerin tam ortasında bulunur; üstelik hemen hepsi birbiriyle çelişen sayısız soruyu da cevaplandırmak zorundadır.

Bilgili olduklarına hiç kuşku bulunmayan askerî eleştirmenler, Kutuzov'un Fili'ye varmadan çok daha önce ordusunu Kaluga yoluna aktarması gerektiğini ve birisi tarafından böyle bir önerinin Başkomutana gerçekten de getirildiğini ciddi olarak ileri sürmektedirler. Oysa bir ordu komutanına, hele çok kritik bir anda, bir tanecek değil, bir düzine öneri gelir ve bu önerilerin her biri de kendi dışındaki önerilerin tümünü çürütecek kadar sağlam taktik ve stratejik temellere oturtulmuş olur. İnsan şimdi şöyle düşünebilir: "Eh, Başkomutanın işi de o kadar zor değil ki; bu önerilerden birini seçer, olur biter." Oysa kazın ayağı hiç de öyle değildir; bu seçme işini bile yapamaz Başkomutan. Olaylar ve zaman beklemez. Tuta- lım ki, Kutuzov'a öneri –ordusunu Kaluga yoluna intikal ettirmesi önerisi– ayın yirmi sekizinde getirilmiş olsun; işte tam bu sırada General Miloradoviç'in yaveri doludizgin gelir ve komutanının, "Fransızlarla çarpışayım mı, yoksa geri mi çekileyim?" diye sordu- ğunu iletir. Yavere hemen, o anda bir cevap vermek gerekmektedir.

Geri çekilme emri verilir ve bu emir yüzünden artık Kaluga yoluna dönüş olanağımız kalmaz. General Miloradoviç'in yaverinin hemen ardından bu sefer levazım komutanı çıkagelir, erzakın nereye götürüleceğini sorar; askerî hastaneler komutanı gelir, yaralıların nereye nakledileceğini öğrenmek ister; Petersburg'dan gelen bir kurye Çar'ın mektubunu getirir (Çar Hazretleri Moskova'nın düşmana bırakılması olasılığını bile düşünmek istemediğini belirtmektedir), bu arada, Başkomutanın ayağını kaydırmak isteyen bir rakibi (böyle rakipler aslında her zaman bir taneden çok daha fazladır), Kaluga yolu üzerinden geri çekiliş planıyla taban tabana zıt yepyeni bir plan sunar. Bütün bunlar bir yana, Başkomutanın enerjisi tükenmek üzeredir; o da uykuya, dinlenmeye muhtaçtır. Ama o daha gözünü kırpmaya vakit bulamadan, değerli generallerden biri çıkagelir, nişanlar dağıtılırken kendisi atlandığı için şikâyetle bulunur; ilçe halkı Başkomutana çıkıp düşmana karşı kendilerini korumasız bırakmaması için yalvarırlar; yöreyi incelemek üzere gönderilen subay döner, kendinden önce yollanan subayın raporuyla taban tabana zıt bir rapor getirir; bir casustan, bir tutsaktan ve keşiften dönen bir generalden düşman ordusunun mevzileri hakkında alınan bilgilerin hiçbirini birbirini tutmaz. Bir Başkomutanın bu türden kaçınılmaz koşullar içinde çalıştığını anlamayan ya da unutanlar ise bize ordunun Fili'deki durumundan örnek getirmeye ve sanki çok olağan bir şeymiş gibi, Başkomutanın 1 Eylül'de Moskova'yı düşmana bırakma ya da bırakınayıp savunma kararını tam bir özgürlük içinde, rahat rahat verebilecek durumda bulunduğunu ileri sürmeye kalkışırlar; oysa 1 Eylül günü Moskova'ya topu topu altı kilometre uzaklıkta bulunan Rus ordusu için böyle bir soru sorup seçim yapma olanağı yoktu. Peki, öyleyse sorunun cevabı ne zaman kararlaştırıldı? Drissa'da kararlaştırıldı, Smolensk'de kararlaştırıldı; belki de en kesin olarak 24 Ağustos'ta Şevardino'da, 26 Ağustos'ta Borodino'da ve Borodino'dan Fili'ye kadarki çekilişin her gününde, her saatinde, her dakikasında kararlaştırıldı.

Borodino'dan geri çekilen Rus ordusu Fili'de kısa bir süre durdu. Orada mevzilenme olanağının bulunup bulunmadığını anlamak için arazi keşfine yollanan Yermolov geri döndüğünde, Moskova önlerinde arazinin mevzilenmeye elverişsiz olduğunu Başkomutana bildirerek, "Bu kesimde muharebe verilemez," dedi.

Kutuzov ona hayretle bakıp, söylediklerini bir kez daha tekrarlattı. Yermolov sözlerini tekrarlayınca Kutuzov elini ona doğru uzattı.

"Ver bakayım elini bana," diyerek onun elini istedi ve Yermolov'un elini tutup ters çevirerek nabzına baktıktan sonra, "Evladım, sen hastasın, ne dediğini bilmiyorsun," dedi.

Muharebe vermeden Moskova'nın gerisine çekilmek düşüncesi Kutuzov'un aklının henüz alabileceği şey değildi.

Moskova'nın Dorogomilov Kapısı'na altı kilometre kala, Pokloni Tepesi'nde Kutuzov arabasından indi, yolun kıyısına konulan peykeye oturdu. Kutuzov'un çevresini saran generaller kalabalığına Moskova'dan çıkıp gelen Kont Rostopçin de katılmıştı. Parlak üniformaları içindeki bu generaller kalabalığı gruplaşmışlar, aralarında, buradaki mevzilerin üstün ve zayıf yanlarını, ordunun durumunu, önerilen çeşitli planları, Moskova'nın durumunu, genel askerî konuları tartışıyorlardı. Bu birleşime resmen savaş meclisi adı verilmese de, buraya böyle bir amaçla çağrıldıkları söyleninemiş olsa da, aslında bunun bir savaş meclisi olduğunu hepsi biliyordu. Konuşmalar herkesi ilgilendiren genel konular üzerine oluyordu. Kişisel bir konuyu konuşmak, özel bir soru sormak isteyen biri olursa fısıldayarak konuşuyor, ama o da lafını kısa kesiyor ve hemen yine genel konulara dönülüyordu. Bütün bu insanlar arasında ne bir şaka, ne bir gülme hatta ne de bir gülümseme görülebiliyordu. Hepsinin de, orada toplanmalarını gerekli kılan duruma uygun düzeyi korumaya özen gösterdikleri belliydi. Ayrı ayrı her grup bir yandan kendi aralarında görüşürlerken bir yandan da, (oturduğu peyke tüm kalabalığın merkezini oluşturan) Başkomu-

tana yakın durma ve sözlerini ona duyurma çabası içindeydiler. Başkomutan dinliyor, ara sıra bir sözü tekrar ettiriyor, ama kendisi konuşmalara hiç katılmıyor, kendi görüşlerini bildirmiyordu. Genellikle, bir grubun konuşmalarına kulak verdikten sonra, duymak istediklerini duyamamış ve hayal kırıklığına uğramış gibi başını çeviriyordu. Generallerden bazıları seçilen mevziler üzerine yorum getirirken, mevzilerin durumundan çok o mevzileri seçen kişinin zekâ yeterliğini eleştiriyorlardı. Bazıları, bundan iki gün önce muharebe verilmesi gerekirken böyle yapmamakla büyük bir hata işlenmiş olduğunu ileri sürüyordu. Bazıları da İspanyol üniforması içinde aralarına yeni katılan Crosart adlı bir Fransız'ın ağzından dinledikleri Salamanca Muharebesi'ni tartışıyorlardı. (O sırada Rus ordusuna hizmet etmekte olan bu Fransız'la, Alman prenslerinden biri, Moskova da acaba aynı biçimde savunulabilir mi diye, Saragossa kuşatmasının* analizini yapmaktaydılar.) Dördüncü bir ufak grup çevresine toplamış olan Kont Rostopçin ise onlara, (kendisi kent surları dibinde, milis bayrağı altında ölmeye hazırlanırken,) olup bitenlerden habersiz bırakılmasına çok üzülüğünü, durum önceden ona bildirilmiş olsa her şeyin bambaşka bir yönde gelişebileceğini anlatıyordu... Beşinci gruptakiler derin strateji bilgilerini sergileyen görüşler ileri sürerek, birliklerin bundan sonra hangi yönde ilerlemesi gerektiğini tartışıyorlardı. Altıncı gruptakiler ise tam anlamıyla zırvalamaktaydılar. Kutuzov'un yüzü gitgide kaygılı, düşünceli bir ifadeye bürünüyordu. Bütün bu konuşmalardan sadece bir sonuç çıkarabilmişti Başkomutan: Moskova'nın savunulabilmesi kelimenin tam anlamıyla, *fiziksel olarak mümkün değildir*. O kadar ki, hani, deli komutanın biri çıkıp da savaşma emri verecek olsa ortalık ana baba gününe dönerdi, ama yine de savaşılmazdı. Savaşılmazdı çünkü yüksek komuta heyetindeki subayların tümü de bu mevzilerin savaşmaya elverişsiz olduğu inancını taşımalarının yanı sıra, zaten savaşmayı değil,

* İspanyollar, 1808'de kuşatılan kentlerini Fransızlara karşı tam iki ay başarıyla savunmuşlar; alelacele kazılmış siperlerde hazirandan ağustosa kadar süren inatçı savunmaları sonunda kuşatma aralık ayına kadar ertelenmişti. Aralıkta yeniden kuşatılan kenti İspanyollar bir ay daha savunabilmişlerdi. -çev.

bu mevziler ister istemez düşmana bırakıldıktan sonra ne yapmak gerekeceğini tartışmaktaydılar. Seçilen alanın savaşımaya elverişli olmadığına generallerin kendileri inanmışken, bu generaller askerleri nasıl sürebilirlerdi orada savaşımaya? Astsubaylar hatta erat bile (çünkü onlar da aralarında tartışıp kendilerine göre birtakım sonuçlara varmışlardı) bu mevzilerin tutulamayacağı görüşünde oldukları için yenilgiyi böyle manen kabullenmiş bir orduyu savaşa sürmek olanaksızdı. Bennigsen'in bu mevzilerin savunulabilir olduğu görüşünde hâlâ direnmesinin, bazılarının da bunu hâlâ tartışmalarının biricik nedeni ise, sırf başkalarından farklı görünmek ve ayak oyunları çevirebilmek için bir bahane yaratmak idi. Kutuzov da bunun farkındaydı.

Bu mevzileri seçen Bennigsen'in kendisiydi; şimdi de, Moskova'nın savunulması gerektiği görüşünde direnerek ateşli bir yurtseverlik gösterisine girişmiş bulunuyordu. (Kutuzov onu dinlerken yüzünü buruşturmaktan kendini alamıyordu.) Kutuzov için Bennigsen'in niyeti gün gibi açıktı: Savunma başarısızlığa uğradığı takdirde, hiç muharebe vermeden orduyu ta Serçe Tepesi'ne, Moskova'nın burnunun dibine kadar getiren Kutuzov'a atacaktı suçu; başarı kazandırsa, onuru onun olacaktı; hiç muharebeye girilmezse, savaşımadan Moskova'yı düşmana bırakma suçundan kendini sıyırmış olacaktı. Ama ihtiyar adamın şu anda kafasını asıl meşgul eden şey bu entrikalar değildi. Tüm benliğiyle kendini verdiği, tüm kafasını verdiği bir tek soru korkunç bir soru vardı. Şu ana kadar bu soruya kimseden de bir cevap gelmemişti. Kutuzov için soru şuydu: "Napolyon'un Moskova kapılarına kadar dayanışına gerçekten de ben mi sebep oldum, eğer ben sebep olduysam, bu hatayı ne zaman işledim? Buna yol açan nedir? Dün Platov'a geri çekilmesi emrini verişim mi yol açtı buna, yoksa evvelsi gün bir parça kestirmek amacıyla yönetimi Bennigsen'e bırakmış oluşum mu? Yoksa daha da önceki bir olay mı?.. Ne zaman, bu korkunç süreç ne zaman başladı? Moskova'nın düşmana bırakılması gerekiyor; ordunun geri çekilmesi ve benim bu geri çekilme emrini vermem gerekiyor." Bu korkunç emri vermek Kutuzov'a baş-

komutanlıktan istifa etmekle eş anlamlı geliyordu. Kudret sahibi olmaktan hoşlanması, buna alışmış olması bir yana (nitekim Türkiye’deyken emrinde bulunduğu Prens Prozorovski’ye gösterilen iltifatları bile adama çok görüp kıskanıyordu), Rusya’nın kurtarıcısı olarak kaderin kendisini seçtiğine ve İmparatorun istememesine rağmen halkın iradesiyle başkomutanlığa bu yüzden getirildiğine içtenlikle inanıyordu Kutuzov. Böylesine zor günler yaşanırken ordunun başında bulunması gereken biricik adamın kendisi olduğuna; yenilmez Napolyon’un karşısına gözünü kırpmadan çıkabilecek biricik insanın dünyada yalnız kendisi olduğuna kendi kendini inandırmıştı. Şimdi yayımlamak zorunda olduğu günlük emir aklına geldikçe, Kutuzov’u hafakanlar basıyordu bu yüzden. Ama her ne olursa olsun bir karara varması ve çevresinde gittikçe laubali bir niteliğe bürünmeye başlayan şu konuşmaları da artık sona erdirmesi gerekiyordu.

Yüksek rütbeli generalleri işaretle yanına çağırdı.

“*Ma tête, fût-elle bonne ou mauvaise, n’a qu’a s’oïder d’elle-même,*”* diyerek oturduğu peykeden kalktı, arabasına binip, kişisel eşyalarını taşıyan arabaların hazır beklediği Fili’ye gitti.

IV

Andrey Savostyanov adında bir köylüye ait olan tek katlı köy evinin en derli toplu, en ferah odasında öğleden sonra saat ikide savaş meclisi toplandı. Kalabalık köylü ailesi kadınlarıyla, çoluk çocuklarıyla koridorun öbür ucundaki arka odaya doluşmuştu. Sadece Yüce Başbuğun sevip okşadığı ve çayını içerken eline bir parça şeker tutuşturduğu, ev sahibinin altı yaşındaki torunu, Malaşa adındaki kız çocuğu kalmıştı büyük odada; odanın dibindeki büyük kuzinenin üstüne çıkmış oradan bakıyordu kız. Birbiri ardınca odaya girip ikonların durduğu köşenin iki yanında duvarlara bitişik geniş sedirlere oturan generallerin yüzlerini, üniformala-

* Fr. “İster iyi olsun, ister kötü, kendi kafama güvenmek zorundayım.” – çev.

rını, madalya ve nişanlarını utangaç bir merak, aynı zamanda büyük bir keyifle seyrediyordu Malaşa. Malaşa'nın kendi kafasında Kutuzov'a verdiği adla, "Dede" ise generallerden ayrı, kuzinenin arkasındaki loş köşede bir başına oturuyordu. Oturduğu koltuğa iyice gömülen Kutuzov ikide birde gırtlığını temizliyor ve düğmeleri çözükle olmasına rağmen yine de boynunu sıktığı anlaşılan yakasını çekıştırıp duruyordu. İçeri girenler birer birer önce Feldmareşalin önüne gidip duruyorlardı; Kutuzov da bazılarının elini sıkıyor, bazılarını da başını hafifçe eğerek selamlamakla yetiniyordu. Yaveri Kaysarov, Başkomutanın tam karşısına rastlayan pencerenin perdesini açmaya davrandıysa da, Kutuzov'un öfkeli el işaretini görünce, Yüce Başbuğun yüzünün görünmesini istemediğini anladı.

Çam kerestelerinden yapılma köy işi masanın üstünde yığın yığın haritalar, paftalar, kurşun kalemler, kâğıtlar duruyordu; masanın çevresine toplanan kalabalığın hepsine oturacak yer yetmediği için, emir erleri dışarıdan bir de peyke getirip masanın yanına koydular. Yermalov, Kaysarov ve az önce gelen Toll bu peykeye oturdular. Hemen ikonların altındaki başköşeye, dazlak kafası yüksek alnının uzantısıymış gibi duran Barclay de Tolly kurulmuştu. Boynunda bir Aziz Giyorgi nişanı asılı olan Barclay hastaydı, yüzü sapsarıydı. İki gündür ateşi yükselen adamın bütün vücudu kırılıyor, tir tir titriyordu. Yanı başında oturan Uvarov, odada bulunan herkes gibi alçak sesle konuşarak, aynı zamanda ellerini hızlı hızlı oynatarak Barclay'a birtakım bilgiler aktarıyordu. Kısa boylu tombalak Dohturov, kollarını göbeğinin üzerinde kavuşturmuş, kaşlarını kaldırmış, dikkatle konuşmaları dinliyordu. Karşı tarafta, pırıl pırıl parlayan gözleriyle Kont Osterman - Tolstoy oturuyordu; sert çizgilere sahip iri yüzünü avucuna dayamış, görünüşe göre kendi düşüncelerine dalmıştı. Aışkanlıktan, her zamanki gibi yine şakaklarındaki kara kıvrıcık saçlarıyla oynayıp duran Raevski, sabırsız bir ifadeyle kâh Kutuzov'a bakıyor, kâh kapıya çeviriyordu gözlerini. Konovnitsin'in heykel gibi çizgilere sahip, yaşıklı ve iyilik akan yüzünde şakacı ama sevecen bir gülümse-

me vardı. Bakışları en sonunda Malaşa'nın bakışlarını yakalayınca küçük kız da ona gülümsedi.

Herkes Bennigsen'in gelmesini bekliyordu; Bennigsen ise o sırada mevzileri yeniden denetleme bahanesiyle, dört başı bayındır öğle yemeğini rahat rahat gövdeye indirmekle meşguldü. Onu saat ikiden dörde kadar beklediler ve bu süre içinde gündem maddeleri üzerinde görüşme açmadan, fısıllama hep başka şeylerden konuştular.

Ancak Bennigsen geldikten sonra Kutuzov köşesinden ayrılıp masaya biraz daha sokuldu, ama masanın üstündeki mumlar yüzünü aydınlatacak kadar da yaklaşmadı.

Bennigsen oturumu şu sözlerle açtı: "Rusya'nın ata yadigârı kutsal başkentini hiç savaşmadan düşmana bırakıyor muyuz, yoksa savunuyor muyuz?"

Uzun bir sessizlik oldu; kimseden çıt çıkmıyordu. Sessizliği sadece Kutuzov'un öfkeli homurtuları ile ara sıra duyulan bir öksürük sesi bozuyordu. Bütün gözler Kutuzov'a çevrilmişti. Malaşa bile "dedeye" bakıyordu. Kutuzov'a en yakın Malaşa olduğu için, "dedenin" yüzünü nasıl buruşturduğunu görebiliyordu; neredeyse ağlamak üzereydi "dede", ama bu durum çok uzun sürmedi.

Kutuzov, birdenbire Bennigsen'in sözlerini, "*Rusya'nın ata yadigârı ve kutsal başkenti!*" diye, mahsus öyle bir öfkeli edayla tekrarlardı ki, herkesin dikkati böylece, bu sözlerin altında yatan hinoğlu hinliğe çekilmiş oldu. "İzninizle size şunu belirteyim ki, Ekselans, bir Rus için bu sorunun hiçbir anlamı yoktur. (Ağır gövdesini biraz daha öne doğru verdi.) Böyle bir soru ortaya atılamaz, anlamsız kaçır. Ben bu beylerden askerî bir soruyu tartışmak için burada toplanmalarını rica etmiştim. Rusya'yı kurtarma sorudur bu. Vuruşmadan Moskova'yı vermek mi daha doğru olur, yoksa muharebeyi kabul ederek Moskova'yla birlikte orduyu da kaybetme tehlikesini göze almak mı? İşte bu soruyla ilgili görüşlerinizi bekliyorum sizlerden" dedi ve koltuğuna tekrar yaslandı.

Tartışma başladı. Bennigsen henüz partiyi kaybettiği düşüncesinde değildi. Fili'de savunma savaşı yapmanın olanaksızlığını

ileri süren Barclay’la ötekilerin görüşlerine katılmakla birlikte buram buram yurtseverlik ve Moskova aşkı kokan bir coşkuyla, geceleyin birliklerin sağ kanattan sol kanada kaydırılmasını, ertesi gün de Fransız sağ kanadı üzerine yüklenilmesini önerdi Bennigsen. Görüşler ikiye ayrıldı ve bu tasarıdan yana olanlarla, tasarıya karşı çıkanlar tezlerini ortaya koydular. Yermolov, Dohturov ve Raevski, Bennigsen’i tutuyorlardı. İster Moskova’yı düşmana bırakmadan önce mutlaka bir fedakârlıkta bulunmak gerektiği inancından hareket ediyor olsunlar, ister daha başka, tamamıyla kişisel bazı kaygıların etkisiyle böyle davranıyor olsunlar, bu generallerin anlamak istemedikleri bir gerçek vardı ortada: Olayların belli bir yön almış bulunan akışını değiştirmek bu savaş meclisinin elinde olmadığı gibi, Moskova da zaten fiilen düşmana terk edilmiş bulunuyordu. Öbür generaller ise bu gerçeği anladıklarından Moskova’yı bir yana bırakmışlar, ordunun hangi yoldan geri çekilmesinin daha doğru olacağı sorusunu tartışıyorlardı. Büyülenmiş gibi gözlerini, önünde olup bitenlerden ayıramayan Malaşa ise, savaş meclisine bambaşka bir anlam veriyordu kendine göre. Bütün bu tartışmaları “Dede” ile “Uzun ceketli” (Bennigsen’e bu adı takmıştı) arasındaki kişisel bir kavga diye görüyordu Malaşa. Konuşmaların ortasında bir ara “Dede”nin Bennigsen’e önce kurnaz kurnaz çabucak şöyle bir baktığını, hemen arkasından da bir şeyler söylediğini ve bu söylediği şeylerin, “Uzun ceketliyi” bozum ettiğini görerek pek sevindi kız. Bennigsen birdenbire kıpkırmızı kesilerek öfkeli öfkeli bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başlamıştı. Bennigsen’i bu kadar öfkeliendiren şey, birliklerin geceleyin sağdan sola kaydırılıp ertesi gün de Fransız sağ kanadına taarruz edilmesi önerisi üzerine Kutuzov’un gayet sakin ve alçak sesle konuşarak yaptığı yorumdu.

Kutuzov, “Beyler,” demişti, “Kontun planını onaylayamayacağım. Düşman çok yakındayken birlikleri bir yerden bir yere aktarmak her zaman için tehlikelidir; askerlik tarihi de bu görüşü destekler. Örneğin...” Kutuzov örnek bulmak için düşünüyormuş gibi biraz bekledi, sonra Bennigsen’e saf saf bakarak ekledi: “Ha, sahi,

örneğin şu Friedland* Muharebesi'ni ele alalım; Kontun çok iyi hatırlayacağını sandığım bu muharebenin tam bir başarıya ulaşmayışının biricik nedeni de, birliklerimizin düşmanın çok yakınında yer değiştirmesiydi...”

Kutuzov'un bu konuşmasını, herkese çok uzun gelen bir sessizlik izledi.

Tartışmalar yeniden başladıysa da, herkes söylenecek pek bir şey kalmadığı düşüncesinde olduğu için sık sık uzun sessizlikler oluyordu.

Bu sessizliklerin birinde Kutuzov konuşmaya hazırlandığını belli etmek ister gibi derin bir iç çekti. Bütün gözler ona çevrildi.

“Evet, beyler, öyle görülüyor ki, kırılan testinin hesabını vermek bana düşecek... pekâlâ,” dedi Kutuzov ve ayağa kalkıp ağır ağır masanın başına geldi. “Beyler, görüşlerinizi aldım. Bazılarınız bana katılmayabilir, ama ben, Hükümdarımın ve ülkemin bana verdiği yetkiye dayanarak, çekilme emri veriyorum.”

Bunun üzerine generaller, tıpkı bir cenaze töreninden sonra olduğu gibi saygılı bir sessizlik içinde dağılmaya başladılar.

Generallerden bazıları ise, tartışmalar sırasındaki yüksek perdeden atıp tutmalarından tamamıyla farklı, sıkılğan bir tavırla ve alçak sesle Başkomutana “maruzatta” bulunuyorlardı.

Arka odadaki ailesi tarafından uzun zamandır yemeğe beklenen Malaşa, mini mini çıplak ayaklarıyla kuzinenin çıkıntılarına basa basa aşağı indi ve generallerin bacaklarının arasından sıyrılarak odadan dışarı fırladı.

Kutuzov generalleri savdıktan sonra dirseklerini masaya dayayarak uzun süre oturup, kafasından hiç çıkmayan o korkunç soruyu düşündü: ‘Ne zaman, Moskova’yı bırakmamız ne zaman zorunlu hale geldi? Bunu zorunlu hale getiren şey her ne ise, ne zaman yapıldı? Bunun kabahati kimde?’

* 1807 yılında Doğu Prusya’da yapılan Friedland Muharebesi’nde, Bennigsen’in komutası altındaki Rusya-Prusya müttefik kuvvetlerini Napolyon ağır bir yenilgiye uğratmış, bu yenilgi sonunda Prusya ittifaktan kopmuştu. -çev.

O gece geç vakit yaverlerinden Schneider yanına geldiğinde, Kutuzov, “Bunu beklemiyordum,” dedi ona. “Bunu hiç beklemiyordum! Böyle olacağını düşünmemiştim.”

“Biraz dinlenmelisiniz, Yüce Başbuğum,” diye cevap verdi Schneider.

Kutuzov ona cevap vermeksizin tombul yumruğunu masanın üstüne indirerek, “Yoo, bu iş daha bitmedi! Türkler gibi onlar da at eti yiyecekler!” diye bağırdı. “Yiyecekler... yiyecekler yeter ki...”

V

Hemen hemen aynı anlarda, ordunun vuruşmadan geri çekilmesi olayından çok daha önemli bir olayda; yani Moskova’nın boşaltılması ve yakılması olayında – genellikle bizlere bu kundaklama olayının başyöneticisi diye tanıtılan Kont Rostopçin, Kutuzov’unkiyle taban tabana zıt bir tutum içinde bulunuyordu.

Borodino Muharebesi’nden sonra ordunun vuruşmadan Moskova’dan geri çekilmesi nasıl kaçınılmaz hale geldiyse, Moskova’nın boşaltılıp yakılması da aynı derecede kaçınılmaz olmuştu.

Bunun böyle olacağını her Rus çoktan biliyordu; bunu akıl yürütme yoluyla değil, atalarından kalıt aldığı sezme gücüyle biliyordu herkes.

Moskova’da olagelenlerin tümü, Smolensk’le başlayarak Rus topraklarındaki bütün kasaba ve köylerde daha önce, hem de Kont Rostopçin ve afişlerinin katkısı olmaksızın yapılmıştı. Moskova’da da halk, düşmanı hiç umursamadan beklemiş; ne bu yüzden saçını başını yolmuş, ne heyecanlanmış, ne ayaklanmıştı, en zor an gelip çatığında yapılması gerekeni yapacak gücü bulabileceklerine inanan insanların özgüveni içinde sükûnetle beklemişlerdi alın yazılarını. Düşman kente iyice yaklaşıncaya varlıklılar mülklerini geride bırakarak gitmişler, geride kalan yoksul halk da onların bıraktığı her şeyi yakıp kül etmişti.

Bunun böyle olacağı, bundan sonra da her zaman böyle olma-ya devam edeceği bilincini her Rus o zaman da yüreğinde taşı-yordu, bugün de taşımaktadır. 1812 yılında Moskova sosyetesinin kaymak tabakası da hem bu bilince sahipti hem de Moskova'nın düşman eline geçeceğini önceden sezmişlerdi. Moskova'yı daha temmuzda ve ağustos başlarında terk edenler bunu beklediklerini göstermişlerdi. Taşıyabildiklerini alıp mallarının yarısını evleriyle barklarıyla geride bırakarak gidenler bunu yaparken, sadece lafta kalan ve vatan uğruna oğullarını savaşa yollamak gibi davranış-larda ya da buna benzer anormal gösterişçiliklerde ifadesini bulan edilgin bir yurtseverlik örneği değil, ama kimsenin zorlaması ol-maksızın, kendiliğinden, doğal, insan yapısından gelen, dolayısı-yıla da her zaman için en etkili sonuçları yaratacak türden etkin bir yurtseverlik örneği vermiş oluyorlardı.

Onlara, "Tehlikeden kaçmak ayıptır, Moskova'dan kaçanlar ise korkaktır," deniliyordu. Rostopçin afişleriyle onlara Moskova'yı bırakmanın ayıp olacağı duygusunu dayatıyordu. Onlar da ad-larının korkağa çıkmasından utanıyorlardı, onlar da Moskova'yı utana utana terk ediyorlardı, ama yine de terk ediyorlardı, terk etmeleri gerektiğini bilerek terk ediyorlardı. Peki, ama niçin terk ediyorlardı? Napolyon'un işgal ettiği kentlerde halka eziyet edil-diğine ilişkin Kont Rostopçin'in uydurduğu masallardan gözleri-nin korktuğunu söylemek mümkün değildir. Moskova'yı ilk terk edenler zengin, iyi eğitim almış ailelerdi ve bunlar Viyana'nın da, Berlin'in de Napolyon işgali süresince sapasağlam kaldığını, bu kentlerde yaşayanların şirin Fransız erkekleriyle (ki o sıralarda tüm hanımlar, özellikle de Rus hanımefendileri bu şirin Fransız erkeklerine pek bayılıyorlardı) tatlı tatlı vakit geçirdiklerini gayet iyi bilmekteydiler.

Moskova'dan gidiyorlardı, çünkü birer Rus olarak, Fransız yönetimi altında rahat edip etmeyecekleri onların umurlarında bile değildi. Onlar için, "Fransız yönetimi altına girmek" söz ko-nusu bile olamazdı; dünyada başlarına gelebilecek en kötü şeydi bu. Daha Borodino Muharebesi'nden önce kenti terk etmeye baş-

lamışlar, Borodino Muharebesi'nden sonra ise kenti boşaltmayı hızlandırmışlardı; Rostopçin'in herkesi kent savunmasına çağırmasına, İverskaya Meryemi tasvirini çıkarıp bu tasvirin mucizeler yaratan gücüne sığınarak halkı savaşa sürmek istemesine, Fransızları mahvedecek balonları olduğunu söylemesine ve afişlerinde yer verdiği buna benzer daha birçok zırvalarına kulak asmadan, bir an önce kentten ayrılmaya bakıyorlardı. Savaşmanın ordunun işi olduğunu ve ordu bunu başaramadıktan sonra, evlerden genç kızları, hizmetçileri, uşakları toplayıp Moskova'yı savunmak için Üç Tepeler'de Napolyon'a karşı vuruşmaya yollamanın hiçbir işe yaramayacağını biliyorlardı, çünkü geride bırakacakları evlerinin barklarının yakılıp yıkılacağını, ama buna ne kadar yürekleri yansa da, gitmek zorunda olduklarını biliyorlardı. Çok sayıda ahşap yapıları bulunan bir kentin, boşaltıldıktan sonra köylüler tarafından mutlaka yakılacağını bile bile ve bu kadar büyük, bu kadar zengin bir kenti yıkıma terk etmenin doğuracağı muazzam sonuçları, bunun ne anlama geleceğini hiç düşünmeden gidiyorlardı. Gerçi her biri sırf kendini düşünerek gidiyordu, ama son- suza dek Rusya'nın en büyük zaferi olarak kalacak o büyük olayı doğuran da onların bu gidişi oldu işte. Daha fazla oyalanırsa Kont Rostopçin'in çıkarabileceği bir emirle Moskova'dan ayrılmasının büsbütün olanaksız hale geleceğinden korktuğu için daha haziran ayında zenci köleleriyle soytarılarını yanına alıp Moskova'dan Saratov'daki yurtluğuna taşınan hanımefendi, bunu yaparken, kafasında sadece Napolyon'un uşağı olmamak gibi belli belirsiz bir bilinç taşıyordu belki de; ama aslında o hanımefendi, son derece basit bir yoldan, tüm Rusya'yı kurtaracak o büyük olayın gerçekleşmesine gerçek bir katkıda bulunmuş oluyordu. Kont Rostopçin'e gelince; bir yandan Moskova'yı terk edenleri lanetlerken, öbür yandan devlet dairelerinin Moskova'dan uzaklaştırılması em- rini veren; bir yandan işe yaramaz silahları sarhoş güruhlarına, ayaktakımına dağıtıp, kiliselerden kutsal ikonları çıkarttırıp ayin alayları düzenlettirirken, öbür yandan da kutsal ikonları, kutsal emanetleri kurtarmak isteyen Patrik Avgostin'in onları kentten

uzağa taşıtmasını yasaklayan; bir yandan Moskova'daki tüm özel arabalara el koyup bunlardan yüz otuz altı tanesiyle Leppich'in yaptığı balonu başka yere taşıtırken, öbür yandan da bir zamanlar kendi evini nasıl ateşe verdiğiinden söz ederek Moskova'yı da kundaklayacağını ima eden; bir yandan yayımladığı bildiriyle Moskova'daki öksüzler yurdunu yıkan Fransızları kınayıp, öbür yandan da Moskova'yı kendi eliyle yakacağını, ima etmiş olmakla övünen, sonra bu onurdan da vazgeçerek söylediğini inkâr eden; bir yandan bütün casusları yakalayıp kendisine teslim etmeleri için halkı kışkırtıp, öbür yandan da bunu yapanları cezalandıran; bir yandan Moskova'da yaşayan bütün Fransızları kentten sürdüğü halde, (Moskova'daki Fransız kolonisinin merkezini oluşturan) Madam Aubert-Chalmâ'nin kentte kalmasına izin verirken, öbür yandan hiçbir suçu bulunmayan Posta Müdürü Klyuçarev'i tutuklatıp kentten sürdüren; halkı Fransızlarla dövüşmek için ayaklandırarak Üç Tepeler'de toplayıp,* daha sonra vazgeçen ve kendi topladığı kalabalığı başından savabilmek için, linç etsinler diye önlerine bir adamı atıp kendisi arabayla kentin arka kapılarından savuşan; bir yandan yayımladığı bildirilerde Moskova'nın tutsaklığına dayanamayıp öleceğini söylerken, öbür yandan da Fransızlara yaranmak için albümlere,

* Rostopçin bildirisinde halka şöyle diyordu: "Silah olarak elinize ne geçirirseniz alın; ayrıca, yanınıza üç gün yetecek kadar ekmek de alın. Kiliselerden kutsal sancakları toplayıp, atlı veyaya bu sancakların ve kutsal Haç'ın arkasından giderek Üç Tepeler'de toplanın. Ben de size katılacağım, el birliğiyle habisi yok edeceğiz." Üç Tepeler olarak romanda sık sık adı geçen yer, o dönem Moskova'sının kenar mahallelerinden biri; Moskova Irmağı'nın kuzeyinde, kentin batı yakasına düşen ücra bir semtti. Halkın orada toplanması için 1 Eylül tarihi belirlenmişti. Aynı gün, silah isteyenlere, kent garnizonunun cephane ve silahlığından çeşitli silahlar dağıtıldı. Halkın bir bölümü Rostopçin'in kuru gürültüden başka bir şey olmayan laflarını ciddiye alıp gerçekten de Üç Tepeler'de toplandılar ve Rostopçin'le, Moskova metropolitini boşu boşuna bekledikten sonra, kimsenin gelmediğini görünce dağıldılar. Rus tarihçisi S.N. Glinka, 30 Ağustos'ta kendisinin Rostopçin'in yanında olduğunu söylüyor. Glinka'nın aktardığına göre, Rostopçin bir ara masasının başına geçip bildirisini kaleme almış ve hemen basılıp dağıtılmasını emretmiş; bu emri verdikten sonra Glinka'ya dönerek şöyle demiş: "Üç Tepeler'de bir şey olacağı filan yok; yalnız, bu sayede bizim köylüler, Moskova işgal edilirse ne yapmaları gerektiğini öğrenmiş olacaklar." -İngilizce çev.

Je suis né Tartare.*

Je voulus être Romain.

Les Français m'appelèrent barbare,

Les Russes-Georges Dandin.

diye Fransızca dizeler döktüren bu adama gelince; olanın bitenin anlamını kavrayabilmekten çok uzak olan bu adam, sırf kendini göstermek, sözüm ona yurtsever olduğunu kanıtlamak için halkı hayrete düşürecek bir şeyler yapma peşindeydi ve son derece büyük önem taşıyan bu tarihsel olayı (halkın Moskova'yı terk edişi ve kentin yakılışı olayını) tıpkı bir çocuk gibi kendine oyun edinmişti; kendisini de önüne katıp sürükleyen bu coşkun halk selini o cılız elleriyle kâh hızlandırmaya çabalıyordu, kâh durdurmaya.

VI

Elen, saray halkıyla birlikte Vilna'dan Petersburg'a dönünce, içinden çıkılması zor bir durumla karşı karşıya kaldı. Vilna'ya gitmeden önce Petersburg'da devlet büyüklerinden çok önemli bir soylunun özel ilgisini çekmiş, o soylu kişinin koruyucu kanatları altına girmişti. Vilna'da ise genç bir yabancı prensle yakın ilişki kurmuştu. Vilna'dan Petersburg'a döndüğünde ise adamların her ikisi de Petersburg'da bulunduğu için ikisi birden –hem o büyük devlet adamı hem de yabancı prens– Elen üzerinde hak iddia ettiler. Böylece Elen, hiçbirini kırmadan her ikisiyle de yakınlığı sürdürmek gibi, sosyetik yaşantısında daha önce hiç başına gelmeyen, yepyeni bir sorunla karşı karşıya kaldı.

Başka bir kadına zor gelebilecek, hatta içinden çıkılması olanaksız görünebilecek bu durum yüzünden zerre kadar sıkıntıya

* Je suis nâ Tartare.

Je voulus être Romain.

Les Français m'appelèrent
barbare

Les Russes-Georges Dandin. Rusların taktığı ad ise, Georges Dandin.

(Georges Dandin, Molière'in *Georges Dandin, ou le Mari Confondu* adlı ünlü oyununun başkişisidir.) –çev.

Ben doğuştan Tatarım.

Romalı olmak isterdim.

Fransızların bana taktığı ad
barbar

düşmedi Kontes Bezuhova; eh, çok zeki kadın ününü boşuna kazanmamıştı ne de olsa. İlişkilerini gizlemeye ya da işi kurnazlığa vurarak kendini bu çapraşık durumdan sıyırmaya kalksa, suçunu kabullenmiş –dolayısıyla da işi berbat etmiş– olacaktı. Oysa her aklına koyduğunu başarmasını bilen gerçek büyük adamlar gibi davranan Elen derhal, kendini haklı, başka herkesi haksız çıkaran bir tutum benimsedi; üstelik o, kendisinin haklı olduğuna içtenlikle inanıyordu.

Yabancı Prens her şeyi göze alıp Elen'e ilk kez sitem etmeye kalkışacak olduğunda, Elen o güzelim başını kaldırıp hafifçe yana çevirerek, son derece kesin bir dille konuştu:

“Erkeklerden de bu beklenir; bencillik ve acımasızlık! Ben de başka bir şey beklemiyordum zaten. Burada bir kadın kendisini sizin için feda ediyor, acılara göğüs geriyor, sonra ödülü de bu oluyor! Benim kiminle ne ilişkim olduğunun ya da kiminle arkadaşlık ettiğimin hesabını sormaya ne hakkınız var sizin mösyö? Sözüünü ettiğiniz kişi bir erkek olarak babadan daha ileridir benim için!”

Prens bir şey söylemeye hazırlandıysa da, Elen lafını ağzına tıkkadı onun.

“Eh, ne yapalım, olabilir,” dedi. “Babaca duygulardan değişik bazı duygular da besleyebilir benim için, ama bu, kapımı ona kapamam için bir neden oluşturmaz. Ben erkek değilim ki, iyiliğe nankörlükle karşılık vereyim!” Elen elini tamamıyla çıplak olan güzelim göğsüne bastırıp gözlerini yukarıya kaldırarak, “Şunu biliniz ki, mösyö, mahrem duygularımla ilgili konularda ben yalnız Tanrı'ya ve kendi vicdanıma hesap veririm,” diyerek sözünü bağladı.

“Ama Allah rızası için, beni de dinleyin biraz!”

“Evlenin benimle, o zaman sizin köleniz olurum!”

“Ama bu imkânsız!”

“Benimle evlenirseniz alçalmış olursunuz, tenezzül etmezsiniz tabii...” diyerek ağlamaya başladı Elen.

Prens onu avutmaya çalışıyor, Elen ise çılgına dönmüş bir halde, bir yandan ağlarken, bir yandan da, daha önce de örneklerine

rastlandığını söyleyerek (gerçi daha önce pek örneğine rastlanılmış değildi, ama o şimdi Napolyon'dan ve daha başka bazı hükümdarlardan örnek veriyordu), evlenmesine hiçbir engel bulunmadığını, kocasına hiçbir zaman karılık etmediğini, kendisinin bu evliliğe kurban edildiğini anlatıp duruyordu.

Yavaş yavaş yelkenleri suya indirmeye başlayan Prens, "Ama yasalar var, din var..." diyecek oldu.

"Yasalar mış, din miş... Bu kadarcık bir şeyi bile çözümleyemeyeceklerse niye icat edilmiş bunlar o zaman?" dedi Elen.

Bu kadar basit bir şeyi kendisinin düşünememiş oluşuna çok şaşıran Prens, akıl danışmak için, iyi ilişkiler içinde bulunduğu Cizvit tarikatına başvurdu.

Birkaç gün sonra Elen'in Taş Ada'daki yazlık evinde verdiği o görkemli, büyüleyici şölenlerden birinde onunla Mösyö Jobert adında birini tanıştırdılar. Kar gibi bembeyaz saçları, kor gibi parlayan kara gözleri olan bu geçkince bey, *a robe courte** diye adlandırılan Cizvitlerden biriydi. Bu Cizvit beyefendi bahçede pırıl pırıl ışıkların altında, orkestranın çaldığı müziğin eşliğinde Elen'e uzun uzun Tanrı sevgisinden, İsa'dan, Cizvit Tarikatından ve gerçek Katolik dininin insanlara gerek bu dünyada, gerek öbür dünyada sağlayacağı nimetlerinden söz etti. Elen çok duygulandığı için birkaç kez ağlamamak için zor tuttu kendini; Mösyö Jobert'in de gözleri dolu dolu olmuştu ve her ikisinin de sesleri titriyordu. Kavalyesi dansa kaldırmaya gelince Elen'in müstakbel *directeur de conscience*** ile yaptığı görüşme her ne kadar yarıda kaldıysa da, hemen ertesi akşam Elen evde yalnızken onu ziyarette gelen Mösyö Jobert'in bu tür ziyaretleri ondan sonra da sık sık tekrarlandı.

Günlerden bir gün bu Mösyö Jobert, Elen'i alıp bir Katolik kilisesine götürdü. Elen, Cizvit papazının yol göstericiliğinde mih-

* Fr. Kısa cüppeli; kilise dışında görevlendirildikleri için normal kılıkta dolaşan Katolik papazlarına verilen addır. "Kısa cüppeli Cizvit" ise, kendisi resmen Cizvit tarikatından olmamakla birlikte, Cizvitlere yardım eden din adamlarına verilen addı. -çev.

** Fr. Vicdan yönetmeni; Katolik dinine geçmeye hazırlananlara dinsel telkinde bulunmayı üstlenen papaz. -çev.

rabın önünde diz çöktü. Elen'i büyüleyen orta yaşlı Fransız papazı elini onun başının üzerine koyunca (Elen'in daha sonra anlattığına göre) içinde serin bir rüzgâr dolaşır gibi olmuş. Elen'e bunun *la grace** olduğunu söylediler.

Bunun ardından Elen'in yanına *a robe longue*** bir papaz getirdiler. Elen bu papaza günah çıkarttı, papaz da onun tüm günahlarını bağışladı. Ertesi gün Elen'e içinde kutsanmış ekmek bulunan bir paket getirdiler ve yemesi için kutsal ekmeği ona bıraktılar. Birkaç gün sonra da Elen gerçek din olan Katolik Mezhebine kabul edildiğini, çok yakında durumun Papa'ya da bildirileceğini ve Papa'nın ona bir belge yollayacağını sevinçle öğrendi.

Bu süre içinde çevresinde bütün bu olup bitenler, kendisine yapılanlar, bunca akıllı adamın onunla ilgilenmeleri ve ilgilerini böylesine hoş, böylesine incelikli bir biçimde göstermeleri, kendisinin de bu arada âdeta bir iffet simgesi gibi (bu dönemde Elen yalnız beyaz entari giyip, yalnız beyaz kurdele takıyordu) dolaşması gerçi Elen'in çok hoşuna gidiyordu, ama bunlardan aldığı zevk asıl amacını asla unutturmuyordu ona.

Kurnazlık yarışında aptallar nasıl her zaman akıllıları yaya bırakırlarsa, kendisine gösterilen bunca ilginin asıl amacının, onu önce Katolikliğe geçirip sonra da Cizvit kurumları için parasını sızdırmak olduğunu (çeşitli imalardan) sezinleyen Elen de, kocasından ayrılabilmesi için gerekli bütün işlemler tamamlanmadan bir kuruş bile vermeyeceğini açık açık belirtti bu beylere. Elen'in anlayışına göre bütün dinlerin asıl işlevi, belli birtakım biçimsel ahlak kuralları çerçevesi içinde insanların isteklerine kavuşabilmelerini sağlamak olmalıydı. Bu anlayışına uygun olarak da, günahını çıkaran papazla yaptığı bir konuşmada ona, evli oluşunun kendisini ne derece bağladığı sorusunu yöneltti.

Misafir odasında pencerenin önünde oturuyorlardı; hava karmaya yüz tutmuştu. Açık pencereden içeriye çiçek kokuları doluyordu. Elen'in üzerinde, omuzlarını ve göğsünü olduğu gibi

* Fr. Gufran; Tanrı'nın mağfireti (Yarlıgama). -çev.

** Fr. Uzun cüppeli. -çev.

gösteren saydam tül den, beyaz bir tuvalet vardı. Tombul yüzlü, fır-lak çenesi sinekkaydı tıraşlı, biçimli bir ağzı bulunan besili papaz efendi bembeyaz ellerini dizlerinin üstünde kenetlemiş, Elen'in yanı başında uslu uslu oturuyor, Elen'in sorusuyla ilgili görüşleri-ni dudaklarında bilmiş bir gülümsemeyle açıklarken, karşısındaki güzellikten dolayı baygın kaçamak bakışlarla ara sıra Elen'e bak-maktan da kendini alamıyordu. Adamın kıvrırcık saçlarıyla esmer gölgeli, sinekkaydı tıraşlı tombul yanaklarına tedirgin bir gülüm-semeyle bakan Elen ise, konuşmanın her an bambaşka bir yöne dö-külmesi beklentisi içindeydi. Ne var ki yanında oturduğu hanımın güzelliğinden çok hoşlandığı açıkça belli olmasına rağmen, papaz efendi, görüştükleri konu üzerindeki derin bilgisini sergilemeye vermişti kendini tamamıyla. Ruhani yol göstericinin bu konudaki muhakeme tarzı şöyleydi:

“Siz, içeceğiniz andın ne gibi bir anlama geleceğini hiç bilme-den bir erkeğe evlilikte bağlılık andı içmişsiniz; o erkek ise evlili-ğin kutsallığına inanmadan evlenmekle dine karşı gelmiş, günaha girmiş. Dolayısıyla bu evlilik, her iki tarafın da inancıyla sağlan-ması gereken kutsallık niteliğinden yoksun kalmış oluyor. Ama yine de, içtiğiniz ant sizi bağlamaktaydı. Siz andınızı çiğnediniz. Andınızı çiğnemekle ne yapmış oldunuz? Bağışlanabilir bir günah mı işlemiş oldunuz, yoksa bağışlanmaz bir günah mı? Bağışlana-bilir bir günah işlemiş oldunuz, çünkü davranışınızda kötü niyet yoktu. Şimdi, çocuk sahibi olmak amacıyla evlenirseniz, günahı-nız bağışlanabilir. Ama yine de iki yönlü bir soru kalıyor ortada: birincisi...”

Artık sıkılmaya başlayan Elen o büyüleyici gülümsemelerinden biriyle papaz efendinin lafını yarıda kesti: “Ama bana kalırsa, ger-çek dini seçtiğime göre, yalancı dinin bağlayıcılığından da kurtul-muş olmam gerekir.”

Konunun böyle, Kolomb'un yumurtası olayındaki gibi basitçe çözümleniverişi karşısında ruhani yol göstericinin ağzı bir karış açık kaldı. Öğrencisinden hiç de beklemediği bu hızlı gelişme kar-şısında sevinmekle birlikte, kurabilmek için bunca uğraştığı man-

tıksal düşünce yapısını yine de kolay kolay bırakmak niyetinde değildi papaz efendi. Gülümseyerek, “Bakınız Kontes, birbirimizi anlamaya çalışalım,” dedi ve manevi kızının ortaya koyduğu mantıksal kanıtları çürütmeye girişti.

VII

Elen sorunun dinsel yönden çözümünün çok basit ve kolay olduğunu, ama ruhani yol göstericilerinin, sırf ruhani olmayan makamlar bu konuda ne derler diye çekindikleri için güçlük çıkardıklarını anlamıştı.

Bu yüzden, sosyetenin de soruna doğru ışık altında bakmasını sağlamak için önden yolu hazırlamaya karar verdi. Tuttu, önce o çok önemli, yaşını başını almış devlet büyüğünün kıskançlık damarlarını kabarttı, ondan sonra ona da öbür âşığına söylediklerinin aynısını –yani, kendisi üzerinde kesin hak iddia edebilmenin biricik yolunun onunla evlenmekten geçtiğini– söyledi.

Kocası sağ olan bir kadınla evlenme düşüncesi karşısında yaşını başını almış devlet büyüğü de tıpkı genç rakibi gibi önce bir afalladı; ama bu işin bir bakireyle evlenmek kadar doğal ve basit olacağına kesinlikle inanan Elen’in sarsılmaz inancı karşısında, sonunda o da yumuşadı. Eğer Elen en ufak bir kararsızlık, en ufak bir utanç belirtisi ya da işi gizli tutma isteği gösterseydi hiç kuşku yok ki, davayı kaybederdi; oysa Elen en ufak bir utanç ya da çekingenlik göstermek şöyle dursun, hem Prens’in hem de devlet büyüğünün kendisine evlenme teklif ettiklerini, kendisinin ise her ikisini de çok sevdiğini ve hiçbirini gücendirmek istemediğini tertemiz, safça bir açık yüreklilikle bütün yakın arkadaşlarına (bu da demektir ki, tüm Petersburg’a) anlatmaktan geri kalmadı.

Bir anda tüm Petersburg bu dedikoduyla çalkalanmaya başladı; ama dedikodunun kurgusu öyle bir ayarlanmıştı ki, Elen’in kocasından ayrılmak istemesi hiç söz konusu edilmeden (zaten dedikodu bu biçimde yayılsaydı sosyetedeki pek çok insan böyle gayrimeşru bir niyeti protesto ederdi), sadece, herkesin ilgi duyduğu mutsuz

Elen'in iki evlenme teklifiyle birden karşılaşınca bocaladığı konusu üzerinde duruluyordu. Elen'in zaten evliyen bir kez daha evlenmesinin mümkün olup olmadığını kimsenin düşündüğü yoktu; herkesin üzerinde durduğu biricik nokta iki talipten hangisinin Elen'e daha çok yakışacağı ve sarayın buna ne diyeceğiydi. Durumu anlayışla karşılayabilecek kadar yüksek düzeye erişmedikleri için böyle bir şeyi evliliğin kutsallığına karşı küfür olarak gören katı inançlı birkaç kişi de vardı gerçi ama çok azınlıkta kalan bu gibiler ağızlarını hiç açmamayı yeğlerken, Elen'in mutluluğuyla yakından ilgilenen çoğunluk harıl harıl hangi talibin ona daha çok yakışacağını tartışıyordu. Bir kadının, kocası sağken yeniden evlenmesinin doğru olup olmadığı konusunda kimse ağzını bile açmıyordu, çünkü herkes bu sorunun hiç kuşkusuz "senden benden daha akıllı" kişiler tarafından önceden bir çözüme bağlanmış olması gerektiğini ve bulunan çözümün meşruluğundan kuşku duymakla kendini hem aptal hem de görgüsüz durumuna düşüreceğini hesaplıyordu.

Bu konudaki genel görüşe aykırı görüş ileri süren topu topu bir kişi çıktı sosyete; o yaz oğullarından birini görmeye Petersburg'a gelen Mariya Dimitriyevna Ahrosimova, herkesin paylaştığı görüşe hiç mi hiç katılmadığını gözünü bile kırpmadan açık açık söyledi. Elen'le bir baloda karşılaşan Mariya Dimitriyevna onu salonun orta yerinde durdurdu ve salona bir anda çöken derin sessizlik içinde güm güm öten o kalın sesiyle şöyle dedi:

"Kadınlar demek artık kocalarının sağlığında da evlenmeye başladılar! Hiç kuşku yok ki, sen yeni bir şey icat ettiğini sanıyorsun. Oysa çok geç kaldın, madam. Senden çok önce düşünülmüş bu. Bütün genelevlerde aynı şeyi yapıyorlar..."

Mariya Dimitriyevna bunları söyledikten sonra o kendine özgü tehdit edici tavrıyla geniş kol yenlerini yukarıya doğru hafifçe çekip, çevresine sert sert bakarak salonun öbür başına doğru yürüdü.

Her ne kadar Petersburg'da Mariya Dimitriyevna'dan gözü korkmayan kimse yoksa da, onu daha çok bir çeşit saray soytarısı gibi kabul ettikleri için salondakiler onun söylediği laflar içinden

sadece o kaba “genelev” sözcüğü üzerinde durup, sanki söylenenlerin özü buradaymış gibi habire bu sözcüğü tekrarlayarak, fısıldaşmaya başladılar aralarında.

Son zamanlarda belleğini yitirmeye başladığı için bir söylediğini belki yüz kez tekrarlayan Prens Vasili, kızıyla ne zaman bir yerde karşılaşacak olsa, “Elen, sana bir şey söylemek istiyorum, diyerek hemen onu bir kenara çeker, ellerini tutup aşağıya doğru bastırarak başlardı konuşmaya: “Bak kızım, kulağıma bazı dedikodular çalındı... Senin bazı tasarıların varmış galiba... işte, sen bilirsin ne olduğunu. Bilirsin evladım, babacığının yüreği senin mutluluğundan sevinç duyar ancak... Senin neler çektiğini iyi bilirim ben... Ama, *chère enfant*...” Sen sadece yüreğinin sesini dinle. Bütün diyeceğim bu kadar...” Her seferinde de bunları söyledikten sonra, yine her seferinde birbirinin tıpatıp aynı olan yapmacık bir tavırla, duygulandığını sözüm ona göstermek istemiyormuş gibi, yanağını kızının yanağına bastırır, çeker giderdi.

Hazırcevaplık ve nüktedanlıktaki ününü hiçbir zaman yitirmeyen Bilibin de Elen’in yakın arkadaşları arasındaydı; hani anlı şanlı kadınların her zaman kendilerine bağlamayı başardıkları, arkadaşlık ilişkisini gönül ilişkisine dönüştürmeye kalkışmayacağına güvenilecekleri türden müttefikleri vardır ya, işte Bilibin de o türden bir arkadaşıydı Elen’in. Az sayıdaki “çok yakın arkadaşlardan” oluşan ufak bir toplantıda bir gün, Bilibin de bu konudaki görüşünü ortaya koydu.

Bilibin’in de içinde bulunduğu kategoriye giren arkadaşlarını hep soyadlarıyla çağıran Elen, “Dinle, Bilibin,” dedi ve yüzüklerle dolu bembeyaz parmaklarıyla koluna dokundu onun. “Beni kız kardeşin bilerek söyle bana, ne yapayım? İkisinden hangisi?”

Kaşlarının arasında hemen bir kırıksıklık oluşuveren Bilibin, dudaklarında incecik bir gülümsemeyle bir an düşünür gibi yaptı.

“Beni gafil avlayamadığını bilesin yalnız,” dedi. “Senin gerçek bir dostun olarak bu konu üzerinde uzun boylu düşündüm, şimdi; eğer Prensle, yani genciyle evlenirsen,” diyerek bir parmağı-

* Fr. Sevgili yavrucuğum. -çev.

nı kıvırdı; “öbürüyle evlenebilme fırsatını ömrünün sonuna dek kaçırmış olursun. Üstüne üstlük İhtiyar Kontu da gücendirirsin. (Bildiğin gibi, ne de olsa aralarında bir kan bağı var.) Ama İhtiyar Konta varırsan hem adamcağızı ahir vaktinde mutlu edersin hem de daha sonra büyük Lord Hazretlerinden dul kalacağın için, Prens seninle evlenmesine engel oluşturan unvan farkı da böylelikle ortadan kalkar.” Sözü bitirir bitirmez Bilibin’in kaşları arasındaki kırışıklık düzeliverdi.

Elen, “Sen gerçek bir dostsun!” diye sevinçle bağırdı, sonra yine Bilibin’in koluna dokundu.” Ama ben aslında ikisini de seviyorum, hiçbirinin de kalbinin kırılmasını istemiyorum. İkisini de mutlu etmek için canımı bile verirdim,” dedi.

Bilibin, içinden çıkılınası böylesine zor bir duruma kendisinin bile çare bulamayacağını belirtmek istercesine omuzlarını silktilti.

‘Kadın kadın değil, padişah mübarek! Vallahi de, tallahi de bunun başka adı yok. Üçüyle birden evlenmek istiyor, yahu!’ diye içinden geçiriyordu.

“Peki, ama söylesene bana, kocan bu işe ne diyor?” diye sordu Elen’e. Ününün sağladığı güvenceye sığındığı için, böylesine safça bir soruyla kredisini sıfıra indireceğinden zerre kadar korkunuyordu tabii.

“O buna evet diyecek mi?”

Her nedense, herkes gibi Piyer’in de kendisine hayran olduğu kuruntusunu taşıyan Elen, “A, o beni çok sever! Benim için yapmayacağı şey yoktur!” dedi.

Alnının kırışmasından yeni bir “cevher” yumurtlamaya hazırlandığı anlaşılıyordu Bilibin’in.

“Seni boşaması da dâhil mi buna?” diye sordu.

Elen güldü.

• • •

Elen’in tasarladığı evliliğin meşru olup olmayacağını tartışmaya cüret edenler arasında Elen’in kendi annesi, Prens Kuragina da vardı. Oldum olası kızını kıskandığı için kendi kendini yiyip

bitiren kadın, hele şimdiki kıskançlığının konusu kendisinin de gönlünü kaptırdığı bir adam olunca, büsbütün çileden çıkmıştı; kızının değil o adamla evlenmesine, bunun düşüncesine bile katlanamıyordu. Bu yüzden gitti, bir kadının kocasından boşandıktan sonra, kocası sağken başka biriyle evlenmesinin mümkün olup olmayacağını bir Rus papazına danıştı. Papaz ona bunun mümkün olmayacağını söyleyip, İncil'den bir ayetin de (tabii, papazın kendi düşüncesine göre) kocalarının sağlığında kadınların yeniden evlenmelerini açıkça yasakladığını ileri sürünce, sevinçten havalara uçtu Prens Kuragina.

Çürütülemez olduğuna kesinkes inandığı bu kanıtla silahlanmış olarak, bir sabah, kızını evde yalnız yakalayabilmek için erkenden Elen'in kapısına dayandı.

Elen annesinin itirazlarını güzelce dinledikten sonra alaycı bir tavırla hafifçe gülümsedi.

İhtiyar Prens, "İşte, uzun uzun anlatıyor İncil'de de; 'her kim ola boşanmış bir kadınla evlenirse...' diye yazıyor," dedi.

"Aman, anne, saçmalama. Hiç anlamıyorsun. Benim de kendime göre bazı yükümlülüklerim var," diye Fransızca konuşmaya başladı Elen. Meramını hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak kadar net anlatmasına Rusçanın yetmeyeceğini düşündüğü için Fransızca'yı seçmişti.

"İyi ama evladım..."

"Aman, annee, nasıl oluyor da takdir hakkını Papa Hazretlerinin elinde bulundurduğunu anlamıyorsunuz..."

Tam bu sırada, Elen'in can yoldaşı olarak evinde tuttuğu hanım içeri girdi ve Prens Hazretlerinin misafir salonunda beklediğini, Elen'i görmek istediğini bildirdi.

"Hayır, görüşmek istemediğimi söyleyin; sözünde durmadığı için dargınım kendisine."

O sırada uzun suratlı, uzun burunlu, sarışın bir genç adam "Kontes, bağışlanmayacak günah yoktur," diyerek içeriye girdi.

İhtiyar Prens Kuragina saygılı bir tavırla hemen ayağa kalkıp diz kırdı. Genç adam ona aldırış bile etmedi. Prens Kuragina

kızını hafif bir baş eğmesiyle selamlayıp kayarcasına kapıya doğru uzaklaştı.

Prens Hazretlerinin oraya gelişiyle birlikte güvendiği dağlara kar yağan Prenses Kuragina, 'Evet, Elen haklıymış,' diye düşündü. 'O haklı çıktı; ama nasıl oldu da biz gençliğimizde –bir daha geri gelmeyecek gençliğimizde– hiç bilemedik böyle şeyleri? Oysa ne kadar da basitmiş,' diye içinden geçiriyordu arabasına binerken.

• • •

Ağustosun başında Elen'in işi yoluna girdi ve kadın oturdu, (sözde onu çok seven kocasına) bir mektup yazdı; gerçek dine girdiğini ve N.N. ile evlenmek niyetinde olduğunu bildirdi. Boşanmak için gerekli resmî işlemleri tamamlamasını rica ediyor, mektubunu getirecek olan kişinin bu işlemlerle ilgili ayrıntıları kendisine anlatacağını söylüyordu.

"Böylece, azizim, sizi Yüce Tanrı'ya emanet ediyorum. Dostunuz Elen."

Bu mektubu Piyer'in Moskova'daki evine ulaştırdıklarında, Pi-
yer Borodino savaş alanında bulunuyordu.

VIII

Borodino Muharebesi'nin sonlarına doğru Piyer, Raevski metrisinden bir kez daha koşa koşa aşağı inip, bölgeyi aceleyle terk etmekte olan bir grup askere katıldı ve onlarla birlikte dar boğazın içinden geçerek Knyazkovo'daki sahra hastanesine ulaştı. Ortalığı kan götürdüğünü görüp iniltileri, çığlıkları duyunca hemen oradan da savuştu ve düzensiz bir biçimde geri çekilmekte olan başka bir asker kalabalığına katıldı.

O sırada Piyer'in bütün varlığıyla istediği biricik şey gün boyunca yaşadığı o korkunç sahnelerden bir an önce kurtulup normal yaşantısına kavuşmak, kendi evinde, kendi yatağında güzel bir uyku çekmektir. Yaşadıklarını, gördüklerini iyice değerlendire-

bilmek, kendi iç muhasebesini yapabilmek için normal yaşantısına dönmesi gerektiğine inanıyordu. Oysa o normal yaşantıyı buralarda bulabilmesi söz konusu bile değildi.

Gerçi şimdi askerlerle birlikte yürüdüğü yolun üzerinde kurşunlar ve güllerle vızıldamıyordu, ama burada da, her yanda, savaş alanındakine benzer görüntülerle karşılaşılıyordu. Burada da yine öyle acı çeken insanlar, burada da yine öyle tuhaf bir duygusuzluğa bürünmüş yüzler; her yanda aynı kan, her yanda aynı asker kaputları, her yanda aynı silah sesleri vardı, gerçi silah sesleri daha uzaktan geliyordu, ama insanda aynı dehşet duygusunu yaratmaya yetiyordu yine de. Burada fazladan bir de boğucu bir toz vardı, sıcak ise dayanılır gibi değildi.

Piyer, Mojesk'e giden şosede üç dört kilometre kadar yürüdükten sonra yol kıyısına çöktü.

Alacakaranlık çökmüş, top sesleri kesilmişti. Yere uzanıp dirseğine dayanarak uzun süre karanlıkta, önünden sıra sıra geçip giden askerlerin gölgelerini seyretti yattığı yerden. Sık sık bir gülünün ısıklık çalarak üstüne doğru geldiği kuruntusuna kapılıp irkilerek yarım doğruluyordu. Orada ne kadar kaldığını bilmiyordu. Gecenin ilerlemiş bir vakti, topladıkları çalı çırpıları sürüye sürüye üç asker gelip Piyer'in yanına çöktüler ve hemen ateş yakmaya koyuldular.

Arada bir Piyer'e yan yan bakarak ateşi yakan askerler, ateşin üstüne demirden bir kap oturtup içine birkaç tane peksimet doğradılar, azıcık da domuz yağı eklediler. Eriyen yağın iştah kabartan kokusu dumanın kokusuna karışıyordu. Piyer doğrulup oturdu ve derin derin içini çekti. Askerlerin üçü de Piyer'e hiç aldırmadan kendi aralarında bir yandan çene çalıyor, bir yandan da atıştırmıyorlardı.

İçlerinden biri damdan düşer gibi, "Ee, sen kimlerdensin bakalım?" diye sordu Piyer'e. Bu soruyla sanki, Piyer açsa ve eğer namuslu biri olduğunu kanıtlayabilirse, yemeklerinden ona da bir parça vermeye razı olacağını belli etmek istiyor gibiydi; hiç değilse, Piyer'e öyle geldi.

“Ben mi?” dedi Piyer; askerlere hem biraz daha yakınlaşmak hem de daha rahat anlamalarını sağlamak için sosyal mevkiini elden geldiğince küçük göstermek niyetindeydi. “Aslında ben bir milis subayıyım, ama askerlerim burada değil. Savaşa katılınca onlardan ayrı düştüm.”

“Öyle miii?” dedi askerlerden biri. Bir başkası da başını bilgiççe salladı. Piyer’le ilk konuşan er, “İstersen gel, sen de kaşık salla bizim paparaya!” dedi ve diliyle bir güzel yalayıp temizlediği kaşığını Piyer’e uzattı.

Piyer ateşin başına çömeldi ve üç askerin kaşıklarıyla dalıp çıktıkları aynı kaba o da kaşık sallayarak, ona ömründe yediği yemeklerin en lezzetlisi gelen paparaya yumuldu. Piyer sahanın üzerine doğru eğilip eğilip tepeleme doldurduğu kaşığıyla paparayı kıtlıktan çıkmışçasına gövdeye indirirken, her eğilişinde ateş yüzünü aydınlatıyor, erler de sessizce onu inceliyorlardı.

İçlerinden biri, “Gideceğin yer neresi senin? Söylesene!” dedi.

“Mojesk’e gideceğim.”

“Eşraftansın sen yani, ha?”

“Evet.”

“Adını bağışlar mısın?”

“Piyotr Kiriloviç.”

“Pekâlâ, Piyotr Kiriloviç, bizimle gel, biz seni oraya götürürüz.”

Zifiri karanlıkta erlerle birlikte Mojesk’e doğru yola çıktı Piyer.

Mojesk’e yaklaşp kasabaya giren dik yokuşa vardıklarında horozlar ötmeye başlamıştı. İneceği hanın yokuşun alt başında olduğunu ve hanı çoktan geride bıraktığını unutan Piyer üç yoldaşıyla hâlâ yürüyordu. Öylesine şaşkıındı ki, yarı yolda şans eseri (efendisini köyde aramaya çıkıp hana dönmekte olan) seyisine rastlamsa, hanın nerede olduğunu hatırlayacağı da yoktu. Seyisi o zifiri karanlıkta Piyer’i beyaz şapkasından tanımıştı.

“Ekselans!” diye bağırdı seyis. “Hepten umudu kesmiştik sizden, vallahi! Niye yaya yürüyorsunuz? Üstüme iyilik sağlık, nereye gidiyorsunuz böyle?”

“Haa, sahi!” dedi Piyer.

Erler de durmuşlardı.

İçlerinden biri, “Ee, seninkileri buldun mu?” dedi. “Hadi bakalım öyleyse, kal sağlıcakla; Piyotr Kiriloviç’ti, değil mi?”

Öbür sesler de, “Sağlıcakla kal, Piyotr Kiriloviç!” diye tekrarladılar.

Piyer onlara, “Güle güle!” deyip seyisiyle birlikte hanın yolunu tuttu.

Bir ara, ‘Keşke şunlara bir şeyler verseydim!’ diye düşünerek ceplerini yokladı. Sonra içinden gelen sese uyarak, ‘Yok, yok doğru olmaz,’ diye karar verdi.

Handaki bütün odalar tutulmuş, hiç yatacak yer kalmamıştı. Piyer avluya çıktı, başından ayağına kadar sarınıp sarmalanarak arabasının içine kıvrıldı.

IX

Piyer, başını daha mindere koyar koymaz uyku bütün ağırlığıyla bastırmasına rağmen bir türlü uyuyamadı; birdenbire tüm gerçekliğiyle kulaklarında topların gümlmeleri, yere çarpan humbaraların “şrrakk!” diye çıkardığı sesler, inilti ve çığlıklar yankılanmaya, burnunda kan kokusu, barut kokusu duymaya başlayarak, ölüm korkusuna kapıldı. Panik içinde gözlerini açıp başını yamçısının altından çıkararak baktı. Avlu sakindi. Sadece avlu kapısının dışından, çamurlara basan ayak sesleri ve bir emir erinin hancıyla konuştuğu, bir de, tam tepesine rastlayan sundurmanın saçağı altında tüneyen ve Piyer’in doğrulurken yaptığı hareketten ürken birkaç güvercinin kanat çırdığı duyuluyordu. Ahırlardan tüm avluya yayılan keskin kokuyu –saman, fışkı ve sidik kokusu karışımı bu keskin, ama şu sırada içine huzur veren kokuyu– sevinçle ciğerlerine çekti Piyer. Yan yana iki sundurmanın saçakları arasından yıldızlarla dolu gökyüzü görünüyordu.

Başını tekrar yamçısının altına sokarken, ‘Tanrı’ya şükürler olsun, hepsi geçti gitti artık!’ diye içinden geçiriyordu Piyer. ‘Meğer

ne müthiş bir şeymiş korku! Ben de hiç utanmadan nasıl da korktum! Ama onlar... onlar sonuna kadar hep korudular soğukkanlılıklarını...'

Piyer'in 'onlar' derken aklından geçirdiği kimseler askerlerdi; tabyada savaşan askerler, onunla yemeklerini paylaşan askerler, daha önce ikonun önünde dua eden askerler... Onlar, o güne dek yabancı olduğu o askerler her şeyden ve herkesten daha keskin çizgilerle belirliyordu gözlerinin önünde.

Piyer kendini yavaş yavaş uykunun kollarına bırakırken, 'Ah ben de keşke asker olabilseydim, hem de bir sıra neferi olabilseydim; tam anlamıyla asker ocağının içinde onlarla birlikte yaşayıp, onları asker yapan o havayı soluyabilseydim ve onlar gibi olabilseydim,' diye içinden geçiriyordu. 'Ama dış yüzümü oluşturan şu yapay kabuğu, şu yüzeysel kabuğu nasıl atabilirim üzerimden? Belki bir zamanlar yapabilirdim bunu. Bir zamanlar bunu yapabilecek gücüm vardı, babamdan kendimi koparmak istiyordum; işte o zaman yapabilirdim bunu. Dolohov'la düello ettikten sonra ceza olarak keşke beni er yapıp askere yollasalardı.'

Bu aklına gelince, şimşek gibi, kafasının içinde bir sahne canlandı: İngiliz Kulübünde Dolohov'u düelloya çağırdığı sahne. Hemen ardından da Torjok'ta velinimetiyle karşılaşmasını hatırladı. Bu sahnenin arkasından da başka bir sahne geldi gözlerinin önüne; İngiliz Kulübü'nde, masonların toplantılarından biri yapılıyordu ve toplantı son derece ağırbaşlı bir hava içinde geçiyordu. Masanın öbür ucunda çok sevdiği bir yakını oturuyordu Piyer'in. 'Evet, bu o; ta kendisi! Velinimetim benim! Ama o ölmüştü!' diye düşünüyordu Piyer. 'Evet, ölmüştü o, ama meğer yaşıyormuş işte, benimse hiç haberim olmadı. Öldüğüne ne kadar üzül müştüm, şimdi ise yaşadığına ne kadar seviniyorum!' Masanın bir yanında Anatol, Dolohov, Nesvitski, Denisov ve benzerleri oturuyordu (Piyer düşünce bu insanları da tıpkı askerleri sınıflandırdığı gibi son derece keskin, net çizgilerle sınıflandırmaktaydı) ve Piyer bu adamların, özellikle de Anatol'le Dolohov'un bir ağızdan bağrıştıklarını, şarkı söylediklerini duyuyordu. Ama bütün bu bağrışmalar arasından, tıpkı

savaş alanında aralıksız patlayan topların gümbürtüleri gibi ağır ve kesintisiz, yalnız onların tersine, insanın içine huzur veren tatlı akıcılığıyla konuşan velinimetinin sesi de geliyordu kulağına. Piyer gerçi velinimetinin söylediklerini anlamıyordu, ama (düşünde yer alan düşünceleri de net bir biçimde sınırlandırıldığı için) velinimetinin ona iyi şeylerden söz ettiğini, Piyer'in de belki bir gün onlar gibi olabileceğini söylediğini biliyordu. Velinimetini o iyilik okunan, kararlılık okunan basit, köylü yüzleriyle çepeçevre hep onlar sarmıştı. Ama yüzlerinden iyilik aktığı halde Piyer'e hiç bakmıyorlar, onu tanımazdan geliyorlardı. Onlarla konuşmak, dikkatlerini çekmek amacıyla ayağa kalktı Piyer, ama kalkmasıyla birlikte de bacaklarının çıırılçılak kaldığını, buz kestiğini fark etti.

Utanarak bir koluyla çıplak bacaklarını örtmeye çalıştı, bunu yaparken de gerçekte yamçısı kaydı. Piyer yamçısını düzeltirken bir ara gözlerini açınca yine aynı sundurmaların saçaklarını, dikmelerini ve avluyu gördü; yalnız bütün bunlar şimdi mavimtırak bir aydınlıkla yıkanıyor, kırağı ya da çiyle örtülü gibi ışıldıyordu.

'Şafak söküyor,' diye düşündü Piyer. 'Ama ben şafağın sökmelerini istemiyorum ki! Velinimetimin söylediklerini dinlemek, ne dediğini anlamak istiyordum ben.' Yamçısını tekrar başının üstüne çekti, ama artık mason toplantısı da, velinimeti de kaybolmuştu. Geriye sadece sözcüklerle net bir biçimde ifade edilmiş düşünceler kalmıştı; bir başkasının ağzından çıkan sözcüklerle ifade edilen ya da kendisinin dile getirdiği düşünceler.

Piyer ileride bu düşünceleri hatırladığı zaman, su yüzüne çıkmalarına her ne kadar o gün yaşadığı olaylar etmen olmuş olsa bile, onları tamamıyla kendi dışında birinin dile getirdiğine kesinlikle inanacaktı. O güne dek, uyanıkken bile düşüncelerini hiçbir zaman bu kadar net bir biçimde ifade edebildiği olmamıştı çünkü.

Kendi dışındaki ses, o düşünceleri dile getirirken şöyle söylemişti: 'İnsan iradesinin Tanrı'nın buyruğuna boyun eğişinin en çetin tecellisidir savaş. Sadeliğe erişmenin yolu Tanrı'ya teslim olmaktan geçer; Tanrı'dan kaçanın sığınacağı yer yoktur. *Onlar* da sade insanlardır. *Onlar* konuşmazlar, iş yaparlar. Söz gümüş-

se, sükût altındır. İnsanoğlu ölümden korktuğu sürece hiçbir şeye sahip olamaz, ama ölüm korkusunu yenerse her şeye sahip olur. Eğer acı çekmek diye bir şey olmasaydı, insanoğlu ne kendini tanıyabilirdi ne de kendi sınırlarını bilebilirdi. En zor şey (diye düşünmeye ya da dile getirilen düşünceleri dinlemeye devam ediyordu düşünde Piyer), insanoğlunun her şeyin anlamını kendi vicdanında birleştirebilmesidir. Her şeyi birleştirmek mi?’ diye sordu kendi kendine. ‘Hayır, birleştirmek değil. Düşünceler birleştirilemez; bize gerekli olan, bütün bu düşünceleri bir araya *koşmaktır!*’ Piyer söylemek istediklerini en güzel bu sözlerin ifade ettiğini, ne zamandır burgu gibi beynini oyan soruya en güzel çözümü bu sözlerin getirdiğini hissederek büyük bir sevinçle aynı sözleri tekrarlayıp duruyordu kendi kendine: ‘Evet onları koşmalı, onları bir araya koşmak gerek!’

‘Evet, koşmalı onları bir araya koşma vakti geldi artık.’ Bir ses de Piyer’in kulağının dibinde tekrarlayıp duruyordu: “Arabaya koşma vakti artık, atları arabaya koşmalıyız, Ekselans! Ekselans! Artık atları koşmalıyız, vakit geldi, Ekselans!”

Piyer’i uyandırmaya çalışan seyisin sesiydi bu. Piyer pis avluya bir göz attı; avlu kapısından dışarıya arka arkaya arabalar çıkıyor, avlunun ortasındaki tulumbadan su çeken askerler sıska atlarını suvarıyorlardı. Piyer iğrenerek yüzünü çevirdi ve gözlerini kapayarak arabasının minderine yaslandı. ‘Hayır, benim görmek ve anlamak istediğim şey bu değil!’ diye içinden geçirdi. ‘Düşümde bana açıklanan şeyi anlamak istiyorum ben. Ah, eğer düşüm bir saniye daha sürseydi her şeyi ne güzel anlamış olacaktım! Peki, ama ne yapmalıyım? Her şeyi bir araya koşmalı ama ben bir başıma nasıl başa çıkarım her şeyle?’ diye düşünürken, düşünde gördüğü, duyduğu ya da düşündüğü şeylerin hiçbir anlamının kalmadığını dehşetle fark etti; tümü de bir anda yerle bir oluvermişti.

Seyis, arabacı ve hancı bir ağızdan konuşarak Piyer’e yeni bir haber verdiler; cepheden gelen bir subaydan duyduklarına göre Fransızlar Mojesk’e çok yaklaştımlar, Rus birlikleri de Mojesk’i terk ediyorlarmış.

Piyer kalktı, atları koşmalarını ve arabayla kendisine arkadan yetişmelerini söyledi, yaya olarak kasabanın içine daldı.

Rus birlikleri geride on bin kadar yaralı bırakarak kenti terk etmekteydi. Bütün avlular, sokaklar ve ta pencerelerine kadar bütün evler tıklım tıklım yaralı doluydu. Yaralılardan bazılarını götürmeye hazırlanan yük arabalarının çevresinde bağrışmalar, küfürleşmeler duyuluyordu. Piyer, arkadan yetişen faytonuna tanıdığı bir yaralı generali de alıp Moskova'ya onunla birlikte gitti. Kayınbiraderi Anatol'le Prens Andrey'in öldüklerini de yolda bu generalden duydu.

X

Piyer Moskova'ya 30 Ağustos'ta vardı. Kent kapısının dışında onu Kont Rostopçin'in yaveri karşıladı.

"Her yerde sizi arıyorduk," dedi yaver. "Kont acil bir durum hakkında sizi görmek istiyor. Çok önemli bir konuyu görüşmek için hemen gelmenizi rica etti."

Piyer evine hiç uğramadan hemen bir fayton çevirip dosdoğru, Moskova Vali ve Garnizon Komutanı Kont Rostopçin'in yanına gitti.

Kont Rostopçin de Sokolniki'deki yazlık villasından Moskova'ya daha o sabah dönmüştü. Konağının bekleme salonu kendisinin çağırtdığı veya çağrılmadan emir almaya gelen memurlarla doluydu. Sabahtan Kont Rostopçin'le bir görüşme yapan Vasilçikov ve Platov ona Moskova'yı savunmanın imkânsız olduğunu, ister istemez kenti teslim etmek zorunda bulunduklarını açıklamışlardı. Durumu şimdilik kent halkına duyurmuyorlarsa da, kentin çok yakında düşmanın eline geçeceğini Kont Rostopçin kadar yakından bilen memurlar -çeşitli devlet dairelerinin müdürleri- herhangi bir sorumluluktan kurtulmak için, kendi dairelerini ilgilendiren konularda validen talimat almaya gelmişlerdi.

Piyer bekleme salonuna girdiği sırada Kont Rostopçin'in özel çalışma odasından da ordudan gelen bir kurye çıkıyordu.

Bir anda çevresini saran kalabalığın soru yağmuruna karşılık kurye eliyle umutsuzluk ifade eden bir işaret yapıp çıktı gitti.

Piyer çağrılmayı beklerken, yaşlısıyla genciyle, askeri ve sivilyle salonu dolduran memurları inceliyordu yorgun gözleriyle. Hepsinin de yüzlerinden hoşnutsuzluk ve tedirginlik okunuyordu. Piyer gruplardan birine yanaştı; içlerinden biri tanıdığıydı. Gruptakiler Piyer'le merhabalaştıktan sonra yine kaldıkları yerden konuşmalarını sürdürdüler.

“Onları önce kentten yollayıp, sonra yine kente geri getirmekte bir sakınca yok aslında, ama içinde bulunduğumuz şu sırada neyin sakıncalı olduğunu, neyin olmadığını bilemiyor ki insan.”

Bir başkası elindeki basılı bir kâğıdı göstererek, “Bak ama burada ne yazıyor...” dedi.

İlk konuşan, “Canım, o ayrı bir konu. Halk için gerekli bu,” dedi.

“Neymiş o?” diye sordu Piyer.

“İşte... yeni bir afiş daha.”

Piyer afişi alıp okumaya başladı.

“Yüce Başbuğ* ileriden kendisine doğru gelen birliklerle buluşmak üzere Mojesk'de durmadan geçmiş ve daha ilerideki bir kesimde mevzilenerek bu mevzileri tahkim etmiştir; düşmanın buraya yakında bir saldırıda bulunması beklenmemektedir. Buradan kendilerine mühimmatıyla birlikte kırk sekiz sahra topu göndermemiz üzerine, Yüce Başbuğumuz, kanının son damlasına kadar Moskova'yı savunacağını, hatta sokak muharebeleri yapmaya bile hazır bulunduğunu ifade etmişlerdir. Kardeşlerim, Mahkemeleri kapatıp kent dışına taşıdık diye canınızı sıkmayın sakın; bunu sadece bir önlem diye yaptık. Ama o namussuza** kendi usulümüzce de haddini bildirmesini biliriz biz, hiç kuşkunuz olmasın! Zamanı geldiğinde kentten de, yakın köylerden de bir miktar gözü pek delikanlı isteyeceğim. Savaş narasını bir iki gün öncesinden patlatacağım, ama şimdilik buna ihtiyaç yok, onun için susuyorum.

* Kutuzov kastediliyor. –cev.

** Napolyon. –cev.

Balta çok iyi bir silahtır, mızrak da fena sayılmaz, ama en iyisi üç çatallı bir yabadır; Fransız askerlerinin hiçbirisi bir ekin demeti kadar bile ağır çekmez çünkü! Yarın öğle yemeğinden sonra Hazreti Meryem'in İverski* ikonunu alıp tören alayıyla Azize Katerina hastanesindeki yaralılara götüreceğiz; hastanede kullanılan suyu kutsayacağız, böylelikle yaraları daha çabuk iyileşecek. Ben de artık iyileşmiş bulunuyorum; bir gözüm rahatsızlanmıştı, ama şimdi geçti, onun için artık gözümü dört açabiliyorum!"

Piyer, "Ama ben yetkili askerlerden duydum; kentin içinde vuruşmaya olanak yokmuş," dedi. "Hem, cephenin durumuna..."

İlk konuşan adam, "Pek tabii!" dedi. "Biz de zaten bunu konuşuyorduk aramızda."

Piyer, "Peki ama 'Gözlerimden biri rahatsızdı, ama şimdi gözümü dört açabiliyorum' demekle ne söylemek istiyor?" diye sordu.

Yaver gülümseyerek, "Kont Hazretlerinin gözünde arpacık çıkmıştı da, halkın kaygılandığını, ikide birde gelip sağlık durumunu sorduklarını söylediğim zaman çok üzülmüştü," dedi. Yaver sözünü bitirir bitirmez, gülümseyerek, damdan düşer gibi ekledi: "Sahi, sizin de ailevi bazı sorunlarınız varmış duyduğuma göre. Eşiniz Kontes hanımefendi..."

Piyer önemsemeksizin, "Ben bir şey duymadım. Sizin duyduğunuz nedir?" dedi.

"Canım, bilirsiniz işte, aklına esen kalkar bir şey uydurur. Ben sadece kulağıma geleni söylüyorum."

"Peki, ama nedir kulağınıza gelen?"

"Vallahi, işte," diye aynı gülümsemeyle devam etti yaver, "dediklerine göre eşiniz Kontes hanımefendi yurt dışına gitmeye hazırlanıyor. Herhalde saçma bir dedikodudan ibarettir..."

Piyer dalgın dalgın çevresine bakınarak, "Öyledir herhalde," dedi. Sonra, orada duran ve sırtında köylü işi ama tiril tiril mavi bir palto bulunan kırmızı yüzlü, saçları ve ta göğsüne kadar inen koca sakalı apak, kısa boylu bir ihtiyarı işaret ederek, "Şurada duran adam kim?" diye sordu.

* İverski: Rusça İberya'demektir. -çev.

“O mu? O esnaftan biridir, daha doğrusu, lokantacı; adı Vereşçagin. Belki siz de duymuşsunuzdur, hani bir bildiri meselesi olmuştu, işte onunla ilgili.”

İhtiyar adamın dingin yüzüne bakıp bu yüzde vatana hıyanet etmişlik belirtilerini arayan Piyer, “Haa, demek Vereşçagin dedikleri buymuuuş!” dedi.

“Yok,” dedi yaver, “bu o Vereşçagin değil; bu adam, bildiriyi yazan adamın babası oluyor. Oğlu şimdi zindanda, sonu da kötü olacağına benzer.”

Göğsünde yıldız nişanı bulunan yaşlı bir beyle, boynunda istavroz nişan asılı bir başka devlet memuru –bir Alman– yaverin konuşmasıyla ilgilenerek yanlarına sokuldu.

Yaver, “Aslına bakılırsa oldukça karışık bir hikâye,” diye konuşmasını sürdürdü. “Bundan iki ay kadar önce bu bildiri ortaya çıkıyor. Hemen Konta haberi geliyor. Kont konunun soruşturulmasını emrediyor. Burada çalışan Gavriilo İvanoviç adında biri vardır, soruşturmayı da o yürütüyor. Bildiri tam altmış üç kişinin elinden geçmiş. Gavriilo sonuncudan başlıyor sormaya, ‘Kimden aldın bunu?’, ‘Falancadan.’ Böyle böyle, şu Vereşçagin’e gelip dayanıyor sonunda; adam bir esnaf, hani şu ‘küçük esnaf’ dedikleri takımından, üstelik yarı cahilin biri,” diye gülümseyerek ekledi yaver. “Adama soruyorlar: ‘Kim verdi sana bunu?’ Aslında biz bal gibi biliyoruz ona kimin verdiğini. Posta müdüründen başkası olamaz. Ama aralarında anlaşmışlar besbelli. ‘Kimseden almadım, kendim yazdım,’ diyor adam. Durumu Konta bildiriyorlar, Kont da adamı yanına getiriyor. ‘Kimden aldın bakayım sen bu bildiriyi?’ diye soruyor. ‘Ben kendim yazdım,’ diyor.” Yaver, gururlu bir gülücükle, “Eh işte, Kont Hazretlerini hepiniz tanırırsınız,” diye ekledi ve hikâyesini sürdürdü: “Kont Hazretleri bir parlıyor ki, demeyin git-sin siz şimdi şu adamın küstahlığına bakın yani; sen kalk, koskoca Vali Hazretlerine yalan söyle, bir de üstelik inat et!”

Piyer, “Duruma bakılırsa, Kont adamın Klyuçarev’in* adını vermesini istiyor; ha, şimdi anladım!” dedi.

* Moskova Posta Müdürü. –çev.

“Yok, canım, hiç de değil,” dedi yaver kaygılı bir tavırla. “Buna hiç gerek yoktu ki; nasıl olsa Klyuçarev’in hesabını vereceği daha bin tane suçu vardı, zaten o yüzden de sürüldü ya. Önemli olan o değil şimdi. Benim söylemek istediğim, Kontun fena halde öfkelen- diği onu anlatıyorum ben. ‘Sen nasıl kendin yazarmışsın bakayım?’ diyerek, masanın üstünde duran Hamburg Haberleri gazetesini alıp burnuna uzattı adamın. ‘Al işte! Bak, burada bildiri. Onu sen yaz- mamışsın, başka dilden çevirmişsin, üstelik Fransızca bile bilmeyen cahilin biri olduğun için, çok da berbat bir çeviri yapmışsın, sersem herif!’ Adam ne dese beğenirsiniz? ‘Yok, ben gazete mazete bilmem, kendi kafamdan yazdım,’ diyor. ‘Madem öyle, o zaman sen bir va- tan hainisin, ben de seni mahkemeye verip astırayım da gör! Çabuk söyle kimden aldığını bakayım.’ ‘Ben gazete mazete görmüş değilim, kendi kafamdan uydurdum.’ Böylece, orada takılıp kalıyorlar. Kont Hazretleri adamın babasını da çağırttı, ama nafile; dediğinden dön- medi adam. Mahkemeye verildi tabii kürek cezasına çarptırılmış, yanılmıyorsa. Şimdi babası şefaatçi olmaya gelmiş oğluna. Ama oğul, oğul değil ki, hayırsızın teki! Bu esnaf çocuklarını bilirsiniz ya işte; züppelikten, zamparalıktan başka şey bilmezler. Bu da bir yerde konferansa filan mı ne katılmış, artık şeytana pabucu ters giydirece- ğini sanıyor. İşte öyle biri. Babasının burada, Taş Köprü’de bir aşçı dükkânı var, dükkânda da kocaman bir Tanrı tasviri asılı; Tanrı bir elinde asasını, öbür elinde de küreyi tutarken gösterilmiş. Oğlan bu tasviri alıp birkaç günlüğüne kendi evine götürmüş ve ne yapmış biliyor musunuz? Namussuz bir ressam bulmuş ve...”

XI

Yaver tam hikâyenin yeni bölümünü anlatırken Piyer’i içeriye çağırdılar.

Piyer içeri girdiği sırada Kont Rostopçin yüzünü buruşturarak alnını ve gözlerini ovuşturuyordu eliyle. Kısa boylu bir adam da ona bir şeyler söylüyordu, ama Piyer içeri girince adam sustu ve odadan çıktı.

Öbür adam dışarı çıkar çıkmaz Kont Rostopçin, “O, merhaba büyük savaşçı!” dedi. “Yiğitliklerinizi hep duyduk burada! Her neyse, sizi buraya bunun için çağırtmadım. Söz aramızda, azizim, mason musunuz siz?” diye sordu. Hani sanki Piyer mason olursa bir suç işlemiş sayılırmış ama kendisi yine de onu bağışlamaya hazırmış gibi sert bir tavırla sormuştu bunu Vali Hazretleri. Piyer cevap vermedi ona. “Benim haber alma kaynaklarım çok sağlamdır, azizim, ama tabii masondan masona fark olduğunu da bilirim; insanlığı düzelterekleri bahanesiyle Rusya’yı mahvetmek için ellerinden geleni yapan masonlardan değilsinizdir siz inşallah.”

“Evet, ben de masonum,” diye karşılık verdi Piyer.

“Hah işte, görüyorsunuz ya, dostum! Bay Speranski ile Magnitski’nin de, Klyuçarev’in de layıklarını bulduklarını biliyorsunuzdur herhalde. Süleyman’ın tapınağını yükseltme bahanesiyle öz vatanlarının tapınağını yıkmaya çalışan öbürleri de buldular layıklarını. Bunların tümü de başlarına geleni hak etmişlerdi, tabii ben de posta müdürünü boş yere sürmüş değilim; tehlikeli bir insan olmasaydı yapmazdım böyle bir şey. Öğrendiğime göre kentten ayrılması için siz hem ona arabanızı ödünç vermişsiniz hem de saklamak için bazı belgeler almışsınız kendisinden. Sizi severim, başınıza bir kötülük gelmesini de istemem; siz benim yarı yaşımdasınız, o bakımdan beni babanız yerine koyarak vereceğim şu öğüde uyun da, bu damgalanmış adamlarla her türlü ilişkinizi kesip bir an önce buralardan da uzaklaşmaya bakın.”

“Peki, ama Klyuçarev’in suçu neymiş?” diye sordu Piyer.

“Orası benim bileceğim iş, siz bana soru soramazsınız,” diye bağırdı Kont Rostopçin.

Piyer onun yüzüne bakmaksızın, “Eğer Napolyon’un bildirisini dağıtmakla suçlanıyorsa, bu suç kanıtlanmış değil ki,” dedi. “Ayrıca Vereşçagin de...”

Birdenbire kaşlarını çatan Kont Rostopçin, deminkinden de yüksek sesle, “Tam üstüne bastınız!” diye bağırdı. “Vereşçagin bir

asidir, vatan hainidir ve layık olduğu cezayı görecektir!” diye haykırırken, uğradığı hakareti hatırlayan insanların ikinci ifadesi seziyordu sesinde. “Yalnız, ben sizi buraya kendi işlerimi görüşmeye çağırmadım, size bir öğüt vermek –eğer bu deyim daha hoşunuza gidecekse, emir vermek– için çağırdım. Klyuçarev gibileriyle her türlü ilişkinizi kesip kentten derhal ayrılmanızı istiyorum. Saçmalamaya kalkışacak her kim olursa olsun, ama kim olursa olsun, kafasını kırarım ben adamın! Hiç dinlemem yani...” Bunları söyledikten sonra, hiçbir suçu olmayan Bezuhov’a böyle çıkışmasının anlamsızlığını herhalde kendisi de fark etmiş olacak ki, Piyer’in elini tutarak dostça bir tavırla ve Fransızca olarak ekledi: “Ulusça bir felaketin eşiğinde bulunuyoruz, o bakımdan, benimle işi olan herkese nezaket gösterisinde bulunacak halim yok. Bazen başım dönüyor, vallahi. Evet, *mon cher*, şu sıralarda neler yapıyorsunuz bakalım, yani, şahsen demek istiyorum?”

Piyer, yüzündeki düşünceli ifade hiç değişmeksizin, Kont Rostopçin’in yüzüne de bakmadan, “Hiç işte,” dedi. Kont kaşlarını çattı.

“Benden size bir dost öğüdü, *mon cher*,” dedi. “Elinizden geldiği kadar çabuk, buralardan uzaklaşınız. Size bütün söyleyebileceğim bu kadar. Söz dinleyenin başı ağrımaz. Güle güle, dostum. Ha, sahil!” diye Piyer’in arkasından seslendi; “Cizvit tarikatı papazlarının Kontes Hazretlerine kancayı taktıkları doğru mu?”

Piyer cevap vermeden çıktı Kont Rostopçin’in odasından; onu tanıyanlar daha önce hiç bu kadar öfkeli görmemişlerdi Piyer’i.

• • •

Piyer eve vardığında hava kararmak üzereydi. O akşam, her biri ayrı ayrı birtakım isteklerle tam sekiz kişi Piyer’i ziyarete geldi; bir komisyonun yazmanı, Piyer’in kurduğu milis alayından bir tabur komutanı, yurtluklarının başkâhyası ve konağının vekilharcı da bunlar arasındaydı. Hepsinin de Piyer’le işleri vardı, bütün işler de Piyer’in vereceği karara bakıyordu. Kendisine yöneltilen soruların hiçbirini anlamadığı gibi, hiçbirisiyle de ilgilenmeyen Piyer hepsine

baştan savma cevaplar veriyor, bir an önce bunlardan kurtulmak istiyordu. En sonunda yalnız başına kaldı ve karısının mektubunu açıp okudu, sonra düşünmeye başladı:

‘Onlar metriste çarpışan erler, öldü; Prens Andrey, öldü... o ihtiyar adam... Sadeliğin yolu Tanrı’ya teslim olmaktan geçer. Acı çekmek gereklidir... her şeyin anlamı... hepsini bir araya koşturmak gerek... karım evlenecekmiş... İnsanlar unutulmalı ve bağışlamalıymış...’ diye düşündü. Piyer soyunmadan kendini öylece karyolasına attı ve hemen uyudu.

Ertesi sabah uyandığında vekilharcı, Kont Rostopçin’den özel görevle bir polis komiserinin geldiğini, Kont Bezuhov’un kenti terk edip etmediğini ya da terk etmeye hazırlanıp hazırlanmadığını sorduğunu bildirdi.

Misafir salonunda iş için görüşmeye gelmiş bir düzine insan bekliyordu Piyer’i. Piyer çarçabuk giyindi ve onlarla görüşmeye alt kata inmeden, arka merdivenlerden savuşup avluya, avludan da sokağa attı kendini.

O andan sonra, Moskova’nın yakılıp yıkılmasından çok sonralarına kadar da, izini bulmak için yapılan bütün girişimlere rağmen, Bezuhov konağı halkından hiç kimse bir daha ne Piyer’in yüzünü görebildi, ne de bulunduğu yeri öğrenebildi.

XII

Rostov’lar düşmanın kente girişinden bir gün öncesine, yani 1 Eylül tarihine kadar Moskova’da kaldılar.

Obolenski Kazak Alayına katılan Petya’nın, alayın tertiplenmekte olduğu Belaya Çerkov’a gidişinin hemen ardından, Büyük Hanımı müthiş bir korkudur almıştı. Her iki oğlunun da savaşa gittiği, onları koruyucu kanatlarının altına alamayacağı, tıpkı yakın dostunun üç oğlunun başına geldiği gibi kendi oğullarının da bugün yarın ölebileceği, acı ama apaçık bir gerçek olarak ilk kez o yaz kafasına dank etmişti Kontesin. Bir yandan Nikolay’ı geri getirtmeye uğraşırken, bir yandan da kendisi kalkıp Petya’nın

ardından gitmeye, küçük oğlunu Petersburg'da bir yere yerleştirmeye niyetlendiyse de, düşüncelerinin hiçbirini gerçekleştirmedi. Alayı dönmedikçe Petya'nın da dönmesi mümkün değildi, ayrıca oğlunu başka bir birliğe naklettirebilse bile, bu birlik de yine muharip birliklerinden olacaktı. Nikolay da orduyla birlikte bir yerlerdeydi ve Prenses Mariya ile tanışmasını anlattığı son mektubundan bu yana ondan hiç haber alamamışlardı.

Kontesin gözünü uyku tutmuyor, bir parça içi geçer gibi olduğu zamanlar bile hemen düşünde iki oğlunun birden öldüğünü görüyordu. Başvurmadık, akıl danışmadık kimse bırakmayan İhtiyar Kontesin kaygılarını giderecek çareyi de en sonunda bulan yine kocası oldu. İhtiyar Kont, Petya'nın Obolenski Alayından, Moskova yakınlarında eğitim görmekte olan Piyer'in milis alayına naklini sağladı. Gerçi Petya yine muharip sınıftaydı, ama böylece Kontes oğullarından hiç değilse birini kanadının altına aldığı ve onun bir daha savaş olacak yerlere gönderilmeyip hep savaşa girme tehlikesi bulunmayan birliklere verilmesini sağlayabileceği umuduyla avunabilecekti. Sadece Nikolay tehlike içindeyken İhtiyar Kontes evlatları içinde en çok bu büyük oğlunu sevdiğini düşünür, zaman zaman da bundan dolayı vicdan azabı çekerd; ki Petya derslerinde başarılı olmayan, evde her şeyi kırıp döken, yaramazlığıyla herkeşe illallah dedirten, gözleri hep muzip muzip parlayan, pespembe dudakları üstünde daha yeni yeni ayva tüyleri bitmeye başlayan kalkık burunlu en küçük çocuğu, bu haylaz Petya'sı bir yerlerde bir şeyler uğruna dövüşen ve dövüşmekten hoşlandıkları anlaşılan birtakım acımasız, korkunç, kazık kadar adamların arasına katıldı, işte o zaman anacığı en çok, ama çocukları içinden en çok onu sevdiğini düşünmeye başladı. Petya'nın Moskova'ya döneceğı gün yaklaştıkça Kontesin heyecanı artıyordu. Bu mutlu günü göremeden gözleri açık gideceğinden korkmaya başlamıştı kadıncağız. Sonya'yı, sevgili kızı Nataşa'yı hatta kocasını bile yanında görmeye tahammül edemiyor, onları gördükçe sinirleri ayağa kalkıyordu. 'Onlar benim neme gerek? Petya'dan başka kimseyi istemiyorum,' diye içinden geçiriyordu.

Ağustosun sonunda Rostov'lar Nikolay'dan bir mektup daha aldılar. Nikolay, ordu binekleri satın almak için gönderildiği Voronej ilinden yazmıştı mektubunu. Ama bu mektubun da bir yararı olmadı; oğullarından hiç değilse birinin tehlikeden uzakta bulunduğu gerçeği Kontesi biraz olsun avutacağı yerde, Petyacığı için duyduğu kaygıları bir kat daha arttırmıştı.

20 Ağustos'a gelindiğinde Moskova'da Rostov'ların tanıdıklarından hemen hemen kimse kalmamıştı ve herkes bir an önce onların da Moskova'dan ayrılmaları için Kontesi ikna etmeye çalışıyordu, ama bir tanecik sevgili yavrucuğı, göz bebeğı Petyacığı dönmeden Moskova'dan ayrılmanın lafını bile duymak istemiyordu Kontes. 28 Ağustos'ta Petya geldi. Onu hasretle bağrına basan anacığının gösterdiği aşırı duygusallık on altı yaşındaki subayın hiç hoşuna gitmedi. Petyacığını koruyucu kanatlarının altından bir daha bir yere bırakmamayı kafasına koyan Kontes bu niyetini her ne kadar belli etmemeye çalışıyorduysa da, annesinin niyetini sezinleyen Petya, annesinin bu duygusallığına kapılmaktan – kendi deyimiyle “kadınlaşmaktan” – korktuğı için içgüdüsel bir davranışla hep annesinden uzak durmaya çalıştı ve Moskova'da kaldığı sürece öteden beri kardeşçe bir sevgiyle, ama neredeyse bir âşık gibi tutkunu olduğu Nataşa'ya sokuldu daha çok.

Eşyalarını taşıyacak arabaların Ryazan'daki ve Moskova dışındaki yurtluklarından 28 Ağustos'a kadar gelmiş olmaları gerekirken, sırf Kontun her zamanki ihmalciliğı yüzünden arabalar ancak ayın otuzunda gelebildi.

28 ile 31 Ağustos'un arasında Moskova'da tam anlamıyla ana baba günleri yaşandı. Her gün, Borodino savaşında yaralanan askerlerin binlercesi kentin Dorogomilov Kapısından içeri alınıp Moskova'nın çeşitli semtlerine dağıtılırken, yine her gün kent halkının binlercesi eşyalarını yükledikleri arabalarla Moskova'nın öbür kapılarından çıkıp gidiyorlardı. Kont Rostopçin'in yayımladığı bildirilere rağmen ya da bu bildiriler yüzünden veya bildirilerle hiç ilgisi olmayan en akla gelmedik nedenlerden ötürü kent, birbiriyle çelişen bir sürü dedikoduyla çalkalanıyordu. Bazı

dedikodulara göre kentten kimsenin ayrılmasına izin verilmeyecekti, bazı söylentilere göre de tam tersine, kiliselerdeki ikonları da alarak herkesin kenti terk etmesi emri çıkacaktı. Bir söylentiye göre Borodino'dan sonra bir meydan muharebesi daha yapıp düşman ordusu yok edilmiş, başka bir söylentiye göre ise tam tersine, Rus ordusu imha olmuştu. Kimileri, Moskova milis kuvvetlerinin başlarında papazlar ve kilise büyükleri olduğu halde Üç Tepeler'de dövüşmeye gideceğinden söz ederken, kimileri de, Avgostin'in* kentten ayrılmasına izin verilmediğini; vatan hainlerinin ele geçirildiğini; köylülerin ayaklandığını ve Moskova'dan ayrılanların yollarını keserek onları soyduklarını fısıldıyorlardı kulaklara. Bunların tümü de sadece söylentilerden ibaret olmakla birlikte (henüz savaş meclisinin Fili'deki toplantısı yapılmış ve Moskova'nın düşmana bırakılması kararı alınmış değildi), gerek Moskova'yı terk edenler, gerek Moskova'da kalanlar –belli etmeye çalışsalar da– Moskova'nın eninde sonunda düşmana bırakılacağını sezinliyor, kentten bir an önce ayrılıp değerli eşyalarını kurtarmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Bir yandan da herkes yüreğinin bir köşesinde durumun birdenbire değişebileceği umudunu taşıyordu, ama 1 Eylül'e kadar en ufak bir değişiklik olmamıştı. İdam sehпасına götürülen hükümlü biraz sonra öleceğini bildiği halde nasıl umutla çevresine bakınır, başında çarpık duran kasketini o durumda bile düzeltmekten nasıl geri kalmazsa, tüm Moskova halkı da alışık oldukları yaşantının bir anda altüst olacağı felaket gününün çok yaklaştığını bile bile yaşamlarını yine de, ellerinde olmaksızın, alıştıkları gibi sürdürüyorlardı.

Moskova'nın düşman tarafından işgalinden önceki üç gün boyunca Rostov ailesinin tüm bireyleri de kendilerini çeşitli uğraşlara vermişlerdi. Aile reisi Kont Rostov her gün arabasıyla kenti bir baştan bir başa kapı kapı dolaşıp, çeşitli kaynaklardan en son dedikoduları topluyor, eve döner dönmez de kentten ayrılma hazırlıklarıyla ilgili emirler yağdırıyordu.

* Kutsal bir ad olan Avgostin takma adını kilise gelenekleri gereği sonradan almış olan ünlü Moskova başpiskoposu. Asıl adı, A.V. Vinogradski'dir; 1766'da doğmuş, 1818'de ölmüştür. –çev.

Kontes eşyaların toplanmasına, paketlenmesine nezaret ediyor, her şeye bir kusur buluyor, kendisinden sürekli olarak kaçan Petya'nın peşinden evin içinde oradan oraya dolaşıp duruyor, sonra da, Petya vaktinin çoğunu Nataşa'nın yanından geçiriyor diye kıskançlık çıkarıyordu. Gerçekte tüm hazırlıklarla doğru dürüst ilgilenen, toplanma işine göz kulak olan, yani bir işe yarayan tek kişi Sonya idi. Ne var ki, son zamanlarda Sonya'nın da üstüne bambaşka bir suskunluk, bir hüznün çökmüştü. Nikolay'ın Prenses Mariya'yla tanışmasını anlattığı mektup okunurken, Nikolay'ın Prensesle tanışmasını Tanrı'nın bir lütfü olarak kabul eden Büyük Hanım bu düşüncesini Sonya'nın yanında dile getirdikten başka, sevincini saklamak gereğini bile görmemişti.

“Bolkonski'nin Nataşa'yla nişanlanmasına doğrusu hiç sevinmemiştim,” demişti Kontes. “Öte yandan, yüreğimin bir köşesinde hep Nikolay'ın bir gün Prenses Bolkonskaya ile evleneceği umudunu taşıdım, hep böyle bir önsezi vardı içimde. Ah, keşke bu önsezim doğru çıksa!”

Kontesin bu söylediklerinin gerçeğin ta kendisi olduğunu Sonya da biliyordu: Rostov'ların durumlarını düzeltebilmelerinin biricik yolunun Nikolay'ın zengin bir kızla evlenmesi olduğunu, Prensesin de bu bakımdan mükemmel bir kısmet olduğunu biliyordu Sonya. Bunun düşüncesi bile Sonya'nın yüreğini dağlamaya yetiyordu. Ev halkının kişisel eşyalarının birbirine karıştırılmadan, ayrı ayrı paketlenmesine, ayrı ayrı denk yapılmasına göz kulak olmak gibi çok zor ve yorucu bir görevi bütün bu acısına rağmen ya da belki sırf bu acısı yüzünden kendisi üstlendiği için, her gün sabahtan akşama kadar soluk alacak vakti olmuyor, herkesin işine o koşuyordu. Kont da, Kontes de bütün emirlerini Sonya kanalıyla iletiyorlardı. Petya ile Nataşa'ya gelince, ana babalarına yardımcı olacak yerde, sürekli ayak altında dolaşmaktan, herkesin işine engel olmaktan başka işe yaramıyordu onlar. Her gün, sabahtan akşama kadar oradan oraya koşuşan bu ikisinin ayak patırtılarıyla, kahkahalarıyla, belli bir nedene dayanmayan sevinç çılgınlıklarıyla inliyordu bütün ev. Sevinmek ya da gülmek için en ufak bir neden

olmasa bile sevinç ve kahkahaları hiç eksilmiyordu, çünkü sevinç ve kahkaha onların yaratılışında doğuştan bulunduğu için, her şey bir sevinç ve kahkaha vesilesi oluşturunuyordu. Petya'nın neşesine payan yoktu, çünkü askere bir çocuk olarak gitmiş, eve (herkesin dediğine göre) aslan gibi bir delikanlı olarak dönmüştü; çünkü evine kavuşmuş, Belaya Çerkov'dan Moskova'ya gelmişti, buna seviniliyordu; çünkü Belaya Çerkov'dayken hemen savaşa katılabilmek umudu pek yoktu, oysa burada birkaç gün içinde savaşa katılabildi ve hepsinden önemlisi, her zaman her şeyiyle kendisine örnek aldığı Nataşa'nın neşesi yerindeydi ve bu bile bir başına, Petya'nın neşeli olmasına yeterdi. Nataşa ise çok uzun bir süre acılı kaldığı, çektiği acı artık canına yettiği, daha fazla acılı kalamayacağı için neşeliydi, şimdi artık ona acısının nedenini hatırlatacak hiçbir şey kalmadığı ve eski sağlığına kavuştuğu için neşeliydi. Nataşa'nın neşesinin bir başka nedeni de şimdi yanı başında ona hayran birinin (çünkü insanların ona hayran olması Nataşa'nın yaşam makinesinin tıkır tıkır çalışmasını sağlayan yağlama yerine geçerdi ve bu olmadı mı makinenin çarkları asla düzenli çalışmazdı) bulunuyor oluşuydu, çünkü Petya gerçekten de onun en büyük hayranıydı. Ama her şeyden çok, ikisinin birden bu kadar neşeli oluşlarının asıl nedeni, savaşın Moskova kapılarına dayanmış bulunmasıydı; yakında kent varoşlarında çarpışmalar başlayacaktı, herkese silah dağıtılıyordu, herkes büyük bir telaş içindeydi ve her bakımdan olağan dışı günler yaşanılıyordu. Bu gibi durumlarsa, gençler için her zaman bir eğlence kaynağı oluşturur.

XIII

31 Ağustos cumartesi günü Rostov'ların evinde ortalık dandiniydi. Bütün kapılar ardına kadar açık duruyor, eşyalar dışarıya çıkarılıyor ya da oradan oraya çekiliyordu; bütün aynalar, bütün tablolar duvarlardan indirilmişti. Sandıklar odaların ortasında duruyor, tutam tutam samanlar, paket kâğıtları, ipler yerlerde geziniyordu. Eşyaları taşıyan köylülerle uşaklar parke döşemelere

hiç acımadan basıyorlardı. Avluyu, köyden getirtilen yük arabaları silme doldurmuştu; bunların bir kısmı tepeleme yüklenip bağlanmış, bir kısmı da henüz boş duruyordu.

Köyden arabalarıyla gelip avluyu ve evi istila eden köylü kalabalığının gürültüsüne evin uşaklarının ayak patırtılarıyla bağırış çağırışları karışıyordu. Kont sabah erkenden alıp başını gitmişti. Bunca gürültüden bunca kargaşadan başı tutan Kontes oturma odasına çekilmiş, tepesine sirkeye batırılmış bir bez koymuş, yatıyordu. Petya evde yoktu, bir arkadaşını görmeye gitmişti. (O arkadaşıyla birlikte milis kıtasından muvazzaf kıtaya nakillerini yaptırabileceklerini umuyordu Petya.) Sonya, balo salonunda, porselen ve cam eşyaların paketlenip yerleştirilmesine göz kulak oluyordu. Nataşa altı üstüne gelmiş odasında öteye beriye atılmış öbek öbek giysiler, kurdeleler, atkılar arasında yerde bağdaş kurmuştu. Petersburg'da ilk balosuna gittiği gün giydiği, modası çoktan geçen tuvaletini eline almış, gözlerini önüne dikmiş, kımıldamadan öylece oturuyordu.

Evde herkes bir şeyle uğraşırken bomboş durmayı içine sindiremeyen Nataşa, o sabah kendi de herhangi bir işi bir ucundan tutmayı birkaç kez denemişse de, gönlünü hiçbir işe yatıramamıştı; oysa gönlünün seveceği, canla başla sarılabileceği bir iş olmadıkça hiçbir işi sağlam tutamazdı o. Porselenlerle cam eşyaları kaldırılırken kendisinin de belki bir yardımını dokunur düşüncesiyle bir süre Sonya'nın yanı başında dikilmiş, ama çarçabuk bıkip, özel eşyalarını toplamak için odasına gitmişti. Başlangıçta, başkalarına vermek için ayırdığı giysilerini, kurdelelerini hizmetçilere dağıtırken bu iş pek hoşuna gitmiş, ama sonradan, sıra geri kalanların paketlenmesine geldiğinde bunu son derece sıkıcı bulmuştu.

“Dunyaşa, sen paketleyiver şunları! Yaparsın değil mi? Ne olur? Hatırım için!”

Onun yapacağı işleri Dunyaşa seve seve üstlenince de Nataşa yere oturup eski tuvaletini eline almış ve şu sırada aklını vermesi gereken işlerle hiç mi hiç ilgisi olmayan hayallere dalıp gidivermişti. Bitişikteki hizmetçiler odasında hizmetçi kızların yüksek

sesle konuşmaya başlamaları ve arka kapıya doğru koşuşan ayak sesleri onu daldığı bu hayal âleminde kopardı. Nataşa oturduğu yerden kalkıp pencereden dışarı baktı. Yaralıları taşıyan upuzun bir araba kafilesi evin önünden geçerken sokağın ortasında duraklamıştı.

Hizmetçi kızlar, uşaklar, kâhya kadın, yaşlı dadı, aşçılar, arabacılar, aşçı yamakları, at uşakları kim varsa hepsi kapının önüne çıkmışlar, merakla yaralıları bakıyorlardı.

Nataşa başına beyaz mendilini örtüp iki ucunu iki eliyle tutarak sokağa fırladı.

Emektar kâhya kadın Mavra Kuzminişna kapı önünde toplanmış olan meraklılar kalabalığını yara yara öne kadar geldikten sonra sokağa çıkmış, üstü hasırla örtülü bir arabaya yaklaşıp, içinde yatan solgun yüzlü genç subayla konuşmaya başlamıştı. Nataşa birkaç adım ilerleyip onlara yaklaştı, başına örttüğü mendilin uçlarını bırakmadan utangaç bir tavırla durup kâhya kadının konuşuklarını dinlemeye başladı.

“Demek, Moskova’da hiç kimseniz yok, öyle mi?” diyordu Mavra Kuzminişna. “Evlerden birine sığınsaydınız bari... daha rahat ederdiniz... Hatta bizim ev de olurdu... ev sahiplerinden kimse kalmayacak, hepsi gidiyorlar.”

Subay zayıf bir sesle, “İzin alabilir miyim, bilmem,” dedi. “Amirimiz işte şuradaki subay... ona soruverin,” diyerek, o sırada sokağın alt başından geri dönüp araba dizisinin kıyıcığından yürüyerek onlara doğru gelmekte olan iri kıyım binbaşısı işaret etti.

Nataşa kaygı dolu gözlerini yaralı subayın yüzüne çevirip şöyle bir baktı ve hemen yürüyüp binbaşının önünü kesti.

“Yaralılarından bir kısmı bizim evde kalabilir mi?” diye sordu.

Binbaşı gülümseyerek elini kasketine götürüp bir selam çaktı. Gözlerini kısıp, yüzündeki gülümseme eksilmeden, “Hangisini arzu ederdiniz, küçük hanım?” diye sordu.

Nataşa sükûnetini bozmadan sorusunu yineledi. Hâlâ mendilin iki ucunu tutuyor olmasına rağmen gerek yüzü, gerek bütün hal ve tavrı öyle ciddi bir ifade taşıyordu ki, binbaşı gülümsemeyi

biraktı ve –sanki bu işin olup olamayacağını kendi kendine sorarmış gibi– bir an düşündükten sonra, olumlu cevap verdi.

“Tabii ya, neden olmasın? Tabii, kalabilirler,” dedi.

Nataşa binbaşığı başını hafifçe eğerek selamlayıp hızlı hızlı geri döndü, yüzünde derin bir üzüntü ve acıma ifadesiyle hâlâ subayla konuşmakta olan Mavra Kuzminişna’ya sokuldu, yaşlı kadının kulağına fısıldadı:

“Kalabilirlermiş! Kalabileceklerini söyledi!”

Yaralı subayın yattığı arabayı Rostov’ların avlusuna çevirdiler, demeye kalmadı, mahallelinin çağrısı üzerine, yaralıları taşıyan daha düzinelerle araba Povarskaya Caddesindeki evlerin cümle kapılarına yanaşmaya başladı. Böyle tamamıyla olağan dışı koşullar altında, tamamıyla yabancı insanlarla haşır neşir olmaktan Nataşa’nın büyük keyif duyduğu her halinden anlaşılıyordu. Avlularına elden geldiğince çok sayıda yaralı alınmasını sağlamak amacıyla hemen Mavra Kuzminişna’nın yardımına koşmuştu.

“Bana kalırsa, yine de, beybabanıza haber vermek gerekirdi,” dedi Mavra Kuzminişna.

“Aldırma sen aldırma, ne çıkar sanki? Biz bir güncük misafir salonuna sığışırız, odaların tamamına onları yerleştiririz.”

“Üstüme iyilik sağlık, küçük hanım! Daha da neler! Müştemilat desek hadi neyse, yani erkek hizmetçilerin kaldığı yerle ihtiyar dadının odası diyelim; hoş, bunlar için bile yine de sormamız gerekir ya.”

“Öyleyse, ben de gider, sorarım.”

Nataşa koşa koşa eve daldı, oturma odasının aralık duran kapısından ayaklarının ucuna basarak içeri süzüldü ve içeri girer girmez burnuna keskin bir sirke kokusuyla, Hofman damlasının* kokusu çarptı.

“Uyuyor muydunuz, anneciğim?”

Tam dalacakken uyandırılan Kontes, “Uyumaya hiç fırsat var mı?” dedi.

* Rusya’da özellikle o çağda uzun yıllar çok yaygın olarak kullanılan ve iki ölçü kükürtlü lokman ruhu ile üç ölçü alkolden oluşan bir ilaç. –İngilizce çev.

Hemen annesinin yanı başına diz çöküp yanağını onun yanağına dayayan Nataşa, “Anneciğim, canım benim!” dedi. “Kabahat bende, özür dilerim; yapmam bir daha! Uyandırdım sizi! Aslında beni Mavra Kuzminişna yolladı. Buraya yaralıları getirmişler de –yaralı subaylar. İzin verirsiniz, değil mi? Gidecek hiçbir yerleri yok. İzin vereceğinizi biliyorum...” Bütün bunları art arda bir solukta sıralayıvermişti Nataşa.

“Ne subayı? Kimi getirmişler buraya? Hiçbir şey anlamadım,” dedi Kontes.

Nataşa bir kahkaha attı, Kontes de hafifçe gülümsedi.

“İzin vereceğinizi biliyordum zaten... gidip hemen haber vereyim onlara,” diyen Nataşa annesinin yanağına bir öpücük kondu-rup ayağa kalktı, kapıya doğru yürüdü.

Sofada, eve kötü haberlerle dönen babasıyla karşılaştı. Fena halde canının sıkıldığını gizleyemeyen Kont, “Çok fazla oyalandık canım, çok!” diye söyleniyordu. “Kulübün kapısına kilit vurmuşlar. Zabıta kuvvetleri bile kenti bırakıp gidiyor!”

“Babacığım sizce sakıncası yok değil mi, birkaç yaralı aldım da eve?” dedi Nataşa.

Kont o dalgınlıkla, “Yok sakıncası canım,” dedi. “Şimdi sen onu bunu bırak da, saçma sapan şeylerle vakit geçirme artık, çok rica ederim. Toplanmaya yardım et; bir an önce çekip gidelim buradan... yarından tezi yok!..”

Kont aynı emri vekilharca da, tüm hizmetçi ve uşaklara da vermeye girişti. Öğle yemeğine yetişen Petya da eve havadis getirmişti. Petya’nın dediğine bakılırsa sabahtan beri Kremlin’de halka silah dağıtılmaktaymış; Rostopçin’in afişlerinde her ne kadar savaş başlamadan iki üç gün önce bunun bir çağrıyla halka duyurulacağı bildiriliyorsa da, herkesin hemen yarın silahlarıyla Üç Tepeler’e gitmesi için şimdiden emir çıkmış bile. Orada yaman bir vuruşma olacakmış. Petya onlara bütün bunları anlatırken Kontes oğlunun yüzüne dehşet dolu ama aynı zamanda çekingen bir ifadeyle bakıyordu. Petya’yı savaşa katılmaktan (oğlunun savaşmak için yanıp tutuştuğunu biliyordu) vazgeçirmek için şu anda tek

kelime edecek olsa, Petya mutlaka hemen erkeklikten, onurdan, vatandan –erkeklerle özgü bir inatçılıkla öylesine saçma sapan şeylerden– söz etmeye başlardı ki, insan bunlara verecek karşılık da bulamaz, sonunda onu vazgeçirme umudu da tamamıyla ortadan kalkardı. Dolayısıyla, savaş başlamadan yola çıkabileceği, Petya'yı da, yolda kendilerine koruyuculuk etmesi bahanesiyle yanında götürebileceği umuduyla Kontes şimdilik oğluna hiçbir şey söylemedi ama yemekten sonra Kontu bir kenara çekip, kendisini hemen bu kentten götürmesi, mümkünse bu akşamdan tezi yok yola çıkılması için gözyaşları içinde yalvardı. O güne dek en ufak bir korku belirtisi göstermeyen Kontes elinde olmaksızın ve sırf derin sevgiden ileri gelen kadınca bir kurnazlıkla, eğer hemen o akşam yola çıkmazlarsa korkudan yüreğine ineceğini söyledi. Aslında bu söylediklerinde gerçeklik payı da yok değildi. Artık her şeyden korkar olmuştu.

XIV

Kızını görmeye giden Madam Schoss, Myasnitski Caddesinde bir içki bayiinin dükkânı önünde tanık olduğu şeyleri anlatınca Kontesin gözü daha da korktu. Madam Schoss eve o caddeden yürüyerek dönerken yolu üstüne çıkan bir sarhoş güruhunun azgınlığı yüzünden aralarından yaya geçmeye korkup araba çevirmiş de, dolambaçlı bir yoldan eve dönmüş; yolda arabacı ona bu güruhun içki bayiinin dükkânındaki içki fıçılarını kırıp sabahtan beri kafa çekmekte olduğunu ve böyle yapmak için “yukardan” emir aldıklarını anlatmıştı.

Yemekten sonra Rostov ailesinin tüm bireyleri, öteberilerini bir an önce toparlayıp yol hazırlığını tamamlamak için canla başla işe koyuldular. Bu arada, nereden aklına estiyse, yol hazırlıklarını yönetmeye hevesleniveren Kont günün geri kalan bölümünü avluya ev arasında durmadan mekik dokuyarak, bağıra çağıra emirler vererek ve verdiği karmakarışık emirlerle zaten işi başından aşkın uşakların iki ayaklarını bir pabuca sokarak geçirdi. Petya avludaki

işleri yönetiyordu. Kontun verdiği çelişkili emirler yüzünden aklı iyice karışan Sonya ne tarafa yetiyeceğini bilemiyordu. Evin içinde de avluda olduğu kadar koşuşan, bağrıışan, kavga eden uşakların gürültüsü gökleri tutuyordu. Her işte olduğu gibi burada da aniden hevesleniveren Nataşa da kolları sıvadı. Eşyaların paketlenip sandıklanması işine onun burnunu sokmasına önceleri dudak büktüler. Kimse ondan ciddi bir iş beklemediği için verdiği emirleri de ciddiye alınayıp kulak ardı ediyorlardı; gelgelelim onun işe esaslı sarıldığını, emirlerinin dinlenmesi için direttiğini, emirleri dinlenmeyince öfkelenip neredeyse ağlayacak hale geldiğini görünce işin şakaya gelir yanı olmadığını anladılar da böylelikle Nataşa da sonunda sözünü dinletebildi. Epeyce ter dökerek elde ettiği ve oradakilere sözünü geçirir hale gelmesini sağlayan ilk başarılı sınavını halıların sandıklara sığdırılması konusunda verdi. Kontun evinde oldukça değerli pek çok goblen duvar halısıyla Acem taban halıları vardı. Nataşa işe yeni giriştiği sırada büyük balo salonunun ortasında iki tane kocaman ağzı açık sandık duruyordu; bunlardan biri tıka basa porselen ve cam eşyayla, öbürü de halıyla doluydu. Oysa masaların üstünde daha bir sürü porselen yığılı olduğundan başka depodan da durmadan arkası geliyordu. Üçüncü bir sandık açmaktan başka çare olmadığı anlaşıldığından uşaklar sandık getirmeye gitmişlerdi.

“Sonya, dur hele, her şeyi bu iki sandığa sığdırabiliriz,” dedi Nataşa.

Kilercibaşının yamağı, “Mümkünü yok, küçük hanım,” dedi. “Biz daha önce çok denedik.”

“Hayır, hayır, durun biraz,” diyen Nataşa kâğıtlara sarılı tabak çanağı sandıktan çıkarmaya girişti.

“Tabakları buraya, halılarla birlikte koymalıyız,” dedi.

“Aman küçük hanımcığım, sadece halıları üç sandığa sığdırabilirsek ona bile şükredeceğim ben,” dedi kilercibaşı.

“Durun canım, bir parça!” diyen Nataşa kimseye kulak asmadan çevik hareketlerle sandıktakileri dışarı çıkarmaya başladı. “Bunlara ihtiyacımız yok,” diyerek Kiyev işi tabakları bir kenara

ayırıldı. “Bunlara gelince evet, bunlar halıların arasına girecek,” deyip Saksonya işi tabakları öbürlerinin arasından bir bir ayırarak beri yana koydu.

“Yeter Allah aşkına, Nataşa; bırak hadi, biz yaparız!” diye si-temle söylendi Sonya.

“Yamandır bizim küçük hanım!” dedi vekilharç.

Nataşa’nın ise vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Her iki sandığı da boşalttıktan sonra ucuz, sıradan kilimler ve halılarla gündelikte kullanılan tabak çanağı almalarına hiç gerek bulunmadığına karar verip, geri kalanları çabuk çabuk yeniden sarıp sarmalamaya koyuldu. Sandıklar tamamıyla boşaldıktan sonra el birliğiyle yeniden yerleştirmeye başladılar. Götürülmeye değmez bulunanlar bırakıldıktan sonra geri kalanlara da iki sandık yetti tabii. Yalnız, halıların konulduğu sandığın kapağını bir türlü kapatamıyorlardı. Bir iki parça kilimi çıkarsalar kapak kapanacaktı, ama Nataşa’nın yenilgiyi kabul etmeye hiç mi hiç niyeti yoktu. Halıları tekrar tekrar çıkarıp evirip çeviriyor, tekrar tekrar yerleştiriyor, üstlerinden sıkıştırıyor, yardıma çağırdığı Petya ile vekilharcın el birliğiyle kapağı bastırmalarına kendi de, gözü dönmüş bir halde katkıda bulunmaya çalışıyordu.

“Yeter artık, Nataşa, hadi bırak,” dedi Sonya. “Tamam işte, anladık, sen haklıymışsın, yalnız bırak da hiç değilse şu en üsttekini çıkaralım.”

“Bırakmam!” diye çılgılığı bastı Nataşa. Bir eliyle, terli yüzüne düşen saçını geri itmeye çalışıyor, öbür eliyle de halıları bastırıyordu.

“Tamam, şimdi bastır Petya! Bastır Vasiliç! Daha sıkı!” diye bağırp duruyordu.

Sonunda halılar sıkıştı, kapak da kapandı. Nataşa ellerini çırparak sevinç çılgınlıkları koparıırken, gözlerinden de yaşlar boşalıyordu. Ne var ki, onun bu durumu sadece birkaç saniye sürdü. Kendine hemen yeni bir uğraş bulan Nataşa’yı bu sefer uşaklar can kulağıyla dinliyorlardı. Babasının verdiği emirlerin bazılarının kızı tarafından değiştirildiğini söylediklerinde ya da uşaklar

falanca arabanın yükü yeterli mi, değil mi; araba bağlansın mı, bağlanmasın mı diye danışmak için Nataşa'ya gittiklerinde Kont da gücenmiyordu artık! Nataşa'nın gözetimi sayesinde iş şimdi hızla ilerliyordu: Az değerli eşyaların tümü bırakılıyor, çok değerli olanlar da elden geldiğince boşluk bırakmadan, sıkı sıkıya yerleştiriliyordu.

Böyle elbirliğiyle gece geç vakitlere kadar durup dinlenmeden didinmelerine rağmen yine de bütün işleri bitiremediler Kontes de uyuyakalınca, Kont hareketi sabaha erteledi, kendi de gidip yattı.

Sonya ile Nataşa, soyunup dökünmeden oturma odasında yatıyorlardı.

O gece Povarskaya Caddesinden bir kaleskanın içinden geçmekte olan bir başka yaralıyı daha o sırada avlu kapısının önünde duran Mavra Kuzminişna çevirip Rostov'ların avlusuna aldı. Mavra Kuzminişna'nın tahminine göre bu yaralı çok önemli biri olmalıydı. Çünkü körüğü kalkık, perdesi inik bir kaleskada yolculuk ettiği gibi, arabacının yanında da çok saygıdeğer görünümlü ihtiyar bir uşak oturuyor, üstelik arkadan gelen yük arabasının içinde de bir doktorla iki asker kaleskayı izliyordu.

İhtiyar kadın kaleskadaki uşağa, "Bizim eve buyrun. Ev halkı gidiyor, koca ev bomboş kalacak," dedi.

"Eh, girelim bari," dedi uşak içini çekerek. "Onu evine kadar sağ salim ulaştırabileceğimiz kuşkulu zaten! Bizim de Moskova'da evimiz var, ama buraya çok uzak düşer, üstelik bizim evde in cin top oynuyor şimdi."

"Buyrun, şuradan buyrun hoş geldiniz, sefalar getirdiniz, başımızın üstünde yeriniz var. Efendimizin evinde yok yoktur," diye onları buyur etti Mavra Kuzminişna. "Yani, beyefendinin durumu çok mu kötü diyorsunuz?" diye de sordu.

İhtiyar uşak umutsuzluğunu belirten bir hareket yaptı.

"Evine yetiştirebileceğimizi sanmıyorum! Sizde kalıp kalamayacağımızı doktora sormam gerekiyor yine de."

İhtiyar uşak böyle diyerek arabadan inip arkadaki yük arabasının yanına gitti. Doktor, "Olur," dedi.

Uşak kaleskanın yanına döndü, içeriye bir göz attı, üzüntülü üzüntülü başını salladı ve arabacıya avluya çekmesini söyledikten sonra gelip Mavra Kuzminişna'nın yanında durdu.

"Allah yardımcısı olsun!" diye mırıldandı ihtiyar kadın.

Yaralıyı evin içine taşımalarını önerdi onlara.

"Bizimkiler ses etmez..." dedi.

Ne var ki, yaralıyı merdivenlerden üst kata taşımak doğru olmayacağı için onu müştemilata götürüp, eskiden Madam Schoss'un kaldığı odaya yerleştirdiler.

Bu yaralı, Prens Andrey Bolkonski idi.

XV

Moskova'nın son günü de gelip çatmıştı. Açık, pırıl pırıl bir güz havası vardı. Günlerden pazardı. Her pazar olduğu gibi tüm kiliselerin çanları yine dua saatini çalıyordu. Görünüşe bakılırsa Moskova'yı neyin beklediğinin kimse farkında değildi.

Moskova halkının birdenbire kendini içinde buluverdiği durumu gözler önüne seren sadece iki belirti vardı: ayaktakımının, yani yoksul tabakaların, alışılmadık kalabalıklar halinde sokaklara dökülmüş olması ve ticari eşya fiyatları. O sabah erkenden aralarına bazı devlet memurlarıyla eşrafın ve seminaristlerin* de katıldığı birçok fabrika işçisi, zenginlerin evlerinde çalışan toprak köleleri ve köylüler akın akın Üç Tepeler'in yolunu tutup orada korkunç bir kalabalık oluşturmuştu. Kalabalık orada bir süre Rostopçin'in gelmesini boşu boşuna bekledikten ve Rostopçin gelmeyince Moskova'nın teslim olacağını anladıktan sonra kente dağılarak meyhaneleri ve aşçı dükkânlarını doldurmuştu. O gün durumun ne merkezde olduğunu gösteren bir başka belirti de fiyatlardı. Her türlü silah fiyatı, altın fiyatı, at, araba fiyatları durmadan yükselirken, kâğıt paranın değeriyle lüks emtia fiyatları durmadan düşmekteydi; öğle olduğunda, durumu en iyi anlatan şu gibi örneklerle artık sık sık rastlanmaktaydı: arabacılar, arabalarına yükledikleri

* Seminarist: İlahiyat fakültesi öğrencisi. -çev.

kumaş gibi değerli malları taşıma bedeli olarak taşıdıkları araba yükü malın yarısını alıyorlar; köyden gelme uyuz beygirler tanesi beş yüz rubleden alıcı buluyor; koltuk, kanepeler, sandalyeler gibi, ayna, bronz şamdan gibi ev eşyası ise yok pahasına gidiyordu.

Rostov'ların modası geçmiş, heybetli konaklarında ise eski yaşıntının altüst olduğunu gösterecek önemli bir belirtiye rastlanmıyordu. Evde çalışan toprak kölelerine gelince, neredeyse sayılamayacak kadar kalabalık hizmetkârlar topluluğu içinden topu topu üçünün gece karanlığında savuştuğu, ama hiçbir eşyanın çalınmadığı anlaşılmıştı. Öte yandan, Rostov'lar, eşyanın görece değerinin eskisine göre değiştiğini de ancak köylerdeki yurtluklarından gelen otuz yük arabasının başlı başına büyük bir servet ettiğini anladıkları zaman –bunlarda bütün komşularının gözlerinin kaldığını ve bunlara karşılık çok büyük paralar önerildiğini görünce– fark edebildiler. Rostov'lara atları ve arabalarına karşılık sağdan soldan çok büyük paralar önerildikten başka, önceki akşam geç vakitlere kadar ve 1 Eylül günü daha sabahtan başlayarak, avluya yerleştirilen yaralı subayların yolladıkları emir erleriyle uşakları durmadan Rostov'ların kapısını aşındırdılar; hatta komşu evlere yerleştirilen yaralılar bile sürüne sürüne kapılarına kadar gelip, Moskova'dan kaçabilmeleri için yük arabalarında kendilerine de bir oturaklık yer verilmesine Rostov'lardan izin koparsınlar diye onların hizmetçilerine, uşaklarına yalvar yakar oldular. Bu gibi yalvarıp yakarmalar genellikle vekilharca yapılıyordu, ama vekilharç, yaralıların haline çok acımasına rağmen, böyle bir şeyi Kont Hazretlerine ima bile etmek cüretini gösteremeyeceğini söyleyerek tüm yalvarmaları kesin bir dille geri çeviriyordu. Yaralıları geride bırakmaya insanın yüreği elvermese bile yine de, bunlardan bir tekinin bile isteği yerine getirilemezdi; öyle ya, birinin isteğini yerine getirdin mi ötekilerin isteğini de geri çeviremezdin ve bu böyle çorap söküğü gibi gider, ev sahiplerinin binek arabalarının bile yaralılara verilmesine kadar dayanırdı sonra. Üstelik tüm yaralıları kurtarmaya bu otuz yük arabasının da yetmeyeceği gerçeği bir yana, böyle bir ana baba gününde insan önce kendisini ve kendi

ailesini düşünmek zorundaydı zaten. Kont Rostov'un vekilharcı, efendisi adına işte böyle akıl yürütüyordu.

Kont İlya Andreyiç o sabah uyandığında, ancak sabaha karşı dalabilmiş olan Kontesi uyandırmamak için karyoladan usulcacık indi ve sırtına eflatun rengi ipek ropdöşambırını geçirerek sokak kapısının önüne çıktı. Yük arabaları yükleri vurulup bağlanmış olarak avluda bekliyordu. Binek arabaları kapının önüne çekilmişti. Vekilharç avlu kapısının önünde durmuş, yaşlıca bir emir eri ve kolu askıya alınmış soluk yüzlü gençten bir subayla konuşuyordu. Efendisini görünce, konuşmakta olduğu kişilerin ikisine de sert bir tavırla uzaklaşmalarını işaret etti.

Kont, dazlak kafasını sıvazlayarak, "Ne haber Vasiliç, her şey hazır mı?" dedikten sonra subayla emir erine iyimser bir ifadeyle bakıp (Kont yeni yüzler görmekten her zaman hoşlanan bir insandı), onları hafif bir baş eğmesiyle selamladı.

"Atları hemen arabalara koşabiliriz, Ekselans."

"Oh, oh, harika! Kontes uyanır uyanmaz yola çıkarız, Tanrı'nın izniyle!" Sonra subaya doğru dönerek ekledi: "Size nasıl yardımcı olabilirim, beyefendi? Bizim evde mi kalıyorsunuz?"

Subay ona doğru yaklaştı. Genç adamın solgun yüzü bir anda kıpkırmızı kesilivermişti.

"Kont Hazretleri... Allah rızası için... arabalarınızdan birine sıkışmama izin veriniz! Yanımda hiç eşyam filan da yok... yük arabalarından birinde de olsa razıyım, bir köşeye sıkışırım ben..."

Subay daha lafını bitirmeden yaşlı emir eri de kendi subayı için aynı isteği tekrarlayıp yalvarmaya koyuldu.

Kont aceleyle, "Peki, peki, tabii, memnuniyetle!" dedi. "Vasiliç, sen bu işle ilgilen. Bir iki arabayı boşalttırıver... şuradakini örneğin... yani işte... ne gerekiyorsa," diye belli belirsiz bir şeyler mırıldandı. Sözlerinden kesin bir şey anlaşılmamakla birlikte, genç subayın yüzünde bir anda beliriveren derin minnettarlık, Kontun sözlerine onun emir gözüyle baktığını açıkça gösteriyordu. Kont gözlerini çevrede dolaştırdı: Her yer -avlü kapılarının yanları, müstemilat pencereleri- yaralılarla emir erleriyle doluydu. Hepsi

de gözlerini Konta dikmişlerdi ve bazıları evin cümle kapısına, Kontun durduğu yere doğru yaklaşmaktaydılar.

Vekilharç, “Lütfen şöyle buyurunuz, galeriye geçelim Kont Hazretleri,” dedi. “Galerideki tablolar hakkında Kont Hazretlerinin emirleri nedir?”

Kont vekilharçla birlikte eve girerken, kendileriyle gelmek isteyecek hiçbir yaralının ricasını geri çevirmemeleri konusundaki emrini tekrarladıktan sonra, âdeta kendisini duymalarından korkuyormuş gibi, sır verircesine fısıldadı:

“Birkaç parça eşyayı arabalardan indirirsek kıyamet kopmaz, herhalde.”

Saat dokuzda Kontes uyandı ve daha gözünü açar açmaz, kızlık zamanından yadigâr kalan, hiç yanından ayırmadığı, her yerdeki gözü kulağı olan oda hizmetçisi Matriyöna Timofyevna hemen yanına gelip Madam Schoss’un çok gücendiğini haber verdikten sonra, küçük hanımın yazlık giysilerini burada bırakmanın da hiç doğru olmayacağını söyledi. Kontesin, Madam Schoss’un gücenme nedenini sorması üzerine, kadıncağızın sandığının yük arasından indirildiği; tüm arabaların iplerinin çözülmekte olduğu; yüreğinin saflığı yüzünden her istenilene çarçabuk razı oluveren Kont Hazretlerinin bir sözü üzerine kendileriyle birlikte gelecek olan yaralılara yer açmak için bütün yüklerin boşaltılmakta olduğu ortaya çıktı. Kontes kocasını yanına çağırttı.

“Ne oluyor, kuzum? Arabalardan yüklerin boşaltıldığını duydum da.”

“Sahi, canımın içi... bak, ben de seninle tam bunu konuşacaktım... Benim biricik Kontesçğim, şekerim benim... Subayın biri yanıma kadar geldi... yaralılar kendilerine de bir iki araba ayırmamı rica ediyorlarmış; yalvar yakar oldu adamcağız, bizim eşyamız parayla satın alınabilen nesnelerdir alt tarafı, ama bir de yaralıların geride kaldığını düşünün siz!.. İşte şuraya, bizim avluya toplanmışlar hepsi –içlerinde subaylar da var– üstelik biz kendimiz çağırdık onları... Yani, diyorum ki, *ma chère*... oncağızları da alıversinler arabalara... acelemiz ne sanki?”

Ucu paraya dokunan bir işi karısıyla konuşurken hep ezilir bü-
zülürdü Kont; şimdi bunları söylerken de öyle, süklüm püklüm bir
hali vardı. Kontes ise, ne zaman kocası yeni bir galerinin, yeni bir
limonluğun yapılması, evdeki salonlardan birinin yeniden tiyatro
salonuna dönüştürülmesi ya da yeni orkestra tutulması türünden,
çocuklarının hakkı olan servetin çarçur edilmesine yol açacak
yeni bir tasarıyla yanına gelecek olsa, hep böyle süt dökmüş kedi
gibi davrandığını çok iyi bildiğinden, Kont bu süklüm püklüm
tavrını takındı mı, o da hemen onun her sözünü, her önerisini geri
çevirmeyi alışkanlık edinmiş, hatta görev bellemişti.

Dolayısıyla, Kontes olmazlanarak kestirip atmadıysa da, hemen ağlamaklı yüzünü takındı:

“Beni dinleyiniz, Kont; bugüne dek her işi yüzünüze gözünüze bulaştırdığınız için zaten evimiz bile para etmez oldu, şimdi bu yetmiyormuş gibi üstelik varımızı yoğumuzu da, yani çocuklarımızın varını yoğunu demek istiyorum, sokağa atmaya kalkışıyor-sunuz! Bu evdeki eşyanın değerinin su içinde yüz bin ruble edeceğini siz kendi ağzınızla söylemişsiniz ya! Yo, yo, bu kadarına da göz yumamam artık, şekerim, ben razı değilim. Ama tabii, keyfiniz bilir! Yaralıları düşünmek hükümetin işidir. Yaralıların kendileri de biliyordur bunu. Şu karşı komşumuza, Lopuhin'lere baksanıza evlerinde ne var ne yok, çalı süpürgesine varıncaya kadar tümünü daha iki gün öncesinden kaçırdılar bile. Eee, el âlem böyledir işte! Bu dünyada enayi bir biz kaldık çünkü! Beni düşünmeseniz bile, hiç değilse çocukları düşünün, canım!”

Kont çaresizliğinden ellerini, kollarını sallayarak, hiç cevap vermeden çıktı gitti odadan.

Babası odadan çıkarken Nataşa annesinin odasına girmekteydi; sordu Konta: “Babacığım, nedir bu haliniz böyle?”

Kont öfkeyle, "Yok bir şey! Hem, sana ne canım?" diye homurdandı.

“Ama konuşulanları duydum ben,” dedi Nataşa. “Annem niçin karşı çıkıyor?”

“Bundan size ne, efendim?..” diye haykırdı Kont.

Nataşa pencerenin yanına gitti, düşünceli düşünceli durdu orada. Dışarıya bakınca, “Babacığım, bakın, Berg bizi ziyarete geliyor!” dedi.

XVI

Rostov’ların damadı Berg, boynunda Vladimir ve Anna nişanlarını taşıyan bir albaydı artık ve yine aynı rahat görevde bulunuyordu; İkinci Kolordu Birinci Tümen Kurmay Başkanı yardımcısının yardımcılığı görevi.

1 Eylül, kıtasından izinle ayrılıp gelmişti Moskova’ya.

Aslında, Moskova’da yapacak hiçbir işi yoktu Berg’in, ama baktı ki, kıtasında herkes Moskova’da kendine bir iş uydurup izin koparına peşinde, eh, öbürlerinden geri kalmamak için o da eviyle, ailesiyle ilgili bir iş uydurdu kendisine.

Tanınmış prenslerden birinin atlarının tıpatıp benzeri olan iki doru küheylanın çektiği ufak, ama pek şık faytonuyla kaynatasının evine geldi. Avluda bekleyen yük arabalarını dikkatle süzdü ve cümle kapısının önündeki sahanlığın merdivenini tırmanırken cebinden çıkardığı bembeyaz mendilinin ucuna bir düğüm attı.

Sabırsızlığın kanatlandığı ayaklarıyla çarçabuk, ama gürültü de çıkarmaksızın antreden misafir odasına süzülürken Berg orada Kontla kucaklaştı, Nataşa’yla Sonya’nın elini öptü ve hiç vakit yitirmeden kayınvalideciğinin sağlığını sordu.

“Böyle bir zamanda insanda sağlık mı kalır?” dedi Kont. “Hadi, sen anlat bakalım bize. Ordudan ne haber? Ne yapıyorlar, çekiliyorlar mı, yoksa yine savaşılabacak mı?”

“Vatanımızın akıbetinin ne olacağını ancak Yüce Tanrı bilebilir, sevgili pederim,” dedi Berg. “Bütün ordu kahramanlık duygusuyla coşmuş, kaynıyor; ordunun –deyim yerindeyse– büyük başları da şu anda toplantı halindeler. Bundan sonra ne olacağını kimse bilemez. Ama genel olarak size şu kadarını söyleyebilirim: Rus ordusunun ayın altısında gösterdikleri –yani gösterdiği (diye

hemen düzeltti)- daha doğrusu, gözler önüne serdiği kahramanlık ruhunu, atalarımızın şanına layık o gerçek yiğitliği layığıyla övebilecek, bunun hakkını verebilecek bir sözcük bulunamaz. Allah sizi inandırsın sevgili pederim, (sözünün burasında, vaktiyle bir generalden gördüğünü taklit ederek göğsüne bir yumruk attı Berg, ama ne yazık ki, bir parça geç kalmıştı, zira tam, “Rus ordusunun” dediği sırada yumruklaması gerekirdi göğsünü), biz komutanlar, askerleri yüreklendirmeye çalışmak ya da buna benzer bir şey yapmak şöyle dursun, onların bu... bu... bu akıl almaz, atalarının yiğitliğine taş çıkartan bu kahramanca atılganlıklarına bir set çekebilmek için ter döküyorduk,” diye çabuk çabuk cümlesini tamamladı. “Allah sizi inandırsın, Barclay de Tolly’nin askerlerinin başında, kelle koltukta katılmadığı hücum kalmadı. Bizim kolordu dağın bir yamacını tutuyordu. Şimdi şöyle bir gözünüzün önüne getirin!” Berg bunu söyledikten sonra, o muharebeden bu yana kulaktan dolma edindiği tüm bilgileri aktarmaya koyuldu.

Nataşa sanki zihnindeki bir sorunun cevabını Berg’in suratında arar gibi gözlerini dikmiş, bir an bile ayırmadan ona bakıyordu; bu yüzden Berg biraz sıkılmıştı. Yana dönüp Nataşa’ya doğru, âdeta ona hoş görünmek ve soran bakışlarına bir cevap vermek istermiş gibi gülümseyerek sürdürdü konuşmasını: “Esasen, bizim Rus savaşçılarının gösterdikleri bu akıllara durgunluk veren kahramanlıklarını değil övmeye, anlatmaya bile dili yetmez insanın, canım!.. ‘Vatanın yüreği Moskova’da değil, evlatlarının göğsünde çarpar!’ Değil mi ama sevgili pederim?”

Bu sırada Kontes de oturma odasından yorgun ve asık bir yüzle onların yanına geldi. Berg zemberek gibi yerinden fırlayıp kalktı, Kontesin elini öptü, hal hatır sordu ve kaynanasının yanı başında dikilip, onun haline acıdığını belli etmek için başını iki yana sallamaya koyuldu.

“Haklısınız valideciğim, ne de olsa çok zor, çok acılı günler yaşıyoruz, bütün Ruslar için bu böyle. Ama siz niye kendinizi bu kadar üzüyorsunuz, canım? Henüz vaktiniz var kaçabilirsiniz...”

Kontes kocasına doğru dönerek, “Bizim uşakların niyetleri nedir, anlayamıyorum doğrusu,” dedi. “Az önce gelip, hiçbir şeyin hazır olmadığını söylediler bana. İşlere göz kulak olacak birinin gerekliliği böyle zamanda anlaşılıyor. Gel de, Mitenka’yı arama şimdi bakalım. Bu gidişle bu işin sonu gelmez.”

Kont bir şey söyleyecek olduysa da, gözle görülürcesine kendini zorlayarak dilini tuttu, yerinden kalkıp kapıya doğru yürüdü.

Bu sırada burnunu silmek için mendilini çıkaran Berg düğümü görünce, acınır gibi ve anlamlı anlamlı başını iki yana sallayarak düşünceli bir tavır aldı.

“Benim de, sizden çok büyük bir ricam olacaktı, peder beyciğim,” dedi.

“Hı..?” diyerek yarı yolda durdu Kont.

Berg, “Az önce Yusupov’ların evinin önünden geçiyordum da,” diyerek, bir gülücükle sürdürdü: “Kâhyaları tanıdığım olur, beni görünce hemen dışarı fırladı, eşyalarından belki ben de bir şey satın almak isterim diye içeriye çağırdı beni. Ben de girdim... Alacağımdan değil işte, sırf meraktan yani. Derken, bir şifonyerle, bir tuvalet masası görmeyeyim mi! Tam da Veracığımın istediğinden; hatırlayacaksınız, o yüzden Vera ile birbimize girmiştik hani!” (Lafının burasında –şifonyerle tuvalet masasına değinir değinmez– evini pek özene bezene dayayıp döşemiş olmaktan duyduğu keyif, elinde olmaksızın ses tonuna yansıdı Berg’in.) “O kadar da nefis bir parça ki! Şifonyerin önündeki kapakları açar açmaz çekmeceleri kendiliğinden öne çıkıyor, bir de gizli kilidi var, hani, İngiliz kilidi dediklerinden! Veracığım ne zamandan beridir böyle bir şey isteyip duruyordu. Ben de ona bir sürpriz yapmayı çok isterdim doğrusu. Sizin avluda köyden gelme birçok yük arabasının durduğunu gördüm. Bir taneciğini bana ayıracak olursanız... Arabacının cebine bahşişini koyar, memnun ederim ben adamı... hem...”

Kont kaşlarını çatıp hafifçe öksürdü:

“Kontese sorunuz; burada emirleri ben vermiyorum!”

“A, eğer dert olacağını bilseydim, hiç istemezdim kalsın,” dedi Berg. “Ben sırf Veracığımı sevindirmek için istemiştım, yoksa...”

“Allah belanızı versin, e mi! Allah hepinizin belasını versin!.. Hepinizin!.. Topunuzun! Hepinizin canı cehennem!” diye haykır-
maya başladı Kont. “Şimdi aklımı kaçıracağım!” diyerek kendini
odadan dışarı attı.

Kontes ağlamaya başladı.

“Yaa, işte böyle! Çok zor günler geçiriyoruz valideciğim, çook!”
dedi Berg.

Babasıyla birlikte odadan çıkan Nataşa karar vermekte zorlanır
gibi dalgın dalgın bir süre babasının ardından gittikten sonra koş-
a alt kata indi.

Petya kapının önünde durmuş, Moskova’dan kendileriyle bir-
likte gidecek olan uşaklara silah dağıtıyordu. Arabalar yüklenmiş
durumda hâlâ avluda hareket emrini bekliyordu; bunlardan ikisi-
nin ipleri çözülmüştü, birine de, yaralı subaylardan biri emir eri-
nin yardımıyla tırmanmaya çalışıyordu.

Petya, “Nereden çıktığını sen biliyor musun?” diye sordu
Nataşa’ya. Onun, anneleriyle babaları arasındaki kavganın nere-
den çıktığını sorduğunu anladığı için Nataşa hiç cevap vermedi.

“Babam bütün yük arabalarını yaralılara vermek istemiş de on-
dan,” dedi Petya. “Bana da Vasiliç söyledi.

Bana kalırsa “Bana kalırsa...” diye bir anda patlayıveren Nataşa
öfkeyle döndü Petya’ya ve bağırmaya başladı: “Bana da kalırsa, son
derece iğrenç, son derece alçakça, korkunç bir şey yaralıları bura-
da bırakmak... Ne diyeyim, bilmem ki! Aşağılık Alman mıyız biz,
neyiz yani?”

Boğazında düğümlenen hıçkırıklarla boyun kasları tir tir titre-
yen Nataşa yumuşamaktan ve dolayısıyla, biriktirdiği bunca öfke
yatışıp da hırsını alamamaktan korkarak sırtını Petya’ya döndüğü
gibi merdivenlere doğru atıldı.

Kontesin yanında oturan Berg bir akrabaya yaraşır biçimde,
saygılı bir tavırla kadını teselli etmeye çalışıyordu. Kont da elinde
çubuğu, odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. İşte tam bu sırada
Nataşa öfkeden allak bullak olmuş bir suratla fırtına gibi odaya
dalıp, hızlı adımlarla annesine yaklaştı.

“Alçaklıktır bu! Bundan daha iğrenç bir şey duymadım!” diye haykırdı. “Böyle bir emir sizin ağzınızdan çıkmış olamaz!”

Berg’le Kontes başlarını kaldırmışlar, korku ve şaşkınlık içinde bakakalmışlardı Nataşa’ya. Kont ise pencerenin önünde durmuş, kulak kabartıyordu.

“Anneciğim, olmaz öyle şey! Avludaki şu hale bir baksanıza!” diye bas bas bağıırıyordu Nataşa. “Hepsi kalacak burada, öyle!..”

“Ne oluyorsun? Kimmiş bu ‘hepsi’ dediklerin bakayım? İstediğin nedir senin?”

“Kim olacak, yaralılar! Olacak şey değil, anneciğim! Korkunç, inanılmaz bir şey bu... Canavarlık... Olmaz benim güzel anneciğim, olmaz böyle şey... Ne olur bağışla beni, güzelim... Benim güzel anneciğim, eşyamızı yanımızda götürmüşüz ya da götürmemişiz, ne fark eder sanki? Ama bir de şu avluya bak, avludakilerin hallerine bak... Anneciğim! Bir tanem benim, olacak şey değil bizim bu yaptığımız!”

Kont pencerenin önünde, arkasına hiç bakmadan dinliyordu konuşulanları. Birden hıçkırır gibi oldu ve yüzünü cama daha çok yaklaştırdı.

Kızına şöyle bir bakan Kontes onun yüzünde, annesi adına duyduğu utancı okudu, onun nasıl bir isyan duygusu içinde çırpındığını gördü, o zaman kocasının neden bir türlü başını çevirip de kendisine bakamadığı kafasına dank etti ve şaşkın şaşkın çevresine bakındı. Hemen yelkenleri suya indirmemekle birlikte;

“Amaan, nasıl istiyorsanız öyle yapın! Benim kimseye engel olduğum yok!” dedi.

“Anneciğim, güzel anneciğim! Ne olur darılma bana!”

Ama Kontes kızını eliyle iterek Kontun yanına gitti.

“*Mon cher,*” dedi, “yapılması doğru olan her neyse, bu işle siz meşgul oluverin... Biliyorsunuz, benim bu gibi işlere pek aklım ermez.” Kontes bunları söylerken utancından gözlerini yerden kaldıramamıştı.

Gözleri sevinç yaşlarıyla dolan Kont, utancını kocasının göğsünde gizlemeye can atan Kontesi kucaklayıp göğsüne bastırırken,

“Yaa, işte böyle... Cıvıvımız yumurtadan yeni çıktı, bizlere ders verir oldu!” diye mırıldandı.

Nataşa, “Babacığım! Anneciğim! Bu işi ben üzerime alabilir miyim?” diye rica etti. “Hem göreceksiniz, bize gerçekten gerekli olan eşyamızın bir teki bile geride kalmayacak üstelik.”

Nataşa, küçükken “elim sende” oyunu oynadıklarında nasıl ayağı çabuk idiyse, yine aynı çeviklikle koşa koşa balo salonundan ve koridordan geçerek bir solukta alt kata indi, avluya fırladı.

Nataşa’nın çevresini saran uşaklar kendilerine iletilen acayip emre önce inanmayacak oldularsa da, sandıkların indirilip depoya taşınması ve tüm yük arabalarının yaralılara bırakılması emrinin Kont Hazretlerinin ağzından da (karısı adına) doğrulandığını duyunca akan sular durdu. Emrin niteliğini sonunda anlayan uşaklar bu kez de bu yeni işlerine dört elle sarıldılar. Daha on beş dakika öncesine kadar yaralıların geride bırakılıp eşyaların taşınmasını yadırgamak şöyle dursun, bunu son derece olağan sayan bu insanlar, şimdi tam tersini, yani eşyaların bırakılıp yaralıların götürülmesini biricik doğru davranış olarak görüyorlardı.

Tüm ev halkı, âdeta, bu işi daha önce yapmamış olmakla işledikleri günahın kefaretinin ödemek istercesine, yaralıların arabalara yerleştirilmesine el verme çabası içindeydi. Odalarından dışarı uğrayan yaralılar ayaklarını sürüye sürüye gelmişler, yük arabalarının çevrelerinde kümelenmişlerdi; neredeyse ayakta duracak halleri yoktu, ama hepsinin de solgun yüzlerinde mutluluk okunuyordu. Yaralıların taşınması olanağının doğduğu haberi komşu evlere de yayılınca, bu evlerden de Rostov’ların avlusuna yaralılar akın akın gelmeye başladı. Yaralıların çoğu arabaların boşaltılmasını bile istemiyorlardı; yüklerin tepesinde oturmaya razıydılar. Ne var ki, arabaların boşaltılmasına bir kez girişildiği ve herkes hızını aldığı için artık bu işten geri dönülemezdi. Eşyanın yarısı geride bırakılmış, ha hepsi, hiç fark etmez diye düşünülüyordu. Daha dün akşam o kadar özene bezene, binbir dikkatle sarılıp sarmalanan aynaların, bronz cici bicilerin, porselen takımların konulduğu sandıklar yerlerde geziniyordu şimdi; bu kadarla da ye-

tinmeyip, yeni bir yaralıya yer açabilmek için, atılacak başka şey var mı diye aranıyor, her seferinde de bir şey bulunuyordu, yeter ki, yaralılar için bir araba daha, bir araba daha, bir araba daha sağlanabilsindi...

Vekilharç, "Dört yaralı daha alabiliriz," dedi. "Ben kendi faytonumu veririm, olur biter; buncağızları geride bırakacak değiliz ya!"

Kontes, "Benim gardırobumu taşıyan yük arabasını da verin," dedi. "Dunyaşa da benim landona biner, benimle birlikte gelir."

Kontes Hazretlerinin giyim eşyasını taşıyan yük arabası boşaltılıp iki kapı ötedeki komşuda bulunan yaralıları almaya gönderildi. Uşaklar ve hizmetçiler de dâhil olmak üzere tüm ev halkı mutlu bir coşkuyla kanatlanmış gibiydiler. Nataşa kendini işe kaptırmış, müthiş bir şevkle, büyük bir haz duyarak çabalıyordu; böylesine coşkulu bir sevince, böylesine bir mutluluğa uzun zamandır hasret kalmıştı yüreği.

Binek arabasının arkasındaki, ispirin ayakta dikildiği daracık ayaklığa bir sandığı yerleştirmeye çalışan uşaklar, "Bu sandığı nereye bağlayacağız şimdi? Hiç değilse bir tanecik yük arabası bıraksaydık bari," deyince, Nataşa sordu:

"Ne var o sandığın içinde?"

"Kontumuzun kitapları."

"Bırakın kalsın. Vasiliç yerlerine kaldırır. Bize gereği yok şimdi onların."

Herkes binip de koskoca landon tıka basa dolunca, Piyotr İlviç'e (Petya'ya) oturacak yer kalmadı.

Nataşa hemen seslendi: "Arabacının yanına... Arabacının yanında oturursun, değil mi Petyacığım?"

Bütün bu zaman içinde Sonya da hiç boş durmamıştı, ama onun çabalarının amacı Nataşa'nınkinden oldukça başkaydı. Sonya geride bırakılan eşyanın kaldırılmasına göz kulak oluyor, elden geldiğince çok eşyayı birlikte götürmenin bir yolunu bulmaya çalışıyor ve Kontesin isteği doğrultusunda, geride bırakılan eşyanın listesini çıkarıyordu.

Öğleden sonra saat henüz ikiye gelmeden, Rostov'ların atları koşulmuş, tıka basa yükünü almış dört binek arabası avlu kapısının kenarına çekilmiş duruyordu. Yaralıları taşıyan yük arabaları sırayla birer birer avludan çıkıyordu.

Evin cümle kapısına çıkan basamakların önüne yanaşan kocaman landonun içinde Kontesin oturacağı yeri bir hizmetçinin yardımıyla hanımefendiyi rahat ettirecek biçimde hazırlamaya çalışan Sonya'nın dikkatini o sırada önlerinden geçmekte olan bir başka binek arabası çekti; bu kaleskanın içinde Prens Andrey yatıyordu.

Kocaman landonun penceresinden başını dışarıya uzatan Sonya sordu:

"Bu geçen kaleska kimin?"

Hizmetçi kız, "Aa, siz duymadınız mı, küçük hanımcığım?" diye cevap verdi. "Hani şu yaralı Prens var ya, işte onun; geceyi bizim evde geçirmişti, şimdi de bizimle birlikte geliyor."

"Anladık da, kimmiş bu Prens? Adı neymiş?"

Hizmetçi kız:

"Hani bizim damat adayı vardı ya Prens Bolkonski!" dedi ve içini çekerek ekledi: "Söylediklerine bakılırsa ölmek üzereymiş."

Sonya arabadan dışarı fırladığı gibi doğru Kontesin yanına koştu. Kontes giyinip kuşanmış, başına bonesini geçirmiş, sırtına yol şalını almış, yola çıkmaya hazır durumda sıkıntılı sıkıntılı misafir odasında bir aşağı bir yukarı geziniyor, yola çıkmadan önce kapalı kapılar ardında ailece hep birlikte dua edilmesi için ötekilerin gelmesini bekliyordu. Nataşa ortalıkta görünmüyordu.

"Anneciğim," dedi Sonya. "Prens Andrey buradaymış. Ağır yaralıymış, öldü ölecek. Bizimle geliyor."

Kontes gözlerini korkuyla açarak Sonya'yı kolundan tuttu, sağa sola göz gezdirdi.

"Nataşa?" diye fısıldadı.

Her ikisi için de yeni olan bu haberin gerek Sonya, gerek Kontes üzerindeki ilk etkisi aynı olmuştu. Nataşa'yı her ikisi de çok iyi

tanıdıklarından, bu haberin Nataşa üzerinde yaratabileceği etkiyi düşünerek kapıldıkları korku, yine her ikisinin o kadar sevdikleri bu genç adam için duydukları üzüntüye ağır basmıştı.

“Nataşa henüz bir şey bilmiyor, ama Prens de bizimle geliyor,” dedi Sonya.

“Ölüyor muymuş, dedin?”

Sonya başıyla doğruladı.

Kontes birden Sonya’nın boynuna sarılarak hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Şu son zamanlarda olan biten her şeyde, Yaradanın bugüne dek kendini gözlerden gizleyen o her şeye kadir elinin varlığını hissedenden Kontes, ‘Allah’ın hikmetinden sual olunmaz!’ diye içinden geçirdi.*

Heyecanlı bir yüzle koşa koşa odaya giren Nataşa, “Hadisenize anne, her şey hazır,” dedi, sonra, “Hayrola, ne oldu?” diye sordu.

“Yok, bir şey,” dedi Kontes. “Eh, madem her şey hazır, yola koyulalım bari.” Kontes böyle diyerek, yüzünün allak bullak ifadesini gizlemek için küçük el çantasında bir şey arar gibi yapıp başını eğdi. Sonya ise Nataşa’ya sarılarak öptü onu.

Nataşa soran bakışlarını Sonya’ya çevirdi.

“Hayrola? Neler oluyor, Allah aşkınıza?”

“Hiçbir şey, hiç...”

Sezgisi güçlü olan Nataşa, “Yoksa benimle ilgili kötü bir şey mi oldu? Nedir?” diye directti.

Sonya cevap vermeyip, içini çekmekle yetindi. O sırada Kont başta olmak üzere Petya, Madam Schoss, Mavra Kuzminişna ve Vasiliç içeri girdiler, kapılar da kapatıldıktan sonra hep birlikte

* Daha önceki bir dipnotta da belirttiğimiz bir hususu burada, Rus Ortodoks Kilisesi’nin yasalarını bilmedikleri için Kontesin gizli sevincine –haklı olarak– bir anlam veremeyecek olanlar için, bir kez daha hatırlatmakta yarar görüyoruz: Rus Ortodoks Kilisesi’nin “Sihriyet” (Dünürlük: Evlenme dolayısıyla oluşan akrabalık) yasasına göre bir erkek, eniştesinin kız kardeşiyle evlenemez. Buna göre; Nataşa şayet Prens Andrey’le evlenecek olsa, kilisenin koyduğu yasak yüzünden Nikolay Prenses Mariya ile evlenemeyecek, dolayısıyla, Rostov’lar o servete konamayacak, kötüleşen maddi durumlarını düzeltemeyeceklerdi. Prens Andrey ölürse, Nikolay’ın Prenses Mariya ile evlenmek için önü açılmış olacaktı; Kontesin sevinci bundandır. –İngilizce çev.

oturdular, hiç konuşmadan, birbirlerinin yüzüne de bakmadan dakikalarca öyle durdular.

İlk ayağa kalkan Kont oldu; içini çekerek gidip ikonun önün de istavroz çıkardı. Ardından hepsi aynı şeyi yaptılar. Kont, evde (Moskova'da) kalacak olan Mavra Kuzminişna ile Vasiliç'in yanına yaklaştı ve onlar Kontun ellerine sarılıp omuzlarından öperlerken, Kont da bir yandan onların sırtlarını tapışlayıp, bu yandan da (mırıldanır gibi konuştuğu için) iyice anlaşılamayan gönül alıcı birkaç tatlı söz söyledi. Kontes küçük dua odasına çekildi; onu izleyen Sonya, duvarlarında ikonların ve tasvirlerin asılı bulunduğu odada kadını dizlerinin üzerinde buldu. (Aile yadigârı olarak en değer verilen ikonları yanlarında götürüyor, ama çoğunu evde bırakıyorlardı.)

Cümle kapısının önündeki sahanlıkta ve avluda –Petya'nın dağıttığı– kılıçlarla hançerleri kuşanmış, pantolon paçalarını çizmelerinin koncu içine tıkmış, kemerlerini, kuşaklarını sıkılamış (Rostov'larla birlikte gidecek) uşaklar, geride bırakacaklarıyla vedalaşıyorlardı.

Hemen her yolculukta, unutilanların çoğu tam yola çıkılacağı sırada akla gelir; Rostov'lar da bir sürü şeyin unutulduğunu, bir sürü eşyanın da yanlış yere konduğunu böyle giderayak fark ettikleri için bir yandan, Kontesin arabaya binmesine yardım edecek iki uşak koca landonun kapısının iki yanında uzun süre ayakta bekletilirken, bir yandan da, evden binek arabalarına birtakım bohçalar, yastıklar taşıyan hizmetçi kızlar fayton, landon, kaleska ve öbür iki binek arabasıyla ev arasında mekik dokuyup durdular.

“Bu hizmetçiler de bin yıl yaşasalar, yine de hiçbir şeyi akıllarında tutamazlar!” diye söylendi Kontes. “Benim böyle oturamaya-çağımı senin de pekâlâ bilmen gerekirdi!”

Bir karşılık vermemek için dişlerini sıkın Dunyaşa bunun üzerine, incinmiş bir yüzle, acele landona girip yastıkları yeni baştan yerleştirmeye koyuldu.

Kont başını rakkas gibi sallayarak, “Ah, şu hizmetçi milleti, ah!” dedi.

İhtiyar arabacı Yefim (Kontes, onun kullandığı arabadan başkasına binmezdi; güvendiği biricik arabacı Yefim'di) yerinde dimdik oturuyor, ardında olup bitenlere başını çevirip de bakmıyordu bile. Otuz yıllık deneyimiyle, "Haydi bakalım, Tanrı yolumuzu açık etsin!" demelerine daha çok vakit olduğunu; yola çıkıldıktan sonra da unutulmuş birkaç parça eşya için en az iki kez durdurulacağını; unutulmaları aldırma için gerisin geriye eve yollanan adamın bekleneceğini; daha sonra da Kontesin son bir kez kendisini durduracağını ve pencereden başını uzatarak, yokuş inilirken "Tanrı aşkına" arabayı dikkatli sürmesi için rica edeceğini adı gibi biliyordu Yefim. Olacakların tümünü tek tek bildiği için de, atlarından –hele durmadan eşinip kantarma demirini kemiren sol yandaki kestane doru Şahin'den– daha sabırlı, uslu uslu bekliyordu. Sonunda herkes yerine yerleşti, koca landonun açılır kapanır basamakları katlanıp yukarıya alındı, kapı "güm!" diye çarpılarak kapatıldı, unutulan bir yol çantası adam yollanıp aldırıldı ve Kontes Hazretleri başını pencereden uzatıp, beklenen sözlerini söyledi. Bunun üzerine Yefim başından şapkasını sıyrıp eline aldı ve hiç acele etmeden, ağır ağır istavroz çıkarmaya koyuldu. Postillon* ile öteki tüm uşaklar da aynı şeyi yaptılar.

Yefim şapkasını başına güzelce oturtup arabacı narasını patlattı:

"Tanrı yolumuzu açık etsin! Haydi, bakalım, deeh!"

Postillon atları dehledi, sol baştaki hayvan hamuduna sıkıca yüklendi, yüksek makaslar gacı gücür öttü ve arabanın koskoca gövdesi şöyle bir sallandı. Araba avludan sokağa çıkarken şiddetle sarsıldı ve eğri büğrü kaldırım taşları üstünde yol almaya başladığı sırada, hareket halindeyken, uşaklardan biri hoplayıp arabacının yanına oturdu. Öteki binek arabaları da Kontesin arabasının ardından avlu eşiğini sarsıla sarsıla aşıp sokakta art arda sıralandılar. Gerek yaylılarda, gerek kaleskada, gerek landonda yolculuk

* Postillon (Fr.): Yolcu arabaları, posta arabaları ya da saltanat arabaları ve benzeri ikiden çok atla çekilen büyük arabalarda, sol baştaki atın üstünde giderek atları süren arabacı yardımcısıdır. –çev.

edenlerin tümü de, kilisenin önünden geçerlerken istavroz çıkar-
dılar. Moskova'da kalacak olan tekmil hizmetkârlar arabaların iki
yanında yürüyor, gidenleri geçiriyorlardı.

Kontesin yanında oturan Nataşa herkesin bırakıp gitmek-
te olduğu kaygılı ve telaşlı Moskova'nın kesiksiz bir duvar gibi
gözlerinin önünden geriye doğru kayan evlerini seyrederken, pek
ender tattığı bir hazzı yaşamaktaydı. Arada sırada başını camdan
dışarı çıkarıp önce geriye, sonra da önden giden upuzun yaralı-
lar kervanına bakıyordu. Kervanın ta en başında yol alan, Prens
Andrey'in kaleskasının kalkık körüğünü seçebiliyordu gözü.
Gerçi içindekinin kim olduğunu bilmiyordu ama yaralılar kerva-
nındaki arabaların sayısını göz kararıyla kestirmeye çalıştığı her
seferinde, gözleri nedense o kaleskayı arıyordu. Onun en önden
gittiğini biliyordu.

Kudrino Meydanı'na vardıklarında bu meydana açılan Nikits-
ki, Presni ve Podnovinskoy caddelerinden de tıpkı Rostov'larınteki
gibi araba kabilelerinin akın akın sökün etmekte olduğunu gördü-
ler. Sadovoy Caddesine varıldığında ise artık araba kabileleri yol
boyunca ikişerli sıra halinde uzayıp gitmekteydi.

Sahareva kulesinin bulunduğu alanı döndükleri sırada, her
zaman olduğu gibi şimdi de yoldan gelip geçenleri pür dikkat te-
peden tırnağa inceleyen meraklı Nataşa şaşkınlık ve sevinçle bir
çığlık attı:

"Aaa, bakın, bakın! Anne, Sonya, şuraya bakın, o, ta kendisi!"

"Kim? Kim?"

Pencereden başını çıkaran Nataşa'nın gözlerini ayırmadan
baktığı, etekleri topuklarını döven bir arabacı kaftanı giymiş iri
yarı, şişman adamın gerek yürüyüş biçiminden, gerek tavrından,
kılık değiştirmiş bir bey olduğu hemen anlaşılıyordu. Nataşa ba-
kışlarını adamdan bir an bile ayırmaksızın bağırıyordu: "Bakın;
baksanıza ayol! Bezuhov'un ta kendisi bu!" Nataşa'nın sözünü et-
tiği kişi, yanında yürüyen şayak palto giymiş, soluk benizli köse
suratlı ufak tefek ihtiyar bir adamla birlikte tam o sırada Suharev
kulesinin kemeri altına girmektedir.

“Bileklerimi keserim ki, Bezuhov bu!” diye bağırdı Nataşa. “Üstelik de sırtına arabacıların giydiği kaftanlardan geçirmiş; yanında da ihtiyar suratlı acayip bir oğlan var. Baksanıza! Baksanıza ayol!”

“Yok canııım, Bezuhov’a da azıcık benzese bari! Nereden çıkarıyorsun bu saçmaları?”

“Anne!.. Size yemin ederim ki, Bezuhov bu; iki bileğimi keserim ki, o!” diye bağıran Nataşa ardından da, “Dur, durdur arabayı!” diye arabacıya seslendi.

Myeşçanski Caddesinden de bir sürü araba aynı yola giriyor ve bu arada, zaten tıkanmaya başlayan yolda ağırdan aldıkları için Rostov’lara durmayıp ilerlesinler diye sağdan soldan bağıranlar oluyordu; o yüzden duramazdı arabacı.

Bununla birlikte, uşağa benzeyen, köse suratlı ufak tefek bir ihtiyarla birlikte başı önünde yürüyen, arabacı kaftanı giymiş Piyer’i –ya da Piyer’e şaşılacak kadar benzeyen adamı– o kadar uzaktan bile tüm Rostov ailesi gördüler. Piyer’in yanı başında yürüyen ufak tefek ihtiyar büyük bir landonun camından dışarıya uzanan yüzü ve bu yüzün kendilerine dikili gözlerini görünce, saygılı bir tavırla Piyer’in dirseğine dokunup eliyle ona arabayı göstererek bir şeyler söyledi. Görünüşe bakılırsa derin düşüncelere dalmış bulunan Piyer adamın ne demek istediğini anlayınca kadar epey vakit geçti. Sonunda denileni anlayıp da işaret edilen yöne bakınca Nataşa’yı tanıdı ve hemen içinden gelen ilk dürtüye uyarak arabaya doğru hızlı hızlı yürümeye başladı. Ne var ki, on on iki adım kadar yürüdükten sonra, aklına bir şey gelmiş gibi duraladı.

Nataşa’nın araba camından dışarı uzanan sevinçten güller açmış yüzünde sevgiyle karışık muzip bir ifade de vardı.

Camdan Piyer’e doğru el sallayarak, “Piyotr Kiriliç!” diye seslendi. “Buraya gelsenize, nasıl olsa tanıdık sizi! Aman ne harika! Neler yapıyorsunuz, nerelerdeydiniz? Niye böyle giyindiniz?”

Piyer (yeniden ilerlemeye başlayan) landonun yanı sıra yürürken, camdan uzanan eli tutup beceriksizce öptü.

Piyer'in haline çok üzüldüğü anlaşılan Kontes şaşkınlık ve üzüntü taşıyan bir ses tonuyla, "Size ne oldu böyle, Kont?" dedi

Piyer, "Şey, ben, işte... Ne buyurdunuz? Hiç sormayın, hiç sormayın," diyerek başını çevirdi ve yüzünden neşe taşıdığını, mutluluk taşıdığını görmedengörmüş kadar bildiği o büyüleyici Nataşa'ya baktı.

"Yani, siz şimdi Moskova'da mı kalıyorsunuz? Aman, ne harika!" dedi Nataşa.

Piyer, ne diyeceğini bilemeden kalakaldı.

Sorar gibi, "Moskova'da?" dedi. "Evet, Moskova'da. Sizlere, iyi yolculuklar!"

Nataşa, "Ah, keşke ben de erkek olsaydım! Mutlaka sizinle kalırdım. Ne hoş olurdu!" dedi. "Anneciğim, ne olursunuz izin verin de, ben de kalayım!"

Gözleri dalgın dalgın Nataşa'ya dikili olan Piyer bir şey söyleyecek olduysa da, Kontes ondan önce davranıp sözünü kesti.

"Duyduğumuza göre, savaşa katılmışsınız, öyle mi?"

"Evet, katıldım," diye cevap veren Piyer tam, "Yarın da bir muharebe olacak..." diye sözünü sürdürecekken bu kez de sözü Nataşa tarafından kesildi:

"Ama Kont, sizin neyiniz var kuzum? Hiç kendinizde değil gibisiniz de..."

"Ah, hiç sormayın, hiç sormayın! Kendim de bilmiyorum ki! Yarına... Ama, yok, yok! Hadi, size hayırlı yolculuklar! Güle güle!" diye lafları ağzının içinde geveledi Piyer. "Çok korkunç bir dönem geçiriyoruz!" diye ekledi ve arabadan geri kalıp yaya kaldırımına çıktı.

Nataşa daha uzunca bir süre camdan sarkarak ona bakmaya devam etti; yüzünde hep o aynı sevecen, mutlu, neşeli, muzip ifade vardı.

Evinden çıkıp ortadan kaybolduğundan beri geçen son iki gündür Piyer, bu dünyadan ayrılan velinimetini Osip Alekseyeviç Bazdayev'in boş duran evinde kalmaktaydı. Orada kalışı da şöyle olmuştu:

Piyer, Moskova'ya dönüşünün ve Kont Rostopçin'le aralarında geçen konuşmanın ertesi sabahı uyandığında, tersi dönmüş gibi, nerede bulunduğunu, kendisinden ne istenildiğini hatırlayamamıştı bir süre. Bekleme salonundakiler arasında bir de Fransız'ın bulunduğunu, bu adamın kendisine karısı Elen'den bir mektup getirdiğini bildirdiklerinde, her zaman en ufak bir bahaneyle, kolayca kapıldığı o kopkoyu karamsarlık, umutsuzluk ve şaşkınlık nöbetlerinden birine yine hemen kapılıverdi. O anda her şeyin sona erdiği, karmaşa içindeki tüm dünyanın paramparça olduğu, haklı ya da haksız diye bir kavram olmadığı, gelecek diye bir şey kalmadığı ve bu durumdan kurtulması olanağının da bulunmadığı duygusuna kapılan Piyer önce, tuhaf tuhaf gülümseyerek ve kendi kendine mırıldanarak, ne yapacağını bilemez halde bir süre kanepede oturdu, sonra kalkıp kabul salonunun kapısına gitti, aralıktan içeriye bir göz attı ve elini kolunu savura savura geri dönüp eline bir kitap aldı. İkinci kez yanına gelen vekilharcı, Kontes Hazretlerinden mektup getiren Fransız beyinin Kont Hazretlerini bir dakikacık olsun görmek için çok ısrar ettiğini, ayrıca, Bazdayev'in dul eşinin de bir haberci yollayarak, kendisi Moskova'dan ayrılacağı için kocasının kitaplarıyla Kont Hazretlerinin ilgilenmesini rica ettiğini bildirdi Piyer'e.

Piyer, vekilharcına önce, "A, tabii ya, bir dakikaya kadar geliyorum," dedi, sonra, "Yok yok... dur! Tabii ya, söyle onlara hemen geliyorum," diye ekledi.

Ama daha vekilharcı odadan çıkar çıkmaz Piyer masanın üstünde duran şapkasını kaptığı gibi öteki kapıdan dışarı fırladı. Koridorda kimsecikler yoktu. Upuzun koridoru kimseyle karşılaşmadan boydan boya geçen Piyer merdiven başına ulaştı ve iki

eliyle alnını ovuştura ovuştura birinci kat sahanlığına kadar indi. Cümle kapısının önünde kapıcı duruyordu. Piyer'in durduğu birinci kat sahanlığından öbür yana inen bir merdiven daha vardı; bu merdiven de, konağın arka kapısına çıkan koridora iniyordu. Bu merdivenden koşa koşa inen Piyer koridoru hızla geçip kendini avluya attı. Onu gören olmamıştı. Ne var ki, avlu kapısından caddeye çıkarken, avlu kapısını bekleyen bekçiyle, arabaların başında bekleyen arabacılar, efendilerini fark ederek şapkalarını çıkardılar. Avlu bekçisiyle arabacıların bakışlarını hisseden Piyer görünmek için başını kuma gömen devekuşu misali başını önüne eğerek adımlarını hızlandırdı.

O sabah kendisini bekleyen yığınla başka işi yokmuş gibi, Bazdayev'in kitaplarıyla evraklarının tasnifi Piyer'e en acil iş olarak görünmüştü.

Rastladığı ilk arabayı çevirip, Bazdayev'in evinin bulunduğu, Patrik Göleti denilen semtin adını vererek oraya çekmesini emretti.

Her yanı ayrı sallanan eski püskü ufacık arabadan düşmemek için koskoca gövdesini dengelemekte zorluk çekmesine rağmen, dört bir yandan akın akın gelip Moskova'dan çıkmaya çabalayan yüklü araba katarlarını seyredeceğim diye durmadan sağına soluna dönen Piyer, bir yandan da arabacıyla laflarken, okulu kırmış bir öğrenci gibi hafiflik hissediyordu içinde.

Arabacı ona sabahtan beri halka silah dağıtılmakta olduğunu, ertesi gün milleti kent dışına, Üç Tepeler'e süreceklərini ve orada büyük bir savaş verileceğini söyledi.

Patrik Göleti'ne vardıklarında Piyer uzun zamandır semti- ne uğramadığı evin yerini hatırlayana kadar epey uğraştı. Bahçe kapısına yaklaşıp tokmağı vurunca, beş yıl önce Torjok'ta, Yosif Bazdayev'in yanında gördüğü Gerasim -şu sarı köse suratlı, yaşlı başlı adam- açtı kapıyı.

"Evdeler mi?" diye sordu Piyer.

"Hâlihazır ahval münasebetiyle Sofya Danilovna çocuklarıyla birlikte Torjok'taki köy evine çekilmiş bulunuyorlar, Ekselans."

“Zararı yok, ben yine de gireceğim; kitapları bir elden geçirmek istiyorum,” dedi Piyer.

“Başımızın üstüne; buyursunlar, buyursunlar. Mekânı cennet ola, müteveffa efendimin biraderi Makar Alekseyeviç gerçi buradan ayrılmadılar, kendileri şu anda evde bulunuyorlar; lakin Ekselanslarının da malumları üzere, sıhhi vaziyetleri biraz nazikçedir.”

Piyer’in de bildiği gibi, Bazdayev’in erkek kardeşi Makar Alekseyeviç, beynini içkiyle çürütmüş yarı delinin biriydi.

Piyer, “Evet; biliyorum, biliyorum, hadi içeri girelim...” diyerek evden içeriye adımını attı.

Holün orta yerinde, çıplak ayaklarına galoşları geçirmiş, sırtında geceliği bulunan, pancar burunlu, uzun boylu, yaşlıca, dazlak kafalı bir adam dikiliyordu. Piyer’i görünce öfkeli öfkeli homurdanarak, galoşlarını sürüye sürüye koridorda uzaklaştı.

“Kendilerinin aklı, vaktiyle haddinden fazla idi, ama Ekselanslarının da gördükleri gibi şimdi biraz zayıflamış vaziyettedir,” dedi Gerasim; “Şöyle, yazıhaneye buyurmaz mıydınız?” diye ekleyince, Piyer başıyla “olur” işareti yaptı. Gerasim konuşmasını sürdürdü: “Kapısı kapatıldığı gün nasıldıysa, hiç el sürülmeden, olduğu gibi duruyor. Hanımefendinin emirleri var, kitapları ancak sizin yollayacağınız birine verecektik.”

Piyer velinimetinin sağlığında onun bu kasvetli çalışma odasına ne zaman adımını atacak olsa, içini soğuk bir ürperti kaplardı. Bazdayev’in ölümünden bu yana hiç el sürülmemiş, her yanını toz bürümüş, eskisinden de kasvetli bu odaya bir kez daha adımını attı.

Gerasim panjurlardan birini açıp, ayak uçlarına basarak çekildi, Piyer’i odada yalnız bıraktı. Piyer odayı bir dolaştıktan sonra, içinde bir zamanlar mason teşkilatının en önemli ve en kutsal belgelerinden sayılan el yazmasının saklı durduğu kitaplığa yaklaştı. Kenarlarında Bazdayev’in düştüğü notlarla yine onun bazı açıklamalarını taşıyan bu el yazması kâğıtlar İskoç mason localarının faaliyet raporlarının asılları olup, otantik bir belge değeri taşımaktaydı. Piyer tozlu yazıhanenin başına oturdu, el yazması

kâğıtları taşıyan dosyayı önüne açtı, yaprakları birer birer çevirdi, sonra dosyayı kapatıp ileriye itti ve başını eline dayayarak derin düşünceye daldı.

Gerasim birkaç kez kapıdan içeriye usulcacık göz attıysa da, her seferinde Piyer'i aynı durumda otururken gördü. İki saati aşkın böyle kaldı Piyer. Gerasim, bütün cesaretini toparlayıp, Piyer'in dikkatini çekmek için kapıyı tıklatmayı bile göze aldı ama Piyer onu duymadı yine de.

"Arabacıyı savacak mıyız, efendimiz?"

Piyer dalgınlığından sıyrılarak, "Ha, evet!" dedi ve aceleyle yerinden doğruldu. Gerasim'i ceketinin düğmesinden tutup, birtakım yüce duyguların etkisi altında ıslıl ıslıl parlayan nemlenmiş gözlerini, tepesinden baktığı ihtiyarın gözlerinin içine dikerek, "Dinle beni," diye ekledi. "Biliyorsun... yarın yaman bir vuruşma olacak ya..."

"Öyle bir söylenti var..." dedi Gerasim.

"Senden bir ricam var: Benim kim olduğumu hiç kimseye söylemeyeceksin! Bir de, senden ne istersem yapacaksın..."

"Başüstüne, Ekselans," diye cevap verdi Gerasim. "Yiyecek bir şeyler hazırlamamı emrederler miydi, Ekselansları?"

"Yok, istemez, ama benim senden istediğim başka bir şey var; bana bir köylü giysisi ile bir de piştov gerekiyor." Piyer bunu söylerken ansızın kıpkırmızı kesilivermişti.

Gerasim bir an düşünüp, "Başüstüne, Ekselans!" diye cevap verdi.

Piyer günün geri kalan bölümünü de velinimetinin çalışma odasında geçirdi. Bu süre içinde Gerasim onun odada bir aşağı bir yukarı gezindiğini, kendi kendine mırıldandığını duydu hep. Piyer geceyi de aynı odada geçirdi, kendisi için o odaya taşıdıkları kanepede yattı.

Uzun uşaklık yaşamı boyunca görmüş geçirmiş oluşunun kendisine kazandırdığı ağırbaşlılık sayesinde, Piyer'in böyle pattadak gelip eve yerleşivermesini hiç renk vermeden karşılayan Gerasim, en ufak bir şaşkınlık belirtisi göstermediği gibi, hizmetine koşaca-

ğı biri çıktığı için sevinmişti bile. Aynı akşam Gerasim –bunlara niçin gerek duyulduğunu merak etmek şöyle dursun, bunu aklından bile geçirmeksizin– Piyer için bir arabacı kaftanı ile arabacı şapkası bulup buluşturmuş, piştovun da ertesi güne hazır olacağı konusunda söz aldığını bildirmişti. O gece Makar Alekseyeviç galoşlarını sürüye sürüye iki kez Piyer’in odasının kapısına kadar gelip eşikte dikilerek, içeriye çağrılmak için yalvaran gözlerle Piyer’e bakmış, ama Piyer kendisine doğru döner dönmez hemen geceliğinin eteklerini toparlayarak hem öfkeli hem de utanmış bir tavırla alelacele oradan uzaklaşmıştı. Piyer’in Rostov’larla karşılaşması da işte, sırtında Gerasim’in getirip tütsüledikten sonra kendisine giydirdiği arabacı kaftanı ve yanında ihtiyar uşak olduğu halde, piştovu satın almak üzere Suharev Pazarı’nın yolunu tuttuğu sıraya denk gelmişti.

XIX

Moskova’da oyalanmadan kentin içinden geçilerek Ryazan yolu üzerinden geri çekilme emrini Kutuzov 1 Eylül gecesi yayımladı.

Hemen yola çıkan öncü birlikler gece boyunca hiç acele etmeden, tam bir düzen içinde, ağır ağır yol aldılar; ama şafak sökerken Dorogomilov Köprüsü’ne yaklaşan birlikler önlerindeki köprü-nün üstünde yığılarak itişip kakışan, karşıya geçebilmek için birbirlerini çiğneyen asker kalabalıklarının yolu tıkadığını; karşıya geçebilen askerlerin karşı yakada da yine birbirlerini çiğnercesine caddeleri, sokakları doldurduklarını, bütün yolları tıkadıklarını, bu arada daha başka sürü sürü askerlerin arkadan akın akın sökün etmekte ve öndekilerin üzerine yığılmakta olduğunu; bunların hepsinin müthiş bir korku ve telaş içinde olduklarını görünce, sebepsiz yere bunlar da paniğe kapıldılar. Panik havası tüm birlikleri sarınca, askerler karman çorman sürüler halinde köprüye, teknelere, ırmağın geçit veren sığılıklarına doğru saldırdılar. Kutuzov da bir arabanın içinde ancak arka sokaklardan dolaştırılmak suretiyle, Moskova’nın öbür ucuna zar zor ulaştırılabildi.

2 Eylül günü sabah saat onda, Moskova kentinin varoşlarında Dorogomilov semtinde sadece artçı alaylar kalmış; kargaşa ve sıkışma bitmiş, ordunun tümü Moskova Irmağını aşmış, hatta kentin öbür ucundan çıkmış bulunuyordu.

2 Eylül günü sabah onda, yani aynı anda, Napolyon da Pokloni sırtlarında askerlerinin arasında durmuş, önünde göz alabildiğine açılan panoramayı seyrediyordu. 26 Ağustos'tan 2 Eylül'e, yani Borodino savaşından Fransızların Moskova'ya girişlerine kadarki heyecanlı, telaşlı, unutulmaz hafta boyunca hep, Moskova güzünün her yıl aniden bastırırıp her seferinde de insanı şaşırtan sıcakları hüküm sürmüştü. Moskova'nın bu güzelim sonbahar günlerinde güneş, çok yükselemeden doğup batmasına rağmen ilkbahardan daha sıcak ışınlar yollar yeryüzüne. Çok ender rastlanan böyle dupduru havalarda her şey, ama her şey göz kamaştıran bir parlaklıkla ışıldarken, hoş kokularla yüklü bu taptaze, tertemiz havayla dolan ciğerler de bayram eder; gecelerin bile sıcak geçtiği bu mevsimde bu yumuşacık, bu sıcacık gecelerde gökten sarı sarı yıldızlar kayarken içimiz tatlı duygularla ürperir.

2 Eylül sabahı saat onda aynı hava –günün bu erken saatlerindeki ışıklarla peri masallarının büyümlü güzelliğine bürünmüş bir hava– hâlâ hüküm sürmekteydi. Irmağıyla; bahçeleri, parkları ve kiliseleriyle; parlak güneş ışınlarının altında yıldızlar gibi balkıyan kubbeleriyle, Pokloni Tepesi'nin önünde bir uçtan öteki uca ve ta ufka kadar gözler önüne serilen Moskova canlı bir varlığa benziyordu âdeta; kendine göre canı olan bir varlığa...

İnsanlar kendilerinin varlığından tamamiyle habersiz bulunan, kendilerinin de o güne dek hiç görmedikleri, yabancıları oldukları, bambaşka biçimde bir canlıyla karşılaştıkları zaman içlerine huzursuzluk veren, azıcık kıskanmayla da karışık bir merak duyarlar ya hani, işte Napolyon da, tuhaf mimarisiyle gözlerinin önüne serilen bu yabancı kent karşısında aynı duyguya kapılmıştı. Bu kentin capcanlı olduğu, fokur fokur yaşam kaynadığı besbelliydi. İnsanın çok uzaktan bile olsa hiç yanılmadan diriye ölüden ayırt etmesini sağlayan tarife sığmaz birtakım belirtiler vardır;

Napolyon da işte o türden belirtilere ta uzaklardan, Pokloni sırtlarından bakarken orada çarpan yüreğin vuruşlarını seçebiliyor, o görkemli, o güzelim varlığın soluk alıp verdiğini duyabiliyordu.

Her Rus, Moskova kentine bakarken onu bir ana gibi algılar, böyle duyumsar yüreğinde; onun bu “analık” niteliğinden hiç haberi olmayan bir yabancı ise bu kenti seyrederken herhalde yalnızca “dişilik” niteliğini hissedip bunun etkisi altında kalır. Nitekim Napolyon da aynen böyle hissetmişti.

Cette ville asiatique aux innombrables églises, Moscou la sainte. La voila donc enfin, cette fameuse ville! II état temps,* dedi Napolyon; atından indi, Moskova kent planını önüne açmalarını ve çevirmeni Lelorgne d’Ideville’i çağırımlarını emretti. O sırada aklından şöyle geçiriyordu (bu düşüncesini daha önce Smolensk’de Tuçkov’a da söylemişti):

‘Düşman tarafından işgal edilmiş bir kent, iffetini yitirmiş bir bakire gibidir.’ Napolyon, karşısında sere serpe uzanmış, ilk kez gördüğü doğulu bir dilber gözüyle bakıyordu kente. Bu dilber için ta ne zamandan beridir yüreğinde beslediği ve bir gün doyurulabileceğine kendisinin bile inanmadığı tutkunun böyle vuslatla sonuçlanıverişini yadırgıyordu. Sabah güneşinin parlak ışığı altında kâh başını planın üzerinden kaldırıp kente bakarak, kâh gözlerini kentten yine plana çevirerek tüm ayrıntıları plan üzerinde bir bir belirlerken, bu kente sonunda sahip olduğunu bilmenin müthiş heyecanını yudum yudum tadıyordu.

‘Zaten, başka türlü olabilmesi mümkün müydü?’ diye düşünüyordu. ‘İşte başkent ayaklarımın dibine uzanmış, yazgısı elimde, beni bekliyor? Acaba şu anda Aleksandr nerededir, neler hissediyordur kim bilir? Ne gizemli, ne güzel, ne görkemli bir kentmiş bu! Şu, içinde yaşadığım an da, ne görkemli bir an!’ diye düşünceler içinde yüzerken, birdenbire askerleri aklına gelerek, ‘Şimdi onların gözünde nasıl bir nitelik kazandım acaba?’ diye merak etti. Dönüp, ardındaki maiyet erkânına, sonra da ötelerden sel gibi gelerek

* “Sayısız kiliseleriyle şu Asya kenti, kutsal kent Moskova! Sonunda, işte –işte karşıda o ünlü kent! Sırası da gelmişti artık!” –çev.

tabur tabur dizilmekte olan ordusuna baktı ve, ‘İşte bu kent, bu inançsızların ödülü oluyor!’ diye içinden geçirdi.

‘Ağzımdan çıkacak bir söz, kolumun bir hareketi yeter Çarların bu kadim başkentini yerle bir etmeme. Ama ben merhametliyimdir, o yüzden de hep yenilenlerden yana düşünmeye yatkınımdır. Bu kez gerçekten de yüce gönüllü davranmalı, ulu bir kişilik ortaya koymalıyım...’ Sonra birdenbire, kendi kendine, ‘Hayır, gerçekleşmiş olamaz bu!’ dedi; ‘Moskova’ya ayak basıyor olamam! İyi ama işte Moskova ayaklarımın dibinde uzanmış yatıyor ya! İşte altın kubbeleriyle, kubbelerinin altın haçlarıyla güneşin altında kıvılcımlanarak ışıldıyor ya! Evet, esirgeyeceğim ben bu kenti. Barbarların, despotların kadim anıtları üstüne o iki yüce sözcüğü “adalet ve merhamet” sözcüklerini yazdıracağım... Aleksandr’a da en çok işte bu dokunacaktır: onu iyi tanırım ben.’ (O anda Napolyon’a sanki her şey kendisiyle Aleksandr arasındaki kişisel çekişmeden ibaretmiş, dünyada bu çekişmeden daha önemli bir şey yokmuş gibi geliyordu.) ‘Kremlin’in tepesinden –işte, şurası Kremlin oluyor, evet– adil yasaların ne demek olduğunu, gerçek uygarlığın ne demek olduğunu öğretirim onlara; kuşaklar sonra bile boyarlar,* onları yenen fatihin adını ister istemez sevgiyle anarlar böylece. Karşılıycılar heyetine savaşı isteyen ben olmadığımı, kendi saraylarının yanlış politikası yüzünden savaşa zorlandığımı, aslında Aleksandr’ı hem sevdiğimi hem de saydığımı ve Moskova’ya girince gerek şahsıma, gerek halklarıma yaraşacak bir barışın koşullarını kabul etmeye hazır olacağımı söylerim. Savaşta talihin benim yüzüme gülmüş olmasını fırsat bilerek saygıdeğer bir hükümdarı küçük düşürmek niyetinde olmadığımı anlasınlar. “Ey, boyarlar!” derim onlara; “ben asla savaş istemiyorum; benim biricik isteğim barıştır, uyruklarımın gönencidir!” Ama boyarları karşımda gö-

* Eski ve orta çağ Rusya’sında boyarlar, çarların belli başlı yardımcıları olagelmışlerdi. Gerek unvan, gerek sınıf olarak boyarlık I. Petro zamanında kaldırılmış, son boyar da 1750 yılında –yani, Napolyon’un Moskova’yı alışından 72 yıl öncedünyadan göçmüştü. Tolstoy’un Napolyon’a ikide birde boyar sözünü ettirmekteki amacı Hükümdarın Rusya üzerine bilgisinin ne kadar yüzeysel olduğunu ortaya çıkarmaktır. –İngilizce çev.

rünce nasıl olsa ilham gelir, her zamanki üslubumla konuşurum onlarla: Açık yürekliliği ve etkileyciliğiyle yürekleri fetheden yüce bir hükümdar üslubuyla. Ama ben gerçekten de Moskova'da mıyım şimdi? Evet, tabii ya işte orada, önümde uzanıyor!

Maiyetine dönerek:

“*Qu ‘on m’amène les boyars,*”* dedi.

Generallerden biri, pırıl pırıl üniformalı yaverleriyle birlikte, boyarları getirmek üzere dörtlüye ayrıldı oradan.

Aradan iki saat geçti. Napolyon öğle yemeğini yemiş, yine Pokloni Tepesi'ndeki eski yerini almış, karşılama heyetini bekliyordu. Boyarlara vereceği söylev şimdi kafasında tam şeklini almış bulunuyordu. Napolyon'un kendi vekar ve haşmet anlayışıyla, baştan sona vekar ve haşmet yansıtan bir söylev olacaktı bu.

Napolyon, Moskova'ya göstereceği şövalyece yüce gönüllülük düşüncesine kendini iyiden iyiye kaptırmıştı. Çarların sarayında düzenleyeceği bir tanışma toplantısı için acaba şu gün mü olsa, bu gün mü olsa daha iyi diye kafasında gün belirliyor, bu toplantıda Rus soylularının Fransız saraylılarıyla nasıl kaynaşacaklarını gözünün önüne getiriyordu. Atayacağı valinin niteliklerini bile saptadı kafasında; halkın gönlünü çelebilecek bir vali olacaktı bu. Moskova'da pek çok hayır kurumu bulunduğunu duyan Napolyon, bu kurumlara çok cömert davranma kararı almıştı; bunlardan yardımlarını hiç esirgemeyecekti. Afrika'da bulunduğu sırada sırtına bir ihram geçirip camide oturmayı nasıl kendine bir görev bildiyse, burada da kendisine aynen Çarlar gibi eli açık davranmak görevi düştüğünü sanıyordu. Son olarak da, Rus halkını en duyarlı yerinden yakalamak amacıyla –ve duygusallaştıkları zaman hayal evleri *ma chère, ma tendre, ma pauvre mère*'den** başka bir şey üretemeyen tüm Fransızlar gibi– bütün bu hayır kurumlarının kapıları üzerine büyük harflerle, “BU KURUM ANNEMİN AZİZ ANISINA ARMAĞAN EDİLMİŞTİR” diye yazdırmaya karar verdi. Sonra bundan vazgeçip, ‘Yok, yok, sadece ANNEMİN EVİ de-

* Fr. “Boyarları bana getirin.” –çev.

** Fr. “Benim sevgili, iyi yürekli, zavallı anneciğim.” –çev.

riz, yeter,' diye düşündü. 'Yani, ben sahiden de Moskova'da mıyım şimdi? Öyle ya; işte önümde duruyor Moskova. Peki, ama kentten gelecek karşılama heyeti de nerede kaldı böyle, niçin bu kadar geciktiler?' diye de merak ediyordu.

Bu sırada, maiyet erkânının arka sıralarında generallerle mareşaller fısır fısır aralarından bir şeyler konuşuyorlardı. Karşılama heyetini alıp doğruca buraya getirmeleri için gönderilen yaverler, Moskova'nın boşalmış olduğu; pek çoğu yaya olmak üzere tüm kent halkının evlerini barklarını bırakarak çekip gittikleri haberiyle dönmüşlerdi. Baş başa vererek fısıldaşan bu generallerin ve mareşallerin benizleri atmıştı; kaygıları yüzlerinden okunuyordu. Onların bu kaygıları Moskova halkının kenti boşaltmış olmasından (bu durum da başlı başına büyük önem taşımakla birlikte) ileri gelmiyordu; onların asıl tasaları, İmparatorlarına şimdi, boyarları bunca saattir boşuna bekleyip durduğunu, kentte sarhoş güruhlarından başka tek kul kalmadığını –onu Fransızların kendi deyişiyle *ridicule** duruma düşürmeden– nasıl edip de söyleyebilecekleri idi. Bir bölüğü, ne yapıp edip, uydurma kaydırma bir karşılama heyeti tertip etmek gerektiği görüşünü ileri sürüyor; ötekiler bu görüşe karşı çıkıyor, İmparator Hazretlerini önce çok temkinli bir biçimde iyice hazırlamak, sonra da gerçeği kendisine arz etmek gerektiği görüşünü savunuyorlardı.

Maiyet erkânındaki beylerden bazıları, "Eninde sonunda nasıl olsa duyurulmak zorunda ama beyler..." diyordu.

Göstereceği yüce gönüllülükle ilgili planlarına dalmış olan İmparator önüne serili kent planının karşısında bir aşağı bir yukarı gezinirken hiç sabırsızlık belirtisi göstermediği, hatta arada sırada dudaklarında mağrur, mutlu bir gülümsemeyle elini gözlerine siper edip Moskova yolunu gözlemekten de geri kalmadığı için, maiyet erkânının işi daha da zorlaşıyordu.

Maiyet erkânını oluşturan beyefendiler o korkunç *le ridicule* sözcüğünü ağızlarına bile alamadıklarından, ikide birde omuzlarını kaldırarak, "Olacak şey değil..." demekle yetiniyorlardı.

* Fr. Gülünç. –çev.

Bu sırada, boşu boşuna beklemekten artık usanan ve fazla uzayan bekleyiş yüzünden gösterisinin etkileyiciliğini yitireceğini, işin tadının kaçmakta olduğunu aktörlere vergi sezgisiyle fark eden İmparator, eliyle bir işaret yaptı. İmparatorun el işaretinin hemen ardından bir pare top atışı duyuldu işaret topunun sesiyle bu.

Zaten kentin surlarına kadar dayanmış olan Fransız ordu birlikleri işaret topunun gümleyişiyle birlikte Tver, Kaluga ve Dorogomilov kapılarından Moskova'nın içine akınaya başladılar. Piya-deler koşar adım, süvariler tırıs-la ama gittikçe hızlarını arttırarak, birbirleriyle yarışır-casına akıyor, akıyor ve kendi kaldırdıkları toz bulutlarının ardında gözden kaybolan askerin kulakları sağır eden çığlıklarıyla yer gök inliyordu.

Askerinin coşkusu-na kendini kaptırdığı için at sırtında, ordu-suyla birlikte ta Dorogomilov kapısına kadar gelen Napolyon her nedense orada durdu, atından indi ve Kamerkolejski Hisarı'nın surları önünde uzunca bir süre gezinerek karşı-lama heyetini bekledi.

XX

Moskova ise o sırada boşalmış bulunuyordu. Gerçi bir miktar -nüfusun belki beşte biri kadar- insan vardı kentte, ama yine de kent boşalmıştı. Hani, arıbeyini yitiren ve yavaş yavaş ölmekte olan bir kovanın nasıl boşalmış bir görüntüsü varsa, işte o anlam-da boşalmış görünüyordu kent de.

Arıbeysiz kalan bir kovan dıştan bakıldığında öteki kovanlar kadar canlı görünse bile, aslında artık yaşam kalmamıştır o kovanda.

Arıbeysiz kalmış kovanın çevresinde de arıların öğle güneşi altında tıpkı öteki kovanların arıları gibi neşeli neşeli uçuştuk-ları görülür; o kovan da ötekiler gibi uzaktan ballı ballı kokar, ona da bir sürü arı girer, çıkar. Oysa bu kovanda artık canlılıktan eser kalmadığını anlamak için azıcık yakından ve azıcık dikkatlice bakmak yeter. Kovana girip çıkan arıların uçuşları da şimdi

eskisinden farklıdır, arıcıyı karşılayan ses de, koku da. Arıcı hastalık vurmuş kovanın duvarını eliyle patpatlayınca, eskiden gövdelerini bükerek iğneleriyle sokmaya hazırlanan binlerce arının aynı anda hızla işlemeye başlayan kanatlarının yarattığı capcanlı, yekpare uğultu yerine, bu kez terk edilmiş kovanın ötesinden berisinden, boğuk boğuk yankılanan tek tük, ölgün vızıltıyı duyar sadece. Kovan ağzından eskisi gibi o hem tatlı, hem acımtırak keskin bal kokusu ile içerideki binlerce canlının ısınıp taşıyan ılık hava çarpmaz insanın yüzüne; onun yerine, bal kokusuyla karışık bir küf kokusu, boşluğun oluşturduğu çürümüşlük kokusu gelir. Tehlikeyi içeridekilere haber vermek için var güçleriyle kanat çırpıp zırıldayan, gövdelerini bükerek iğnelerini hazırlayan, topluluklarının uğrunda canlarını vermeye hazır nöbetçiler de yoktur. Kaynayan suyun fıkırtısına benzeyen, çalışkan işçi arıların o tekdüze mırıltısı duyulmaz artık; onun yerine, karmaşanın o bölük pörçük, aralık aralık yükselen yaygarası duyulur sadece. Kapkara uzun gövdeleri yer yer bala bulanmış çapulcu arıların ürkek ürkek, ihtiyatla kovana girip çıktıkları görülür. Bunlar tehlikeyi görünce sokmaya kalkışmaz, hemen kaçarlar oradan.

Eskiden kovana girenler sadece, bal taşıyan yüklü arılar olur, kovandan da sadece yüklerini boşaltmış arılar uçar giderdi, oysa şimdi kovandan hep bal yüklemiş arılar çıkmaktadır. Arıcı, kovanın alt kapağını açıp dibine doğru bir göz atar; eskiden olsa kovanın en üstünden tabanına kadar sıram sıram birbirlerinin bacaklarına tutunmuş, harıl harıl balmumu yetiştirmeye çalışan, salkımlar halinde, çalışkan, uysal, tombiş tombiş işçi arılarını görecek olan arıcı, onların yerine dağınık olarak kovanın tabanında ve duvarlarında uyuşuk uyuşuk gezinen sıksası çıkmış arıları görür. Arıcı, eğir mumu ile güzelce örtülüp kanatlarla pırıl pırıl perdahlanmış kovan tabanı göreceği yerde, parça parça birbirine karışmış eğir ve arı terslerinin, bacaklarını cansız cansız oynatıp duran can çekişmekteki arıların ve kovandan atılmayıp olduğu gibi bırakılmış arı ölümlerinin kapladığı bir taban görür.

Arıcı bu kez de üstteki kapağı açıp, tepeye doğru bir göz atar. Yavruları sıcak tutmak için petek gözlerindeki her bir deliği balmumuyla özene bezene tıkayan, balmumu taşıyan, hiç durmadan gidip gelen sıra sıra bakıcı arılar yerine (ve eskiden olsa, üstünü arılar kapladığı için göremeyeceği) peteklerin o ustalıkla örülmüş karmaşık yapısını görür, ama burada bile o eski el değmemişliğin yerinde yeller esmektedir artık. Her şey bakımsızlık ve pislik içindedir. Kara kara hırsız arılar aşırarak bal peşinde hızlı hızlı o petekten öbür peteğe dolaşip gözleri yoklamaktadır; hırsız arılar böyle ortalıkta cirit atarken, kovanın sahipleri olan siskaları çıkmış, bodur bal arıları da hırsızlara hiç ilişmeden, mecalsiz mecalsiz gezinirler sağda solda; onlar için yaşamın artık hiçbir anlamı kalmadığı gibi, en ufak bir yaşama isteği de yoktur içlerinde. Yabanarıları, eşek arıları, erkek arılar, kelebekler kovanın içinde uçuşmakta, zaman zaman aptallaşıp sağa sola çarpılmaktadır. Ara sırada, içinde ölü bir yavru ve bir parça bal kalmış petek gözlerinden öfkeli vızıltılar gelir; eski alışkanlıklarına bağlı kalan birkaç tane işçi arı, yavruların bulunduğu hücreleri temizlemek, ölmüş erkek arıları atmak gibi güçlerinin çok üstüne çıkan zor işleri başarmak için, nedenini kendileri de bilmeksizin canla başla çalışmaktadır. Başka bir köşede iki tane yaşlı arı uyuşuk uyuşuk kâh dövüşmekte, kâh birbirlerinin kanatlarını temizlemekte, kâh birbirlerini beslemektedirler, ama bunu dostluktan mı, düşmanlıktan mı yaptıklarını kendileri de bilmezler. Başka bir köşede bir küme arı ellerine geçirdikleri bir düşman arının üstüne birbirlerini ezercesine çullanmış, düşmanı ezmeye, boğmaya çalışmaktadır. Takatsiz kalan ya da öldürülen arı aşağıdaki ölü arılar yığınının üstüne hafif bir tüy gibi ağır ağır yuvarlanır. Arıcı, kovanın orta bölümüne bakmak için bölmenin iki yanındaki kapakları çekip alır. Eskiden arıbeyini koruma kutsal görevini yerine getiren, sırtları kara kara halkalı on binlerce arının oluşturduğu sıkışık küme yerine, şimdi topu topu birkaç yüz tane uyuşuk arı ile sadece kabuk kalmış ölü arılar görür. Bunların hepsi de, artık var olmayan arıbeyini koruma kutsal göreviyle oturdukları yerden hiç kımıldamadan, öylece

ölüp kalmışlardır. Arıcının burnuna ölümün küflü kokusu çarpar. Arılar yığınının içinden birkaç tanesi kıpırdar, mecalsiz mecalsiz uçar, gelip düşmanın elinin üstüne konar, ama sokarak kendi canını feda etme yürekliliğini gösteremez. Geri kalanlar, balık pulları kadar hafif bir kabuk yığını halinde darmadağın olup dökülürler. Arıcı kovanın kapaklarını kapatır, üstüne tebeşirle bir çarpı işareti koyar ve vakit bulur bulmaz, ilk fırsatta gelip kapaklarını yeniden açarak kovanın içini alazlar, tertemiz eder.*

Napolyon yorgun argın, asık suratlı ve sinirli bir halde Kamer-kolejski surlarının önünde, aslında artık dış görünüşünü kurtaracak formaliteden başka bir anlamı kalmadığı halde, kendisinin, önemli bir görgü kuralına uyulması gözüyle bakmaktan hâlâ vazgeçmediği karşılama heyetinin gelişini gezinerek beklerken, Moskova kenti de işte, hastalık vurmuş o arı kovanı gibi boşalmış bulunuyordu. Gerçi, Moskova'nın kenarında köşesinde ne yaptıklarının bile farkında olmaksızın, amaçsız, ereksiz dolaşmakta olan insanlar vardı ama bunların sayıları azdı.

Sonunda, Moskova'nın terk edildiği olgusu, binbir ihtiyatla ve dolambaçlı bir biçimde kendisine bildirildiğinde, bu bilgiyi verene fena halde öfkelenip kaşlarını çatan Napolyon, sırtını dönüp gezinmesini sürdürdü.

“Arabamı!” dedi Napolyon. Arabasına bindi ve nöbetçi yave-riyle birlikte Moskova'nın dış mahallelerine doğru yola koyuldu.

“Moskova terk edilmişmiş!” diye söyleniyordu. “Görülmemiş şey akıl alır gibi değil!”

Napolyon kentin içerisine kadar ilerlemeyip, dış mahallelerden Dorogomilov semtinde bir hana indi. Gösterinin can alacak sahnesi oynanmadan geçilmişti.

* Rusya'da eskiden arı kovanları kof ağaç kütüklerinin içi oyularak yapılır ve bunların temizlenmesinde alazlama yöntemi kullanılırdı. -İngilizce çev.

Rus ordu birliklerinin kentin içinden geçişi sabaha karşı saat ikide başlayarak öğleden sonra ikiye kadar sürmüş ve birlikler kentteki yaralılarla, kaçmakta geciken son grupları da yanlarına katıp götürmüşlerdi.

Askerin yürüyüşü sırasında en büyük izdiham Taş Köprü ile Moskova ve Yauza köprülerinde olmuştu.

Kremlin'i ortaya alarak iki kola ayrılan birlikler Moskova Köprüsü ile Taş Köprü üzerinde sıkışıp tıkanınca bu duraklamayı fırsat bilen birçok er usulca, kimseye görünmeden Vasili Blajen-ni Kilisesi'nin* ardına dolanıp, Borovitski kapısından gerisin geriye yokuşu tırmanarak Kızıl Meydan'a yollandılar; içlerinden gelen bir ses orada kolayca çapul yapabileceklerini fısıldamıştı. Sanki ucuzluk günüymüş gibi, Gostinni Pazarı'nın her köşesi-ni, her aralığını tıklım tıklım bir kalabalık doldurmuştu. Ama ortalıkta ne müşterileri dükkânlarına çekmeye çalışan tatlı dilli esnaftan eser vardı, ne çığırtkanlardan, ne seyyar satıcılardan, ne de pazar yerinde her zaman rastlanılan, renk renk giysileri içinde alışverişe çıkmış o kadın kalabalığından. Bu kalabalığı, tüfek taşımayan ama üniformalı, kaputlu askerler oluşturuyordu ve bu askerler pazara elleri boş girip, denkler yüklenmiş olarak pazar yerinin geçitlerinden, ara sokaklarından usulca savuşu-yorlardı. O gün sadece üçü beşi pazar yerine gelip kepenk açan dükkân sahipleri ile bunların çırakları asker kalabalığının ara-sında şaşkına dönmüşlerdi. Bunlar da şimdi dükkânlarına kilit üstüne kilit vuruyor, çıraklarının yardımıyla dükkânlarındaki malı kaçırmaya çalışıyorlardı. Pazar yerinin bitişiğindeki mey-dana çıkarılan trampetçi mangası "toplan" işaretini vuruyor, gel-gelelim, çapulcu askerler trampetlerin sesine doğru seğırtcekle-ri yerde, ters yönde kaçıyorlardı. Pazar yerinin dar sokaklarında ve dükkânlarda askerin arasına karışmış boz kaputlu, kafalarına

* Kızıl Meydan'a bitişik kiliselerden, sovana benzeyen egzotik kubbeleriyle ünlü ve Batı'da St. Basil diye bilinen, Kutsanmış Vasili adındaki kilise. -çev.

ustura vurulmuş birtakım adamlara* da rastlanıyordu. Biri, sıska bir kır ata binmiş ve askerî ceketinin üzerine pelerin almış, öteki ise kaputlu ve yaya olan iki subay İlyanka Caddesinin köşesinde durmuşlar, çene çalıyorlardı. Bir başka subay atını dört nala sürerek bunların yanına geldi.

“Generalin emri var; şimdi hemen, buradaki herkes dışarı atılacak, savsaklama yok! Buna rezalet denir! Eratın neredeyse yarısı yerinde bulunmuyor, hepsi bir yana dağılmış.”

Aynı subay, tam o sırada, kaputlarının eteklerini uçlarından tutarak bir şeyler taşıyan ve subaylara görünmeden pazarın içine savuşmaya çalışan silahsız üç piyade erine, “Siz nereye? Nereye?” diye seslendi. “Durun diyorum size, alçaklar!”

Öteki iki subaydan biri, “Haydi bakalım, buna ne buyrulur?” diye karşılık verdi emri getiren subaya. “Buyrun, siz toparlayın bakalım, toparlayabilerseniz eratı. Şimdi yapılacak en doğru iş, geri kalanlar da kırışi kırmadan, cebri yürüyüşle bir an önce orduyu buradan uzaklaştırmaya bakmaktır işte o kadar!”

“İyi ama nasıl olacak bu iş? Birlikler köprünün üstünde tikanıp kaldı, ne öne gidebiliyor, ne arkaya. Kaçmasınlar diye geri kalanları acaba kordon altına mı alsak, ne yapsak?”

Üstleri durumundaki subay, “Hadi bakalım, şimdi sizler şuraya girin de kovalayın askerleri oradan dışarıya!” diye yüksek sesle emir verdi.

Pelerinli subay atından indi, trampetçilerden birini yanına çağırdı ve kemerin altına trampetçiyle birlikte girdi. Askerler üçer beşer kaçışmaya başladılar. Dükkân sahiplerinden biri –burnunun her iki yanında, yanaklarının üstünde şiş şiş morluklar bulunan, tombul suratında inatçı insanlara özgü soğukkanlı, hesaplı bir özgüven ifadesi taşıyan bir adam– kollarını savurarak, acele acele subaya yaklaştı.

“Asaletlim!” dedi. “Kerem edin, sahip çıkın bize Allah rızası için! Öyle üç beş kuruşluk ıvır zıvırda gözümüz yoktur bizim; sizler için feda olsun, ne isterseniz alın, yeter ki, siz alın – biz sevin-

* Cezaevinden salıverilmiş hükümlüler. –çev.

dirirsiniz! Buyurun efendim... Şöyle içeriye buyurun... Beyefendi Hazretlerine hemen bir boy çuha kestireyim en âlâsından, hatta iki boy olsun. Biz halden anlayan insanlarızdır efendim! Ama bir de şunların bize yaptığına bakınız, vallahi düpedüz soygunculuk bu! Efendimiz kerem buyursa da, hiç değilse dükkânlarımızın kepenklerini kilitleyene kadar birkaç nöbetçi dikiverse şuraya, diyoruz...”

Başka dükkân sahipleri de subayın çevresini almışlardı.

İçlerinden sert yüzlü, sıska biri, “Aman be sen de, ağlayıp durma öyle!” diye lafını kesti ötekinin. “Kellesi giden adam saçına mı yanarmış! Canınız ne isterse alın, gitsin!” diyerek, sert bir hareketle subaya doğru dönüp kollarını iki yana açtı.

İlk konuşan esnaf öfkeli bir tavırla, “Senin tuzun kuru, İvan Siodoriç, istediğin gibi atıp tutarsın sen tabii,” dedi. “Siz içeriye buyurun asaletlim!”

Sıska olanı, “Atıp tutarmışım!” diye bağırdı öfkeyle. “Burada, şu dükkânımda yüz bin rublelik malım var benim. Ordu çekip gittikten sonra sen mi koruyacaksın bunları? Ne insanlar var be! Sen ne yapsan boşunadır; Allah’ın dediği olur!”

İlk konuşan esnaf yerlere kadar eğilerek, “Siz şöyle içeri buyurunuz asaletlim!” diye tekrarladı.

Şaşırp kalan subayın yüzünden kararsızlığı okunuyordu. Sonunda, “Bu iş beni ilgilendirmez!” diyerek iki sıra dükkânların oluşturduğu aralığa dalarak aşağıya doğru yürüdü gitti.

Kapısı açık dükkânlardan birinin içinden yumruk sesleri ve küfürleşmeler geliyordu. Subay tam bu dükkânın önüne vardığı sırada içeriden boz kaputlu, kafası usturaya vurulmuş bir adamı karga tulumba dışarı attılar. Adam iki büklüm olmuş durumda, esnafın ve subayın önünden koşarak geçip uzaklaştı. Subay dükkâna dalıp içerideki askerlere sille tokat giriştiyse de, tam o sırada Moskova Köprüsü üzerinde yığılıp kalmış olan kalabalıktan acı feryatlar yükseldi ve sesler buraya kadar ulaştığı için, feryadı duyan subay hemen meydana doğru seğırtti.

“Ne oluyor? Ne oluyor?” diye sordu ama arkadaşı karşılık vermeden atını baldırlamış, feryatların geldiği Vasili Blajenni Kilisesi’ne doğru dörtlüğe atılmıştı bile.

Beriki subay da atına binip onun ardına düştü. Köprüye vardığında, taşıyıcılarından indirilmiş iki tane sahra topu, birkaç tane devrilmiş yük arabası, korkuyla gerilmiş birkaç yüz ve kahkahalarla gülen askerler gördü. Topların yanında çift atlı bir yük arabası duruyordu. Arabanın arkasında, tasmalarından birbirlerine ve arabaya bağı dört borzoy büzölüp tekerleklerle sokulmuşlardı. Tepeleme eşya yüklü arabanın üstünde, ters yatırılmış bir bebek iskemlesinin yanında oturan bir köylü kadını avazı çıktığı kadar bağılıyor, çığlıklarıyla yeri göğü inletiyordu. Oraya yeni gelen subaya arkadaşları, kalabalıktan yükselen feryatlarla, kadının çığlık çığlığa bağırmasının nedenini anlattılar; meğer oraya gelen General Yermolov köprünün sivil halk tarafından tıklandığını, askerlerin yerlerini terk ederek çapulculuk yaptığını öğrenince, toplardan ikisinin indirilip köprü üzerine ateş açılacakmış gibi bir gösteri yapılmasını emretmiş. Bunun üzerine, köprüyü tıkayan sivil halk kalabalığı birbirlerini ezerek, arabaları devirerek, çığlık çığlığa öyle bir kaçmışlar ki, köprünün üstü anında boşalmış, askerler de artık rahatça geçmeye başlamışlar.

XXII

Bu sırada kentte de kimsecikler kalmamıştı. Sokaklarda tek kul görünmüyordu. Avluların, dükkânların kapılarına kilit vurulmuştu; sadece meyhanelerin çevresinde şarkı söyleyen ya da nara atan tek tük sarhoşa rastlanıyordu. Caddelerden hiç araba geçmediği gibi ayak sesi de duyulmuyordu. Povarskaya Caddesinde in cin top oynuyor, en ufak bir ses duyulmuyordu. Rostov'ların koskocaman avlusunda atların yem torbalarından dökülmüş saman parçalarıyla öbek öbek gübreden başka hiçbir şey görünmüyordu. Evin içinde ise, tüm eşyasıyla olduğu gibi bırakılan büyük misafir odasında iki kişi vardı. Bunlardan biri avlu bekçisi İgnat, öbürü de Moskova'da dedesiyle birlikte kalan, Vasiliç'in torunu, evde getir-götür işlerine bakan Mişka adındaki oğlan idi. Mişka klavsenin kapağını açmış, bir parmağıyla tuşlara tek tek basarak oynuyordu. Avlu bekçisi ise

dirseklerini iki yana açıp ellerini beline dayayarak geçmiş büyük boy aynasının karşısına, keyifli keyifli sırtıyordu.

Birdenbire klavyeye iki elinin tüm parmaklarıyla basmaya başlayan delikanlı, "Amma da keyif çatıyoruz, değil mi ama İgnat amca, ha?" dedi.

Aynada hayran hayran seyrettiği sırtkan suratından gözlerini alamayan İgnat, "He ya, deme gitsin!" diye karşılık verdi.

O sırada odaya hiç ses çıkarmadan giren Mavra Kuzminişna'nın öfkeli sesini ansızın arkalarında duydular:

"Utanmaz, arlanmazlar! Şu yağ torbası suratlıya bakın hele, nasıl da sırtıyor! Dalga geçmek için buraya mı kaçtınız siz bakayım? Aşağıda bütün işler olduğu gibi duruyor daha; Vasiliç'in tek başına canı çıktı. Hele durun siz!"

İgnat sırtımayı bırakarak kemerini düzeltti, kabahatli çocuklar gibi gözlerini yere indirerek odadan çıktı.

"Teyzeciğim, usulcacık dokunuyordum, azıcık..." diyecek oldu oğlan.

Gözdağı verircesine elini kaldıran Mavra Kuzminişna, "Usulcacık bir tane indiririm ben sana şimdi!" diye yükseltti sesini. "Görürsün o zaman 'usulcacık' nasıl olurmuş, seni gidi maymun, seni! Hadi bakayım, koş, semaveri yak, deden çay içecek."

Mavra Kuzminişna klavsenin tozunu üfledi, kapağını kapadı, derin derin içini çekerek odadan çıkıp kapıyı kilitledi.

Avluya çıkınca, nereye gideceğine tam karar veremeyerek bir an duraladı; uşaklar dairesine gidip Vasiliç'le çay mı içsindi, yoksa depoya gidip yerlere atılmış duran öteberiyi mi yerleştirsindi?

O sırada caddeden, hızlı hızlı yaklaşan ayak sesleri duyuldu. Avlu kapısının önüne kadar gelen ayak sesleri orada durdu ve birisi kapının mandalını kurcalamaya, sürgü de yerinden oynadıkça şak şak etmeye başladı.

Mavra Kuzminişna kapıya yaklaştı.

"Kimi arıyorsunuz?"

"Kont Hazretlerini Kont İlya Andreyiç Rostov'u."

"Ya siz kimsiniz?"

İyi yetişmiş kişilerin konuştuğu temiz bir Rusça ile yumuşak bir ses terbiyeli terbiyeli cevap verdi: “Ben bir subayım. Kont Hazretlerini görmem gerekiyor.”

Mavra Kuzminişna sürgüyü çekip avlu kapısını açtı ve çizgileri Rostov ailesi bireylerinin yüz çizgilerini çok andıran on sekiz yaşlarında, değirmi suratlı bir subay eşiğe adımını attı.

Mavra Kuzminişna delikanlıya candan bir sesle, “Evde yoklar, gittiler beyefendi,” dedi. “Dün akşam yola çıktılar, akşam duasından hemen sonra.”

İçeri girip girmemeye karar veremiyormuş gibi, aynı zamanda uğradığı hayal kırıklığını belli etmek istercesine diliyle “cık-cık-cık” sesleri çıkararak tam kapı eşiği üstünde dikeliyordu genç subay.

“Hay, aksi şeytan!” diye söylendi subay. “Dün gelmeliymişim... Öff, çok kötü oldu şimdi!..”

Bu arada Mavra Kuzminişna genç adamın yüzündeki tanıdık Rostov çizgilerini, sırtındaki yırtık pırtık pelerini, ayaklarındaki yamru yumru, patlak çizmeleri inceden inceye, büyük bir dikkatle ve acıyarak süzmekteydi.

“Kont Hazretlerini niçin görmek istiyordunuz acaba?” diye sordu.

Genç adam üzüntülü bir sesle, “Ne yaparsınız... Kısmetimiz yokmuş,” dedi ve gitmeye davranır gibi hafifçe dönerek elini kapıya dayadı. Sonra, yine karar veremiyormuş gibi, duraladı.

Derken, bir solukta anlatıverdi derdini:

“Efendim, durum şöyle... Ben Kont Hazretlerinin akrabası olurum, kendisinin bana her zaman iyilikleri dokunmuştur. Sizin de gördüğünüz gibi (diyerek, cana yakın bir gülümsemeyle gözlerini çizmelerine çevirip), bu paçavralara kaldım, üstelik beş param da yok. İşte bu yüzden Kont Hazretlerinden rica edecektim, bana acaba...”

Mavra Kuzminişna subayın sözünü bitirmesine fırsat bırakmadı.

“Siz bir dakika bekleyiverin, efendim. Yalnız bir dakikacık!” dedi.

Subay elini kapı mandalından çeker çekmez hemen arkasını dönen Mavra Kuzminişna yaşlı bacaklarının elverdiği son hızla arka avluyu dolanıp dosdoğru uşaklar dairesine yöneldi.

Yaşlı kadın uşaklar dairesindeki odasına varmak için seğirtirken, genç subay da dudaklarında belli belirsiz bir gülümsemeyle başını önüne eğmiş, yamru yumru çizmelerini seyrederek avluda geziniyor, bir yandan da düşünüyordu: “Amcamı bulamayışım çok kötü oldu! Şu ihtiyar da ne sevimli bir kadıncağızmış öyle! Birdenbire nereye kayboluverdi acaba? Alayıma en kestirme yoldan nasıl yetişebileceğimi iyisi mi bu kadıncağızdan sorayım ben; alay şimdiye kadar Rogojki kapısına varmıştır bile herhalde.” Tam bu sırada Mavra Kuzminişna da evin köşesinden göründü. Yüzünde ürkek, ama aynı zamanda kararlı bir ifade vardı. Elinde bohça gibi düğüm yapılmış damalı bir eşarp taşıyordu. Subaya birkaç adım kala eşarbın düğümünü çözdü ve içinden çıkardığı yirmi beş rublelik çil çil banknotu çabucak subayın eline tutuşturdu.

“Kont Hazretleri burada olsalardı... kendileri pek tabii çok daha... ne de olsa akrabasına karşı... ama işte böyle bir zamanda... belki...”

Mavra Kuzminişna utancından şaşırılmıştı; dili dolaşüyor, diyeceğini bir türlü diyemiyordu. Ne var ki, subay onu geri çevirmedi, ama acelecilik de etmeden, banknotu aldı ve teşekkür etti.

Kadıncağız özür diler gibi hâlâ, “Eğer Kont Hazretleri burada olsalardı...” diye mırıldanıyordu. “Allah yolunuzu açık etsin, beyefendiciğim! Allah gençliğinizi bağışlasın!” diye dualar edip, yerlere kadar eğilerek uğurladı subayı kapıdan.

Subay, kendi kendisiyle alay eder gibi, “Hay Allah!” dercesine başını yana eğip gülümseyerek, bomboş sokağa daldı, alayına bir an önce yetişebilmek için Yavuz Köprüsü’ne doğru koşmaya başladı.

Genç subay böyle koşadursun, Mavra Kuzminişna kapının dibinden kolay kolay ayrılamadı; birden analık damarı kabaran kadıncağız yaşlı gözlerle, başını düşünceli düşünceli sallayarak ve tanımadığı bu gencecik subay için yüreği burkularak orada bir süre öyle ardından bakakaldı.

Varvarka'da, yapımı henüz tam bitmeden zemin katı ucuz meyhaneye dönüştürülmüş bir evden sarhoş kahkahaları, şarkılar duyuluyordu. Masaların çevresindeki tahta sıralarda on kadar fabrika işçisi oturuyordu. Kafaları iyice tütsülenmiş, suratları ter içinde kalmış, gözleri donuk donuk bakan bu adamlar ne idüğü belirsiz bir şarkı tutturmışlar, ağızlarını bir karış açıp gırtlaklarını paralarcasına bağırıp duruyorlardı. Her biri ayrı makamdan söyleyen adamların harcadıkları çabaya, kendilerini bunca zorlamalarına bakınca, bu işi şarkı söyleme zevki için değil, sarhoş olduklarını ve felekten bir gün çaldıklarını dünya âleme duyurmak için yaptıkları anlaşılıyordu. Tertemiz mavi ceketli sarışın, uzun boylu bir delikanlı ötekilerin arkasında ayakta dikiliyordu. Seğiren incecik dudakları öyle gerilmiş olmasa, bir noktaya çakılı gözleri öyle bulanık bakmasa, çekme burunlu bu gencin yüzü için yakışıklı bile denebilirdi. Kendine göre bir saplantısı olduğu, aklını bir şeye taktığı anlaşılan genç, sabit bakışlarıyla şarkıcıların tepesinde dikilirken, bir yandan, yeni ta dirseğine kadar çemrenmiş bembeyaz kolunu tuhaf bir hareketle silkeliyor, bir yandan da kirli parmaklarını yelpaze gibi açmaya çabalıyordu. Ceketinin çemrenmiş kol yeni her seferinde aşağıya kayıyor, o da, durmadan silkelediği beyaz, arık kolunun hep çıplak görünmesi dünyada en önemli şeymiş gibi, her seferinde sol eliyle sağ kol yenini dikkatle, özenle yeniden çemriyordu. Şarkı seslerinin arasına, koridordan ve kapı önünden duyulan naralarla, yumruklaşmaların gürültüsü karışmaya başlamıştı. Uzun boylu delikanlı elini bir kez daha savurduktan sonra buyurgan bir ses tonuyla bağırdı:

“Keeess! Dışarıda kavga var, arkadaşlar!” Bunu söyler söylemez de, bir yandan yine kolunu çemreyerek kapı önüne çıktı.

Fabrika işçileri de onu izlediler. Meyhane sahibine o sabah fabrikalarından aşırıdıkları tomar tomar kösele getirdikleri için bol bol içkiyle ödüllendirilen adamlar sabahtan beri o uzun boylu sarışın gencin önderliğinde kafa çekmekteydiler. Bitişikteki demircide

alışan işçiler sarhoşların gürültüsünü duyup, bunları meyhanenin kapısını kırarak içeri giren çapulcu alayı sanınca, kendileri de bu avantadan yoksun kalmamak hevesine kapılmışlar, bu amaçla meyhanenin kapısını zorlayınca da kavga çıkmıştı.

Meyhaneci kapı ağızını tutmuş, demircilerden biriyle boğıuşuyordu; demirci içeriden fabrika işçilerinin geldiğini görünce bir asılışta yakasını meyhanecinin ellerinden kurtardı, ama kurtarmasıyla da, hızını alamayıp kaldırımın üzerine boylu boyunca kapaklandı.

Bu sırada başka bir demirci, meyhaneciyi göğüsleyerek zorla içeri girmeye kalkıştı.

Kolunu emremiş olan delikanlı, demirciye bir yumruk savurup, dehşetli bir nara patlattı:

“Arkadaşlaaar! Bizimkileri dövüyorlar, yetişiiin!”

O böyle bağıırırken, düştüğü yerden kalkan demirci, hafifçe be-relenen yüzünü kendi elleriyle mahsus tırmalayıp iyice kanattıktan sonra canhıraş feryatlar koparmaya başladı:

“Yetişiiin, poliiis! Adam ldryorlaaar! İmdaaat, öldürdüler adamı! Arkadaşlar, yetişiiin!”

Bitişik avlunun kapısından çıkan bir kadın oradan koşar adım uzaklaşırken, “Amanın Tanrııım, geberttiler adamı! Canını çıkardılar adamın!” diye avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı, yüzü kan revan içinde kalan demircinin çevresine hemen bir kalabalık toplandı.

Kalabalıktan biri, meyhaneciye, “Milleti soyup soğana evirdiğın yetmedi mi; sırtlarından gömleklerini bile aldığın yetmedi mi?” diye ıkışıyordu. “Bütün yaptıkların yetmedi de, şimdi bir de adam öldürüyorsun, öyle mi? Kan içici!”

Merdiven başında dikilen uzun boylu geç, hangisiyle dövüşmesi gerektiğine karar veremiyormuş gibi, kan çanağına dönmüş gözlerini belerterek önce meyhaneciye, sonra demircilere, sonra tekrar meyhaneciye baktı, baktı, ardından da meyhanecinin suratına doğru narayı patlattı: “Ulan katiil! Bağılayın şunu, arkadaşlar!”

“Beni mi bağlayacaksınız? Siz mi? Bana mı, ulan?” diye kükreyen meyhaneci, üzerine yürüyen adamları dut gibi silkeleyip sağa sola savurduktan sonra, başındaki kasketi tuttuğu gibi yere çaldı. Onun kasketini böyle yere çalmasının sanki gizli, önemli, uğursuz bir anlamı varmış gibi, meyhanecinin çevresini saran fabrika işçilerinin tümü bir an için ne yapacaklarını bilmeyerek oldukları yerde kalakaldılar.

Yerden kasketini alan meyhaneci, “Bana bakın yavrucuklar, ben yasalardan çıkarım, annadınız mı?” diye bağırdı. “Bu iş karakolda biter, ben doğru baş komisere gidip durumu anlatıyorum. Burası dağ başı mı ulan!.. Canı isteyen adam dövmeye, canı çeken soygunculuğa soyunuyor be... N’oluyoruz yani? Komisere gitmeyenin...”

Uzun boylu delikanlı, “Gel ulan, gel, hadi beraber gidelim!” deyince, meyhaneciyle ikisi birlikte, bir yandan da aynı lafı biri bırakıp, öteki tekrarlayarak, yürümeye başladılar: “Gel ulan, gel, hadi beraber gidelim!” Yüzü kanlar içinde kalan demirci de yanlarına katıldı. Fabrika işçileriyle öteki demirciler de hep bir arada, bağırsa çağırışa onların arkasına takıldılar.

Moroseyka’nın köşesindeki panjurları kapalı, kapısının üstünde asılı tabelada çizme resmi bulunan büyük evin önünde yirmi kadar kunduracı toplanmış, bekliyorlardı; sırtlarında boyundan asma kunduracı önlükleri ya da yırtık pırtık ceketler bulunan, avurtları çökmüş, sıksası çıkmış, bitkin görünümlü adamlardı.

Kundura imalathanesinin işçilerinden seyrek sakallı, sıksa biri kaşlarını çatmış, “Biz çalıştık, yevmiyelerimizi hak ettik, ne diye tutuyor paramızı içeride, yahu?” diye söyleniyordu. “Herifçioğlu kanımızı emdi kuruttu ya, şimdi bizi başından atabileceğini sanıyor! Sen bir hafta boyunca hepimizi oyala dur, sonra da sıkıyı görünce kirişi kır!”

Adam, yaklaşan kalabalığı ve kan revan içindeki demirciyi görünce söylenmeyi kesti ve kunduracıların tümü merakla, hevesle kalabalığın arkasına takıldılar. “Nereye gidiyor bu millet böyle?”

“Nereyesi var mı, polise gidiyor işte!”

“Yahu, bizimkiler yenilmiş diyorlar, aslı var mı?” “Ya ne olacaktı? Milletin konuştuklarına kulak versene!”

Sorular soruluyor, cevaplar veriliyordu. Kuru kalabalığın çoğalmasını fırsat bilen meyhaneci punduna getirip arkada kalarak gerisin geriye meyhanesinin yolunu tuttu.

Hasmının ortadan kaybolduğunu fark etmeyen uzun boylu genç, çıplak kolunu silkeleye silkeleye, soluk almadan konuşmasını sürdürüyor, bütün kalabalığın dikkatini kendi üstünde topluyordu. Büyük bölümü bu gencin çevresinde kümelenen kalabalıkta herkes kendi kafasını kurcalayan sorulara ondan bir cevap alabilmeyi umuyordu.

Uzun boylu genç hafif tertip gülümseyerek, “Hadi bakalım,” diyordu, “yasa neymiş, düzen neymiş göstereyim şimdi! Hükümetin işi ne? Öyle değil mi ama Hristiyan kardeşlerim, doğru demiyor muyum? Ne sanıyor yani; hükümete mi kaldık? Hükümete kalmak olur mu? O zaman, canı çeken bizi soymaya kalkar; bu işin heveslisi de az değildir hani!”

Kalabalığın içinden bir ses, “Kes tıraşı, ulan!” dedi. “Moskova’yı öyle kolay kolay teslim ederler mi sanıyorsun sen? Birisi seni adamakıllı işletmiş anlaşılan. Biri bir yem atmış ortaya, sen de hemen üstüne atılıp iğnesiyle, oltasıyla birlikte yutmuşsun yemi! Baksana şöyle bir sağına soluna, ortalık asker kaynamıyor mu? Düşman hele bir girsin içeriye, alimallah! Hükümet dediğin ne güne duruyor?”

Kalabalığın içinden birileri, uzun boylu genci işaret ederek, “Ama bak, halk ne diyor?” diye karşı çıktılar ötekine.

Kitay-Gorod’u* ayıran surların dibinde bir başka kalabalık, elinde bir kâğıt tutan, şayak kaputlu bir adamın çevresinde toplanmıştı.

Demirciler, fabrika işçileri ve kunduracıların oluşturduğu kalabalığın içinden birkaç ses, “Bakın, bakın, ferman okunuyor, birisi ferman okuyor!” diye bağırınca, bütün güruh o tarafa yöneldi.

Şayak kaputlu adamın okuduğu kâğıt, 31 Ağustos tarihli afişti. Çevresindeki kalabalık artıp çember daralınca adam bir parça te-

* Rusça “Çin Kenti” demektir; Moskova’daki “Çin Mahallesi”ne verilen addır. -çev.

dirgin olduysa da, ötekileri ite kaka en öne geçip burnunun dibine kadar sokulan uzun boylu gencin isteğini geri çevirmeyerek, titrek sesiyle afişi en başından bir kez daha okumaya başladı.

“Yarın sabah erkenden Prens Hazretleri’nin huzuruna çıkacağım,” (diye okurken, uzun boylu genç de, çatık kaşlarına rağmen gülümseyerek, “Pireens Hazretleriii” diye çeke çeke tekrarladı.) “Alçak düşmana karşı ne yapacağımız, onları yok edebilmesi için ordumuza nasıl yardımcı olabileceğimiz konusunda Prens Hazretlerine danışacağım. Bu çorbada bizim de tuzumuz bulunacak,” (diye okuduğu sırada, adamın bir anlık duraklamasından yararlanan uzun boylu genç, muzaffer bir tavırla, “İşte! Hadi bakalım! Aldınız mı başınıza belayı şimdiii, n’aber!” diye böğürdü.) “... bu alçakların mahvedilmesinde, bu davetsiz misafirlerin cehennemine dibine gönderilmesinde bizim de katkımız olacak. Prens Hazretlerinin yanından öğlen yemeği için buraya döneceğim, o zaman sizlerle, omuz omuza verip işimize dört elle sarılacağız ve yarım kalan işi bizler bitirip düşmanın hakkından yine bizler geleceğiz.”

Adam son cümleyi okurken kalabalıktan çıt çıkmıyordu. Uzun boylu genç kaygılı düşüncelere dalmış gibi başını öne eğmişti. Son bölümden hiç kimsenin bir anlam çıkaramadığı belliydi. Yalnız, “öğlen yemeği için buraya döneceğim,” lafını gerek okuyan, gerek dinleyenler hiç beğenmemişlerdi. Tüm benliğiyle, onları derinden sarsacak yüce duygularla yüklü, tumturaklı sözler duymaya hazırlanan halk üzerinde bu sözcükler aşırı derecede bir sıradanlık, hiç gereği olmayan zoraki bir basitlik izlenimi bırakmıştı: Bunlar tam da o kalabalık içinden herhangi bir kişinin ağzına yakışacak sözlerdi; dolayısıyla da, böylesine yüce bir makamın duyurusunda yer almamaları gerekirdi.

Herkes sıkıntılı bir sessizlik içinde bekliyordu. Uzun boylu gencin dudakları kımıldıyor, gövdesi hafif hafif sallanıyordu. Birden, kalabalığın arka sıralarından, “Yahu, niye gidip şuna sormuyoruz?.. Nah işte, asıl sorulacak adam o; hem de ayağımıza geldi!.. Gidip kendisine soralım mı? Sorsak ne çıkar?.. Belki o bize açık-

lar...” diye birtakım konuşmalar duyulunca herkesin dikkati, o sırada iki atlı muhafızın eşliğinde alana giren emniyet müdürünün faytonuna çevrildi.

O sabah Kont Rostopçin’in emri üzerine mavnaları ateşe vermek üzere arabasıyla ırmak boyuna çıkan ve bu iş sayesinde vurduğu yüklüce parayı cebinde taşıyan emniyet müdürü kendisine doğru gelen kalabalığı görünce arabacısına durmasını emretti.

Kalabalıktan ayrı olarak kendisine doğru ürkek ürkek yaklaşmakta olan birkaç adama, “Nedir bu ahali burada, niye toplanmışlar?” diye seslendi. Cevap alamayınca, “Nedir diyorum bu ahali, bilmek istiyorum!” diye tekrarladı.

Bunun üzerine şayak kaputlu memur, “Çok saygıdeğer asaletli efendimiz...” diye lafa girdi, “bu görmüş olduğunuz insanlar efendimiz... ayaklanma gibi bir amaçları olmayıp, efendimiz... Asaletliler asaletlisi Kont Hazretlerinin duyuruları üzerine, canlarını esirgmeden düşmanla savaşmak dileğinde bulunanlardır, efendimiz... ve de asaletliler asaletlisi Kont Hazretlerinin dediklerine göre...”

“Kont Hazretleri kentten ayrılmadılar. Halen burada bulunuyorlar, sizler için de gereken yapılacaktır,” dedi emniyet müdürü. Sonra, arabacısına bağırdı: “Devam et!”

Kalabalık, uzaklaşmakta olan faytonun arkasından gözlerini ayırmaksızın, iktidar temsilcisinin söylediklerini işiten o üç beş kişinin çevresinde toplanmaktaydı.

O sırada emniyet müdürü korku dolu bir yüzle geriye doğru dönüp bir baktı, arabacısına bir şey söyledi, hemen ardından da atlar hızlandı.

Uzun boylu genç, “Kandırıldık arkadaşlar!” diye haykırınca, “Konta biz kendimiz gidelim. Şu herifi sakın kaçırmayın, arkadaşlar! Hesap versin bize bakalım! Tutun, yakalayın!” diye her kafadan bir ses çıkmaya başladı ve bütün guruh faytonun peşine düştü.

Kalabalık, emniyet müdürünün arkasından bağrışa çağrışa Lubyanka Caddesi* yönünde koşuyordu. Oraya gelindiğinde,

* O zamanki Moskova’da kibarların, zenginlerin oturduğu semt. –İngilizce çev.

kalabalığın içinden bir anda ve birbiri ardına sesler yükselmeye başladı:

“Şuraya bakın yahu! Tüm kibar takımı çekmiş gitmiş! Tüccarlardan kimse kalmamış be! Gebermek için bir bizler kalmışız geride! Ne yani, bizi köpek yerine mi koyuyorlar?”

XXIV

1 Eylül akşamı Kont Rostopçin, Kutuzov’la yaptığı görüşmeden son derece üzgün ve kırgın olarak dönmüştü kente: Kutuzov onu savaş konseyi toplantısına katılmaya çağırmadığı gibi, kentin savunulmasına katkıda bulunmak için Rostopçin’in yaptığı öneriyi de hiç umursamamıştı. Ayrıca karargâhtakilerin genel olarak kent karşısında takındıkları tutum da Kont Rostopçin için tam bir sürpriz olmuş, hiç beklemediği bu tutum karşısında hayretten donakalmıştı; gerçekten de, başkent halkının düşman karşısında kılı bile kıpırdamadan, büyük bir yiğitlikle, yurtseverlik duygularıyla dolu olarak çarpışmaya hazır bulunuşuna genel karargâhta, ikinci dereceden bir olay, hatta tümüyle gereksiz, gülünç bir davranış gözüyle bakılıyordu. Gördükleri ve duydukları karşısında müthiş üzgün, kırgın ve alınmış olarak döndü Moskova’ya Kont Rostopçin. Akşam yemeğini yedikten sonra bir divana soyunmadan uzanan Kontu, gece yarısı, saat birde Kutuzov’dan mektup getiren bir kurye yüzünden uyandırdılar. Kutuzov mektubunda, Moskova Irmağının öbür yanında Ryazan şosesi üzerinden çekilecek olan ordunun kentten geçişinde yol göstererek yardımcı olmaları için zabıta memurlarını seferber etmesini rica ediyordu Konttan. Ordunun savaşınayıp çekileceği, Rostopçin için yeni bir haber değildi. Moskova’nın düşmana terk edileceğini bir gün önce Pokloni Tepesi’nde Kutuzov’la yaptığı görüşmeden, hatta daha öncesinden biliyordu. Borodino Muharebesi’nden sonra Moskova’ya gelen bütün generaller ağız birliği etmiş gibi, bir meydan savaşı daha vermelerinin imkânsız olduğunu söyleyip durmaktaydılar, nitekim

Kont Rostopçin de devlete ait tüm eşyanın geceleri Moskova'dan dışarı taşınması emrini bu yüzden vermiş, Moskova halkının yarısı da kenti yine bu yüzden terk etmişti. Ama ne olursa olsun, bu bilginin basit bir not halinde ve Kutuzov'un emriyle birlikte böyle gece yarısı kendisine ulaştırılması ve bu yüzden tatlı uykusundan uyandırılması Kontu sinirlendirmişti.

Sonradan, anılarında, o günlerdeki davranışlarına bir açıklama getirmeye çalışırken lafı döndürür dolaştırır, bütün davranışlarında hep şu iki büyük amacı güttüğünü tekrarlardı Rostopçin: Moskova'da sükûnetin korunması ve halkın kentten düzen içinde ayrılmasının sağlanması. Bu ikili amacı kabul edecek olursak, Rostopçin'in davranışlarından ötürü hiç kınanmaması gerekir. Ama sormak da gerekir: "Öyleyse, kutsal eşyalar, silahlar, cephaneye, barut ve depolar dolusu erzak neden kaçırılmadı kentten? Her vesileyle kentin asla düşmana bırakılmayacağından dem vurularak neden on binlerce Moskovalı kandırıldı ve dolayısıyla bunca insanın mahvına sebep olundu öyleyse?" Kont Rostopçin bütün bu sorulara, "Kentte sükûneti korumak için," diye cevap veriyordu. O zaman yine sormak gerekir: "Öyleyse devlet arşivlerinde dağ gibi yığılmış, beş paralık değeri olmayan bütün o belgelerin kentten kaçırılmasının sebebi neydi? Leppich'in balonu neden kaçırıldı, bir sürü ıvır zıvır neden kaçırıldı?" Kont Rostopçin bu sorulara da, "Kenti boş bırakmış olmak için," diye cevap veriyordu. Yani, halkın huzuru kaçmasın da, ne olursa olsun; sükûnetin korunması için her yapılan iş mübahtır.

Fransa'da, terör döneminde yapılan bütün o vahşet, hep huzurun bozulmaması gerekçesine dayandırılmıştır.

1812 yılında Kont Rostopçin'in Moskova halkının sükûnetini kaybetmesinden korkması için ne gibi bir gerekçesi olabilirdi? Kentte bir halk ayaklanması çıkacağından kuşkulanması için herhangi bir sebep mi vardı yani? Halk Moskova'yı terk ederken, onların boşalttığı yeri geri çekilmekte olan asker doldurmaktaydı. Bu durum halkın ayaklanması için niye bir sebep oluştursun?

Moskova'da da, bütün Rusya'da olduğu gibi, düşmanın kente girişi sırasında halk ayaklanmasına benzer en ufak bir olay bile çıkmamıştır. 1 ve 2 Eylül tarihlerinde Moskova'da hâlâ on bine yakın insan bulunuyordu ve vali konağının avlusunda bir kalabalığın toplanması dışında –kaldı ki, o kalabalık da zaten vali Hazretlerinin emriyle toplanmıştı– hiçbir olay çıkmamıştı. Aslına bakılırsa, Borodino Muharebesi'nden sonra Moskova'nın teslim edileceği kesinlik kazanınca Kont Rostopçin her yana afişler astırıp silah dağıtarak halkı galeyana getireceği yerde, kutsal emanetlerle birlikte kentteki silah ve cephanenin, erzakın, paranın kaçırılması yönünde önlemler alsa ve kentin düşmana bırakılacağını halka açık açık söylemiş olsa, halk arasında kargaşa çıkmasından korkması için de hemen hemen hiçbir neden kalmazdı.

Bütün hayatı boyunca hep devletin en yüksek mevkilerinde bulunmuş; yurtsever bir insan olmakla birlikte son derece kuruntulu, kuşkucu bir yapıya sahip olan ve fazla düşünmeden aklına estiği gibi hareket eden Kont Rostopçin, kendisinin yönettiğini sandığı kent halkını anlamaktan çok, ama çok uzaktı.

Düşmanın Smolensk'i alışından beri hayalinde kendine bir rol biçmişti Rostopçin: Halkın yurtseverlik duygularına kendisinin yön verdiğini –Rusya'nın yüreğini avucunun içinde tuttuğunu– sanıyordu.

Bütün devlet memurlarının her zaman sandığı gibi, Kont Rostopçin de, Moskova halkının fiziksel davranışlarını kendisinin yönettiğini sanmakla kalmıyor, aynı zamanda, halkın kendisinin bile hor gördüğü, hele hele devlet büyüklerinin ağzına hiç yakıştıramadığı bayağı deyimlerle süslenmiş, ayaktakımı ağzıyla kaleme alınan birtakım broşürler, afişler, duyurular yoluyla o halkın zihinsel davranışlarını biçimlendirdiğini de sanıyordu. Halkın duygularına yön veren kişi olmak gibi gösterişli bir rol Kont Rostopçin'e o kadar çekici gelmiş ve adam bu role kendini öylesine alıştırmıştı ki, Moskova'yı böyle birdenbire, hiçbir kahramanlık gösterisinde bulunmadan terk etmek zorunda kalıverince, pek hazırlıksız yakalandı, ayağının altındaki zemin birdenbire yok oluverince ne ya-

pacağını şaşırdı Kont. Moskova'nın düşmana terk edileceğini bile bile yine de son dakikaya kadar inanmak istemediğinden kendini buna hazırlamıştı. Kentin terk edilmesini o istemediği halde halk kendiliğinden Moskova'yı bırakıp gitmişti; devlet daireleri Moskova dışına taşındıysa, bu da yine, onun isteği dışında ve sırf, devlet memurlarının bu yoldaki ısrarlarına daha fazla karşı koyamayışı yüzünden gerçekleşmişti. Rostopçin, kendine biçtiği role iyiden iyiye takmıştı kafasını. Hayal evi geniş insanlarda sık sık rastlanıldığı üzere, Kont Rostopçin de, gerçeği –yani Moskova'nın eninde sonunda düşmana bırakılacağı gerçeğini– sadece aklıyla bulmuş, ama buna yürekten inanmadığı için de bu yeni duruma kafaca uyum sağlayacak biçimde hazırlanmamıştı.

Bütün çabalarını, bütün gücünü, tüm eylemlerini –bu eylemlerin halkın yararına olup olmadığı ayrı bir konudur gerçi– bir tek amaca yöneltmişti: Yüreğindeki özgüvenle Fransızlara olan nefretini aynen halkta da uyandırabilmek.

Gelgelelim olaylar tarih içindeki gerçek boyutlarıyla yerli yerine oturmaya başlayınca; Fransızlara olan nefretin ifade ediliş biçimi sadece sözde kalınca ve yalnız sözde kalan nefret hiçbir işe yaramayınca; bu nefreti bir meydan savaşında ortaya dökmek olanağı kalmayınca; yürekte taşınan özgüven Moskova'nın karşı karşıya bulunduğu sorunların bir tekini bile çözümlemekte yetersiz kalınca; tüm kent halkı Moskova'yı akın akın, âdeta tek beden halinde terk etmeye başlayıp, bu davranışıyla yurtseverliğini olumsuzyondan ortaya koyunca –işte o zaman– Rostopçin'in üstlendiği rol bir anda tüm anlamını yitiriverdi. Adam kendini bir anda yapayalnız, güçsüz, gülünç ve havada kalmış buluverdi.

Uykusundan uyandırılıp, Kutuzov'un emredici bir dille yazılmış o kısacık, soğuk mektubu eline tutuşturulunca Rostopçin büsbütün sinirlendi ve kendini daha da suçlu hissetti. Resmen kendisine teslim edilmiş her şey –şu ana kadar çoktan Moskova'dan kaçırılmış olması gereken tüm devlet malı– hâlâ olduğu gibi yerli yerinde duruyordu. Bunların tümünü kaçırabilmek için de artık vakit çok geçti.

‘Kabahat kimde? Durumun bu kerteye gelip dayanması kimin suçu?’ diye soruyordu kendi kendine. ‘Suçlu herhalde ben değilim! Ben her şeyi hazır etmişim. Tüm Moskova’yı avucumun içinde tutuyordum ben. Oysa o alçaklar işi ne duruma getirdiler! Alçaklar! Vatan hainleri!’ diye içinden geçirirken “alçaklar” ile “vatan hainleri” olarak belirli kişileri düşünmüyor, sadece, kendisini böyle düzmece ve gülünç bir kahraman durumuna düşürenler her kimse, onlara nefretini kusmak ihtiyacını duyuyordu.

O gece Kont Rostopçin, kentin dört bir yanından emirlerini almak için ardı arkası kesilmeden gelip giden devlet memurlarına talimat yetiştirmek için sabaha kadar çalıştı. Yakınında çalışan asrları onu şimdiye dek hiç bu kadar sinirli, bu kadar suratsız görmemişlerdi.

“Kont Hazretleri, defterdarlıktan soruyorlar... Tapu ve Kadastro Müdürlüğünden de adam yollamışlar, sizden talimat bekliyorlarmış... Kilise İdare Heyetinden gelmişler... Senatodan adam yollamışlar... üniversiteden geldiler... Yetimhaneden soruyorlar... Piskopos adam yollamış... İtfaiye talimat bekliyor. Hapishane müdürü sorduruyor...” Falanca şunu, filanca bunu soruyor vb, vb. sabaha kadar böylece sürüp gitti.

Talimat bekleyenlerin, soru soranların tümüne de Kontun cevapları kısa ve sert oluyor, bu cevapların özünü ise aşağı yukarı şu anlama gelen sözler oluşturunuyordu: “Artık benim emirlerime gerek kalmadı, benim özenle yaptığım tüm hazırlıkları birileri berbat etti, dolayısıyla da bundan sonra olacaklar için tüm sorumluluğu ‘o, birilerinin’ almaları gerekir.”

Kont Rostopçin, tapu ve kadastro müdürüne cevap olarak da şöyle dedi: “Öfff! Söyleyin o serseme, otursun oturduğu yerde de, arşivine göz kulak olsun! ‘Ne? İtfaiyeciler mi? Bir onlar eksikti! Ne yapacaklar, binsinler arabalarına, dosdoğru Vladimir’in yolunu tutsunlar; bir tek atı, bir tek arabayı bırakmasınlar Fransızlara,” dedi.

“Kont Hazretleri, tımarhane müdürü gelmiş, acaba kendisine talimatınız ne olacak?”

“Talimatım ne mi olacak? Buradan defolsun gitsin... Gitsin... ve bütün delileri koyversin kente. Birtakım deliler getirilip ordularımızın başına geçirilmişken öteki deliler kapalı kalırsa, Cenabı Hakk’ın gücüne gider sonra!”

Zindandaki hükümlüleri ne yapacağını soran cezaevi müdürüne bas bas bağırdı Kont:

“Ne bekliyorsun yani? Elimde zaten asker yokken, konvoy tertipleyesin diye sana iki tabur asker çıkarmamı mı? Saliver hepsini, gitsin – işte o kadar!”

“İçlerinde siyasi hükümlüler de var, Kont Hazretleri; Meşkov, Vereşçagin...”

“Vereşçagiiin!.. O daha asılmadı mı?” diye kükredi Rostopçin. “Getirin bakayım onu buraya!”

XXV

Sabah dokuzu geçe, geri çekilen Rus ordu birliklerinin ilk askerleri kentten geçmeye başladıkları sırada, Kont Rostopçin’e talimat almaya gelenlerin de arkası kesilmiş bulunuyordu. Kaçabilecek durumda olanlar kendi başlarına karar verip kaçıyor, kalanlar da ne yapacaklarına yine kendileri karar veriyorlardı.

Sokolniki’ye gitme ihtimali bulunduğu için arabasını hazır etmelerini emretmişti Kont; kollarını göğsünde kavuşturmuş, sapsarı, bir karış suratla, ağzını açmadan oturuyordu çalışma odasında.

Dertsiz, sorunsuz zamanlarda her yönetici, yönetimine bırakılmış halkın sadece onun çabaları sayesinde yaşamlarını sürdürebildiklerini sanır; kendisinin halk için gerekli, vazgeçilmez bir insan olduğuna inanır ve onun bu inancı, bütün emeklerinin, bütün çabalarının belli başlı ödülünü oluşturur. Tarih denizi fırtınasız kaldığı sürece, halk denen koskoca gemiye ceviz kabuğu kadar küçük ve narin kendi teknesinden attığı kancayla tutunmuş olan gemi kılavuzu, geminin kendisini götürdüğünü fark etmez de, emek ve çabalarıyla kendisinin koca gemiyi götürdüğünü sanır.

Ama bir fırtına çıkmayagörsün; deniz kabarıp, koca gemi yalpaya düşmeyegörsün, işte o zaman tatlı hayallere yer kalmaz. Koca gemi kendi başına buyruk olarak dalgaların sırtına çıkıp çıkıp inerken, küçücük kılavuz teknesinin kancası artık geminin küpeştesine yetişemez olur ve o iktidar sahibi kılavuz, o herkesin kararına bel bağladığı yol gösterici bir anda kendini önemsiz, güçsüz, yararsız bir kişi durumuna düşmüş bulur.

Rostopçin de işte aynen böyle hissediyor, bu da onu çileden çıkarıyordu.

Karşılaştığı kalabalığın ne olduğunu anlamak için arabasını durduran emniyet müdürünün Kont Rostopçin'in yanına varışı, Kontun yaverinin arabanın hazır olduğunu bildirmek için çalışma odasına girişiyle aynı zamana rastladı. Emniyet müdürünün de rengi uçmuştu, yaverin de. Emniyet müdürü tamamladığı görevle ilgili raporunu verdikten sonra, avluda toplanan büyük bir kalabalığın Vali Hazretlerini görmek istediğini bildirdi Rostopçin'e.

Emniyet müdürüne tek kelime etmeden yerinden kalkan Rostopçin hızlı hızlı yürüyerek bol ışık alan, şık döşenmiş misafir odasına geçti, balkona açılan kapının kolunu bir an tutup bıraktı ve kalabalığı daha rahat görebileceği bir pencerenin önüne gitti. Uzun boylu genç, kalabalığın en önünde durmuş, kolunu savura savura, sert bir yüzle bir şeyler söylüyordu. Suratı kan revan içinde olan demirci de gamlı bir suratla onun yanında dikeliyordu.

Rostopçin pencereden bir adım geri çekilerek, "Arabam hazır mı?" diye sordu.

"Hazır, Ekselans," dedi yaver.

Rostopçin tekrar balkon kapısının önüne gitti.

"Pekâlâ, istedikleri neymiş?" diye emniyet müdürüne sordu.

"Kont Hazretleri, bunlar zatıalilerinin emirleri uyarınca Fransızlara karşı durmak üzere toplanmışlar ama ihanet mihanet diye bir şeyler geveleyerek bağıryıyorlardı demin. Bunlara güven olmaz, tam ayaktakımı güruhu bunlar, efendimiz. Bendeniz de ellerinden kurtulana kadar akla karayı seçtim. Kont Hazretleri bir hatırlatma yapınama izin buyururlarsa..."

Rostopçin öfkeyle, "Allah rızası için, çekiliniz başımdan!" diye kükredi. "Ne yapacağımı sizin yardımınız olmadan da bilirim ben." Balkon kapısının önünde durmuş, kalabalığa bakıyordu. Tüm olanlardan sorumlu tuttuğu o 'birileri'ne karşı içinde karşı konulmaz bir öfke kabarırken, 'İşte Rusya'yı bu duruma düşürdüler! İşte bana bunu da yaptılar!' diye düşünüyordu kötü kötü. Tepesi çabuk atan kişilerde sıkça görüldüğü gibi, kurdukça öfkesi bilenen Kont hırsını alabileceği birini hâlâ bulabilmiş değildi. Kalabalığı süzerken, kendi kendine, Fransızca olarak mırıldanıyordu:

'Ayaktakımı güruhu diye işte bunlara denir; halkın en aşağılık kesimi bunlar. Onların budalalığı yüzünden ayaklandı bu güruh! Bir kurban istiyorlardır,' derken, gözü kalabalığın en önünde kolunu sallayıp duran uzun boylu gence takılıp kalmıştı. Daha sonra aklına gelen fikrin doğuşuna da belki bu "kurban" düşüncesi – özellikle, kendisi de öfkesini çıkaracağı bir kurban aradığı için – yol açmış olabilir. "Arabam hazır mı?" diye tekrar sordu.

Yaver, "Evet, Ekselans," diye cevap verdi. "Vereşçagin hakkında emirleriniz nedir, efendimiz? Dışarıda, kapının önünde bekliyor şu anda."

Aniden bir şey hatırlamış gibi, "Hah!" dedi Rostopçin. Sonra, balkon kapısını hızla açıp, kararlı bir tavırla balkona çıktı. Kalabalıkta ses seda bir anda kesildi, şapkalar ve kasketler çıkarıldı, tüm gözler yukarıya, Konta çevrildi.

Kont yüksek sesle, hızlı hızlı, "Gününüz hayırlı olsun, aslanlar!" diye konuşmaya başladı. "Geldiğiniz için teşekkür ederim. Bir dakikaya kadar aşağıya inip yanınıza geleceğim, ama daha önce bir vatan haininin hesabını görmemiz gerekiyor. Moskova bu hainin yüzünden mahvolduğu için cezasız bırakamayız onu. Bekleyin beni!" Aynı hızla içeri giren Kont balkon kapısını şiddetle çekerek kapadı.

Kalabalıkta, Rostopçin'i onaylayan, hoşnutluk belirten mırıldanmalar oldu.

"Bütün hainlerin cezasını verecektir o, görürsünüz! Sen de Fransızlar diye tutturmıştun bir de!.. Bak, neyin doğru, neyin eğri

olduğunu nasıl öğreniyoruz işte!” diye söylenen kalabalıkta herkes birbirini inanç eksikliğiyle suçlamaktaydı.

Birkaç dakika sonra ön kapıdan telaşla çıkan bir subayın verdiği komut üzerine saftaki muhafızlar esas duruşa geçtiler. Kalabalık, balkonun altından ayrılıp itişe kakışa ön kapıya doğru hücum etti. Hızlı, sert adımlarla kapı önüne çıkan Rostopçin birisini arar gibi hızlı hızlı sağına soluna bakındı.

Tam Rostopçin, “Nerede o?” diye sorduğu sırada, başının yarısı usturaya vurulmuş, öbür yarısından uzun saçları sarkan, ince uzun boyunlu, gençten bir adamın iki muhafız arasında konağın köşesinden çıktığını gördü. Gencin sırtında vaktiyle şık olduğu anlaşılan, ama şimdi lime lime dökülen, yakası ve kenarları yuvarıdan aşağı tilki kürkü kaplı mavi çuhadan bir palto, ayağında hükümlülere verilen beylik türden leş gibi bir dimi pantolon vardı; pantolonun paçaları da, kir pas içindeki, hoşafa dönmüş sahtiyan çizmelerin konçları içine tıkılmıştı. Sıska, çelimsiz bacaklarının ardı sıra sürüklediği ağır prangalar zaten zar zor yürüeyebilen adamın adımlarına iyice köstek oluyordu.

Yakası tilki kürkü kaplı palto giymiş bu adamı görünce ağzından “Hah!” diye bir ünlem çıkan Rostopçin gözlerini ondan ayırıp merdivenin en alt basamağını işaret ederek, “Şuraya dikin onu!” diye emretti.

Genç adam prangalarını şakırddata şakırddata, gösterilen basamağa zorlukla çıkabildi. Parmağını, boğazını sıkıan yakasının içine sokup sıska boynunu bir iki sefer sağa, sola çevirdi ve yazgısına boyun eğmişçesine derin derin bir iç çekip, ağır işçilerin ellerine hiç de benzemeyen narin ellerini önünde kavuşturdu.

Genç adam basamağın üstünde dengesini bulana kadar, üç beş saniye tam bir sessizlik çökmüştü ortalığa. Sadece arka sıralardan, genç hükümlünün bulunduğu yere sokulmak için öne doğru yüklenenler arasından tek tük homurdanmalar, itişip kakışmadan ileri gelen hışırtılar ve yer değiştiren ayakların çıkardığı sürtünme sesleri duyuluyordu.

Genç adam basamağın üstüne çıkıp sallanmadan duruncaya kadar Rostopçin kaşları çatık vaziyette ve bir eliyle ikide birde yüzünü sıvazlayarak bekledi. Sonra, metalik bir ses tonuyla konuşmaya başladı:

“Dostlarım! Moskova’mızı yitirmemize sebep olan hain işte budur Vereşçagin denen bu adamdır!”

Genç hükümlü ellerini önünde kavuşturmuş, hafifçe kamburunu çıkarmış, umursamaz bir tavırla duruyordu orada. Yarısı usturaya vurulmuş başının iğrenç görüntüsü altında umutsuzluk okunan sıska suratını öne eğmişti. Kontun ağzından çıkan ilk sözcükleri duyar duymaz, bir şey söylemek –ya da en azından Kontla göz göze gelmek– ister gibi başını ağır ağır kaldırdı. Ama Rostopçin ona hiç bakmıyordu. Genç hükümlünün siskacık boynunda, tam kulağının arkasında bir damar aniden oklava gibi kabardı ve adamın suratı mosmor kesildi.

Bütün gözler hükümlünün üzerine dikiliydi. Hükümlü de hiç çekinmeden onların gözlerinin içine bakarken, karşısındaki insanların suratlarında okuduğu ifadeden umutlanmış gibi, insanın yüreğini burkan, acınası bir gülümsemeyle dudakları hafifçe oynadı ve başını tekrar öne eğerek ayak değiştirdi.

Rostopçin o sert, tekdüze, metalik sesiyle, “Bu adam Çar’ına ve vatanına ihanet etmiş, kendini Bonaparte’a satmıştır! Rusya’nın adına leke süren bir tek bu adam çıkmıştır içimizden. İşte bu adamın yüzünden Moskova’mızın sonu gelmektedir,” diye konuşmasını sürdürürken, gözü birdenbire en alt basamakta hâlâ öyle boynu bükük dikilen Vereşçagin’e ilişti. Gördüğü şeyden dolayı çılgına dönmüş gibi kolunu havaya kaldıran Rostopçin, kalabalığa doğru böğürürcesine haykırdı:

“Onun cezasını sizler verin; bildiğiniz gibi yapın! Size teslim ediyorum!”

Çıt çıkarmayan kalabalık gittikçe saflarını sıklaştırmaya başladı, birbirine sokuldukça sokuldu. Kalabalığın bu müthiş basıncı altında; bu sıkışık, boğucu, pis havada birbirine yapışmış gibi durmak ve her an patlaması söz konusu olan, ama ne olacağı da tam

bilinmeyen bir olayı beklemek dayanılacak eziyet değildi. En ön sırada duranlar bir karış açılmış ağızları ve büyümüş gözleriyle olanı biteni seyredip söylenenleri dinlerken, bir yandan da arkadan yüklenenlerin basıncına karşı tüm güçlerini harcayarak direnmeye çalışıyorlardı.

Rostopçin hâlâ haykırıyordu: “Öldürün onu! Bu hain gebersin de, bir daha Rusya’nın adına leke süremesin! Kesin onu, parçalayın! Bu benden size emirdir!”

Rostopçin’in ağzından çıkan sözcükleri tam olarak duyabilmekten çok, ses tonunun taşıdığı zehirli öfkeyi hisseden güruhtan bir homurtu yükseldi, kalabalık öne doğru şöyle bir dalgalanıp durdu.

Bunu izleyen bir anlık sessizliği Vereşçagin’in hem çekingen hem de gösterişçi bir eda taşıyan sesi bozdu: “Kont Hazretleri!.. Kont Hazretleri! Yukarıda Allah var, Allah’a hesap vermek var!” Vereşçagin bunları söylerken başını yine yukarı kaldırdı ve sıksa boynundaki damarın yine kabarmasıyla, yüzü bir anda önce pancar gibi kızardı, hemen ardından da bembeyaz kesildi. Ama sözünü bitirmeye fırsat bulamadı.

Suratı tıpkı Vereşçagin’ininki gibi bembeyaz kesilen Rostopçin bas bas bağırmaya başlamıştı:

“Parçalayın şunu! Emrediyorum size!”

Kılıcını kınından sıyıran muhafız subayı erlerine, “Kılıç çek!” komutu verdi.

Kalabalığın arkasından öne doğru yeniden çok şiddetli bir dalgalanma oldu ve bu basıncın etkisiyle ön sıradakiler yerlerinde tutunamayıp ileri doğru itilerek bir anda kendilerini merdivenin dibinde buldular. Çıplak kolunu silkeleyerek, savurarak konuşan o uzun boylu genç de kendini basamağın üstünde, Vereşçagin’in yanı başında bulmuştu.

Subay duyulur duyulmaz bir sesle, âdeta fısıldar gibi, “Çalın kılıcı!” dedi erlerine. Bunun üzerine galeyana gelen erlerden biri gözü dönerek, kılıcının yanıyla hükümlünün kafasına bir tane indirdi.

Elinde olmaksızın ve daha çok da şaşkınlığından bir inilti koy-
veren Vereşçagin ona niye vurduklarını anlamak ister gibi kor-
kuyla çevresine bakındı. Vereşçagin'in ağzından çıkan "Ahh!" la
aynı anda ve ona benzer, korkuyla karışık bir şaşkınlık ünlemi de
kalabalıktan yükseldi. Kalabalık arasından biri acıyarak, "Aman
yarabbi" dedi yüksek sesle.

Ama Vereşçagin demin elinde olmaksızın ağzından kaçan inil-
tinin ardından, bu kez can acısından, yürek paralayıcı bir çığlık
koyverdi ve bu çığlığıyla da kendi sonunu hazırlamış oldu. Kalaba-
lığın harekete geçmesini o ana kadar engelleyen insanlık duygusu
zorlana zorlana aşırı gerilen bir ip gibi kopuvermişti.

İnsanoğlu suça bir buluşmayagörsün; sonuna kadar gider artık.
Vereşçagin'in iniltileri, çığlıkları kudurgan güruhun naraları ara-
sında kaynadı gitti. Art arda gelen altı dalganın altısına da daya-
nan gemiyi son gelen yedinci dalga nasıl bir anda parçalayıverirse,
kalabalığın arka sıralarından öne doğru gelişen bu son dalgalanma
da aynı biçimde, önüne geleni süpürerek ön saftakilerin ayakla-
rını yerden kesmişti. Muhafız eri kılıcıyla bir kez daha vurmaya
hazırlanınca, Vereşçagin korkuyla haykırarak yüzünü elleriyle ka-
payıp, kendini kalabalığa doğru attı. Bu atılış sırasında sendeledi
ve uzun boylu gencin üzerine abandı, bunun üzerine öbürkü de
Vereşçagin'in gırtlığından yakalayıp vahşi bir nara atarak sürük-
lemeye kalkınca, ikisi birlikte kudurmuş kalabalığın ayakları dibi-
ne yuvarlandılar.

Kudurgan kalabalığın en önündekilerden bir bölümü
Vereşçagin'in üstünü başını paralarken, bir bölümü de uzun boylu
gence veriştiriyordu. Ayak altında kalıp ezilenlerin çığlıkları da,
uzun boylu genci gözü dönmüşlerin elinden kurtarmaya çalışan-
ların çabaları da, bu gözü dönmüş güruhun kudurganlığını bir
kat daha arttırmaktan başka işe yaramadı. Muhafız erler, o uzun
boylu genç fabrika işçisini kudurganların ayakları altından çekip
alana kadar epeyce ter döktüler. Öte yandan, kudurgan kalabalık
kan dökme işine büyük bir hevesle, büyük bir gayretkeşlikle giriş-
miş olmasına rağmen, Vereşçagin'i tekmeleyen, paralayan, kolunu

budunu bükten ve boğmaya çalışanlar onun canını alıncaya kadar yine de epeyce uğraşmak zorunda kaldılar; kalabalık dört bir yandan bunların üstüne yoğun bir kitle halinde öylesine abanıyordu ki, ortada kalan Vereşçagin'in işini bitirmeye uğraşanlar adamı ne öldürebiliyorlar, ne de bırakabiliyorlardı. Bu arada da her kafadan bir ses çıkıyordu:

“Eh iyisi baltayla mı gebertsek herifi, ne yapsak?.. Yahu, zaten ayak altında pestili çıkmış herifin... İsa'yı ele veren hainlerin soyundan, ne olacak, geberesice!.. Hâlâ yaşıyor ulan!.. Yuh be, amma çıkmaz canı varmış bunun!.. Yahu bir balta yok mu, şöyle ufak bir balta, nacak macak? Hâlâ geberemedi mi be?..”

Vakta ki Veraşçagin direnmeyi bıraktı, çığlıkları kesildi, çığlıkların yerini uzun, ritmik ölüm hırıltıları aldı, işte o zaman yerde yatan canı çıkmış, kan revan içindeki et yığınının çevresindekiler açıldılar, hızla oradan uzaklaşmaya başladılar. Herkesin aklı başına gelmişti; birbirlerinin yüzüne ve yaptıkları marifete büyük bir şaşkınlıkla, ağızları bir karış açık baka baka, müthiş bir pişmanlık duygusu altında ezilerek geri çekiliyorlardı.

Az önce kendi elleriyle tepeledikleri adamın ip gibi burulmuş, ha koptu ha kopacak durumdaki incecik boynuna, toza belenmiş mosmor, kan revan içindeki suratına, kımıltısız yatan gövdesine gözlerini dikmiş, pişmanlık ve acımayla bakan aynı kalabalığın arasından şu konuşmalar duyuluyordu şimdi:

“Hey büyük Allahım, şu insan denen yaratık da ne canavar oluyor!.. Bu canavarların elinden kim sağ kurtarabilir canını? Çok da gençmiş zavalılık be!.. Kılığına bakılırsa tüccardan birinin oğlu filan olmalı... Ne milletiz biz be! Dediklerine göre asıl suçlu bu değilmiş... Yok artık, deve o olmaz olur mu?.. Hey Yarabbim!.. Bir başkası daha var, onu da haşat etmişler az daha o da ölüyormuş... Yuh be, şu millete bak be! Günah münah vız gelir bunlara yahu, Allah'tan korkuları kalmamış bunların!..”

Oradaki polis memurlarından gayretkeş biri, Kont Hazretlerinin avlusunda bir cesedin yatmasını yakışıksız bulmuş olacak ki, muhafız askerlerden cesedi sürükleyip sokağa atmalarını rica etti.

Askerlerden ikisi insanlıktan çıkmış et yığınının bacaklarından tutup sürümeye başladılar. Kana, toza belenmiş; gözleri oyulmuş; saçlarının yarısı kazınmış kafası, ip incecik boynunun ucunda sürüklenirken bir sağa, bir sola savrulup duruyordu. Kalabalık dehşetle geri çekilerek cesetten uzaklaştı.

Vereşçagin yere düşüp de gözünü kan bürümüş güruh yabani çılgınlıklar kopararak, naralar atarak adamın üstüne üşüştüğünde, Rostopçin aniden bembeyaz kesilmiş ve arabasının bulunduğu arka tarafa gideceği yerde, başını önüne eğip, nereye gittiğinin farkında bile olmadan zemin kattaki geçide doğru yürümüştü. Yüzü kâğıt gibi bembeyaz kesilen Kontun alt çenesi tir tir titriyordu.

Rostopçin'in arkasından korkudan titreyen bir ses, "Ekselans, bu yandan buyurun, böyle buyurunuz efendim... Kont Hazretleri nereye gitmek arzusundalar? Bu yandan buyurun, efendimiz... Lütfen, böyle buyurun..." deyip duruyordu.

Oysa Kont Rostopçin cevap verecek durumda değildi. Konuşup duran sese mekanik bir biçimde boyun eğerek, kendisine gösterilen tarafa yöneldi. Kontun landonu konağın arka kapısının önünde bekliyordu. Hâlâ sesi kesilmeyen kalabalığın uğultusu uzaktan uzağa da olsa, buradan bile duyuluyordu. Telaş içinde arabasına binip yerine oturan Kont, Sokolniki'deki yazlık evine çekmesini emretti arabacıya. Myasnitski Caddesine vardıklarında, kudurgan güruhun sesi artık duyulmaz olmuştu. Kont hayıflanmaya başladı. Astlarının önünde heyecana kapılıp korktuğunu belli etmişti; şimdi bunu hatırladıkça fena halde canı sıkılıyordu. Fransızca olarak kendi kendine, 'Şu ayaktakımı da ne korkunç, ne iğrenç şey!' diye mırıldandı. 'İnsan eti yemeden doymayan kurt sürüsüne benziyorlar.' O sırada Vereşçagin'in son sözleri –"Kont Hazretleri!.. Kont Hazretleri!.. Yukarıda Allah var, Allah'a hesap vermek var!" sözleri– aklına geldi ve sırtından aşağı omurgası boyunca, buz gibi bir ürperti indi uğursuz bir duyguyla karışık. Ne var ki, bu tatsız duygu sadece bir an sürdü ve Kont Rostopçin kendi kendine kibirli kibirli gülümsedi. 'Benim başka görevlerim de vardı,' diye düşünüyordu. 'Ayaklanmış halkı yatıştırmam gerekiyordu. Halkın

iyiliği için daha nice nice kurbanlar verilmiştir ve verilmektedir.’ Derken, düşünceleri bu noktadan ayrılıp omuzlarında taşıdığı sorumluluklara gitti; ailesine olan sorumluluğuna, onun ellerine teslim edilmiş koca kente olan sorumluluğuna, kendine olan (ama Fiyodor Vasilyeviç Rostopçin’e değil, çünkü Fiyodor Vasilyeviç Rostopçin’i *halkın iyiliği için* feda edilmiş sayıyordu hayalinde), Moskova’nın valisi Kont Rostopçin’e; Çar’ın tam yetkiyle kullanılmak üzere devrettiği iktidarının temsilcisi Kont Rostopçin’e olan sorumluluğuna. ‘Ben eğer sadece Fiyodor Vasilyeviç olsaydım, davranışım bambaşka olurdu; ne var ki, vali ve garnizon komutanı olarak canımı da, onurumu da korumak zorundayım, bu benim görevim.’

Arabasının yumuşacık yayları üzerinde tatlı tatlı sallanmakta olan Rostopçin artık kalabalığın uğultusunu da duymadığı için fiziksel bir rahata ermiş ve doğal olarak, bu fiziksel rahatlamayla aynı anda zihnini, vicdanını da rahata erdirecek birtakım tezler doğurmaya başlamıştı. Rostopçin’in vicdanını rahatlatmaya yönelik bu düşünüş biçimi yeni bir şey değildi. Dünya yaratıldığından ve insanoğlu birbirini boğazlamaya başladığından bu yana hemcinsine karşı bu nitelikte bir suç işleyen tüm insanlar, vicdanlarını hep aynı farazi (hipotetik: varsayımsal) düşünceyle halkın iyiliği düşüncesiyle rahatlatagelmışlerdir.

Tutkunun esiri olmayan insanlar bu “halkın iyiliği” denen şeyi hiç bilmezler, oysa insan kanı akıtmış bir kişi “halkın iyiliği”ni çok iyi bilir. Rostopçin de şimdi biliyordu bunu.

Düşüncelerinde, davranışından ötürü kendini ayıplamak şöyle dursun, bir taşla iki kuş vurması için önüne çıkan fırsatı tam yerinde kullanarak hem bir haini cezalandırdığı hem de öfkeli halkı yatıştırdığı için yaptığını beğeniyordu bile.

Rostopçin kendi kendine, ‘Vereşçagin zaten yargılanıp idama mahkûm edilmişti,’ diye bir mazeret bulmaya çalışıyordu (ama aslında senato Vereşçagin’i sadece küreğe mahkûm etmişti). ‘O bir haindi, casusluk yapmıştı. Cezasız bırakamazdım onu, üstelik bir taşla da iki kuş vurmuş oldum: Hem halkın önüne bir kurban

atarak onları yatıştırdım hem de böylelikle bir hainin cezası infaz edilmiş oldu.’

Rostopçin, köyündeki yazlık evine varıp da özel işleriyle ilgilenmeye başladığında kendini adamakıllı toparlamış, eski sükûnetine kavuşmuş bulunuyordu.

Yarım saat kadar sonra hızlı iki atın çektiği arabasında Sokolniki sahrasını aşarken artık kafasını geçmişte kalan olaylar değil, gelecek uğraştırıyordu. Yauza Köprüsü’ne gidiyordu Rostopçin; Kutuzov’un orada olduğunu duymuştu. Kendisini Kutuzov tarafından aldatılmış sayan Rostopçin, ona söyleyeceği acı sözlerin, çekeceği diskurun provasını yapıyordu içinden. Başkentin düşmana bırakılması ve Rusya’nın mahvoluşunu (Rostopçin artık Rusya’yı mahvolmuş sayıyordu) izleyecek felaketlerin tüm sorumluluğunun kendisinde olduğunu saraylı ihtiyar tilkinin o bunak kafasına sokacaktı. Rostopçin landonunun kanepesinde öfkeyle kıpır kıpır kıpırdanarak Kutuzov’a söyleyeceklerini kurarken, arabanın sağından solundan geriye doğru kayan manzaraları çatık kaşlarla seyrediyordu.

Sokolniki sahrası bomboş sayılırdı. Sadece, öbür uçtaki imarethane ile tımarhanenin önünde beyazlar giymiş insanların oluşturduğu üçer beşer kişilik küçük gruplarla, yine bunlar gibi beyaz giysili, ellerini kollarını sallayarak ve bağıra bağıra bir şeyler söyleyerek gezinen birkaç kişi görünüyordu.

Bunlardan bir tanesi, ileride Rostopçin’in arabasının yolu üstüne çıkacak biçimde yandan onlara doğru koşmaktaydı; gerek Kont, gerek arabacı, gerek Konta eşlik eden muhafız süvariler başıboş bırakılmış bu akıl yoksunu zavallı yaratıkları, özellikle de arabanın yolu üstüne doğru koşmakta olanını merakla, aynı zamanda kaygıyla izlemekteydiler. Beyaz gömleği sıska uzun bacaklarına dolastığı için boylu boyunca yuvarlanmasına ramak kalacak biçimde ikide birde tökezleyerek koşan adam gözlerini Rostopçin’den hiç ayırmaksızın bir yandan kısık sesiyle bağırıyor, bir yandan da arabanın durması için el, kol işaretleri yapıyordu. Yer yer uzun, yer yer kısa ve pöstekiye benzer bir sakalı bulunan adamın avurdu

avurduna çökmüştü. Akları safran sarısı olan akik gibi kapkara gözlerini belertmiş, deli deli bakıyordu.

O kısık sesiyle ikide birde, “Durun! Durun diyorum size!” diye haykırıyor, bir an sonra sesi çıkmaz olup sadece ağzını açıp kapayarak, çılgınca el kol sallıyordu.

Adam landona kavuşup yanı başında koşmaya başladı. Bir yandan koşarken, bir yandan da gittikçe tizleşip gittikçe kısılan sesiyle durmadan bağıırıyordu:

“Üç kez öldürdüler beni, üç kez ölüp ölüp dirildim ben! Taşladılar, çarmıha gerdiler beni... Ben yeniden dirileceğim... dirileceğim... ben dirileceğim... Bedenimi paramparça ettiler benim... Tanrı'nın mülkü üç kez tarumar olacaktır... Onu üç kez ben tarumar edeceğim ve yine ben üç kez ihya edeceğim!..”

Kont Rostopçin, tıpkı azgınlar güruhu Vereşçagin'in üzerine üşüştüğü zaman olduğu gibi yine aniden bembeyaz kesilmişti. Başını öte yana çevirdi. Boğuk bir sesle, “Daha ça-ça-ça-buk, daha çabuk!” diye kekeleyerek seslendi arabacıya.

Atların gücünün yettiği kadar, son hızla gidiyordu şimdi araba, ama yine de daha uzun bir süre uzaktan uzağa umutsuzca yankılanan o delinin çığlıklarını duyan Kont Rostopçin'in gözlerinin önünden, yakası tilki kürklü palto giymiş “hain”in dehşetle çarpılmış kan revan içindeki yüzünün hayali bir türlü gitmek bilmedi.

Henüz taptaze olmasına rağmen bu hayalin yüreğinde iyice yer ettiğini, âdeta yüreğine kazındığını hissediyordu Rostopçin. Bu izlenimlerinin etkisinin zamanla törpülenmeyeceğini de biliyordu: tam tersine, yüreğindeki bu korkunç yara ömrünün sonuna kadar hep kanayacak, acısı gittikçe artacak, dayanılmaz olacaktı. Kendi sesi hâlâ kulaklarından gitmiyordu: “Kesin onu, parçalayın, bu benden size emirdir! Yoksa kendi kelleleriniz gider sonra!”

‘Bu sözleri neden sarf ettim ben? Ağzımdan kaçırmış olacağım... Hiç de bunları söylememe gerek yoktu,’ diye içinden geçiriyordu. ‘Onları söylememiş olsam, hiçbir olay da çıkmayacaktı.’ İlk darbeyi indiren muhafız erinin suratındaki ifadenin nasıl birdenbire yabanileştiği ve yakası kürklü palto giyen gencin kendisine sessizce, çekine çekine ama nasıl sitemle baktığı gözlerinin önüne

geldi... 'İyi ama ben bunu keyfimden yapmadım ki... Başka çarem olmadığı için yaptım... O gözü dönmüş guruh yüzünden, o vatan haini yüzünden... Halkın iyiliği için yaptım,' diye düşünüyordu.

Birlikler üst üste yığıla yığıla, birbirlerini sıkıştırma sıkıştırma hâlâ geçmekteydiler Yauza Köprüsü'nden. Hava çok sıcaktı. Kutuzov köprü'nün yanı başına atılan bir peykede yorgun, bitkin bir halde oturuyor, kamçısının ucuyla ayaklarının altındaki kumların üstüne dalgın dalgın birtakım şekiller çiziyordu. Tam o sırada atları dötrnala koşan bir landon, paldır küldür gelip yakınında durdu. Şapkası sorguçlu, general üniforması giymiş bir adam Kutuzov'un yanına yaklaştı; gözleri huzursuz bir biçimde fıldır fıldır dönen bu adam kindar bir tavırla, ama sesini yükseltmeye de çekinerek Kutuzov'a Fransızca hitap etti. Kont Rostopçin'di bu adam. Artık başkent diye, Moskova diye bir şey kalmadığı ve ordudan başka sığınacak yeri bulunmadığı için oraya geldiğini söyledi Kutuzov'a.

"Moskova'yı savaşımadan asla teslim etmeyeceğinize beni inandırmış olmasaydınız, durum şimdi bambaşka olurdu, bunların hiçbirisi başımıza gelmezdi," dedi.

Kutuzov kendisine bir şeyler söyleyen bu adamın ne dediğini anlayamamış da, dediklerinin anlamını adamın yüzünden okumaya çalışıyor, bir anlam çıkarmak için tüm gücünü harcıyormuş gibi, gözlerini Rostopçin'in suratına dikmişti. Rostopçin bu bakışlardan tedirgin olarak sustu. Kutuzov anladığını belli etmek ister gibi başını hafifçe salladı ve soran bakışlarını hâlâ Rostopçin'in yüzünden ayırmaksızın, hafifçe fısıldar gibi konuştu:

"Hayır, Moskova'yı savaşımadan teslim edecek değilim!"

Kutuzov bunu söylerken kafasından bambaşka bir şey mi geçiriyordu, yoksa saçmaladığının farkında olarak, bile bile mi böyle söylemişti? Her ne hal ise, Rostopçin hiçbir karşılık vermeden, acele ayrıldı Kutuzov'un yanından ve hayrettir –hayret kere hayrettir!– Moskova valisi ve garnizon komutanı; o azametli, o kibirli Rostopçin; o koskoca Kont Rostopçin eline bir Kazak kırbacı alıp köprü üstüne çıktı, birbirine giren arabalar yüzünden kilitlenen trafiği açmak için bağıra çağıra çalışmaya koyuldu.

Öğleden sonra dörtte Murat'nın birlikleri kente girmeye başladı. Württemberg husarlarından oluşan bir müfreze önden ilerliyor ve Napoli Kralı* maiyet erkânının arasında onların ardından geliyordu. Arbat Sokağının tam ortasında, Keramet Sahibi Aziz Nikola Kilisesi yakınlarında "kent'in kalesi *le Kremlin*"in** durumu hakkında öncü müfrezeden haber almak için durup bekledi Murat.

Kentte kalmış üç beş Moskovalının oluşturduğu ufak bir grup hemen Murat'nın çevresini aldı. Sorguçlarıyla morguçlarıyla, altın sırmalarıyla bu süslü püslü, uzun saçlı komutanı şaşkınlıktan bir karış açılmış ağızlarıyla seyrediyorlardı.

Alçak sesle konuşuyorlardı aralarında:

"Bunların Çar'ı da bu muymuş? Eh, fena da sayılmaz be!"

Bir çevirmen atını sürüp seyredenlere yaklaştı.

Kalabalık arasında bir mırıltı dolaştı: "Şapkalar... şapkalarınızı çıkarın!" çevirmen, gözüne kestirdiği yaşlı bir hamala Kremlin'in çok uzak olup olmadığını sordu. Dili çalan Polonyalı çevirmenin yabancı şivesi yüzünden aklı karışıp, Rusça konuşulduğunu algılayamayan hamal, sorudan hiçbir şey anlamayınca başkalarının arkasına saklandı.

O sırada Murat çevirmenin yanına gelerek, Rus ordusunun nerede olduğunu sormasını istedi. Seyir için toplanan Ruslardan biri sorulanı anladı ve bir anda herkes bir ağızdan konuşmaya başladı. Çıkarılan öncü müfreze komutanı da tam bu sırada Murat'ın yanına gelerek, Kremlin'in avlu kapısının barikatla kapatıldığını ve barikatın arkasında pusu kurulmuş da olabileceğini bildirdi.

"İyi ya!" dedi Murat ve maiyetindeki beyefendilerden birine dönerek, dört tane hafif topla gidip barikat kurulan kapıyı topa tutmalarını emretti.

* Murat.

** Fransızların genel olarak Rusya, özel olarak da Moskova hakkındaki bilgisizliklerini her vesileyle vurgulayan Tolstoy, aynı şeyi burada da yapmaktadır. Bilindiği üzere Kremlin bir kale olmak şöyle dursun hiçbir topa dayanamayacak, zayıf yapıpılı duvarlarla çevrili bir büyük avluya toplanmış saray, meclis, kilise ve mahkeme binalarının oluşturduğu bir komplekstir. -İngilizce çev.

Murat'nın refakatindeki koldan hemen dört top arabası ayrılıp Arbat'ın üst başına doğru uzaklaştı. Topçular, Vazdvijenski Bulvarının ucuna varınca durup, Kremlin meydanına kıvrıldılar. Birkaç subay derhal topların mevzilendirilmesiyle ilgilenip, Kremlin'i dürbünle incelemeye koyuldular.

O sırada akşam duası için çalan Kremlin'in çanları subayları tedirgin etti. Bu çan seslerini "silah başına" çağrısı sanmışlardı. Birkaç tane piyade Kutalyev kapısına doğru seğirttiler. Kapının önüne tahtalar ve kalaslardan bir barikat kurulmuştu. Başlarında subaylarıyla birkaç erin kapıya doğru koşmaya başlaması üzerine barikatlardan tüfekle iki el ateş edildi bunlara. Topların yanında duran bir generalin bağıra bağıra verdiği bir emir üzerine erler, başlarındaki subayla birlikte yine koşar adım gerisin geriye döndüler.

Kapının önündeki barikatların ardından üç el daha silah sesi duyuldu.

Kurşunlardan biri Fransız askerlerinden birinin ayağını sıyrıp da barikatların ardından yabancı bir dilde atılan naralar yükselince, Fransız generalinin de, subaylarının da, erlerinin de yüzlerindeki yumuşak, güleç ifade âdeta komut almışlar gibi, bir anda yerini çetin koşullara ve meşakkate hazır olduklarını gösteren katı, inatçı, gergin bir ifadeye bıraktı; herkes safi dikkat kesilmişti şimdi. Ta en yüksek rütbeli subayından sıra neferine kadar onlar için burası Moskova'nın herhangi bir sokağı; Vazdvijenski Bulvarı, Mohavaya Caddesi, Kutalyev Caddesi ya da Troyça kapısı değil, belki de kanlı bir çarpışmanın yer alacağı yeni bir savaş alanıydı artık. Kremlin avlusu önündeki barikatın ardından yükselen naralar, çığlıklar kesilmişti. Toplar öne çıkarıldı. Topçular ellerinde tuttukları yanar fitillerin ucundaki küllenmiş korları üflediler. Subaylardan biri "Ateş!" komutunu verir vermez, birbirine çarpan misketlerin çıkardığı metalik tınlamalara karışan iki ıslık sesi birbiri ardınca duyuldu. Misketler avlu kapısını çevreleyen taş duvara, barikatı oluşturan tahtalara, kalaslara çarparak takırdadı ve iki ufak dumman bulutu meydanın üstünde ağır ağır yükseldi. Top seslerinin,

Kremlin'in taş yapısı üzerinde yankılanmasının kesilmesinden bir iki saniye kadar sonra Fransızlar tam tepelerinde tuhaf sesler duydular. Karakarga türünden binlerce kuş Kremlin'in duvarlarından havalanmış, korkunç bir kanat şakırtısı içinde bağışarak Fransızların tam tepesinde döneniyordu. İşte tam bu sırada barikatın önüne barut dumanları arasından tek başına fırlayan, köylü işi uzun palto giymiş başı açık bir adamın attığı çığlık duyuldu. Bu adam tüfeğini doğrultup Fransızlara doğru nişan alırken, Fransız topçu subayı da, "Ateş!" komutunu verdi ve tüfeğin gevrek sesiyle iki topun kükremesi hemen hemen aynı anda duyuldu. Barikat ve kapı yine dumandan görünmez oldu.

Barikatın arkasında artık hiçbir kımıltı kalmadığını gören Fransız piyadeleri başlarında subaylarıyla kapıya doğru ilerlediler. Kapı kemerinin altında üç ölü ve dört yaralı yatıyordu. Köylü giysileri içinde iki adam da Kremlin duvarının dibinden Znamenka Caddesine doğru tabana kuvvet kaçmaktaydı.

Subay cesetlerle kalas ve tahta parçalarını işaret ederek, "Kaldırın şu pisliğı ortalıktan!" diye emir verince, Fransız askerleri de önce yaralıların işini bitirip, bütün cesetleri şarampolden aşağı, Moskova Irmağına yuvarlayıverdiler.

Bu adamların kim olduğunu hiçbir bilen çıkmadı. Bunlar hakkında "Kaldırın şu pisliğı ortalıktan!" denilmesi yetmiş ve cesetleri kokup da kimseyi rahatsız etmesin diye ırmağı yuvarlanıvermişti. Sadece Thiers'in anıları arasına kattığı, bu adamlarla ilgili ve tumturaklı bir ifadeyle kaleme alınmış şu üç beş satır sayesinde varlıklarını hatırlayabiliyoruz onların: *"Bu alçaklar kutsal kaleyi işgal etmiş, kaledeki cephanelikten ele geçirdikleri silahlarla Fransızlara ateş açmışlardı. Birkaç tanesi kılıçtan geçirilmek suretiyle Kremlin bunların pis varlıklarından temizlenmişti."*

Yolun açıldığını Murat'ya bildirdiler. Fransız birlikleri kapılardan girmeye ve senato meydanında ordugâhlarını kurmaya başladılar. Askerler, meydanda yaktıkları kamp ateşlerini senatonun pencerelerinden aşağıya savurdıkları koltuklar ve sandalyelerle besliyorlardı. Kremlin avlusundan geçip giden öbür birliklerin

bir bölümü konaklamak üzere Moroseyka, Lubyanka ve Pokrovka Caddelerinde yerleşirken, bazı birlikler de Vazdvijenski, Nikolski ve Tverskoy bulvarlarında açık ordugâh kuruyorlardı. İşgal edilen düşman kentlerinde asker genellikle evlere yerleştirilir, kapalı konaklama sağlanır, oysa burada hiçbir evde kendilerini eğlendirecek, onlara hizmet edecek ev sahibi bulamadıkları için Fransızlar çoğunlukla sahradalarmış gibi açık ordugâhta konaklamayı yeğliyorlardı.

Üniformalarının yıpranmış olmasına; kendilerinin de açlıktan ve yorgunluktan canlarının çıkmış olmasına; birlikler mevcutlarının üçte birini yitirmiş olmasına rağmen yine de Fransız ordusu Moskova'ya tam bir düzen içinde girmişti. Yorulmuş, hırpalanmış, ama yine de hareket gücünü yitirmemiş tehlikeli bir orduydum bu. Ne var ki bu ordu, orduluk niteliğini ancak birlikler ayrı ayrı ordugâhlarına dağılıncaya kadar koruyabildi. Alayların ufak birimleri terk edilmiş zengin evlere doğru dağılmaya başlar başlamaz, ordu orduluktan çıktı ve erler ne asker, ne de sivil olan, hiçbir tarife sığmaz, ancak çapulcu diye nitelenebilecek birer yaratık halini aldılar. Aynı askerler, beş hafta sonra Moskova'dan ayrılırken artık bir ordunun bireyleri değillerdi. Her biri kendine göre değerli bulduğu bir miktar eşya taşıyan bir çapulcular sürüsünden başka bir şey değildiler artık. Moskova üzerine yürürken amaçları bu kenti "fethetmek" olan o askerlerin beş hafta sonra kentten ayrılırken taşıdıkları biricik amaç, yağmaladıkları malı başkasına kaptırmamaktı. Kavanozun içindeki fındıkları almak için elini kavanozun dar boynundan daldırıp fındıkları avuçladıktan sonra yumruğunu açmaya bir türlü kıyamadığı için elini kurtaramayan ve bu yüzden ölüp giden maymun gibi, taşıdıkları çapul yükünü bırakmaya kıyamadıkları için bu askerlerin de, eninde sonunda mahvolmaları kaçınılmazdı. Her Fransız alayının Moskova'daki bir mahalleye girişinin üzerinden daha on dakika bile geçmeden, ortalıkta tek er ya da subay kalmıyordu. Evlerin içinde odadan odaya dolaşan üniformalı, çizmeli birtakım askerler; pencerelerden bakan, gülen, konuşan askerler görülüyordu. Yine bunlara

benzer birtakım askerler evlerin içinde, kilerlerde, depolarda dolaşüyor, erzak arıyor; bunlara benzer askerler avlularda araba damlarının, ahırların kapılarını kırarak açıyor; bunlara benzer kollarını çemremiş askerler mutfaklarda ateş yakıp hamur yoğuruyor, ekmek pişiriyor, yemek yapıyor; bunlara benzer askerlerin kimisi çocukları seviyor, kimisi çocukları korkutuyor, kimi de kadınları okşuyordu. Evlerde olduğu gibi birçok dükkânda da yine bunlara benzer askerler görülüyordu; ama bir ordudan eser yoktu ortada.

O akşam, Fransız askerlerinin kente dağılmasını, halka kötü davranışta bulunmasını, yağmacılık yapmasını önlemek amacıyla üst üste çok sert birkaç emir yayımlandı ve tüm birliklere her akşam sayım yapılması emri verildi. Ne var ki, bütün bu emirlere kulak asmayan ve kente girene kadar ordu kimliğini koruduğu halde, kente girer girmez yağmacı kimliğine bürünen bu insanlar boşaltılan kentin varlıklı, zengin mahallelerine dağılmayı sürdürüyorlardı. Aç bir sığır sürüsünü kıraç araziden geçirirken bir arada tutmak kolaydır ama zengin otlaklara gelince nasıl o aç hayvanlarla baş edilemez, sürü darmadağın olursa, Fransız ordusu da varlıklı kentin zengin, erzakı bol, çeşitli rahatlıklar sağlayan mahallelerine aynı biçimde dağılıyorlardı.

Kentin zengin mahallelerindeki evlerde hiçbir ev sahibi kalmadığı için, Fransız birlikleri ilk girdikleri Kremlin semtinden, tıpkı suyun kum içinde süzülüşü gibi bu mahallelere sızarak gözden kayboluyorlardı. Bir tüccara ait terk edilmiş evin avlusuna giren süvariler, oradaki ahırlarla yem stoku atlarına rahat rahat yetecek kadar olmasına rağmen, bitişik ev gözlerine daha iyi göründü mü, hemen oraya geçiveriyorlardı. Süvariler birkaç eve birden el koyuyor, kapıların üstüne tebeşirle adlarını yazıyorlardı; aynı evlere konmaya kalkışan başka bölükten askerlerle bu yüzden aralarında hırgür hatta arbede bile çıktığı oluyordu. Askerler konaklarına yerleşmeden önce sokaklara dökülüp kenti gezmeye çıkıyorlar ve kent halkının gittiğini, kentin boşaltılmış olduğunu öğrenir öğrenmez de, yükte hafif pahada ağır mal ve eşyanın ibadullah olduğu semtlerin yolunu tutuyorlardı. Eratına sahip çıkmak, askerinin

yağmaya karışmasını önlemek için peşlerinden giden subayları da sonunda ister istemez onlara uyuyorlardı. Araba pazarında şık binek arabaları dükkânların vitrinlerinde kalmıştı; Fransız generalleri buraya üşüşmüşler, her biri kendine en güzelinden birer landon, fayton ya da kaleska beğeniyordu. Evlerinde, kentte kalan birkaç ev sahibi de, çapulcuların elinden kurtulmak umuduyla, yüksek rütbeli subayları evlerine davet ediyorlardı. Zengin mahalleleri bol olan kent servetle dolup taşıyordu. Fransızlar bu zengin mahalleleri talan ede ede bitiremiyorlardı; bir mahalleye giriyor, orasını talan ediyor, bir de bakıyorlardı ki, bitişik mahalle talana uğramamış olarak, tüm zenginliğiyle duruyor... Böylece Moskova kenti Fransız ordusunu gittikçe daha içerisine, gittikçe daha derinliklerine çekiyor çekiyor, yutuyordu. Kuru toprağın üstüne su serpildiği zaman toprak da, su da yok olur, ortaya çamur çıkar; aynı biçimde, açlıktan gözü dönmüş ordunun, her yanından zenginlik taşan kente girmesiyle birlikte her yanda yağma, çapul ve yangınlar görülmeye başlandı, sonuç olarak da hem Fransız ordusu hem de kent mahvoldu.

Fransızlar, Moskova yangınının çıkış nedenini *Rostopçin'in yabanıl yurtseverliği*'ne, bağlıyorlardı; Ruslar da, Fransızların barbarlığına. Oysa gerçekte, Moskova'nın yakılışını, herhangi bir bireyi ya da insan topluluğunu sorumlu tutarak açıklamak mümkün olamazdı. Yüz otuz adet yangın tulumbasının işe yarar halde bulunup bulunmadığı bir yana, Moskova kentinin içine düştüğü o koşullarda, baştan başa ahşap yapılardan oluşmuş hangi kent olsa yanardı; Moskova da işte birçok koşulun bir araya gelişi yüzünden yandı. Bir talaş yığınının üstüne her gün sabahtan akşama kadar kıvılcımlar düştüğü takdirde o talaş yığınının tutuşmaktan kurtulması nasıl düşünülemezse, halkının boşalttığı Moskova kenti de aynı biçimde, yanmaya mahkûm edilmiş bulunuyordu. Baştan aşağı tahta evlerle dolu kentte koskoca bir zabıta gücü bulunurken ve ev sahipleri evlerinde otururken hemen her gün bir yangın görüldüğü halde, bu kent pipo içen askerlerin; senato meydanında senatonun mobilyalarıyla kamp ateşi yakan askerlerin; her Allah'ın

günü kendilerine iki öğün karavana pişiren askerlerin işgaline uğrar ve kendi halkı tarafından terk edilirse, yanmaz da ne olur? Barış zamanında bile herhangi bir semtin mahallelerinde asker konaklattığınız zaman, o semtte yangınların artıverdiğini görürsünüz. Bir de, halkı tarafından terk edilmiş, yabancı işgal ordusunun konakladığı ahşap evlerle dolu kentte yangın olasılığının kaç kat arttığını düşününüz. Bu bakımdan kabahati Rostopçin'in yabancı yurtseverliğine de, Fransızların barbarlığına da yüklememek gerekir. Moskova kenti, işgalci askerlerin, başkasının evi olduğu için yeterince özen göstermeden oturdukları evlerde dikkatsizlikleri yüzünden pipolarından düşen ateşlerin, mutfaktaki ocaklardan fırlayan kıvılcımların, kamp ateşlerinin saçakları tutuşturan alevlerinin çıkardığı yangınlar yüzünden yanmıştır. Ortada bir kundakçı bulunsa bile -ki, bunca evi kundaklamanın çok zor ve tehlikeli bir iş oluşu bir yana, bunun için herhangi bir neden de yoktu- yine de yangın nedeni olarak sadece kundakçılar gösterilemez, çünkü evler kundaklama olmadan da kolaylıkla yanabilecek durumdaydı zaten.

Suçu Rostopçin'in yabanıllığına yüklemek Fransızların ve aynı suçu haydut Bonaparte'a yüklemek de Rusların ne kadar işine gelirse gelsin, (hatta daha sonra Ruslar işi, yurtsever halkın eline meşale verip bu işin kahramanı olarak halkı göstermeye kadar vardırırmış olsalar bile), yangını doğrudan doğruya böyle bir tek nedene dayandırmaya olanak bulunmadığını görmemek elde değildir; değildir, çünkü sahipleri tarafından terk edilip, yabancılardan gelip oturmasına izin verilen, içinde aşlarını pişirmelerine izin verilen herhangi bir köy, herhangi bir iş yeri ya da ev gibi bu kentin yanması da mukadderdi. Moskova'nın Moskovalılar yüzünden yandığı doğrudur; ama Moskova kentte kalanlar yüzünden değil, kenti bırakıp gidenler yüzünden yanmıştır. Sırf, Moskova halkı kenti terk ettiği için yanmıştır; Fransızları buyur edip ekmek-tuzla karşılamadığı içindir ki, düşman tarafından işgal edildiği zaman, Berlin gibi, Viyana gibi ya da öteki kentler gibi sağlam kalamamıştır Moskova.

Moskova'nın göbeğinden her yanına doğru bir yıldızın ışınları gibi dağılarak kent tarafından soğurulan Fransızlar, Piyer'in bulunduğu semte ancak 2 Eylül akşamı ulaşabildiler.

Olağanüstü koşullarda, herkesten tamamıyla yalıtılmış olarak geçirdiği iki günün sonunda Piyer neredeyse delirecek duruma gelmiş bulunuyordu. Bütün benliğini saplantı halindeki inatçı bir düşünce, ama bir tek düşünce kavramıştı. Bu düşüncenin ne zaman ve nasıl olup da kafasının içine çöreklendiğini bilmese de, Piyer ne geçmişten herhangi bir şey hatırlıyor, ne de şimdiki zamanı algılayabiliyordu, her şeyi tıpkı bir rüya âlemindeymiş gibi görüyor, öyle işitiyordu.

Her yanından yakalandığı, arapsaçına dönmüş yaşam sorunları ağından kendini kurtarmak için evden kaçmıştı, ama şimdiki ruh hali içinde de sorunlarından kurtulabileceğe hiç benzemiyordu. Osip Alekseyeviç Bazdayev'in kitaplarıyla evrakını tasnif etmek bahanesiyle velinimetinin evine giderken, kafasında, yaşam dağdağasından orada kurtulabileceği, aradığı huzura orada kavuşabileceği umudunu taşıyordu; çünkü Piyer'in içine sürüklenmekte olduğunu hissettiği ruhsal ve zihinsel karmaşaya karşılık Osip Alekseyeviç'in anısı, Piyer'in kafasında, sonsuz huzura erip sonsuz sükûna kavuşmuş bir dünya ile bütünleşmekteydi. Kendisine sakın bir sığınak arayan Piyer aradığını Osip Alekseyeviç'in çalışma odasında gerçekten de bulmuştu. Çalışma odasını saran ölüm sessizliği içinde dirseklerini tozlu yazıhanenin üstüne dayadığında, son birkaç günle ilgili çok anlamlı birtakım anılar büyük bir dinginlik içinde birbiri ardınca sükün etmeye, özellikle de Borodino Muharebesi'nde yaşadığı olaylar ve kendince onlar diye sınıflandırdığı insanların doğruluğuyla, sadeliğiyle, gücüyle karşılaştırıldığında öz varlığının ne kadar içtenliksiz, ne kadar güçsüz kaldığı bilinci, hafif hafif belirmeye başlamıştı. Gerasim gelip de onu daldığı düş dünyasından uyandırınca, Piyer'in aklına o anda bir fikir geldi: Moskova'nın kent halkı tarafından savunulmasının tasarlandığını biliyordu ya, bu savunmaya kendisi de katılacaktı.

İşte bu amaçla, Osip Alekseyeviç'in evinde kalacağını Gerasim'e damdan düşer gibi açıklamış, ondan adını gizli tutmasını ve kendisine bir köylü paltosuyla, bir piştov tedarik etmesini istemişti. Daha sonra tek başına hiçbir şey yapamadan geçirdiği (gerçi birkaç sefer masonlukla ilgili el yazmalarına eğilmeyi denemiş ama hiçbir seferinde dikkatini bunlar üzerinde toplayamamıştı) ilk gün boyunca, geçmişte kendi adıyla Bonaparte arasında kabala* yoluyla kurduğu ilişkiyi birkaç kez belli belirsiz hatırlar gibi olmuştu. Ne var ki, geçmişte açtığı o faldan çıkardığı sonuç, yani, *l'russe Besuhof*'un** Canavar'ın gücüne son vereceği biçiminde çıkan fal, zihninden çok kez geçen fantezilerden biri olarak en ufak bir iz bile bırakmadan geçip gitmişti.

Moskova'nın savunulmasında yer alacak halkın arasına karışabilmek amacıyla istediği paltoyu getirttikten sonra Piyer, Rostov'larla karşılaşmış ve o karşılaşma sırasında Nataşa kendisine, "Yani, siz şimdi Moskova'da mı kalıyorsunuz? Aman, ne harika!" deyince, Piyer'in kafasında bir şimşek çakmıştı: Moskova düşse bile, kendisinin Moskova'da kalıp alnına her ne yazılmışsa yerine getirmesi en doğru iş olacaktı.

Ertesi gün halkın arasına karışıp onlardan hiç geri kalmadan, canını hiç esirgmeden Moskova'yı savunmak için o da Üç Tepeler'e gitmiş, ama Moskova'nın savunulmayacağına kesinlikle inanmış olarak eve dönmüş ve işte o zaman, daha önce sadece bir olasılık diye düşündüğü fikir, yerine getirilmesi zorunlu, kaçınılmaz bir görev olarak billurlaşmıştı kafasında. Adını ve kimliğini gizleyerek Moskova'da kalmalı, bir yolunu bulup Napolyon'la karşılaşmalı, onu öldürmeliydi – ya kendi ölmeliydi ya da (kendince Avrupa'nın tüm acılarının biricik nedeni olan) Napolyon'u öldürerek Avrupa'yı kurtarmalıydı.

1809 yılında Viyana'da Napolyon'a karşı bir öğrencinin giriştiği suikastın hikâyesini en ince ayrıntılarına kadar biliyordu Piyer;

* Yahudi, söylencelerine dayanan, doğaüstü yaratıklarla ilişki kurma zanaatı; bilicilik. –çev.

** Rus Bezuhov. –çev.

dolayısıyla, öğrencinin vurulup öldürüldüğünü de biliyordu. Tasarısının taşıdığı bu ölüm tehlikesi yapacağı işin heyecanını bir kat arttırıyordu.

Piyer'i, bu amacı gerçekleştirmesi için karşı konulmaz biçimde zorlayan, eşit güçte iki duygu vardı. Bunlardan birincisi, onun ortak felaketten etkilenmesine yol açan ve bu nedenle ayın yirmi beşinde Mojesk'e gitmesine, savaşın ta göbeğine kadar sokulmasına yol açan; şimdi ise evinden kaçmasına, alıştığı bütün lüks ve rahatlığı bırakıp, hiç soyunmadan sert bir kanepede yatmasına, Gerasim'in yediği yemekten yemesine yol açan aynı duygu idi. İkincisi ise Rusların genellikle sahip oldukları o belli belirsiz, tam adlandırılmayan duyguydu, hani, yüzeysel olandan, yapay olandan, tensel olandan iğrenmek (insanların büyük çoğunluğunun sahip olmak için can attığı şeyleri hor görmek) biçiminde ortaya çıkan duygu. Bu tuhaf, bu büyüleyici duyguyu Piyer ilk kez Sloboda Sarayı'nda tatmış ve servetin de, iktidarın da, yaşamın da – kısaca, insanların sahip olmak ve sahip olduktan sonra korumak için onca çaba harcadıkları her şeyin– biricik değerinin, bunları elinin tersiyle itebilmenin vereceği keyifte yattığı gerçeğini Sloboda Sarayı'nda fark etmişti.

Bu duygu, bir sıra neferini cebindeki son meteliği de içkiye yaktırmaya iten duyguydu; bu duygu, bir sarhoşu, görünüşte hiçbir neden olmaksızın (ve yapacağı işin cebindeki tüm paraya mal olacağını bile bile) camları, aynaları kırmaya iten duyguydu –yani, sığ bir bakış açısıyla delice diye nitelenebilecek olan, ama aslında insanoğlunu kendi gücünü sınamaya ve yaşamla ilgili değer ölçülerinin çok daha üstünde, insanüstü bir değer ölçüsünün var olduğunu kanıtlamaya yönelten duygu.

Piyer bu duyguyu ilk kez Sloboda Sarayı'nda tattıktan sonra artık hep onun etkisi altında yaşamış olmakla birlikte, bu duyguyu tatmin etme olanağına ancak şimdi kavuşuyordu. Ayrıca, bu duyguyu tatmin etme yolunda şu ana kadar yaptığı şeyler de, hem kararını değiştirmesine bir engel hem de kararını uygulamasına bir destek oluşturmaktaydı. Öyle ya, şimdi o da herkes gibi

Moskova'dan kaçmaya kalkışsa, şu ana kadar yaptıkları –evinden kaçışı, köylü paltosuyla piştov, Moskova'da kalacağını Rostov'lara bildirmesi– baştan aşağı anlamsız, ondan da kötüsü, saçma ve gülünç kaçacaktı ki, gülünç duruma düşmek korkusu da Piyer'in en duyarlı noktasıydı.

Her zamanki gibi şimdi de, Piyer'in zihinsel durumu, fiziksel durumuyla tam bir uyum göstermekteydi: bu evde kaldığı sürece hiç alışık olmadığı yemekler yemesi, durmadan votka* içmesi ve o iki gün boyunca sevdiği purolarla şarabından yoksun kalıp hiç çamaşır değiştirememiş olması, hele üstüne çarşaf bile örtülmemiş, boyuna kısa gelen bir kanepede iki kez geceleme zorunda kalışı –evet, bütün bunlar– Piyer'in sinirlerini ayağa kaldırıyor, çıldırma raddesine getiriyordu onu.

• • •

Öğleden sonra iki sularıydı. Fransızlar Moskova'yı işgal etmiş bulunuyordu. Bunu Piyer de biliyor, ama harekete geçmek yerine tasarısını en ince ayrıntısına kadar gözden geçirerek, hep yapacağı işe kafa yormakla yetiniyordu. Napolyon'a darbeyi nasıl indireceğini veya Napolyon'un nasıl öleceğini bir türlü gözünün önüne getiremeyen Piyer buna karşılık hayal evinde kendisinin işkencelere kahramanca dayandıktan sonra ölüşünü gerçekmiş gibi capcanlı yaşıyor ve bundan hastalıklı bir tat alıyordu.

'Evet, tüm insanlık uğruna bunu bir başıma ben, ya başara-
cağım ya da mahvolacağım,' diye içinden geçiriyordu. 'Evet, ona
yaklaşacağım... ve ansızın... ama piştovla mı, yoksa hançerle mi?
Aman canım, ne fark eder, hepsi bir!' diye düşünürken, Napolyon'a
öldürücü darbeyi vuracağı sırada ona söyleyeceklerini de kendi
kendine tekrarlıyordu: 'Ona, Bu darbeyi sana indiren benim elim
değil, Cenabı Hakk'ın elidir! diyeceğim. Ondan sonra da artık,
'Alın beni, idam edin isterseniz!' diyordu ve bu sözleri tekrarlar-
ken hüznü, ama kararlı bir ifadeyle başını öne eğiyordu.

* O zamanlarda votka yalnız aşağı sınıftan halkın ve mujiklerin içtiği bir içki olarak soylular takımınca hor görülürdü Rusya'da. –İngilizce çev.

Piyer odanın ortasında dikilmiş, böyle kendi kendine konuşurken kapı aniden açılıverdi ve eşikte Makar Alekseyeviç'in silüeti belirdi; ne var ki, o her zamanki çekingen Makar Alekseyeviç gitmiş, onun yerine değişik kimlikte, bambaşka bir Makar Alekseyeviç gelmişti.

Geceliğinin göğsündeki düğmeler çözülmüş, mosmor suratı çarpılmıştı. Körkütük sarhoş olduğu belliydi. Piyer'i görünce ilkin şaşırır gibi olmakla birlikte Piyer'in yüzündeki sıkılgan ifadeyi fark eder etmez hemen bundan cesaret bulup, yalpalaya yalpalaya odanın ortasına kadar ilerledi.

Boğuk ama kendine güvenen bir sesle konuştu: "Onların gözleri korkmuş! Bense diyorum ki, ben asla teslim olmam! Ben... öyle diyorum... değil mi ama, efendim?"

Sustu ve birden gözü masanın üstünde duran piştova ilişti; piştovu kendinden hiç umulmayacak bir el çabukluğuyla kaptığı gibi koridora fırladı.

Makar Alekseyeviç'in ardından koşup gelen kapıcıyla Gerasim, sokak kapısına varmadan antrede onun önünü kesmişler, piştovu elinden almaya uğraşıyorlardı. Koridora çıkan Piyer bu yarı deli ihtiyarı hem tiksinererek hem de acıyarak seyrediyordu.

Hayalinde bir kahraman rolü oynadığı anlaşılan Makar Alekseyeviç sıkıca yapıştığı piştovu vermemek için harcadığı çabadan dolayı yüzünü buruşturarak, boğuk sesiyle bas bas bağıırıyordu:

"Silah başına! Rampa ediyoruz!.. Hayır, asla alamayacaksınız!"

Makar Alekseyeviç'i dirseğinden usulca tutarak bir yandan arka tarafa doğru götürmeye çalışırken, bir yandan da diller dö-küyordu Gerasim:

"Ah benim güzel efendiciğim, yeter artık... efendiciğim! Kerem edin, efendiciğim... ne olur bırakın... lütfen elinizden bırakın onu! Lütfen, efendim!"

"Sen kimsin be? Bonaparte mısın yoksa?" diye yaygarayı bastı Makar Alekseyeviç.

"Ah, bu yaptığınız hiç doğru değil, efendimiz. Hadi gelin, odanıza götüreyim de sizi, istirahat buyurunuz. Şu piştovu da ben alayım, izin verin, lütfen!.."

Makar Alekseyeviç piştovu havada savurarak kükredi:

“Yıkıl karşımdan, adi köle! Bana elini sürmeye kalkma sakın! Şunu görüyor musun sen, şunu? Haydaa... rampa ediyoruuz!”

Gerasim o arada kapıcıya, “Şimdi yakala!” diye fısıldadı.

Makar Alekseyeviç’i koltuk altlarından yakalayıp arka tarafa doğru sürüklemeye başladılar. Bu itişip kakışmalar sırasında çıkan gürültü ve boğuk sarhoş naraları tüm koridoru dolduruyordu.

Tam bu sırada dışarıdan, merdiven başından değişik bir gürültü duyuldu, bunu uzun uzun yankılanan keskin bir kadın çığlığı izledi ve bir an sonra da aşçı kadın çabucak koridora daldı.

“Aman Allahım!.. Üstüme iyilik sağlık!.. Hem de dört kişiler dördü de atlı!..” diye bağırıp duruyordu kadıncağız.

Gerasim’le kapıcı, Makar Alekseyeviç’i serbest bıraktılar, aynı anda da, artık itişip kakışma gürültüsü kesilen koridorda, sokak kapısına vurulan yumrukların gümbürtüsü yankılanmaya başladı.

XXVIII

Amacına ulaşana dek kimliğini ve Fransızca bildiğini herkes-ten gizli tutmaya karar vermiş olan Piyer, Fransızlar eve girdiğinde içeriye hemen çekilebilmek için odasının kapısını aralamış, oradan bakıyordu koridora. Ne var ki, Fransızlar içeriye girdiğinde Piyer içeriye çekilemedi, dayanılmaz bir merakla oraya çakılıp kalmıştı.

Fransızlar iki kişiydiler. Tam asker yapılı, uzun boylu ve yakışıklı olanı subaydı; yağız ve aptal suratlı, kısa boylu, sıska, avurdu avurduna çökmüş olanı ise besbelli bir sıra neferi, belki de subayın emir eriydi. İçeriye önden giren subay elindeki bastona dayanarak yürürken, hafif tertip topallıyordu. Birkaç adım attıktan sonra, burasını konaklamaya uygun bulmuş olacak ki, durdu ve kapı ağzında dikilen öbür erlere dönerek gür ve emredici bir sesle atları ahıra çekmelerini söyledi. Subay daha sonra şık bir hareketle dirseğini kaldırarak bıyığını sıvazladı ve selam kabilinden, parmağının ucuyla şapkasına şöylece dokundu. Neşeli bir tavırla, gülümseyerek:

Bonjour, *la compagnie!** dedi ve çevresine bakındı.

Kimseden bir karşılık alamadı.

Subay, "*Vous êtes le bourgeois!*"** diye sordu Gerasim'e.

Gerasim korku ve sorgu dolu gözlerini testekerlek açmış, bakışlarını subaydan alamıyordu.

Bu ufak tefek adama biraz tepeden, biraz da acımayla bakarak iyimser bir ifadeyle gülümseyen subay, "*Quartier, quartier, logement!*"*** dedi. Sonra, sesi soluğu çıkmayan, korkudan taş kesilmiş Gerasim'in omzunu tapışlayarak ekledi: "*Les Français sont de bons enfants. Que diable! Voyons! Ne nous fâchions pas, mon vieux.*"**** Çevresine bir göz gezdirdi ve Piyer'le göz göze gelince, yine Fransızca olarak, "Bu yerin dibine batasınca evde Fransızca bilen tek kul yok mudur, yahu?" diye sordu. Piyer hemen başını geriye doğru çekti.

Bunun üzerine tekrar Gerasim'e dönen subay, kendisine evi gezdirmesini, odaları göstermesini istedi.

Gerasim de, sanki Rusçayı kafasını gözünü yarararak konuşursa Fransız anlarmış gibi, "Bey, yok evde olmak... Ben yok, seni anlamak." diye açıklamaya girişti.

Tekrar gülümseyen subay, kendisinin de onun dediklerini anlamadığını belli etmek istercesine ellerini Gerasim'in burnunun dibinde havaya açtıktan sonra, topallaya topallaya, Piyer'in durduğu kapıya doğru ilerledi. Piyer, tam odaya girip saklanmak için geri çekileceği sırada, Makar Alekseyeviç'in elinde piştovla mutfakın kapısında belirdiğini gördü. Makar Alekseyeviç delilere özgü o bilmiş ifadeyle Fransız subayını tepeden aşağı pis pis şöyle bir süzdükten sonra piştovu doğrultup nişan aldı.

Sarhoş kafayla tetiği bulup çekmeye uğraşırken, "Rampa ediyoruuz!" diye de bir nara patlattı. Narayı işiten subay o yana doğru döndü, aynı anda da Piyer sarhoşun üzerine atıldı. Piyer'in vurup

* Fr. Herkese merhaba! -çev.

** Ev sahibi siz misiniz? -çev.

*** Kalacak yer, kalacak yer, konaklama yeri! -çev.

****Fransızlar iyi çocuklardır. Boşver be yahu! Üzme tatlı canını! Bize kızmanın âlemi yok şimdi, ihtiyar. -çev.

tabancayı çelmesiyle, Makar Alekseyeviç'in en sonunda parmağını tetiğe geçirmesi aynı ana rastladığından kulakları sağır edici bir gümleme duyuldu ve ortalık barut dumanına boğuldu.* Yüzü bir anda bembeyaz kesilen Fransız, gerisin geriye, cümle kapısına doğru bir hamlede bulundu.

Tabancayı Makar Alekseyeviç'in elinden koparırcasına söküp alan ve ta öteye fırlatan Piyer, Fransızca bildiğini herkesten gizleme kararı vermiş olduğunu bir an için unutarak subaya Fransızca sordu:

“Yaralanmadınız ya?”

Subay üstünü başını yokladıktan sonra, “Sanmıyorum,” dedi. Sonra duvardan kopan sıvayı göstererek, “Bu seferlik şansım varmış; kıl payıyla kurtuldum!” diye ekledi ve kaşlarını çatarak, “Bu adam da kim?” diye sordu Piyer’e.

Üstlendiği rolü tamamıyla unutmuş gitmiş olan Piyer hızlı hızlı konuşarak, “Ah, ah, olanlara çok üzüldüm doğrusu,” dedi. “Kendini bilmeyen zavallı delinin biridir o adamcağız.”

Subay, Makar Alekseyeviç’e yaklaşp onu yakasından kavradı.

Sırtını duvara vererek dikilen Makar Alekseyeviç ağzı bir karış açık, olduğu yerde sallanıp duruyordu; ha düştü, ha düşecek ve düştüğü yerde sızıp kalacak bir durumdaydı. Onun bu halini fark eden Fransız, yakasını bıraktı adamın.

Ama bırakırken de, “Haydut! Bunun hesabını soracağım senden!” dedi. Sonra, hastalıklı denecek kadar kibirli bir yüz ifadesiyle ve elinin “Defol!” gibilerden, zarif, aynı zamanda sertçe bir hareketiyle, “Biz Fransızlar zaferden sonra merhametli oluruz, ama hainleri de bağışlamayız!” diye ekledi.

Bu akıl fukarası sarhoşa kıymaması için, subaya Fransızca yalvarınayı sürdürüyordu Piyer. Fransız da, yüzünde aynı kibirli

* Bir tabancanın bu kadar dumanı nasıl çıkardığına şaşabilecek okurlara hatırlatmak isteriz ki, olayın geçtiği 1812 yılında “dumansız barut” henüz bulunmadığı gibi, “piştov” adı verilen ağızdan dolma kaval tabancaların attığı, “fındık” denilen çok iri misketin sevk barutu hakkı da oldukça fazla tutulur, bu bir atımlık “kara barutun” çıkardığı duman, kapalı bir mekânı gerçekten de göz gözü görme-yecek hale getirebilirdi. –çev.

ifadeyle ses çıkarmadan dinliyordu onu. Derken, birdenbire, gülümseyerek döndü Piyer'e. Onu üç beş saniye kadar sessizce süzdü. Yakışıklı yüzünde gösterişçi bir duygusallığa kaçan, çok sevecen bir ifade belirdi ve rol kesen bir aktör edasıyla uzattı elini.

"Hayatımı kurtardınız. Siz herhalde Fransız'sınız," dedi.

Bir Fransız olarak subayın vardığı bu sonuç aksiyom kadar tartışılmaz bir kesinlik taşıyordu. Çünkü büyük kahramanlara yakışır davranışlarda bulunabilme yeteneği yalnızca Fransızlara veriydi ve 13. Hafif Süvari Tugayından, Yüzbaşı Mösyö Ramballe'in hayatını kurtarmak, hiç kuşkusuz çok büyük bir kahramanlıktı.

Gelgelelim, varılan sonuç ne derece kesin, subay efendinin bu sonuca dayanan kanısı ne derece tam olursa olsun, Piyer adamcığızı düş kırıklığına uğratmak gereğini duydu her nedense.

"Ben Rus'um," diye yapıştırdı hemencecik.

"Hadi-hadi-hadi!" diyerek parmağını burnunun ucunda sallayan Fransız subayı, "Siz bunu sonra başkalarına anlatırsınız, ama bana şimdi doğruyu söyleyin bakalım. Her neyse, bir yurttaşım rastladığım için sevinçliyim ben," dedi gülümseyerek. Sonra, Piyer'e kardeşçe bir tavırla, "Peki şimdi bu adamı ne yapacağız?" diye sordu. Piyer'e "yurttaşlık" gibi onurlu –hem de dünyadaki en onurlu– payeyi bir kez vermişti ya, eh artık Piyer aslında Fransız olmasa bile önemi yoktu, çünkü bu onurlu paye asla geri çevrilemezdi, bu düşünce Fransız'ın yüz ifadesinden de, ses tonundan da açıkça anlaşılıyordu. Subayın son sorusuna karşılık Piyer yeni baştan Makar Alekseyeviç'in kim olduğunu, onlar gelmeden az önce dolu tabancayı bu sarhoş budalanın nasıl ele geçirdiğini, dolayısıyla da silahı adamın elinden almaya vakit bulamadıklarını açıklamaya girişti, adamın bağışlanmasını rica etti.

Fransız subayı göğsünü şişirip görkemli bir el hareketi yaptıktan sonra hızlı hızı konuşarak, "Benim hayatımı kurtardınız. Siz bir Fransız'sınız. Benden bu adamın bağışlanmasını istiyorsunuz. Ben de isteğinizi kabul ediyorum. Götürün o adamı gözümün önünden!" dedi ve hayatını kurtardığı için Fransızlığa terfi ettirdiği Piyer'in koluna girip evin iç tarafına doğru yürüdü.

Silah sesini duyan avludaki askerler hemen koşa koşa sofaya kadar geldiler ve ne olduğunu sorarak, suçluları cezalandırmaya hazır olduklarını belirttilerse de, subayları onları yatıştırdı.

“Gerekirse ben sizleri çağırırım,” dedi onlara.

Askerler çekilip gittikten sonra, bir aralık mutfağı yoklamış olan emir eri komutanının yanına geldi.

“Yüzbaşım, mutfakta çorbayla koyun budu var,” dedi. “Sofranızı kurayım mı?”

“Kur bakalım,” dedi yüzbaşı. “Şarap da olsun.”

XXIX

Fransız subayı evin iç tarafına doğru Piyer’le kol kola yürürken, Fransız olmadığına subayı inandırmayı görev bilen Piyer bu konuya açıklık getirmek için bir kez daha çaba gösteriyor ve odasına çekilmek için izin istiyorduydu da, subay onu duymuyordu bile. Adam, hayatını kurtardığı için Piyer’e öylesine candan, öylesine nazik davranıyor ve şükranlarını öylesine içten ortaya döküyordu ki, Piyer de sonunda dayanamadı ve adamcağızın hatırı kalmasın diye, –subayın girdiği ilk oda olan– yemek odasında onunla birlikte oturdu. Bir insanın “Fransızlık” payesi gibi göğüs kabartıcı bir payeyi, böyle bir onuru geri çevirmek isteyişini akıllı bir türlü alamamakla birlikte, Piyer’in bu konudaki ısrarlı tutumu, Rus olduğunu ileri sürmekteki direnişi karşısında Fransız subayı en sonunda omuzlarını silkerek, Piyer ile de kendini Rus diye tanıtmak istiyorsa buna karşı elinden bir şey gelemeyeceğini, ama her ne olursa olsun, kendisinin Piyer’e can borcu olması dolayısıyla son- suza kadar şükran duyacağını belirtti.

Eğer bu Fransız’ın, karşısındakinin duygularını sezme yeteneği bir parçacık daha güçlü olaydı ya da adam Piyer’in duygularını deşme merakına kapılsaydı, büyük bir olasılıkla Piyer onun yanından ayrılırdı; ama Fransız’ın kendinden başka her şeye karşı takındığı o gösterişli umursamazlık ve insan ruhunu okumadaki göze batan yeteneksizliği karşısında Piyer pes etti.

Piyer'in sırtındaki kirli ama en âlâ cinsten gömlekle parmağındaki yüzüğe şöyle bir bakarak, "İster Fransız olun, isterseniz kimliğini gizleyen bir Rus prensi," dedi Fransız; "Her ne olursanız olun, size hayatımı borçluyum ve size dostluğumu sunuyorum. Bir Fransız kendisine yapılan iyiliği de kötülüğü de asla unutmaz. Ben de size dostluğumu sunuyorum. Benim diyeceğim işte bu kadar."

Adamın gerek ses tonundan, gerek yüz ifadesinden, gerek jestlerinden öyle safça bir iyi niyet ve (Fransızların anladıkları türden) öyle bir soyluluk taşıyordu ki, Piyer de onun gülümsemesine gülümseyerek karşılık vermekten ve uzattığı eli sıkılmaktan kendini alamadı.

Subay, hayatından son derece hoşnut kişilerin isteseler bile yüzlerinden eksik edemedikleri o çarpık gülümsemeyle dudaklarını bıyıklarının altından hafifçe bükerek:

"13. Hafif Süvari Tugayından, 7 Eylül Muharebesi* nişanı sahibi, Yüzbaşı Ramballe," diye kendini tanıttı ve sordu: "Peki, şimdi lütfen siz bana söyler misiniz, şu anda gövdemde bir delinin kurşunuyla bir sahra hastanesinin köşesinde yatacağım yerde, kendisiyle böyle tatlı tatlı söyleşebilmek onuruna erdiğim kişi kimdir?"

Piyer adını veremeyeceğini söyledi, adını veremeyişine akla yakın bir mazeret uydurmaya çalışırken de kızarıp bozardı, ama o üzülmesin diye hemen sözünü kesti Fransız onun.

"İstirham ederim!" dedi. "Sizi çok iyi anlıyorum, mutlaka geçerli nedenleriniz vardır. Herhalde subaysınız... belki de kurmay. Bize karşı silah çektiniz. Beni hiç ilgilendirmez. Hayatımı size borçluyum ben. Bu da bana yeter. Tüm varlığımla hizmetinizdeyim. Siz herhalde soylu beyefendilerden olacaksınız?" diye de soru ifadesi taşıyan bir tonla tamamladı lafını. Piyer onu doğrular gibi başını önüne eğince, subay üsteledi:

"Sadece vaftiz adınızı rica ediyorum. Tek öğrenmek istediğim budur. Mösyö Piyer... diyorsunuz... Mükemmel! Tek bilmek istediğim buydu."

* Borodino Muharebesi. Fransızlar Gregoryen Takvimi kullandıkları için onlara göre muharebenin tarihi 7 Eylül 1812; Jülyen takvimi kullanan Ruslara göre ise 26 Ağustos 1812'dir. -İngilizce çev.

Koyun etiyle omlet ve kaynayan semaverle birlikte votka, yanında da, Fransızların bir Rus'un şarap mahzeninden apardıkları şaraplarla süslü sofraya hazır olunca, Fransız subayı Piyer'i de sofrasına davet etti ve kendisi Piyer'i hiç beklemeden, kıtlıktan çıkmış sağlıklı herhangi bir adam gibi yiyeceklere saldırdı. Eti sağlam dişleriyle parçalayıp ağzını şapırdata şapırdata çiğnerken, bir yandan da "Imm... Mükemmel! Aman ne kadar nefis!" deyip duruyordu. Yüzü kızarmış, ter içinde kalmıştı. İmrenip ağzı sulanan Piyer de yemeğe seve seve katıldı. Morel adındaki emir eri bir tencere sıcak su getirip kırmızı sofraya şarabını içine koydu.

Mutfaktan ayrıca komutanına tattırmak için bir şişe de kvas getirmişti. Fransızlar yeni tanıştıkları bu meşrubata bir de ad takmışlardı; *limonade de cochon* (domuz limonatası) diyorlardı. Morel de mutfakta bulduğu *limonade de cochon*'u pek övüyordu. Ama yüzbaşı yine de meşrubatı emir erine bırakıp, Moskova'yı bir uçtan öbür uca geçerken bir yerden el koyduğu Bordo şarabını içmeyi yeğledi. Bir peçete alıp şarap şişesini boynuna kadar peçeteye sardıktan sonra kendisine de, Piyer'e de şarap koydu. Açlığını bastırmış oluşunun ve şarabın verdiği keyifle çenesi daha da düşen Fransız yemek boyunca hiç durmadan konuştu.

"Eveet, azizim Mösyö Piyer, beni o, o azgın heriften kurtardığınız için adak olarak kilisede size güzel bir mum dikmek boynumun borcu olsun... Bedenimde yeteri sayıda kurşun taşıyorum zaten. İşte şunu," diyerek butunu elleyip devam etti: "Wagram Muharebesi'nden aldım. "İkincisi," diyerek bu kez yanağındaki bir yara izini işaret etti; "Smolensk'ten kalmaz. Canı hiç yürümek istemeyen şu gördüğünüz bacağa gelince, bu da 7 Eylül Büyük Moskova* Muharebesi'nde yaralandı. Ey ulu Tanrım! Ne olağanüstüydü ama! O ateş tufanı görülecek şeydi doğrusu! Ne yalan söyleyeyim, bize epey ter döktürdünüz orada. Ne kadar övünseniz yeridir! Bacağımdaki şu lanet olasıca yarayı orada almama rağmen

* Fransızlar Borodino Muharebesi'ne, "*la Moskova*" derler, doğal olarak da tarihin, yeni takvime göre, 7 Eylül olarak belirttiler. Oysa, Rus takvimine göre muharebenin tarihi 26 Ağustos'tur. -İngilizce çev.

men, hani, 'yeni baştan!' deseler hiç durmaz, aynı olayı baştan aşağı tekrar yaşamak için koşa koşa giderdim. Bu olayı görmeyenlere acıyorum doğrusu.”

“Oradaydım,” dedi Piyer.

“Bak hele! Sahi mi? Eh, daha iyi ya! Gerçekten de yiğit düşmanlarsınız sizler. Sizin büyük tabya çok iyi dayandı, neme lazım; doğruya doğru...” diye sürdürdü Fransız. “Bize postunuzu epey pahalıya mal ettiniz yani. Ben şahsen ben, üç kez çıktım o tabyanın üstüne; yalanım varsa, ne olayım! O topların yanına kadar tam üç kez yaklaştık, ama her üçünde de sizinkiler bizi silip süpürdüler, darmadağın ettiler, vallahi! Ah, Mösyö Piyer, çok görkemliydi, çooook!.. Hele sizin o humbaracılarınız yok mu, o humbaracılarınız olağanüstü askerler canım, olağanüstü... Üst üste altı kez top ateşi altında kırılıp, altısında da yeniden saf tutarak resmigeçit yapar gibi yürüdüklerini kendi gözlerimle gördüm. Yiğit çocuklarmış! Bizim Napoli Kralı* –ki, bu işten iyi anlar doğrusu– o bile dayanamayıp, ‘Bravo!’ diye bağırdı onlara.” Bir an sustuktan sonra, gülümseyerek, “Askerlikte bizden aşağı kalır yeriniz yok, maşallah!” diye ekledi. “Çok iyi olmuş orada bulunduğunuz, Mösyö Piyer, çok iyi olmuş! Erkek dediğin zaten savaşta yaman, güzel hanımların yanında ise nazik olacak!” derken de, Piyer’e bir göz kırptı. “Öyle değil mi ama Mösyö Piyer?.. Fransızlar da öyle değil midirler, yani?” Yüzbaşı öyle saf bir neşeyle, öyle iyilikle dolu, o kadar yapmacıksız ve öylesine mutluydu ki, yüzüne neşeyle bakan bu adamın göz kırpmasına Piyer de az daha kendini tutamayıp göz kırparak karşılık verecekti. Kadınların yanındaki erkeklerden söz ederken kullandığı “nazik” sözcüğü subaya Moskova’nın durumunu hatırlatmış olacaktı.

“Sırası gelmişken, Moskova’daki tüm hanımların kenti terk ettikleri doğru mu? Amma da düşünce, ha! Neden korkmuşlar, korkacak ne varmış yani?”

Piyer, “Ruslar Paris’e girselerdi, Fransız hanımları Paris’i terk etmezler miydi?” diye sordu.

* Murat’yı kastediyor. –çev.

“Ha, ha, ha!” diye gürbüz, şakrak bir kahkaha koyveren Fransız, bir yandan gülerken, bir yandan da Piyer’in omzunu tapışlıyordu. “Hele, hele, şunun dediği şeye de bakın siz! Paris’e, ha? Yahu, Paris şeydir... Paris...”

Piyer subaydan önce davranarak onun yerine tamamladı lafı: “Dünyanın başkentidir.”

Yüzbaşı gözlerini Piyer’e dikti. Adamın böyle, konuşurken lafını tam orta yerde keserek içi gülen gözlerini karşısındakine dikmek gibi tuhaf bir huyu vardı.

“Bana Rus olduğunuzu söylememiş olsaydınız, sizin Parisli olduğunuza bahse girerdim! Sizde ne var, biliyor musunuz? Tam olarak şey var sizde... O şeyin ne olduğunu ben de bilmiyorum ya...” diyerek yine lafının ortasında durdu, sessizce Piyer’i süzmeye koyuldu.

“Paris’te bulundum, yıllarca kaldım orada,” dedi Piyer.

“Aha, tabii ya, hemen belli oluyor. Ah, Paris!.. Paris’i görmemiş adam yabani sayılır. Bir Parisliyi iki fersah öteden tanır insan. Paris’i Paris yapan Talma’dır, la Duchânois’dır, Potier’dır,* Sorbonne’dur, bulvarlardır.” Fransız, lafının sonunun başlangıcına göre zayıf düştüğünü fark ederek hemen ekledi: “Dünyada bir tane Paris vardır. Siz Paris’te bulduğunuz halde, yine de bir Rus olarak kalmakta diretiyorsunuz... Neyse, bu yüzden size olan saygım azalmış değil.”

Karanlık düşüncelerle baş başa, kimseyle görüşmeden geçirdiği şu son iki günün ardından yuvarladığı şarabın da etkisiyle, Piyer bu şen şakrak, sokulgan adamla söyleşmekten elinde olmaksızın hoşlanmıştı.

“Sizin hanımlarınıza dönersek, duyduğum kadarıyla Moskova’lı hanımlar güzel olurlarmış!” diye yeniden başladı Fransız. “Ama sırf Fransız ordusu Moskova’ya girdi diye de gidip kendilerini bozkıra atmaları hiç akıllıca değil doğrusu. O kızlar ne fırsatlar

* Yüzbaşı Ramballe’in hiçbir ayrım gözetmeden Paris’in bulvarlarıyla, daha da önemlisi Sorbonne üniversitesiyle bir tutarak sıraladığı kişilerden Talma, Napolyon’un çok takdir ettiği ünlü bir tragedya aktörü; Duchânois ünlü bir aktis; Potier de ünlü bir komedyendi. -İngilizce çev.

kaçırdıklarını bir bilseler! Bu işi yalnız köylüleriniz yapmış olsa, hadi neyse, onlar köylüdür derim ama sizin gibi uygar olanlara doğrusu ya, hiç yakıştıramadım. Biz Viyana'yı da aldık, Berlin'i de, Madrid'i de, Napoli'yi de, Roma'yı da, Varşova'yı da – dünyada ne kadar başkent varsa hepsini aldık... Bu başkentlerin insanları da bizden korkarlar ama aynı zamanda bizi severler de. Biz Fransızlarla tanışmaktan haz duyar herkes. Sonra, bir de İmparatorumuz..." derken, Piyer onun sözünü kesti:

"İmparatorunuz..." diye tekrarladı ve yüzü bir anda hüznü bir ifade aldı, utanır gibi oldu. "İmparator... şey midir?"

"İmparatorumuz mu? Merhametin, cömertliğin, adaletin, hak ve hukukun ta kendisi, dehanın ta kendisidir o, evvet efendim, budur bizim İmparatorumuz! Bunu size ben söylüyorum, ben Ramballe... Allah sizi inandırсын, daha bundan sekiz yıl öncesine kadar onun can düşmanıydım. Babam Fransa'ya göçmen olarak gelip yerleşmiş bir Konttur da... Gelgelelim bu adam, bu Napolyon beni fethetti. Yüreğimi avucunun içine aldı âdeta. Fransa'yı gırtlığına kadar şan ve şerefe boğdu, ülkeye kazandırdığı bunca onuru, bunca göz kamaştırıcı şan ve şerefi görmezden gelemedim ki... Onun niyetinin ne olduğunu – aslında tek isteğinin hepimize zafer çelenklerinden birer yatak sağlamak olduğunu anladığım zaman, şöyle dedim kendi kendime: 'İşte, hükümdar dediğin böyle olur!' Evet, böyle söyledim kendi kendime ve varlığımı ona adadım! İşte böyle! Ah, benim aziz dostum, yüzyıllar boyunca gelmiş geçmiş en büyük hükümdar odur ve gelecekte de ondan büyüğü çıkmayacaktır."

Subaya suçlu suçlu, kaçamak bir bakışla bakan Piyer, "Ke-ke kendisi Moskova'da mı?" diye kekeleydi.

Suçluluk ifadesi suratından akan Piyer'e gülümseyerek bakan Fransız, "Hayır. Girişini resmen yarın yapacak," diye karşılık verdikten sonra konuşmasını kaldığı yerden sürdürdü.

Bir aralık, sokak kapısı önünden gelen birtakım gürültüler yüzünden konuşmaları yarım kaldı, biraz sonra da odaya gelen Morel, Wurtemberg Hafif Süvari Alayından birkaç erin geldiğini ve

atlarını yüzbaşının atıyla aynı ahıra koymak istediklerini bildirdi. Bütün zorluk da, Wurtemberglilerin Fransızca bilmemelerinden çıkıyor, adamlar Morel'in söylediklerinin tek kelimesini bile anlamıyorlarmış.

Yüzbaşı, süvarilerin başındaki çavuşu yanına çağırttı ve sert bir dille çavuşa alayını, komutanının adını sorduktan sonra, zaten işgal edilmiş bulunan bir konağı hangi hakla işgal etmeye kalkıştığını sordu. Fransızcası çok kıt olan Alman çavuş alayının ve komutanının adlarını vererek ilk iki soruyu cevapladıktan sora, iyice anlayamadığı üçüncü soruya, kafasını gözünü yardığı Fransızcasının arasına Almanca sözcükler de sıkıştırarak karşılık vermeye çalıştı: Kendisi alayın konakçı subayymış, komutanı da ona önüne gelen her evi birbiri arkasına işgal etme emri vermiş. Piyer Almanca bildiğı için, Wurtemberg'li çavuşun söylediklerini Fransızcaya çevirerek yüzbaşıya, yüzbaşının söylediklerini de Almancaya çevirerek çavuşa aktardı, çavuş söylenenleri anlayınca başüstüne deyip adamlarını aldı, başka kapıya gitti. Yüzbaşı da onun ardından kapı önüne çıkarak kendi adamlarına bağıra bağıra birtakım emirler verdi.

Yüzbaşı odaya döndüğünde Piyer yine yerinde oturuyordu ama başını ellerinin arasına almıştı ve son derece üzüntülü olduğu yüzünden okunuyordu. O sırada Piyer gerçekten de vicdan azabı çekiyordu. Yüzbaşı odadan çıkıp da yalnız başına kalınca birdenbire aklı başına gelmiş, kendi kendini nasıl bir duruma düşürdüğü kafasına dank etmişti. Sorun, Moskova'nın düşmüş olmasından ya da kendisinin şimdi Moskova'nın yeni efendilerinin yanında bir sığıntı gibi kalmasından kaynaklanmıyordu. Gerçi bu da çok acıydı ama şu anda onun çektiğı azabın asıl nedeni başkaydı. Piyer'in şu anda çektiğı vicdan azabının tek nedeni, zaaf göstermiş oluşuydu. Son iki gün boyunca yoğun bir çaba harcayarak içine girdiğı ve amacına ulaşabilmek için sonuna kadar koruması gereken o karanlık ruh durumunu, iki kadeh şarap içip hoşsohbet bir adamla çeneye dalınca yitirivermişti. Piştov da, köylü paltosu da, hançer de hazır bekliyordu. Napolyon ertesi gün kente girecekti.

Bütün kötülüklerin kaynağı olarak gördüğü o adamı öldürmekle, insanlığın yararına iyi bir iş yapmış olacağını hâlâ düşünüyordu düşünmesine, ama şimdi Piyer'e bu işi yapamayacakmış gibi, daha doğrusu buna eli varmayacakmış gibi geliyordu. Nedenini bilmekle birlikte, niyetini gerçekleştiremeyeceğine dair bir önsezi vardı içinde. Kendi kendine itiraf ettiği bu zayıflığıyla savaşp onu yenmeye çalıştığı halde, içinden gelen -ta derinlerden belli belirsiz duyduğu- bir ses bunu başaramayacağını ve onu adam öldürmeye yönelten; öç almaya yönelten; kendini feda etmeye yönelten o ruhsal yapının, iki çift laf edebileceği ilk insanla karşılaşır karşılaşmaz darmadağın olduğunu söylüyordu Piyer'e.

Yüzbaşı dudaklarında bir ezginin ıslığıyla, hafif tertip topallayarak döndü odaya.

Az önce keyif duyarak dinlediği yüzbaşının çenesi düşüklüğü birden sinirine dokunmaya başladı Piyer'in. Adamın ısıklıkla çaldığı o hava, bıyığını burarken dirseğini bir edayla öyle kaldırışı, hatta topallayışı bile kanına dokunuyordu şimdi. 'Hemen çekip gideyim buradan. Bundan sonra tek kelime bile etmeyeyim onunla,' diye aklından geçiriyordu. Aklından bunları geçiriyordu ama yerinden kımıldadığı da yoktu. Tüm benliğini saran tuhaf bir halsizlik yüzünden, oturduğu yere çivilenmiş gibi, kalkmayı o kadar istediği halde bir türlü kalkamıyordu.

Buna karşılık yüzbaşı neşesinden uçuyordu âdeta. Bir başından öteki başına kadar odayı iki kez arşınlarken, kafasının içinden çok hoş bir şey geçiriyormuşçasına gözleri parlıyor ve kendi kendine gülümser gibi bıyık uçları titriyordu.

Damdan düşer gibi, "Şu Wurtemberg Alayının komutanı iyi adamdır," dedi, "Almandır, ama olsun... iyi adamdır. Öte yandan, iyi adam da olsa... Almandır." Geçti, Piyer'in karşısına oturdu. "Demek, siz Almanca da biliyorsunuz, ha?"

Piyer hiç konuşmadan yüzüne baktı Fransız'ın.

"Almanca barınak nasıl denir?"

"Barınak?" diye tekrarladı Piyer. Barınak'ın Almancası *Unterkunft* dur.

Yüzbaşı inanmayan bir tavırla hızlı hızlı, “Nasıl telaffuz ediyorsunuz bakayım?” diye sordu.

“Unterkunft” diye tekrarladı Piyer.

Yüzbaşı, “Onterkoff” dedi ve gözlerinde muzipçe bir pırıltıyla birkaç saniye süzdü Piyer’i. Sonra, “Şu Almanlar da birinci sınıf dangalak olurlar hep, değil mi ama Mösyö Piyer?” diye hükmünü bildirdi.

“Eh, şu Moskova kırmızısından bir şişecik daha açtıralım mı, ne dersiniz? Bir şişecik daha Morel hemen ısıtıverir bize bir tane.” Böyle der demez, “Morel!” diye seslendi neşeyle.

Morel mumlarla birlikte bir şişe şarap getirdi. Yüzbaşı mumların ışığında Piyer’e bakınca, alıbabının yüzünde gördüğü üzgün ifade karşısında çok şaşırdı. Piyer’in üzüntülü hali Ramballe’e çok dokundu, içten gelen bir acımayla alıbabının yanına yaklaşıp üzerine doğru eğildi.

Piyer’in eline dokunarak, “Ne o, bir derdimiz mi var yoksa? Sakın sizi ben incitmiş olmayayım? Sahi söyleyin bana dargın mısınız yoksa?” diye sordu. “Acaba, içinde bulunduğumuz durumdan ötürü mü?”

Piyer cevap vermemekle birlikte Fransız’ın gözlerinin içine candan bir ifadeyle baktı. Yüzbaşının gözlerinin içinde okuduğu, karşındakinin üzüntüsünü paylaşma isteği anlatan içtenlikli ifade hoşuna gitmişti.

“Size şerefim üzerine söylüyorum, bakın,” dedi Fransız, “minnettarlığım filan bir yana, dost olarak da çok hoşlandım sizden. Sizin için yapabileceğim bir şey var mı acaba? İsterse ölüm kalım meselesi olsun. Bakın, elimi yüreğime koyarak söylüyorum size,” diyerek göğsüne vurdu.

“Sağ olun!” dedi Piyer.

Tıpkı “barınak” sözcüğünün Almancasının Unterkunft olduğunu öğrendiği zamanki gibi Piyer’in yüzünü büyük bir dikkatle süzmekte olan yüzbaşının neşesi hemen geri geldi.

Neşe içinde, “Pekâlâ öyleyse, ben de dostluğumuza içiyorum!” diye bağırarak her iki kadehe de şarap doldurdu.

Piyer kadehlerden birini alıp bir dikişte boşalttı. Ramballe de kendi kadehini boşaltıp, Piyer'in elini okşadı ve düşünceli bir tavırla dirseklerini masaya dayadı.

"Eveet, dostum," diye söze başladı, "kaderin böyle cilveleri vardır işte. Kim derdi ki, ben askerlik mesleğini seçeceğim de, süvari yüzbaşısı olacağım da, bir vakitler Bonaparte dediğimiz bu adamın hizmetine gireceğim? Oysa işte onunla birlikte Moskova'da bulunuyorum şu anda." Yüzbaşı, bunun ardından, uzun bir hikâyeye girişmek üzere olan kişilere özgü ağır, ölçülü bir tonla, "Size şu kadarını söyleyeyim ki, *mon cher*," diye sürdürdü konuşmasını, "soyadımız, Fransa'nın en eski aileleri arasında anılır."

Böylece yüzbaşı, Fransızların o yüzeysel ve safça içtenlikleriyle, Piyer'e, ta atalarından başlayıp çocukluğunu da içine alırcasına, nasıl büyüyüp adam olduğunu; tüm akrabalarını; tüm aile meselelerini; para konularını uzun uzun anlattı ve pek tabii bu anlatı içinde "*ma pauvre mère*"* fasılları önemlice bir rol oynadı.

Yüzbaşı hikâyesini bitirdikten sonra birdenbire canlanarak, "Ama bütün bunlar hayat sahnesindeki görüntülerden ibarettir, asıl olan aşktır, aşk! Öyle değil mi, Mösyö Piyer?" dedi. "Bir kadeh daha?"

Piyer yine bir dikişte boşalttı ve kendine üçüncü kadehi doldurdu.

Yüzbaşı pırıltılı gözlerle Piyer'e bakıp, "Ah, kadınlar, kadınlar!" diyerek aşktan ve kendi aşk serüvenlerinden söz etmeye girişti.

Yüzbaşının özgüven ifadesi taşıyan yakışıklı yüzüne ve kadınlardan o kadar hevesle söz edişine bakınca, yaşadığı aşk serüvenlerinin hiç de azımsanmayacak sayıda olduğuna kolayca hükmedilebilirdi. Ramballe'in aşk serüvenlerinde de, bütün Fransız erkeklerinin büyüleyici ve şiirsel bir aşk ögesi saydıkları cinsellik her ne kadar bolca yer tutuyor idiyse de, aşkın gerçek büyüleyiciliğini bir tek kendisinin bildiğini, bu tür bir aşkı dünyada yalnız kendisinin tattığını öylesine içtenlikle inanarak anlatıyor, kadınları öyle bir

* Fr. Zavallı anneciğim. -çev.

ballandıra ballandıra tarif ediyordu ki, Piyer onu merakla dinlemekten kendini alamıyordu.

Bu Fransız subayının böylesine ballandıra ballandıra sözünü ettiği *l'amour* (aşk) ne Piyer'in bir zamanlar karısına duyduğu o bayağı tensel aşka benziyordu, ne de Nataşa'ya karşı içinde kendiliğinden alevleniveren o romantik aşka; bu nokta açıkça anlaşılıyordu. (Ramballe aşkın bu her iki türünü de hor görüyor ve birinci türünü "dağdan inmelerin", ikinci türünü de "enayilerin" aşkı diye niteliyordu.) Yüzbaşının taptığı *l'amour* türünü oluşturan belli başlı öğeler ise, erkekle kadın arasındaki ilişkinin gayritabiiliği ve bu ilişkiye asıl çekiciliği veren, birtakım karmaşık, aynı zamanda anormal aşk oyunları idi.

Buna bir örnek olmak üzere de, Fransız yüzbaşısı, aynı anda hem otuz beş yaşlarındaki büyüleyici güzellikteki bir markizle hem de o markizin on yedi yaşındaki bakire kızıyla nasıl seviştiğini anlattı. Olayın üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen, ana kızın birbirleriyle fedakârlık yarışına girmelerini ve sonunda annenin, âşığını kızına koca olarak bırakmasını anlatırken şimdi bile heyecanlanıyordu subay. Yüzbaşı bunun ardından kocanın âşık, âşığın da –yani kendisinin– koca rolünü oynadığı bir epizodu; daha sonra da, "barınağa" Unterkunft denilen, kocaların lahana turşusu yediği, genç kızların da *aşırı derecede sarışın* olduğu Almanya'da başından geçen eğlenceli birkaç olayı aktardı.

Son olarak da Polonya'da başından geçen ve anısı belleğindeki tazeliğini koruyan serüvenini alev alev yanan bir yüzle, hızlı el kol hareketleriyle anlattı: Yüzbaşı Ramballe, Polonya'da bir adamın hayatını kurtarmış (her nedense yüzbaşının hikâyelerinde de bu hayat kurtarma olayları hiç eksik olmuyordu), hayatını kurtardığı Polonyalı da Fransız ordusuna yazılıp, güzeller güzeli (ve yaratılıştan Parisli!) olan karısını bunun ellerine teslim etmiş. Bizim Fransız mutluluktan uçuyormuş artık; üstelik bu Polonyalı dilber ille de onunla kaçmak istiyormuş. Ne var ki, yüce gönüllülüğü ağır basan bizim Fransız o güzeller güzeli kadını götürüp eliyle koca-

sına teslim etmiş ve ederken de şöyle demiş: “Sizin hayatınızı kurtarmıştım, şimdi de şerefınızı kurtarıyorum!” Yüzbaşı aynı sözleri Piyer’in karşısında tekrarladıktan sonra gözlerini kuruladı ve bu anısının tazelenmesiyle kapıldığı aşırı duygusallığı âdeta üzerinden atmak ister gibi şöyle bir silkindi.

Piyer, yüzbaşının hikâyelerini dinlerken –akşamüstleri çok şarap içtiği zamanlar hep olageldiği gibi– hem bir yandan anlatılanları dikkatle izliyor, söylenenlerin hepsini anlıyor hem de aynı zamanda, kafasında sebepsiz yere uyanan kendisiyle ilgili binbir anıyı yeniden yaşıyordu. Yüzbaşının aşk serüvenlerini dinlerken ansızın Nataşa’ya olan aşkını hatırlayıvermiş ve bu aşkla ilgili olarak gözlerinin önünde canlanan tabloları zihninde Ramballe’in anlattıklarıyla karşılaştırmıştı. Yüzbaşının anlattığı, aşkıyla görev duygusu arasında nasıl bir iç mücadeleli yaşadığını tasvir eden hikâyeyi dinlerken, sevdiği kızla Suharev Su Kulesi önündeki son karşılaşması en ince ayrıntısına kadar gözlerinin önünde canlanmıştı Piyer’in. Bu karşılaşma, gerçekleştiği anda çok büyük bir etki yapmamıştı onun üzerinde hatta bir kez bile hatırlamamıştı bu olayı daha sonra. Oysa şimdi bu olay Piyer’e son derece önemli ve şiirsel görünüyordu.

Nataşa’nın, “Piyotr Kiriloviç, buraya gelsenize! Sizi tanıdık,” diye seslenişini, ağzından çıkan bütün kelimeleri âdeta duyar gibi oluyor; onun gözleri, gülüşü, yolculuklarda giydiği mantosunun kukuletası altından çıkan bir tutam saç gözlerinin önünde canlanıyordu... ve Piyer’e, sanki bütün bunların yürek burkan, acıklı bir yanı varmış gibi geliyordu.

Yüzbaşı, Polonyalı dilberle olan serüvenini anlatıp bitirdikten sonra Piyer’e, onun da hiç buna benzer bir deneyim geçirip geçirmediğini; bir yandan sevgilisinin kocasını kıskanırken, öte yandan aşkı uğruna kendini feda etmeye kalkıp kalkmadığını sordu.

Meydan okur gibi sorulan bu soru karşısında Piyer başını kaldırdı ve aklından geçirdiklerini açıklama ihtiyacı duydu. Bir kadına duyulan sevgiyi kendisinin değişik biçimde anladığını açıklayarak başladı söze. Bütün ömrünce gerçek anlamda sadece bir tek

kadını sevdiğini, hâlâ da sevmekte olduğunu, ama bu kadına asla sahip olamayacağını anlattı.

“*Tiens!*”* dedi yüzbaşı.

Bunun üzerine Piyer, kendisi henüz gencecik bir delikanlıyken, ta o zamandan bu kıza tutulduğunu, ama o zamanlar hem sevdiği kızın yaşının çok küçük hem de kendisinin henüz aile adını kazanamamış bir piç konumunda olduğunu anlattı. Kendisi ad ve servet sahibi olduktan sonra ise, kıza olan aşkının yüceliği dolayısıyla onu dünyada her şeyden değerli ve en önce de, kendinden üstün tuttuğu için bir yavuklu gibi düşünemediğini açıkladı. Lafının burasına gelince, yüzbaşıya, bu söylediğini anlayıp anlamadığını sordu.

Yüzbaşı eliyle bir hareket yaparak, kendisi bunu anlamasa bile, Piyer’in lütfen anlatmaya devam etmesini rica etti.

“Platonik aşklar, bulutlarla örtülüdür...” diyemırıldandı Fransız.

Ya içtiği şarabın etkisiyle, ya birine içini dökme ihtiyacıyla, belki hayatında yer alan kişileri bu adamın hiç tanımadığı ve hiçbir zaman tanımayacağı düşüncesiyle ya da bu nedenlerin tümü yüzünden Piyer’in dili adamakıllı çözülmüştü. Pırıldayan gözlerinde çok uzaklara gittiğini gösteren dalgın bakışlarla ve dudaklarını ağır ağır kımıldatarak hayatının tüm hikâyesini –evliliğini; Nataşa’nın âşık olmak için bula bula nasıl onun en yakın arkadaşını bulduğunu; arkadaşına önce âşık olan Nataşa’nın daha sonra ona nasıl ihanet ettiğini ve kendisinin Nataşa’yla olan o basit ilişkisini– baştan sona anlattı. Ramballe’in ısrarlı sorularına dayanamayarak daha önce sakladığı şeyi de, yani, mevkiini, hatta adını bile açıkladı.

Piyer’in hikâyesi içinde yüzbaşayı en çok etkileyen noktalar, Piyer’in Moskova’da iki büyük konağın sahibi, çok zengin ama varını yoğunu terk etmiş bir insan oluşu ve mevkiini de, adını da gizleyerek Moskova’da kalıyordu.

Gecenin ilerlemiş saatlerinde birlikte avluya çıktılar. Gece ılık ve aydınlıktı. Evin sol yanından, Pokrovka yönünde, bir yangının

* Fr. Hadi canım, sen de! –çev.

kızılığ gökyüzüne vuruyordu Moskova'da başlayan yangınların ilkiydi bu. Sağ yanda ise, gökte iyice yükselmiş olan hilalin soluk aydınlığı ile tam onun karşısında, Piyer'in yüreğinin derinliğinde aşkıyla ilişkilendirdiğı parlak kuyruklu yıldız duruyordu. Gerasim, aşçı kadın ve iki Fransız askeri de avlu kapısının önüne çıkmışlardı. Birbirlerinin dillerini anlamayan bu insanların karşılıklı olarak dert anlatma çabası içinde gürültülü konuşmaları ve attıkları kahkahalar duyuluyordu. Onlar da kentin ortasından gökyüzüne vuran kızılığa bakıyorlardı.

O koskoca kentin ortasında, uzaktan ufacık görünen bu bir tanecek yangında insanı korkutacak hiçbir şey yok gibiydi.

Yıldızlı gökyüzüne, aya, kuyruklu yıldıza öyle bakarken, içinde tuhaf bir sevincin kabardığını hissetti Piyer. 'Bunların tümü de ne kadar güzel şeyler! Bundan fazlası da artık, can sağlığı!' diye düşündü. Tam o sırada birdenbire aklına tasarısı geldi ve bir baş dönmesi geçirerek, dizlerinin bağı çözölür gibi oldu, düşmemek için tahta perdeye tutunmak zorunda kaldı.

Piyer ahababından izin bile istemeden sarsak adımlarla avlu kapısının yanından ayrıldı, odasına dönüp kanepeye uzandı ve hemen uyudu.

XXX

Moskova'dan kaçmak için yollara düşen halk ve geri çekilen birlikler, kentte 2 Eylül'de başlayan ilk yangının göğ'e vuran kızılığını, bulundukları başka başka yerlerden değişik duygularla seyretmekteydiler.

Rostov'lar o geceyi geçirmek için Moskova'dan yirmi kilometre kadar ilerideki Mitişçi'de konakladılar. Bir gün önce yola çıkarken epeyce geç saate kalmışlardı. Vakit öğleyi geçmiş, üstelik araba ve asker kalabalıkları yüzünden tıkalı yollarda adım adım ilerlemek zorunda kaldıktan başka ikide birde akıllarına evde unutulmuş bir şey geldiğı için geriye adam yollatıp dönmesini beklediklerinden

fazla yol alamayıp geceyi Moskova'nın beş kilometre dışında bir yerde geçirmeye karar vermişlerdi. Ertesi sabah da yine geç kalktıkları ve çeşitli nedenlerle sık sık geciktikleri için ancak Büyük Mitişçi'ye varabilmişlerdi. O gece saat onda Rostov'lar ve onlarla birlikte yolculuk yapan yaralılar bu büyük köyün evlerine, avlularına dağıldılar. Rostov'ların uşaklarıyla arabacıları, efendilerinin işlerini gördükten ve kendi karınlarını doyurup, atların da yemlerini verdikten sonra subayların emir erleriyle birlikte evin verandasına çıktılar.

Bitişikteki evde de Raevski'nin, kolu bileğinden kırılmış olan yaveri yatıyordu. Dayanılmaz acılarla kıvranan adam hiç durmadan acı acı inliyor ve bu inlemeler güz gecesinin karanlığında kulağa daha da korkunç geliyordu. Önceki gece bu yaralı, Rostov'ların kaldığı evin avlusunda yatmış ve adamın inlemeleri yüzünden sabaha kadar gözünü kırpmadığını söyleyen Kontes, Mitişçi'ye vardıklarında sırf bu yaralıdan uzak bulunmak için daha ufak bir kulübede kalmaya bile razı olmuştu.

Emir erlerinden biri verandanın önünde duran landonun yüksek tavanının üzerinden, çok uzaklarda karanlık gökyüzüne vuran bir başka yangının hafif kızılığını fark etti. Çok daha önceden fark ettikleri öteki kızılığın, yanmakta olan Küçük Mitişçi köyünden –Mamonov'un Kazaklarının yaktığı köyden– geldiğini hepsi biliyorlardı.

“Kardeşler, şuraya bakın, bir yangın daha!” dedi emir eri. Bütün dikkatler o kızılığa doğru döndü.

“Canım biliyoruz; Küçük Mitişçi'yi Mamonov'un Kazakları ateşe vermişler işte! Söylemişlerdi ya.”

“Ama bu Mitişçi değil ki, bu çok daha uzakta.”

“Bakın, bakın! Bu, Moskova olmalı yahu!” Seyredenlerden ikisi kalkıp landonun öbür yanına geçtiler, arabanın basamağına oturdular.

“Bu daha solda, baksana; Küçük Mitişçi ta öte yanda kalıyor, bu ise onun tam karşısında.”

Bu iki kişiye daha başkaları da katıldı.

İçlerinden biri, “Baksanıza yahu, zaman zaman parlaklık nasıl da artıyor!” dedi. “Moskova’daki bir yangının kızılığı, besbelli; ya Suşçevski semtinden ya da Rogojzki Mahallesinin oralardan bir yer bu.”

Bu yoruma kimse karşılık vermedi ve yeni gördükleri yangının gittikçe yayılan kızılığını hep bir arada uzun süre seyrettiler.

Herkesçe Kontun “özel oda uşağı” olarak bilinen ve öyle çağrılan kocamış Danilo Terentiyiç bunların yanına gelip, Mişka’ya seslendi:

“Oturmuş orada, ayran delisi gibi nereye bakıyorsun öyle, haylaz? Kont Hazretleri şimdi seslenip bir şey isteyecek, bir de bakacak ki, ortalıkta kimse yok!.. Hadi bakayım, git de öteberini topla sen...”

“Bir koşu su alıp gelecektim,” dedi Mişka.

Uşaklardan biri, “Yahu, sen ne dersin, Danilo Terentiyiç? Şu kızılık Moskova’dan vuruyormuş gibi gelmiyor mu sana da?” diye sordu.

Danilo Terentiyiç’ten hiç ses çıkmayınca, yine uzunca bir süre konuşmadan kızılığı seyrettiler. Parlaklığı arta eksile, yüksele alçala durmadan yayıldıkça yayılmaktaydı kızılık.

“Allah korusun... ne zamandır yağmur da yağmadı... bir de rüzgâr çıkarsa...” dedi bir ses.

“Bakın, bakın! Nasıl harlayıverdi birden. Aman Yarabbi! Uçuşan kargalar bile görülebiliyor. Ulu Tanrım, biz günahkâr kullarına acı!”

“Korkma canım, söndürürler nasıl olsa!”

O zamana kadar suskun duran Danilo Terentiyiç’in, “Söndürecek kimse mi kaldı?” dediği duyuldu. Ağır ağır, heyecansız bir sesle söylemişti bunu kocamış adam. “Bu yanan gerçekten de Moskova, kardeşler,” diye sürdürdü Danilo Terentiyiç. “Bizim beyaz kentimiz... Anamız Moskova...” derken sesi bir hıçkırıkla kesildi ihtiyarın.

Deminden beri seyretmekte oldukları kızılığın ne anlama geldiğini algılayabilmek için sanki hepsi bunu bekliyorlarmış gibi, bir anda, kocamış oda uşağının hıçkırıklarına başka hıçkırıklar karıştı, dudaklardan dualar dökülmeye başladı.

İhtiyar oda uşağı eve dönüp Moskova'nın yandığını Konta haber verdi. Kont da sırtına ropdöşambırını geçirip bakmak için dışarı çıktı. Odada Kontesle Nataşa yalnız kaldılar. Petya daha önce onlardan ayrılmıştı; Troyça'ya* doğru ilerleyen alayıyla birlikte yoldaydı şimdi.

Kontes, Moskova'nın yandığını öğrenince ağlamaya başladı. Eve yerleştikleri andan beri ikonların altındaki tahta kerevette, gözleri aynı noktaya dikili dalgın oturmakta olan Nataşa babasının dediklerini duymamıştı bile. Üç ev ötede kalan kolu kırık yaverin ardı arkası kesilmeyen inlemelerindeydi kulağı.

Avludan gece serinliğinin de verdiği ürpertiyle, korku içinde dönen Sonya, "Amanın, ne kadar korkunç!" dedi. "Gökyüzünü öyle bir kızılık kaplamış ki, bu gidişle korkarım Moskova'nın tümü yanar!" Sonra, besbelli kuzinini dalgınlığından çekip almak için, "Sen de baksana, Nataşa! Artık pencereden bile görülebilir herhalde," dedi.

Ama Nataşa ona, ne dediğini anlamamış gibi baktıktan sonra dalgın bakışlarını tekrar ocağın köşesine dikti. Sonya'nın sabahleyin her ne sebeptense, çok gerekiymiş gibi,** Prens Andrey'in yaralandığını ve kendileriyle birlikte yolculuk etmekte olduğunu Nataşa'ya söylediği (ve bu davranışıyla Kontesi hem çok şaşırtıp hem de çok öfkeliendirdiği) andan bu yana Nataşa hep böyle dalgın duruyordu. Kontesin bu kadar öfkeliendiği –hele Sonya'ya bu derece kızdığı görülmuş değildi. Hüngür hüngür ağlayıp Kontesten kendisini bağışlamasını dileyen Sonya şimdi de, âdeta kabahatini bağışlatmak ister gibi, sürekli olarak kuziniyle ilgilenmekteydi.

* Moskova'nın yetmiş kilometre kuzeydoğusunda yer alan bu kent, Sergeyevo-Troyçki adlı manastırı ile ünlüdür. –İngilizce çev.

** Bölüm III, XVII'de, sayfa 470'te verdiğimiz dipnotu hatırlayacak olan okurlarımız, Prens Andrey'le Nataşa'nın evlenmesi durumunda Nikolay'ın Prenses Mariya ile evlenmesine olanak kalmayacağını da hatırlayacaklardır. Şimdi Prens Andrey'in yeniden sahneye çıkışıyla, Nataşa'nın onunla evlenmesi ihtimali de yeniden belirdiği için Sonya sevinçlidir; çünkü bu durumda, Nikolay'ın (Prenses Mariya ile evlenemeyeceğinden) kendisine kalacağı umudu Sonya'nın yüreğinde yeniden belirmiştir. Yine aynı nedenle, Kontes de kaygılıdır. –İngilizce çev.

“Bak Nataşa, nasıl da korkunç yanıyor!” dedi.

“Yanan ne?” diye sordu Nataşa. “Ha, sahi, Moskova...” Nataşa böyle diyerek, hem Sonya alınmasın diye hem de onu başından savmış olmak için başını pencereye doğru çevirdi, dışarıya baktı ama gözünün hiçbir şey görmediği belliydi. Pencereden baktıktan sonra yine eski pozunu aldı.

“Ama yangını göremedin ki!”

Nataşa rahatsız edilmemek istediğini belirten bir tonla, âdeta yalvarır gibi, “Gördüm, vallahi gördüm!” diye cevap verdi.

Nataşa’nın gözünde artık doğal olarak Moskova’nın da, Moskova’nın yanmasının da önem taşımayacağını, kızın gözünün hiçbir şeyi görmeyeceğini Kontes de Sonya da çok iyi bilmekteydiler.

Kont dışarıdan dönünce gidip bölmenin arkasına uzandı. Kontes de kalkıp Nataşa’nın yanına geldi, kızı hastalandığı zamanlar hep yaptığı gibi, önce elinin tersiyle Nataşa’nın tepesini yokladı, sonra ateşinin olup olmadığını anlamak istercesine dudaklarının ucuyla alına dokundu, en sonunda da yanaklarından öptü.

“Üşümüştün. Bak, tir tir titriyorsun. İyisi mi gir yatağa, yat sen,” dedi Kontes.

“Yatayım mı? Peki, yatayım. Şimdi yatıyorum hemen,” dedi Nataşa.

O sabah Prens Andrey’in ağır yaralı olarak kendileriyle birlikte yolculuk etmekte olduğunu öğrendiğinde Nataşa ilkin bir sürü soru sormuştu: Prens Andrey nereye gidiyormuş? Nasıl yaralanmış? Yarası ağır mıymış? Onu görmesinde bir sakınca var mıymış? Ama kendisine Prens Andrey’i göremeyeceğini, Prens’in ağır yaralı olmakla birlikte ölüm tehlikesini atlattığını söyledikleri anda soru sormayı kesti, hatta soru sormak bir yana, hiç konuşmaz oldu; o ne derse desin, ötekilerin ona hep aynı cevabı vereceklerinden emin olduğu anlaşılıyordu. Ondan sonra o günkü yolculuk boyunca gözleri testekerek açılmış bir halde ve Kontes’in o çok iyi bildiği, ayrıca çok da korktuğu yüz ifadesiyle arabanın bir köşesine çekilerek hiç konuşmadan oturan Nataşa, bu köy evine indikleri anda

tıpkı yolculuk sırasındaki gibi oturup kaldığı o kerevetin üstünde hâlâ aynı pozda oturmaktaydı. Kafasının içinde bir şeyler tasarladığı veya bir karar vermek üzere ya da vermiş olduğu anlaşıyordu. Kontes de bunu çok iyi anlamıştı ama ne olduğunu bilemediği için kaygılanıyordu.

“Nataşa, hadi soyun canımın içi; hadi git de benim yatağıma yat.”

Evde yolcular için serilen döşeklerden bir tek Kontesinki kar-yola üzerine konulmuştu. Madam Schoss da, kızlar da yere serili samanların üstüne atılan döşeklerde yatacaklardı.

Nataşa sinirli bir ses tonuyla, “Hayır anneciğim, ben burada, yerde yatacağım,” dedi ve gidip pencereyi açtı. Cam açılınca, yaralı yaverin iniltileri daha çok duyulmaya başlandı. Nataşa başını gece-nin rutubetli havasına verdi ve Kontes, kızının pencere pervazına dayalı başının, incecik boynunun hıçkırıklarla sarsıldığını gördü. İnleyenin Prens Andrey olmadığını biliyordu Nataşa; çünkü Prens Andrey de onların kaldığı evin avlusunda, koridor gibi bir aralığın öbür ucundaki tek göz kulübede kalıyordu. Ama yine de o ardı ar-kası kesilmeyen acıklı iniltiler ağlatmıştı Nataşa’yı. Kontesle Sonya anlamlı anlamlı bakiştılar.

Kontes usulca Nataşa’nın yanına varıp omzunu okşayarak fısıldadı:

“Hadi, benim canımın içi, yat artık; hadi bir tanem, hadi, yat!”

“Ha? Tabii, tabii, şimdi yatıyorum,” diyerek soyunmaya hazırlanan Nataşa korsajının bağcıklarını koparırcasına çekiştirmeye başladı.

Nataşa üstündekileri çıkarıp bir köşeye fırlattıktan sonra sırtına hırkasını geçirip gitti, bir köşede samanların üstüne kendileri için serilmiş olan döşeğe bağdaş kurdu, başını silkeler gibi şöyle bir sallayıverince, oldukça cılız kalmış kısacık saç örgüsü omzunun üstünden aşip önüne geldi; Nataşa saçlarını çözüp yeniden örmeye koyuldu. İnce uzun, becerikli parmaklarıyla saçlarını çözüp çözüp yeniden örüyor, güzelce bağlıyor, yeni baştan çözüyordu.

Bu arada, gerçi başını sırf alışkanlıktan, sağa sola çeviriyordu ama yüksek ateşle yanar gibi parlayan iri iri açılmış gözleri hep önündeki sabit bir noktaya dikili duruyordu. Gece tuvaletini bitirdikten sonra, döşegün kendisine düşen, kapıya yakın tarafına usulca uzandı.

“Nataşa, sen ikimizin arasında yatsan, daha iyi olur,” dedi Sonya.

“Hayır, burası iyi,” dedi Nataşa. Sonra, azıcık sinirli bir tonla, “Hadi, sen de yat artık,” diye ekledi ve yüzünü yastığa gömdü.

Kontes, Madam Schoss ve Sonya alelacele soyunup yattılar. Odada ışık olarak, ikonların önünde duran yağ kandili kalmıştı sadece. Oysa üç buçuk kilometre öteden, yanan Küçük Mitişçi köyünden vuran aydınlık ta burayı, onların kaldığı evin avlusunu bile aydınlatıyordu. Sokağın öbür başından, Mamonov’un Kazaklarının kapısını kırarak girdikleri bir meyhaneden sarhoş gürültüleri geliyor ve yaverin bitmek bilmeyen iniltileri duyuluyordu.

Nataşa uzunca bir süre evin gerek dışından, gerek içinden yansıyan sesleri dinleyerek kımıldamadan yattı. Önce annesinin ettiği duayı, ahlayıp oflamalarını dinledi, karyolasının gıcırdadığını duydu; daha sonra Madam Schoss’un ıslık gibi çıkan bildik horultusu ve Sonya’nın hafif soluk sesi geldi kulağına. Çok geçmeden, Kontes hafifçe seslendi Nataşa’ya. Nataşa cevap vermedi.

“Sanırım uyudu, anneciğim,” diye fısıldadı Sonya.

Arası çok geçmeden Kontes bir kez daha konuştu, ama bu sefer cevap veren olmadı.

Biraz daha geçtikten sonra Nataşa annesinin soluk alıp verişlerinin düzgünleştiğini duydu. Yorganın dışında kalan ufacık ayağı çıplak döşemeye de değdiği için iyiden iyiye üşüdüğü halde, yine de hiç kımıldamıyordu Nataşa.

Duvardaki yarıklardan birine gizlenmiş bir cırcır böceği öyle veryansın ediyordu ki, duyan, tüm dünyayla dövüşüp yenmiş de zaferini kutluyormuş sanırdı. Uzaklardan bir karga öttü. Yakınlardan bir başkası ona cevap verdi. Bu arada meyhaneden gelen gürültüler de dinmişti; şimdi dışarıdan duyulan biricik ses, yaverin iniltileriydi. Nataşa yatağında doğruldu. “Sonya, uyuyor musun?”

Anne?" diye fısıldadı. Cevap veren olmadı. Nataşa büyük bir dik-katle, usul usul ayağa kalktı, istavroz çıkardı; ufacık, çevik, çıplak ayaklarıyla pis ve soğuk döşemeye sakına sakına bastı. Döşeme tahtaları gıcırdadı. Kapıya kadar olan üç beş adımlik uzaklığı tıpkı bir kedi yavrusu gibi mini mini ama kıvrak adımlarla çarçabuk aşır soğuk kapı koluna el attı.

Bu köy evi odasının dört duvarına sanki içeriden ağır bir cisimle, düzenli olarak güüüm... güüüm... vuruluyormuş gibi geldi Nataşa'ya; korkudan, sevgiden ve telaştan çatlayacak hale gelen kendi yüreğinin vuruşlarıydı bunlar.

Kapıyı açtı, eşiği atladı ve daracık avlunun soğuk, rutubetli toprak zeminine bastı. Dışarının soğuğu ona bir zindelik verdi. Çıplak ayağı yerde yatan birine değdi; yatanın üzerinden atladı ve Prens Andrey'in bulunduğu tek göz kulübenin kapısını açtı. Odanın içi karanlıktı. Sadece, odanın ta karşı köşesinde, birisinin yat-tığı karyolanın yanı başındaki sehpanın üstünde, kocaman fitilinden bol bol is çıkaran bir don yağı mumu yanıyordu.

O sabah Prens Andrey'in yaralı olarak kendileriyle birlikte geldiğini söyledikleri anda onu mutlaka görmesi gerektiğine karar vermişti Nataşa. Niçin ille de görmesi gerektiğini kendi de bilmi-yordu; hatta bu görüşmenin kendisi için çok acı geçebileceğini de biliyor, ama bunu bilmesi, bu görüşmeyi inadına daha da zorunlu kılıyordu.

O gece Prens Andrey'i görebilmek umuduyla akşamı dar et-mişti Nataşa. Oysa şimdi, görüşme anı gelip çatınca, neyle karşı-laşacağını bilmemenin korkusu dolduruvermişti yüreğini. Prens Andrey'in sakatlığı ne biçim bir sakatlıktı acaba? Ondak geriye ne kalmıştı? Hiç durmadan inleyen o yaver gibi miydi Prens Andrey de yoksa? Evet, tıpatıp onun gibi olmalıydı. Nataşa hayal evinde Prens Andrey'i tepeden tırnağa o korkunç iniltinin cisimleşmiş, somut biçimi olarak canlandırıyor. Ta karşı köşedeki karyola-da şekli şemali belli olmayan bir nesnenin yattığını görüp, üstüne üstlük bir de yanılıp, Prens Andrey'in yorganın altında yukarı kal-kık duran dizlerini onun omuzları sanınca, bir ucubeyle karşıla-

şacağı korkusuna kapılan Nataşa kapı ağzında dondu kaldı. Ama içinden gelen karşı konulmaz bir güç onu karyolaya doğru ittiği için, önce sakınarak bir adım attı, ardından bir adım daha ve kendini bir anda, eşyaların yığılı durduğu odanın ortasında buluverdi. Odanın öbür köşesindeki ikonların altında, bir kerevette başka bir adam, –Timohin– yerde de iki kişi daha –doktorla, bir başka uşak– yatıyordu.

Uşak yattığı yerden doğrularak bir şeyler fısıldadı. Yaralı bacağının ağrısı yüzünden gözünü uyku tutmayan Timohin bunun üzerine gözleri fal taşı gibi büsbütün açılarak, karşısında, başında gecelik takkesi ve bembeyaz geceliğinin üzerine giydiği hırkasıyla hayalet gibi duran kıza bakakaldı. Uyku mahmurluğunu üzerinden atamayan uşağın korku dolu bir sesle, “Ne istiyorsun bakayım? Ne oluyor orada?” diye sorması üzerine Nataşa karyolada yatana doğru daha çabuk yaklaşma gereğini duydu. İnsana benzer yanı olmasa da, karyolada yatan o korkunç şeyi ille de görmek zorundaydı. Nataşa uşağın yanından geçerken, mumun upuzun fitilinin mantar gibi açılmış yanık ucu kıvrılarak düşünce, alev daha bir parlaklaştı ve o aydınlıkta, kolları yorganın üstünde yatan Prens Andrey’i, hem de eskiden tanıdığı haliyle gördü Nataşa.

Prens Andrey yine eskisi gibiydi de, kızın üzerine çevrili esrik gözlerindeki pırıltı, yüzünün ateşler içinde yandığını belli eden rengi ve gecelik gömleğinin açık yakası içinde ip incecik görünen boynu –hele o boynu– Nataşa’nın daha önce Prens Andrey’de hiç görmediği çok masum, çocuksu bir görünüş vermekteydi ona. Nataşa karyolaya sokuldu, gençliğinin verdiği kıvraklıkla, yumuşak bir hareketle çabucak diz çöktü karyolanın yanı başına.

Prens Andrey ona gülümsedi ve elini uzattı.

Prens Andrey'in, gözlerini Borodino savaş alanındaki sahra hastanesinde açışının üzerinden yedi gün geçmişti. Bu yedi gün boyunca hemen hemen hep yarı baygın durumda kalmıştı. Bağır-saklarından aldığı yaranın iltihaplanması ve yüksek ateş Prens Andrey'i mutlaka götürecekti, ona refakat eden doktorun kanısı buydu. Ne var ki, yedinci gün Prens iştahla bir parça ekmek yiyip azıcık çay içmiş, derecesini alan doktor da, ateşinde bir azalma görmüştü. Prens Andrey yedinci günün sabahı kendindeydi. Moskova'dan ayrıldıkları günün gecesi hava oldukça sıcak olduğundan onu kaleskasının içinde, açık havada bırakmışlardı, ama Mitişçi'ye vardıklarında, yaralı, kendisini içeriye taşımalarını ve biraz da çay vermelerini istemişti. Arabadan alınıp eve taşınırken canının acısından yüksek sesle inlemiş ve yeniden bayılmıştı. Onu yatırdıkları portatif askeri karyolanın üstünde uzun süre baygın kalan Prens Andrey tekrar gözlerini açtığında, zayıf sesiyle fısıldamıştı: "Hani çay gelecekti, ne oldu?" Gündelik işler arasında önemsiz sayılabilecek bu kadar sıradan, ufacık bir olayı bile onun böyle hatırlayabilmesi doktoru hayretler içinde bırakmıştı. Prens Andrey'in nabzına bakmış ve yürek vuruşlarını daha düzgün bulunca hem şaşırmış hem de üzülmüştü. Üzülmüştü, çünkü onca deneyimiyle biliyordu ki, bu hasta eninde sonunda ölecekti, ama şimdi ölmesi kendisi için bir kurtuluş olurdu, yoksa ileride çok daha büyük acılar içinde kıvranarak ölecekti. Prens Andrey'in alayından, kırmızı burunlu Binbaşı Timohin de Prensle birlikte yolculuk ediyordu; kendisi de Borodino Savaşı'nda bacağından yaralanan Timohin, Prens Andrey'e Moskova'da katılmıştı. Onlara bir cerrah, Prens Andrey'in oda uşağı, bir arabacı ve iki emir eri refakat ediyordu.

Prens Andrey'e biraz çay içirdiler. Yaralı, bir şey hatırlamak istiyor gibi, çakmak çakmak olan gözlerini karşıdaki kapıya dikerek çayı hevesle yudumladı.

"Başka istemem. Timohin burada mı?" diye sordu.

Timohin oturduğu kerevetten kalkmaksızın sağlam bacağın-
dan kuvvet alarak kaya kaya Prense doğru yaklaştı.

“Buradayım, Ekselans.”

“Yara ne durumda?”

“Benimki mi? Benininki önemli değil, komutanım. Asıl sizi sor-
malı?”

Prens Andrey besbelli bir şey hatırlamak için çaba harcayarak
bir süre daha düşündü. Sonra sordu: “Kitabı bulamazlar mı bana,
acaba?”

“Ne kitabı?”

“İncil’i. Yanımda yok da...”

Doktor ona bir İncil bulacağına dair söz verdikten sonra, ken-
disini nasıl hissettiği konusunda sorular sormaya başladı. Prens
Andrey onun bütün sorularına isteksizce, ama akli başında ce-
vaplar verdikten sonra, bu rahatsız yatış biçimi yüzünden canının
acıdığını ve eğer altını biraz beslerlerse iyi olacağını söyledi. Prens
Andrey’in oda uşağıyla doktor, yaralının üstünü örten battaniyeyi
kaldırdılar ve yaradan gelen mide bulandırıcı çürümüş et kokusu
yüzünden suratlarını buruşturarak o korkunç yara yerini gözden
geçirmeye koyuldular. Gördüğü manzaradan hiç mi hiç hoşnut
kalmayan doktor, pansuman bezlerinden bir iki tanesini değişt-
tirdi ve bunu yaparken yaralıyı yan döndürmek zorunda kaldığı
için canı korkunç acıyan Prens, şiddetli bir inilti koyverip yeniden
kendini kaybederek sayıklamaya başladı. Sayıklama sırasında hep,
kitabı getirip altına, “şuracığa” koymalarını istiyordu. Acıklı bir
sesle, “Ne olur sanki sizin için zahmet mi olur? Bende bir kitap var,
getirip şuracığa, altına koyversenize,” diye yalvarıp duruyordu.

Doktor ellerini yıkamak için avluya çıktı. Eline su döken uşa-
ğa, “Sizler ne vicdansız adamlarsınız yahu,” diye çıkıştı. “Gözümü
üstünüzden bir dakikacık ayıracak oldum, hemen onu yarasının
üstüne yatırmışsınız... Öyle bir ağrı verir ki, nasıl dayanabildiğine
şaşıyorum doğrusu.”

“Allah sizi inandırсын altını daha önce beslediğimiz kalmış
aklımda, yaranın bir yere değmeyeceğini sanıyordum ben; dinim
hakkı için, doğru söylüyorum!” dedi uşak.

Prens Andrey'in ilk kez kendini bilip nerede bulunduğunu fark etmesi, kendisine ne olduğunu, nasıl yaralandığını hatırlaması filan hep, Mitişçi'de mola verdikleri ana dek gelmiş, o yüzden de, kaleskası orada durunca, kendisini içeriye taşımalarını istemişti. İçeriye taşınırken canının acısından yine bayılmış, gözlerini kulübenin içinde açmış ve çayını içerken bir yandan da başına gelenleri düşünmeye başlamıştı. En iyi hatırladığı, en son anısı, sahra hastanesinde hiç hoşlanmadığı bir adamla karşılaşması ile ilgili olanıydı; orada dayanılmaz acılarla kıvranan adamı seyrederken kafasının içinde birden uyanıveren düşünceleri hatırlıyordu şimdi hani o, gelecekle ilgili yepyeni umutlar vaat eden düşünceleri. İşte o düşünceler belli belirsiz ve biraz bulutlu olmakla birlikte – yeniden sarmıştı benliğini. O düşüncelerin yepyeni bir umut kaynağı oluşturduğunu ve bunlarla İncil arasında bir bağıntı kurduğunu hatırlar gibiydi. İncil'i de o yüzden istemişti zaten. Ne var ki, gövdesinin yaralı bölgesinin yatağa değmesini önleyecek desteği altına koymayı unuttukları için çektiği acılar yetmezmiş gibi, bir de buna gövdesini yan çevirdikleri zaman duyduğu korkunç sancı eklenince yine bilinci bulanmış ve Prens Andrey –o gün üçüncü kez olmak üzere– bayılmış ve ancak gecenin tam sessizliğe kavuştuğu ilerlemiş saatlerinde yeniden kendine gelebilmişti. Yanındakilerin hepsi de uyuyorlardı. Daracık avlunun öbür ucundan bir cırcır böceğinin sesi geliyor; sokakta birileri türkü çıkırıyor, başka birileri nara atıyor; masanın üstünde, ikonların üstünde ve duvarlarda gezinen hamam böceklerinin çıkardığı hışırtılı sesleri, bir de tam tepesinde vızıldayan sinekle, yatağının başucundaki, yanıp kavru lan fitilinin ucu mantar biçimini almış mumun çevresinde dönüp durmakta olan pervanenin sesini duyuyordu.

Zihni normal durumunda değildi. Sağlıklı bir insan aynı anda pek çok şeyi bir arada düşünüp hissedebilir, hatırlayabilir; ama bunların içinden belli bir kümeyi seçip dikkatini onlar üzerinde yoğunlaştırabilme gücüne ve iradesine de sahiptir. Sağlıklı bir insan, daldığı en derin düşüncelerden bile kendini bir an için olsun koparıp, odaya giren birisine uyarca bir iki kelime etmek, sonra

isterse yeniden düşüncelerine dönebilmek iradesine sahiptir. Ne var ki, Prens Andrey'in zihni işte bu bakımlardan normal durumunda sayılmazdı. Tüm ansal yetileri (zihni melekeleri) her zamankinden daha canlı olduğu, daha güçlü çalıştığı halde, bunlar onun iradesinden bağımsız bir duruma girmişlerdi. Birbiriyle taban tabana zıt, en akla gelmeyecek, en çelişik düşünceler ve hayaller aynı anda beliriveriyordu kafasının içinde. Zaman zaman beyni, sağlıklı halindeyken hiç başaramadığı kadar büyük bir güçle, büyük bir canlılık ve durulukla çalışmaya başlıyor, ama tam böyle güzel güzel çalışırken aniden saçma sapan bir düşünceye sıçrayıveriyor ve Prens Andrey beynini yeniden eski düşünceye döndürecek gücü bulamıyordu.

Ateşten çakmak çakmak olmuş fal taşı gibi gözleri tam karşıya dikili, tek göz kulübenin yarı karanlığında yattığı yerde düşünüyordu: "Evet, her insanın hakkı olan ve hiçbir insandan esirgenmeyecek yepyeni bir mutluluğun bulunduğu bana açık edilmişti. İnsanoğlunu etkileyen fiziksel güçlerin ötesinde, tüm maddi güçlerin üstünde kalan bir mutluluktan bu yalnızca ruhtan ibaret ve yalnız sevgiye dayanan bir mutluluk. Bu mutluluğu her insan tadabilirdi, ama onu başkalarına tattırabilme gücü yalnız Tanrı'ya aitti. Peki, ama bu güç niçin yalnız Tanrı'ya ait oluyordu. Sonra, niçin oğul..?"

Düşünceleri tam bu noktaya geldiğinde ansızın kopuverdi ve Prens Andrey (gerçek mi, yoksa sanrı mı olduğunu kavrayamamakla birlikte) yumuşacık bir sesin fısıldar gibi, aynı zamanda hiç soluk almadan ritmik aralıklarla önce "piti-piti-piti," sonra "ti-ti-ti," sonra yine, "piti-piti-piti," ve bir kez daha "ti-ti-ti" diye tekrarlandığını duydu. Aynı zamanda da, bu ses duyulur duyulmaz, yüzünün derisi üstünde iğne kadar sivri, sipsivri birtakım kıymıkların uç verdiğini ve kıymıklardan oluşan bu ayaklar üstünde hava kadar hafif, bulutsu bir nesnenin dalgalanmaya başladığını hissetti. Bu nesnenin düşmemesi için onun dengesini bozmaması, dolayısıyla da (çok zor da olsa), hiç kıpırdamaması gerektiğini düşündü; oysa Prens Andrey'in onca özenmesine rağmen o nesne her neyse, yine de, duyulan yu-

muşak sesin ritmik ezgisine uyarak yüzüne doğru düşer gibi oluyor, sonra yine yükseliyordu. ‘Gerildikçe geriliyor bu; hem enine, hem boyuna büyüdükçe büyüyor!’ diye kendi kendine söylenmeye başladı Prens Andrey. Bir yandan o ezgili ritmik fısıltıya kulak verir, bir yandan da uzayıp genişleyen bulutsu nesneyi gözden kaçırmamaya çalışırken birdenbire gözü, kırpışan mum ışığını çevreleyen kızıl haleye takıldı, aynı anda da tam tepesinde vızıldayan sinekle, yastığında ve yüzünün üstünde gezinen hamam böceklerinin hışırtısını duydu. Vızıldayan sinek yanağına her dokunuşunda dokunduğu yeri kızgın demir gibi dağladığı halde, o bulutsu nesnenin ipincecik ayaklarının tam yüzüne dayandığı noktaya çarpan aynı sinek, nedense bu nesneyi deviremiyor, Prens Andrey de bu işe şaşıp kalıyordu. Ama bütün bunlar yetmezmiş gibi ve bunların hepsinden daha önemli bir başka şey daha vardı. O da, tam kapının önündeki, sfenks gibi kımıldamadan duran bembeyaz nesneydi. Bu nesne de Prens Andrey’in üzerine üzerine geliyordu.

‘Ama bu benim gördüğüm şey belki de, masanın üstüne atılmış duran gömleğimdir,’ diye düşündü. “Şunlar da benim bacaklarım, işte şurası da kapı, ama bu nesne de niçin durmadan uzayıp genişliyor böyle? Ya şu piti-piti-piti’ler, şu ti-ti-ti’ler!.. Öfff yeter artık, ne olursunuz kesin şunları!” diye, kime olduğunu kendi de bilmeden yalvarmaya başladı. Tam bu sırada zihni aniden yine açılıverdi, yine o pırıl pırıl duruluğuna kavuştu ve düşüncelerle duyguları olağanüstü bir netlikle, güçlü, keskin çizgileriyle bilinç üstüne çıktılar.

Son derece duru bir biçimde yeniden, “Evet, sevgi,” diye düşünmeye başladı. “Ama bir çıkar karşılığında, bir şey elde etmek veya yapılan bir şeye karşılık vermek için gösterilen sevgi değil de, benim ilk kez o sahra hastanesinde tattığım –tam ölümle burun buruna geldiğim sırada karşıma çıkan düşmanıma duyduğum– o sevgi! Benim o sırada tattığım bu sevgi, maddeye ihtiyaç duymayan sevgiydi; ruhun özünü oluşturan, ruhun ta kendisi olan sevgiydi. O mübarek sevgiyi şimdi de duyuyorum yüreğimde. Bu, insanın hemcinsine duyduğu sevgidir; bu, insanın düşmanını sevmesidir;

her türlü tecellisi içinde Tanrısını sevmesidir. İnsanın değer verdiği bir varlığı sevebilmesi için, insanlara özgü sevebilme yeteneğiyle donatılmış bulunması yeterlidir, oysa düşmanımızı sevebilmemiz için tanrısal sevgiye erişmemiz gerekir. O adama yüreğimde bir sevgi duyduğumu hissettiğim an o kadar sevinmemin nedeni de buydu herhalde. Sahi, ona ne oldu acaba? Yaşıyor mu? İnsanca sevgiler nefrete dönüşebilir, ama tanrısal sevgi asla değişemez. Onu hiçbir şey, hatta ölüm bile yok edemez. Ruhu ruh yapan da bu tür sevgidir zaten. Oysa hayatım boyunca kim bilir kaç kişiden nefret etmişimdir ben? Bunca insan arasında ise Natalya Rostova (Nataşa) kadar hem nefret edip hem de sevdiğim başka biri çıkmadı!” Böyle düşünürken, gözlerinin önünde hemen Nataşa canlanıverdi; ama eskiden olduğu gibi, düşünmesinden bile zevk duyduğu, Nataşa’nın o büyüleyici yanlarını değil de, onun iç dünyasını gözlerinin önünde –ömründe ilk kez olarak ve çok güçlü bir biçimde– canlandırdı. Böylelikle de, ilk kez olarak Nataşa’nın çilesini, kızın duyduğu utancı, pişmanlığı anladı. Kızı reddetmekle ne acımasız davranmış olduğu ilk kez şimdi kafasına dank ediyordu. “Ah, onu bir kerecik daha görebilseydim keşke! O gözlerin içine bir kerecik daha bakabilseydim de, ona diyebilseydim ki...”

“Piti-piti-piti”, sonra, “ti-ti-ti”, tekrar, “piti-piti-piti” ve ardından sineğin “pat!” diye çarpması... Bunlar, Prens Andrey’in dikkatini bir anda, sanrı ve gerçeğin iç içe girmiş olduğu dış dünyaya çekti; bu dünyada da çok ilginç birtakım şeyler oluyordu. Yüzünün üstündeki bulutsu nesne hâlâ uzayıp genişlemesini sürdürüyor, yükselip yükselip kopmadan alçalıyor; alevi çevreleyen kızıl halesiyle mum hâlâ yanmaya devam ediyor ve sfenkse benzeyen gömlek hâlâ kapının yanında, yerli yerinde duruyordu –evet, bütün bunlarda hiçbir değişiklik yoktu, ama bunlara ek olarak yeni bir şeyler vardı: Bir gıcırtı sesi geliyordu; yüzüne hafif hafif temiz hava akımı çarpmıştı ve ortaya çıkan bir başka beyaz sfenks kapı ağzında dikiliyordu. Bu beyaz sfenksin soluk yüzüyle parlak gözleri ise, onun az önce aklından geçirdiği Nataşa’nın yüzüyle, Nataşa’nın gözleriyle tıpatıp aynıydı.

Prens Andrey o yüzü hayal evinden uzaklaştırmaya çalışarak, 'Bu nöbetlerin de hiç sonu gelmeyecek galiba, öfff sıkttı artık!' diye içinden geçiriyordu. Oysa uzaklaşacağı yerde gözlerinin önünde tüm gerçekliğiyle, sapasağlam duran hayal, bu yetmezmiş gibi bir de onun üstüne doğru geliyordu... Prens Andrey tekrar salt düşünce dünyasına dönmeye çalıştıysa da başaramadı; nöbetin doğurduğu sanrılar dünyası yakasını bırakmıyordu. O yumuşacık, ritmik ezgili fısıltı sürerken, bir şey yatağın kenarına kadar sokulup Prens Andrey'in bedenine dayandı, bir şey üzerine doğru eğildi ve gözlerinin önünde tanımadığı bir yüz belirdi. Prens Andrey kendini kaybetmemek, duyularını canlı tutabilmek için olanca gücünü harcıyordu; işte bu çabalaması sırasında hafifçe kımıldayınca birdenbire kulakları çınlamaya başladı, gözleri karardı ve tıpkı suya dalan birisi gibi, baygınlığın karanlık derinliğine gömüldü gitti. Yeniden kendine geldiğinde ise, Nataşa -varlığını yeni öğrendiği o tanrısal sevgiyle sevmek istediği Nataşa; dünyada herkesten çok sevmek istediği Nataşa- yanı başında diz çökmüş duruyordu; hem de, kanıyla canıyla Nataşa'nın ta kendisi... Prens Andrey onun gerçek Nataşa olduğunu anladığı halde hiç şaşırmadı, sadece mutlu oldu. Nataşa diz çöktüğü yerde döşemeye çivilenmiş gibi kımıldamadan duruyor, hıçkırıklarını bastırmaya çalışarak, fal taşı gibi açılmış gözlerle Prens Andrey'in yüzüne bakıyordu. Solgun yüzü taştan yontulmuş gibiydi. Sadece dudaklarıyla çenesinin ucu bir parça kımıldıyordu, o kadar.

Prens Andrey rahat bir soluk aldı, gülümsedi ve elini uzattı.

"Sizdiniz demek? Ne büyük mutluluk bu..." dedi.

Nataşa dizlerinin üzerinde büyük bir kıvraklıkla, ama sakınmayı da elden bırakmaksızın, çarçabuk biraz daha sokuldu kar-yolaya. Prens Andrey'in elini incitmekten korkar gibi usulca tuttu, yüzünü eğdi ve dudaklarının yalnız ucuyla dokunarak o eli öpmeye başladı.

Başını kaldırdı, Prens Andrey'in gözlerinin içine bakarak, fısıltıyla, "Bağışla beni!" dedi. "Bağışlayın!"

"Ben, sizi seviyorum..!" dedi Prens Andrey.

“Bağışlayınız...”

“Neyi bağışlayayım?” diye sordu Prens Andrey.

Nataşa, duyulur duyulmaz bir fısıltıyla, zar zor, “Yaptı – yaptıklarını...” diye kekeledikten sonra, yine dudaklarının yalnız uçlarını dokundurarak hızlı hızlı öpmeye başladı Prens Andrey’in elini.

Prens Andrey gözlerinin içine bakabilmek için eliyle Nataşa’nın yüzünü kaldırarak, “Seni eskisinden de çok çok daha fazla seviyorum,” dedi.

Nataşa mutluluktan yaşaran gözlerini kırpmadan, derin bir minnet ve sevgiyle bakıyordu Prens Andrey’e. Solmuş, iyiden iyiye süzölmüş yüzüyle, o şiş şiş dudaklarıyla çirkinden de öte, hortlağa benziyordu. Ne var ki Prens Andrey onun yüzünü değil sadece gözlerini görüyordu, pırıl pırıl parlayan o güzelim gözlerini. O sırada arkalarında birtakım konuşmalar duyuldu. Uzun zamandır uyanık olan oda uşağı Piyotr, doktoru da uyandırmıştı sonunda. Bacağının ağrısı yüzünden zaten hiç gözüne uyku girmeyen Timohin ise, çarşafı çıplaklığını örtmeye çalışarak kerevetinin üstünde büzölmüş, deminden beri olanları seyretmekteydi.

Yere serili döşeginden doğrulup ayağa kalkan doktor, “Bu da ne demek oluyor?” diye sordu. “Lütfen burayı terk ediniz, hanımefendi!”

Uyanıp kızının yokluğunu fark eden Kontesin yolladığı oda hizmetçisi de işte tam bu sırada kapıyı tıklattı.

Uykusunun ortasında uyandırılan bir uyurgezer gibi odadan çıkan Nataşa kaldıkları kulübeye döndü ve hıçkırı hıçkırı yatağının üstüne kapandı.

• • •

O günden sonra Rostov’ların yolculuklarının sonuna kadar, geceleme için kaldıkları her yerde, verdikleri her molada Nataşa bir an olsun Bolkonski’nin yanından ayrılmadı; doktor da, bir genç kızın bu kadar iyi hasta bakabileceğini, üstelik bu kadar da metin olabileceğini doğrusu hiç ummadığını kabul etmek zorunda kaldı.

Prens Andrey'in, kızının kollarında ölebileceğini düşünmek bile (ki bu oldukça yüksek bir olasılıktı doktora göre) gerçi korkunç geliyordu Kontese, ama Nataşa'ya karşı çıkabilme gücünü de bulamıyordu kendinde. Yaralı Prens Andrey ile Nataşa arasında, Prens'in iyileşmesi durumunda yeniden, bir yakınlık doğabileceği, hatta nişan tazeleyebilecekleri düşüncesi hemen herkesin aklından geçmesine rağmen, bu gibi düşünceleri hiç kimse –hele Prens Andrey'le Nataşa hiç– ağzına almıyordu. Yalnız Prens Andrey için değil, ama Rusya'nın tümü için söz konusu olan ölüm kalım sorunu insanların şu sıralarda başka herhangi bir şeye kafa yormalarına olanak vermeyecek kadar büyük bir önem taşıyordu.

XXXIII

3 Eylül sabahı geç uyanabildi Piyer. Soyunmadan, öylece yattığı için giysilerinin sıktığı yerler şimdi acıyor, başı da çatlayacak gibi ağrıyordu. Bu yetmezmiş gibi, geçen akşam utanılacak bir davranışta bulunduğunu belli belirsiz kulağına fısıldayan tatsız bir duygunun verdiği sıkıntı da vardı içinde. O utanılacak davranış da, Yüzbaşı Ramballe ile yaptıkları konuşmaydı.

Piyer'in saati on biri gösteriyordu ama ortada bir tuhafılık vardı, dışarısı her nedense hâlâ aydınlanmamıştı. Piyer yattığı kanepeden kalktı, gözlerini ovuşturdu ve Gerasim'in getirip yerine koyduğu kabzası oymalı piştovu yazıhanenin üstünde görünce nerede bulunduğunu ve o gün kendisini bekleyen işleri hatırladı.

'Ama artık çok geç kalmış sayılmaz mıyım?' diye aklından geçirdi. 'Yok, yok, Moskova'ya resmî girişini herhalde öğleden önce yapmaz.'

Piyer, düşüncelerinin kendisini bekleyen iş üzerinde yoğunlaşmasına izin vermiyor, bir an önce eyleme geçmek için acele ediyordu.

Üstünü başını düzeltip piştovu aldı, çıkmaya hazırlandı. Ama tam o sırada –ve ilk kez olarak– caddelerde böyle, elde piştovla dolaşamayacağını akıl etti. Böyle koskocaman bir silahı o bol

arabacı kaftanının içinde bile gizlemek zordu. Piştovu kemerine de soksa belli olacaktı, koltuğunun altına gizlese de... Ayrıca, ateş edildikten sonra onu yeniden doldurma fırsatı olmamıştı, o yüzden boştu piştov. Kendi suikast girişimini tasarlarken, Napolyon'a karşı girişilen 1809 suikastı ne zaman aklına gelse her seferinde de, suikastçı öğrencinin en büyük yanlısının Napolyon'u hançerle öldürmeye kalkışması olduğu sonucuna varan Piyer, bu kez, 'Ne yapalım, hançer de aynı işi görür,' diye söylendi kendi kendine. Ama görünüşe göre asıl amacı suikastı gerçekleştirmekten çok, bu işten vazgeçmediğini ve bu konuda elinden geleni yapacağını kendi kendine kanıtlamak olduğu için, Suharev Pazarından piştovla birlikte satın aldığı ağzı kör testereye dönmüş yeşil kınlı hançeri alıp yeleğinin içine soktu. Paltosunun üstünden beline kuşağını sıkıca sarıp, şapkasını gözlerinin üzerine doğru indirdikten sonra, yüzbaşıyla karşılaşmamak için koridoru parmaklarının ucuna basa basa, hiç ses çıkarmamaya çalışarak geçti, sokağa çıktı.

Akşamleyin Piyer'in hiç önemsemeden, büyük bir umursamazlıkla seyrettiği yangın gece boyunca iyiden iyiye yayılmıştı. Dört bir yanından alevler yükselen Moskova yanıyordu. Araba pazarındaki yapılar; Irmağın öbür yakasında, Büyük Pazar ve Povarskaya semtlerindeki evler; Dorogomilov Köprüsü yakınlarında bulunan kereste depolarıyla bıçkışhaneler; hatta Moskova Irmağı üstündeki mavnalar bile hep alev alevdi.

Piyer ara sokaklardan dolaşarak Arbat Sokağına varacak, sonra bu sokağı izleyerek Aziz Nikola Kilisesi'nin olduğu yere çıkacaktı; tasarladığı işi gerçekleştirmek için çok önceden burasını seçmişti. Evlerin çoğunun kapılarına kilit vurulmuştu, panjurları da kapalıydı. Caddelerde de, sokaklarda da in cin top oynuyordu. Havada yoğun bir duman ve kekremsi yanık kokusu vardı. Arada sırada, korku içinde hızlı hızlı yürüyen tek tük Rus'a ve sanki bir kentte değil de sahra ordugâhında gezinir gibi caddelerin tam ortasından yürüyen Fransız askerlerine rastlıyordu. Ruslar da, Fransızlar da Piyer'e merakla bakıyorlardı. Piyer'in çam yarmasını andıran dev yapısı; olağanüstü uzun boyu ve olağanüstü geniş gövdesi ile has-

talıklı bir duygunun pençesinde kıvranmakta olduğunu her haliyle belli edişi bir yana, Rusların merakı biraz da onu hangi sınıfa sokacaklarını kestiremeyişlerinden ileri geliyordu. Dönüp dönüp merakla Piyer'e bakan Fransızların şaşkınlığı ise, karşılaştıkları bütün Ruslar onlara korku dolu gözlerle ve çekine çekine bakarken, bu adamın kendilerine dikkat bile etmeyişinden ileri geliyordu. Piyer bir evin avlu kapısının önünden geçerken, orada birkaç Rus'a boşu boşuna meram anlatmaya çabalayan üç tane Fransız askeri Piyer'in önünü keserek Fransızca bilip bilmediğini sordular.

Piyer başını olumsuz anlamda sallayarak yoluna devam etti. Başka bir yan sokağa saptı; yaya kaldırımından kendi halinde giderken, yeşil bir cephane sandığının başında bekleyen Fransız nöbetçinin kendisine bağırdığını ancak bağırışı birkaç kez tekrarlandıktan ve çakmaklı tüfek horozunun kurulurken çıkardığı tehdit eden "çat!" sesini duyduktan sonra fark edebildi de, karşı kaldırımından yürümesi gerektiğini anlayabildi. Çevresinde olup biten hiçbir şeyin farkında değildi Piyer; ne gözü bir şey görüyor, ne kulağı bir şey duyuyordu. Kendisine şimdi başka dünyalardan inmiş bir yaratık kadar dehşet verici, yabancı ve soğuk gelen azmini –özellikle de bir akşam önce yaşadığı olaydan sonra– bir kez daha kaybetmemek kaygısıyla, sinirli bir telaşla, aynı zamanda tiksinererek taşıyordu. Ama Piyer'in alın yazısında, ayaklarının onu sürüklediği yere bu ruh durumu içinde kazasız belasız varabilmek yokmuş. Hem, yolu üstünde onu engelleyecek hiçbir şey çıkmasaydı bile, tasarısını yine de gerçekleştiremeyecekti Piyer; gerçekleştiremeyecekti, çünkü Kremlin'e gitmek üzere Dorogomilov'dan erken çıkan Napolyon oradan –Arbat Sokağından– geçeli neredeyse dört saat oluyordu ve kendisi şu sırada Kremlin Sarayı'nda, Çar'ın çalışma odasıundaydı; müthiş canı sıkkın bir halde, gerek yangının söndürülmesi, gerek yağmacılığa engel olunması, gerek halkın güvenliğinin sağlanması gibi acil çözüm bekleyen konularla ilgili önlemlerin alınması için ayrıntılarına kadar düşünülmüş, kesin emirler yağdırıyordu. Oysa Piyer'in bundan haberi yoktu. O kendini tamamıyla yapacağı işe vermişti. Üstelik –işin taşıdığı güç-

lükten dolayı değil de, kendi karakterlerine uymayışı yüzünden-
yapabilmeleri olanaksız bir işe soyundukları halde ille de sonunu
getireceğim diye tutturan insanların hissettikleri o boğucu iç sı-
kıntısını çekmekteydi. Onda bu sıkıntıyı yaratan da, son kertede
irade zayıflığı göstermekten (dolayısıyla öz saygısını yitirmekten)
korkuyor oluşuydu.

Çevresinde olup bitenleri görmemesine, duymamasına rağ-
men, yolunu içgüdüleriyle bulan Piyer, Povarskaya Caddesine çıkan
ara sokakların hep doğru olanına giriyor, hiç yanlış bir sokağa sap-
mıyordu.

Povarskaya Caddesine yaklaştıkça yangından dolayı hem sı-
caklık artıyor hem de havadaki duman daha yoğunlaşıyordu. Yer
yer evlerin damlarının arkasından yükselen alevden diller göze
çarpmıyordu. Sokaklarda dolaşan insanların sayısı da gittikçe artı-
yor ve her rastladığı insanın bir öncekinden daha telaşlı olduğunu
görüyordu Piyer. Ama çevresinde olağanüstü birtakım olayların
geçtiğini fark etmesine rağmen, Piyer yangın bölgesine yaklaştı-
ğını hâlâ anlayabilmiş değildi. Bir kenarı Povarskaya Caddesine,
öbür kenarı da Prens Grujinski sarayının bahçelerine dayanan ko-
caman bir boş arsanın üstünde gelen geçen yayaların açtığı dara-
cık toprak yoldan geçerken ansızın, acıklı bir feryatla irkildi. Bir
rüyadan uyanır gibi durdu ve başını kaldırdı.

Patikanın bir yanındaki kurumuş, pis, öbek öbek otlar arasın-
da tepe gibi yığılmış çeşitli ev eşyası (kuş tüyü yataklar, ikonlar,
semaver, boy boy sandıklar) duruyordu. Sandıkların yanı başında
da, sırtında siyah bir yeldirme, başında siyah şapkasıyla, uzun ve
fırlak üst dişleri bulunan geçkince, sıska bir kadın yere oturmuş
ağlıyordu. Kadın iki gözü iki çeşme ağlarken, bir yandan da öne
arkaya sallanıyor ve durmadan bir şeyler mırıldanıyordu. Boyları
kısalmış kirli entariler içinde, sırtlarına siyah yeldirme almış on
ile on iki yaşlarında iki kız da, korkudan rengi uçmuş yüzlerinde
budalaca bir şaşkınlıkla orada dikilmiş annelerine bakıyorlardı.
Kadının en küçük çocuğu olduğu anlaşılan yedi yaşlarında bir
oğlan da yaşlı bir dadının kucağında hıçkırmaktaydı; bu oğlanın

sirtında paltosu, başında ise besbelli bir başkasına ait kocaman bir şapka vardı. Yalın ayak, kir pas içinde bir hizmetçi kız sandıklarından birinin üstüne oturmuş, lepiska saçlarını çözüp önüne almış, alazlanan saçlarını ikide birde burnuna götürüp kokladıktan sonra tarakla açmaya çalışıyordu. Kadının kocası olacak kotlet favorili ve şakaklarındaki saçları kafasına oturak gibi oturttuğu şapkasının altından görünecek biçimde, özenle öne taramış, hafif kamburumsu, memur kııklı, kısa boylu bir adam tamamıyla duygusuz bir suratla kutuları bir yerden başka yere aktararak altlarında kalmış giysileri çekip çekip alıyordu.

Kadın Piyer'i görür görmez atılıp, onun ayaklarına kapanır gibi oldu.

"Yetişin Hristiyanlaaaar! Yetişin a dostlaaar! Ah benim iyi amcacığım, ah benim iyi beyefendiciğim, Allah rızası için yardım ediver! Yardım ediver, ne olursun!.. Allah rızası için... birileri yardım etsin bize..." diye yalvarmaya başladı; bu arada hıçkırıkları da durmak bilmiyordu. "Kızım... Yavrucuğum benim!.. En küçük kızım içeride kaldı! Yavrucuğum oralarda kaldı!.. Yandı, bitti, bitti!.. Ah ben seni bugünler için mi doğurmuşuuuum!.. Vah benim başıma gelenleer!.. Vah ben seni bugünlere mi büyütmüşüüm!.. Vah benim başımaaa!.."

Kadının kocası, bir yabancıнын önünde sırf kendini temize çıkarmak için konuştuğu her halinden belli olarak, alçak bir sesle, "Sus artık, Mariya Nikolayevna," dedi. "Herhalde ablam alıp gitmiştir onu. Yoksa başka nerede olacak?"

Gözyaşları bıçakla kesilir gibi bir anda kesiliveren kadın, cırtlak bir sesle, "Alçaaak!.. Canavaaar!.." diye çığlık çığlığa bağırma-ya başladı bu sefer de. "Sana Allah kalp vermemiş ki zateen! Öz çocuğuna bile acımazsın seenen! Orada yabancı biri bile olsa yavrucuğu alır kurtarırdı. Ama sen, sen yok musun sen, sen baba değil canavarsın, canavar!" Sonra yine hıçkırmaya başladı ve birden Piyer'e dönerek ona dert yanmaya koyuldu: "Ah benim bayım, siz iyi süt emmiş birine benziyorsunuz," diye hızlı hızlı konuşuyordu. "Bizim sıradaki evler tek mil alev almış, yangın gelmiş komşu ka-

pısına kadar dayanmış da bizim ancak ondan sonra haberimiz oluyor... Hizmetçinin 'Yangın vaaar!' diye feryat etmesiyle biz elimize ne geçerse artık, kaptığımız gibi canımızı dışarıya dar attık... Tüm kurtarabildiğimiz şu kadarcık... Kutsal tasvirlerle bir de benim çeyiz karyolam işte... Geri kalanlar tekmi! gitti. Yalnız çocukları kapıp kaçabildik. Ama Katya yok... Benim küçük Katya'm yooook! Yarabii sen bana acııı..! Ah yarabii!.." diye yeniden hıçkırıklara boğuldu kadın. "Benim kızım... minicik yavrucuğuum... yandım... yandı bitti, mahvolduuu!.."

Piyer, "Peki ama nerede, nerede kaldı?" diye sordu.

Piyer'in yüzündeki, ilgilendiğini ve acıdığını belli eden ifade-den onun kendilerine yardım edebilecek biri olduğunu anlamıştı kadın.

Piyer'in ayaklarına sarılarak, feryadı büsbütün yükseltti: "Sizi Allah gönderdi bizee! İyi yürekli efendimiiiiz... velinimetimiiiiz!.." Sonra dişlek ağzını alabildiğine açıp o çirkin dişlerini göstere göstere hizmetçi kıza öfkeyle bağırdı: "Aniska! Kaldır kıcını bakayım, kaltak! Kalk çabuk, yolu göster beyefendiye!"

Piyer; "Siz yolu gösterin... yolu gösterin, yeter... Ben... ben kendim yaparım," dedi bir solukta.

Kir pas içindeki hizmetli kız sandığın üstünden kalktı, saç ör-güsünü eliyle sıvazlayarak düzeltti, içini çekti ve dar toprak yolda çıplak, kaba, nasırlı ayaklarıyla öne düştü. Piyer'e, sanki uzun sü-ren bir baygınlık geçirmiş de, yeni yeni ayılıyormuş gibi geliyordu. Bu duygunun etkisiyle ve yeniden tattığı yaşama sevinciyle göz-leri parlayarak başını dikleştirdi, geniş adımlarla hizmetçi kızın ardından gelip onun önüne geçti, az sonra da kendini Povarskaya Caddesinde buldu. Caddeyi boydan boya kalın bir duman tabakası kaplamıştı. Bu duman perdesinin arasından yer yer alevler kızıl dillerini uzatıyordu. Yangın yerinin önünde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Caddenin tam ortasında duran bir Fransız generali de çevresindekilere bir şeyler söylüyordu. Piyer yanında hizmetçi kıyla generalin bulunduğu noktaya doğru giderken, Fransız asker-leri onu durdurdu.

“Burası yasak, geçemezsin!” diye bağırdı erlerden biri.

“Sen buradan gel, amcacığım,” diye ona seslendi hizmetçi.

“Nikulin’lerin evinden geçip yan sokağa çıkar, arkadan dola-
nırız.”

Piyer gerisin geriye döndü ve yetişebilmek için ara sıra koşar adım gitmek zorunda kalarak kızın ardına düştü. Kız caddenin öbür yanına koşarak geçti, sola dönüp bir ara sokağa saptı, üç kapı ötede sağdaki bir avluya daldı. “Geldik!” dedi; koşa koşa avlunun öbür ucuna gidip avluyu ikiye bölen tahta perdenin kapısını açarak duraladı ve öbür yanda cayır cayır yanmakta olan ufak, ahşap müştemilatı işaret etti. Yapının bir duvarı çökmüş, öbür duvarını da alevler sarmıştı ve gerek pencere boşluklarından, gerek saçakların altından parlak alevler uzanıyordu dışarıya doğru.

Piyer tahta perdeye yaklaşır yaklaşmaz yüzünü alev gibi bir sıcaklık yaladı, elinde olmaksızın geri çekildi.

“Hangisi? Sizin oturduğunuz ev hangisi?” diye sordu hizmetçi kıza.

Aniska yangın karşısında kendisinin de duygularını açığa vurma-
ması gerektiğini düşünmüş olacak ki, “İşte şu, nah, şuradakiydi bi-
zim ev,” diye gösterdikten sonra o da başladı feryada: “Ah, kurtula-
madı, yandı! Yandı benim bir tanecik küçük hanımcığım! Yandı
benim kıymetliim... Biricik Katyacığım!.. Ah, başıma gelenleer!”

Piyer müştemilata doğru bir atılım yaptıysa da öyle yakıcı bir
sıcaklıkla karşılaştı ki, ister istemez geri çekilip yandan dolaştı
ve orada, sadece çatısının bir ucundan tutuşmuş büyük bir evin
önünde buldu kendini. Evin çevresinde toplanan halk ve Fransız
askerleri büyükçe bir kalabalık oluşturmuştu. Evden dışarıya sü-
rükleye sürükleye birisini çıkarmakta olan askerlerin ne yaptıkla-
rını önce fark edemediyse de, askerlerden birinin, elinde tilki kür-
kü tutan bir mujike kılıcının tersiyle vurup kürkü onun elinden
almak için çekiştirmeye başladığını görünce burada çapulculuğun
başladığını anladı, ama üstünde de durmadı.

Yanan tahtaların çatırtıları; yıkılan duvarların, çöken tavanla-
rın gümbürtüleri; alevden dev gibi dillerin yılan ısılığını andıran

tıslamaları; kalabalığın şamatası; kâh yoğunlaşarak burula burula çıkan, kâh bir bulut gibi kabara kabara ve dört bir yana kıvılcımlar saçarak yükselen dumanların görüntüsü; kimi al, kimi altın sarısı balık pullarını andıran uçkunları duvar diplerinden yukarıya doğru savuran korkunç sıcaklık; tüm hareketlerdeki müthiş hızlılık Piyer üzerinde de, yangınların genellikle insanlar üzerinde uyandırdığı aynı heyecanı uyandırmıştı. Yalnız, Piyer üzerindeki etkisi başkalarına oranla bir parça daha güçlü olmuştu, çünkü Piyer yangınla burun buruna gelince, bunca zamandır yüreğinin üstüne çeki taşı gibi oturan o düşüncelerin ağırlığından, sıkıntısından birdenbire kurtuluvermiş, rahat bir soluk almıştı. Şimdi kendini genç, dipdiri, taptaze ve azimli hissediyordu. Hemen müstemilatin arka tarafına dolanmak üzere ileri atıldı ve tam binanın henüz ayakta kalan o yanından içeriye girmeye hazırlandığı sırada, başının üstünden gelen bağışmalar ve bunun da hemen ardından, yanı başına düşen ağır bir nesnenin çıkardığı çatırtıyla, çatırtıyı izleyen metalik şangırtılar duydu.

Başını kaldırıncı, o büyük evin tam da onun durduğı yerin üstüne rastlayan penceresinde, az önce metalik şangırtılarla yanına düşen çekmeceli dolabı aşağı atan Fransız askerlerini gördü. Pencerenin altında bekleyen Fransız askerleri hemen çekmeceli dolabın yanına yaklaştılar.

İçlerinden biri, Piyer'i işaret ederek, "Bu herifin burada ne işi var yahu?" diye bağırdı.

Piyer de onlara, "Evde bir çocuk kalmış. Hiç çocuk filan görmediniz mi?" diye sordu tiz bir sesle.

"Ne diyor bu yahu? İşine gitsene sen be!" diye aynı anda birkaç kafadan sesler yükseldi ve çekmecelerin içindeki metal sofa takımlarını Piyer'in sahiplenmesinden korktuğı anlaşılan bir asker gözdağı verir gibi bir edayla Piyer'in üstüne yürüdü. O sırada, tepesindeki pencereden bakan Fransız askerlerinden biri, "Çocuk mu dediniz?" diye sordu. "Yahu ben bahçeden bir çocuk viyaklaması geldiğini duyar gibi olmuşum bir ara. Bu adamcağızın aradığı yumurcak odur belki. Eee... insanlık daha ölmedi, ne de olsa..."

“Neredeydi? Nerede?” diye sordu Piyer.

Penceredeki Fransız askeri arka bahçeyi işaret ederek, “Orada! Orada!” diye bağırdı. “Dur hele ben de aşağıya geliyorum şimdi.”

Gerçekten de, arası bir iki dakika geçmeden, üniformasının ceketini çıkarıp gömlekle kalmış, yanağı isten kapkara leke olmuş, karayağız bir Fransız askeri zemin kat pencerelerinin birinden dışarıya hoplayıverdi ve Piyer’in omzuna bir şaplak atıp onunla birlikte koşu koşu arka bahçeye doğru atıldı. Koşarken, bir yandan da binada kalan arkadaşlarına seslenmeyi savsaklamadı:

“Çabuk olun, çocuklar! Hava fazla ısınmaya başladı!”

Evin arkasındaki çakıl döşeli yaya yoluna vardıklarında Fransız askeri Piyer’i kolundan çekerek durdurdu ve o çakıl döşeli yolun ucunda oluşturulmuş, yine çakıl döşeli dairesel bölümü işaret etti. Oradaki bir tahta kerevetin altında, pembe entarili, üç yaşlarında bir kız çocuğu yatıyordu.

“Al işte, orada çocuğun! Oh, oh, oh, hem de kızmış aman ne güzel! Eh, hadi bakalım, hoşça kal, şişko. Eninde sonunda hepimiz ölüp gideceğiz nasıl olsa, ama insanlık ölmedi daha!” diyerek, koşu koşu yine arkadaşlarının yanına döndü yanağı isten kararmış Fransız.

Sevincinden neredeyse tıkanmak üzere olan Piyer bir koşu çocuğun yanına vardı ve kucağına almak üzere eğildi, ama sevimsizliğiyle hık demiş anasının burnundan düşmüş olan, sıracalı gibi kirli sarı suratlı çocuk yabancından korkup avaz avaz haykırmaya ve kaçmaya başladı. Sonunda Piyer onu yakalayıp kucağına aldı, ama bu sefer de hem korkusundan, hem şirretliğinden haykırp tepinmeye başlayan kız o minicik elleriyle Piyer’in ellerini bir yandan çözmeye uğraşıyor, bir yandan da fırsatını bulunca, salyaları akan ağzını yapııştırıp dişleyiveriyordu. Küçük, iğrenç bir tür hayvanı ellermiş gibi dehşetli bir tiksinti duyuyordu Piyer. Yine de, çocuğu kucağından atmamak için büyük bir çaba harcayarak, gerisin geriye o kocaman yapının yanına döndü koşu koşu. Ne var ki, hizmetçi kızla geldikleri yoldan çıkmasına olanak kalmamıştı şimdi; üstelik hizmetçi de ortalıkta görünmüyordu. Altını da ıslatmış ve

cırpınmaktan soluk soluğa kalmış, suratı salya sümüşe bulanmış çocuğu, hem acıyarak hem de iğrenerek elinden gelebildiği kadar nazikçe göğsüne bastırıp, başka bir çıkış yolu aramak için bahçede oradan oraya koşmaya başladı.

XXXIV

Piyer bir avludan çıkıp başka avluya girerek, o yan sokaktan çıkıp beriki ara sokağa dalarak en sonunda kucağındaki küçük yüküyle, Povarskaya Caddesinin öbür ucundaki Grujinski Sarayı bahçelerine ulaşabildi. Çocuğu aramaya çıkarken ilk ayrıldığı yeri önce bulamadı; ayrıldığı sırada bomboş olan arsa şimdi insan kaynıyordu ve her yana öbek öbek yangından kurtarılan eşyalar yığılmıştı. Yangından kurtarabildikleri öteberileriyle buraya sığınmış Rus ailelerinin yanı sıra, çeşit çeşit giysiler içinde dolaşan pek çok da Fransız askeri vardı. Piyer'in bu Fransız askerlerini umursadığı yoktu. O şimdi bir an önce şu memur kılıklı adamı bulup kızını teslim etmek, sonra da koşa koşa yine yangın yerine dönüp bir başkasını kurtarmak için acele ediyordu. Daha yapacak pek çok işi vardı, onun için de çabuk davranmalıydı. Hem koşmanın etkisiyle hem de sıcaktan pancar gibi kızaran Piyer, küçük kızı aramaya çıktığı sırada ilk kez hissettiği o gençlik, dirilik ve tazelik duygusuyla iş başarma azmini şimdi bir kat daha güçlü hissetmekteydi. Küçük kız da bu arada sakinleşmiş, Piyer'in kocaman kolunun üstünde rahat rahat otururken, küçücük elleriyle onun paltosunun yakasına yapışmış, ufak bir yabani hayvan gibi etrafını seyreliyordu. Piyer de ara sıra hafif tertip gülümseyerek ona bakıyordu. Bu korkmuş, bu hastalıklı, küçücük yüzde insanın yüreğini burkacak kadar acıklı bir masumluk varmış gibi geliyordu Piyer'e.

Memur efendiyle karısını bıraktığı yerde bulamadı Piyer. Önüne çıkan hiçbir suratı gözden kaçırmamaya çalışarak, gözleriyle çevreyi tarayarak hızlı adımlarla dolaşıyordu kalabalığın içinde. Sırtında kumaş astarlı bir gocuk, ayaklarında yepyeni çizmeler

bulunan Doğulu tipli son derece yakışıklı yaşlıca bir erkekle, biri yaşlı öbürü genç, yine Doğulu tipli iki kadından oluşan bir Gürcü ya da Ermeni ailesi, dikkatini çekti Piyer'in; onları seyretmekten kendini alamadı. Kadınlardan ikincisi –yani genç olanı– kalemle çizilmiş kadar düzgün, yay gibi kaşlarıyla; teninin olağanüstü parlaklıktaki yumuşak rengiyle; duygusunu açığa vurmeyen oval yüzünün alımlılığıyla, Piyer'e Doğulu güzelliğinin doruk noktası olarak görünmüştü. O koskoca arsada sağa sola saçılmış ev eşyalarının, insan kalabalığının ortasında, sırtındaki gösterişli atlas entari ve başındaki parlak mor renkli başörtüsü ile karların üstüne fırlatılıp atılmış narin, egzotik bir çiçeği andırıyordu. Yaşlı kadının biraz gerisinde, bir dengin üstünde oturuyor ve upuzun kirpiklerinin altında kara kara iki iri bademe benzeyen gözlerini dikmiş, yalnız önüne bakıyordu. Güzel olduğunu kendi de biliyor ve güzelliği yüzünden başına bir iş gelir diye korkuyordu besbelli. Kadının yüz güzelliğinden fazlasıyla etkilenen Piyer, sarayın bahçelerini arsadan ayıran parmaklıklar boyunca ilerlerken, dönüp dönüp birçok sefer bu kadına bakmaktan kendini alamadı. Parmaklığın ucuna varınca durdu ve çevreye göz gezdirmeye başladı; aradığı insanları hâlâ bulamamıştı.

O koskoca gövdesiyle ve kucağındaki bebekle şimdi bulunduğu noktada kalabalığın arasında olduğundan daha çok göze batan Piyer'in çevresine hemen, Rusların oluşturduğu kadınlı erkekli bir kalabalık toplanıverdi.

“Birini mi kaybettiniz, beyefendiciğim? Siz eşraftansınız, değil mi? Kimin çocuğu bu böyle?” diye Piyer'i sorguya çekmeye koyuldular.

Piyer bebeğin, tam bu bulundukları yerde öbür çocuklarıyla birlikte az önce oturmakta olan kara yeldirmeli bir kadına ait olduğunu açıkladıktan sonra, aralarında kadının kim olduğunu ya da nereye gittiğini bilen bulunup bulunmadığını sordu.

Yaşlı bir diyakoz yanı başındaki çopur suratlı köylü kadına dönerek, “Yahu, Anferovgillerin çocuğu olsa gerek bu,” dedi. Sonra sesini kilisede ilahi okurken kullandığı en kalın perdeden çıkı-

arak, "Allah, günahlarımızı affet yarabbi! Allaah, günahlarımızı affet yarabbii..!" diye ekledi.

"Anferovgillerin olamaz. Yok!" dedi çöpür suratlı kadın. "Onlar sabah erkenden çekip gittilerdi. Bu ya Mariya Nikolayevna'nın çocuğudur ya da İvanov gilin."

Konaklardan birinde uşaklık ettiği için bu işlerden anlayan bir serf, "Yahu, bu bey bir 'kadın'dan söz ediyor, oysa Mariya Nikolayevna 'hanımefendi'dir," diye yorumda bulundu.

"Mutlaka tanırırsınız, sıska, dişlek bir kadın işte," dedi Piyer.

Oradaki kadınlardan biri Fransız askerlerini işaret ederek, "Bu kurtlar evlerini basınca Mariya Nikolayevna'lar bahçeye taşınmak zorunda kalmışlardı, herhalde onların çocuğudur," dedi.

Diyakoz efendinin bas sesi bir kez daha yükseldi: "Allaaah, günahlarımızı affet yarabbi!"

Kadın sözünü sürdürerek, "Siz şu yana bakın, orada olacaklar," dedi. "Zavallı kadın ağlaya ağlaya bitirdi kendini, neredeyse gözlelerinden olacak. Oradadır şimdi. Bulursunuz, bulursunuz!"

Oysa Piyer'in kadını duyacak hali yoktu. Birkaç saniyedir gözlerini hiç ayırmadan, üç beş adım ötede olup bitenlere bakmaktaydı. Ermeni ailesini ve onların yanına sokulan iki Fransız askerini gözlüyordu. Askerlerden biri, ufacık tefecik ve sıska olanı, mavi üniforma ceketinin beline kemer yerine bir ip parçası bağlamıştı. Kafasına geceleri giyilen türden ucu ponponlu bir külâh geçirmişti ve yalın ayaktı. Kılığıyla Piyer'in dikkatini daha çok çeken öbürü ise budala suratlı, üşenir gibi adım atan, omuz başları fırlak, ince uzun, sırık gibi biriydi. Sırtında kaba çuhadan yapılmış bir üniforma ceket, altında mavi pantolon, bacaklarında da konçları genişleyerek diz üstüne kadar çıkan yırtık pırtık Essen çizimleri vardı. Ermeni ailesine iyice sokulan öbürü -ufak tefek, sıska, mavi ceketli olanı- iki üç kelime söyledikten sonra birdenbire yaşlı adamın bacaklarına yapıştı, yaşlı Ermeni de bunun üzerine elinden geldiği kadar çabuk davranmaya çalışarak, acele acele çizimlerini çıkarmaya koyuldu. Üniforma ceketli olan öbür asker ise gelip Ermeni dilberinin önünde kazık gibi çakıldı ve elleri cebinde, bir şey söylemeden, kımıldamadan gözlerini kıza dikti.

Piyer, tartışma kabul etmez bir tonla, “Al bakayım şunu!” diyerek kucağındaki çocuğu köylü kadına doğru uzattı. Sonra, yeniden avaz avaz ağlamaya başlayan çocuğu yere bırakarak âdeta kadına çıkışır gibi, “Sen verirsin bunu onlara verirsin işte!” diye bağırarak döndü, Ermeni ailesiyle Fransızları dikkatle izlemeye koyuldu. Yaşlı Ermeni erkeği bu arada yalın ayak kalmıştı. Fransızların ufak tefek olanı iki çizmeyi eline almış, birbirine vuruyordu. Zavallı yaşlı Ermenicik de hıçkırıklar arasında bir şeyler söylemeye çalışıyordu. Ne var ki, Piyer bütün bunları ancak göz ucuyla görebilmişti, çünkü bütün dikkatini, ellerini cebinden çıkarıp yalpalaya yalpalaya Ermeni dilberine yaklaştıktan sonra kızı boynundan kavrayan kaba şayak üniformalı Fransız askerinin üstünde toplamıştı.

Ermeni dilberi, Fransız askerinin ona yaptıklarını sanki hiç fark etmemiş gibi o uzun kirpikleri yine öyle inik, gözleri yine öyle önüne dikili, hiç istifini bozmadan oturuyordu.

Piyer atılıp da aradaki üç beş adımlık uzaklığı aşıncaya kadar, sırik boylu üniformalı çapulcu Ermeni dilberinin boynundaki gerdanlığı çekip almış, kız da boynunu tutarak acı bir feryat koparmıştı.

Piyer çılgınca öfkeden kısılan sesiyle “Bırak kadını!” diye bağırarak sıska uzun Fransız’ı omuz başlarından kavradığı gibi yere çaldı.

Yere yuvarlanan asker toparlanıp ayağa kalktı ve hemen oradan savuştu. Oysa onun silah arkadaşı, elinden çizmeleri bırakıp kılıcını sıyırdı ve Piyer’in üstüne yürüdü.

“Ulan, bize böyle numaralar sökmez!” diye bağırdı Fransız.

Öfkeden gözü bir şey görmez olan Piyer’in gücü de on kat artmıştı şimdi. Yalın ayak Fransız’ın üstüne atıldığı gibi, adam daha kılıcını kaldırmaya fırsat bile bulamadan onu kaldırıp yere vurdu, ondan sonra da başladı yumruklamaya. Çevrelerini saran kalabalıktan Piyer’in davranışını onaylayan bağırışlar yükselirken, aynı anda da bir Uhlán devriye kolu köşeyi dönüyordu. Uhlánlar atlarını tırısı kaldırarak hemen oraya gelip Piyer’le Fransız askerinin

çevresini sardılar. Piyer ondan sonra olanların hiçbirini hatırlamıyordu. Yalnız, birisini yumrukladığını, sonra da başka birilerinin ona vurduğunu, en sonunda ellerinin arkadan bağlandığını ve birileri tarafından üstünün başının aranmakta olduğunu biliyordu.

Kulağına gelen sesler içinde anlamını kavrayabildiği ilk sözler şunlar oldu:

“Kaması da varmış, teğmenim!”

Subay, “Yaa, silah da taşıyor demek,” diyerek, Piyer’le birlikte tutuklanan yalın ayak Fransız’a döndü. “Sen de derdini askerî mahkemede anlatırsın artık.” Sonra Piyer’e dönerek, “Fransızca biliyor musunuz?” diye sordu.

Kanlı gözlerini devire devire çevresini süzmekte olan Piyer cevap vermedi. Suratının görünüşü dehşet saçıyor olmalıydı ki, subayın alçak sesle bir şeyler söylemesi üzerine dört tane Uhlan ötekilerin yanından ayrılıp geldiler, Piyer’in sağına ve soluna geçerek durdular.

Subay, Piyer’e fazla yaklaşmamaya dikkat ederek, “Fransızca biliyor musunuz?” diye tekrar sordu. “Çevirmen buraya gelsin!”

Kılığından Rus’a benzeyen sivil giyimli ufak tefek bir adam atını sürüp Uhlanların arasından ayrıldı, subayın yanına geldi. Piyer gerek giyiminden, gerek sesinden hemen tanıdı adamı; Moskova’daki büyük mağazalardan birinde tezgâhtarlık yapan bir Fransız’dı bu.

Gözlerini kısarak Piyer’i tepeden tırnağa süzdükten sonra, “Halktan birine benzemiyor pek,” dedi.

“Ohoo! Bana kalırsa tam bir kundakçıya benziyor,” diye yorumda bulundu subay. Sonra, “Sorun bakalım, kimmiş?” diye ekledi.

Fransız çevirmen kafasını gözünü yardığı bir Rusçayla, “Kim sin sen? Reis bey sorunca sen cevap vermek mecbursun,” dedi Piyer’e.

Piyer, birdenbire, Fransızca konuşarak cevap verdi: “Kim olduğumu söylemeyeceğim. Sizin tutsağınızım. Götürün beni.”

“Yaa, demek öyle!” diye kaşlarını çatarak homurdandı subay. “Hadi bakalım öyleyse uygun adım, marş!”

Kalabalık bir halk topluluğu Uhlanların çevresini sarmıştı. Kalabalığın içindekilerden Piyer'e en yakın duranı, küçük kızı elinden tutmuş olan çopur suratlı köylü kadınıydı. Devriye kolu yürüyüşe geçer geçmez, köylü kadını öne fırladı.

"Vah benim zavallı beyciğiiiim, nereye götürüyorlar seniii?" diye feryada başladı kadın. "Ya bu kızcağızı ne yapacağım ben, anasını babasını bulamazsam ne yapacağım sonra bunu been vay başıma gelenleer!"

"Ne istiyor bu kadın?" diye sordu subay.

Piyer zaten bir tür esriklik içindeydi. Yangından kurtardığı küçük kızı görünce iyice coştı.

"Ne mi istiyor?" diye bağırdı subaya. "Az önce alevlerin içinden kurtardığım küçük kızımı getirmiş bana." Sonra, kadınla kıza doğru dönerek, "Allahaismarladık!" dedi ve hangi akla hizmet ederek bu yalanı uydurduğunu kendi de bilmeksizin, askerlerin arasında, zafer kazanmış gibi başı dimdik yürümeye başladı.

Piyer'i tutuklayan Uhlan devriye kolu, çapulculuğu önlemek ve daha önemlisi, kundakçıları yakalamak için Durosnel'in emriyle kentin dört bir yanına çıkarılan devriye kollarından biriydi. Kundakçılar için böyle özel devriye kolları çıkarılmasının belli başlı nedeni de, yangının kundakçılar tarafından çıkarıldığı inancının Fransız Yüksek Komuta Heyeti arasında yaygın oluşu idi. Devriye kolu, sokakları bir baştan öbür başa birkaç sefer arşınladıktan sonra sanık diye biri bakkal, ikisi ilahiyat fakültesi öğrencisi, biri mujik, öbürü de bir uşak olmak üzere beş Rus'la birlikte birkaç tane de çapulcu asker yakaladı. Ama durumları kuşkulu bu adamlar içinde en kuşku uyandıranı da Piyer'di.

Hepsini birden, Zbovşarampolüsemtindeki, nezarethane olarak kullanılan büyük taş konağa getirdiklerinde Piyer'i öbürkülerden ayırıp başına da bir nöbetçi diktiler.

ÜÇÜNCÜ CİLDİN SONU

Tolstoy'un olağanüstü karakter betimlemeleri, doğa tasvirleri ve gerçekçi bakışıyla zenginleşen bu dev yapıt, belirli bir zaman ve mekânın dışına çıkarak tarihin doğasını, yaşamı ve insanı mercek altına almaktadır.

160'a yakını gerçek olmak üzere yaklaşık 600 kahraman, kurgu ile gerçek arasındaki çizginin belirsizliğinde, tanıklık ettikleri döneme okurun da sokulmasına izin veriyor.

Tolstoy, farklı sosyal sınıflardan ve farklı cinsiyetlerdeki bu yüzlerce karakteri başarıyla yansıtıyor, konuşturuyor ve o ustaca dokunuşuyla onları sayfalardan taşıyıp belleklerimize kazıyor... Büyük yazarın savaşı anlatırken kullandığı görsel ayrıntı zenginliği, anlatıyı sinematografik bir çizgiye yaklaştıırken, okuru da -hareketli bir kamera gibi- erlerin, generallerin, subayların ve halkın arasında ustaca dolaştırıyor.

Böylece, öleni, öldüreni, kaçanı, emir vereni, korkağı, cesuru, insanı ve hayvanıyla bütün bir savaş meydanını geziyor ve Tolstoy'un eşsiz kahramanlarıyla birlikte biz de o çamurlara batıp, o kurşun bizi yaraladığında; yanı başımıza bir top mermisi düşüp, uzaktan o memleket türküsünü duyduğumuzda, ölüm ve yaşamı sorguluyoruz...

"Güçlü kanım odur ki; bir roman yazarının, sanatının sadece şiiresel yönüne dair değil, ele aldığı konuların gerçekliği kadar, bağlamının tarihsel ve çağdaş yönüne dair de derin bir bilgiye sahip olması gerekir. Görebildiğim kadarıyla, burada [Rusya'da] sadece tek bir yazar bu konuda ustalaşmıştır, o da Kont Lev Tolstoy'dan başkası değildir."
Dostoyevski

yordam
edebiyat

15 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-605-172-179-8

9 786051 721798